NEW NOTES

GROUP-II

INDIAN POLITY

CLASS NOTES OF

RC REDDY IAS STUDY CIRCLE

BY

PRABHAKAR REDDY

Rs.175

www.rcstudycircle.in

Mobile : 09247289302

REDDY BOOK STALL

UPSC,GROUP-I,GROUP-II,GROUP-IV,DSC,SI & ALL MATERIAL XEROX

AVALIABLE BESIDE RC REDDY IAS STUDY CIRCLE, ASHOK NAGAR ,HYD.

* రాజ్యాంగం – నిర్వచనం 01–03
* భారత రాజ్యాంగ చరిత్ర 04–24
* భారత స్వాతంత్ర్యచట్టం – 1947 24–25
* తాత్కాలిక ప్రభుత్వం 25 page
* రాజ్యాంగ పరిషత్ – కమిటీలు 26–34
* భారతరాజ్యాంగరచనకు ఆధారాలు 34–37
* భారత రాజ్యాంగ విశిష్ట లక్షణాలు 37–38
* భారత రాజ్యాంగం – భాగాలు 39–40
* రాజ్యాంగంలోని షెడ్యూల్స్ 40–44
* రాజ్యాంగ ప్రవేశిక – ముఖ్యాంశాలు 44–51
* రాజ్యాంగ సవరణా పద్ధతులు 51–57
* రాజ్యాంగ పరిణామ స్వరూపం 58–59
* మొదటి భాగము [1–4 నిబంధన] 60–73
  I. రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ : 62–66
  II. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పాటు : 66–70
  III. కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు : 70–71
  IV. ప్రాంతీయ మండలాలు : 71–73
* పౌరసత్వం [5–11 నిబంధనలు] 74–78
* ప్రాథమిక హక్కులు [12–35 అధికరణలు] 78–102
  I. రిట్‌లు, ప్రజాప్రయోజన వ్యాజ్యములు: 93–96
  II. ప్రఖ్యాతకర్తీకర్తలు – రాజ్యాంగ సవరణలు: 100–102
* ప్రాథమిక విధులు 103–105

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* నిర్దేశక నియమాలు 105-116

* భారత సమాఖ్య - లక్షణాలు 117-134

I. రాజ్యాంగంలోని ఏకకేంద్రలక్షణాలు : 120-121

II. కేంద్ర-రాష్ట్రాలమధ్య శాసన సంబంధాలు : 122-125

III. " పరిపాలనా సంబంధాలు : 125-126

IV. " ఆర్థిక సంబంధాలు : 126-128

V. కేంద్ర-రాష్ట్రాల సంబంధాలపై నియమించిన ప్రత్యేక కమిషన్లు : 130-134

* కేంద్ర ప్రభుత్వం 135-188

I. రాష్ట్రపతి - అధికారాలు : 135-154

II. భారత రాష్ట్రపతులు : 155-168

III. ఉపరాష్ట్రపతి : 168-171

IV. కేంద్రమంత్రిమండలి : 172-173

V. ప్రధానమంత్రి : 174-176

VI. భారత ప్రధానమంత్రులు : 176-183

VII. ఉప ప్రధానమంత్రి : 184 page

* పార్లమెంట్ 189-218

I. రాజ్యసభ : 189-193

II. లోకసభ : 194-198

III. లోకసభస్పీకర్ : 199-206

IV. శాసనప్రక్రియ : 207-208

V. పార్లమెంటరీ పదజాలం : 209-219

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

VI. భారత పార్లమెంటరీలు : 220–223
VII. పార్లమెంటరీ కమిటీలు : 224–228

3

* సుప్రీంకోర్టు 229–240

I. నిర్మాణం : 229–230
II. న్యాయమూర్తుల నియమకం : 230–231
III. న్యాయమూర్తుల తొలగింపు : 231–233
IV. అధికారాలు : 233–240
– అప్పీళ్ల విచారణాధికారాలు : 234–235
– Court of Record : 235 page
– సలహారూపక అధికారాలు : 236 page
– ఏకువచ్చేయుస్థానాలపై అప్పీళ్లు : 236–237
– న్యాయసమీక్షాధికారాలు : 238–240

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మొదటి అధ్యాయం

రాజ్యాంగం:

రాజ్యాంగతా వాదానికి మూలపురుషుడు 'అరిస్టాటిల్'. ఇతడు 158 రాజ్యాంగాలను, ప్రభుత్వాలను పరిశీలించిన తదనంతరమే శాస్త్రీయంగా ప్రభుత్వాల వర్గీకరణ చేశాడు. అరిస్టాటిల్ తన ప్రసిద్ధ గ్రంథమైన "Politics" లో రాజ్యాంగాల మరియు ప్రభుత్వాల వర్గీకరణ గురించి పేర్కొన్నాడు.

ప్లేటో తత్త్వవేత్తల పాలన సమర్థించగా, అరిస్టాటిల్ చట్టబద్ధ పాలనను సమర్థించాడు.

"వ్యక్తి పాలన కంటే చట్టబద్ధమైన పాలన శ్రేష్ఠమైనది" అనే పేర్కొన్న వ్యక్తి అరిస్టాటిల్.

* ప్రపంచంలో మొదటి లిఖిత రాజ్యాంగం "అమెరికా రాజ్యాంగం".
* అతి చిన్న రాజ్యాంగం "అమెరికా".
* అత్యంత దృఢమైనది "అమెరికా రాజ్యాంగం".

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

* ప్రభుత్వం యొక్క నిర్మాణాన్ని ప్రభుత్వంలోని శాఖలమధ్యగల సంబంధాలను ప్రభుత్వ లక్ష్యాలను ఆశయాలను తెలియజేసే లిఖిత పత్రమే — "రాజ్యాంగము". — హెర్మన్ ఫైనర్.
* "ప్రభుత్వ స్వరూపాన్ని తెలియజేసే లిఖిత అంశమే రాజ్యాంగం"
— ప్రొఫెసర్ లీకాక్.
* "ఒకదేశ (రాజ్య) ప్రజల జీవన విధానాన్ని తెలియజేయు మౌలిక అంశం లేదా శాసనం రాజ్యాంగము" — అరిస్టాటిల్
* ప్రపంచంలో అలిఖిత రాజ్యాంగానికి ఉదాహరణ బ్రిటన్.
* బ్రిటన్ రాజ్యాంగాన్ని పరిణామాత్మకమైన రాజ్యాంగంగా వర్గీస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* విప్లవములు రాజ్యాంగాలుగా రూపొందడం - అరిస్టాటిల్, శప్తా.
మరియు ఇతరులు
* భారత రాజ్యాంగాన్ని అమెరికా రాజ్యాంగంగా మార్చివేయవచ్చు.
* ప్రసాదిత రాజ్యాంగానికి ఉదాహరణ - డెన్మార్క్.

Reference Books

(1) భారత ప్రభుత్వం - రాజకీయాలు (తెలుగు అకాడమీ)
M.A. Political Science (1st to 2nd Year)

(2) H.D. శ్యామకనాథ్ - Polity (తెలుగు అకాడమీ)

(3) "An Introduction to the Indian constitution"
— D.D. బసు

(4) భారత ప్రభుత్వం - రాజకీయాలు
Publishers: Scientific Services
Editors: మధుసూదన్ రెడ్డి
B.A.V. శర్మ

(5) Kaveri Publications
భారత ప్రభుత్వం - రాజకీయాలు
Editor: K.R. ఆచార్య
Writer: భోగేంద్ర, రవీంద్రశాస్త్రి, విజయరాఘవ

(6) భారత రాజ్యాంగం - పుడాల కామిరెడ్డి
పింట్యాల సత్యనారాయణ

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

1726 ప్రెసిడెన్సీలు ఏర్పాటు చేశారు.

అవి: కలకత్తా, బొంబాయి, మద్రాసు

6

చార్టర్ (ఒప్పందం) చట్టం - 1600

భారత దేశంలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య స్థాపకుడు - రాబర్ట్ క్లైవ్

" " స్థాపక ఘట్టం - ప్లాసీయుద్ధం (1757)

(సిరాజుద్దౌలా - మీర్ జాఫర్)

1765 లో బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సాల దివానీ హక్కులు పొందారు.

1773 - రెగ్యులేటింగ్ చట్టం (ఈస్టిండియా కంపెనీ వ్యవహారాల క్రమబద్ధీకరణకు)

1st Bengal Governor - Warren Hastings

1st Governor General of Bengal - William Bentinque

(Humbai, Madras & Bengal)

భారత న్యాయవ్యవస్థ నిర్మాత - బ్రిటన్ ను చేరియుండి.

" " పనితీరు - అమెరికాను "

1772 లో కోర్టుల వ్యవస్థ ప్రవేశపెట్టారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారత రాజ్యాంగ చరిత్ర:

భారతదేశంలో వ్యాపార వ్యవహారాలను నిర్వహించుటకు 1600 సం.లో బ్రిటిష్ ఈస్టిండియా కంపెనీ స్థాపించబడినది.

→ ఎలిజబెత్ రాణి ఆదేశంతో చార్టర్ చట్టం ద్వారా ఈస్టిండియా కంపెనీ నెలకొల్పబడినది.

చార్టర్ అనగా 'ఒప్పందం'.

→ 1612 నాటికి సూరత్‌లో పోర్తి స్థాయిలో మొదటి వర్తక వాణిజ్య కేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేసారు.

→ 1639 నాటికి మద్రాసులోను మరియు మచిలీపట్నంలోను — వాణిజ్య కేంద్రములను ఏర్పరచటంతోపాటు మద్రాసులో 'సెయింట్ జార్జికోట' నిర్మించుటకు శంకుస్థాపన చేయబడ్డారు.

→ 1661 నాటికి మనదేశంలో నాణేలను ముద్రించే అధికారములను బ్రిటిష్ వారు సంపాదించారు.

→ 1687 లో మద్రాస్ స్థానిక పరిపాలన కోసం మొదటి మున్సిపల్ సంస్థను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

→ 1726 లో బొంబాయి, మద్రాస్, కలకత్తాలలో ప్రెసిడెన్సీలను ఏర్పాటు చేయటంతో పాటు మేయర్ కోర్టులను స్థాపించారు. ఈ 3 ప్రదేశాలయందు మున్సిపల్ పరిపాలనా సంస్థలు ఏర్పాటు చేశారు.

→ 1757 లో జరిగిన ప్లాసీయుద్ధం ద్వారా బ్రిటిష్‌వారు భారతదేశ అంతరంగిక వ్యవహారాల్లో ప్రత్యక్ష జోక్యం కల్పించుకున్నారు.

→ భారత దేశంలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యానికి పునాదులు వేసినది — ప్లాసీయుద్ధం.

→ భారత దేశంలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య నిర్మాతగా ప్లాసీయుద్ధ విజేతగా పేర్కొనబడే వ్యక్తి — రాబర్ట్ క్లైవ్.

→ బక్సార్ యుద్ధం (1764) తదనంతరం 1765 లో బ్రిటిష్ వారు బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సాలయందు దివానీ హక్కులను (భూమిపన్ను అధికారాలు) పొందటం

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136228

→ 1772 లో వారన్ హేస్టింగ్స్ మొదటిసారిగా గవర్నర్ జనరల్ వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టాడు.

7

రెగ్యులేటింగ్ చట్టం, 1773 ? భారతదేశంలో ఈస్టిండియా కంపెనీ పాలనా వ్యవహారాలను క్రమబద్ధీకరించటం కోసం ప్రవేశపెట్టబడిన చట్టం.

→ 'లార్డ్ బుర్గోయిన్' నేతృత్వంలోని పార్లమెంటరీ రహస్య కమిటీ ఇచ్చిన నివేదికల ఆధారంగా ఈ చట్టం ప్రవేశపెట్టారు.

→ నాటి బ్రిటిష్ ప్రధానియైన 'లార్డ్ నార్త్' ఈ చట్టాన్ని రూపకల్పన చేసాడు.

→ బెంగాల్ గవర్నర్‌ను 'గవర్నర్ జనరల్ ఆఫ్ బెంగాల్' గా మార్చారు.

→ బొంబాయి మరియు మద్రాసుల ప్రెసిడెన్సీలను కూడా బెంగాల్ గవర్నర్ జనరల్ పరిధిలోకి తీసుకొచ్చారు.

→ మొదటి గవర్నర్ జనరల్‌గా చేసినవ్యక్తి — వారన్ హేస్టింగ్స్.

→ గవర్నర్ జనరల్‌కు సలహాలివ్వటం కోసం 4గురు సభ్యులతో కూడిన కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటు చేశారు.

→ కలకత్తాలోని సుప్రీం కోర్టు విషయం కోసం ఈ చట్టాన్నిసవరించి 1774 లో సుప్రీంకోర్టును ఏర్పాటు చేశారు.

→ మొదటి ప్రధాన న్యాయమూర్తి — సర్ ఎలిజా ఇంపే. తో పాటు 3 మొగ్గురు ఇతర న్యాయమూర్తుల్ని నియమించారు.

సుప్రీంకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పు అంతిమం కాదు. ఇలాగా ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పులపై లండన్‌లోని 'ప్రివీ కౌన్సిల్' కు అప్పీలు చేసుకోవచ్చు.

→ ఈ చట్టం భారతదేశంలో కేంద్రీకృత పాలనా వ్యవస్థను నెలకొల్పినది.

→ ఈ చట్టం భారతదేశంలో బ్రిటిష్ వారు చేసిన మార్పులను తీసుకొని రావటంలో విఫలమైందని పేర్కొనవచ్చు.

→ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం (ఈస్టిండియా కంపెనిచ్చిన) పరోక్షంగా మనదేశంపై ఆధిపత్యమును చాటుకున్నారు.

→ దీన్ని మొదటి భారత రాజ్యాంగ చట్టంగా పేర్కొంటారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ 1858 తర్వాత చట్టాలన్నీ కౌన్సిల్ చట్టాలుగా పిలువబడుతున్నాయి.

→ 1858 ముందు చట్టాలు చార్టర్ చట్టాలు.

కౌన్సిల్ చట్టాలు (బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం), చార్టర్ చట్టాలు (ఈస్టిండియా కంపెనీ)

1st Law Commission – 1833 చార్టర్ చట్టం

Chairman – లార్డ్ మెకాలే

బానిస వ్యవస్థను రద్దు చేసిన చట్టం – 1833 చార్టర్ చట్టం

(స్త్రీలకు ఉరిశిక్ష) వ్యతిరేకించినది – లార్డ్ ఎలిన్‌బరో

భారత రాజ్యాంగ చరిత్రను B.C. చావత్ 6 దశలుగా విభజించారు.

1600 – 1773	మొదటి దశ
1773 – 1858	రెండవ దశ
1858 – 1909	మూడవ దశ
1909 – 1935	నాల్గవ దశ
1935 – 1947	ఐదవ దశ
1947 – 1950	ఆరవ దశ

1781 విస్తరణ చట్టం: బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం మొదటి సారిగా మనదేశంలో 'బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాలు' అనే ఉనికిని ఈ చట్టం ద్వారా ప్రస్తావించినది.

→ అధికారికంగా బ్రిటిష్ వారు మనదేశంలో తమ ప్రాంతాలుగా ప్రకటించుకుంటూ ఓ దేశ చట్టాలలో చట్టబద్ధత కూడా కల్పించుకున్నారు.

పిట్ ఇండియా చట్టం, 1784:

* రెగ్యులేటింగ్ చట్టంలోని లోపాలను సవరించడం కోసం ఈ చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టినారు.
* నాటి బ్రిటిష్ ప్రధాని 'విలియం పిట్ యంగర్' పేరుమీద ఈ చట్టమును తీసుకొచ్చారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ఈ చట్టం ద్వారా ఈస్టిండియా కంపెనీ వ్యవహారాల నిర్వహణకోసం రెండు వ్యవస్థలను ఏర్పాటు చేసారు.

(a) Board of Control : భారతదేశంలో ఈస్టిండియా కంపెనీ యొక్క సాధారణ పరిపాలనా వ్యవహారాలను ఆరుగురు సభ్యులుగల 'Board of control' పర్యవేక్షిస్తుంది.

(b) Court of Directors: భారత్‌లో కంపెనీ యొక్క వ్యాపారవాణిజ్య విషయాలపై నియంత్రణాలను కొనియలుంటుంది.

* ఈ చట్టం ద్వారా మనదేశంలో ఇద్దరు చాలనా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

చార్టర్ చట్టం, 1793:

→ కంపెనీ యొక్క వ్యాపార వాణిజ్య హక్కులను మరియు పాలనాధికారాలను ప్రతి 20 సం.లకొకసారి పునరుద్ధరించబడుతుందని పేర్కొన్నారు.

* కంపెనీ పాలనా కాలంలో రూపొందించిన చట్టాలను చార్టర్ చట్టాలుగా పేర్కొనవచ్చును.

చార్టర్ చట్టం, 1813:

→ ఈ చట్టం కంపెనీ యొక్క హక్కులను మరో 20 సం.ల పాటు పొడిగించినది.

→ భారతదేశంలో కంపెనీ యొక్క గుత్తాధిపత్యాన్ని రద్దు చేస్తూ స్వేచ్ఛా వ్యాపార వాణిజ్యాన్ని ప్రవేశపెట్టారు (చైనాతో వ్యాపారం, తేయాకు వ్యాపారాలు మినహాయించి).

→ భారతదేశంలో ఉపయోగితాపర విద్యాభివృద్ధి కోసం ప్రభుత్వం ఒక లక్ష రూపాయలను కేటాయించినది.

→ క్రైస్తవ మిషనరీలు మతవ్యాప్తి కోసం చేసుకునే ప్రచారానికి అనుమతించింది.

→ ప్రయివేటు వ్యక్తులు కూడా భూములు కౌలుకు చేసుకునే హక్కులు కల్పించారు.

→ స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు పన్నులు విధించే అధికారం, అధికారం కల్పించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

చార్టర్ చట్టం, 1833:

→ బెంగాల్ గవర్నర్ జనరల్‌ను 'భారత గవర్నర్ జనరల్'గా మార్చారు.

→ మొదటి భారత గవర్నర్ జనరల్ – విలియం బెంటింక్.

→ మొదటి సారిగా 'లా కమీషన్'ను ఏర్పాటు చేశారు. మొదటి 'లా కమీషన్' చైర్మన్ – లార్డ్ మెకాలే.

→ గవర్నర్ జనరల్‌కు శాసనపరమైన సలహాలివ్వటం కోసం ఒక కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటు చేశారు. దీంట్లో మెకాలే కూడా ఒక సభ్యుడు.

→ భారత్‌లో మొదటి సారిగా బానిస వ్యవస్థను రద్దు చేశారు. కానీ — లార్డ్ ఎలినెబరో వ్యతిరేకత వల్ల ఇది అమలు నిలిచిపోయినది.

→ సివిల్ సర్వీస్ పరీక్షలయందు భారతీయులకు ప్రవేశం కల్పించారు. కానీ ~~దీన్ని~~ Court of Directors వ్యతిరేకత వల్ల ఇది అమలు నిలిచిపోయినది.

→ భారత్‌లో కంపెనీ యొక్క హక్కులను మరో 20 సంవత్సరాలు పొడిగించారు.

~~చార్టర్ చట్టం, 1833~~

మాగ్నా కార్టా ప్రకటన – 1215

జాన్ ఎడ్వర్డ్ – I (బ్రిటిష్ రాజు)

"సమస్యల సుడిలో ప్రజలు రాజును ప్రశ్నించే హక్కు"

వ్యతిరేకించినది – లార్డ్ మెకాలే

Benevolent

"ప్రజా సంరంభతత్వం"

(బ్రిటిష్ రాణి చేసిన చట్టం)

1858

బ్రిటిక్ రాణి

↓

బ్రిటిష్ కోశిట (ముఖ్యమంత్రి)

↓

భారత రాజ్య కార్యదర్శి (లండన్‌లో)

↓

వైశ్రాయ్

↓

రాష్ట్ర గవర్నర్

↓

కలెక్టర్

"Good Governance in India" చట్టం – 1858

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

చార్టర్ చట్టం, 1853: ఈస్టిండియా కంపెనీ పాలనా కాలంలో ప్రవేశపెట్టబడిన చివరి చార్టర్ చట్టం.

→ ఈ చట్టం కంపెనీ యొక్క హక్కులను రద్దుచేయడం అంశమును ప్రస్తావించలేదు.
→ గవర్నర్ జనరల్‌కు విస్తృత అధికారాలు కల్పించారు.
→ Legislative Council మరియు Executive Councils ను ఏర్పాటుచేశారు
→ Executive Council, Legislative Council కు బాధ్యత వహించుటకు ద్వారా మనదేశంలో పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వ విధానానికి పునాదులు వేశారు.
→ Civils Service పరీక్షలయందు జాతి వివక్షత లేకుండా భారతీయులకు అనుమతిని ఇచ్చారు.

విక్టోరియా మహారాణి ప్రకటన 1858:

→ 1857 లో జరిగిన సిపాయిల తిరుగుబాటు తదనంతరం భారత ప్రభుత్వ చట్టం – 1858 ని ప్రవేశపెట్టారు.
→ ఈ చట్టంద్వారా మనదేశంలో కంపెనీ పాలన రద్దుచేయబడింది.
→ భారతదేశం బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యంలో అంతర్భాగమైనది.
→ బ్రిటిష్ మహారాణి సార్వభౌమత్వ పరిధిలోగల మనదేశ పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలను బ్రిటిష్ పార్లమెంటు రూపొందిస్తుంది.
→ లండన్‌లో 'భారత రాజ్య కార్యదర్శి' అనే పదవిని ఏర్పాటు చేశారు.
→ భారత రాజ్య కార్యదర్శి బ్రిటిష్ కాబినెట్‌లో భాగంగా మనదేశ పరిపాలనా వ్యవహారాలకు సంబంధించి బ్రిటిష్ పార్లమెంట్‌కు బాధ్యత వహిస్తారు.
→ కార్యదర్శికి సలహాయివ్వటంకోసం 15 మంది సభ్యులతో కూడిన కౌన్సిల్ ఏర్పాటుచేశారు
→ మొదటి కార్యదర్శి – చార్లెస్ వుడ్స్.
→ భారత గవర్నర్ జనరల్‌ను 'వైస్రాయి'గా మార్చారు.
→ మనదేశ మొదటి వైస్రాయి – లార్డ్ కానింగ్
→ కంపెనీ పాలనా కాలంలోను, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ పాలనా కాలంలోను పనిచేసిన ఏకైక ఉన్నతాధికారి – లార్డ్ కానింగ్.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ భారత పాలనావ్యవస్థలు క్రమానుగత శ్రేణిలో కేంద్రీకృత పాలనావ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది.

→ ఈ చట్టాన్ని "Good Governance in India" చట్టంగా పేర్కొంటారు.

→ విక్టోరియా రాణి ఈ చట్టాన్ని భారత ప్రజల స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలకు "మాగ్నాకార్టా" వంటిదిగా అభివర్ణించినది.

→ T.B. మెకాలే ఈ చట్టాన్ని "ప్రాజ్ఞ నిరంకుశత్వాన్ని నెలకొల్పే చట్టం" గా అభివర్ణించాడు.

"పోస్ట్ మోలియో వ్యవస్థ – మంత్రులు వేర్వేరు శాఖలకు బాధ్యతలివ్వడం"

* 1859 లో "Civil Procedure Code (CPC)" చట్టం
* 1860 లో "భారతీయ శిక్షాస్మృతి (IPC)".
* 1861 లో "Criminal Procedure Code (Cr. Pc)".
* Common Civil code గల రాష్ట్రం – గోవా.
* 'భారత్ లో సివిల్ సర్వీసెస్' ను ప్రవేశపెట్టినది – కారన్ వాలిస్.
* భారత్ లో ఆంగ్లవిద్యావిధానానికి మాగ్నాకార్టా వంటిది – ఉడ్స్ డిస్పాచ్.
* దేశంలో ఆంగ్లవిధానానికి బాట-బాటలను నిర్దేశించిన వ్యక్తి – లార్డ్ మెకాలే.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కౌన్సిల్ చట్టం, 1861:

→ 1859 లో లార్డ్ కానింగ్ కాలంలో మనదేశంలో ప్రవేశపెట్టిన పోర్ట్‌ఫోలియో విధానమునకు చట్టబద్ధతను కల్పించారు. 10

→ పోర్ట్‌ఫోలియో – ప్రభుత్వంలోని మంత్రిమండలి సభ్యులు శాఖలను కేటాయించుటను "పోర్ట్ పోలియో విధానం" అంటారు.

→ గవర్నర్ జనరల్‌కు ఆర్డినెన్సులను రూపొందించు అధికారం కల్పించారు.

→ ఆర్డినెన్సు అనగా 'ఉత్తర్వు', దీనికి సాధారణ శాసనాల కున్నంత విలువ ఉండును.

→ ప్రభుత్వం యొక్క ఆదాయ వ్యయాలకు సంబంధించిన సంవత్సరనివేదిక అయిన బడ్జెట్‌ను ప్రవేశపెట్టే పద్ధతిని ప్రారంభించారు.

→ కేంద్ర Legislative Council లో మొదటిసారిగా భారతీయులకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించారు. వారు: (1) పాటియాలా మహారాజు
(2) బనారస్ మహారాజు
(3) సర్. దినకర్‌రావ్

→ బొంబాయి, మద్రాసులు యందు Legislative Council లను ఏర్పాటు చేసారు.

కౌన్సిల్ చట్టం, 1892:

→ ఈ చట్టం ద్వారా కేంద్ర శాసనసభలో భారతీయుల ప్రాతినిధ్యమును '6' కు పెంచుట జరిగింది. శాసనసభలో సభ్యత్వం పొందినవారు:
(1) సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ
(2) గోపాలకృష్ణ గోఖలే
(3) దాదాభాయి నౌరోజీ
(4) ఫిరోజ్‌షా మెహతా
(5) రాజా శివాజీ ఘోష్
(6) బిల్‌గ్రామి

→ కేంద్ర శాసనసభలో బడ్జెట్ మీద చర్చించి ప్రశ్నలు వేయుటకు ప్రశ్నలకు అవకాశాన్ని కల్పించారు.

→ మనదేశంలో మొదటిసారిగా ప్రతినిధుల ఎంపిక ప్రక్రియను ప్రవేశపెట్టారు

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* 1885 లో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ ఏర్పడింది.
* R.C. మజుందార్ భారత జాతీయోద్యమాన్ని 3 దశలుగా వర్గీకరించారు.

అవి: (i) మితవాద దశ (1885–1905)

(ii) అతివాద దశ (1905–1920)

(iii) గాంధీ దశ (1920–1947)

* 1905 లో లార్డ్ కర్జన్ బెంగాల్‌ను విభజించాడు.
* బెంగాల్ విభజనకు వ్యతిరేకంగా వందేమాతర ఉద్యమం, స్వదేశీ ఉద్యమం జరిగినవి.
* 1906 లో ఢాకా నవాబు సలీముల్లా అలీ సోదరుల నేతృత్వంలో 'ముస్లిం లీగ్' ఏర్పడినది.
* 1907 లో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్‌లో అతివాదులు, మితవాదుల మధ్య సూరత్ చీలిక ఏర్పడినది.

1909, మింటో–మార్లే సంస్కరణలు:

→ 1909 లో ప్రవేశపెట్టిన కౌన్సిల్ చట్టానికి భారత రాజ్య కార్యదర్శియిన లార్డ్ మార్లే, గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ మింటోలు కలిసి ఈ సంస్కరణలకు రూపకల్పన చేయుటవల్ల ఈ పేరు వచ్చినది.

→ మనదేశంలో మొదటిసారిగా పరిమిత ప్రాతిపదికపై ఓటింగ్ పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టారు.

→ కేంద్ర Legislative Council ను Imperial Legislative Council గా మార్చి విస్తరించడం జరిగింది.

→ Legislative Council సభ్యుల సంఖ్యను 60 కి పెంచడం జరిగింది.

→ గవర్నర్ జనరల్ Executive Council లో భారతీయులకు మొదటిసారిగా ప్రాతినిధ్యం కల్పించారు.

→ కౌన్సిల్ న్యాయ సభ్యుడిగా నియమించబడిన మొదటి భారతీయుడు – సత్యేంద్రప్రసాద్ సిన్హా (S.P. సిన్హా)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ భారతదేశంలో పంచవర్ష ప్రణాళికలకు ప్రత్యేక నియోజక వర్గాలను (రిజర్వేషన్లను) ఏర్పాటు చేశారు.

→ భారత దేశంలో 8 పంచవర్ష నియోజక వర్గాల పితామహుడు - మింటో

→ శాసన సభలో బడ్జెట్ తో పాటు అన్ని అంశాలపై ప్రశ్నించే అవకాశాన్ని తొలిసారి ప్రవేశపెట్టి అవకాశాలు కల్పించారు.

* 1911 లో లార్డ్ హార్డింజ్ కాలంలో ఈ క్రింది సంఘటనలు జరిగినవి.
  (a) భారతదేశ రాజధానిని కలకత్తా నుండి ఢిల్లీకి మార్చివేశారు.
  (b) బెంగాల్ విభజనను రద్దు చేశారు.
  (c) 1911 లో కలకత్తాలో జరిగిన భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ సమావేశంలో 'జనగణమన' గీతాన్ని మొదటిసారిగా ఆలపించారు.

* 1913 లో లాలా హరదయాల్ గదర్ పార్టీని లండన్ లో ప్రారంభించారు.

* 1916 లో శ్రీమతి అనిబిసెంట్ మరియు బాలగంగాధర్ తిలక్ లు 'హోంరూల్' ఉద్యమాన్ని నిర్వహించారు.

* 1919 లో బ్రిటిష్ వారు ప్రవేశపెట్టిన రౌలత్ చట్టాన్ని వ్యతిరేకంగా నిరసనను తెలియజేశారు.

* 1919 లో జలియన్ వాలాబాగ్ లో జరిగిన దురంతానికి ప్రధాన బాధ్యుడు జనరల్ డయ్యర్.

* మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలో భారతీయులు బ్రిటిష్ వారికి సహకరించినందుకు యుద్ధానంతరం 'Domenion Status' తో కూడిన పాక్షిక స్వాతంత్ర్యాన్ని ఇస్తామని వాగ్దానం చేసినప్పటికీ అవసరాలు తీర్చుకోలేదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మాంటేగు - చేమ్స్‌ఫర్డ్ సంస్కరణల చట్టం, 1919:

→ భారతరాజ్య కార్యదర్శియైన శ్రీ మాంటేగు, గవర్నర్ జనరలైన చెమ్స్‌ఫర్డ్‌లు ఈ చట్టాన్ని రూపొందించారు.

→ భారతదేశంలో బాధ్యతాయుతమైన పరిపాలన ప్రవేశపెట్టడం లక్ష్యంగా పేర్కొన్నారు.

→ కేంద్ర శాసనసభలో మొదటిసారిగా ద్విసభా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

(a) Council of States;

* 60 మంది సభ్యులుగల ఈ సభ ఎగువసభగా పనిచేస్తుంది.
* పదవీకాలం 5 సం.లు.
* దీనికి ఛైర్మన్ వైస్ ప్రెసిడెంట్ అధ్యక్షుడిగా పనిచేశారు.

(b) Legislative Council;

* మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య 143 (స్పీకర్ కాకుండా).
* పదవీకాలం 3 సం.లు.
* అధ్యక్షుడు విఠల్‌భాయ్ పటేల్
ఉపాధ్యక్షుడు సచ్చిదానంద సిన్హా.

• పైన పేర్కొన్న సభల పదవీకాలం పూర్తికాకముందే వాటిని రద్దు చేసే అధికారము గవర్నర్ జనరల్‌కు ఉంటుంది.

→ రాష్ట్రాలలోని శాసన సభల సభ్యుల సంఖ్యను పెంచారు.

→ ప్రభుత్వ అధికారాలను సూత్రబద్ధంగా కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య విభజన చేయటం జరిగింది.

(a) జాతీయ ప్రాముఖ్యమున్న విషయాలు కేంద్రానివి.
ఉదా: విదేశీ వ్యవహారాలు, రక్షణ, కరెన్సీ, Railways ....

(b) ప్రాంతీయ ప్రాముఖ్యమున్న విషయాలు రాష్ట్రప్రభుత్వానివి.
ఉదా: వ్యవసాయం, నీటిపారుదల, స్థానిక స్వపరిపాలన, రోడ్లు మొదలగునవి....

→ రాష్ట్రాలలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వాలను ప్రవేశపెట్టారు. అనగా ప్రభుత్వ పాలనా అంశాలను రెండు భాగాలుగా వర్గీకరించారు.

(a) రిజర్వుడు జాబితా - ఉదా: ముఖ్యం కలిగిన అధికారాలు మరియు ఆదాయం కలిగిన భూమిశిస్తు, శాంతిభద్రతలు, న్యాయం వంటి అంశాలు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(2) గవర్నర్‌చే నియమింపబడే మంత్రులకు (అధికారులకు) ఈ బాధితాపై అధికారాలు కల్పించారు. వీరు శాసనసభకు ఎలాంటి బాధ్యతలూ వహించరు.

12

(b) Transferred బాధితాపై అధికారాలు ప్రావిన్షియల్ లెజిస్లేచర్‌కు బాధ్యతలు మాత్రమే కలిగివుండే అంశాలు ఈ బాధితాలో చేర్చారు.

Ex: స్థానిక స్వపరిపాలన, ఆరోగ్యం ....

(1) భారతీయ మంత్రులకు ఈ బాధితాపై అధికారాలు కల్పించారు. వీరు శాసనసభకు సమష్టి బాధ్యత వహించాలి.

→ చట్ట సభలయందు సిక్కులకు ప్రత్యేక రిజర్వేషన్‌లు కల్పించారు.

→ 10 సం॥ల తర్వాత ఈ చట్టం అమలు తీరును పర్యవేక్షించుటకు ఒక ప్రత్యేక కమిషన్ ఏర్పాటు చేయబడుతుందని పేర్కొన్నారు.

→ ఈ చట్టాన్ని 1921 లో అమలు జరిపారు. అమలుద్వారా సంభవించిన ముఖ్యమైన మార్పులు. ← ప్రభుత్వ ఖాతాల సంఘం

(a) Public Accounts Committee (PAC) ని 1921 లో ఏర్పాటు చేసారు.

(b) సాధారణ బడ్జెట్ నుండి రైల్వే బడ్జెట్‌ను వేరు చేసారు.

(c) కేంద్ర బడ్జెట్ నుండి రాష్ట్ర బడ్జెట్‌ను వేరుచేసారు.

(d) ఇండియా కౌన్సిల్‌ను రద్దు చేసారు.

(e) భారతరాష్ట్ర కార్యదర్శి ప్రాముఖ్యాన్ని తగ్గిస్తూ లండన్‌లో భారత హై కమిషనర్‌ను నియమించారు.

→ ఉద్యోగుల ఎంపిక కోసం కేంద్ర, రాష్ట్ర స్థాయిలో ప్రత్యేక యంత్రాంగం ఏర్పాటుచేసారు.

* 1920 లో గాంధీజీ సహాయ నిరాకరణోద్యమాన్ని ప్రారంభించారు.

* 1922 లో చౌరీ-చౌరా హింసాత్మక సంఘటనల కారణంగా ఉద్యమాన్ని విరమించారు.

* 1923 లో పండిట్ మోతీలాల్ నెహ్రూ, చిత్తరంజన్ దాస్‌లు కలసి స్వరాజ్ పార్టీని స్థాపించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సైమన్ కమీషన్:

→ మింటోమార్లే - చెమ్స్‌ఫర్డ్ సంస్కరణల అమలు తీరును పర్యవేక్షించుటకు 1927 లో సర్ జాన్ సైమన్ నేతృత్వంలో ఒక కమీషన్‌ను ఏర్పాటు చేశారు.

→ 1928 లో సైమన్ కమీషన్ భారత్‌ను సందర్శించినది.

→ ఈ కమీషన్‌లో భారతీయులకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించటాన్ని నిరసిస్తూ భారత ప్రజలు "సైమన్ గో బ్యాక్" అనే ఉద్యమాన్ని నిర్వహించారు.

→ 1930 లో సైమన్ కమీషన్ లండన్‌లో నివేదికను ప్రభుత్వానికి సమర్పించింది.

ముఖ్యాంశాలు:

(1) భారత్‌లో సమాఖ్య తరహా ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేయాలి.

(2) 1919 చట్టం ద్వారా ప్రవేశపెట్టిన ద్వంద్వ పాలనను రద్దు చేయాలి.

(3) పరిపాలనలో భారతీయులకు భాగస్వామ్యం కల్పించాలి.

(4) చట్టసభలయందు భారతీయుల ప్రాతినిధ్యం పెంచాలి.

* 1929 లో లాహోర్‌లో పండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ అధ్యక్షతన జరిగిన కాంగ్రెస్ సమావేశం సంపూర్ణ స్వరాజ్య తీర్మానాన్ని ఆమోదించినది.

* 1930 లో గాంధీజీ శాసనోల్లంఘనోద్యమం ప్రారంభించారు. దీనినే "ఉప్పు సత్యాగ్రహం", "దండి సత్యాగ్రహం" అని కూడా వ్యవహరిస్తారు.

రౌండ్ టేబుల్ సమావేశాలు:

→ సైమన్ కమీషన్ నివేదికలోని అంశాలను చర్చించుటకు భారత దేశంలోని అన్ని వర్గాల ప్రజలతో సంప్రదింపులు జరుపుటకోసం బ్రిటిష్ వారు లండన్‌లో 3 రౌండ్ టేబుల్ సమావేశాలు నిర్వహించారు.

→ * మొదటి రౌండ్ టేబుల్ సమావేశం, 1930
* 2వ రౌండ్ టేబుల్ సమావేశం 1931
* 3వ " " , 1932

మహాత్మాగాంధీ 2వ రౌండ్ టేబుల్ సమావేశానికి హాజరైనారు. ఈ సందర్భంగా గాంధీజీ, లార్డ్ ఎర్విన్‌ల మధ్య ఒక ఒప్పందం కుదిరింది. దీనినే "ఎర్విన్ ఒప్పందం" గా వ్యవహరిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* పై మూడు సమావేశాలకు హాజరైన ప్రముఖులు —

Dr. B.R. అంబేద్కర్.

* 1932లో నాటి బ్రిటిష్ ప్రధానియైన రామ్సే మెక్‌డొనాల్డ్ 'కమ్యూనల్ అవార్డు'ను ప్రకటించారు.

* 1932 లో బలహీనవర్గాలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించే అంశాలపై ప్రకటింపబడిన కమ్యునల్ అవార్డుపై Dr. అంబేద్కర్, గాంధీల మధ్య — కుదిరిన అవగాహనను 'పూనా ఒప్పందం' గా పేర్కొంటారు.

* 1933లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు చేత మోపులు చేయబడిన సెలక్ట్ కమిటీ భారతీయ బ్రిటిష్‌వారు ప్రవేశపెట్టబోయే చట్టానికి సంబంధించిన వివరాలను అధికారికంగా శ్వేతపత్ర రూపంలో ప్రకటించారు.

* లార్డ్‌లిన్‌లిత్‌గో నేతృత్వంలో ప్రకటించిన శ్వేతపత్రం ఆధారంగా 1935 భారత ప్రభుత్వ చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది.

భారత ప్రభుత్వ చట్టం, 1935:

⇒ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం భారత పరిపాలనకోసం ప్రవేశపెట్టిన చట్టాలన్నిటిలో సమగ్రమైన

→ 800 సం.ల బ్రిటిష్ పార్లమెంట్ చరిత్రలో రూపొందించబడిన అతిపెద్ద చట్టం.

→ భారత రాజ్యాంగానికి ప్రధాన మూలాధారంగా ఈ చట్టాన్ని పేర్కొనవచ్చు.

→ ఈ చట్టంలో మొత్తం 321 అధికరణాలు, 10 షెడ్యూళ్ళు కలవు.

→ రాజ్యాంగ నిబంధనలు 70% పైగా అంశాలను అనగా 247 అంశాలను ఈ చట్టం నుండి స్వీకరించారు.

→ భారత రాజ్యాంగానికి 'నకలు' (Xerox Copy) వంటిదిగా పేర్కొంటారు.

→ భారత రాజ్యాంగానికి మాతృక 1935 చట్టం.

→ భారతదేశంలో బాధ్యతాయుతమైన పరిపాలనను ప్రవేశపెట్టడమే ఈ చట్టం యొక్క ముఖ్య లక్ష్యంగా పేర్కొనబడింది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ముఖ్యాంశాలు:

→ సమాఖ్య విధానం – సైమన్ కమిషన్ సూచనలనుసరించి మనదేశంలో బ్రిటిష్ వారు సమాఖ్య తరహా విధానం ప్రవేశపెట్టారు.

* కేంద్రమరియు రాష్ట్రప్రభుత్వాల మధ్య అధికారాలు పంపిణీ చేశారు.

(a) కేంద్రజాబితా :- దేశరక్షణ, విదేశీ వ్యవహారాలు, కరెన్సీ, రైల్వేలు, పోస్టాఫీసులు వంటి జాతీయ ప్రాముఖ్యం కల్గిన కొన్ని అంశాలు.

(b) రాష్ట్రజాబితా :- వ్యవసాయం, నీటిపారుదల, విద్య, స్థానిక స్వపరిపాలన వంటి ప్రాంతీయ ప్రాముఖ్యం కలిగిన కొన్ని అంశాలు.

(c) ఉమ్మడి జాబితా :- వివాహం, విడాకులు, వారసత్వం వంటి 24 అంశాలను ఈ జాబితాలో చేర్చి వీటిపై కేంద్ర మరియు రాష్ట్రప్రభుత్వాలకు అధికారాలు కల్పించారు.

పై మూడు జాబితాలలో పేర్కొనబడని అంశాలు మరియు కొత్తగా వచ్చే అంశాలను అవశిష్టాంశాలుగా పేర్కొంటూ వాటిపై బ్రిటిష్ గవర్నర్ జనరల్ కు అధికారాలు కల్పించారు....

→ కేంద్ర శాసనసభ :– కేంద్రంలో ద్విసభా విధానం కొనసాగిస్తూ సభలలోని సభ్యుల సంఖ్యను పెంచటం జరిగింది.

(a) Council of States :- మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య 260. వీరిలో 1/3 వంతు సభ్యులను మనదేశంలోని స్వదేశీ సంస్థానాల ప్రతినిధులకు కేటాయించటం జరిగింది. ఈ సభ్యులు ప్రజల చేత ఎన్నుకోబడతారు.

(b) Legislative Assembly :- మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య 375. వీటిలో 1/3 వంతు స్థానాలను స్వదేశీ సంస్థానాలవారు కేటాయించారు. దీనిలోని సభ్యులను రాష్ట్రాలలోని Legislative Assembly సభ్యులు ఎన్నుకుంటారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* భారతదేశంలోని స్వదేశీ సంస్థానాలు సమాఖ్య వ్యవస్థలో చేరుటకు నిరాకరించుట వలన సమాఖ్య విధానం అమలులోకి రాలేదు.

* భారతదేశంలోని మొత్తం 11 బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాలలో 6 రాష్ట్రాలలో ద్విసభా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. 14

→ రాష్ట్రాలకు స్వయం ప్రతిపత్తి —

* 1919 -చట్టం ద్వారా మనదేశంలోని రాష్ట్రాలలో ప్రవేశపెట్టబడిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వ విధానాన్ని 1935 -చట్టం ద్వారా రద్దు-చేశారు.

* రాష్ట్రాలలో Reserved & Transferred జాబితాలను రద్దు-చేసి రాష్ట్ర జాబితాలోని 54 అంశాలపై భారతీయ మంత్రులకు అధికారాలు కల్పించారు.

→ కేంద్రంలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వం —

* రాష్ట్రాలలో రద్దు-చేసిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వ విధానాన్ని 1935-చట్టం ద్వారా కేంద్రంలో ప్రవేశపెట్టారు.

* ప్రాముఖ్యం కలిగిన అధికారాలు, ఆదాయం కలిగిన అంశాలను Reserved జాబితాగా పేర్కొంటూ వాటిపై బ్రిటిష్ గవర్నర్ జనరల్‌కు అధికారాలు కల్పించారు.

* అధికారాల్ల ఆదాయం మరియు ప్రాముఖ్యం లేని శాఖలను Transferred జాబితాగా పేర్కొంటూ వాటిపై భారతీయ మంత్రులు అధికారమిచ్చారు.

→ * భారతదేశంలోని చట్టసభలయందు ఇలాకాన వర్గాలకు, కార్మికులకు, స్త్రీలకు, యూరోపియన్లకు ప్రత్యేక నియోజక వర్గాలనేర్పాటు-చేశారు.

→ ఫెడరల్ కోర్టు ఏర్పాటు —

* మనదేశంలో సమాఖ్య విధానం ప్రవేశపెట్టినందున కేంద్రానికి రాష్ట్రాలకూ; రాష్ట్రాలకూ, రాష్ట్రాలకూ మధ్య తలెత్తే వివాదాలను పరిష్కరించుటకు ఫెడరల్ కోర్టు ఏర్పాటు చేశారు.

→ భారత్ నుండి బర్మా మరియు సిలోన్‌ను ఏర్పాటు-చేశారు.

* 1937 లో ఈ చట్టం అమలు-చేయుటం వలన ఆ సమయంలోనే ఏర్పాటు చేయాల్సి వచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ భారతదేశ ఆర్థిక పరమైన అంశాలను క్రమబద్ధీకరించుట కోసం RBI ను ఏర్పాటు చేశారు.

→ భారత ప్రజలలో కేవలం 28.5% ప్రజలకు మాత్రమే ఓటు హక్కు కల్పించారు.

→ భారత రాజధానిని ఢిల్లీ నుండి నాగ్‌పూర్‌కి తరలించారు.

→ ఈ చట్టాన్ని మహాత్మా గాంధీ గారు "అసహ్యమైనది, అనంగీకారమైనది, ఆచరణకు సాధ్యంకాని పూర్తిగా చెడ్డది" అని తీవ్రంగా విమర్శించారు.

→ నెహ్రూ, "పటిష్టమైన ప్రేకుల వ్యవస్థకలిగిన ఇంజన్ లేని వాహనం" వంటిదిగా ఈ చట్టాన్ని వర్ణించారు.

→ గాంధీజీ, "మనదేశంలో నూతన బానిసత్వానికి నాంది" వంటిది.

→ Prof. K.T. షా "భారత ప్రజలపై బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం బలవంతంగా రుద్దబడిన చట్టం".

→ ఈ చట్టాన్ని 1937 లో అమలు పరిచారు. 1937 లో కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర శాసనసభలకు ఎన్నికలు నిర్వహించారు.

→*
* 1939 లో రాష్ట్రప్రభుత్వాలు రాజీనామా చేశాయి.
* 2వ ప్రపంచయుద్ధంతో బ్రిటిష్‌వారు భారతీయులను సంప్రదించకుండానే మనదేశం జర్మనీకి వ్యతిరేకంగా బ్రిటన్ తరపున పాల్గొంటుందని ప్రకటించటాన్ని నిరసిస్తూ ఈ రాజీనామాలు జరిగాయి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఆగస్టు ప్రతిపాదనలు, 1940:

→ లార్డ్ లినిత్‌గో ఈ ప్రతిపాదనలు రూపొందించాడు.

→ 2వ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం భారత దేశానికి ఆధిపత్య ప్రతిపత్తి (Dominion Status) తో కూడిన పాక్షిక స్వాతంత్ర్యాన్ని ఇస్తామని దానికి బదులుగా భారతీయులు 2వ ప్రపంచ యుద్ధంలో బ్రిటిష్ వారికి సహకరించాలి.

→ ఈ ప్రతిపాదనలను భారతీయులు తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు.

క్రిప్స్ ప్రతిపాదనలు, 1942:

→ భారత ప్రజల ప్రతిపాదనయైన రాజ్యాంగ పరిషత్ ఏర్పాటును ఈ మొదటి సారిగా అంగీకరించారు.

→ గతంలో బ్రిటిష్ వారు ఇచ్చిన హామీలన్నింటినీ నెరవేరుస్తామని పేర్కొంటూ దానికి బదులుగా భారతీయులు బ్రిటిష్ వారికి సహకరించాలి.

→ క్రిప్స్ ప్రతిపాదనను వ్యతిరేకిస్తూ భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ చారిత్రాత్మకమైన 'క్విట్ ఇండియా' తీర్మానం ఆమోదించినది.

→ గాంధీజీ క్విట్ ఇండియా ఉద్యమ సందర్భంలోనే "Do or Die" అనే నినాదాన్ని ఇచ్చారు.

→ క్రిప్స్ ప్రతిపాదనను గాంధీజీ, "దివాళా తీయబోయే బ్యాంకుకు తర్వాత తేదీని ప్రకటించబడిన చెక్కుగాను మరియు Post dated చెక్కు" గాను వర్ణించారు.

వేవెల్ ప్రణాళిక, 1945:

→ 1945 నాటి గవర్నర్ జనరల్ అయిన లార్డ్ వేవెల్ ఈ పథకం రూపొందించాడు.

→ దేశ సార్వభౌమత్వం, రక్షణ, విదేశీ వ్యవహారాలు, కరెన్సీవంటి అంశములపై బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి అధికారాలను కల్పిస్తూ మిగిలిన అంశాలపై భారతీయులకు అధికారాలిస్తామని, దీనికి బదులుగా భారతదేశంలోని అన్ని వర్గాలు ప్రతినిధులు కలిగివుండే విధంగా ఒక యుద్ధసలహా మండలిని ఏర్పాటు చేయాలని సూచించాడు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సిమ్లా సమావేశం, 1945:

→ కాంగ్రెస్‌కు, ముస్లింలీగ్‌లకు మధ్య సయోధ్య కుదుర్చుటం కోసం భూలాభాయ్ దేశాయ్, లియాఖత్ ఆలీఖాన్‌ల మధ్య అవగాహన కుదుర్చుటం కోసం ఈ సమావేశం ఏర్పాటు చేశారు.

→ పాకిస్తాన్ ఏర్పాటును గూర్చి ప్రస్తావన లేదనే కారణంతో — ముస్లింలీగ్ స్వాతంత్ర్యం గురించి నిర్మొహమాటంగా ప్రతిపాదన లేదనే కారణంతో కాంగ్రెస్ ఈ సమావేశం నుండి నిష్క్రమించారు.

C.R. ఫార్ములా, 1944:

→ కాంగ్రెస్, ముస్లింలీగ్‌ల మధ్య ఐక్యతను సాధించి సమిష్టిగా కృషి ద్వారా మాత్రమే స్వాతంత్ర్యం సిద్ధిస్తుందనే భావంతో చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారి ఈ ప్రతిపాదనలు చేశాడు.

* దేశానికి స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించిన తర్వాత పాకిస్తాన్ ఏర్పాటును కోరుతున్న ప్రాంతాలలో ప్రజాభిప్రాయ సేకరణ నిర్వహించాలని, మెజారిటీ ప్రజలభిప్రాయాన్ననుసరించి నిర్ణయం తీసుకోవచ్చునే C.R. తన ఫార్ములాలో పేర్కొన్నాడు.

* పాకిస్తాన్ ఏర్పాటును ప్రత్యక్షంగా అంగీకరించకపోవటాన్ని నిరసిస్తూ ముస్లింలీగ్, దేశ విభజనకు వ్యతిరేకంగా కాంగ్రెస్ ఈ ఫార్ములాను ముక్తకంఠంతో వ్యతిరేకించాయి.

కాబినెట్ మిషన్, 1946:

→ 2వ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం బ్రిటన్‌లో జరిగిన ఎన్నికలలో Labour Party అధికారంలోకి వచ్చింది.

→ లేబర్ పార్టీకి చెందిన క్లెమెంట్ అట్లీ ప్రధాని అయ్యాడు.

→ 1946, మార్చిలో బ్రిటిష్ పార్లమెంటులో ప్రకటన చేస్తూ, భారతదేశ సమస్యల పరిష్కారం చూపటం కోసం ముగ్గురు సభ్యులతో కూడిన కమిటీ భారత్‌ను సందర్శించనుందని ప్రకటించారు.

→ సర్ స్టాఫర్డ్ క్రిప్స్, పెతిక్ లారెన్స్, A.V. అలెగ్జాండర్‌లతో కూడిన

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కాబినెట్ మిషన్ భారతదేశాన్ని సందర్శించింది. (పేజీ 16)

ముఖ్య ప్రతిపాదనలు:

* భారతీయులను పాలించుటకోసం అవసరమైన రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించుటకు భారతీయులచే ఒక రాజ్యాంగ పరిషత్ ఏర్పాటు.
* బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాల్లో రాష్ట్ర శాసనసభలచే రాజ్యాంగ పరిషత్ సభ్యులు ఎన్నుకోబడతారు.
* స్వదేశీ సంస్థానాలు రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు తమ ప్రతినిధులను పంపుకునే అవకాశం కల్పించబడింది.
* అధికార మార్పిడి జరిగేవరకు దేశంలోని అన్ని వర్గాలకూ ప్రాతినిధ్యం కల్పించుచూ ఒక తాత్కాలిక ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేయాలి.
* ఈ మిషన్ పూర్ ఏర్పాటును తిరస్కరించినది.

లార్డ్ మౌంట్‌బాటన్ పథకం, 1947:

→ వైస్రాయ్ స్థానంలో 1947 మార్చి 22 న గవర్నర్ జనరల్‌గా మౌంట్‌బాటన్‌ను నియమించారు
→ ముస్లింలీగ్ ప్రారంభంలో తాత్కాలిక ప్రభుత్వంలో చేరకుండా పాకిస్తాన్ ఏర్పాటు కోసం ప్రత్యక్ష చర్యకు పూనుకున్నది.
→ ముస్లింలీగ్ ప్రత్యక్ష చర్యవలన దేశంలో చెలరేగిన హింసను, శక్తిపాతాన్ని దృష్టియందుంచుకుని మౌంట్‌బాటన్ ఈ పథకాన్ని రూపొందించాడు.
→ భారతదేశాన్ని రెండు డొమీనియన్లుగా ఏర్పాటు చేయుటకు ప్రతిపాదించబడింది.
→ హిందువులు ఎక్కువగా నివసించే ప్రాంతాలవారు భారత్‌లోను, ముస్లింలు ప్రాంతాలు పాకిస్తాన్‌లో ఏర్పాటు చేయబడుతుంది.
→ విభాజిత ప్రాంతాలలో రెఫరెండం నిర్వహించి మెజారిటీ ప్రకారం నిర్ణయించబడును.
→ స్వదేశీ సంస్థానాలు తమ ఇష్టానుసారం భారత్‌లోగాని లేక పాకిస్తాన్‌లోగాని విలీనం కావచ్చును.
→ పంజాబ్ శాసనసభ పశ్చిమ పంజాబ్‌ను పాకిస్తాన్‌లోను, తూర్పు పంజాబ్‌ను భారత్‌లోని విలీనం చేయాలని తీర్మానించారు.
→ బెంగాల్ శాసనసభ తూర్పుబెంగాల్ పాక్‌లోను, పశ్చిమబెంగాల్‌ను భారత్‌లోను విలీనం చేయాలని తీర్మానించినది.
→ సింధ్ రాష్ట్రం పాకిస్తాన్‌లో విలీనం కావాలని నిర్ణయించినది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ అస్సాంలోని 'సీలట్' జిల్లాలు, వాయువ్య సంహద్దు రాష్ట్రాలు ప్రజాభిప్రాయ సేకరణ జరపగా పాక్‌లోనే విలీనం కావాలని అభిప్రాయపడ్డారు.

→ జునాగడ్‌లో రెఫరెండం జరపగా, భారత్‌లో విలీనం కావాలని నిర్ణయించారు.

→ పకాంటర్ బాటన్ పథకానుసరించి భారత విభజన జరిగినది.

→ ఈ పథకాన్ని 'డికిన్‌బర్డ్' పథకమని కూడా అంటారు.

భారత స్వాతంత్ర్య చట్టం, 1947:

→ బ్రిటిష్‌వారు భారత్‌కు 1948, జూన్ 30వ వరకు ని స్వాతంత్ర్యమిస్తామని మొదట ప్రకటించినప్పటికీ భారత్‌లో పరిస్థితుల దృష్ట్యా వెంటనే స్వాతంత్ర్యమివ్వాలని నిర్ణయించారు.

→ భారత స్వాతంత్ర్య చట్టం బిల్లును 1947, జులై 4 న బ్రిటిష్ పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టగా 15 న పార్లమెంటు ఆమోదం పొందినది. 18 న బ్రిటిష్ రాజు యొక్క ఆమోదముద్ర లభించినది.

→ భారత్‌ను భారత్ మరియు పాకిస్తాన్ అను రెండు డొమీనియన్లుగా ఏర్పాటు చేస్తాయి.

→ ఆగస్టు 15, 1947 న రెండు డొమీనియన్లకు స్వాతంత్ర్యం లభ్యమవుతుంది.

→ భారత్, పాకిస్తాన్లపై ఆగస్టు 15 న గతంలో బ్రిటన్‌కు గల సార్వభౌమాధికారం అంతరించిపోతుంది.

→ రెండు దేశాలలో రాజ్యాంగ రచనకోసం ఏర్పాటు చేయబడే రాజ్యాంగ పరిషత్తులు తాత్కాలిక పార్లమెంటుగా పనిచేస్తాయి.

→ స్వతంత్ర రాజ్యాంగాలను రూపొందించేవరకు 1935 చట్టాన్ననుసరించి పరిపాలన ఉంటుంది.

→ బ్రిటిష్ కామన్వెల్త్‌లో సభ్యత్వం పొందుటమీది ఆ రెండు దేశాల స్వతంత్ర నిర్ణయం.

→ రెండు దేశాలను సంప్రదించి వారి కోరిక ప్రకారం బ్రిటిష్ రాజుకు బదులు గవర్నర్ జనరల్‌ను నియమిస్తుంది.

→ రెండు దేశాల మధ్య సరిహద్దులను నిర్ణయించుటకు 'సిరిల్ రాడ్‌క్లిఫ్' నేతృత్వంలో ఒక కమిటీని ఏర్పాటుచేయబడుతుంది.

→ రెండు డొమీనియన్లలో పనిచేసే ఉద్యోగులకు పదోన్నతులు భద్రత కల్పించబడును.

→ ఈ చట్టాన్ని "యుద్ధం లేకుండా జరిగిన శాంతి విప్లవం" గా పేర్కొంటారు.

→ బ్రిటిష్ ప్రధాని క్లిమెంట్ ఆట్లీ ఈ చట్టాన్ని "బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ఆమోదించిన చట్టాలలో ఉదారమైనది మరియు విప్లవాత్మకమైనదిగా" అభివర్ణించారు.

* స్వాతంత్ర్య కాలంనాటికి

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* స్వాతంత్ర్యం నాటికి దేశంలో 562 స్వదేశీ సంస్థానాలుండగా వాటిలో 554 సంస్థానాలు భారతంలో విలీనం అయ్యాయి.

* భారతకు గవర్నర్ జనరల్‌ను పదవినుంచి బాటన్‌ను కొనసాగించగా పాకిస్తానుకు మహ్మదాలీ జిన్నాను గవర్నర్ జనరల్‌గా నియమించారు.

* భారత స్వాతంత్ర్యాన్ని పేర్కొంటూ నెహ్రూ భారత రాజ్యాంగ పరిషత్ నుండి చేసిన ప్రసంగాన్ని "The Tryst with destiny" లేదా "విధితో ఒప్పందం" అంటారు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

తాత్కాలిక ప్రభుత్వం :

→ భారతకు స్వాతంత్ర్యాన్ని సంక్రమించిన సందర్భంగా నాటి గవర్నర్ జనరల్ మౌంట్‌బాటన్ నెహ్రూ నాయకత్వంలో ఒక తాత్కాలిక ప్రభుత్వం చేత ప్రమాణస్వీకారం చేయించారు

సంఖ్య	పేరు	శాఖ
1.	జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ	ప్రధానమంత్రి & విదేశీ వ్యవహారాలు
2.	సర్దార్ వల్లభాయి పటేల్	ఉప ప్రధాని & కేంద్రహోంశాఖ & సర్వీసులు
3.	డా॥ బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్	వ్యవసాయం, ఆహారశాఖ
4.	మౌలానా అబుల్‌కలాం ఆజాద్	విద్యాశాఖ
5.	డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్	న్యాయశాఖ
6.	సర్దార్ బల్దేవ్ సింగ్	రక్షణశాఖ
7.	షణ్ముగం శెట్టియార్	ఆర్థిక శాఖ
8.	జాన్ మత్తై	రైల్వేలు
9.	రఫీక్ అహ్మద్ కిద్వాల్	విమానయానం
10.	డా॥ శ్యాం ప్రసాద్ ముఖర్జీ	పరిశ్రమలు
11.	రాజేంద్రకుమారి అమృత్‌కౌర్	ఆరోగ్యం (మొదటి మహిళా మంత్రి)
12.	Ch. బాబా	వాణిజ్యం
13.	N.V. గాడ్గిల్	గనుల శాఖ
14.	బాబు జగ్జీవన్‌రాం	కార్మిక వ్యవహారాలు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాజ్యాంగ పరిషత్:

→ భారత రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించి ఆమోదించినది రాజ్యాంగ పరిషత్.

→ 'రాజ్యాంగ పరిషత్' అనే భావనను మొదట వ్యక్తీకరించినది – M.N. రాయ్.

→ 'స్వరాజ్' అనే పదాన్ని మొదట ఉపయోగించినది – దాదా భాయ్ నౌరోజీ.

→ భారత స్వాతంత్ర్యాన్ని (స్వరాజ్) అనుసరించి పరిపాలన చేయుటకు మనదైనొకానొక సొంత రాజ్యాంగం అవసరమని భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ 1918 లో తీర్మానించినది.

→ 1921 లో మహాత్మాగాంధీ 'Young India' లో వ్యాసం రాస్తూ "భారత్‌కు స్వాతంత్ర్యం అనేది భిక్ష కాదని, భారత ప్రజలు రాజకీయ భిక్షాటకులు కాదని, ప్రజలు తమను తాము అభివ్యక్తీకరించుకొనుటకు వీలు స్వేచ్ఛను మాత్రమేనని" వ్యాఖ్యానించారు.

→ 1924 లో పండిట్ మోతీలాల్ నెహ్రూ నేతృత్వంలో జరిగిన Round Table సమావేశం భారత ప్రజలందరి ప్రయోజనాలను సంరక్షించుటకు ప్రజలందరికీ వాక్ స్వాతంత్ర్యం కల్పించబడే ఒక రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించి తద్వారా చట్టబద్ధపరచవలసిన చేయాలని తీర్మానించారు.

→ 1924 లో శ్రీమతి ఆనిబిసెంట్ బ్రిటిష్ పార్లమెంటులో "Commonwealth of India" బిల్లును ప్రవేశపెడుతూ, India ప్రజలు మనదిలోనే భారత ప్రజలే శాస్వత రాజ్యాంగంపై హక్కులు కల్పించాలని సూచించారు.

→ మోతీలాల్ నెహ్రూ 1928 లో రూపొందించిన నివేదికను "భారతీయులచే సొంత రాజ్యాంగం కోసం జరిగిన నిర్మాణాత్మక కృషిగా కుదుర్చుగా పేర్కొనవారు.

→ నెహ్రూ నివేదికలో భారతీయుల హక్కుల గురించి, అల్పసంఖ్యాకుల ప్రయోజనాల గురించి, ప్రభుత్వ పరిపాలన గురించి పేర్కొనటం జరిగింది.

→ 1936 లో జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ 'హెరాల్డ్' పత్రికకు వ్యాసం రాస్తూ భారత ప్రజల సమస్యకు ఒకేఒక పరిష్కార మార్గం కలదని, అది వారు తమను తామే పాలించుకొనుటకు అవసరమైన చట్టాన్ని రూపొందించుటానికే స్వేచ్ఛ కల్పించాలని అభిప్రాయ పడ్డారు.

→ 1938 లో హరిపుర కాంగ్రెస్ సమావేశం నెహ్రూ అభిప్రాయాన్ని ఆమోదంగా ఆమోదించినది.

→ 1942 లో క్రిప్స్ ప్రతిపాదనల ద్వారా ఆంగ్లేయులు మొదటిసారిగా రాజ్యాంగ పరిషత్ ఏర్పాటును గుర్తించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ 1946లో కాబినెట్ మిషన్ యొక్క సూచననుసరించి రాజ్యాంగ పరిషత్‌ను ఏర్పాటు చేశారు. (B7)

→ 1946 జూన్-జులైలో రాజ్యాంగపరిషత్‌కు ఎన్నికలు జరిగాయి. 18

→ రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో ప్రతి 10 లక్షల జనాభాకు ఒక సభ్యుని చొప్పున ప్రాతినిధ్యం కల్పించారు.

→ బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాలనుండి ఎన్నుకోబడిన సభ్యుల సంఖ్య 292.

→ స్వదేశీ సంస్థానాల నుండి ప్రాతినిధ్యం వహించినవారు 93 మంది, Chief Commissionerate ప్రాంతాలనుండి ప్రాతినిధ్యం నలుగురు.

→ దేశ విభజనకు ముందు రాజ్యాంగ పరిషత్ మొత్తం సభ్యులు - 389.

→ విభజనకు పూర్వం పరిషత్‌కు ఎన్నికైన కాంగ్రెస్ సభ్యులు - 208 కాగా ముస్లిం లీగ్ సభ్యుల సంఖ్య - 73.

→ దేశ విభజన తర్వాత పరిషత్ సభ్యుల సంఖ్య 299.

→ బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాలకు ప్రాతినిధ్యం - 229.
స్వదేశీ సంస్థానాల ప్రాతినిధ్యం - 70.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

→ రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు నియామక సభ్యుల సంఖ్య 15.

→ రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు ఎన్నికలు సైద్ధాంతిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిపై జరిగాయి.

→ బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాలలోని శాసనసభల సభ్యులు పరిషత్ సభ్యులనెన్నుకున్నారు.

→ ముస్లింలకు మరియు సిక్కులకు మత ప్రాతిపదికపై ప్రత్యేక నియోజకవర్గాలేర్పరిచారు.

→ స్వదేశీ సంస్థానాలనుండి ఆయా సంస్థానాధీశులు పరిషత్‌కు సభ్యులను నియమించారు.

రాజ్యాంగ పరిషత్ నిర్మాణం:

→ భారతదేశం భిన్నత్వానికి నిలయమైనందున రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో మనదేశంలోని అన్ని వర్గాలకూ ప్రాతినిధ్యం కల్పించారు.

సంఖ్య		
1.	భారత జాతీయ కాంగ్రెస్	సీతారామ్, పటేల్, రాజేంద్రప్రసాద్, పట్టాభి సీతారామయ్య
2.	ముస్లింలు	మహ్మద్ సయ్యద్ సాదుల్లా, మౌలానా అబుల్ కలాం ఆజాద్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

3. సిమ్లాలు — సర్దార్ బల్దేవ్ సింగ్, బలుకుం సింగ్

4. యురోపియన్లు — ఫ్రాంక్ ఆంటోనీ

5. పారశీకులు — Dr. H.B. మెహతా

6. హిందూమహాసభ — Dr. శ్యామ్ ప్రసాద్ ముఖర్జీ, M.R. జయకర్

7. అఖిలభారత షెడ్యూల్డ్ కులాల సంఘం — Dr. B.R. అంబేద్కర్

8. అఖిలభారత ముస్లిం సంఘం — వాసా మెహతా

9. అఖిల భారత జమీందార్ల సంఘం — రుద్రాంద మహారాజా

10. అఖిల భారత కార్మిక సంఘాలు — బాబూ జగ్జీవన్‌రాం

11. అల్పసంఖ్యాక వర్గాలు — Dr. H.C. ముఖర్జీ

→ రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు జరిగిన ఎన్నికల్లో పోటీచేసి ఓడిపోయినప్పటికీ నియమించబడిన వ్యక్తి – డా. శ్యామ్ ప్రసాద్ ముఖర్జీ.

→ దేశ విభజన కారణంగా బెంగాల్ నుండి ఎన్నికైన అంబేద్కర్ తన సభ్యత్వాన్ని కోల్పోగా వారికి బొంబాయి నుండి ఎన్నిక చేయుటకు జరిగింది.

→ దేశ విభజన కారణంగా రాజ్యాంగ పరిషత్ సభ్యత్వాన్ని కోల్పోయిన ఏకైక కమ్యూనిస్ట్ సభ్యుడు – సోమనాథ్ లహరి.

రూపవిధానము (నిర్మాణము):

→ వేవెల్ సూచనలననుసరించి రాజ్యాంగ పరిషత్ ఏర్పాటుకై సమావేశాన్ని 1946 డిశంబర్ 9 న పార్లమెంటు సెంట్రల్ హాల్‌లో నిర్వహించారు.

→ మొదటి సమావేశానికి తాత్కాలిక అధ్యక్షులుగా – సచ్చిదానంద సిన్హా.

→ సచ్చిదానంద సిన్హాను ప్రతిపాదించినవారు – J.B. కృపలానీ.

→ ఫ్రాన్సు దేశ సాంప్రదాయాన్ననుసరించి రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో సీనియర్ సభ్యులైన సచ్చిదానంద సిన్హాను అధ్యక్షునిగా చేశారు.

→ రాజ్యాంగ పరిషత్ తాత్కాలిక ఉపాధ్యక్షులు – ఫ్రాంక్ ఆంటోనీ

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

→ మొదటి సమావేశానికి హాజరైన సభ్యులు – 211.
→ ముస్లింలీగ్, స్వదేశీ సంస్థానాల ప్రతినిధులు ఈ సమావేశానికి హాజరుకాలేదు.
→ రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు సలహాదారుడు – బెనగల్ నర్సింగరావు (B.N. Rao).
వీరు రాజ్యాంగ పరిషత్ సభ్యులు కారు.
→ అంతర్జాతీయ న్యాయస్థానానికి ఎంపికైన మొదటి భారతీయుడు B.N. Rao
భారత రాజ్యాంగ ముసాయిదాను B.N. Rao రూపొందించారు.
→ రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు శాశ్వత అధ్యక్షుడు – డా. బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్
ఈ పేరును సూచించినది – J.B. కృపలాని
→ రాజ్యాంగ పరిషత్ ఉపాధ్యక్షులు – Dr. H.C. ముఖర్జీ
– V.T. కృష్ణమాచారి
→ రాజ్యాంగ పరిషత్ కార్యదర్శి – H.B. అయ్యంగార్
→ రాజ్యాంగ పరిషత్ నుండి ముఖ్యలేఖకుడు – N.C. ముఖర్జీ

కమిటీలు: రాజ్యాంగ పరిషత్ నుండి ఏర్పడిన ప్రధాన కమిటీలు 13గా పేర్కొన్నప్పటికీ వాస్తవంగా కమిటీల సంఖ్య 22.

అ) విధాన నిర్ణాయక కమిటీలు – 10
ఆ) విషయ నిర్ణాయక కమిటీలు – 12

⟹ ఆ) పరిషత్ నుండి ఏర్పడిన అతిపెద్ద కమిటీ – సలహాసంఘం.
సలహాసంఘానికి చైర్మన్ – సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్.
⟹ కమిటీలోని మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య (54+1).
⟹ ప్రధానమైన కమిటీ Drafting (ముసాయిదా) కమిటీ.
⟹ ముసాయిదా కమిటీ చైర్మన్ – Dr. B.R. Ambedkar.
⟹ కమిటీలోని సభ్యులు:

1. డా. అంబేద్కర్	చైర్మన్
2. గోపాలస్వామి అయ్యంగార్	సభ్యులు
3. అల్లాడి కృష్ణస్వామి అయ్యర్	"
4. కె.యం. మున్షీ	"
5. మహ్మద్ సయ్యద్ సాదుల్లా	"

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

6. B.L. మిత్తల్ (వీరు అనారోగ్యానికి గురికావటంతో వీరి స్థానంలో నియమించిన వ్యక్తి - N. మోతవరాలు)

7. D.B. ఖైతాన్ (1948లో మరణించటంతో వీరి స్థానంలో T.T. కృష్ణమాచారి నియమింపబడ్డారు)

* ముసాయిదా కమిటీలో న్యాయశాస్త్ర విద్యను అభ్యసించని ఏకైక వ్యక్తి T.T. కృష్ణమాచారి.

⟹ ఇతర కమిటీలు: అధ్యక్షులు:

1. సార్వత్య సంఘం
2. నియమ నిబంధనల కమిటీ } Dr. బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాద్
3. జెండా కమిటీ }

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020
Cell : 9704138226

4. ప్రాథమిక హక్కుల కమిటీ
5. అల్పసంఖ్యాక వర్గాల కమిటీ
6. రాష్ట్రాల అధికారాల కమిటీ
7. రాష్ట్ర రాజ్యాంగ కమిటీ } సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్

8. కేంద్ర రాజ్యాంగ కమిటీ
9. యూనియన్ పవర్స్ కమిటీ
10. రాష్ట్రాల సంప్రతింపుల కమిటీ } జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ

11. ప్రాథమిక హక్కుల ఉపకమిటీ — J.B. కృపలానీ
12. అల్పసంఖ్యాక వర్గాల ఉపకమిటీ — Dr. H.C. ముఖర్జీ
13. హోజ్ కమిటీ — పట్టాభి సీతారామయ్య
14. శాసన సభా వ్యవహారాలు & నియమ నిబంధనల కమిటీ — G.V. మవలాంకర్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

15. Coredential Committee — గోపాలస్వామి అయ్యంగార్

16. ఈశాన్యరాష్ట్రాల వాళ్ళ కమిటీ — గోపీనాథ్ బార్డోలాయ్

17. సుప్రీంకోర్టు సన్నాహక కమిటీ — వరదాచార్య

(వీరు రాజ్యాంగ పరిషత్ సభ్యులు కారు)

** Coredential Committee – రాజ్యాంగ పరిషత్‌లోని సభ్యుల వివరాలను సేకరించే కమిటీ.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ తొలి సమావేశం 09-12-1946 న జరిగింది.
రాజ్యాంగ పరిషత్‌నుద్దేశించి ప్రసంగించిన మొదటి వ్యక్తి – డా. సచ్చిదానంద సిన్హా

⇒ 11-12-1946 న డా. బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్‌ని పరిషత్ అధ్యక్షుడిగా ఎన్నుకున్నారు

⇒ 13-12-1946 న నెహ్రూ లక్ష్యాలు, ఆశయాల తీర్మానం ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ 22-07-1947 న రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో భారత జాతీయ జెండాను ప్రదర్శించి ప్రతిపాదించినవారు డా. పాలసా మిహాత్రా.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించుటకు జరిపిన సమావేశాలసంఖ్య 11

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించిన తేది: 26-11-1949.

⇒ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించిన తర్వాత వెంటనే అమలులోకొచ్చిన అంశాలు:
పౌరసత్వం, ఎన్నికలు, తాత్కాలిక పార్లమెంటు, స్వదేశీ సంస్థానాధీశులకు కల్పించిన ప్రత్యేక వసతులు.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగ ముసాయిదాను చర్చించి, ఆమోదించుటకు పట్టిన కాలం 165 రోజులు.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించుటకు తీసుకున్న సమయం:
2 సంవత్సరాల – 11 నెలలు – 18 రోజులు.

⇒ రాజ్యాంగ తయారీకి చేసిన ఖర్చు: 64 లక్షలు.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ చివరి సమావేశం: 24-01-1950 (12వ సమావేశం)

⇒ చివరి సమావేశంలో తీసుకున్న నిర్ణయాలు:
(a) "జనగణమన"ను 'జాతీయ గీతంగా ఆమోదించటం
(b) "వందేమాతరం"ను 'జాతీయ గేయం'గా ఆమోదించటం

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(c) బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్‌ను రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకోవటం.

(రాజేంద్రప్రసాద్ పేరు సూచించినది: పటేల్ మరియు నెహ్రూ)

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదిస్తూ చేసిన తీర్మానంపై సంతకాలు చేసిన సభ్యుల సంఖ్య – 284.

⇒ రాజ్యాంగ ఆమోద పత్రంపై పరిషత్ ఛైర్మన్‌గా రాజేంద్ర ప్రసాద్ తన ఆమోద ముద్రను వేశారు.

⇒ పరిషత్‌ముద్దేశించి చివరిగా ఉపన్యసించినది – డా॥ బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్.

⇒ రాజ్యాంగం అమలులోకి వచ్చిన తేది: 26-01-1950.

(రాజ్యాంగాన్ని పరిషత్ 26-11-1949 లోనే ఆమోదించినప్పటికీ 1950 జనవరి 26 వరకు నిలిపివేయటానికి గల కారణం లాహోర్ కాంగ్రెస్ సంస్థాగత స్వాతంత్ర్య తీర్మానాన్ననుసరించి 1930 జనవరి 26 నుండి ప్రతీ సంవత్సరం ఆ రోజును స్వాతంత్ర్య దినోత్సవ సన్నాహాలకు ప్రతీకగా నిర్వహించినదానికి గుర్తుగా ఆ తేదీని నిర్ణయించటం జరిగింది).

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ యొక్క రాజ్యాంగ నిర్మాణాన్ని 3 దశలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

మొదటి దశ: 9-12-1946 నుండి 15-08-1947 వరకు,

(ఈ దశలో రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగ విధుల్ని మాత్రమే నిర్వహించింది.)

రెండవ దశ: 15-08-1947 నుండి 26-11-1949 వరకు,

(ఈ దశలో రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగ విధులతో పాటు దేశ పాలనకవసరమైన శాసనాలను రూపొందించు విధుల్నికూడా నిర్వహించింది.)

మూడవ దశ: 26-11-1949 నుండి 14-05-1952 వరకు,

(ఈ కాలంలో రాజ్యాంగ పరిషత్ కేవలం శాసన విధుల్ని మాత్రమే నెరవేరుస్తూ దేశ తొలి శాసన పార్లమెంటులాగా వ్యవహరించినది.)

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ రాజ్యాంగ విధులను నెరవేర్చేటప్పుడు మాత్రమే రాజేంద్రప్రసాద్ అధ్యక్షులుగా వ్యవహరించేవారు.

⇒ పరిషత్ తొలి శాసన పార్లమెంటుగా శాసన విధులను నెరవేర్చినప్పుడు అధ్యక్షులుగా G.V. మావలంకర్ వ్యవహరించారు.

⇒ ఉపాధ్యక్షులుగా అనంతశయనం అయ్యంగార్ వ్యవహరించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్‌నుద్దేశించి చివరగా మాట్లాడిన ఆఖరి గవర్నర్ జనరల్ మౌంట్‌బాటన్

⇒ మనదేశాని చివరి గవర్నర్ జనరల్‌గా మౌంట్‌బాటన్ స్థానంలో గవర్నర్ జనరల్ గా నియమించబడిన వ్యక్తి - C. రాజగోపాలాచారి (33)

⇒ రాజాజీ చివరి, మొదటి భారతీయ గవర్నర్ జనరల్ (26-01-1950 వరకు)

⇒ రాజ్యాంగ ముసాయిదాను బి.ఎన్. రావు రాజ్యాంగ పరిషత్‌కు సమర్పించినప్పుడు 315 అధికరణలు మరియు 13 షెడ్యూళ్లు కలవు.

⇒ 1947 జులైలో చిత్తు ప్రతి (డ్రాఫ్ట్) ను ప్రచురించే సమయానికి అధికరణలను అలాగే కొనసాగిస్తూ షెడ్యూళ్లను '8' కి తగ్గించారు.

⇒ ముసాయిదాకు ప్రతిపాదించబడిన సవరణల సంఖ్య 7,563.
రాజ్యాంగ పరిషత్ చర్చించి ఆమోదించిన సవరణలు 2,473.

⇒ రాజ్యాంగం అమలులోకి వచ్చేనాటికి 395 అధికరణలు, 8 షెడ్యూళ్లు మరియు 22 భాగాలతో కూడుకొని ఉన్నది.

• "రాజ్యాంగ రచనకు రాజ్యాంగ పరిషత్ సమన్వయ పద్ధతిని అనుసరించినది"
— గ్రాన్‌విల్ ఆస్టిన్

ఇతర అభిప్రాయాలు:

⇒ "రాజ్యాంగ రచనలో సమన్వయ పద్ధతికంటే సర్దుబాటు పద్ధతికే ప్రాధాన్యత ఎక్కువ ఇచ్చారు" — ఒం.పి. గోయల్

— బి.ఆర్. అంబేద్కర్‌ను రాజ్యాంగ రూపశిల్పి, అభినవ మనువు గా వర్ణించినది — M.V. పైలీ

— "రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో నెహ్రూ, పటేల్, రాజేంద్ర ప్రసాద్, అంబేద్కర్, మౌలానాలు ఒక నియంత్రణామండలిగా వ్యవహరించారు" — గ్రాన్‌విల్ ఆస్టిన్

— రాజ్యాంగ పరిషత్ ఎన్నికల్లో కేవలం 28.5% ప్రజలు మాత్రమే ఓటువాళ్ళ వినియోగించుకున్నారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

— "రాజ్యాంగ పరిషత్ భారత ప్రజల స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల వ్యక్తీకరణకు ఒక అద్దంకిగా మారినది" — జయప్రకాష్ నారాయణ్

— "రాజ్యాంగ పరిషత్‌పై ప్రజాభిప్రాయ సేకరణ లేదు" — కె. సంతానం

— "భారత రాజ్యాంగ పరిషత్ దేశంలోని కొన్ని వర్గాల ప్రజలకు మాత్రమే ప్రాతినిధ్యం వహించినది. ఒక ప్రధానమైన వర్గం దీనిలో కీలక పాత్ర పోషించినది" — విన్‌స్టన్ చర్చిల్

— "రాజ్యాంగ పరిషత్ కేవలం హిందువులకు మాత్రమే ప్రాతినిధ్యం వహించినది" — లార్డ్ సైమన్

భారత రాజ్యాంగానికి గల ప్రధాన మూలాధారాలు

దేశం పేరు	గ్రహించబడిన అంశం
1) భారత ప్రభుత్వ చట్టం, 1935	సమాఖ్య వ్యవస్థ; కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాలు, అత్యవసర అధికారాలు, UPSC, ఉద్యోగిస్వామ్యం
2) బ్రిటన్	1. వికేంద్రీకరణ 2. సమన్యాయ పాలన 3. ఏకీకృత న్యాయవ్యవస్థ 4. పార్లమెంటు నిర్మాణం 5. కాబినెట్ ప్రభుత్వం 6. స్పీకర్ 7. శాసన ప్రక్రియ 8. ఎన్నికల యంత్రాంగం 9. దేశాధిపతి నామమాత్ర అధికారాలు వినియోగించుట 10. ఉద్యోగుల ఎంపిక పద్ధతులు
3) అమెరికా	(a) ప్రాథమిక హక్కులు (b) రాజ్యాంగ అధిక్యత (c) న్యాయ సమీక్ష (d) స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి కలిగిన న్యాయవ్యవస్థ (e) రాజ్యాంగ ప్రవేశిక, దేశ

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell ; 9704138226

(f) దేశాధిపతి పేరుమీద దేశపరిపాలన నిర్వహించుటం

(g) ఉపరాష్ట్రపతి పదవి, ఎగువ సభకు అధ్యక్షుడుగా వ్యవహరించుట

(h) రాష్ట్రపతిని, సుప్రీంకోర్టు, హైకోర్టు న్యాయమూర్తులను పదవినుండి తొలగించే పద్ధతి

(4) ఐర్లాండ్

* ఉద్యోగ సూత్రాలు
* రాష్ట్రపతి నిష్క్రియ పద్ధతి
* రాజ్యసభకు రాష్ట్రపతికి 12 మంది సభ్యుల్ని నియమించుట

(5) కెనడా

• సమాఖ్య నిర్మాణం, అవశిష్టాధికారాలు కేంద్రానికి ఇండుట
బలమైన కేంద్రప్రభుత్వం
• గవర్నర్ల నియామకం

(6) ఆస్ట్రేలియా

⇒ ఉమ్మడి జాబితా
⇒ వాణిజ్య, వ్యాపార చట్టాలు
⇒ భాష
⇒ ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశం
⇒ ప్రజాప్రయోజనాల వ్యాజ్యాలు

(7) జపాన్

1. చట్టంచే నిర్ణయించబడిన పద్ధతి
2. అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో జీవించే హక్కును రద్దు చేయకుండుట.

(8) జర్మనీ

(i) అత్యవసర పరిస్థితి కాలాల అనుసరించే పద్ధతులు, ప్రాథమిక హక్కుల్ని సస్పెండ్ చేయుటం

(9) దక్షిణాఫ్రికా

(10) రష్యా (USSR)

(a) రాజ్యాంగ సవరణా పద్ధతులు
* సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ న్యాయాన్ని అందించుట
* ప్రాథమిక విధులు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(11) ఫ్రాన్సు — 1. స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వం
2. రిపబ్లిక్ పద్ధతి

(12) సోవియట్ — * ఎగువసభ సభ్యులను, దిగువసభ సభ్యులు ఎన్నుకొనే పద్ధతి

⇒ భారతదేశ విభజనకు పూర్వం రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో కాంగ్రెస్ సభ్యులసంఖ్య 66%, కాగా విభజన అనంతరం 80%.

⇒ భారత రాజ్యాంగానికి ప్రజల ఆమోదం లేదన్న విమర్శకులు:

రాజ్యాంగ పరిషత్ సార్వత్రిక ఓటింగ్ పద్ధతిపై ఏర్పడలేదు. పైగా రాజ్యాంగ పరిషత్ చే రూపొందించిన రాజ్యాంగాన్ని ప్రజల ఆమోదానికి పెట్టబడలేదు.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్ సార్వభౌమాధికార సంస్థకాదనే, భారత రాజ్యాంగానికి బ్రిటిష్ రాజముకుటం ఆమోదం లేదనే కేవలం రాజేంద్రప్రసాద్ ఆమోదమాత్ర వంతమే లభించినదనీ విమర్శించారు.

⇒ సార్వభౌమాధికారమైన భారత ప్రజలచే ఏర్పడిన రాజ్యాంగపరిషత్‌చే రాజ్యాంగం రూపొందించబడినందున రాజ్యాంగపరిషత్‌కు, రాజ్యాంగానికి సార్వభౌమాధికారం లేదనే వాదనను పండిట్ నెహ్రూ తిరస్కరించారు.

⇒ "భారత రాజ్యాంగం న్యాయవాదుల స్వర్గం" – సర్. ఐవర్ జెన్నింగ్స్.

⇒ "భారత రాజ్యాంగం ఇంద్రుని వీణానమైన విరివితం లాంటిది" – H.V. కామత్.

⇒ "భారతరాజ్యాంగం ప్రపంచ రాజ్యాంగాలన్నింటికంటే సుదీర్ఘమైనది, విస్తృతమైనది"
– సర్. ఐవర్ జెన్నింగ్స్.

⇒ "భారతరాజ్యాంగం అందమైన అతుకుల బొంత" – గ్రాన్‌విల్లె ఆస్టిన్.

⇒ "ప్రపంచ రాజ్యాంగాలన్నింటికన్నా కొన్నిరెట్లు భారత రాజ్యాంగం రూపొందించారు అని చెప్పడానికి నేను గర్విస్తున్నాను" – Dr. B.R. Ambedkar

⇒ "భారత రాజ్యాంగం భారతప్రజల బహుళ అవసరాలను, ప్రయోజనాలను తీర్చేది"
– పండిట్ నెహ్రూ

⇒ "భవిష్యత్‌లో ఏనాడైనా భారతరాజ్యాంగం వైఫల్యం చెందితే దీనిలో రాజ్యాంగాన్ని నిందించకూడదు. రాజ్యాంగం అమలుపరిచే వారిలో లోపాలు" – అంబేద్కర్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ "భారతదేశంలో విశిష్టమైన దృష్టితో ఉండుటకు బహుళపథాల, ప్రత్యేకవర్గాల ప్రయోజనాలక్షితినీ రాజ్యాంగంలో చేర్చుటవలన ఈ రాజ్యాంగం విశాలంగా రూపొందించబడింది" – సర్ బెనెగల్ నరసింగ్ రావ్.

23

భారత రాజ్యాంగ విశిష్ట లక్షణాలు :

1. లిఖిత మరియు సుదీర్ఘ రాజ్యాంగం
2. రాజ్యాంగ ప్రవేశిక
3. లౌకిక రాజ్యాంగం
4. ప్రాథమిక హక్కులు
5. ప్రాథమిక విధులు
6. రాజ్యవిధాన ఆదేశిక సూత్రాలు
7. దృఢ అదృఢ లక్షణాల కలయిక
8. ఏకకేంద్ర సమాఖ్య లక్షణాల కలయిక
9. రాజ్యాంగ వివిక్షత
10. పార్లమెంటరీ తరహా ప్రభుత్వం
11. సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కు
12. స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల న్యాయవ్యవస్థ
13. న్యాయ సమీక్షాధికారం
14. స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల రాజ్యాంగబద్ధ కమీషన్లు
15. ప్రత్యేక వర్గాలకు ప్రత్యేక అవకాశాలు
16. రాజ్యాంగ పరిణామ స్వరూప సిద్ధాంతం
17. ఏకీకృత వేదా సమాఖ్యత న్యాయవ్యవస్థ

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

www.ourstudycircle.in

లిఖిత మరియు సుదీర్ఘ రాజ్యాంగం :- ప్రపంచంలో అతిపెద్ద లిఖిత రాజ్యాంగం భారత రాజ్యాంగం.

⇒ రాజ్యాంగం అమలులోకొచ్చేకాలం నాటికి మన రాజ్యాంగంలోగల అంశాలు :

		1950	2010
1	అధికరణాలు	395	445 (2010)
2	షెడ్యూల్స్	8	12
3	భాగాలు	22	24

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ మొదటగా 1950 తర్వాత రాజ్యాంగం నుండి 24 అధికరణాలు తొలగించుట ద్వారా సంఖ్యారీత్యా అధికరణాలు 371 నుండి 395 గానే పరగణిస్తున్నారు.

* రాజ్యాంగంలో సవరణలద్వారా అధికరణాలకు తరువాత చేర్చబడిన ఉపప్రకరణాలను కూడా కలుపుకొని ప్రస్తుతం 445 అధికరణాలు కలవు.

⇒ రాజ్యాంగం రచయితలూహించిన తర్వాత అవసరంగా 4 షెడ్యూళ్లను రాజ్యాంగంలో చేర్చటంతో ప్రస్తుతం షెడ్యూళ్ల సంఖ్య 12.

⇒ మొత్తం భాగాలు సంఖ్య 1950 నాటికి 22 కలవు.

- 1956 లో 7వ సవరణద్వారా Part-B రాష్ట్రాలకోసం ఉద్దేశించబడిన 7వ భాగమును రాజ్యాంగం నుండి తొలగించారు.
- 1976 లో శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ ప్రధానమంత్రిగా 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా రెండు భాగాలను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.
  1. IV A భాగం ద్వారా ప్రాథమిక విధులు.
  2. 14 A అనే భాగం ద్వారా పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ల ఏర్పాటు.
- 1992 లో పి.వి. నరసింహారావు ప్రభుత్వ కాలంలో 74వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా పట్టణ, నగరపాలక సంస్థలకోసం 9A భాగాన్ని చేర్చారు.

  * ప్రస్తుత రాజ్యాంగంలో గల భాగాల సంఖ్య 24.

www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell: 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సంఖ్య		అంశం
1 (1-4 అధికరణాలు)		– భారత భూభాగం, రాష్ట్రాలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు
2 (5 నుండి 11)		– పౌరసత్వము
3 (12-35) [12-35]		– ప్రాథమిక హక్కులు
4 [36-51]		– నిర్దేశక నియమాలు
4A [51-A]		– ప్రాథమిక విధులు
5 [52-151]		– కేంద్ర ప్రభుత్వము
6 [152-237]		– రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల నిర్మాణ, పనివిధానము
7 [238 అధికరణ]		– పార్ట్-బి రాష్ట్రాలకు సంబంధించినది (1956 లో దీనిని తొలగించారు)
8 [239-242]		– కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలకు సంబంధించిన అంశాలు
9 [243, 243(A)-243(O)]		– పంచాయతీ రాజ్ వ్యవస్థ, స్థానిక సంస్థలు
9A [243(P-Z), 243A-243G]		– పట్టణ, నగరపాలక సంస్థలకు సంబంధించిన అంశాలు
10 [244, 244-A]		– ఆదివాసీ ప్రాంతాల పరిపాలనాంశాలు
11 [245-263]		– కేంద్ర రాష్ట్రాల మధ్యగల శాసన పరిపాలనా సంబంధాలు
12 [264-300A]		– ఆస్తి, ఆర్థిక పరమైన అంశాలు, ఒప్పందాలు మరియు దావాలు
13 [301-307]		– వ్యాపార, వాణిజ్యానికి సంబంధించిన చట్టాలు.
14 [308-323]		– యూనియన్ పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్లు మరియు రాష్ట్రాల పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్లు
14A [323A, 323B]		– కేంద్ర పరిపాలనా ట్రిబ్యునల్ మరియు రాష్ట్రాల పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ళు
15 [324-329A]		– ఎన్నికలయంత్రాంగం, వ్యవస్థల ఏర్పాటు
16 [330-342]		– ప్రత్యేక వర్గాలకు ప్రత్యేక అవకాశాలు

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

17 (343-351) — భాషకు సంబంధించిన అంశాలు (జాతీయ, ప్రాంతీయ)

18 (352-360) — అత్యవసర పరిస్థితులకు సంబంధించిన అంశాలు

19 (361-367) — నానావిధ అంశాలు
(రాష్ట్రపతికి, గవర్నర్లకు కల్పించబడ్డ ప్రత్యేక వసతులు)

20 (368 ఉపబంధం) — భారత రాజ్యాంగ సవరణకు సంబంధించిన అంశాలు

21 (369-392) — తాత్కాలిక పరిణామాలు

22 (393-395) — తొలగింపులు భారతరాజ్యాంగాన్ని వీంటిలో తర్జుమా చేయుట మొదలైన అంశాలు.

Schedules

I ⇒ భారతదేశంలోని రాష్ట్రాలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు, వాటిపేర్లు మరియు భూభాగములు
(రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణజరిగినప్పుడు ఈ షెడ్యూల్‌లో మార్పుని చేరుస్తారు)

II ⇒ దేశంలోని ఉన్నతపదవుల్లో అనగా రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, స్పీకర్, సుప్రీంకోర్టు ప్రధానన్యాయమూర్తులు, కంట్రోలర్ అండ్ ఆడిటింగ్ జనరల్ మొదలైనవారి వేతనభత్యాలు
(వేతనభత్యాలను భారత పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది)

III ⇒ ఉన్నత పదవుల్లోని వారి ప్రమాణ స్వీకారాలు
(ప్రధానమంత్రి, శాసన సభ సభ్యులుగా పోటీచేయువారి ప్రమాణాలను గురించి కూడా పేర్కొంటుంది)

IV ⇒ రాజ్యసభలో వివిధ రాష్ట్రాలకుగల ప్రాతినిధ్యం మరియు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల ప్రాతినిధ్యం
(నూతన రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు షెడ్యూల్‌ను సవరించాలి)

V ⇒ షెడ్యూల్డ్ జాతులు, షెడ్యూల్డ్ తెగల ప్రజల పాలన కోసం, ప్రాంతాల పరిపాలన కోసం చేపట్టాల్సిన ప్రత్యేక చర్యలు

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

VI ⇒ అస్సాం, త్రిపుర, మేఘాలయ, మిజోరాం రాష్ట్రాలలో షెడ్యూల్డ్ జాతులు, షెడ్యూల్డ్ తెగల అభ్యున్నతికి ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటు చేసే "Tribal development Councils". (ప.బె. లోని కొన్ని హిల్లీ గుర్ఖాలకోసం ఏర్పాటుచేయబడ్డ ప్రత్యేక అభివృద్ధి మండలి ఈ షెడ్యూల్‌లో చేర్చబడినవి.)

VII ⇒ కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య అధికారాల పంపిణీ జాబితా

	1950	2010
1. కేంద్ర జాబితా	97	99
2. రాష్ట్ర జాబితా	66	61
3. ఉమ్మడి జాబితా	47	52

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

VIII ⇒ రాజ్యాంగంచే గుర్తించబడిన భాషలు.

* రాజ్యాంగం అమలులోకి (1950) గుర్తించిన భాషలు '14'

అవి: అస్సామీ, బెంగాలీ, ఒరియా, తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మలయాళం, మరాఠీ, గుజరాతీ, పంజాబీ (గురుముఖి), కాశ్మీరీ, ఉర్దూ, హిందీ, సంస్కృతం.

* 1967 – 21 వ సవరణ – సింధీ భాష (15వది)
* దేశంలో ఏ రాష్ట్రంలో కూడా అధికార గుర్తింపు లేనప్పటికీ రాజ్యాంగంచే గుర్తించబడిన భాష "సింధీ".
* సింధీ భాషను పంజాబ్, హర్యానా, ఢిల్లీ, కాశ్మీరీలు మాట్లాడతారు.
* 1992 – 71 వ సవరణ – కొంకణీ (గోవా), మణిపురీ (మణిపూర్), నేపాలీ (ప.బె. డార్జిలింగ్ జిల్లా)
* 2003 – 92 వ సవరణ – డోగ్రీ (J&K), సంతాలీ (జార్ఖండ్), మైథిలీ (బీహార్), బోడో (అస్సాం)

వెయిటైనవి ఈ షెడ్యూల్‌లో చేర్చారు.

(ప్రస్తుతం రాజ్యాంగం గుర్తించిన భాషల సంఖ్య '22')

IX ⇒ 1951 లో మొదటి రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఈ షెడ్యూల్‌ను చేర్చారు. భూ సంస్కరణల చట్టాలను న్యాయసమీక్ష పరిధినుండి మినహాయిస్తూ ఈ షెడ్యూల్‌లో చేర్చబడ్డాయి.

Downloaded from www.ourstudycircle.in

* దేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాలకు సంబంధించిన భూసంస్కరణల చట్టాలన్ని దీనిలో చేర్చటం వల్ల ప్రస్తుత ఉనికిలోకి '284'.

* 76 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా తమిళనాడులో రిజర్వేషన్లను కాంతాక్ష 69% కు పెంచిన అంశాన్నికూడా దీంట్లో చేర్చారు.

* 2007 లో సుప్రీంకోర్టు తమిళనాడు రిజర్వేషన్లను దీంట్లో చేర్చటాన్ని ప్రస్తావిస్తూ 1973 తర్వాత ఈ షెడ్యూల్ లో చేర్చిన అంశాలను న్యాయసమీక్షకు గురిచేస్తానని చెప్పటం గమనార్హం.

X ⇒ పార్టీ ఫిరాయింపుల నిరోధక చట్టం

* 1967 లో రాజీవ్ గాంధీ కాలంలో 52 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఈ షెడ్యూల్ ను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

* దేశంలోని రాజకీయ పార్టీలు రాజ్యాంగబద్ధమైనవి కాని అనగా అని కేవలం చట్టబద్ధంగా ఎన్నికల కమిషన్ గుర్తింపు ద్వారా మాత్రమే ఏర్పడినవి.

* భారత రాజ్యాంగం మొత్తంలో 'రాజకీయ పార్టీ' అనే పదాన్ని ఈ షెడ్యూల్ లో మాత్రమే చూడవచ్చు.

* ఒక పార్టీ గుర్తుపై గెలుపొందిన ప్రజాప్రతినిధులు పార్టీ విధానాలను నిర్ధేశిస్తూ ఈ చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

* ఒక పార్టీ తరపున గెలుపొందిన ప్రజాప్రతినిధులు పార్టీలు మారినప్పుడు తమ ప్రతినిధ్యాన్ని కోల్పోతారు.

పార్టీ ఫిరాయింపుల్ని వర్తించే సందర్భాలు:

- MLA or MP పార్టీ సభ్యత్వానికి రాజీనామా చేసినప్పుడు;
- ఇతర పార్టీలలో చేరినప్పుడు;
- పార్టీ ఆజ్ఞను ధిక్కరించి (విప్) వేసినప్పుడు సభ్యత్వం రద్దగును.
- నియమక సభ్యులు 6 నెలల తర్వాత ఏదైనా పార్టీలో చేరినచో తమ ప్రతినిధ్యం కోల్పోతారు.
- స్వతంత్ర అభ్యర్థులు ఇతర పార్టీల్లో చేరినప్పుడు;
- ఒకపార్టీ నుండి బహిష్కరించబడిన వ్యక్తులు ఇతర పార్టీల్లో చేరినప్పుడు ప్రతినిధ్యం కోల్పోతారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పార్టీ ఫిరాయింపుల్ని వర్తించని సందర్భాలు:

- ప్రజాప్రతినిధులను రాజకీయ పార్టీలు బహిష్కరించినప్రదు
- ఒక పార్టీకి చెందిన 1/3 వంతుమంది ప్రజా ప్రతినిధులు ఇతర పార్టీలో విలీనం అయినప్రదు; 1/3
- ఒక రాజకీయ పార్టీలో చీలిక సంభవించినప్రదు 2/3 వంతుమంది కానీ అంతకంటే ఎక్కువగానీ ఇతర పార్టీల్లో విలీనం అయినప్రదు; మళ్ళ సంస్థలో మిగిలిన సభ్యుల సంఖ్య ఎంత ఉన్నప్పటికీ వాళ్ళు ఈ చట్టం వర్తించదు.
- నియామక సభ్యులు 6 నెలల్లోగా ఏదైనా పార్టీలో చేరినప్రదు

* 1991 లో 2003 లో 91 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా గతంలో 1/3 వంతుమంది సభ్యులు చీలిపోయినప్రదు ఈ చట్టం వర్తించకుండేది. దానిని మారుస్తూ 2/3 వంతు సభ్యులు ఇతరపార్టీల్లో విలీనమైనప్రదు మాత్రమే ఈ చట్టం వర్తించకుండా సవరణ చేశారు.

XI ⟹ 1992 లో పి.వి. నరసింహారావు కాలంలో 73 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా దీన్ని చేర్చారు.

* పంచాయతీరాజ్ సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించారు.
* 29 పాలనా అంశాలపై పంచాయతీరాజ్ సంస్థలకు అధికారాలను బదిలీచేయటం.

XII ⟹ 1992 లో పి.వి. నరసింహారావు కాలంలో 74 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా దీన్ని రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

* పట్టణ, నగరపాలక సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించారు.
* ఈ సంస్థలకు 18 అంశాలపై అధికారాల బదిలీ.

** భూతల సవరణ్య వ్యవస్థపై ప్రభావం చూపే అంశాలపై మాత్రమే న్యాయవ్యవస్థ న్యాయసమీక్ష చేస్తుంది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

** భారత రాష్ట్రపతి ప్రతి 10 సం.లకొకసారి V, VI షెడ్యూళ్ళపై అమలు తీరుపై ఒక ప్రత్యేక కమీషన్‌ను ఏర్పాటుచేయొచ్చును.

రాజ్యాంగ ప్రవేశిక

⇒ 'రాజ్యాంగ ప్రవేశిక' భావనను అమెరికానుండి గ్రహించారు.

⇒ డిసెంబర్ 13, 1946 న నెహ్రూ రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో లక్ష్యాలు, ఆశయాలు తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ జనవరి 22, 1947 న రాజ్యాంగ పరిషత్ దీనిని ఆమోదించినది.

⇒ నెహ్రూ లక్ష్యాలు, ఆశయాల తీర్మానాన్ని "మనం అనగా రాజ్యాంగ పరిషత్ భారత ప్రజలకు చేసిన పవిత్ర ప్రతిజ్ఞ" గా వర్ణించారు.

⇒ K.M. మున్షీ "భారత జాతి జాతక చక్రంగా" వర్ణించారు.

⇒ నెహ్రూ తీర్మానం ఆధారంగా రాజ్యాంగ ప్రవేశికను రూపొందించారు.

⇒ రాజ్యాంగ ప్రవేశిక పై అభిప్రాయాలు:

* "భారత రాజ్యాంగ సారాంశం" – మిశేల్ క్యాక్
* "ప్రవేశిక భారత రాజ్యాంగానికి ఆత్మ వంటిది" – ఠాకుర్ దాస్ భార్గవ
* "భారత ప్రజలు ఎంతోకాలంగా కన్న కలల సాకారమే రాజ్యాంగ ప్రవేశిక"
  – అల్లాడి కృష్ణస్వామి అయ్యర్
* "భారత రాజ్యాంగానికి ప్రధాన మూలాధారం రాజ్యాంగ పీఠిక"
  – ఎర్నెస్ట్ బార్కర్
* "ప్రవేశికను పీఠిక, ప్రస్తావన, ప్రారంభం, అవతారిక, ప్రియుంబులు అని పేర్లతో కూడా పిలుస్తారు."

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రవేశికలోని అంశాలు:

- సర్వసత్తాక
- సామ్యవాద
- లౌకిక
- ప్రజాస్వామ్య, గణతంత్ర రాజ్యం
- న్యాయం,
- స్వేచ్ఛ,
- సమానత్వం,
- సౌభ్రాతృత్వం,
- వికత మరియు సమగ్రత

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

⇒ 1976 లో 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఇందిరాగాంధీ కాలంలో ప్రవేశికను సవరిస్తూ "సామ్యవాద", "లౌకిక" మరియు "సమగ్రత" వంటి అంశాలను చేర్చారు.

సర్వసత్తాక:

⇒ సర్వసత్తాక రాజ్యమనగా సార్వభౌమాధికార రాజ్యము.

⇒ 15 ఆగస్టు, 1947 న భారత బ్రిటన్ నుండి స్వాతంత్ర్యం పొందటంతో సార్వభౌమాధికార రాజ్యంగా ఆవిర్భవించినది.

⇒ భారత దేశం యొక్క ఆంతరంగిక, బహిర్గత(విదేశాంగ) విషయాలలోను ఇతర దేశాల జోక్యం లేకుండా తనకు తానుగా స్వతంత్ర నిర్ణయాలు తీసుకునే అధికారాన్ని కలిగి ఉండటాన్ని సార్వభౌమాధికార రాజ్యంగా పేర్కొంటారు.

⇒ పోఖ్రాన్ లో అణుపరీక్షలు నిర్వహించడంలోను, రష్యాతో సాకెట్ పరీక్షలలో ఒప్పందం విషయంలో భారత్ అమెరికా వంటి అగ్రరాజ్యాల హెచ్చరికలను ఖాతరు చేయకుండా తమ స్వతంత్ర నిర్ణయాలను తీసుకోగలిగింది.

⇒ భారత్ కామన్వెల్త్ కూటమిలో చేరడాన్ని కొందరు మన దేశ సార్వభౌమత్వానికి భంగమని వాదించారు.

⇒ నెహ్రూ భారత్ కామన్వెల్త్ లో చేరడమనేది తన(దేశం) ఇష్టప్రకారంగా తీసుకున్న నిర్ణయమనీ, ఏ సందర్భంలోనైనా కామన్వెల్త్ నుండి నిష్క్రమించే

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

అధికారం ఉన్నందున ఇది దేశ సార్వభౌమత్వానికి ఏ విధమైన భంగం కాదు.

సామ్యవాదం :

⇒ మనదేశం ప్రజాస్వామ్య సామ్యవాదాన్ని అనుసరిస్తుంది. ఇదే నెహ్రూ సామ్యవాదము.

⇒ సామ్యవాదమనగా సమానత్వములను సాధించుటం లేదా సమసమాజ స్థాపన.

⇒ కార్ల్ మార్క్స్ సామ్యవాద సిద్ధాంతంకాకుండా బ్రిటన్ దేశంలో చెందిన 'ఫేబియనిజమ్' ప్రభావంగా మనదేశ సామ్యవాదమును రూపొందించారు.

⇒ ప్రజాస్వామ్య బద్ధంగా అనగా శాంతియుత పద్ధతిలో ఓట్ల కేంద్రీకృత ప్రభుత్వ వ్యవస్థ ద్వారా సమాజమార్పు కోసం కృషి చేస్తారు.

⇒ కనీస అవసరాల్ని ప్రాతిపదికగా తీసుకొని సామాన్య ప్రజలకు పేదలకు ధనికులకు మధ్య అసమానతలను తగ్గించుటమే మనదేశ సామ్యవాద ప్రధాన లక్ష్యాలు.

⇒ D.S. నకారా Vs Union of India ల మధ్య వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు 'సామ్యవాదం' అనే పదమును రాజ్యాంగంనుండి తొలగించాల్సినవసరం లేదంటూ, కార్ల్ మార్క్స్, మరియు మహాత్మాగాంధీ సిద్ధాంతాల కలయికగా ఏర్పడిన ఈ అంశం మనదేశంలో మనదేశంలోగల అసమానతలను ఉన్నంతవరకు ఈ పదం రాజ్యాంగంలో కొనసాగుతుందని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ Common cause Vs Union of India ల మధ్య వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు సంస్కరణలు శీఘ్రంగా ప్రైవేటీకరణ కారణంగా సామ్యవాద పదాన్ని రాజ్యాంగ ప్రవేశిక నుండి తొలగించాల్సినవసరం లేదన్నది. ఎందుకంటే, సంస్కరణలు (ఆర్థిక) ఫలితాలు సామాన్య ప్రజలకు అందించేవరకు ఈ పదం రాజ్యాంగప్రవేశికలో కొనసాగుతుందని తీర్పునిచ్చింది.

లౌకిక (Secular) :

⇒ రాజ్యానికధికార మతమంటూ ఉండదు.

⇒ ప్రభుత్వంలో, పరిపాలనలో మత ప్రాధాన్యత ఉండదు.

⇒ రాజ్యం అన్నిమతాలపట్ల సమాన భక్తిభావం కలిగి ఉంటుంది.

⇒ పౌరులకు మతస్వేచ్ఛ కల్పించబడింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ బ్రిటిష్ ఎన్‌సైక్లోపీడియా ననుసరించి Secular అనగా 'ప్రాపంచిక దృక్పథం'

⇒ రాజ్యాంగంలోని ప్రాథమికలక్ష్యాలలో లౌకిక లక్ష్యాలున్నప్పటికీ 'లౌకిక' అనుపదాన్ని 1950 నాటికి రాజ్యాంగంలో చేర్చలేదు.

⇒ 1976 లో 42వ సవరణద్వారా ఇందిరాగాంధీ కాలంలో 'లౌకిక' అను పదమును ప్రవేశికలో చేర్చారు.

⇒ 1994 లో S.R. బొమ్మై కేసులో సుప్రీంకోర్టు 'లౌకిక స్వభావం' మన రాజ్యాంగ పటిష్ట స్వరూపంలో అంతర్భాగమని తీర్పునిచ్చింది.

ప్రజాస్వామ్యం:

"Modern Democracy" — Lord Brice (గ్రంథరచయిత)

⇒ భారతదేశం ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద ప్రజాస్వామ్యదేశంగా పేరుగాంచుచున్నది.

⇒ (a) 'Democracy' అనేపదం గ్రీకు భాషలోని (b) "డెమోస్ (ప్రజలు)", "క్రేషియా (పరిపాలన లేదా అధికారం)" అను పదాలనుండి స్వీకరించబడింది.

⇒ "ప్రభుత్వంలో ప్రతిఒక్కరికి భాగస్వామ్యం కల్పించుటమే ప్రజాస్వామ్యం"
— లార్డ్ బ్రైస్

⇒ రాజ్యాంగంలోని 326 అధికరణను అనుసరించి సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కును కల్పించుట జరిగింది.

⇒ 1952 నుండి 2009 వరకు మనదేశంలో 15 సార్వత్రిక ఎన్నికలు జరిగినవి.
71.4 కోట్లమంది ఓటర్లతో ప్రపంచంలో అతిపెద్ద ప్రజాస్వామ్యదేశం.

గణతంత్రరాజ్యం:

⇒ భారత దేశాధినేత "ఎలక్టోరల్ కాలేజి" చే ఎన్నుకోబడుట ద్వారా పదవి చేపడుతున్నారు. అందువల్ల మనది గణతంత్రరాజ్యం.

⇒ దేశాధిపతి వంశపారంపర్యంగా పదవిలోకి రాకుండా ప్రత్యక్షంగాగాని, పరోక్షంగా చాలా ఎన్నికలద్వారా పదవిని చేపట్టడాన్ని "గణతంత్రరాజ్యం"గా పేర్కొంటాం.

⇒ జీన్ బోడిన్ లీకాక్ — "గణతంత్రమనేది రాచరికానికి వ్యతిరేకమైనది".

⇒ భారత్ రిపబ్లిక్ విధానాన్ని ఫ్రాన్స్ నుండి గ్రహించినది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

న్యాయం:

→ సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ రంగాలలో ప్రజలందరికీ న్యాయాన్ని అందించటమే భారత రాజ్యాంగ లక్ష్యం.

* ఈ ఆలోచన్ని రాజ్యాంగ నిర్మాతలు రష్యా విప్లవం, రష్యా గ్రంథం నుండి స్వీకరించారు.
* రాజకీయ న్యాయాన్ని అందించటం కోసం ఓటు హక్కు, పోటీ చేసే హక్కు, పదవులను చేపట్టుట, విజ్ఞాపన మరియు విమర్శ తదితర రాజకీయ హక్కులను సమాన ప్రాతిపదికపై ప్రజలందరికీ కల్పించారు.

→ సామాజిక న్యాయం సాధించుటకోసం ప్రధానంగా రెండు చర్యలు చేపట్టారు.

* సాంఘిక వివక్షను నిర్మూలించటానికి అంటరానితనాన్ని నిషేధించటం, కట్టుబానిసత్వం, వెట్టిచాకిరీ, మనుషుల అక్రమరవాణా, బలవంతపు నిషేధం వంటి చట్టాలు రూపొందించారు.
* సామాజికంగా వెనుకబడిన వర్గాల అభ్యున్నతికోసం వీరికి ఉద్యోగాలయందు ప్రత్యేక అవకాశాలు కల్పించారు.

→ ఆర్థిక న్యాయం కోసం ఉత్పత్తిదారుల, వినియోగదారుల సంక్షేమచర్యలు; వేతనం, నిరుద్యోగంలను నిర్మూలించుటకు పథకాలు ప్రవేశపెట్టారు.

స్వేచ్ఛ:

→ ఆలోచనలను, విశ్వాసంలను, నమ్మకంలను, ఆరాధనలను ప్రజలందరికీ స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలు కల్పించటం.

* ప్రాథమిక హక్కులద్వారా తెలియజేసిన స్వాతంత్ర్యపు హక్కు మరియు మత స్వాతంత్ర్యపు హక్కులు ప్రజలకు స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలను అందిస్తాయి.
* భారత్ ప్రజాస్వామ్య దేశమైనందున ప్రజలకు వాక్ మరియు భావప్రకటనా స్వాతంత్ర్యాలను కల్పించారు.
* 1789లో జరిగిన ఫ్రెంచి విప్లవం సందర్భంగా ఇచ్చిన నినాదాలు స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వంలను రాజ్యాంగ ప్రవేశికలో పొందుపరిచారు.

సమానత్వం:

→ అంతస్తులను, అవకాశాలను ప్రజలందరికీ చట్టాలు సమానత్వాన్ని కల్పించాలి.

→ ప్రవేశికలో ఉమ్మడ్గోలున్న 'సమన్యాయపాలన' అను అంశం ఆధారంగా ఈ విషయాన్ని భారతరాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

⇒ చట్టం ఏ వ్యక్తి పట్ల వివక్షతను చూపకుండా సమానత్వాన్ని ఇవ్వాలి.

సౌభ్రాతృత్వం:

⇒ సౌభ్రాతృత్వం అనగా "సోదరభావం".

ఈ పదాన్ని రాజ్యాంగ ప్రవేశికలో చేర్చాలని సూచించినది – డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్.

⇒ వ్యక్తివిలువ, ఆత్మగౌరవాన్ని చాటిచెప్పే ఈ అంశం భిన్నత్వానికి నిలయమైన మనదేశంలో ఏకత్వాన్ని సాధించుటకు అవశ్యకమైన అంశము.

ఏకత మరియు సమగ్రత:

⇒ భారత ప్రజలమధ్య ఐక్యతను పెంపొందించుటకు ఉద్దేశించిన 'ఏకత' అనేపదం "సామాజిక జీవనానికి సామరస్యాన్ని కల్పించుటకు ఉద్దేశించిన అంశము".

⇒ 1976 లో 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా చేర్చబడిన 'సమగ్రత' అనే పదము భారతదేశ సైద్ధాంతిక సమగ్రతను సూచిస్తున్నది. అనగా భౌగోళికంగా మనదేశం నుండి ఏ ప్రాంతానికి కూడా విడిపోయే అధికారం ఉండదు.

** రాజ్యాంగ ప్రవేశికను 4 కోణాలనుండి పరిశీలించవచ్చున్నది – ప్రొ. J.R. శివాక్

I భారతప్రజలమైన మేము; → దేశంలో సార్వభౌమాధికారానికి మూలం ప్రజలు.

II సర్వసత్తాక, సామ్యవాద, లౌకిక, ప్రజాస్వామ్య, గణతంత్ర రాజ్యం; → దేశంలో ప్రభుత్వ స్వరూప స్వభావాన్ని గురించి తెలియజేస్తుంది.

III న్యాయం, స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వం, ఏకత మరియు సమగ్రత; → మనదేశం సాధించవలసిన లక్ష్యాలు, ఆశయాలను తెలియజేస్తున్నది.

IV రాజ్యాంగం ఆమోదించబడిన తేది: 26-11-1949 → పైన పేర్కొన్న లక్ష్యాల సాధనకు అంకితమైన రోజును తెలియజేస్తున్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రవేశిక భారతరాజ్యాంగంలో అంతర్భాగమా? కాదా?

⇒ రాజ్యాంగ ప్రవేశిక భారత రాజ్యాంగంలో అంతర్భాగం కాదు అన్నది?
— మహావీర్ త్యాగి (రాజ్యాంగపరిషత్ సభ్యులు)

⇒ సుప్రీంకోర్టు మాజీ ప్రధాన న్యాయమూర్తి జస్టిస్ పి.బి. గజేంద్రగడ్కర్ కూడా ప్రవేశిక రాజ్యాంగంలో అంతర్భాగం కాదన్నారు.

⇒ 1960 లో బేరుబారి కేసులో సుప్రీంకోర్టు ప్రవేశిక భారతరాజ్యాంగంలో అంతర్భాగం కాదని, అధికారానికి మూలాధారం కాదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 1973 లో కేశవానంద భారతి కేసులో సుప్రీంకోర్టు ప్రవేశిక భారత రాజ్యాంగంలో అంతర్భాగమేనని తీర్పునిచ్చింది.

* బేరుబారి కేసులో ఇచ్చిన తీర్పును సుప్రీంకోర్టు కొట్టివేయడమే కాకుండా కేశవానంద భారతి కేసులో మనదేశంలో రాజ్యాంగానికి మూలం ప్రవేశికనుండి కూడా గ్రహించవచ్చని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 1980 లో మినర్వామిల్ కేసులో సుప్రీంకోర్టు భారతరాజ్యాంగం ఎప్పుడైనా సమస్యలు ఎదుర్కొనేటప్పుడు న్యాయవ్యవస్థ ప్రవేశికను ఆధారంచేసుకొని తీర్పునివ్వాల్సి ఉంటుందన్న ఎందుకనగా ప్రవేశికలో రాజ్యాంగ నిర్మాతల ఆలోచనలు, ఆశయాలు దాగి ఉన్నాయని పేర్కొన్నది.

⇒ LIC of India కేసులో కూడా సుప్రీంకోర్టు ప్రవేశిక రాజ్యాంగంలో అంతర్భాగమేనని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 1994 లో S.R. బొమ్మై కేసులో సుప్రీంకోర్టు ప్రవేశిక ఈ మన రాజ్యాంగ పరిచయ స్వరూపంలో అంతర్భాగమని తీర్పునిచ్చినది.

⇒ "రాజ్యాంగ ప్రవేశికను అమెరికా స్వాతంత్ర్యం మరియు హక్కుల ప్రకటనతో పోల్చిచూడగినది అయినప్పటికీ బానికంటే ఉన్నతమైనదని, ఎందుకంటే మన రాజ్యాంగ నిర్మాతల ~~ముందూ~~ ఆశయాలు × విశిష్టం ఉన్నతం." — జస్టిస్ హిదయతుల్లా.

⇒ "రాజ్యాంగ ప్రవేశికలో భౌతికంగా విలువైన పదాలను చొప్పుపరచినప్పటికీ మన రాజ్యాంగ స్ఫూర్తి ప్రవేశికలో దాగి ఉన్నది" — జస్టిస్ S.M. సిక్రీ.

⇒ "రాజ్యాంగ ప్రవేశిక భారత రాజ్యాంగానికి ముఖవారం కంటేభరగా, కొలమానం వంటిది" — ఠాకూర్ దాస్ భార్గవ

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ ప్రవేశిక రాజ్యాంగానికి దిక్సూచివంటిది.

⇒ భారత రాజ్యాంగం యొక్క ఆత్మీక మూలాధారంగా ప్రవేశికను పేర్కొనవచ్చు.

రాజ్యాంగం దృఢ, అదృఢ లక్షణాల కలయిక : 3D

⇒ రాజ్యాంగాన్ని సవరించుటకు అనుసరించే పద్ధతులనాధారం చేసుకొని దృఢ, అదృఢ రాజ్యాంగాలుగా వర్గీకరిస్తారు.

⇒ రాజ్యాంగాన్ని పార్లమెంటు ప్రత్యేక మెజార్టీతో ప్రత్యేక పద్ధతిలో సవరించుటను లేక సవరించుటలో కష్టతరంగా ఉన్నట్లయితే దానిని 'దృఢ రాజ్యాంగం'గా పేర్కొనవచ్చు. Ex: అమెరికా

⇒ అమెరికాలో రాజ్యాంగం సవరించాలంటే కాంగ్రెస్ 2/3 మెజారిటీతో తీర్మానం ఆమోదించటంతో పాటు ఆ దేశంలోని 3/4 వంతు రాష్ట్రాల ఆమోదం పొందాలి.

⇒ రాజ్యాంగాన్ని సాధారణ శాసనసభ పార్లమెంటు సాధారణ మెజార్టీతో సవరించగలిగే పద్ధతి ఉన్నట్లయితే దానిని 'అదృఢ రాజ్యాంగం' అంటారు. Ex: బ్రిటన్‌లో పార్లమెంటు సాధారణ మెజార్టీతో ఆ దేశంలోని ఎలాంటి శాసనాన్నైనా సవరించగలుగుతుంది.

⇒ భారత రాజ్యాంగాన్ని దృఢ, అదృఢ లక్షణాల కలయికగా చెప్పుకోవచ్చు. గోపాలస్వామి అయ్యంగార్ నేతృత్వంలోని కొందరు సభ్యులు రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో రాజ్యాంగాన్ని దృఢ రాజ్యాంగంగా రూపొందించాలని ప్రతిపాదించారు.

⇒ నెహ్రూ మన రాజ్యాంగాన్ని అదృఢమైనదిగా రూపొందించాలనే వర్గాలకు నేతృత్వం వహించారు.

⇒ భారత రాజ్యాంగంలోని వివిధ భాగాంశాలు వేరువేర అధికరణ భారత రాజ్యాంగాన్ని సవరించే విధానం తెలుపుచున్నవి.

⇒ 368 అధికరణ ననుసరించి భారత పార్లమెంట్ మన రాజ్యాంగాన్ని 3 పద్ధతులద్వారా సవరిస్తుంది.

* మొదటి పద్ధతి: ఈ పద్ధతిని వికపక్ష సాధారణ మెజార్టీ పద్ధతిగా చెప్పుకోవచ్చు. ఈ పద్ధతిలో పార్లమెంటు రాజ్యాంగంలోని ఎక్కువ

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

విషయాలను సాధారణ పెట్టెలతో సవరించగల్గుతుంది.

సవరించబడే అంశాలు;

1వ మొదటి భాగంలోగల రాష్ట్రాల ప్రనర్వ్యవస్థీకరణ అంశాలు: —

- 3వ అధికరణానుసరించి నూతన రాష్ట్రాల ఏర్పాటు పేర్లమార్పు మొ॥వి.
- 2వ షెడ్యూల్‌లోగల ఉన్నత పదవుల్లోగల జీతభత్యాల్లో మార్పులు చేర్పులు.
- 3వ షెడ్యూల్ ప్రకారం ఉన్నత పదవుల్లోవారి ప్రమాణ స్వీకారాల్లో మార్పులు చేర్పులు.
- 5,6 షెడ్యూల్‌లులోగల షెడ్యూల్డ్ జాతులు, షెడ్యూల్డ్ తెగలపాలనకు సంబంధించిన విషయాలు.
- 2వ భాగంలో పేర్కొన్న పౌరసత్వానికి సంబంధించిన విషయాలు.
- లోక్‌సభ, రాష్ట్రాల శాసనసభల నియోజకవర్గాల ప్రనర్వ్యవస్థీకరణలు;
- SC, STలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించటంలో Delimitation కమిటీ సూచనలనుసరించి పార్లమెంటు చేసే సవరణలు
- 100వ అధికరణ అనుసరించి కోరం విషయంలో మార్పులు చేర్పులు
- 102 అధికరణ; పార్లమెంటు సభ్యుల అర్హతలు, అనర్హతలు నిర్ణయించుట
- 105 అధికరణ ప్రకారం పార్లమెంటు సభ్యుల సభావాక్కులు.
- 106 అధికరణ; MPల జీతభత్యాలు.
- 120 అధికరణ; పార్లమెంటులో వినియోగించే భాష.
- 169 అధికరణ; రాష్ట్రాలో విధానపరిషత్తుల ఏర్పాటు/రద్దుచేయుట
- 16వ భాగంలో ప్రత్యేక వర్గాలకు కల్పించబడిన ప్రత్యేకావకాశాలు.
- 17వ భాగం; భాషకు సంబంధించిన అంశాలు.

* భారత రాజ్యాంగంలో ఎక్కువ అంశాలను ఈ పద్ధతి ద్వారానే సవరిస్తున్నారు. ఇనగా ఈ పద్ధతి మన రాజ్యాంగంలోని అభివృద్ధికి లక్ష్యాలకు గాను సూచిస్తుంది.

XEROX
1/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell: 9704138228

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రెండవ పద్ధతి:

⇒ దీనిని ఏకపక్ష ప్రత్యేక మెజార్టీ పద్ధతిగా పేర్కొంటారు.

⇒ ఈ పద్ధతిలో పార్లమెంటు మన రాజ్యాంగంలోని కొన్ని విషయాలను 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో సవరిస్తుంది. 31

⇒ ఈ పద్ధతి మన రాజ్యాంగ దృఢత్వలక్షణాన్ని తెలియచేస్తుంది.

సవరించబడే అంశాలు:-

- 3వ భాగం; ప్రాథమిక హక్కులు.
- 4వ భాగం; నిర్దేశక సూత్రాలు.
- 4(ఎ) భాగం; ప్రాథమిక విధులు.
- 15వ భాగం; ఎన్నికల కమిషన్‌ను బహుళసభ్యకమీషన్‌గా మార్చుట.
- రాష్ట్రపతి-కాశ్మీరుకు సంబంధించిన రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వులో మార్పులు చేర్పులు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar.
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

* రాజ్యాంగంను సవరించుటకు పైన పేర్కొనబడిన మొదటి, మూడవ పద్ధతులను వేర్కొనబడని అంశాలు ఈ పద్ధతిద్వారా సవరిస్తారు.

మూడవ పద్ధతి:

⇒ ఇది ద్విపక్ష ప్రత్యేక మెజార్టీ పద్ధతి.

⇒ దీనిలో రాజ్యాంగాన్ని సవరించాలంటే పార్లమెంటు 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో తీర్మానంతోపాటు దేశంలోని 1/2 వంతు రాష్ట్రాల ఆమోదాన్ని కూడా పొందాలి. ఈ లక్షణం మన రాజ్యాంగంలోని సుస్థిరతమైన దృఢత్వలక్షణాన్ని తెలియచేస్తుంది.

⇒ ఈ పద్ధతిని మన రాజ్యాంగంలోని సమాఖ్య లక్షణాలలో మార్పులు చేర్పులు చేయునప్పుడు వినియోగిస్తారు.

* ఈ పద్ధతిలో రాజ్యాంగం సవరించేప్రదు రాష్ట్రాల ఆమోదం పొందే అంశాన్ని మన దేశం అమెరికానుండి గ్రహించినది.

సవరించబడే అంశాలు:-

- 4వ షెడ్యూల్; రాజ్యసభ సభ్యుల సంఖ్యలో మార్పులు చేయుట.
- 7వ షెడ్యూల్; కేంద్ర,రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల అధికార పరిధిలో మార్పులు చేయుట.
- 11,12వ షెడ్యూల్; స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలకు అధికారబదిలీ అంశాలు.
- 54,55 అధికరణాలు; భారత రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునే 'ఎలక్టోరల్ కాలేజీ'లో మరియు ఎన్నిక పద్ధతిలో మార్పులు-చేయుట.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

— 73వ అధికరణ; కేంద్రప్రభుత్వ అధికార పరిధిలో మార్పులు.

— 162వ అధికరణ; రాష్ట్రప్రభుత్వ అధికార పరిధిలో మార్పులు.

— 11వ భాగము; కేంద్ర, రాష్ట్రప్రభుత్వాల మధ్యగల శాసనాధికార పరిపాలనా సంబంధాలలో మార్పులు.

— 131వ అధికరణ; సుప్రీంకోర్టు ఒరిజినల్ అధికారాల్లో మార్పులు.

⇒ ఇతర అంశాలు:

* రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లులు పార్లమెంటు ఉభయసభలలో దేనిలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చును.
* సవరణ బిల్లుల విషయంలో పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టటానికంటే ముందు రాష్ట్రపతి అనుమతి × అవసరంలేదు.
* సవరణ బిల్లుల విషయంలో రాజ్యసభ, లోక్‌సభల మధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు తలెత్తినప్పుడు ఆ బిల్లులు విగిపోతాయి.
  ఉ: 64వ రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లు 1989లో విగిపోయినది.
* అభిప్రాయ భేదాలు తలెత్తినప్పుడు ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశంకు అవకాశంలేదు.
* సవరణ బిల్లుల విషయంలో పార్లమెంటు ఆమోదం తర్వాత రాష్ట్రపతి తిరస్కరించుటకు అవకాశంలేదు. తప్పనిసరిగా ఆమోదించాలి.
* సవరణ బిల్లులకు రాష్ట్రపతి ఎంతకాలంలోగా తన ఆమోదం తెల్పవచెననేది రాజ్యాంగంలో చెప్పబడలేదు.
* 3వ పద్ధతిలో రాజ్యాంగాన్ని సవరించేప్పుడు పార్లమెంటు ఆమోదంతోపాటు రాష్ట్రాల ఆమోదం కూడా పొందాలి. రాష్ట్రాల ఆమోదం అనగా రాష్ట్ర శాసనసభల ఆమోదము. రాష్ట్ర శాసనసభలు సాధారణ మెజారిటీతో ఆమోదించాలి.
* రాష్ట్ర శాసనసభలు బిల్లు ఆమోదించిన తర్వాత గవర్నర్ ఆమోదం తప్పనిసరి కాదు.
* రాష్ట్రాలు తమ ఆమోదాన్ని తెలిపే కాలపరిమితి రాజ్యాంగంలో చెప్పలేదు.
* సవరణ బిల్లులను వేలిబట్ట పార్లమెంటులోనే ప్రవేశపెట్టాలి. అనగా ముందుగా రాష్ట్రాల విధానసభ (శాసనసభ) లలో ప్రవేశపెట్టే అవకాశం లేదు.
* రాజ్యాంగ సవరణకి ఎమెరికా మాదిరిగా దేశంలో (భారత) రాష్ట్రాల చొరవనకు అవకాశము లేదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* పార్లమెంటు ఆమోదించిన బిల్లులను రాష్ట్ర శాసనసభలు తిరస్కరించి తిప్పి పంపినా లేక మొదటగా తిరస్కరించి తర్వాత ఆమోదించినా; ఆమోదించిన విషయాన్నే పరిగణనలోకి తీసుకుంటారు.

- నేటివరకు భారత రాజ్యాంగంలో 94 సవరణలు జరిగి 95వ సవరణబిల్లును ప్రతిపాదించారు.

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
9704138226

రాజ్యాంగ అధిక్యత:

⇒ మనదేశంలో కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రాష్ట్రాలలోనూ ఏర్పడే రాజ్యాంగం చేతనే అధికారాలు పొందుతాయి.

⇒ కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రాజ్యాంగ పరిధికి లోబడి తమ అధికారాల్ని నిర్వహించాలి.

⇒ కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రాజ్యాంగ పరిధిని అతిక్రమించినపుడు సుప్రీంకోర్టు ఆ అంశాన్ని పరిశీలించి తీర్పునిస్తుంది. సుప్రీంకోర్టు కూడా తన అధికారాలను రాజ్యాంగ పరిధికి లోబడే నిర్వహిస్తుంది.

⇒ మనదేశంలో వ్యక్తుల సంస్థల ప్రభుత్వాలు న్యాయవ్యవస్థలు రాజ్యాంగ పరిధికి లోబడి వ్యవహరించవలసి ఉన్నందున మనదేశంలో రాజ్యాంగాధిక్యత ఉంటుంది.

⇒ భారత రాజ్యాంగాన్ని సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకున్నప్పటికీ సవరించిన రాజ్యాంగానికైనా పార్లమెంటు కట్టుబడవలసి ఉంటుంది.

⇒ రాజ్యాంగ పరిధిలో స్వరూపాన్ని సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకు లేదు.

⇒ ఆమోదాల న్యాయవ్యవస్థ అధిక్యత ప్రస్ఫుటం కానంతగా బ్రిటన్‌లో పార్లమెంటు ఆధిక్యత కలదు. కానీ మనదేశంలో రాజ్యాంగాధిక్యత మాత్రమే ఉన్నది.

పార్లమెంటులో తారుమారు ప్రభుత్వం:

⇒ భారత్‌లో కేంద్ర రాష్ట్రాలయందు పార్లమెంటరీ తరహా ప్రభుత్వ విధానం అనుసరిస్తున్నారు.

⇒ పార్లమెంటరీ (శాసనశాఖ) చేత ఏర్పడిన ప్రభుత్వం (కార్యనిర్వాహకశాఖ) తీరిగి శాసనశాఖకు సమిష్టి బాధ్యత వహించడాన్ని పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వ విధానం అని గార్నర్ అభిప్రాయపడ్డారు.

⇒ రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో Dr. K. T. షా వంటివారు అధ్యక్ష తరహా ప్రభుత్వ విధానాన్ని అనుసరించాలని కోరుకున్నప్పటికీ మెజారిటీ సభ్యులు పార్లమెంటరీ విధానమే ఉండాలని తీర్మానించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ పార్లమెంటరీ విధానానికి ప్రోటిపాల్స్ (బ్రిటన్).
⇒ బ్రిటిష్ పార్లమెంటును 'పార్లమెంటరీ మోడల్' గా పేర్కొంటారు.
⇒ బ్రిటిష్‌వారు 1919, 1935 చట్టాల ద్వారా మన దేశంలో ప్రవేశపెట్టిన ప్రభుత్వవిధానం పార్లమెంటరీ విధానానికి దారితీసింది.
⇒ అన్ని వర్గాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించి సమిష్టి సూత్రాలపై ఆధారపడి పనిచేసే పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వం మనదేశంలోగల భిన్నత్వానికి అనువైనది.

సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కు :

⇒ భారత్ ప్రజాస్వామ్య దేశమైనందున సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కు కల్పించారు.
⇒ 325వ అధికరణ; కుల, మత, వర్గ, వర్ణ, జాతి, లింగ, స్త్రీ పురుష వివక్షతలు మొదలైన తేడాలతో ఏవ్యక్తికి ఓటుహక్కు నిరాకరించరాదు.
⇒ 326 వ అధికరణ: సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కు కల్పించారు.
⇒ 1988 లో రాజీవ్‌గాంధీ కాలంలో 61వ సవరణ ద్వారా ఓటుహక్కు వయోపరిమితిని 21 నుండి 18 సం.లకు తగ్గించారు.

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల న్యాయవ్యవస్థ :

⇒ భారతలో న్యాయవ్యవస్థ స్వతంత్రంగా పనిచేస్తుంది.
⇒ 50వ అధికరణ; న్యాయశాఖను కార్యనిర్వాహకశాఖనుండి వేరుచేయటం.
⇒ న్యాయ్యా స్వతంత్రప్రతిపత్తి అనేభావనను అమెరికా నుండి గ్రహించటం జరిగింది.
⇒ భారత్‌లో న్యాయవ్యవస్థ కార్యనిర్వాహకశాఖను ప్రాథమిక హక్కులను సమాఖ్య వ్యవస్థను కాపాడమని ఉన్నందున స్వతంత్రప్రతిపత్తిని కల్పించారు.

న్యాయసమీక్షాధికారం :

⇒ 'న్యాయసమీక్ష' అనే భావనను అమెరికా నుండి గ్రహించారు.
⇒ 1803 లో మార్బరీ Vs మాడిసన్ ల వివాదంలో అమెరికన్ సుప్రీంకోర్టు ఇచ్చినతీర్పు ప్రపంచంలోని అన్ని దేశాలకు న్యాయసమీక్ష విషయంలో మార్గదర్శకమైంది.
⇒ భారత్‌లో శాసనశాఖ రూపొందించే శాసనాలు ప్రభుత్వం చేసే పాలనాచర్యలు భారత రాజ్యాంగానికి అనుగుణంగా ఉన్నదీ లేనిది పరిశీలించి తీర్పునిచ్చేటటువంటి న్యాయవ్యవస్థకు గల అధికారమే 'న్యాయసమీక్షాధికారం'.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ ఇంట్రావైర్స్: శాసనశాఖ యొక్క శాసనాలు, ప్రభుత్వ పాలనా చర్యలు రాజ్యాంగ పరిధికి లోబడి రాజ్యాంగానికి అనుగుణంగా ఉన్నట్లయితే అవి చెల్లుబాటయ్యే అవి రాజ్యాంగ బద్ధమేనని న్యాయవ్యవస్థ తన తీర్పులో చెప్పటాన్ని ఇంట్రావైర్స్" అంటారు

⇒ అల్ట్రావైర్స్: శాసనశాఖ యొక్క శాసనాలు, ప్రభుత్వ పాలనా చర్యలు రాజ్యాంగానికి వ్యతిరేకంగా ఉన్నప్పుడు న్యాయవ్యవస్థ తీర్పు ఇవ్వడాన్ని అల్ట్రావైర్స్" అంటారు.

** 1951లో శంకరీప్రసాద్ Vs Union of India కేసుతో మొదలుకొని, 2008లో అశోక్ కుమార్ ఠాకూర్ Vs Union of India వరకు సుప్రీంకోర్టు అనేక కేసులలో తన న్యాయసమీక్షాధికారాన్ని వినియోగించింది.

** "న్యాయసమీక్ష" అనే పదం మన రాజ్యాంగంలో ఎక్కడా చెప్పబడలేదు కానీ రాజ్యాంగంలోని అనేక భాగాలలో న్యాయసమీక్ష నియమాలు కలవు.

స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి కలిగిన కమీషన్లు:

⇒ 324 అధికరణ: దేశంలో నిష్పక్షపాతంగా న్యాయబద్ధంగా, స్వేచ్ఛగా ఎన్నికల నిర్వహణ కోసం ఎన్నికలసంఘాన్ని ఏర్పరిచారు.

⇒ 148వ అధికరణ: కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఖర్చులను, ఖాతాలను తనిఖీ చేసి ప్రజల సొమ్మును కాపాడుకు Controller And Auditor General (CAG) ను ఏర్పాటు చేశారు.

⇒ 315వ అధికరణ: మనదేశంలో ప్రతీఒక్కరు పట్టుదలతో నాణ్యమైన సేవలను అందించుటకోసం కేంద్ర రాష్ట్ర స్థాయిలలో ఉద్యోగులను ఎంపిక చేయుటకోసం పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్లను ఏర్పరిచారు.

⇒ 280 వ అధికరణ: కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య ఆదాయాలు పంపిణీకి కేంద్ర ఆర్థిక సంఘం (Central finance Commission) ఏర్పరిచారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపం:

⇒ 1973 లో కేశవానంద భారతి కేసులో సుప్రీంకోర్టు తొలిప్రస్తావన ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించింది.

⇒ భారత రాజ్యాంగాన్ని సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకున్నప్పటికీ మౌలిక స్వరూపాన్ని సవరించే అధికారం మాత్రం లేదని సుప్రీంకోర్టు తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 'రాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపం' అనే భావనకు సుప్రీంకోర్టు నిర్వచనం ఇవ్వలేదు.

⇒ ప్రధాన న్యాయమూర్తి జస్టిస్ S.M. సిక్రీ ప్రవేశికలోని సార్వభౌమాధికారం, ప్రజాస్వామ్యం, గణతంత్ర వ్యవస్థ, న్యాయం, స్వేచ్ఛ, సమానత్వం మొదలైన మౌలిక స్వరూప పరిధిలోకి వస్తాయని తమ తీర్పులో పేర్కొన్నారు.

⇒ రాజ్‌నారాయణ్ Vs ఇందిరాగాంధీ, మినర్వామిల్ కేసు, LIC of India కేసు మరియు S.R. బొమ్మై కేసులలో సుప్రీంకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పులనుసరించి రాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపంలో ఈ క్రింది అంశాలు భాగమని గుర్తించవచ్చు.

- సార్వభౌమాధికారం
- ప్రజాస్వామ్యం
- లౌకిక స్వభావం
- పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వం
- ప్రాథమిక హక్కులు
- స్వేచ్ఛ
- సమానత్వం
- సంక్షేమ స్వభావం
- సమాఖ్య విధానం
- గణతంత్రరాజ్యం మొదలైనవి.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, A. Ankireddy Nagar,
HYDERABAD 500 020
Cell : 9704, 3E22E

ఏక పౌరసత్వం:

⇒ భారత దేశం ఏక పౌరసత్వాన్ని ప్రసాదించినది.

⇒ పౌరసత్వ భావనను మనదేశం బ్రిటన్ నుండి గ్రహించినది.

⇒ 2004 లో 16 దేశాలలో నివసిస్తున్న ప్రవాస భారతీయులకు మనకేశంలో ద్వంద్వ పౌరసత్వాన్ని కల్పించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ ద్వంద్వ పౌరసత్వంగలవారు కేవలం పౌరహక్కులు, ప్రాథమిక హక్కులు మాత్రమే ఇవ్వబడతాయి. అనగా వారికి రాజకీయ హక్కులుండవు.

⇒ రాజకీయ హక్కులు లేనివారిని వ్యక్తిస్థాయి పౌరులుగా పరిగణించలేము. అందువలన మనది ఏకపౌరసత్వంగానే భావించవచ్చును.

37

ఏకీకృత న్యాయవ్యవస్థ (సమీకృత న్యాయవ్యవస్థ):

⇒ మనదేశం అనుసరించే న్యాయవ్యవస్థ నిర్మాణం "ఏకీకృత న్యాయవ్యవస్థ".

⇒ న్యాయవ్యవస్థ నిర్మాణాన్ని మనదేశం అమెరికానుండి గ్రహించినది. ఒకే రాజ్యాంగాన్ని అమలుపరిచే క్రమంలో ఉన్నత న్యాయస్థానాలు దిగువ న్యాయస్థానాలపై అదుపు కలిగి ఉంటాయి. ఉన్నత న్యాయస్థానాలు జారీచేసే ఆదేశాల్ని దిగువ న్యాయస్థానాలు తప్పనిసరిగా అమలుపరచవలసి ఉంటుంది.

⇒ న్యాయమూర్తుల నియామకంలో ఉన్నత న్యాయస్థానాలను సంప్రదించవలసి ఉంటుంది.

⇒ అమెరికాలో మాదిరిగా మనదేశంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర రాజ్యాంగాలు వేర్వేరుగాను, న్యాయవ్యవస్థలు వేర్వేరుగా ఉండుటకు అవకాశం లేదు.

GIRI XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మొదటి భాగం (1-4 అధికరణాలు):

⇒ భారతదేశంలోని రాష్ట్రాలు, కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలు, వాటి భూభాగాలు మొదలగు అంశాలను తెలియజేస్తుంది.

1వ అధికరణ – భారత దేశం ఒక రాష్ట్రాల కలయిక (యూనియన్) అని పేర్కొంటుంది.

– దేశం సమాఖ్య విధానం అనుసరిస్తున్నప్పటికీ 'సమాఖ్య' అనే పదాన్ని రాజ్యాంగంలో ఎక్కడా చేర్చలేదు.

– సమాఖ్యకు బదులుగా (కేంద్రప్రభుత్వానికి బదులు) మన రాజ్యాంగంలో 'యూనియన్' అనే పదం ఉపయోగించారు.

– కెనడాను స్ఫూర్తిగా తీసుకొని అంబేద్కర్ యొక్క సూచనను సరించి 'యూనియన్' అనుపదాన్ని రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.
*1994లో సుప్రీంకోర్టు S.R బొమ్మై కేసులో 'సమాఖ్య విధానం' మన రాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపంలో అంతర్భాగమని పేర్కొన్నది.

– * ఈ అధికరణలో పేర్కొనబడిన అంశాలు: దేశంలోని రాష్ట్రాలు మరియు వాటి భూభాగాలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు వాటి భూభాగాలు, ఆర్జిత ప్రాంతాలు.

* 1974లో సిక్కిం భారత్‌లో విలీనం కావటం: దాద్రానగర్ హవేలి, గోవా, డయ్యూ డామన్ & పాండిచ్చేరిలు కూడా విలీనం కావటం ఆర్జిత ప్రాంతాలకు ఉదాహరణలు.

2వ అధికరణ – భారత్‌కు సంబంధించిన భూభాగాలపై అంతిమ నిర్ణయం తీసుకునే అధికారం పార్లమెంటుది.

– దేశంలో అంతర్గతంగా భూభాగాల విషయంలో మార్పులు చేయడంతో పాటు పరదేశ భూభాగాలను ఇతరులకు బదిలీ చేయటం, ఇతరుల భూభాగాలను దేశంలో విలీనం చేయటం వంటి నిర్ణయాలలో పార్లమెంటు అంతిమంగా నిర్ణయిస్తుంది.
ఉ: 1960లో బేరూబారీ ప్రాంతాన్ని పాక్‌కు బదిలీ చేయగా కూచ్‌బిహార్ దీవులను, 1974లో సిక్కింను దేశంలో విలీనం చేశారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

3వ అధికరణ – భారత్‌లో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చేసే అధికారం పార్లమెంటుదే.

– రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ అనగా;

(a) నూతన రాష్ట్రాల ఏర్పాటు,

(b) రాష్ట్రాల పేర్లమార్పు,

(c) రాష్ట్రాల సరిహద్దుల్ని మార్చడం,

(d) రాష్ట్రాల భూభాగాలను వేరుచేయడం,

(e) రాష్ట్రాల భూభాగాల్ని ఇతర రాష్ట్రాల్లో విలీనం చేయటం.

GIZX ZERO
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

– పునర్వ్యవస్థీకరణ బిల్లుల్ని పార్లమెంటు ఉభయసభలూ దేనిలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చు.

– బిల్లును పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టటానికి ముందుగా రాష్ట్రపతి అనుమతి ఉండాలి.

– రాష్ట్రపతి పునర్వ్యవస్థీకరణ గావింపబడే రాష్ట్రశాసనసభ యొక్క అభిప్రాయాన్ని కోరవచ్చును.

– రాష్ట్రపతి ఆ రాష్ట్ర అభిప్రాయాన్ని నిర్ణీత గడువులోగా తెలపాలనీ లేదా గడువును పొడిగించవచ్చు.

– రాష్ట్ర యొక్క అభిప్రాయాన్ని కేంద్రం తప్పనిసరిగా పాటించాలన్న అవసరంలేదు.

– కేంద్ర (పార్లమెంట్) తన స్వంత నిర్ణయాన్ని అమలుపరచవచ్చును.

– పునర్వ్యవస్థీకరణ బిల్లుపై పార్లమెంటు చేసిన తీర్మానాన్ని రాష్ట్రపతి తప్పనిసరిగా అంగీకరించాలి.

– రాష్ట్రపతి ఎంతకాలంలోగా తన నిర్ణయాన్ని తెలపాలనేది విషయం రాజ్యాంగంలో చేర్చబడలేదు.

– రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ బిల్లుల్ని పార్లమెంటు సాధారణ మెజారిటీతో ఆమోదిస్తే సరిపోతుంది.

4వ అధికరణ

– భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైనప్పుడు సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశంలేదు

– రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ జరిపినప్పుడు మొదటి షెడ్యూల్‌ను మార్పులు చేయాలి.

– నూతన లేదా రాష్ట్రాలు ఏర్పరచినప్పుడు 4వ షెడ్యూల్‌ను తప్పనిసరిగా సవరించాలి.

– రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ జరిపినప్పుడు రాజ్యాంగమును

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సవరించుట తప్పనిసరికాదు.

- భారత భూభాగాల్ని ఆక్రమించుకొని బదిలీ చేసినప్పుడు రాష్ట్రాంగాన్ని తప్పనిసరిగా సవరించాలని 1960 లో సుప్రీంకోర్టు బేరూబారి కేసులో తీర్పునిచ్చింది.
- బేరూబారి కేసులో తీర్పుననుసరించి 9వ రాష్ట్రాంగ సవరణద్వారా బేరూబారి ప్రాంతాన్ని పాక్‌కు బదిలీచేశారు.
- భారతదేశాన్ని "విభాజిత రాష్ట్రాలుగల ఒక భాజ్యమైన యూనియన్" గా పేర్కొనవచ్చు.
- భారత యూనియన్ నుండి విడిపోయే అధికారం ఏ రాష్ట్రానికీ లేదు. ఎందుకంటే ఆ మనది సూత్రబద్ధమైన సమాఖ్య కాదు.

భారతదేశంలో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ :

→ 1950లో రాజ్యాంగం అమలులోనికి వచ్చినప్పటికి మనదేశంలోని భూభాగాల్ని 4 విభాగాలుగా ఏర్పాటు చేసినారు.

I. PART-A రాష్ట్రాలు : బ్రిటిష్ పాలిత ప్రాంతాలుగా గవర్నర్లు ఉన్నవాటిని ఈ విభాగంలో చేర్చారు. వీటిసంఖ్య '9'.

II. PART-B రాష్ట్రాలు : ప్రత్యేకమైన శాసనసభలను కలిగివున్న స్వదేశీ సంస్థానాల్ని ఈ భాగంలో చేర్చారు. వీటిసంఖ్య '10'.

III. PART-C రాష్ట్రాలు : స్వదేశీ సంస్థానాలు కొన్ని మరియు గవర్నర్ చీఫ్ కమిషనరేటు ప్రాంతాలుగా ఉన్నవాటిని ఈ విభాగంలో చేర్చారు. వీటిసంఖ్య '9'.

IV. PART-D రాష్ట్రాలు : అండమాన్ నికోబార్ దీవులు ఈ భాగంలో చేర్చారు.

→ భారతదేశంలో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ భాషాప్రాతిపదికపై రాష్ట్రాల ఏర్పాటు జరగాలని అనే శబ్దాలు మొదటి నుండే ఒక ప్రధానమైన డిమాండు కలదు.

→ కాబట్టి రిస్లే యొక్క నివేదికననుసరించి 1905 లో లార్డ్ కర్జన్ బెంగాల్‌ను రెండుగా విభజించాడు.

→ బెంగాల్ విభజనకు ప్రతికేకంగా వచ్చిన ఉద్యమం బెంగాలీభాష మాట్లాడేవారందరితో ఒకే రాష్ట్రం ఉండాలని డిమాండ్ చేసినది.

→ 1911 లో లార్డ్ హార్డింగ్ బెంగాల్ విభజనను రద్దుచేశాడు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ ఈ అంశం మహదేశంలో ఒకేభాష ఒకేరాష్ట్రం ప్రతిపాదనను చారితసింది.

⇒ 1913 లో బాపట్లలో జరిగిన ఆంధ్రమహాసభ సమావేశం ప్రత్యేక ఆంధ్రరాష్ట్ర ఏర్పాటుకు డిమాండ్ చేసింది.

⇒ 1921 లో మహాత్మాగాంధి భారతజాతీయ కాంగ్రెస్ కమిటీలను భాషాప్రాతిపదికపై ఏర్పాటు చేయాలని సూచించారు. 36

⇒ 1927 లో కాంగ్రెస్ సమావేశం భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు సమర్థిస్తూ తీర్మానించినది.

⇒ 1928 లో నెహ్రూ నివేదిక కూడా భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటును సమర్థించింది.

⇒ 1931 లో గాంధీజీ లండన్‌లో జరిగే రౌండ్ టేబుల్ సమావేశానికి హాజరు సందర్భంగా ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్ర ఏర్పాటును ఒక డిమాండ్‌గా ప్రస్తావించాలని దా. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్, పట్టాభి సీతారామయ్య ప్రతిపాదించారు.

⇒ 1942 లో ప్రముఖ క్రికెట్ క్రీడాకారుడు సర్. విజయ్ మర్చెంట్ ప్రత్యేక ఆంధ్రరాష్ట్ర ఏర్పాటును డిమాండ్ చేశాడు.

⇒ 1945 లో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ Legislative Assembly Elections సందర్భంగా తన ఎన్నికల మేనిఫెస్టోలో భాషాప్రాతిపదికపై రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు హామీ ఇచ్చింది.

⇒ 1948 లో నెహ్రూ విశాఖపట్నం సందర్శించినప్పుడు ప్రత్యేకాంధ్ర ఏర్పాటు తమ పరిశీలనలో ఉందని పేర్కొన్నారు.

S.K. ధార్ కమీషన్ : * రాజ్యాంగపరిషత్ చైర్మన్ రాజేంద్రప్రసాద్ కమిటీని ప్రకటించారు.

⇒ అలహాబాద్ హైకోర్టు న్యాయమూర్తియైన S.K. ధార్ నేతృత్వంలో ఒక కమీషన్‌ను భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రాల ఏర్పాటును పరిశీలించాల్సిందిగా కోరారు.

⇒ S.K. ధార్ నేతృత్వంలో పన్నాలాల్, జగత్‌నారాయణ్‌లాల్‌లతో కూడిన కమిటీ భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటును వ్యతిరేకించినది.

⇒ రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ అభివృద్ధి, పాలనా సామర్థ్యం మొదలైన అంశాలపై మాత్రమే జరగాలని సూచించినది.

⇒ ధార్ కమిషన్ నివేదిక పట్ల ఆంధ్రులు తీవ్రనిరసనలు వ్యక్తపరిచారు.

JVP కమిటీ :

⇒ 1948 డిసెంబర్ జైపూర్ కాంగ్రెస్ సమావేశం రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణపై నెహ్రూ, పటేల్ మరియు పట్టాభి సీతారామయ్య లతో ఒక కమిటీని నియమించారు.

⇒ కేవలం భాషను ప్రాతిపదికగా మాత్రమే రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ జరపరాదని, అభివృద్ధి, జాతీయ సమైక్యత వంటి అంశాల్ని పరిగణించాలని JVP కమిటీ సూచించింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్ర ఏర్పాటును ప్రత్యేక దృష్టితో చూడాలి.

ఆంధ్రరాష్ట్ర ఏర్పాటు :

⇒ 1952, ఆగస్టు 15 న గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రి ప్రత్యేకాంధ్ర ఏర్పాటుకై ఆమరణ నిరాహార దీక్షను ప్రారంభించారు.

⇒ నిరాహార దీక్ష 35 వ రోజున ఆచార్య వినోబాభావే సూచనలను పరిశీలించి దీక్ష విరమించారు.

⇒ 1952, అక్టోబర్ 19 నుండి మద్రాసులోని బుల్లుసాంబమూర్తి గృహంలో — పొట్టి శ్రీరాములు ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం ఆమరణ నిరాహార దీక్ష ప్రారంభించారు.

⇒ దీక్ష 50 వ రోజున మద్రాసును సందర్శించిన నెహ్రూ మద్రాసు వదులుకున్నట్లయితే ప్రత్యేకాంధ్ర ఏర్పాటు కష్టమేమీ కాదని అభిప్రాయపడ్డారు.

⇒ 1952, డిశంబర్ 15 న పొట్టి శ్రీరాములు మరణంతో కొంత నిరసనలు చెలరేగినవి.

⇒ డిశంబర్ 19 న నెహ్రూ ప్రత్యేకాంధ్ర ఏర్పాటును పార్లమెంటులో ప్రకటించారు.

⇒ కైలాసనాథ్ వాంచూ నేతృత్వంలో ఏర్పడిన కమిటీ ప్రత్యేకాంధ్ర విధివిధానాలను సూచించినది.

⇒ S.N. మిశ్రా కమిటీ సూచనలనుసరించి బళ్లారిని మైసూర్ లో విలీనం చేశారు.

⇒ 11 జిల్లాలతో కూడిన ప్రత్యేకాంధ్ర ఏర్పాటును 1953, అక్టోబర్ 1 న ప్రకటించారు.

⇒ 1937 లో జరిగిన "శ్రీబాగ్ ఒప్పందం" ను అనుసరించి రాష్ట్ర ఏర్పాటుపై నిర్ణయించారు.

⇒ ఆంధ్రా, రాయలసీమ నాయకుల మధ్య జరిగిన ఒప్పందంపై 6 గురు సంతకాలు చేశారు.

⇒ ఈ ఒప్పందం ప్రకారం; రాజధానిని, ఆంధ్రా హైకోర్టును ఏర్పరచాలని నిర్ణయించారు.

⇒ టంగుటూరు ప్రకాశం సూచన ప్రకారం; కర్నూలులో రాజధానిని, గుంటూరులో హైకోర్టుల ఏర్పాటుకు తీర్మానించారు.

⇒ ఆంధ్రరాష్ట్ర మొదటి గవర్నర్ — సి.యం. త్రివేది

⇒ ఆంధ్రరాష్ట్ర మొదటి ముఖ్యమంత్రి — టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు

⇒ మొదటి ఉపముఖ్యమంత్రి — నీలం సంజీవరెడ్డి

⇒ ఆంధ్రరాష్ట్ర చివరి ముఖ్యమంత్రి — పెదిపాడ గోపాల్ రెడ్డి

⇒ 1954 లో గుంటూరులో ఏర్పాటు చేసిన హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి — మొసెస్ కోకా సుబ్బారావు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 1952 - చివర్లో నెహ్రూ ప్రభుత్వం దేశంలో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణపై ఒక ప్రత్యేక కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేసింది.

ఫజల్ అలీ కమీషన్: 36

⇒ 1952, డిసెంబర్‌లో నెహ్రూ ప్రభుత్వం రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ కు తగిన సూచనల కోసం ఈ కమీషన్‌ను నియమించింది.

⇒ కమీషన్‌లోని సభ్యులు: 1) సర్దార్ K.M. ఫణిక్కర్

2) పండిట్ హృదయనాథ్ కుంజ్రూ

⇒ ఈ కమీషన్‌ను రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ కమీషన్ అనికూడా అంటారు.

⇒ 1955 లో ఈ కమీషన్ నివేదికను కేంద్రప్రభుత్వానికి సమర్పించింది.

⇒ కమీషన్ ముఖ్య సూచనలు:

* దేశంలోగల ప్రాంతీయ విభాగాలు (కం) ను రెండు దిశలలాగా పునర్వ్యవస్థీకరించాలి.
  - రాష్ట్రాలు
  - కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు
* పార్టీ - A, B, C, D లను రద్దుచేయాలి.
* మొత్తం 16 రాష్ట్రాలు, 3 కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలేర్పరచాలి.
* 'ఒకే భాష, ఒకే రాష్ట్రం' సిద్ధాంతాన్ని ఈ కమిటీ వ్యతిరేకించింది.
* చరిత్ర, సంస్కృతి, పాలనాపరంగా, జాతీయ సమైక్యతలు ముఖ్యాంశాలు. భాషను మాత్రమే ఏకగణంగా పరిగణించాలని కమీషన్ సూచించింది.
* భారతంలో ప్రాంతీయ మండలాలు ఏర్పాటు చేయాలి.
* జాతీయ మైనార్టీ భాషల కార్యాలయం ఏర్పాటు చేయాలి.

⇒ 1956 లో కేంద్రప్రభుత్వం ఈ కమీషన్‌లో కొన్ని సవరణలతో ఆమోదించింది.

⇒ 1956 లో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టాన్ని పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టి 14 రాష్ట్రాలు, 6 కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు ఏర్పాటు చేశారు.

⇒ 1956 లో 7వ సవరణ ద్వారా 7వ భాగాన్ని రాజ్యాంగంనుండి తొలగిస్తూ రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చేయటం జరిగింది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ రాష్ట్రాల పునర్వవస్థీకరణ ద్వారా 1956 నాటికి గల రాష్ట్రాలు:

(1) అస్సాం, (2) బెంగాల్, (3) బొంబాయి, (4) బీహార్,
(5) ఆంధ్రప్రదేశ్, (6) మద్రాస్, (7) కేరళ, (8) మైసూర్,
(9) బొంబాయి, (10) మధ్యప్రదేశ్ (11) ఉత్తరప్రదేశ్,
(12) రాజస్థాన్, (13) పంజాబ్, (14) జమ్ము & కాశ్మీర్

⇒ కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు:

(1) ఢిల్లీ; (2) హిమాచల్ ప్రదేశ్; (3) అండమాన్, నికోబార్ దీవులు, లాక్ దీవులు;
(4) అండమాన్ నికోబార్ దీవులు; (5) త్రిపుర; (6) మణిపూర్.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పాటు:

⇒ 1947 లో స్వాతంత్ర్యం సందర్భంగా హైద్రాబాద్ సంస్థానాన్ని నైజాం నవాబు మనదేశంలో విలీనం చేయలేదు.

⇒ నైజాం నవాబు మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ పాకిస్తాన్‌లో విలీనం చేస్తామని లేదా స్వతంత్ర దేశంగా ఏర్పడతామని ప్రకటించాడు.

⇒ ఆర్య మహాసభ, కాంగ్రెస్‌ల నేతృత్వంలో హైద్రాబాద్‌ను భారతదేశంలో విలీనం చేయ్యాలని కోరుతూ ఒక ఉద్యమం నిర్వహించారు.

⇒ 1946 లో కమ్యూనిస్టుల నేతృత్వంలో 'తెలంగాణ సాయుధ రైతాంగపోరాటం' జరిగింది.

⇒ ఇండియన్ యూనియన్ సైన్యాలు 'ఆపరేషన్ పోలో' పేరుతో హైద్రాబాద్‌పై సైనిక చర్య జరిపించారు.

⇒ 1948, సెప్టెంబర్ 17 న హైద్రాబాద్‌కు విముక్తి లభించింది.

⇒ మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ విలీన పత్రంపై సంతకాలు చేశాడు.

⇒ యూనియన్ సైన్యాలు నేతృత్వం వహించిన మేజర్ చౌదరి 1948, డిశంబర్ వరకు హైద్రాబాద్‌కు పాలకుడిగా వ్యవహరించాడు.

⇒ హైద్రాబాద్ మనదేశంలో విలీనం చెందినప్పటినుండి ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడే వరకు హైద్రాబాద్‌ను రాష్ట్రపతి ఉస్మాన్ అలీఖాన్ 'రాజప్రముఖ్' గా వ్యవహరించాడు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 1949 నుండి 1952 లో మొదటి సాధారణ ఎన్నికలు జరిగేవరకు హైదరాబాద్‌కు ప్రధానిగా వ్యవహరించినది ప్రముఖ ICS (సివిల్ సర్వీస్) M.K. వెల్లోడి.

⇒ 1952 లో మొదటి సారిగా ఎన్నికలు తదనంతరం ఈ రాష్ట్రానికి ముఖ్యమంత్రిగా చేసిన వ్యక్తి — బూర్గుల రామకృష్ణారావు.

⇒ 1948 లో అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు నేతృత్వంలో విశాలాంధ్ర సభ స్థాపించారు.

⇒ తెలుగు భాష మాట్లాడేవారందర్నీ కలిపి ఒకే రాష్ట్రంగా ఏర్పాటు చేయాలనేది విశాలాంధ్ర ప్రధాన సిద్ధాంతం.

⇒ నాటికి తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాల్లో ముఖ్యమైన పార్టీలు — కమ్యూనిస్టులు, కాంగ్రెస్ పార్టీల్లోని మెజార్టీ వర్గం ఉమ్మడిరాష్ట్ర ఏర్పాటును సమర్థించారు.

⇒ ఫజల్ అలీ కమిషన్ సమైక్యరాష్ట్ర ఏర్పాటు విషయంలో హైద్రాబాద్ శాసనసభ అభిప్రాయానికి వదిలేశారు.

⇒ 1961 వరకు ప్రత్యేక రాష్ట్రాలుగా కొనసాగి తర్వాత నిర్ణయం తీసుకోవాలని ఫజల్ అలీ సూచించారు.

⇒ 1956 లో ఉమ్మడిరాష్ట్ర ఏర్పాటు విషయమై హైద్రాబాద్ శాసనసభలో తీర్మానంలో 103 సభ్యులు అనుకూలంగానూ, 29 మంది వ్యతిరేకంగానూ మరియు 15 మంది తటస్థంగానూ వ్యవహరించారు.

పెద్దమనుషుల ఒప్పందం:

⇒ 1956 ఫిబ్రవరి 20 న ఢిల్లీలో తెలంగాణా మరియు ఆంధ్ర ప్రాంతాలకు చెందిన 8 మంది నాయకులతో పెద్దమనుషుల ఒప్పందంపై వారు సంతకాలు చేశారు.

వారు:
1. బూర్గుల రామకృష్ణారావు
2. K.V. రంగారెడ్డి
3. J.V. నరసింగరావు
4. డా. మర్రి చెన్నారెడ్డి
5. బెజవాడ గోపాల్ రెడ్డి
6. అల్లూరి సత్యనారాయణ
7. నీలం సంజీవరెడ్డి
8. సర్దార్ గౌతులచ్చన్న

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ ముఖ్యాంశాలు:

- ఆంధ్రాకు చెందిన వ్యక్తి ముఖ్యమంత్రి అయినప్పుడు, తెలంగాణా ప్రాంతానికి చెందిన వ్యక్తికి ఉపముఖ్యమంత్రి పదవినీ; తెలంగాణకు చెందిన వ్యక్తి ముఖ్యమంత్రి అయినప్పుడు, ఆంధ్రాకు చెందిన వ్యక్తి ఉపముఖ్యమంత్రి పదవిని చేపట్టాలి.
- హైదరాబాద్ ప్రాంతంలో వచ్చే ఆదాయాన్ని ఈ ప్రాంత అభివృద్ధికే ఖర్చుచేయాలి.
- ప్రత్యేక తెలంగాణా ప్రాంతీయ కోర్టులను ఏర్పాటుచేయాలి.
- వృత్తి విద్యాపరమైన కోర్సులలో 20% సీట్లను ఈ ప్రాంతానికి రిజర్వ్ చేయాలి.
- ఉద్యోగాలలో ప్రాంతీయంగా రిజర్వేషన్లు కల్పించాలి.

⇒ "పెద్దమనుషుల ఒప్పందం" అనుసరించి 1956, నవంబర్ 1 న ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరించింది.

✡ * ఆంధ్రప్రదేశ్‌తో పాటు అవతరణ దినోత్సవం జరుపుకునే రాష్ట్రాలు:

(1) కర్ణాటక
(2) ఛత్తీస్‌గఢ్
(3) హర్యానా
(4) మధ్యప్రదేశ్
(5) కేరళ

XEROX
1-10, Ashoknagar,
HYDERABAD. 500 020.
Cell : 9704138226

* ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదటి ముఖ్యమంత్రి — నీలం సంజీవరెడ్డి
* ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదటి గవర్నర్ — సి.యం. త్రివేది
* ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు మొదటి ప్రధాన న్యాయమూర్తి — జస్టిస్ కోకా సుబ్బారావు

* 1956 తర్వాత ఏర్పడిన రాష్ట్రాలు:

గుజరాత్ 1960 • 1960 లో బాంబాయి రాష్ట్రాన్ని విభజిస్తూ గుజరాతీ భాష మాట్లాడే వారికోసం ప్రత్యేకంగా సౌరాష్ట్ర కచ్ ప్రాంతాలను గుజరాత్‌ను 15వ రాష్ట్రంగా ఏర్పాటు చేశారు.
→ బాంబాయి రాష్ట్రాన్ని విభజించేటప్పుడు మరాఠీ మాట్లాడే ప్రజలు ఎక్కువగా ఉన్న బొంబాయి రాష్ట్రాన్ని ఫజ్ల్ మహారాష్ట్రగా పేరు మార్చారు.

16వ రాష్ట్రం • 1963 లో అస్సాం రాష్ట్రాన్ని పునర్వ్యవస్థీకరణ చేస్తూ నాగా ప్రజలు ఎక్కువగా నివసించే ప్రాంతాన్ని ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ప్రకటిస్తూ నాగాలాండ్ ను 16వ రాష్ట్రంగా ఏర్పాటు చేశారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

• 1966లో పంజాబ్ రాష్ట్రాన్ని పునర్వ్యవస్థీకరణ చేశారు. మాస్టర్ తారాసింగ్, సంత ఫతేసింగ్ ల నేతృత్వంలో పంజాబ్ రాష్ట్రం పంజాబీలు(సిక్కులు)కు మాత్రమే చెందాలని హిందీ మాట్లాడేవారికి వేరుచేయాలనే ఉద్యమం జరిగింది.

17వ రాష్ట్రం
• షా కమీషన్ సూచనలనుసరించి 1966లో హిందీ మాట్లాడేవారికోసం పంజాబ్ వేరుచేసి 17వ రాష్ట్రంగా ఏర్పరిచారు. 3రి
↔ పంజాబీ పట్టణాలకు ఉమ్మడి రాజధాని చండీగఢ్ ఉండేందుకు దానిని కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా ప్రకటించారు.
↔ పుణ్యానికి చెందిన కొన్ని కొండప్రాంతాలను హిమాచల్‌ప్రదేశ్‌లో చేర్చారు.

18వ రాష్ట్రం
• 1971 వరకు కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా ఉన్న హిమాచల్‌ప్రదేశ్‌కు రాష్ట్ర ప్రతిపత్తిని కల్పిస్తూ 18వ రాష్ట్రంగా ఏర్పాటుచేశారు.

19వ రాష్ట్రం
• 1972లో అస్సాం రాష్ట్రపునర్వ్యవస్థీకరణలో అరుణాచల్‌ప్రదేశ్‌ని వేరుచేశారు. అలాగే మిగతా కొంత భూభాగాన్ని వేరుచేసి మేఘాలయను 19వ రాష్ట్రంగా ఏర్పాటుచేశారు.

20,21వ రాష్ట్రాలు
• 1972లోనే నాటివరకు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలుగా కొనసాగిన మణిపూర్, త్రిపురలకు రాష్ట్రప్రతిపత్తిని కల్పిస్తూ 20,21వ రాష్ట్రాలుగా ఏర్పాటుచేశారు.
• 1975లో సిక్కిం భారతలో విలీనంకు ముందునాటి వరకు 'చోగ్యాల్' అనే రాజవంశీయులు పాలనలో ఉండేది. పెద్దలు సిక్కింకు నవరాష్ట్ర ప్రతిపత్తిని కల్పించారు.

22వ రాష్ట్రం
• 1975లో 36వ సవరణద్వారా సిక్కిమ్ సంఘటిత రాష్ట్రప్రతిపత్తిని కల్పిస్తూ 22వ రాష్ట్రంగా ప్రకటించారు.

23వ రాష్ట్రం
• 1986లో రాజీవ్‌గాంధీ కాలంలో 53వ సవరణద్వారా మిజోరాంకు రాష్ట్ర ప్రతిపత్తిని కల్పిస్తూ 23వ రాష్ట్రంగా ప్రకటించారు.

24వ రాష్ట్రం
• 1987లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం 55వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా — అరుణాచల్‌ప్రదేశ్‌కు రాష్ట్రప్రతిపత్తిని కల్పిస్తూ 24వ రాష్ట్రంగా ఏర్పరిచారు.

25వ రాష్ట్రం
• 1987లో 56వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా గోవాకు 25వ రాష్ట్రప్రతిపత్తిని కల్పించారు. (డయ్యూ డామన్‌లను కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగానే కొనసాగిస్తున్నారు)

• భారతదేశంలో నేటివరకు చివరగా రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ జరిగినది 2000 సంవత్సరంలో. NDA ప్రభుత్వంలో 3 కొత్త రాష్ట్రాలు:

26వ రాష్ట్రం (a) ఛత్తీస్‌గఢ్ (మధ్యప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ ద్వారా నవంబర్ 1న) – 26వ

27వ రాష్ట్రం (b) ఉత్తరాంచల్ (ఉత్తరప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ ద్వారా నవంబర్ 9న) – 27వ

28వ రాష్ట్రం (c) జార్ఖండ్ (బీహార్ పునర్వ్యవస్థీకరణలో భాగంగా నవంబర్ 15న) – 28వ

[*Aurunachal Pradesh was also a study area as a Union Territory – Jharkhand]

www.civilsmycircle.in

ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం డిమాండ్ చేస్తున్న ప్రాంతాలు

1. కొడుగు — కర్ణాటక
2. విదర్భ — మహారాష్ట్ర
3. తెలంగాణా — ఆంధ్రప్రదేశ్
4. సౌరాష్ట్ర — గుజరాత్
5. లడక్ — J&K
6. బుందేల్‌ఖండ్, హరిత ప్రదేశ్, పూర్వాంచల్ — ఉత్తరప్రదేశ్
7. గూర్ఖాలాండ్ — పశ్చిమబెంగాల్‌లోని డార్జిలింగ్ జిల్లా
8. బోడోలాండ్ — అస్సాం

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు

⇒ 1956లో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణచట్టం ప్రకారం కేంద్రపాలితప్రాంతాల సంఖ్య '6'.

⇒ '6' కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలూ మరియు రాష్ట్రపతిపాలనలో ఉన్న జమ్మూకాశ్మీర్ రాష్ట్రాన్ని కలిపితే ఏడు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు ఉన్నాయి. అవి:

1. ఢిల్లీ
2. అండమాన్ నికోబార్ దీవులు
3. లక్షద్వీప్

⇒ 1954లో దాద్రానగర్ హవేలీ విముక్తి లభించినప్పటికీ 1961లో 10వ రాజ్యాంగసవరణ ద్వారా కేంద్రపాలిత ప్రాంత హోదాను కల్పించారు.

⇒ 1961లో పోర్చుగీసువారినుండి విముక్తి పొందిన గోవా, డయ్యూ-డామన్‌లకు 12వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 1962లో కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా గుర్తించారు.

⇒ 1954లోనే ఫ్రెంచివారినుండి పాండిచ్చేరికి విముక్తి లభించినప్పటికీ 1962లో 14వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా కేంద్రపాలిత ప్రాంత హోదాను కల్పించారు.

⇒ 1966లో పంజాబ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం ద్వారా చండీగఢ్, పంజాబ్‌లకు ఉమ్మడి రాజధానియైన చండీగఢ్‌కు కేంద్రపాలిత ప్రాంత హోదాను కల్పించారు.

ప్రస్తుతం మనదేశంలోగల కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల సంఖ్య '7'.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్రాలు - కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల ఏర్పడ్డ సంవత్సరం

⇒ 1950లో భారతరాజ్యాంగం అమల్లోకొచ్చేటప్పుడు 'United Provinces' ను 'ఉత్తర ప్రదేశ్' గా మార్చారు.

⇒ 1960 : బొంబాయి రాష్ట్రం — మహారాష్ట్ర

⇒ 1968 : మద్రాసు రాష్ట్రం — తమిళనాడు

⇒ 1973 : మైసూర్ రాష్ట్రం — కర్ణాటక

⇒ 1973 : అమిని, మినికాయ్, లాకదీవ్స్ — లక్షద్వీప్

⇒ 2006 : ఉత్తరాంచల్ రాష్ట్రము — ఉత్తరాఖండ్

⇒ 2006 : పాండిచ్చేరి — పుదుచ్చేరి

⇒ 2007 : అస్సాం రాష్ట్రము — అస్సాం

⇒ ఒరిస్సా రాష్ట్రమును 'ఒడిశా' గా మార్చనున్నారు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar.
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138228

ప్రాంతీయ మండలాలు
(Zonal Council)

⇒ 1956లో ఫజల్ అలీ కమిషన్ సూచనలనుసరించి ప్రాంతీయ మండలాలేర్పడ్డాయి.

⇒ రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం-1956 ద్వారా వీటినేర్పాటు చేశారు.

⇒ చట్టబద్ధ సంస్థలుగా ప్రాంతీయ మండలాలు సలహా మండళ్లుగా పనిచేస్తాయి.

⇒ 1956 లో ఏర్పడిన మండలాల సంఖ్య '5'.

⇒ 1971 లో ప్రత్యేకంగా ఈశాన్య రాష్ట్రాల మండలిని ఏర్పాటు చేయగా, 1972 నుండి ఇది పనిచేయుచున్నది.

⇒ సిక్కిం భారతంలో విలీనమైనప్పుడు తూర్పు మండలంలో చేరగా 1994లో ఈశాన్య రాష్ట్రాల మండలికి బదిలీ అయినది.

⇒ ప్రాంతీయ మండలాల సభ్యులు :

* ఆ మండలికి చెందిన కేంద్ర కేబినెట్ మంత్రి,
* ప్రణాళికా సంఘం నుండి ఒకరు,
* ఆ మండలికి చెందిన రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రులు మరియు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల పాలనాధికారులు సభ్యులు.

Downloaded at : www.studycircle.in

→ ప్రాంతీయ మండలి సమావేశం సం.లో 2 సార్లు నిర్వహించాలి.

→ సమావేశానికి కేంద్ర కేబినెట్ మంత్రి అధ్యక్షత వహించవచ్చు. ప్రస్తుతం ప్రాంతీయ మండలి సమావేశాలకు కేంద్ర హోంమంత్రి అధ్యక్షత వహిస్తున్నారు.

→ ప్రాంతీయ మండలిలోని ముఖ్యమంత్రుల పేరుసక్రమంలో ఆ మండలికి ఉపాధ్యక్షులుగా (వైస్-ఛైర్మన్) వ్యవహరిస్తారు.

→ ఈశాన్య రాష్ట్రాల మండలికి మాత్రం గవర్నర్ ఛైర్మన్.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD.500 020.
Cell : 9704136226

ముఖ్యవిధులు:

* కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలమధ్య సహకార సంబంధాలను పెంపొందించుట.
* ప్రాంతీయ అభివృద్ధికి అవసరమైన చర్చల్లో చేపట్టినప్పుడు రాష్ట్రాల మధ్య సహకారమును పెంపొందించుట.
* షెడ్యూల్డ్ కులాలు, తెగల అభివృద్ధిపై దృష్టి కేంద్రీకరించుట.
* ఒక మండలి ప్రాంతీయంగా ఎదుర్కొనే సమస్యలు పరిష్కరించుటకు కేంద్రానికి రాష్ట్రాలకు, రాష్ట్రాలకు రాష్ట్రాలకు మధ్య సహకారం పెంపొందించుట.
* శాంతి భద్రతలు పరిరక్షణలో తీవ్రవాదాన్ని అణచివేయటంలో రాష్ట్రాలమధ్య సహకారం పెంపొందించుట.

భారతదేశంలోని ప్రాంతీయ మండలాలు:

1. ఉత్తర మండలము {జమ్ము&కాశ్మీర్, హర్యానా, పంజాబ్, రాజస్థాన్, హిమాచల్ ప్రదేశ్, ఢిల్లీ (UT), చండీఘర్ (UT)}

[* ఉత్తర మండలము యొక్క ప్రధాన కేంద్రం ఢిల్లీలో కలదు]

2. పశ్చిమ మండలము {గుజరాత్, గోవా, మహారాష్ట్ర, దమన్-డామన్ (UT), దాద్రానగర్ హవేలీ (UT)}

[* దీని యొక్క ప్రధాన కేంద్రం ముంబయిలో కలదు]

3. దక్షిణ మండలము {AP, తెలంగాణ, తమిళనాడు, కేరళ, లక్షద్వీప్ (UT), పుదుచ్చేరి (UT)}

[* దీని యొక్క ప్రధాన కేంద్రము చెన్నైలో కలదు]

[** UT – Union Territory – కేంద్రపాలిత ప్రాంతం]

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

4. మధ్య మండలము {మధ్యప్రదేశ్, ఛత్తీస్‌గఢ్, ఉత్తరప్రదేశ్, ఉత్తరాఖండ్
[* దీని యొక్క ప్రధాన కేంద్రం అలహాబాద్ లో కలదు]

5. తూర్పు మండలము {పశ్చిమ బెంగాల్, జార్ఖండ్, ఒరిస్సా
అండమాన్ నికోబార్ దీవులు (UT) 40
[* దీని యొక్క ప్రధాన కేంద్రం కోల్‌కతా లో కలదు]

6. ఈశాన్య రాష్ట్రాల మండలి {అస్సాం, సిక్కిం, మణిపూర్, త్రిపుర,
మేఘాలయ, మిజోరాం, అరుణాచల్‌ప్రదేశ్
మరియు నాగాలాండ్
[* దీని యొక్క ప్రధాన కేంబ్రం గౌహతిలో కలదు]
[** UT – Union Territory – కేంద్రపాలిత ప్రాంతం]

www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell ; 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

2వ భాగం: పౌరసత్వం

[5-11 అధికరణాలు]

⇒ పౌరసత్వ భావన మొదటగా గ్రీకునగర రాజ్యాలలో అవతరించినది.
⇒ ప్రముఖ రాజనీతి తత్వవేత్త అరిస్టాటిల్ "పౌరులు సమాజమే రాజ్యం" అని వర్ణించారు.
⇒ ఆధునిక దేశ రాజ్యాల అవతరణ తర్వాత పౌరసత్వ భావనకు ప్రాధాన్యం పెరిగింది.
⇒ పౌరసత్వం అనేది ఒక వ్యక్తియొక్క చట్టబద్ధతను లేదా చట్టబద్ధ స్థాయిని తెలియజేస్తుంది.
⇒ పౌరులు దేశంలో సంపూర్ణమైన స్థాయిని కలిగి ఉండటమేగాక ఓటింగం ప్రసాదించే అన్నిరకాల హక్కులను పొందుతారు.
⇒ విదేశీయులకు రాజకీయ హక్కులు వర్తించవు.
⇒ మన దేశం పౌరసత్వ భావనను బ్రిటిష్ నుండి గ్రహించినది.
⇒ భారతదేశంలో ఏక పౌరసత్వం అమలులో ఉన్నది.
⇒ పౌరసత్వం అనే అంశం కేంద్ర జాబితాలో కలదు.
⇒ భారత రాజ్యాంగంలోని 2వ భాగం – పౌరసత్వం.
⇒ భారత పౌరసత్వంపై చట్టాన్ని రూపొందించే అధికారం పార్లమెంటు కలిగిఉంటుంది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138228

5వ అధికరణ:
- భారత రాజ్యాంగం అమల్లోకి వచ్చినాటికి మనదేశంలో నివసించే వారంతా భారతీయ పౌరులే.
- రాజ్యాంగం అమలునాటికి వలసదారు 5 సం.లనుండి మనదేశంలో నివసించేవారు,
- భారత సంతతికి చెందినవారికి విదేశాల్లో సంతానం కలిగినప్పటికీ భారత పౌరులుగానే గుర్తిస్తారు.

[విదేశీ రాయబారులకు, దౌత్యవేత్తలకు ప్రైవేటు వ్యక్తులపై భారతదేశాన్ని సందర్శించేవారికి ఈ నిబంధన వర్తించదు].

6వ అధికరణ:
- దేశ విభజన అనంతరం పాక్‌నుండి వలసవచ్చినవారు జులై 19, 1948 నాటికి సంబంధిత అధికారులవలన తమపేర్లు నమోదు చేసుకుంటే వారికి కూడా భారత పౌరసత్వం లభిస్తుంది.

[ఈ పద్ధతిన పౌరసత్వాన్ని పొందేవారు 1935 భారత ప్రభుత్వ చట్టంను అనుసరించి పౌరులుగా నమోదై ఉండవలెను].

7వ అధికరణ:
- దేశ విభజన కాలంలో పాక్‌కు వలసవెళ్లి అక్కడే పౌరులుగా నమోదై తర్వాత కాలంలో భారత్‌కు తిరిగి వచ్చి జులై 19, 1948 నాటికి సంబంధిత అధికారుల వలన తమ పేర్లు నమోదు చేసుకున్నవారు.

[మార్చి 1, 1947 తర్వాత పాక్‌కు వలసవెళ్లి తర్వాత తిరిగి వచ్చినవారికి ఉద్దేశించి ఈ నిబంధనను పొందుపరిచారు].

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

9వ అధికరణ: • భారత సంతతికి చెందినవారికి అనగా భారత పౌరసత్వాన్ని కలిగివున్నవారికి జనవరి 26, 1950 కంటే ముందుగానీ, తర్వాతగానీ విదేశాల్లో సంతానం కలిగినప్పుడు వారి పేర్లను భారత రాయబార కార్యాలయములందు నమోదు చేసిన సందర్భంలో కూడా వారికి భారత పౌరసత్వం లభిస్తుంది. (75)

9వ అధికరణ: • భారత పౌరులెవరైనప్పటికీ విదేశీ పౌరసత్వాన్ని పొందినట్లయితే సహజంగానే వారు మనదేశ పౌరసత్వాన్ని కోల్పోతారు. (71)

10వ అధికరణ: • భారతీయుల పౌరసత్వం ఎలాంటి నిబంధనలకు అనగా పరిమితులకు లోబడినది కాదు అనగా భారతీయులు ఎప్పటికీ భారతీయులుగానే కొనసాగుతారు.

11వ అధికరణ: • భారతదేశంలో పౌరసత్వానికి సంబంధించిన అంశాలపై భారత పార్లమెంటు చట్టాలను రూపొందిస్తుంది.
• పౌరసత్వ చట్టాలలో మార్పులు చేసే అధికారం కూడా పార్లమెంటుదే.

భారతదేశంలో పౌరసత్వాన్ని పొందే పద్ధతులు:

⇒ భారత రాజ్యాంగంలో దేశ పౌరసత్వాన్ని పొందే పద్ధతులను గురించి లేదా పౌరసత్వాన్ని చాలించే పద్ధతులను గురించి ఎలాంటి విశ్లేషణాత్మక నిబంధనలు పేర్కొనలేదు.

⇒ భారత పార్లమెంటు రూపొందించే చట్టాలనుసరించి మన దేశ పౌరసత్వాన్ని పొందే పద్ధతులు, కోల్పోయే పద్ధతులు నిర్వహించబడతాయి.

⇒ భారత పౌరసత్వ చట్టాన్ని 1955లో మొదటిసారిగా రూపొందించారు.

⇒ భారత పౌరసత్వ చట్టం – 1955లో కొన్ని సవరణలను పార్లమెంటు చేసినది.
* 1986లో 1986లో మొదటిసారిగా
* 1992, 2003, 2004, 2005లో కూడా సవరణలు చేశారు.

⇒ భారత పౌరసత్వ చట్టాన్ననుసరించే మనదేశంలో 5 పద్ధతులద్వారా పౌరసత్వాన్ని పొందవచ్చు.

(1) ఇన్‌స్టాలి: – * జన్మించిన స్థలం ఆధారంగా పౌరసత్వాన్ని పొందడం "ఇన్‌స్టాలి"
* మైనరు 26, 1950 తర్వాత మనదేశంలో జన్మించిన వారందరికీ దేశ పౌరసత్వం లభిస్తుంది.
* విదేశీయులకు, రాయబారులకు, దౌత్యవేత్తలకు, శత్రువులకు పుట్టిన వారికి ఈ నిబంధన వర్తించదు.

(2) ఇన్‌సాంగ్వినిటాస్: – * రక్త సంబంధం ద్వారా పౌరసత్వం పొందే పద్ధతి "ఇన్‌సాంగ్వినిటాస్"
* భారతీయ తల్లిదండ్రులకు విదేశాల్లో సంతానం కలిగినప్పటికీ వారి తల్లిదండ్రుల ద్వారా మనదేశ పౌరసత్వాన్ని ఈ పద్ధతిద్వారా పొందవచ్చును.

(3) నమోదుద్వారా: – * భారతీయులను వివాహమాడిన విదేశీయులు కూడా మనదేశ పౌరసత్వాన్ని పొందవచ్చును.
* మనదేశీయులను వివాహమాడినవారు ఈ దేశ పౌరసత్వం కోసం తమ పేర్లను నమోదు చేసుకోవాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ప్రస్తుతం ఈ పద్ధతిద్వారా పౌరసత్వం పొందాలంటే 5 సం॥లు స్థిరనివాసులై ఉంటూ తప్పుడేర్లను నమోదు చేసుకొని 12 నెలల తర్వాత నిబంధనలను పాటించినదీ లేనిదీ పరిశీలించిన 6 నెలల తర్వాత వారి పౌరసత్వం లభిస్తుంది.

[1986 ఈ చట్టం సవరణను అనుసరించి భారతీయ పౌరులను మాత్రమే కాకుండా ద్రోలను వివాహమాడిన విదేశీ మహిళ కూడా ఈ పౌరసత్వం కోరవచ్చు].

* ఈ పద్ధతిద్వారా పౌరసత్వం పొందినవారిలో ఉదాహరణ – శ్రీమతి సోనియాగాంధీ

(4) సహజీకృత పౌరసత్వం:- * సహజసిద్ధంగా లభించిన తమ మాతృదేశ పౌరసత్వాన్ని వదులుకొని మనదేశ పౌరసత్వాన్ని స్వీకరించాలని కోరుకునే విదేశీయులకు కల్పించే పౌరసత్వానికే "సహజీకృత పౌరసత్వం".

* గతంలో ఈ పద్ధతిద్వారా పౌరసత్వాన్ని పొందాలంటే కనీసం 5 సం॥లు స్థిర నివాసులై ఉండాలి.

* 1986 చట్టసవరణ ననుసరించి కనీసం 10 సం॥ స్థిరనివాసులై ఉండాలి. ఆపై వీటితో పాటు గుర్తింపు పొందిన భారతీయ భాషలలో ఏదైనా ఒక భాషపై అవగాహన ఉండాలి.

ఈ పద్ధతిద్వారా దేశ పౌరసత్వం పొందినవారు — మదర్ థెరిస్సా

(5) భూభాగాల విలీనంద్వారా:-

* ఏదైనా విదేశ ప్రాంతాలు అనగా భూభాగాలు మనదేశంలో విలీనం చేయబడినప్పుడు ఆ ప్రాంతాలలో నివసించే ప్రజలకు మనదేశ పౌరసత్వాన్ని కల్పించవచ్చు.

ఉ: 1975 లో సిక్కిం భారతంలో విలీనమవటం.

పౌరసత్వం – కోల్పోయే పద్ధతులు:

(1) పరిత్యాగము:- ఏ భారతీయుడైనను విదేశీ పౌరసత్వాన్ని పొందాలనే కోరికతో తనకు తాను స్వచ్ఛందంగా మనదేశ పౌరసత్వాన్ని వదులుకోవడమే 'పరిత్యాగము'.

(2) అంతమగుట:- ఏ వ్యక్తి అయినను విదేశీ పౌరసత్వాన్ని స్వీకరించినప్పుడు సహజ సిద్ధంగానే మనదేశ పౌరసత్వాన్ని కోల్పోతాడు. ఈ పద్ధతిద్వారా కోల్పోయే విధానమే 'అంతమగుట'.

(3) నిర్బంధమొందించుట:- ప్రభుత్వాలు భారత పౌరసత్వ చట్టాలనుసరించి కొన్ని సందర్భాలలో కొందరి పౌరసత్వాన్ని రద్దుచేస్తుంది.

ఉ: దేశద్రోహానికి పాల్పడినప్పుడు, భారత సార్వభౌమత్వాన్ని సవాల్ చేసినప్పుడు, వివిధ రూపాలలో మనదేశ పౌరసత్వం స్వీకరించినవారు నియమ నిబంధనలను ఉల్లంఘించినప్పుడు వారి పౌరసత్వాన్ని రద్దుచేయుటయే 'అంతమొందించుట'.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారతదేశంలో ద్వంద్వ పౌరసత్వం:

⇒ 1990 దశకంలో P.V. నరసింహారావు కాలంలో ప్రవేశపెట్టబడిన ఆర్థిక సంస్కరణల వేపథ్యంలో ప్రైవేటురంగంలో మనదేశంలో ద్వంద్వ పౌరసత్వానికి అవకాశం కల్పించారు.

⇒ 2003, పౌరసత్వ చట్టంలో చేసిన మార్పులను అనుసరించి 16 దేశాలలో నివసిస్తున్న ప్రవాస భారతీయులకు ద్వంద్వ పౌరసత్వాన్ని కల్పించారు.

⇒ ఒక వ్యక్తికి సంబంధించిన 3 తరాలకు చెందినవారిలో తల్లివైపునుండిగానీ లేక తండ్రివైపునుండి కానీ ఉన్నట్లు ఆధారములతో సహా ఏ వంకనైనా ఏదైనా ఒక సమయంలో భారతీయ పాస్‌పోర్టును కలిగివున్న ఎడల మనదేశ పౌరసత్వాన్ని కోల్పోతారు.

⇒ ఈ విధంగా పౌరసత్వాన్ని పొందదలచుకున్నవారు గతంలో ఎప్పుడు కూడా పాక్ వెళ్లి బంగ్లా పౌరులై ఉండరాదు.

⇒ ఈ పద్ధతిద్వారా పౌరసత్వాన్ని పొందే వ్యక్తులను 2 రకాలుగా వర్గీకరిస్తారు.

(a) OCI (Overseas Citizens of India) కార్డ్ పొందినవారు:

* ఈ పద్ధతిన పౌరసత్వం పొందినవారు 21 రకాల్లో చెప్పిన్చి OCI కార్డ్‌ను పొందాలి.
* వీరికి మనదేశంలో నిరవధికంగా కాలపరిమితి అంటూ ఉండదు. మనదేశంలో స్థిరనివాసులై ఉండవచ్చు.
* కార్డులను పునరుద్ధరించాల్సిన అవసరం లేదు.

(b) PIO (Person of Indian Origin) కార్డు పొందినవారు:

* ఈ card పొందగోరే ప్రవాస భారతీయులు పెద్దలు 15,000; పిల్లలు 7,500 రూ.లు చెల్లించాలి.
* వీరు మనదేశంలో నిశ్చితకాలం అనగా 15 సం.ల వరకు స్థిరనివాసులై ఉండవచ్చు. 6 నెలలలోపు కార్డును పునరుద్ధరించాలి.

*** ప్రవాస భారతీయులకు కల్పించే పౌరసత్వం సంపూర్ణమైనది కాదు. అనగా ఓపాత పాస్‌పోర్టుకు సంబంధించిన ఆస్తికి సంబంధించిన విద్యకు సంబంధించిన స్థిరనివాసానికి సంబంధించిన హక్కులు మాత్రమే కల్పించబడతాయి.

⇒ ప్రవాస భారతీయులకు రాజకీయ హక్కులు కల్పించబడవు. ఈ పద్ధతిద్వారా పౌరసత్వం కల్పించబడే ప్రవాస భారతీయులు ఈ క్రింది దేశాలకు చెందకూడదు.

: అమెరికా, ఆస్ట్రేలియా, యూకే, కెనడా, సైప్రస్, ఫ్రాన్స్, గ్రీస్, ఇటలీ, ఇజ్రాయిల్, పోర్చుగల్, స్వీడన్, నెదర్లాండ్స్, ఫిన్లాండ్, ఐర్లాండ్, న్యూజిలాండ్, స్విట్జర్లాండ్ మొదలైనవి.

(17)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ మహాత్మాగాంధీ దక్షిణాఫ్రికా నుండి భారతదేశానికి తిరిగివచ్చిన రోజు జనవరి 9 ను "ప్రవాస భారతీయ దివస్" గా 2004 నుండి అమలుపరుస్తున్నారు.

3వ భాగం: ప్రాథమిక హక్కులు

[12 - 35 అధికరణలు]

⇒ అమెరికా రాజ్యాంగంలోని 'Bill of Rights' తో ప్రభావితమై హక్కులను పొందుపరిచారు.
⇒ హక్కు అనగా: అవకాశం, అధికారం మరియు కూలగి ఉండుట.
⇒ ఒక వ్యక్తిలో అంతర్గతంగా నిబద్ధతమైన శక్తియుక్తులను ఆధారం చేసుకొని ఉన్నతస్థాయిలో జీవించుటకు కల్పించబడిన సామాజిక అవకాశాలే 'హక్కులు' — H.J. లాస్కీ.
⇒ "సమాజంచేత కోరబడి, రాజ్యం చేత గుర్తించబడిన అంశాలే హక్కులు" — గార్నర్.
⇒ ప్రపంచంలో మొదటిసారిగా హక్కులను లిఖితరూపంలో ప్రజలకు బోధించబడిన పత్రం "మాగ్నాకార్టా".
⇒ బ్రిటన్‌కు చెందిన జాన్ ఎడ్వర్డ్ - I, 1215 లో 'మాగ్నాకార్టా' పత్రాన్ని జారీచేశాడు.
⇒ రక్తరహిత విప్లవం తర్వాత 1689 లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు చేసిన హక్కుల ప్రకటన ప్రజారాజకీయ హక్కులను మరియు వీరహక్కులను గుర్తించినది.
⇒ 1776 లో అమెరికా స్వాతంత్ర్యప్రకటన సందర్భంగా స్వేచ్ఛ స్వాతంత్ర్యాలతో జన్మించిన మానవులు జీవితాంతం వాటితోనే కొనసాగుతారని థామస్ జెఫర్సన్ పేర్కొన్న అంశం హక్కుల చరిత్రలో మైలురాయి.
⇒ 1789 లో ఫ్రెంచి విప్లవం సందర్భంగా ఇవ్వబడిన నినాదాలైన స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వం ప్రపంచ రాజ్యాంగాలన్నింటిలో హక్కుల రూపంలో పొందుపరచారు.
⇒ 1917 లో రష్యా విప్లవానంతరం రూపొందించబడిన రాజ్యాంగంలో సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక న్యాయాన్ని ప్రజలందరికీ అందించే అంశం మన రాజ్యాంగంతో సహా అనేక రాజ్యాంగాలకు ఆదర్శమైనది.
⇒ 1948, డిసెంబర్ 10 న ఐక్యరాజ్యసమితి చేసిన మానవ హక్కుల ప్రకటన ప్రపంచ ప్రజల హక్కుల చరిత్రలో మరొక మైలురాయి.
⇒ భారతదేశంలో 1904 లో జాతీయకాంగ్రెస్ సమావేశం ప్రజల హక్కులపై మొదటిసారి తీర్మానం ఆమోదించింది.
⇒ 1925 లో శ్రీమతి అనిబిసెంట్ ప్రవేశపెట్టిన 'Commonwealth of India' బిల్లులో మొట్టమొదటి సారిగా భారతీయులకు కూడా శాశ్వత ప్రాతిపదికపై హక్కులు కల్పించాలని కోరారు.
⇒ 1945 లో 1928 లో నెహ్రూ నివేదికలో భారతీయులకు ప్రవేశపెట్టే చర్యలన్నింటిలో కూడా ప్రాథమిక హక్కులను చేర్చాలని, అన్నివర్గాల ప్రజల ప్రయోజనాలను సంరక్షించే విధంగా హక్కులుండాలని చెప్పారు.
⇒ 1945 లో సర్ తేజ్‌బహదూర్ సప్రూ నేతృత్వంలోని భారతీయ మేధావులు కమిటీ భవిష్యత్తులో రూపొందించబోయే భారత రాజ్యాంగానికి ప్రాథమిక హక్కులు ప్రతిపదికగా ఉండాలని పేర్కొన్నది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 1950లో రాజ్యాంగం అమలునాటికి గల ప్రాథమిక హక్కుల సంఖ్య 7.
⇒ ప్రస్తుతం రాజ్యాంగంలో ప్రాథమిక హక్కుల సంఖ్య 6.
⇒ 1978 లో జనతాప్రభుత్వకాలంలో ఆస్తిహక్కును ప్రాథమిక హక్కుల భాగంనుండి 44 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా తొలగించారు.
⇒ ప్రస్తుతం ఆస్తిహక్కు 300A అధికరణంలో చట్టబద్ధహక్కుగా ఉన్నది.
⇒ ఆస్తిహక్కును తొలగించటం ద్వారా 31 వ అధికరణాన్ని తొలగించారు.

43

12 వ అధికరణం:

⇒ భారత రాజ్యానికి సంబంధించిన నిర్వచనాన్ని తెలియజేస్తుంది.
⇒ కేంద్రప్రభుత్వం, రాష్ట్రప్రభుత్వాలు మరియు ఇతర అధికార సంస్థలను రాజ్యంలో అంతర్భాగంగా పేర్కొన్నది.
⇒ ఇతర అధికారసంస్థల్ని గూర్చి ఒక స్పష్టమైన నిర్వచనం రాజ్యాంగంలో పేర్కొనలేదు.
⇒ సుప్రీంకోర్టు & హైకోర్టులు వివిధ కేసులను విచారించే సందర్భంలో ఇచ్చినటువంటి తీర్పులననుసరించి రాజ్యానికి నిర్వచనమిచ్చే ప్రయత్నం చేశారు.

అజయ్ హాసియా Vs ఖలీద్ ముజీబ్:
⇒ జస్టిస్ P.N భగవతి నేతృత్వంలోని సుప్రీంకోర్టు ధర్మాసనం ఇచ్చిన తీర్పు రాజ్య నిర్వచనానికి ఒక స్పష్టతను చేకూర్చినది.

రాష్ట్ర రాజ్యపరిధిలోగల సంస్థలు:

(a) రాజ్యాంగం ద్వారా ఏర్పాటుచేసిన సంస్థలు;
(b) చట్టం ద్వారా ఏర్పడిన సంస్థలు;
(c) అధికారయుత ఆస్తులు కలిగియుండిన సంస్థలు;
(d) శాసనాలను, చట్టాలను రూపొందించగలిగిన సంస్థలు;
(e) పన్నులు విధించగలిగే సంస్థలు;
(f) ప్రభుత్వాదాయం ద్వారా నడిచే సంస్థలు;
(g) ఒక సంస్థ నిర్వహణాలో ఎక్కువ భాగాన్ని ప్రభుత్వమే భరించే సంస్థలు.

రాజ్యపరిధిలోలేని సంస్థలు:

(a) సహకార చట్టం ద్వారా ఏర్పడిన స్వచ్ఛంద సంస్థలు;
(b) సొసైటీ చట్టం ద్వారా ఏర్పడిన సంస్థలు;
(c) తమసంస్థ నిర్వహణా వ్యయాన్ని తామే సొంతంగా సమకూర్చుకునే సంస్థలు;
(d) అధికారయుతంగా ఏర్పడకుండా ఆస్తులు కలిగియుండే అధికారంలేని సంస్థలు.

* సుప్రీంకోర్టు వివిధ కేసుల్లో ఇచ్చిన తీర్పులననుసరించి క్రింది వాటిని రాజ్యంలో అంతర్భాగంగా చేర్చారు.
(a) LIC of India;
(b) రిజిస్ట్రేషన్ ఎలక్ట్రిసిటీ బోర్డ్;
(c) Delhi Transport Corporation;
(d) Universities;
(e) ఇక్రా ప్రభుత్వ కార్పొరేషన్లు;

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ వ్యక్తులు తమహక్కులకు భంగం కలిగినప్పుడు లేదా హక్కుల అమలుకోసం న్యాయస్థానాలను సంప్రదించినప్పుడు వర్తిస్తుంది.

⇒ హక్కుల అమలుకోసం ఉన్నతన్యాయస్థానాలు ఆజ్ఞాపత్రాలను జారీచేస్తాయి.

⇒ న్యాయస్థానాలు తమ ఆదేశాలను ప్రభుత్వాలకు మరియు అధికారయుత సంస్థలకు మాత్రమే జారీచేయగలవు, ప్రైవేటు వ్యక్తులకు జారీచేయలేవు.

13వ అధికరణ:

⇒ భారతరాజ్యాంగం అమల్లోకి వచ్చేనాటికి మనదేశంలో అమల్లోనున్న చట్టాలుగాని లేక చట్టాలలోని భాగాలుగానీ ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధమైతే అవి చెల్లవని పేర్కొంటుంది.

* మిట్టు Vs పంజాబ్ రాష్ట్రం వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు IPC లోని 303 సెక్షన్ ను చట్టసమానత్వానికి విరుద్ధమైనందున అది చెల్లదని తీర్పునిచ్చినది.
* కేంద్రప్రభుత్వం కొంత సెక్షన్ను సుప్రీంకోర్టు తీర్పుననుసరించి IPC నుండి తొలగించినది.

⇒ భారతరాజ్యాంగం అమల్లోకి వచ్చిన తర్వాత భారతపార్లమెంటు లేదా రాష్ట్ర శాసనసభలు రూపొందించిన చట్టాలు మొత్తంగానీ, ఉమ్మడిగా భాగాలుగానీ ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధంగా ఉంటే అవి చెల్లవు.

* 1950లో ప్రవేశపెట్టబడిన P.D. చట్టం (Prevention of Detention) లోని 4వ సెక్షన్ న్యాయసమీక్షాధికారానికి విరుద్ధంగా ఉన్నందున అది చెల్లదని A.K. గోపాలన్ కేసులో సుప్రీంకోర్టు తీర్పునిచ్చింది.
* ఈ అధికరణ మనదేశ న్యాయవ్యవస్థకు న్యాయసమీక్షాధికారం కల్పిస్తున్నది.
* 1951లో శంకరీప్రసాద్ Vs Union of India వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు సాధారణ చట్టాలవలె రాజ్యాంగ సవరణలను న్యాయసమీక్షకు గురిచేయరాదని తీర్పునిచ్చింది.
* సజ్జన్ సింగ్ Vs State of Rajasthan వ్యాజ్యంలోకూడా సుప్రీంకోర్టు రాజ్యాంగ సవరణలను న్యాయసమీక్షకు గురిచేసే అధికారంలేదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ * 1967లో గోలక్‌నాథ్ కేసులో సుప్రీంకోర్టు ప్రాథమిక హక్కులను సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకు లేదంటూ రాజ్యాంగ సవరణలను కూడా న్యాయసమీక్షకు గురిచేస్తానని తీర్పిచ్చింది.

⇒ 1973లో కేశవానంద భారతి కేసులో సుప్రీంకోర్టు రాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపానికి విరుద్ధమయిన రాజ్యాంగ సవరణలను చెల్లవని ప్రకటించే అధికారం సుప్రీంకోర్టుకు కలదని తీర్పునిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

1. సమానత్వపు హక్కు (14-18 అధికరణాలు):

⇒ ఈ హక్కు ఆధునికమైన హక్కు.
⇒ బ్రిటిష్‌లో అమల్లోవున్న సమన్యాయపాలనను ఆధారంగా ఈ హక్కును రూపొందించారు.
⇒ బ్రిటిష్‌లో సమన్యాయపాలనను A.V. డైసీ రచించిన "The Law of Constitution" అనే గ్రంథం నుండి గ్రహించారు.
⇒ 'సమన్యాయపాలన' అంటే చట్టం ముందు అందరూ సమానులే.

44

14వ అధికరణ:-

⇒ కుల, మత, వర్గ, వర్ణ, స్త్రీ పురుష తేడాల ఆధారంగా చట్టం ఏ వ్యక్తికి సమానత్వం నిరాకరింపకూడదు
⇒ 'చట్టం ముందు అందరూ సమానులే' అనే భావన నకారాత్మక ఉద్దేశం కలిగి ఉంటుంది.
⇒ ఈ అంశాన్ని మనదేశం బ్రిటిష్ నుండి గ్రహించింది.
⇒ 'చట్టం చేత సమానరక్షణ' అనేది సకారాత్మక భావనను కలిగివుంటుంది.
⇒ ఈ అంశాన్ని మనదేశం అమెరికా నుండి గ్రహించింది.
⇒ చిరంజీత్‌లాల్ Vs Union of India లో సుప్రీంకోర్టు సమానులలో మాత్రమే సమానత్వం అమలుపరచటం జరుగుతుందని తీర్పునిచ్చింది.
⇒ రమేష్ థాపర్ Vs Union of India లో సుప్రీంకోర్టు సమానులలో మాత్రమే సమానత్వం వర్తిస్తుందనీ, అసమానులను సమానులుగా చేయటకు దీనిని వినియోగించే అవకాశం లేదని తీర్పునిచ్చింది.

మినహాయింపులు:

⇒ రాయబారులు, దౌత్యవేత్తలు, విదేశ ప్రతినిధులకు;
⇒ 361 అధికరణ ప్రకారం, భారత రాష్ట్రపతి & గవర్నర్లకు ప్రత్యేక మినహాయింపులు కలవు.

15వ అధికరణ:-

⇒ కుల, మత, వర్గ, వర్ణ, స్త్రీ పురుష తేడాలు; జన్మస్థల ఆధారంగా చట్టం ఏ వ్యక్తి పట్లకూడా వివక్షత చూపకూడదు.
⇒ పైన పేర్కొన్న తేడాల ఆధారంగా పబ్లిక్ స్థలాల్లో ఏ వ్యక్తిపట్లా వివక్షత చూపరాదు.
⇒ 15(3) అధికరణానుసారం స్త్రీలకు, పసిపిల్లలకు కల్పించే ప్రత్యేక వసతులను వివక్షతగా భావించరాదు.
⇒ 15(4) అధికరణ ప్రకారం; SC, STలకు విద్యాసంస్థలయందు కల్పించే ప్రత్యేక అవకాశాలను వివక్షతగా భావించరాదు.

* [1951 లో మొదటి రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా అనుసూచిత కులాలకు రాజ్యాంగ బద్ధతను కల్పిస్తూ ఈ అంశమును చేర్చారు]

⇒ 15(5) అధికరణ; ఉన్నత విద్యాసంస్థలయందు, వృత్తివిద్యాసంస్థలయందు OBCలకు మినహాయింపు.

* [2005 లో 93వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఈ అంశాన్ని రాజ్యాంగంలో చేర్చారు]

81

* భారతంలో అంటరాని వివక్షత "రక్షిత వివక్షత" [Protective Discrimination]

Downloaded at www.ourstudycircle.in

⇒ కొన్ని ప్రత్యేక సందర్భాలలో అనగా అంటువ్యాధులతోను, బిచ్చగాళ్ళ క్షుభులతోను సతమతమయ్యే వారిపై ప్రభుత్వాలు పరిమితులు విధించవచ్చు.

⇒ Air Hostess, Hospitals, Teaching మొదలైనవాటిలో స్త్రీలకు ప్రత్యేక అవకాశాలు.

* [చంపకం దొరైరాజన్ Vs మద్రాస్ రాష్ట్రప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు రిజర్వేషన్లు రాజ్యాంగ విరుద్ధమని పేర్కొనటం శ్రీమతి ఈ మార్పులు చేశారు].

16వ అధికరణ:-

⇒ కుల, మత, వర్గ, వర్ణ, స్త్రీపురుష తేడాలు, జన్మస్థల, అనుపంశికత, సంతతి మొదలైన అంశాల ఆధారంగా చట్టం ఏర్పాటుకే సమాన అవకాశాలు నిరాకరించరాదు.

⇒ 16(3) అధికరణ: కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలలోను, జమ్ము-కాశ్మీర్‌లోను 371 వ అధికరణ ప్రకారం ఆంధ్రప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర, గుజరాత్, అస్సాం, మేఘాలయ, మిజోరాం వంటి రాష్ట్రాలలో కల్పించే కొన్ని ప్రత్యేక వసతులను సమానావకాశాలకు విరుద్ధమని భావించరాదు.

⇒ 16(4) అధికరణ: ఉద్యోగాలలో వెనకబడిన వర్గాలకు కల్పించే రిజర్వేషన్లను సమాన అవకాశాలకు విరుద్ధమని భావించరాదు.

⇒ 16(4A) అధికరణ: ఉద్యోగులకు పదోన్నతులలో కల్పించే రిజర్వేషన్లు కూడా రాజ్యాంగ విరుద్ధం కాదు.

⇒ 77వ సవరణను అనుసరించి పదోన్నతుల్లో రిజర్వేషన్లు కల్పించారు.

17వ అధికరణ:-

⇒ భారతీయ సమాజంలోని కొన్ని వర్గాల ప్రజలపట్ల అంటరానితనం పేరుతో చూపిస్తున్న వివక్షతను రూపుమాపడానికి ఈ అధికరణను చేర్చారు.

* [అస్పృశ్యతను నిర్వచించటమైనది. దానిని పాటించటం నేరం]:
  - ఇది ఒక సకారాత్మకమైన హక్కు.
  - 1955 లో అస్పృశ్యతా నివారణా చట్టం రూపొందించారు.
  - 1976 లో కర్ణాటక హైకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పుననుసరించి అస్పృశ్యతా నిషేధచట్టం పేరును "పౌరహక్కుల చట్టం - 1976" గా మార్చారు.

* ఈ చట్టాన్ని ధిక్కరించినవారికి 6 నెలలు మొదలుకొని 6 సం.ల వరకు జైలు విధించవచ్చును.

* ఈ చట్టంచేత శిక్షారబద్ధమైన వారు ఎన్నికల్లో పోటీకి అనర్హులు.

18వ అధికరణ:-

⇒ భారతదేశంలో అనాదిగా వస్తున్న సాంప్రదాయంగా కొంతమంది వ్యక్తులకు ప్రదానించే బిరుదులను, కీర్తి చిహ్నాలను నిషేధించారు.

⇒ పద్మశ్రీ బిరుదులు, పద్మభూషణ్ బిరుదులను కూడా నిషేధించబడ్డాయి.

⇒ రాజాబహదూర్, రావ్‌బహదూర్, రాజ్‌గోర్, జంగ్‌బహదూర్, దేశపాండే వంటి బిరుదులను నిషేధించుట జరిగింది.

⇒ భారతదేశంలో ఏదైనా ఉద్యోగాలలో పనిచేస్తున్న విదేశీయులకు ఇతర దేశాలిచ్చే బిరుదులను స్వీకరించే ముందు రాష్ట్రపతి అనుమతిని కోరాలి.

GITY XEROX
237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020,
Cell : 9704138228

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* విద్యసంబంధిత 'డాక్టరేట్లు', సైనికసంబంధమైన శౌర్యచక్ర, పరమవీర చక్ర, మహావీర చక్ర వంటి వాటికి మినహాయింపు కలదు.

⇒ 1954 లో భారత ప్రభుత్వం భారతరత్న, పద్మవిభూషణ్, పద్మభూషణ్, పద్మశ్రీ వంటి పౌరపురస్కారాలను ప్రవేశపెట్టింది.

– మొదటి 'భారతరత్న' అవార్డు గ్రహీత: సి. రాజగోపాలాచారి

⇒ మద్రాస్ ప్రదేశ్ హైకోర్టు తీర్పునుసరించి జనతా ప్రభుత్వం 1977 లో పౌరపురస్కారాలను రద్దు చేయడమైంది.

⇒ 1980 లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం భారతరత్న, పద్మ అవార్డులను పునఃప్రారంభించినది.

* బాలాజీ రాఘవన్ Vs యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా కేసులో సుప్రీంకోర్టు 1996 లో భారతరత్న, 'పద్మ' అవార్డులు పౌరపురస్కారాలేనని, వీరుదుల ఏమాత్రం కావని తీర్పునిచ్చింది.

* పౌరపురస్కారాల్ని పేరుకు ముందుగానీ తర్వాతగానీ బిరుదులుగా వినియోగించరాదని తీర్పునిచ్చింది.

2. స్వాతంత్ర్యపు హక్కు [19-22 అధికరణాలు]:

⇒ ఏ వ్యక్తి అయినను ఎలాంటి వాతావరణంలోనైతే పరిపూర్ణ అభివృద్ధిని సాధించే అవకాశం ఉంటుందో, ఆ వాతావరణమే స్వేచ్ఛ – H. J. లాస్కీ

⇒ ఇతరుల స్వేచ్ఛకు భంగం కలగకుండా ప్రతివ్యక్తి తనకు నచ్చినరీతిలో ప్రవర్తించుటకు గల అవకాశమే స్వేచ్ఛ – హోబ్‌హౌస్.

⇒ స్వాతంత్ర్యపు హక్కును జస్టిస్ సిక్రీ మన రాజ్యాంగానికి 'ఆత్మ' వంటిదిగా వర్ణించారు.

19వ అధికరణ:–

⇒ భారత పౌరులకు ఏడు స్వాతంత్ర్యాల్ని ప్రసాదించింది.

⇒ 1978 లో 44వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా ఆస్తిని సంపాదించటం, అనుభవించుట్ను మరియు అన్యాక్రాంతం చేయు అంశాల్ని 19వ అధికరణనుండి తొలగించుట వలన ప్రస్తుతం '6' అంశాలు మాత్రమే అందుబాటులో ఉన్నాయి.

⇒ – 19(1a); వాక్-స్వాతంత్ర్యం మరియు భావప్రకటనా స్వాతంత్ర్యం.
– 19(1b); సభలు, సమావేశాలు నిర్వహించుకొనుట.
– 19(1c); సంఘాలు, సంస్థలు స్థాపించుకొనుట.
– 19(1d); సంచార స్వాతంత్ర్యం.
– 19(1e); స్థిరనివాస స్వాతంత్ర్యం.
– 19(1f); ------ (తొలగించబడినది).
– 19(1g); వృత్తి స్వాతంత్ర్యం.

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 1951 లో మొదటి రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 19వ అధికరణలో 2వ భాగాన్ని చేరుస్తూ ఈ క్రింద పేర్కొన్న సందర్భాలలో ప్రభుత్వాలు చట్టబద్ధంగా వ్యక్తుల స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలపై హేతుబద్ధమైన పరిమితులను విధించే అవకాశాన్ని కల్పించారు.

-19(2a); దేశ సార్వభౌమత్వాన్ని నవాబ్ చేయరాదు.

-19(2b); దేశ సమైక్యత్వ సమగ్రతకు భంగం వాటిల్లజేయరాదు.

-19(2c); శాంతి భద్రతలకు భంగం కల్గించరాదు.

-19(2d); ఇతర దేశాలతో భారతదేశానికి స్నేహసంబంధాలకు భంగం కల్గించే విధంగా వినియోగించరాదు.

-19(2e); హింసను ప్రోత్సహించరాదు.

-19(2f); ఇతరుల పరువు, మర్యాదలకు భంగం కలిగించరాదు.

-19(2g); కోర్టు ధిక్కరణకు పాల్పడరాదు.

(* అంటే కేసు పిటిషన్లో ఉండగా అయితే మాట్లాడరు)

[పైన పేర్కొన్న పరిమితులను ప్రభుత్వాలు అమలుపరచుటకు చట్టబద్ధంగా హేతుబద్ధ మయిన పరిమితులను విధిస్తారు.]

* ప్రభుత్వాలు విధించే హేతుబద్ధ పరిమితులోని హేతుబద్ధతను న్యాయస్థానాలు నిర్ణయిస్తాయి.

వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యం, భావప్రకటనా స్వాతంత్ర్యం;

⇒ ఒక వ్యక్తి తనను తాను వ్యక్తీకరించుకొనుటకు ఈ స్వేచ్ఛ అవసరం.
⇒ వాస్తవికతను రాబట్టుటకు అవసరం.
⇒ సామాజిక పురోగతికు ఈ స్వేచ్ఛ అవసరమైనది.
⇒ ఉన్నతమైన జ్ఞానాన్ని పొందటానికి;

* వ్యక్తులు తమ భావాలను ఇతరులకు తెలియజేయుటకు, ఇతరుల భావాల్ని తాము తెలుసు కొనుటకుగాను ఈ స్వేచ్ఛ అవసరము.

భావవ్యక్తీకరణ సాధనాలు: రేడియో, TV, సినిమా, కలపత్రికలు, సభలు, సమావేశాలు, వేదికలు, వెబ్‌సైట్లు మొదలైనవి.

* భారతరాజ్యాంగం పత్రికా స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రత్యేకమైన హక్కుగా గుర్తించలేదు. కాని 19(1a) అధికరణ ద్వారా కల్పించే భావవ్యక్తీకరణ స్వేచ్ఛలోనే పత్రికా స్వాతంత్ర్యాన్ని వినియోగిస్తున్నారు.

* 2002 లో సుప్రీంకోర్టు నవీన్ జిందాల్ కేసులో సాధారణ వ్యక్తులు జాతీయ జెండాను ఎగుర వేయటం కూడా భావవ్యక్తీకరణ స్వేచ్ఛగానే తీర్పునిచ్చినది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ బ్రిజ్ భూషణ్ Vs ఢిల్లీ పోలీస్ కమిషనరేట్ కేస్ల్లో సుప్రీంకోర్టు పత్రికలపై ముందుగానే సెన్సార్‌షిప్ విధించే అవకాశంలేదనీ అనగా పోలీసులు పరిశీలనకు పంపాల్సిన అవసరం లేదనీ తీర్పునిచ్చింది.

⇒ ఖాలిద్ అబ్బాస్ Vs Union of India కేస్లో సుప్రీంకోర్టు సినిమాలపై ముందుగానే సెన్సార్‌షిప్ విధించే అధికారం ప్రభుత్వానికి ఉంటుందని, కారణం సినిమాలు భావోద్రిక్తతలను రెచ్చగొట్టే అవకాశం ఉంటుందనీ అందువలన సెన్సార్‌షిప్ విధింపులు తప్పుకాదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ బెన్నెట్ కోల్‌మన్ Vs Union of India కేస్లో ప్రభుత్వం పత్రికలకు సబ్సిడీలతో అందించే News prints కోత విధింపులంటే పత్రికా స్వేచ్ఛను హరించివేయడమేనని తీర్పిచ్చింది.

⇒ మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వ నిషేధాజ్ఞ శంకించిన నాటకం "My Nathuram Godse Bolthai", జీవిత సమైక్యతకు భంగం కలిగించే అంశం ఉందనందున దాన్ని ప్రభుత్వం నిషేధించింది.

⇒ 2005లో ప్రవేశపెట్టబడిన సమాచార హక్కు చట్టాన్ని కూడా ఉచితమైన వాక్యాలలో చెప్పాలనే వాదన ఉన్నది.

సభలు, సమావేశాలు నిర్వహించుకొనుట - 19(1B):

⇒ వ్యక్తులు తమ భావవ్యక్తీకరణకు ఎలాంటి అయుధాలు ధరించకుండా శాంతియుతంగా సభలు, సమావేశాలు నిర్వహించుకోవచ్చును.

⇒ భావవ్యక్తీకరణలో బంద్‌లు, సమ్మెలు, ప్రదర్శనలు, సభలు మరియు సమావేశాల్ని సాధనాలుగా వినియోగిస్తారు.

⇒ నిక్కలు మాత్రం సభలు, సమావేశాల్లో కృపాణాలు ధరించవచ్చు. [కృపాణాలు - కత్తులు]

⇒ శాంతి భద్రతలకు భంగం కలిగే సందర్భంలో ఐకమత్య సమైక్యతా సమగ్రతలకు భంగం కలిగినప్పుడు కొంతను ప్రవేశించే అవకాశం ఉన్నప్పుడు ప్రభుత్వం పరిమితులు విధించవచ్చును.

⇒ భరత్‌కుమార్ Vs CPI(M) కేస్లో సుప్రీంకోర్టు బంద్‌ల విషయంలో కేరళ హైకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పును సమర్థిస్తూ బంద్‌లు రాజ్యాంగ విరుద్ధమని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ T.K. రంగరాజన్ Vs తమిళనాడు రాష్ట్రప్రభుత్వం కేస్లో సుప్రీంకోర్టు సమ్మెహక్కు ప్రాథమిక హక్కు కాదని, ప్రభుత్వ కార్మికులు సమ్మెను ప్రాథమిక హక్కుగా వినియోగించుకోవాదనే తీర్పునిచ్చింది.

⇒ ఢిల్లీ లాయర్ల సమ్మెను సుప్రీంకోర్టు రాజ్యాంగ విరుద్ధంగా ప్రకటించింది.

⇒ కలకత్తా హైకోర్టు ప్రదర్శనల మూలంగా ట్రాఫిక్‌కు అంతరాయం కలగడమే కాకుండా ఇతరుల స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలకు భంగం కలిగిస్తున్నందున చట్టవిరుద్ధంగా ప్రకటించింది.

సంఘాలు, సంస్థలు స్థాపించుకొనుట - 19(1C):

⇒ ప్రతిపక్షకి స్వతంత్రవ్యవస్థాశక్తిని సాధించుటకు, ఉన్నతిని సాధించుటకొరకు, సామాజిక ఆర్థిక, రాజకీయ, సాంస్కృతిక రంగాలలో తగిన సహకారం అందించుటకోసం, అవసరమైన సంఘాలు, సంస్థలు స్థాపించుకోవచ్చు.

⇒ శాంతి భద్రతలకు విఘాతం కలిగించే సంస్థలపై ఐకమత్య సమైక్యతకు భంగం కలిగించే సంస్థలపై ప్రభుత్వాలు పరిమితులు విధించవచ్చు.

⇒ మావోయిస్టులపైన, జైషే మహమ్మద్, లష్కర్-ఎ-తోయిబా, ముజాహిద్దీన్ వంటి సంస్థల్ని ప్రభుత్వాలు నిషేధించాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సంచార స్వాతంత్ర్యం - 19(1D):

⇒ దేశంలో ఏవ్యక్తి అయినా ఏ ప్రాంతాల్లోనైనా సంచరించవచ్చు.
⇒ శాంతి భద్రతలకు భంగం కలిగే సుదర్ఘాల్లో హింస పెచ్చరిల్లే ప్రమాదమున్నప్పుడు లేక ప్రత్యేక ప్రాంతాలు, వర్గాలను దృష్టియందుంచుకొని ప్రభుత్వం కొన్ని పరిమితులు విధించవచ్చు.
⇒ ఉదా: 144 సెక్షన్ విధించటం, కర్ఫ్యూ విధించటం, నిషేధాజ్ఞలు విధించటం.
⇒ 1990లో L.K. అద్వానీ శతయాత్రను బీహార్‌లో ప్రభుత్వం (లాలూ ప్రసాద్ యాదవ్) నిలిపివేయటాన్ని డెన్నిత న్యాయస్థానం సమర్థించినది.
⇒ జమ్మూ-కాశ్మీర్, ఈశాన్యరాష్ట్రాలు, మొదలైన ప్రాంతాల్లో ఈ అధికారంపై పరిమితులు విధించవచ్చు.

స్థిరనివాసము - 19(1E):

⇒ భారతపౌరులు మనదేశంలో ఏప్రాంతంలోనైనా స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకోవచ్చు.
⇒ J&K, ఈశాన్యరాష్ట్రాలు, కొన్ని ప్రత్యేక ప్రదేశాల్లో స్థిరనివాస స్వాతంత్ర్యంపై ప్రభుత్వం పరిమితులు విధించవచ్చు.
⇒ ఉదా: 1/70 చట్టం (1970లో తెచ్చిన మొదటి చట్టం), ఏజెన్సీ ప్రాంతాల్లో పరిమితులు విధించవచ్చు.

వృత్తి స్వాతంత్ర్యం - 19(1G):

⇒ వ్యక్తులు తమజీవనభద్రతని పొందటంకోసం తమకిష్టమున్న వృత్తుల్ని స్వీకరించే స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యాలు మరియు వర్తక వ్యాపార వాణిజ్యాలను చేసుకోవచ్చు.
⇒ వ్యక్తి వైతికశీస్థాయి భంగంకాకుండా, సామాజిక విలువలకు భంగం కలగకూడదు.
⇒ వ్యక్తి వైతికతకు, సామాజిక విలువలకు భంగం కలిగించే వృత్తులను ప్రభుత్వాలు నిషేధించవచ్చు.
⇒ ఉదా: బోగినీ మరియు దాసీవ్యవస్థను రద్దు చేశారు.

20వ అధికరణ:-

⇒ అత్యవసర నిర్బంధం నుండి వ్యక్తి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు రక్షణ కల్పించుటకోసం ఈ ఆర్టికల్ ఉద్దేశించబడినది.
(a)- నేరం జరుగకముందే ఏ వ్యక్తినీ శిక్షించరాదు.
(b)- ఒక వ్యక్తిని విచారించి శిక్షించే కాలంలోనాటికి అది నేరంగా చట్టంలో పేర్కొనబడి ఉండాలి.
(c)- ఒక నేరానికి ఒక శిక్షనువాత్రమే విధించాలి. 'డబుల్ జియో పార్టీ' అనగా రెండు రకాలైన శిక్షలు విధించరాదు.
(d)- ఏ వ్యక్తినైనా అమల్లోవున్న చట్టాలనుసరించి మాత్రమే శిక్షించాలి.
Ex post facto law ను వినియోగించరాదు.
(e)- ఒక వ్యక్తినీ తనకీ వ్యతిరేకంగా సాక్ష్యమివ్వాలని ఆత్మనిని బలవంతంగా శిక్షింపరాదు.

21వ అధికరణ:- రక్షించే హక్కు:

⇒ చట్టంచే నిర్ణయించబడిన పద్ధతిలోతప్ప మరేవిధంగాను ఒకవ్యక్తి యొక్క స్వేచ్ఛకు, ప్రాణానికి భంగం కలిగించరాదు. [Procedure Established by Law]
⇒ 'చట్టంచే నిర్ణయించబడిన పద్ధతి' అనేదాన్ని జపాన్ నుండి గ్రహించారు.
⇒ ఈ అంశం ఫ్రెంచ్, ఐర్లాండ్ దేశాల్లోకూడా అమల్లోవున్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ దేశంలో జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితిని ఏర్పరించినప్పుడు ఈ అధికరణాను రాష్ట్రపతి రద్దు చేయుటకు అవకాశంలేదు.
⇒ ఈ అధికరణ జీవించేహక్కును గుర్తిస్తున్నది.
⇒ జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో జీవించే హక్కును రద్దుచేయకుండే పద్ధతిని మనదేశం జపాన్‌నుండి గ్రహించినది. (47)

*
- 2002 లో 86 వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా ప్రాథమిక విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా 21 A అధికరణను భారత రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.
- [6-14] సంవత్సరాల వయస్సుగల బాలబాలికలందరికీ నిర్భంధోచిత ప్రాథమిక విద్యను అందించాలని 21 A అధికరణ తెలుపుతున్నది.

⇒ వ్యక్తిస్వేచ్ఛపై పరిమితులు విధిస్తూ 1950లో P.D. చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.
⇒ A.K. గోపాలన్ Vs State of Madras కేసులో P.D. చట్టంలోని అంశాలను సవాల్ చేయటం జరిగింది.
⇒ A.K. గోపాలన్ కేసులో సుప్రీంకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పుద్వారా ఈ క్రింది అంశాలపై కోర్టు తన అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తీకరించింది.

1. వ్యక్తిస్వేచ్ఛపై పరిమితులు విధిస్తున్న P.D. చట్టం రాజ్యాంగం విరుద్ధంకాదు.
2. P.D. చట్టంద్వారా గోపాలన్ అరెస్టు చట్టవిరుద్ధం కాదు.
3. ఈ కేసులో సహజన్యాయ సూత్రాన్ని అన్వయించుకోవడంలేదు.
4. 'చట్టంచే నిర్ధారించబడిన పద్ధతి' అంశాన్ని ఈ కేసులో పరిగణించలేదు.
5. 14, 19, 21 అధికరణాల మధ్య అవినాభావ సంబంధమేమీలేదు అనగా విడివిడిగానే పరిశీలించాలి.
6. కోర్టుల ముందు సవాల్ చేయరాదు అనే P.D చట్టంలోని అంశం చెల్లదు.

మేనకాగాంధీ Vs Union of India, 1978:

⇒ 1950లో A.K. గోపాలన్ కేసులో ఇచ్చిన తీర్పును సుప్రీంకోర్టు ఈ కేసులో సవరించినది.
⇒ ఈ కేసులో S.C అమెరికాలో అమల్లో ఉన్న Due process of Law (శాసనప్రక్రియ పద్ధతి) ని వినియోగించినది.
⇒ కేవలం కార్యనిర్వాహక శాఖ చర్యలను మాత్రమే కాక శాసనప్రక్రియలోని అంశాలను కూడా న్యాయ సమీక్షకు గురిచేసింది.
⇒ ఈ కేసులో సహజన్యాయసూత్రాలను వర్తింపజేసింది.
⇒ 14, 19, 21 అధికరణాలమధ్య అవినాభావ సంబంధం కలదనీ తద్వారానే వ్యక్తిస్వేచ్ఛకు సమగ్రత్వం లభిస్తుందనీ కోర్టు తీర్పిచ్చింది.
⇒ ఈ కేసుద్వారా సు S.C ప్రాథమిక హక్కుల పరిధిని విస్తరింపజేసింది.
⇒ రాజ్యాంగంలో భౌతికంగా పేర్కొనబడిన ప్రాథమిక హక్కులలో అంతర్గతంగా 21 వరకు ప్రాథమిక హక్కులు ఇమిడి ఉన్నాయని పేర్కొన్నది.

ఉ: పత్రికా స్వాతంత్ర్యం, సమాచార స్వాతంత్ర్యం, తగినంత జీవనోపాధి పొందడం, ప్రాథమిక విద్య, సమర్థవంతమైన ఆరోగ్యసేవలు, స్వాతావరణ కాలుష్యం నుండి రక్షణ, (87)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

నియంత్రత్వ చట్టాలనుండి తమను తాము రక్షించుకోవడం, ప్రశాంత జీవనం గడపటం, బేడీలు వేయకుండుట మొదలైన అంశాలు.

⇒ బచన్ సింగ్ Vs పంజాబ్ రాష్ట్రప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C మరణశిక్ష విధించటం ప్రాథమిక హక్కుల ఉల్లంఘన క్రిందికి రాదనీ, చట్టాన్ని సంరక్షించటంలో చట్టబద్ధంగా మాత్రమే ఇది అమలుపరచబడునని తీర్పిచ్చింది.

⇒ కేహార్ సింగ్ Vs Union of India వ్యాజ్యంలో S.C ఉరిశిక్ష రాజ్యాంగ విరుద్ధం కాదని వేర్వేరుగా "Rarest of the rare cases" గా మాత్రమే వినియోగించాలని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ వి. శతీనామ్ Vs State of Maharashtra వ్యాజ్యంలో S.C జీవించే హక్కుతో పాటు స్వచ్ఛందంగా మరణించాలనే హక్కును కూడా ప్రాథమిక హక్కుగా గుర్తించాలని తీర్పిచ్చింది.

⇒ వి. వెంకటేష్ Vs State of AP వ్యాజ్యంలో వర్తించే హక్కు ప్రాథమిక హక్కుగా — గుర్తించుటకు అవకాశం లేదని శతీనామ్ కేసులోని తీర్పును సవరించుకొన్నది.

22వ అధికరణ – నిర్బంధ నివారక చట్టములు:

⇒ వ్యక్తుల్ని అక్రమ నిర్బంధములనుండి రక్షించుటకు ఈ అధికరణను చేర్చారు.
⇒ చట్టాన్ని అతిక్రమించినదీ ఏవ్యక్తినో స్రైష్టపరిచేదాకాదు.
⇒ అరెస్టుగావింపబడిన వ్యక్తిని 24 గంటల్లోగా సమీపంలోని కోర్టులో హాజరుపరచాలి.
⇒ వ్యక్తి అరెస్టుకు గల కారణాలు తెలపాలి.
⇒ వ్యక్తి తననుగూర్చి తాను వాదించుకునే అవకాశం కల్పించాలి లేదా న్యాయవాదిని సంప్రదియించవచ్చు

* పైన పేర్కొన్న అంశాలు శత్రుదేశాలవారికి మరియు P.D చట్టం క్రింద అరెస్టుగాబడినవారికి వర్తించవు.

⇒ వ్యక్తి యొక్క అరెస్టు ప్రధానంగా రెండు రకాలు:

1. Punitive Detention – న్యాయస్థానం విచారణ జరిపిన తర్వాత న్యాయస్థానం విధించిన శిక్షననుసరించి వ్యక్తిని నిర్బంధించడం.
2. Preventive Detention – ముందు జాగ్రత్త కోసం లేక నేరం జరుగుతుందేమోనన్న అనుమానంతో ముందుగానే వ్యక్తులను అరెస్టు చేయడం.

*1950 నుండి నేటివరకు పార్లమెంట్ అనేకసార్లు P.D చట్టాలను ప్రవేశపెట్టారు.
Ex: P.D Act, MISA, ESMA, NASA, TADA, POTA, UAPA, etc.

P.D.A – Preventive Detention Act, 1950
MISA – Maintenance of Internal Security Act, 1971
ESMA –
NASA – National Security Act, 1980
TADA – Terrorism Anti Destructive Act, 1985
POTA – Prevention of Terrorism Act, 2002
UAPA – Unlawful

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

3. పీడనాన్ని నిరోధించే వాక్యాలు [23, 24 అధికరణలు] :

⇒ మధ్యయుగాల్లో ప్రపంచవ్యాప్తంగాను, భారతదేశంలోనూ ఉత్పన్నమైన సాంఘిక దురాచారాలైన వెట్టిచాకిరీ, శిశు భ్రూణ సంతానం, పడుపువృత్తి, మనుషుల అక్రమరవాణా వంటి అంశాలు ఒక వ్యక్తిని మరొక వ్యక్తి, ఒక వర్గాన్ని మరో వర్గం అవకాశం కల్పిస్తున్నందున వీటిని అన్నింటినీ నిషేధించాలని భావించి రాజ్యాంగ నిర్మాతలు ఈ వాక్యాన్ని పొందుపరిచారు.

40

23వ అధికరణ :-

⇒ ఏ వ్యక్తినైనా నిర్బంధపూర్వకంగా పనిచేయించటాన్ని నిషేధించడమైంది.

⇒ ఎలాంటి ప్రతిఫలం తీసుకుండా పనిచేయించటం కూడా పీడనం క్రిందకే వస్తుంది. అందువల్ల దానిని కూడా నిషేధించారు.

⇒ మనుషుల అమ్మకాలు, కొనుగోలువంటి అక్రమరవాణాను కూడా నిషేధించారు.

* వైన్యంలో పనిచేసేవారికి వైన పేర్కొన్న నిబంధన ఒక మినహాయింపు.

24వ అధికరణ :-

⇒ 14 సం.లలోపు బాలబాలికలు నిర్బంధపూర్వకమైన గనులు, వేలుడు పదార్థాల తయారీ వంటి చోట్ల పనిచేయించుటను నిషేధించడమైనది.

* వైన పేర్కొన్న 2 అధికరణాలనుకూడా ప్రాథమిక హక్కులన్నీ సకారాత్మకమైన హక్కులను తెలుపుచున్నవి.

⇒ ఈ హక్కుల అమలుకోసం ప్రభుత్వాలు క్రింద పేర్కొన్న చట్టాలు రూపొందించాయి.

1. బాలల హక్కుల చట్టం, 1938
2. ఫ్యాక్టరీల చట్టం, 1948
3. Shipping Act, 1955
4. మనుషుల అక్రమరవాణా నిషేధ చట్టం, 1956
5. వెట్టిచాకిరీ నిర్మూలన చట్టం, 1976
6. కనీస వేతనముల చట్టం, 1976
7. సమాన పనికి సమాన వేతన చట్టం, 1976
8. బాలకార్మిక నిషేధ చట్టం, 1986
9. గృహహింస నిరోధక చట్టం, 2005

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

⇒ PUCL Vs Union of India కేసులో సుప్రీంకోర్టు రిసియాడ్ లో పనిచేసే కార్మికులకు కూడా కనీస వేతన చట్టాలు వర్తింపజేయాలని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ రంజిత్ రే Vs రాజస్థాన్ ప్రభుత్వం కేసులో కాంట్రాక్ట్ పనిని ఆవశ్యక పథకం క్రింద పనిచేసే కార్మికులకు కూడా కనీస వేతనచట్టాలు వర్తింపజేయాలని తీర్పునిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ మీనా Vs Maharashtra వ్యాజ్యంలో S.C వైద్యుల వద్ద పనిచేసే భృతులు కూడా కనీస వేతనాల చట్టం వర్తింపజేయాలని తీర్పిచ్చింది.

⇒ M.C. మెహతా Vs State of Tamilnadu వ్యాజ్యంలో S.C బాల కార్మికులను పని చేయించే పరిశ్రమలు యజమానులపై వేసే జరిమానాల మొత్తాన్ని కార్మికుల సంక్షేమానికి వినియోగించుటకుగాను ఒక ప్రత్యేక నిధినేర్పాటు చేయాలని తీర్పిచ్చింది.

⇒ 2000 సం॥లో Expert Committee of Children Rights అనే కమిటీ — జస్టిస్. వి.ఆర్. కృష్ణయ్యర్ నేతృత్వంలో బాలకార్మికుల హక్కుల సంరక్షణకై అనేక సూచనలు చేసింది.

⇒ 2004లో M.S. గురుపాదస్వామి నేతృత్వంలోని పార్లమెంటరీ కమిటీ బాలకార్మికుల హక్కుల సంరక్షణకై సూచనలు చేసింది.

⇒ 2006లో ఢిల్లీ హైకోర్టు పాఠశాలలు యందు విద్యార్థులను భౌతికంగా దండించటం కూడా వేధింపుల క్రిందకే వస్తుందని తీర్పిచ్చింది.

4. మతస్వాతంత్ర్యపు హక్కు [25-28 అధికరణాలు] :

⇒

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

⇒ ప్రభుత్వం అన్నిమతాలపట్ల సమాన దృక్పథాన్ని కలిగిఉంటుంది.

25వ అధికరణ :-

⇒ ప్రతివ్యక్తి తనకు నచ్చిన మతాన్ని స్వీకరించవచ్చు, ఆచరించవచ్చును. తన అంతరాత్మ ప్రబోధాన్ని అనుసరించి అభివృద్ధి పరచుకోవచ్చును.

⇒ లౌకిక విషయాలను, అత్యున్నతమైన చింతనలను, సంఘుక్తకాళ్ళకు సంబంధాలను బృహీయముంచు-కొని ప్రభుత్వాలు చట్టం చేసుకోవచ్చును.

⇒ సమాజంలోని నిమ్నవర్గాలకు చెందిన ప్రజలు ప్రార్థనా స్థలాల్లో ప్రవేశించుటకు ప్రభుత్వాలు ప్రత్యేకమైన చట్టాలు రూపొందించవచ్చు.

⇒ భారతదేశంలో హిందువులనగా సిక్కులు, జైనులు, బౌద్ధులను కూడా హిందువులుగానే పరిగణిస్తారు.

⇒ సిక్కులు తమ మతాచారాన్ననుసరించి ఆయుధాలను ధరించే [కృపాణం] స్వేచ్ఛపై ప్రభుత్వం చట్టాలను రూపొందించవచ్చును.

⇒ మతాభివృద్ధికి అవసరమైన ప్రచారాన్ని చేసుకునే సందర్భంలో శాంతి భద్రతల దృష్ట్యా పరిమితులు విధించే అధికారం ప్రభుత్వాలకు కలిగిఉంటాయి.

** 1977లో స్టానిస్ Vs మధ్యప్రదేశ్ రాష్ట్రప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C మధ్యప్రదేశ్ ప్రభుత్వం మత మార్పిడుల్ని నిషేధిస్తూ చేయబడిన చట్టం ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధం కాదని తీర్పిచ్చింది.

* మత ప్రచారమనగా మత వ్యాప్తికోసం చేసే ప్రచారం కాదనీ, దానిని స్వేచ్ఛగా పరిగణించరాదనీ తీర్పిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 1982 లో పశ్చిమబెంగాల్ ప్రభుత్వం ప్రార్థనామందిరాలపై నుండి లౌడ్‌స్పీకర్ల ద్వారా ప్రచారం చేసే పద్ధతిని నిషేధించగా, దీన్ని కలకత్తా హైకోర్టు సమర్థించింది.

⇒ 1994 గుజరాత్ హైకోర్టు, శబ్ద వెడల్పు సందర్భంగా రోడ్లకు అడ్డంగా వున్న ప్రార్థనామందిరాల్ని ప్రభుత్వం కూల్చివేయటాన్ని సమర్థించింది. 47

⇒ 1997 లో S.C గుజరాత్ హైకోర్టు తీర్పును సమర్థిస్తూ సాధారణ ప్రార్థనా మందిరాలను కూల్చివేసినప్పటికీ చారిత్రక, సాంస్కృతిక ప్రాధాన్యతలను కలిగిన కట్టడాలను కూల్చివేయరాదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ ఇస్మాయిల్ ఫారూకీ Vs Union of India వ్యాజ్యంలో సుప్రీం S.C 1993 లో తీర్పునిస్తూ రామజన్మ భూమి, బాబ్రీ మసీదుకు సంబంధించిన వివాదాస్పద స్థలాన్ని కేంద్రప్రభుత్వం ఆక్రమించుకోవటాన్ని సమర్థించినది.

⇒ భారత నాస్తిక సమాజం Vs State of AP వ్యాజ్యంలో AP హైకోర్టు సంకుస్థాపనల్ని ప్రారంభోత్సవాల సందర్భంగా తీసుకొనే చెట్టు పూజలు లౌకికవాదానికి వ్యతిరేకం కాదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 2006 లో S.C తమిళనాడు రాష్ట్రప్రభుత్వం లౌడ్‌స్పీకర్ల ద్వారా మతప్రచారాన్ని నిషేధించిన అంశాన్ని సమర్థిస్తూ నిషేధించటం ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధం కాదని తీర్పునిచ్చింది.

26వ అధికరణ:

⇒ మతాభివృద్ధికి అవసరమైన ధర్మాదాయ సంస్థల్ని స్థాపించి, నిర్వహించుకోవచ్చును.

⇒ ధర్మాదాయ సంస్థలు సమకూర్చుకునే నిధులపై ఎలాంటి పన్నులుండవ్.

⇒ ధర్మాదాయ సంస్థలు చేసే వ్యయాలపైకూడా ఎలాంటి రిస్ట్రిక్షన్ ఉండదు.

⇒ ధర్మాదాయ సంస్థలలో ఏవైనా అవకతవకలు జరిగినప్పుడు అలాంటి ధర్మాదాయాలను నివారించుటకుగాను ప్రజాప్రయోజనార్థం ఆయారాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు జోక్యం చేసుకుంటాయి.

* ఈ షిండే సంస్థానాన్ని మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకోవటం, అంధ్రలో వక్ఫ్ భూముల సక్రమ నిర్వహణకోసం చట్టం చేయడం.

27వ అధికరణ:

⇒ మతపరంగా ఏవ్యక్తినుండీ పన్నులు వసూలు చేయరాదు.

⇒ ఒక మతం అభివృద్ధికోసం ఇలా మతపరమైన పన్నులు వేయరాదు.

⇒ ఔరంగజేబు కాలంలో 'జిజియా' పన్ను వంటివాటికి వసూలుచేసే అవకాశం లేదు.

⇒ ప్రభుత్వం ఏవైనా మతకార్యకలాపాల మరియు ఉత్సవాల సందర్భంగా ప్రత్యేక సేవలను అనగా రవాణా, విద్యుత్ వంటివాటికి అందించిన వీటిలో తగిన ప్రతిఫలం వసూలుచేయవచ్చు.

28వ అధికరణ:

⇒ ప్రభుత్వం పూర్తిగా నడిచే సంస్థలయందు మతప్రభోదం చేయరాదు.

⇒ ప్రభుత్వ సహాయం పొందే సంస్థల్లో బలవంత ప్రచారం చేయరాదు.

⇒ ప్రైవేటు సంస్థల్లో మతప్రచారం చేయవచ్చు.

⇒ ప్రభుత్వ సహాయం పొందినప్పటికీ ప్రత్యేక ఉద్దేశంతో ఏర్పాటుచేసిన ధార్మిక సంస్థలు: వేదపాఠశాలలు, మొ॥ వీటిలో

Downloaded at www.pdfstudycircle.in

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020
Cell : 9704138226

5. విద్యావిషయక సాంస్కృతిక హక్కు [29,30 అధికరణలు]:

⇒ భారతదేశంలోని భిన్నమైన పరిస్థితుల్ని అనగా భాషలు, యాసలు, సంస్కృతుల్ని దృష్టియందుంచుకొని ఈ హక్కును రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

□

29వ అధికరణ:-

⇒ భారతదేశంలోని ఏ ప్రాంతంలో నివసించేవారైనా తమ భాషను, లిపిని & సంస్కృతిని సంరక్షించుకొని అభివృద్ధి పరచుకోవచ్చు.

⇒ ప్రభుత్వ విద్యాసంస్థలయందు కులమత, వర్గ, వర్ణ, స్త్రీపురుష తేడాలు భాష, సంస్కృతుల ఆధారంగా ఏవ్యక్తి ప్రవేశాన్నికూడా నిరాకరించరాదు.

30వ అధికరణ:-

⇒ దేశంలోని ఏప్రాంతం వారైనా తమ భాషలను, లిపిని మరియు సంస్కృతిని సంరక్షించుకోనుటకై అవసరమైన విద్యాసంస్థల్ని స్థాపించుకొని నిర్వహించుకోవచ్చు.

⇒ విద్యాసంస్థలకు అనుమతివ్వడంలోనూ లేక ప్రభుత్వ సహాయనిధుల్ని అందించడంలోనూ ప్రభుత్వం వివక్షతను పాటించరాదు.

⇒ ఈ అధికరణ మనదేశంలో మైనార్టీ విద్యాసంస్థల స్థాపనకు అవకాశం కల్పిస్తుంది.

⇒ భారత రాజ్యాంగంలో మైనార్టీలను గూర్చి ఎలాంటి నిర్వచనం ఇవ్వలేదు.

⇒ చట్టబద్ధంగా మనదేశంలో మతపరమైన భాషాపరమైన మైనార్టీలను గుర్తించారు.

⇒ మతపరమైన మైనార్టీలను గుర్తించేటప్పుడు దేశం మొత్తాన్ని ఒక యూనిట్‌గా పరిగణించగా, భాషాపరమైన మైనార్టీలకు రాష్ట్రాన్ని యూనిట్‌గా పరిగణిస్తారు.

⇒ Al Kaunti School Vs State of AP కేసులో S.C మైనార్టీ విద్యాసంస్థల విషయాల్లో ప్రభుత్వాలు జోక్యం చేసుకోరాదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ ఫ్రాంక్ ఆంటోని Vs Delhi Education Dept. కేసులో S.C మైనార్టీ విద్యాసంస్థల్లో పనిచేసే సిబ్బందికి చెల్లించే జీతభత్యాల విషయంలో ప్రభుత్వ నిబంధనలు పాటించనియెడల జోక్యం చేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి ఉంటుందని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ సెయింట్ జేవియర్ కాలేజ్ Vs గుజరాత్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కేసులో సుప్రీంకోర్టు మైనార్టీ సంస్థలు విద్యార్థుల, బోధనేతర సిబ్బందికి ఎంపిక సందర్భంలో వారి స్వేచ్ఛ ఉంటుందని, ప్రభుత్వాలు అనవసరంగా జోక్యం చేసుకోరాదని తీర్పిచ్చింది.

* 2003 లో T.M.A. పాయ్ Vs State of Karnataka కేసులో S.C మైనార్టీ విద్యాసంస్థల విషయంలో చారిత్రాత్మక తీర్పునిస్తూ, ప్రభుత్వం మైనార్టీ సంస్థల విషయంలో జోక్యం చేసుకునే సందర్భాలను, చేయకూడని సందర్భాలను తెలియజేసింది.

(a) జోక్యం చేసుకోగూడని సందర్భాలు:
- నిర్వహణ,
- సిబ్బంది ఎంపిక,

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- కాలవ్యవధి పట్టికల విషయంలో,
- అభిప్రేతి,
- ప్రత్యేక ప్రవేశ పరీక్ష నిర్వహణలో

(b) పూర్తిగా చేసుకునే సందర్భాలు:

- విజ్ఞాపత్రమాణాలను సంరక్షించే సందర్భంలో & పెరుగుపరచడంకి,
- ప్రభుత్వ నియమ నిబంధనలను ఉల్లంఘించినప్పుడు,
- నిర్వహణలో అక్రమాలున్నప్పుడు,
- ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన ప్రమాణాలనుసరించి వసతులు కల్పించనప్పుడు,
- సంస్థ అక్రమాలకు పాల్పడినప్పుడు.

6. రాజ్యాంగ పరిహారపు హక్కు [32వ అధికరణ]:

⇒ ప్రాథమిక హక్కులకు ఈ హక్కు శ్వాసకోశం వంటిది.

⇒ ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణా బాధ్యతను రాజ్యాంగం సుప్రీంకోర్టు, హైకోర్టులకు కల్పించినది.

⇒ ప్రభుత్వాల నియంతృత్వ విధానాలనుగూర్చి, అధికార దుర్వినియోగం నుండి ప్రజల ప్రాథమిక హక్కుల రక్షణకు భారత రాజ్యాంగంలో ఈ హక్కును పొందుపరిచారు.

⇒ "ఈ హక్కు భారత రాజ్యాంగానికి ఆత్మ వంటిది మరియు హృదయం వంటిది"

-డా. బిఆర్ అంబేద్కర్

⇒ 32(1)ను అనుసరించి పౌరులెవరైనా తమ హక్కులకు భంగం కలిగినప్పుడు ప్రాథమిక హక్కుల అమలుకోసం ఉన్నతస్థానాలైన S.C & H.Cలను సంప్రదించవచ్చు.

⇒ 32(2): ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణకు, అమలుకోసం ఉన్నత న్యాయస్థానాలు రిట్‌లు (ఆజ్ఞాపత్రాలు) జారీచేస్తాయి.

⇒ 32(3): రిట్లు జారీచేసే అధికారంపై వేరేమీరులు విధించే అధికారం పార్లమెంటుకుంది.

⇒ 32(4): చట్టబద్ధంగా తప్ప మరేవిధంగానూ రిట్లు జారీచేయు అధికారంపై పరిమితులుండవు.

⇒ రిట్లు జారీచేయు అధికారం S.C & H.C లకు మాత్రమే ఉంది.

⇒ రిట్లు జారీచేయు పద్ధతిని బ్రిటన్ నుండి గ్రహించారు.

⇒ సుప్రీంకోర్టు 32వ అధికరణ ప్రకారం, 226 అధికరణ ప్రకారం 5 రకాల రిట్లును జారీచేయవచ్చు.

(1) హెబియస్ కార్పస్:

- చుండీ ప్రత్యక్ష, శరీరాన్ని కలిగియుండుట అని పేర్కొనబడే రిట్ ఇది.
- ఒక వ్యక్తియొక్క అరెస్టు చట్టబద్ధమా? కాదా? అనేది నిర్ణయించుటకు ఉన్నత న్యాయస్థానాలు ఈ రిట్‌ను జారీచేస్తాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- దీని ప్రకారం, అరెస్టుచేయబడిన వ్యక్తిని 24 గం.లోగా సమీప కోర్టులో హాజరు పరచాలి.
- అరెస్టుకు గల కారణం తెలపాలి.
- అరెస్టయిన వ్యక్తికి తనవాదనవినిపించుకొనే అవకాశం కల్పించాలి.
- ప్రభుత్వ అధికారులకు ఈ రిట్ జారీచేస్తారు.
- భారత రాష్ట్రపతికి, గవర్నర్లకు, ప్రైవేటు వ్యక్తులకు, విదేశీయులకు ఈ రిట్ జారీచేయరాదు.

(2) మాండమస్:

- పరమాదేశం లేదా (We command) "మేము ఆదేశిస్తున్నాం".
- ఒక ప్రభుత్వ అధికారికిగానీ, లేక అధికార సంస్థకుగానీ, "మీ విధ్యుక్త ధర్మాన్ని సక్రమంగా నెరవేర్చండి" అని ఆదేశించి జారీచేసే రిట్.
- ఒక ప్రభుత్వ అధికారి లేక అధికార సంస్థ తమ విధిని సక్రమంగా నెరవేర్చుటకు దీన్ని జారీచేస్తారు.
- రాష్ట్రపతికి, గవర్నర్లకూ, ప్రైవేటు వ్యక్తుల, విదేశీయులకీ దీనిని జారీచేయరాదు.

(3) ప్రొహిబిషన్:

- దిగువ న్యాయస్థానం లేదా ట్రిబ్యునల్‌లోని కేసుల విచారణను తక్షణం నిలిపివేయాలని ఆదేశిస్తూ ఉన్నతన్యాయస్థానాలు జారీచేస్తాయి.
- ఉన్నత న్యాయస్థానాలు దీన్ని జారీచేయుటకు గల కారణం, దిగువ న్యాయస్థానాలకు ఆ కేసును విచారించే అధికారం లేకపోవటం లేదా సాంకేతిక కారణాలు.

(4) సెర్షియరీ:

- సాధారణంగా ఈ రిట్‌ను ప్రొహిబిషన్‌తో కలిసి జారీచేస్తారు.
- దిగువ కోర్టుల్లోనూ లేక ట్రిబ్యునల్లోనూ కేసుల విచారణను తాత్కాలికంగా నిలిపివేసి ఆ కేసును తమకు లేదా మరో కోర్టుకు బదిలీ చేయాలని ఈ రిట్ జారీచేస్తారు.
- ఉదా: దేశంలో సంచలనం సృష్టించిన గుజరాత్‌లోని బెస్ట్ బేకరీ కేసును జుడీషియల్ యాక్టివిజం కోరిక ప్రకారం గుజరాత్ నుంచి ముంబయికి బదిలీ చేశారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

5). క్వో వారెంటో:

- "At what Authority" లేక "అధికార పృచ్ఛ".
- రాజ్యాంగ బద్ధంగా, చట్టబద్ధంగా అధికారాలు లేనప్పటికీ అధికారాలను నిర్వహించే వ్యక్తిని ఏ అధికారంతో? అని ప్రశ్నిస్తూ జారీచేయు రిట్.

ఇంజక్షన్:

⇒ ఆస్తికి సంబంధించిన సివిల్ కేసులలో న్యాయస్థానాలు జారీచేయు రిట్ ఇది.

⇒ దీనిని యథాతథస్థితిని కాపాడుటకోసం జారీచేస్తారు. ఉదా: వివాదాలలో ఎలాంటి చర్యలు చేపట్టకుండా యథాస్థితిని కాపాడటం.

CITY XEROX
1/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138228

ప్రజాప్రయోజన వ్యాజ్యములు

⇒ ప్రాథమిక హక్కుల పరిరక్షణకు న్యాయవ్యవస్థ చేపట్టే చర్యలలో ఇటీవల అత్యంత ప్రాచుర్యం పొందిన అంశం ప్రధమ "ప్రజాప్రయోజన వ్యాజ్యాలు".

⇒ PIL's – Public Interest Litigation cases మొదటగా అమెరికాలో ఆవిర్భవించినవి.

⇒ భారతదేశంలో జస్టిస్ పి.ఎన్. భగవతి కాలంలో (1980 దశకం) ప్రాచుర్యం పొందినవి.

⇒ PILs కు ప్రాచుర్యం కల్పించటంలో భగవతికి సహకరించిన ఇతర న్యాయమూర్తి – జస్టిస్ V.R. కృష్ణయ్యర్.

⇒ జస్టిస్ భగవతి మనదేశంలో పిల్స్ విషయంలో ఆస్ట్రేలియాచే ప్రభావితమైనామని చెప్పుకున్నారు.

⇒ PILs యొక్క ప్రధాన ఉద్దేశ్యం ప్రజాప్రయోజనాలు మరియు సమిష్టి ప్రయోజనాలు ఇమిడి ఉన్న ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణ.

⇒ వీటిగురించి రాజ్యాంగంలో ఎలాంటి ప్రస్తావనలేదు.

⇒ ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణా బాధ్యతలను స్వీకరించిన న్యాయస్థానాలు హక్కులను సంరక్షించుటకు ఆచరణలో అయుధంగా వినియోగించే అంశం – PILs.

⇒ PILs ను జారీచేయుట ద్వారా దేశంలో న్యాయవ్యవస్థ క్రియాశీలక పాత్ర పోషిస్తున్నది.

⇒ PILs తో పాటు ఇటీవలి కాలంలో న్యాయస్థానాలు SILs – Socially Interest Litigation cases (సామాజిక ప్రయోజన వ్యాజ్యాలు) ను కూడా జారీచేస్తున్నాయి.

⇒ ఉదా: ఢిల్లీలోని నగరవీధుల్లో ఫుట్‌పాత్‌లపై నివసించేవారికి నివాసం కల్పించాలని కానీ ప్రభుత్వం వెంటనే చర్యలు చేపట్టాలని S.C ఇటీవలనే SILs ను జారీచేసింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ PIL లో SILs ను వ్యక్తిగత ప్రయోజనాలకోసం దాఖలుచేయరు. సమిష్టి ప్రయోజనాల కోసం మాత్రమే దాఖలుచేస్తారు.

⇒ PILs దాఖలుకోసం కేవలం బాధితులు మాత్రమే పిర్యాదు చేయాలిన అవసరంలేదు. ఇతరులు కూడా కోర్టులను సంప్రదించవచ్చు.

⇒ PILs & SILs ను దాఖలుచేయలనప్పుడు కేవలం పిర్యాదుననుసరించి మాత్రమే కాకుండా న్యాయస్థానాలు స్వతహాగా 'సుమోటో' కేసులుగా విచారించవచ్చు.

⇒ పాన్సి నాగరక్ మంచ్ యొక్క పిటిషన్‌ను అనుసరించి S.C కేంద్రప్రభుత్వాన్ని దాఖలు-చేసిన PIL ఎన్నికల్లో పోటీ-చేసే అభ్యర్థులు తమ వ్యక్తిగత వివరాల్ని ఎన్నికల రిటర్నింగ్ అధికారి అఫిడవిట్ రూపంలో సమర్పించేట్లుగా చేసినది.

⇒ D.K. బసు యొక్క పిటిషన్‌ను అనుసరించి, మనదేశంలో పోలీస్ సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది.

⇒ PIL ను దాఖలుచేసేటందిషయంలో వ్యక్తిగత ప్రయోజనాలు మరియు ప్రచారంకోసం ప్రయత్నించినా, కోర్టుసమయం వృధాకావటం వల్ల వాటిపై కఠిన చర్యలు తీసుకునే అధికారం న్యాయవ్యవస్థకుంది.

ఈ: ద్వితీయగోతం నుండి 'సింధ్'ను తొలగించాలని సంజీవ్ భట్ దాఖలుచేసిన పిటిషన్‌పై తీర్పునిస్తూ అతనికి S.C 10,000/- జరిమానా విధించినది.

[ప్రాథమిక హక్కుల స్వభావిక]

32వ అధికరణ:

⇒ కేంద్ర బలగాలలో పనిచేయువారికి.

⇒ రహస్య గూఢచార స్థంస్థల్లో పనిచేయువారికి.

⇒ రక్షణకు సంబంధించి కమ్యూనికేషన్ రంగంలో పనిచేయువారికి.

⇒ శాంతి భద్రతల పరిరక్షణలో ఉన్నవారికి. కాబట్టి అంగంలోని ప్రాథమిక హక్కులు ఏ మేరకు వర్తిస్తాయనేది భారత పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

34వ అధికరణ:

⇒ సైనిక శాసనం [martial law] అమల్లోవున్న ప్రాంతాలలో ప్రాథమిక హక్కులు ఏమేరకు వర్తిస్తాయనేది భారత పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

⇒ ఈ ప్రాంతాల్లో అత్యున్నతకాల ప్రాథమిక హక్కులు వర్తించవచ్చు. కారణం ఆయా ప్రాంతాలలో హక్కులపై పరిమితులు విధించే అవకాశం ఉంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

35వ అధికరణ:

⇒ 33వ అధికరణ ద్వారా పేర్కొన్న వర్గాలకు, 34వ అధికరణ ద్వారా పేర్కొన్న ప్రాంతాల్లోని ప్రజలకు 16(3) అధికరణానుసరించి J&K, మరియు కొన్ని ప్రత్యేక ప్రాంతాల్లోని ప్రజలకు 371 అధికరణ ద్వారా పేర్కొనబడిన AP, మహారాష్ట్ర, గుజరాత్, అస్సాం, నాగాలాండ్, మిజోరాం రాష్ట్రాల్లోని కొన్ని ప్రాంతాల ప్రజలకు వారి హక్కుల కోసం పార్లమెంటు ప్రత్యేక చట్టాలను రూపొందించవచ్చును.

ప్రాథమిక హక్కుల స్వాభావిక లక్షణాలు

⇒ ప్రాథమిక హక్కుల స్వాభావిక లక్షణాలను భిన్నమైన అంశాలతో క్రింది లక్షణాలు తెలియజేస్తున్నాయి.

1. సార్వత్రికమైనవి కావు: రాజ్యాంగంలోని హక్కులు దేశప్రజలందరికీ ఒకే రకంగా వర్తించవు.
   (a) విదేశీయులకు 15,16,19,29,30 అధికరణాలు వర్తించవు.
   (b) రక్షణకు సంబంధించిన సాయుధ బలగాలకు 19 అధికరణాలోని కొన్ని అంశాలు వర్తించవు.
2. నిరపేక్షమైనవి కావు (Absolute): అపరిమితమైనవి కావు, తిరుగులేనివి కావు. ప్రాథమిక హక్కులపై ప్రభుత్వాలు చట్టబద్ధంగా పరిమితులు విధించవచ్చును.
3. హేతుబద్ధతను న్యాయవ్యవస్థలు నిర్ణయిస్తాయి: హక్కులపై ప్రభుత్వాలు చట్టబద్ధంగా హేతుబద్ధ పరిమితులు విధించవచ్చు. ప్రభుత్వాలు విధించిన పరిమితులలోని హేతుబద్ధతను న్యాయవ్యవస్థ సమీక్షిస్తుంది.
4. న్యాయసంరక్షణను కలిగి ఉన్నాయి: ప్రాథమిక హక్కులకు భంగం కలిగినప్పుడు లేదా ప్రాథమిక హక్కుల అమలుకోసం ఏ వ్యక్తికైనా న్యాయస్థానాన్ని సంప్రదించవచ్చు. హక్కుల రక్షణ లేదా అమలుకోసం న్యాయస్థానాలు అనేక రిట్లను (Writs) జారీ చేయవచ్చును.
5. రద్దుకు అవకాశం లేనివి కానీ నిలిపివేయవచ్చు (సస్పెండ్ చేయవచ్చు): జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో భారత రాష్ట్రపతి 20, 21 అధికరణాలను మినహాయించి మిగతా హక్కుల అమలును తాత్కాలికంగా సస్పెండ్ చేయవచ్చు. అనగా ఇవి రద్దు చేయటకు అవకాశం లేదు.
6. ప్రత్యేక పద్ధతిలో సవరించవచ్చు: ప్రాథమిక హక్కుల్ని సాధారణ చట్టాలవలె కాకుండా పార్లమెంటు ప్రత్యేక పద్ధతిలో అనగా $\frac{2}{3}$ వంతు ప్రత్యేక మెజారిటీతో సవరించవచ్చు. Ex: ఆస్తిహక్కును తొలగించుటకు ప్రాథమిక విద్యను చేర్చడం.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

7. హక్కులు ప్రధానంగా నకారాత్మకమైనవి; * ప్రాథమిక హక్కుల క్రమలు విషయంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఏ పనులు చేయకూడదో తెలియజేసే ఉద్దేశంతో ఎక్కువగా ఉన్నాయి అనగా నకారాత్మక భావంతో వ్యవహరిస్తాయి.

* 17, 23, 24 అధికరణలు మాత్రం సకారాత్మక భావాన్ని కలిగిస్తాయి.

8. సాంప్రదాయమైనవి & ఆధునికమైనవి; * స్వాతంత్ర్యపు హక్కు, మత స్వాతంత్ర్యపు హక్కు వంటి సాంప్రదాయ హక్కులతో పాటు; సమానత్వపు, విద్యా నాన్ని నిరాకరించే హక్కు వంటి ఆధునిక హక్కులు కలవు.

* ప్రాథమిక హక్కులలో కొన్ని ప్రత్యేక వర్గాలకు, మహిళలకు, బాలబాలికలకు, వెనుకబడిన వారికి ప్రత్యేకంగా ఉద్దేశించబడినవి.

9. ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణకు న్యాయవ్యవస్థపై కలదు.

ప్రాథమిక హక్కులపై విమర్శనాత్మక పరిశీలన:

⇒ ప్రాథమిక హక్కులు సమగ్రంగా లేవు అనే విమర్శ కలదు.

⇒ 2002 లో రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమీషన్ సమర్పించిన నివేదికలో పత్రికా స్వాతంత్ర్యం, సమాచార హక్కు, విద్యా హక్కు, జీవనోపాధి హక్కు, నిరుద్యోగ భృతి చట్టాలనుండి తమను తాము సంరక్షించుకునే హక్కులను రాజ్యాంగంలో చేర్చి ప్రాథమిక హక్కుల్లో విస్తరించాలని తద్వారా సమగ్రత్వం లభిస్తుందని పేర్కొన్నది.

⇒ ప్రాథమిక హక్కులు రాజకీయ స్వేచ్ఛను, రాజకీయ ప్రజాస్వామ్యాన్ని పెంపొందించుటకు మాత్రమే ఉద్దేశించబడినవి. అనగా ఆర్థిక హక్కులను పొందుపరచకపోవడం ఒక లోపంగా భావిస్తున్నారు.

⇒ ప్రపంచంలోని ప్రజాస్వామ్యదేశాలు కేవలం అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో మాత్రమే ప్రాథమిక హక్కులపై పరిమితులు విధించగా మనదేశంలో సాధారణ పరిస్థితుల్లో కూడా హక్కులపై పరిమితులు విధిస్తున్నారు.

⇒ అత్యవసర కాలంలో రాజ్యాంగ పరిరక్షణా హక్కును కూడా సస్పెండ్ చేయడం హక్కులను రక్షణలేని పరిస్థితిని సూచిస్తున్నది.

⇒ ప్రాథమిక హక్కుల్లో సామాజిక న్యాయసూత్రాలు నిబిడీకరించలేదు, సామాజిక న్యాయ సూత్రాలను అన్వయించుటకు S.C మేనకాగాంధీ కేసులో తీర్పునిచ్చింది.

⇒ రాజ్యాంగంలో పొందుపరిచిన హక్కులు సాధారణ పౌరులకు అందుబాటులో లేవనే విమర్శ ఉన్నది.

⇒ నాన్కీ నాడ్ కిశ్వర్ "భారతరాజ్యాంగం ఒక చేత్తో హక్కులను ప్రసాదించి మరో చేత్తో వెనుకకు తీసుకున్నది"

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రాథమిక హక్కులు – నివారక నిర్బంధ-చట్టాలు :

⇒ భారత రాజ్యాంగం అమలులోనికి నుండి నేటివరకు అనేక నివారక నిర్బంధ-చట్టాలను ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ P.D. చట్టాలు ప్రధానంగా నేరాన్ని నివారించుటకు ముందు జాగ్రత్తగా నిర్బంధించుటకు ఉద్దేశించబడినటువంటి చట్టాలు.

⇒ P.D. చట్టాలక్రింద అరెస్టయిన వ్యక్తుల నిర్బంధాన్ని రాష్ట్రప్రభుత్వాలు ఏర్పడే Advisory Board సలహాననుసరించి మాత్రమే పొడిగిస్తారు.

⇒ హైకోర్టు స్థాయి కలిగిన ముగ్గురు న్యాయమూర్తులతో కూడిన Advisory Board యొక్క సలహా తప్పనిసరిగా స్వీకరించాలి.

⇒ ఒక వ్యక్తి యొక్క నిర్బంధం 2 నెలల కాలంకంటే మించినప్పుడు Advisory Board సలహా తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

1. Preventive Detention Act (PDA), 1950 :-

* 1969 లో దీన్ని రద్దు చేశారు.

2. Maintenance of Internal Security Act (MISA), 1971 – ఇందిరాగాంధీ

* 1978 లో జనతా ప్రభుత్వం దీనిని రద్దుచేసినది.

3. COFEPOSA – Conservation of Foreign Exchange Prevention of Smuggling Act, 1974. ఇది నేటికి కూడా కొన్ని మార్పులతో అమలులో ఉన్నది.

4. ESMA [Essential Services Maintenance Act], 1978 నేటికీ అమల్లో వున్నది.

5. NASA [National Security Act,], 1980 – ఇందిరాగాంధీ కాలంలో :
* నేటికి కొన్ని మార్పులతో అమల్లో వుంది.

ఈ: 2008 లోక్‌సభ ఎన్నికల సందర్భంగా వరుణ్‌గాంధీ ఈ చట్టంద్వారా అరెస్టయ్యాడు.

6. TADA [Terrorist And Disruptive Act], 1985 – రాజీవ్‌గాంధీ.
* 1990 లో నిలిపివేశారు.
• S.C సూచననుసరించి ఈ చట్టం నిలిపివేశారు.

7. POTA [Prevention of Terrorism Act], 2002 – వాజ్‌పేయి
* 2004 లో మన్మోహన్ ప్రభుత్వం రద్దుచేసింది.

8. UAPA [Unlawful Activities Prevention Act], 2004 – POTA కు బదులు మన్మోహన్ ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* భారతదేశంలో నిరంతరం పెరుగుతున్న ఉగ్రవాద చర్యల్ని, వ్యవస్థీకృత నేరాల్ని నిరోధించటంలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు COCA చట్టాల్ని ప్రవేశపెడుతున్నాయి.

COCA – Control of Organised Criminal Activities

* ఇటీవల గుజరాత్ రాష్ట్రప్రభుత్వం రూపొందించిన GujCOCA చట్టాన్ని ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్, రాష్ట్రపతి పరిశీలనకు పంపగా; కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహానుసరించి శ్రీమతి ప్రతిభాపాటిల్ ఆ చట్టాన్ని 'వీటో' చేసిదాది. [వీటో – తిరస్కరించడం]

* "ప్రజలు ఎంతో ఆదరణీయంగా భావించే అంశాలు P.D చట్టాలలో ఉన్నందున భారత ప్రజలను ఆ భగవంతుడే రక్షించాలి" – H.V. కామత్

* "ప్రాథమిక హక్కులపై పరిమితుల్ని విధించే అంశాలు రాజ్యాంగంలో ఉన్నంతకాలం మీద ప్రజాస్వామ్య భవనంపై మేఘాలు మబ్బుగానే మిగులుతాయి."
– తేజ్ బహదూర్ చంద్ లక్ష్మీ

* "ప్రజల స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలను అణచివేసి నిరంకుశత్వాన్ని స్థాపించే అనేక అంశాలు P.D. చట్టాల్లో కలవు" – M.V. పైలీ

ప్రాథమిక హక్కులపై సుప్రీంకోర్టు వ్యాఖ్యలు – సవరణలు (రాజ్యాంగ సవరణలు) :

⇒ 1950లో S.C చంపకం దొరైరాజన్ కేసులో రిజర్వేషన్లు ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధమని మద్రాస్ ప్రభుత్వం SC, STలకు కల్పించిన రిజర్వేషన్లు చెల్లవని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ భూసంస్కరణ చట్టాలు అస్తిహక్కుకు విరుద్ధంగా ఉన్నాయని పేర్కొంటూ ఎస్.వోర్ పశ్చిమబెంగాల్ హైకోర్టులు తీర్పునిచ్చాయి.

* పై కేసులలో S.C తీర్పుల దృష్ట్యా 1951 లో 1వ రాజ్యాంగ సవరణను చేశారు.

(a) మొదటి సవరణ ద్వారా రిజర్వేషన్లకు రాజ్యాంగబద్ధతను కల్పిస్తూ 15(4) అధికరణను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

(b) భూసంస్కరణల చట్టాలకు న్యాయసమీక్ష నుండి మినహాయిస్తూ 9వ షెడ్యూల్‌ను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

⇒ శంకరీప్రసాద్ Vs Union of India కేసులో మొదటి సవరణను సవాల్ చేశారు.

⇒ సాధారణ చట్టాలవలె రాజ్యాంగ సవరణలను కూడా సమీక్షించుటకు అధికారంలేదని పేర్కొంటూ మొదటి రాజ్యాంగ సవరణ రాజ్యాంగబద్ధమేనని శంకరీ ప్రసాద్ కేసులో S.C. తీర్పునిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

4వ రాజ్యాంగ సవరణ:

⇒ బేలా బెనర్జీ కేసులో S.C ప్రైవేటు ఆస్తులను ప్రభుత్వం జాతీయం చేసినప్పుడు చెల్లించే నష్టపరిహారం న్యాయబద్ధంగా ఉండాలని ఇచ్చిన తీర్పును సరిదిద్దుతూ ఈ సవరణ చేశారు.

⇒ ప్రైవేటు ఆస్తులను ప్రభుత్వం ఆక్రమించినప్పుడు నష్టపరిహారం ఎంత చెల్లించాలనేది పార్లమెంటు చట్టంద్వారా నిర్ణయిస్తుంది. ఆ చట్టాలను న్యాయసమీక్ష నుండి రక్షణ కల్పిస్తూ ఈ సవరణ చేశారు.

⇒ 17వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా ఆస్తుల జాతీయం విషయంలో నష్టపరిహారం చెల్లింపుల్లో తలెత్తే సమస్యలను పార్లమెంటు చట్టబద్ధంగానే పరిష్కరిస్తుందని, న్యాయస్థానాల జోక్యం నుండి రక్షణ కల్పించబడుతుందనే ఈ సవరణ ద్వారా రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

* సజ్జన్‌సింగ్ Vs State of Rajasthan కేసులో S.C మొదటి, నాలుగవ మరియు 17వ రాజ్యాంగ సవరణలను సమర్థిస్తూ శంకరీప్రసాద్ కేసులో ఇచ్చిన తీర్పునే పునరుద్ఘాటించినది.

⇒ 1967 లో గోలక్‌నాథ్ Vs State of Punjab కేసులో S.C సంచలనాత్మక తీర్పునిస్తూ ప్రాథమిక హక్కుల్ని సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకు లేదనే తీర్పునిచ్చినది.

* సాధారణ చట్టాలను పూర్తిస్థాయిగా రాజ్యాంగ సవరణలను కూడా న్యాయసమీక్షకు గురిచేస్తానని S.C పేర్కొన్నది.

* ప్రాథమిక హక్కుల్ని సవరించాలంటే మరో రాజ్యాంగ పరిషత్ ఏర్పాటుచేయాలని సూచించింది.

⇒ 1969 లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 14 వాణిజ్య బ్యాంకులను జాతీయం చేస్తూ చేసిన చట్టాలను S.C కొట్టివేసింది.

⇒ 1970 లో S.C ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం చేసిన రాజభరణాల రద్దు చట్టాన్ని కూడా కొట్టివేయటం జరిగింది.

* పైన పేర్కొన్న మూడు కేసుల్లో సుప్రీంకోర్టు తీర్పుల్ని అధిగమించటానికి 1971 లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 24, 25, 26 రాజ్యాంగ సవరణలను తీసుకొచ్చింది.

24వ రాజ్యాంగ సవరణ:

– ప్రాథమిక హక్కులతో సహా రాజ్యాంగంలోని ఏ భాగాన్నైనా సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకు ఉంటుంది.

25వ రాజ్యాంగ సవరణ:

ఆస్తుల జాతీయం విషయంలో ప్రభుత్వాలు చట్టబద్ధంగా చెల్లించే నష్టపరిహారం ఏ న్యాయస్థానాల్లోనూ సవాల్ చేయరాదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

26వ సవరణ: రాజ్యాంగాల రద్దు అంశానికి రాజ్యాంగ బద్ధతను కల్పించారు.

⇒ 1973లో కేశవానంద భారతి Vs కేరళ ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో 24, 25, 26 రాజ్యాంగ సవరణలను సవాల్ చేయటం జరిగింది.

* ఈ కేసును ప్రాథమిక హక్కుల కేసుగా పేర్కొంటారు.
* ఈకేసులో S.C 24వ రాజ్యాంగ సవరణను, 26వ సవరణను సమర్థించినది.
* ప్రాథమిక హక్కులతో సహా రాజ్యాంగంలోని ఏ భాగాన్నైనా సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకుంది. కానీ రాజ్యాంగ పీఠిక స్వరూపాన్ని సవరించే అధికారం లేదని తీర్పిచ్చింది. కానీ పీఠిక స్వరూపాన్ని నిర్వచించలేదు.

*ఆస్తుల జాతీయంలో ప్రభుత్వం చెల్లించే నష్టపరిహారాన్ని ఏ న్యాయస్థానంలోనూ కూడా సవాల్ చేయరాదనే అంశం చెల్లదని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం న్యాయవ్యవస్థపై పార్లమెంటు ఆధిక్యతను నెలకొల్పటానికి రాజ్యాంగంలో అనేక సవరణలను చేపట్టినది.

⇒ 368 అధికరణలో 4వ సెక్షన్‌ను చేరుస్తూ ఆదేశిక సూత్రాల అమలుకోసం రాజ్యాంగంలో చేయబడే సవరణలను ఏ న్యాయస్థానంలోనూ సవాల్ చేయరాదని పేర్కొన్నది.

⇒ 1980లో S.C మినర్వామిల్స్ కేసులో తీర్పునిస్తూ 368 అధికరణలో చేర్చిన 4వ సెక్షన్ రాజ్యాంగ పీఠిక స్వరూపాన్ని విరుద్ధమైనందున అది చెల్లదని కొట్టివేసింది.

⇒ మినర్వామిల్స్ కేసులో S.C, ప్రాథమిక హక్కులు కూడా రాజ్యాంగ పీఠిక స్వరూపంలో అంతర్భాగమే నని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ 1978లో 44వ సవరణద్వారా ఆస్తిహక్కును ప్రాథమిక హక్కుల జాబితా నుండి తొలగించారు.

⇒ 2002లో 86వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ప్రాథమిక విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా చేర్చారు.

⇒ మేనకాగాంధీ Vs కేంద్రపాలిత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C ప్రాథమిక విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా గుర్తించాలని తీర్పునిచ్చింది.

⇒ ఉన్నికృష్ణన్ Vs ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C ప్రాథమిక విద్య మాత్రమే ప్రాథమిక హక్కుగా గుర్తించటకు అవకాశం ఉన్నదని, ఉన్నత విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా గుర్తించటకు అవకాశం లేదని తీర్పిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

నాల్గవ భాగము-A

ప్రాథమిక విధులు

[51A అధికరణ]

⇒ రాజ్యాంగం అమలులోనాటికి విధులను రాజ్యాంగంలో చేర్చలేదు.

⇒ 1976లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 42వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా విధులను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136228

⇒ 'విధి' అనగా 'బాధ్యత', 'కర్తవ్యం'.

⇒ ఇతర వ్యక్తుల పట్ల, సమాజం పట్ల, దేశం పట్ల, పౌరులు నెరవేర్చవలసిన బాధ్యతలనే విధులుగా భావించవచ్చు.

⇒ "హక్కులు, విధులు బంకానాణేనికకు రెండు ప్రక్కలు" —H.J. లాస్కీ

⇒ ప్రతీ పౌరుడు హక్కులను అనుభవించుటకు గల అర్హత విధులను సక్రమంగా నెరవేర్చడమేనని గాంధీజీ అభిప్రాయపడ్డారు.

⇒ సర్దార్ స్వరణ్‌సింగ్ కమిటీ సూచనలను అనుసరించి విధుల్ని రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

⇒ పూర్వపు సోవియట్ యూనియన్(రష్యా) నుండి విధులను గ్రహించారు.

⇒ H.R. గోఖలే (కేంద్ర న్యాయశాఖామంత్రి) 1976లో బిల్లును పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టారు.

"రాజ్యాంగ విధితలు విస్మరించిన రాజ్యాంగ కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చాలనే ఉద్దేశంతో ప్రాథమిక విధుల బిల్లును పార్లమెంటులో ప్రవేశపెడుతున్నాం" —H.R గోఖలే

⇒ మొ 1976లో విధులను రాజ్యాంగంలో పొందుపరిచినప్పుడు 10 మాత్రమే ఉండగా ప్రస్తుతం 11 విధులు కలవు.

⇒ 2002లో 86వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా, 6-14 సం.ల బాలబాలికలందరికీ ప్రాథమిక విద్యను అందించుటకు కృషిచేయటం తల్లిదండ్రుల విధిగా పేర్కొన్నారు.

విధులు:
- భారత

⇒ స్వరణ్‌సింగ్ కమిటీ చేసిన సూచనలలో విధుల్లో చేర్చని అంశాలు:
- సకాలంలో పన్నులు చెల్లించుట,
- విధులను పాటించని వారిపై చర్యలు తీసుకొనుట,
- విధులను పాటించని వారిపై తీసుకున్న చర్యలను న్యాయస్థానాల్లో సవాల్ చేయకుండుట.

⇒ 2002లో రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమీషన్ సూచనలో పన్నులు చెల్లించుట, ప్రాథమిక విధుల పాటించుటకోసం చట్టాలు చేయడం రాజ్యాంగంలో చేర్చాలని సూచించింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 2003 లో S.C మాజీ ప్రధానమంత్రి మరియు NHRC మొదటి చైర్మన్ గా పనిచేసిన రంగనాథ్ మిశ్రా విధుల్ని పాటించుటకోసం కేంద్రప్రభుత్వం చట్టాలు రూపొందించాలని ఆదేశిస్తూ S.C పిల్ను దాఖలు చేయాలని వేసిన పిటిషన్ను కోర్టు అనుమతించినది.

* ప్రతి సంవత్సరం జనవరి 3 వ తేదీ ప్రాథమిక విధుల దినోత్సవం.

స్వాభావిక లక్షణాలు:

⇒ విధుల అమలుకు ప్రత్యేక యంత్రాంగం లేదు.
⇒ విధులను పాటించనియెడల శిక్షించుటకు అవకాశంలేదు.
⇒ ప్రాథమిక విధులకు న్యాయసంరక్షణ లేదు.
⇒ విధుల అమలుకు వ్యక్తులు న్యాయస్థానాలను సంప్రదించరాదు.
⇒ విధులను పాటించేట్లు న్యాయస్థానాలు ఆదేశాలు జారీచేయరాదు.
⇒ విధులు నైతికపూర్వకమైనవి మాత్రమే.

* D.K. బారూవా "విధులను వ్యక్తి నైతిక జీవనానికి మార్గదర్శకాలుగా తోడ్పడే సూత్రాలు" అన్నారు.
* జస్టిస్ K.P. మ్యూర్జీ, "ప్రాథమిక విధులు కేవలం అలంకారపూర్వకమైనవి".
* D.D. బసు, "ప్రాథమిక విధుల పాటింపు అనేది వ్యక్తుల చిత్తశుద్ధిపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆదేశక సూత్రాల అమలులో ప్రభుత్వాల చిత్తశుద్ధి వంటిదే వ్యక్తుల విధులపై ప్రజల చిత్తశుద్ధి ఉంటుంది".

* వర్మకమిటీ సూచనలు:
  - 1999 లో కేంద్ర మానవ వనరుల శాఖ విధుల పాటింపుపై తగిన సూచనలు చేయుటం కోసం జస్టిస్ J.S. వర్మ కమిటీని నియమించినది.
  - విధుల్ని ప్రతిపౌరుడు స్వచ్ఛందంగా పాటించాలంటే ప్రాథమిక విద్య మొదలుకొని ఉన్నత విద్య వరకు విధులపై ప్రత్యేక పాఠ్యాంశాన్ని సూచించాలి.
  - విధుల్ని పాటించుటకు ప్రత్యేక చట్టాలు అవసరం లేదు. వీటిని చట్టాలను సమ్మతంగా అమలుచేయాల్సిన అవసరం ఉంది. అవి:
    (a) జాతీయ గౌరవ చిహ్నాల దుర్వినియోగ చట్టం, 1951
    (b) ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాలు, 1950 & 1951
    (c) అస్పృశ్యతా నివారణ చట్టం, 1955
    (d) వరకట్నాల చట్టం, 1976
    (e) జాతీయ చిహ్నాల గౌరవం, భంగాన్ని నిరోధించుటం, 1971
    (f) వన్యప్రాణుల సంరక్షణ చట్టం, 1972
    (g) అటవీ సంరక్షణ చట్టం, 1980

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(7) చలకాల్నిక నిషేధ చట్టం, 1986

** 2002 లో AIIMS [All India Institute of Medical Sciences] విద్యార్థి సంఘం Vs AIIMS యాజమాన్యం మధ్యలో S.C ఇతరులు వాదులు 56
పాటంపై తీర్పునిస్తూ వాటిని విస్మరించుటకు అవకాశం లేదని సుప్రీం కోర్టు
విధానాన్ని అవకతవకలైన ఉంకాలుగా తీర్పునిచ్చింది.

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

నాల్గవ భాగము

నిర్దేశిక నియమాలు [36-51 అధికరణలు]

⇒ DPSP – Directive Principles of State Policy (ఆదేశిక సూత్రాలు).
⇒ ఆదేశిక సూత్రాలను ఐర్లాండ్ రాజ్యాంగం నుండి గ్రహించారు.
⇒ అయితే ఐర్లాండ్ వీటిని స్పెయిన్ నుండి తీసుకున్నది.
ఆదేశిక సూత్రాలను పొందుపరిచిన మొదటి రాజ్యాంగం – స్పెయిన్
⇒ రాజ్యాంగ ప్రవేశికలోని సంక్షేమ భావన ప్రస్తావించిన భావమే ఆదేశిక సూత్రాలు.
⇒ ఆధునిక రాజ్యాలు శ్రేయోరాజ్యాలు మరియు సంక్షేమ రాజ్యాలు.
⇒ భారత రాజ్యాంగంలో సంక్షేమ స్వభావాన్ని తెలియజేసే ఆదేశిక సూత్రాలు శ్రేయోరాజ్య స్థాపనలో నిమగ్నమైన కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు కరదీపికలుగా పనిచేస్తాయని M.C. సీతల్వాద్ అభిప్రాయపడ్డారు.
⇒ కె.సి. వేర్ – "రాజ్యాంగ లక్ష్యాలు, ఆశయాల మేనిఫెస్టో"
⇒ డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ – "మనదేశంలో ఆర్థిక ప్రజాస్వామ్యం స్థాపించుటకు ఉద్దేశించిన సూత్రాలు"
⇒ గ్రాన్విల్ ఆస్టిన్ – "దేశంలో సామాజిక మార్పుకు సాంఘిక విప్లవాన్ని సాధించుటకు ఉద్దేశించిన సూత్రాలు"
⇒ అంబేద్కర్ ఈ నియమాలను భారత ప్రభుత్వ చట్టం, 1935 లో "Instrument of Instructions" తో పోల్చారు.
⇒ B.N. రావు సమర్పించిన ముసాయిదాలో "న్యాయసంరక్షణ లేని చిక్కులుగా వర్ణించబడినవే ప్రస్తుతం మన రాజ్యాంగంలోని నిర్దేశిక నియమాలు".
⇒ ప్రొ. M.P. శర్మ నిర్దేశక నియమాలను 3 శకాలుగా వర్గీకరించారు.
1. సామ్యవాద/శ్రేయోపాద నియమాలు
2. గాంధేయ నియమాలు
3. ఉదార మేధాపరమైన వివిధరూపాలు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

36వ అధికరణ:

⇒ ఈ అధికరణ కూడా 12వ అధికరణలాంటిదని అర్థాన్ని తెలియజేస్తుంది.

⇒ రాష్ట్రంగంగా గల నిర్దేశక నియమాలు ప్రమాణంలో భాగస్వాములయ్యే కేంద్ర, రాష్ట్ర మరియు స్థానిక ప్రభుత్వాలతో పాటు ఇతర అధికార సంస్థలన్నీ రాష్ట్రంగంగా అంతర్భాగమే అని పేర్కొంటున్నది.

37వ అధికరణ:

⇒ నిర్దేశక నియమాలకు న్యాయసంరక్షణ లేదు.

⇒ అదేశ సూత్రాల అమలుకోసం ఫక్తులేవరైనా ఉన్నత న్యాయస్థానాలను సంప్రదించవలదు.

⇒ నిర్దేశక నియమాల అమలుకోసం ఉన్నత స్థానాలుకూడా ప్రభుత్వాలకు ఆదేశాలు జారీచేయడానికి వీలులేదు.

సామ్యవాద/శ్రేయోవాద నియమాలు:

38వ అధికరణ:—

⇒ భారత ప్రజలందరికీ సాముహిక, ఆర్థిక మరియు రాజకీయ రంగాల్లో న్యాయాన్ని అందించే సామాజిక వ్యవస్థ ఏర్పాటుకోసం కృషిచేయాలి.

39వ అధికరణ — దేశ సంపదను, సహజ వనరులను దేశప్రజలందరి సమిష్టి ప్రయోజనంకోసం వినియోగించుటకు కృషిచేయాలి.

— సంపద కొద్దిమంది వ్యక్తుల చేతుల్లో కేంద్రీకృతం కాకుండా చర్యలు చేపట్టాలి.

41వ అధికరణ — ప్రభుత్వాలు తమ ఆర్థిక సామర్థ్యమును పరిమితమును దృష్టియందుంచుకుని ప్రజలకు తగిన జీవనోపాధిని కల్పించాలి లేదా జీవనభృతిని అందించాలి.

42వ అధికరణ — మాతాశిశు సంక్షేమంకోసం కృషిచేయాలి. స్త్రీల ఆరోగ్య సంరక్షణకై తగిన చర్యలు చేపట్టాలి.

43వ అధికరణ — వ్యక్తి ప్రాతిపదికపై మరియు సహకార ప్రాతిపదికపై చిన్నతరహా కుటీర పరిశ్రమలను నెలకొల్పాలి. స్థానికుల సంక్షేమానికై న్యాయమైన పనిగంటల్ని ఏర్పాటు చేయడంతో పాటు తగిన విధమైన వేతన నిర్ణయాల్ని చేయాలి.

* ఆధునిక నవభారత నిర్మాతయైన నెహ్రూ యొక్క ఆలోచనలు, అభిప్రాయాల ప్రభావం చే రూపొందించబడినవే సామ్యవాద/శ్రేయోవాద నియమాలు.

గాంధేయ నియమాలు:

⇒ గాంధీజీ తన జీవితకాలంలో బోధించిన అనేక సూత్రాలను మరియు సిద్ధాంతాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని శ్రీమన్నారాయణ్ అగర్వాల్ రాష్ట్రాంగ పరిషత్‌లో ప్రవేశపెట్టిన "Gandhian Plan" లోని కొన్ని సూత్రాలే గాంధేయ నియమాలు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

40వ అధికరణ — భారతంలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలను ఏర్పాటు చేయడంలో భాగంగా పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థలను ఏర్పాటుచేయడం.

46వ అధికరణ — సామాజికంగా, విద్యాపరంగాను, ఆర్థికంగాను వెనకబడిన వర్గాల యొక్క అభ్యున్నతికోసం ప్రభుత్వాలు కల్పించే అవకాశాలలో ప్రత్యేకావకాశాల్ని (Reservations) కల్పించుట.

47వ అధికరణ — ప్రజల యొక్క జీవనప్రమాణాల్ని భంగం కలిగించే మత్తుపదార్థాలను మరియు మద్యపానాన్ని నిషేధించుట.

48వ అధికరణ — శాస్త్రీయ పద్ధతిలో వ్యవసాయ అభివృద్ధి లో కృషితో పాటు, పశు సంపదను సంరక్షించుటకు గోవధ నిషేధించాలి.

49వ అధికరణ — భారత ప్రజల ప్రాచీన సంస్కృతికి, వారసత్వానికి చిహ్నమైన ప్రాతాన కట్టడాలను, శిల్పసంపదను సంరక్షించుట.

ఉదార మేధాపరమైన విషయాలు:

⇒ ప్రపంచంలోను, భారతంలోను మారుతున్న సామాజిక పరిస్థితుల నేపథ్యంలో మనదేశంలో ప్రవేశపెట్టవలసిన సంస్కరణల్ని గూర్చి హేతుబద్ధమైన ఉదార మేధాపరమైన విషయాలు.

44వ అధికరణ — భారతంలో నివసించే ప్రజలందరికి ఒకేవిధంగా వర్తించే Common Civil code (ఉమ్మడి పౌరనియమావళి) ని ఏర్పాటు చేయాలి.

45వ అధికరణ — ప్రాథమిక విద్యను అందించుటకు ప్రభుత్వాలు కృషిచేయడంతోపాటు 6 సం.ల వయస్సునిండని బాలబాలికల సమగ్ర అభివృద్ధికోసం కృషి చేయడంతో పాటు వారికి పూర్వ ప్రాథమిక విద్యను అందించాలి.

50వ అధికరణ — న్యాయవ్యవస్థకు స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని కల్పించుటలో భాగంగా న్యాయవ్యవస్థను కార్యనిర్వాహకశాఖ పరిధినుండి వేరుచేయాలి.

51వ అధికరణ — ఇతర దేశాలతో స్నేహ, సహాయ సహకార సంబంధాలను మనదేశం నెలకొల్పడంతోపాటు ప్రపంచ శాంతి పరిరక్షణకు కృషిచేయాలి. మరియు నిరుగుపిరుగు సంబంధాల్ని నెలకొల్పాలి.

* 4వ భాగంలో లేకుండా ఇతర అధికరణాలలో పొందుపరిచిన ఆదేశిక సూత్రాలు:

350(A) అధికరణ — మాతృభాషలో విద్యాబోధనకు కేంద్రప్రభుత్వం రాష్ట్రాలకు ఆదేశాలను జారీ చేయవచ్చును.

351వ అధికరణ — హిందీని జాతీయభాషగా అభివృద్ధి పరచుటకు కేంద్రం, రాష్ట్రాలకు ఆదేశాలను జారీ చేస్తుంది.

335వ అధికరణ — ప్రభుత్వం కల్పించే అవకాశాలలో ఏ వర్గానికైనను సరైనప్రాతినిధ్యం లభించుటలేదని భావించినప్పుడు ప్రభుత్వం ప్రత్యేక చర్యలను — చేపట్టవచ్చు. అంతే కాకుండా పాలనా సామర్థ్యం పెంచుటకు —

Downloaded at www.ourstudycircle.in

39వ అధికరణ – పెద్దపెద్ద కులాలు, పెద్దపెద్ద తెగల సంక్షేమంకోసం కేంద్రప్రభుత్వం అమలుచేసే విధానాలను రాష్ట్రాలు తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

*42వ రాజ్యాంగసవరణ ద్వారా చేర్చబడిన అంశాలు?

⇒ 1976లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 42వ సవరణాద్వారా 4 నూతన ఆదేశ సూత్రాల్ని చేర్చారు.

- పర్యావరణ పరిరక్షణకై ప్రత్యేక చర్యలు చేపట్టాలి.
- ప్రజలకు ఉచిత న్యాయ సేవా సహాయాన్ని అందించాలి.
- పరిశ్రమల నిర్వహణా యాజమాన్యంలో కార్మికులకు భాగస్వామ్యాన్ని కల్పించాలి.
- బాల్యంలోనూ, యవ్వనంలోనూ, వృద్ధాప్యంలోనూ అంగవైకల్యంగలవారు ఎలాంటి వివక్షకు గురికాకుండా వారికి తగిన సంరక్షణ చర్యల్ని చేపట్టాలి.

* 44వ సవరణ:

⇒ 1978లో జనతాప్రభుత్వం ఈ సవరణా ద్వారా, "భారతదేశంలో పేదలకు, ధనికులకు మధ్య ఆర్థికంగా పరిధిలో సామాజికంగా పెరుగుతున్న అసమానతలను రూపుమాపడానికి ప్రత్యేక చర్యలు చేపట్టాలి" అనే అంశాన్ని రాజ్యాంగంలోని ఆదేశిక సూత్రాల్లో చేర్చారు.

* 86వ సవరణ – 2002 (NDA Govt.)

6 సం.ల లోపు బాలబాలికలందరికీ ఉచిత ప్రాథమిక విద్యను అందిస్తూ వారి సమగ్ర అభివృద్ధికి కృషిచేయాలి.

ఆదేశిక సూత్రాల అమలు:

⇒ దేశసంపదను ప్రజలందరి సమిష్టి ప్రయోజనం కోసం వినియోగించటానికై మనదేశం ప్రణాళికా బద్ధమైన ఆర్థిక వ్యవస్థను అనుసరిస్తున్నది.

⇒ సంపద కొద్దిమంది వ్యక్తుల చేతుల్లో కేంద్రీకృతం కాకుండా ఏకస్వామ్య నిరోధక చట్టాన్ని (MRTP) రూపొందించినారు.

⇒ ధనికులపై ఆదాయపన్నులు విధించటం ద్వారా అసమానతలు పెరగకుండా చర్యలు చేపట్టారు.

⇒ భూసంస్కరణల చట్టాలు, 1969 లో బ్యాంకుల జాతీయం, 1970 లో రాజభరణాల రద్దువంటి సంస్కరణలను ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ 1976 లో సమానపనికి సమానవేతన చట్టం మరియు కనీస వేతనాల చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ శిశు సమగ్ర అభివృద్ధికోసం ICDS – Integrated Child Development Scheme ప్రారంభించారు.

⇒ ప్రజలకు ఉచిత న్యాయ సహాయ సేవలను అందించటం కోసం 1987 లో లీగల్ సర్వీసెస్ అథారిటీని స్థాపించారు.

⇒ పంచాయతీరాజ్ సంస్థలను 1959 లో నెల్లూరుజిల్లాలో ద్వారా స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలేర్పడ్డాయి.

⇒ 1992 లో 73,74 రాజ్యాంగ సవరణాలద్వారా పంచాయతీరాజ్ సంస్థలకు పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించారు.

⇒ జీవనోపాధిని కల్పించటం కోసం పనికి ఆహార పథకం ప్రవేశపెట్టడంతోపాటు 2006 లో NREGP పథకం ప్రవేశపెట్టారు.

* పశ్చిమబెంగాల్ & కేరళలు జీవనభృతిని నిరుద్యోగులకు కల్పించే పథకం ప్రవేశపెట్టారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ చేనేతరంగ కుటీర పరిశ్రమల అభివృద్ధికి కేంద్ర ఖాదీబోర్డు, సిల్క్‌బోర్డు, కాయిర్ బోర్డు, National Textiles Corporation మొ.వి ప్రారంభించారు.

⇒ సంక్షేమ అక్షరాస్యతను స్థాపించుటకు 1987 లో Operation Black Board పథకాన్ని, 2002 లో సర్వశిక్షా అభియాన్‌లను ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ భారతదేశంలో మత్తు పదార్థాలను నిషేధించినప్పటికీ మద్యపాన నిషేధ విషయంలో రాష్ట్రాలమధ్య తేడాలు కలవు.

* మనదేశంలో మద్యపానం నిషేధించిన మొదటి రాష్ట్రం – గుజరాత్
* ఆంధ్రరాష్ట్రం 1954 లో మొదటిసారిగా, AP లో 1994 లోను మద్యపానం నిషేధించారు. 1994 లోని నిషేధములను 1996 లో తొలగించి ప్రవేశపెట్టారు.

⇒ మొదటి రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 15(4) అధికరణను రాజ్యాంగంలో చేర్చి SC, ST లకు విద్యాసంస్థలయందు రిజర్వేషన్లు కల్పించారు.

⇒ 16(4) అధికరణద్వారా ఉద్యోగాల్లోకూడా రిజర్వేషన్లు అమలుచేస్తున్నారు.

⇒ 1954 లో హోదాను నిషేధిస్తూ బొంబాయి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన చట్టాన్ని నామిక్ శుక్లా Vs బొంబాయి ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు సమర్థించినది.

⇒ కార్యనిర్వాహక శాఖ పరిధినుండి న్యాయశాఖను వేరుచేస్తూ న్యాయవ్యవస్థకు స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని కల్పించుటకు కోసం 1973 లో CRPC చట్టాలలో మార్పులు చేశారు.

CRPC – Criminal Procedure Code

⇒ 44 వ అధికరణ – Common Civil Code ను నేటివరకూ భారతంలో ప్రవేశపెట్టలేకపోయారు

⇒ సరళాముద్గల్ మరియు ఇతరులు Vs Union of India వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు 1992 లో Common Civil code ను ఏర్పాటుచేయాలని కేంద్రప్రభుత్వానికి సూచించింది.

⇒ S.C నేటివరకు Common Civil code ను ఏర్పాటుచేయాలని కనీసాలు కేంద్ర ప్రభుత్వానికి సూచించింది.

⇒ మనదేశంలో Common Civil code ను కలిగిలేని ఏకైక రాష్ట్రం గోవా.

⇒ షాబానో కేసులో S.C 1985 లో ముస్లిం మహిళలకు కూడా విడాకుల సందర్భంగా మనోవర్తిని చెల్లించాలని పేర్కొన్నది.

⇒ 1986 లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం ముస్లిం మహిళల వివాహం విడాకులు మరియు వారసుల చట్టమును ప్రవేశపెట్టింది.

⇒ భారతదేశం యొక్క ఏకీకృత విధానాన్ని తెలియజేసే సూత్రాలు 51 అధికరణలో కలవు. వీటినన్నిటిని కలిపి మనదేశం ప్రయత్నాలు చేస్తుంది సూత్రాలకు కట్టుబడి ఉమ్మడి విధానాన్ని అనుసరిస్తున్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

స్వాభావిక లక్షణాలు:

⇒ శ్రేయోరాజ్య భావనను, సంక్షేమ స్వభావాన్ని తెలియజేస్తున్నాయి.
⇒ సమాజ సమిష్టి ప్రయోజనం కోసం ఉద్దేశింపబడినవి.
⇒ దిశా నిర్దేశక ప్రజాస్వామ్యాన్ని సాధించుటకోసం ఉద్దేశింపబడినవి.
⇒ కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు మార్గదర్శకాలుగా ఉపయోగపడతాయి.
⇒ నిర్దేశక నియమాలు అమలు బాధ్యత కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.
⇒ ఈ నియమాలకు న్యాయసంరక్షణ లేదు.
⇒ సంక్షేమ రాష్ట్ర స్థాపనకు నిమగ్నమైన మనదేశంలో న్యాయస్థానాలకు మాదిరి మార్గదర్శకాలుగా తోడ్పడతాయి.
⇒ ఇవి ప్రభుత్వాల పనితీరుకు కొలమానాలుగా పనిచేస్తాయి.
⇒ ఈ సూత్రాలకు న్యాయసంరక్షణ లేనప్పటికీ ప్రజాసమ్మతి, సామాజిక చైతన్యం కలదని, ప్రభుత్వాలు వీటిని విస్మరించుటకు ఉండదని అప్పుడే కేహెచ్ స్వామి ఉల్లేఖించారు.
⇒ "నిర్దేశక నియమాలలో అనేక విస్మయాలను కలిగిస్తుంది ప్రభుత్వాల పనితీరును నైతికతను చేకూరుస్తున్నది" — K.M. మున్షీ
⇒ "ఆదేశిక సూత్రాలు ఆత్మలోకి ప్రవేశించాలి దీర్ఘకాల ప్రయోజనాన్ని ఉంచి మూర్ఖత్వంతో కుల రాజ్యాంగంలో పొందుపరిచారు. మన రాజ్యాంగ నిర్మాతల వివేకం, విజ్ఞత ఈ సూత్రాల్లో ఇమిడి ఉన్నది" — H.J. కానియా (S.C 1st చీఫ్)

విమర్శనాత్మక పరిశీలన:

⇒ "ఆదేశిక నియమాలు న్యాయసంరక్షణ కల్పించనంతకాలం అవి అంతగా ప్రభావితులుకాదగినవికావు"
— కె. సంతానం (రాజ్యాంగ పరిశీలక సభ్యులు)
⇒ "నిర్దేశిక నియమాలు పోకేముల్లా అమర్చిన అందమైన వస్తువులు లాంటివి. వీటి వలన ప్రజలకు ఎలాంటి ఉపయోగం ఉండదు. వీటికి న్యాయసంరక్షణ కల్పించినపుడే వీటికి ప్రాధాన్యత కలుగుతుంది" — సర్ ఐవర్ జెన్నింగ్స్
⇒ "రాజ్యాంగంలో పొందుపర్చిన నిర్దేశక నియమాలు అస్పష్టంగాను, అసంబద్ధంగాను ఉన్నాయి. వీటి అమలుకోసం ప్రజలు ప్రభుత్వాలపై ఆధారపడవలసి వస్తున్నది" — M.R. శ్రీనివాసన్
⇒ "న్యాయకులు తమవద్దనుండే డబ్బు సొకర్యాన్నను సరిగా చెక్కుచెదరకుండా నిర్దేశక నియమాలు" — Prof. K.T. Shah
⇒ "నిర్దేశిక నియమాలు అనేవి ప్రభుత్వాల చిత్తశుద్ధిపైనా ఆధారపడి ఉంటుంది"
— D.D. బసు
⇒ "నిర్దేశిక నియమాలు నూతనసంవత్సరం మొదటిరోజు రాత్రి చేసుకున్న తీర్మానాలు వంటివి"
— నసీరుద్దీన్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రాథమిక హక్కులు – ఆదేశిక సూత్రాల మధ్యగల సంబంధం:

⇒ 21 వ అధికరణాల్లోని వ్యక్తి స్వేచ్ఛను పొందే సందర్భంలో ఏ వ్యక్తియినా నిర్బంధంలో ఉన్నట్లయితే ఆ వ్యక్తి యొక్క ఆర్థిక పరిస్థితి సామాన్యంగా వెనుకబడిన సందర్భాల్లో ఆదేశిక సూత్రాల్లోని 39(A) అధికరణ ద్వారా కల్పించబడే ఉచిత న్యాయసేవా సహాయాన్ని పొందటం ద్వారా వ్యక్తి స్వేచ్ఛను కాపాడుకోవచ్చు.

⇒ 46 అధికరణను అనుసరించి, సామాన్యంగా, ఆర్థికంగా, విద్యాపరంగా వెనుకబడిన వర్గాలను కల్పించబడే రిజర్వేషన్లకు ప్రాథమిక హక్కుల్లోని 15(4), 15(5) & 16(4) అధికరణలద్వారా మద్దతు కల్పించారు.

⇒ 39 అధికరణనుసరించి సంపద కొద్దిమంది చేతుల్లోనే కేంద్రీకృతం కాకుండా సమాజ విశాల ప్రయోజనం కోసం ఉపయోగించే సందర్భంలో ఆస్తి అనగా ఉన్నుల భూతీయుల్లో 31(A), 31(B), 31(C) అధికరణాలద్వారా ప్రత్యేక రక్షణలను కల్పించారు.

⇒ 14 అధికరణనుసరించి చట్ట సమానత్వం కోసం 38 అధికరణలలో పేర్కొన్న సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ న్యాయాన్నందించే వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేయాల్సి ఉంది.

⇒ 45 అధికరణ ప్రకారం ప్రాథమిక విద్యను అందరికీ అందించే అంశాన్ని ప్రాథమిక హక్కుల్లో 86 వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా చేర్చబడిన 21(A) అధికరణ సమర్థిస్తున్నది.

ప్రాథమిక హక్కులు	ఆదేశిక సూత్రాలు
1. అమెరికా రాజ్యాంగం నుండి గ్రహించినవి.	1. ఐర్లాండ్ నుండి గ్రహించబడినవి.
2. 3వ భాగంలో 12-35 అధికరణలు.	2. 4వ భాగంలో 36-51 వరకు అధికరణలు.
3. వ్యక్తి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలకు ఉద్దేశించినవి అనగా వ్యక్తి ప్రతిపత్తిని పెంపొందించినవి.	3. సమూహ సమిష్టి ప్రయోజనాలకు ఉద్దేశించబడినవి.
4. వ్యక్తి స్వేచ్ఛ, రాజకీయ ప్రజాస్వామ్యమును పెంపొందించుటకు.	4. ఆర్థిక ప్రజాస్వామ్యాన్ని సాధించుటకు.
5. ప్రధానంగా నకారాత్మక ప్రక్రియం కల్గివుంటాయి.	5. ఇవి ప్రధానంగా సకారాత్మకమైనవి. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు చేయాల్సిన పనులను తెలియజేస్తాయి.
6. వీటి సంరక్షణ ఉన్నత న్యాయస్థానాలది.	6. వీటి అమలు పూర్తిగా ప్రభుత్వాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.
7. న్యాయ సంరక్షణ కలిగివున్నవి.	7. న్యాయ సంరక్షణ లేదు.
8. వీటి అమలుకోసం ప్రభుత్వాలు ప్రత్యేకచట్టాలు చేయాల్సిన అవసరం లేదు.	8. ప్రభుత్వాలు తప్పనిసరిగా చట్టాలు చేయాలి.
9. అత్యవసర కాలంలో సస్పెండ్ చేయవచ్చు.	9. ఇవి ఎల్లప్పుడూ సుప్రచేతనావస్థలో ఉంటాయి.
10. రాజ్యాంగ లక్ష్యాలను సాధించుటకు ఇవి ○ సాధనాలుగా తోడ్పడతాయి.	10. రాజ్యాంగ లక్ష్యాలను ఇవి తెలియజేస్తాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

11. సర్వోన్నతన్యాయస్థానం, సర్వోన్నతన్యాయస్థానం ఉండవచ్చు ఉంటుంది.

11. ప్రభుత్వాల ఆర్థిక స్థోమతను సంబంధించి మాత్రమే ఉంటుంది.

ప్రాథమిక హక్కులు, ఆదేశిక సూత్రాల సంబంధాలపై రాజ్యాంగ సవరణలు – సుప్రీంకోర్టు తీర్పులు :

- ఆదేశిక సూత్రాల్ని అమలుపరుచుటలో భాగంగా మద్రాస్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం విద్యాసంస్థల్లో SC, STలకు కల్పించిన రిజర్వేషన్ల చట్టాన్ని చుంపకం ద్వారా రాజ్యాంగ కేసులో S.C కొట్టివేసింది.
- కామేశ్వర్ సింగ్ Vs State of Bihar వ్యాజ్యంలో భూసంస్కరణలు చట్టాలు, జమీందారీ రద్దు చట్టంలని ఆస్తిహక్కుకు వ్యతిరేకమైన ఉంశాలను S.C కొట్టివేసింది.
- మొదటి రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఆదేశిక సూత్రాల అమలుకోసం రూపొందించబడిన చట్టాలకు రక్షణ కల్పించారు.
- శంకరీప్రసాద్ Vs Union of India కేసులోనూ, సజ్జన్ సింగ్ Vs రాజస్థాన్ ప్రభుత్వం కేసులోనూ S.C ఆదేశిక సూత్రాల అమలుకోసం పార్లమెంటు చేయబడిన 1,4 రాజ్యాంగ సవరణలను సమర్థించినది.
- 1967లో గోలక్‌నాథ్ కేసులో S.C ప్రాథమిక హక్కులకు ప్రాధాన్యమిస్తూ ఆదేశిక సూత్రాల అమలు కోసం ప్రాథమిక హక్కుల్ని సవరించే పార్లమెంటుకు లేదని తీర్పునిచ్చింది.
- 1969 లో బ్యాంకుల జాతీయాన్ని, 1970లో రాజభరణాల రద్దులో విషయంలోనూ S.C ప్రాథమిక హక్కులకు ప్రాధాన్యమిస్తూ ప్రభుత్వం నిర్దేశిక నియమాల అమలుకోసం రూపొందించిన చట్టాలు చెల్లవని తీర్పిచ్చింది.
- 1971 లో 24వ సవరణ ద్వారా ఆదేశిక సూత్రాల అమలుకోసం రాజ్యాంగంలని ఏ భాగాన్నైనా సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకు ఉంటుంది.
- 25వ సవరణ: నిర్దేశిక నియమాల అమలు సందర్భంగా ప్రభుత్వం ఏమైనా ఆస్తులను జాతీయం చేసినప్పుడు చెల్లించే నష్టపరిహారం పార్లమెంటు చట్టం ద్వారా నిర్ణయిస్తుంది. శాంతియుతంగా పార్లమెంటు రూపొందించే చట్టాలను న్యాయస్థానాల్లో సవాల్ చేయరాదు.
- 26వ సవరణ: రాజభరణాల రద్దుకు రాజ్యాంగబద్ధతను కల్పించుట జరిగింది.
- 1973లో కేశవానంద భారతి కేసులో S.C 24వ సవరణను సమర్థించినది. అంతే కాకుండా S.C తీర్పు నిర్దేశిక నియమాల ప్రాధాన్యతను తెలియజేస్తుంది.
- 1976లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 42వ సవరణ ద్వారా నిర్దేశిక నియమాలు ప్రాధాన్యత కల్పించినది.
- 42 సవరణ ద్వారా 368లో అధికరణలో 4వ పెక్షన్ చేర్చారు. దీని ప్రకారం, నిర్దేశిక నియమాల అమలుకోసం రాజ్యాంగంలని ఏ భాగాన్నైనా పార్లమెంటు సవరించవచ్చు. పార్లమెంటు చేసిన రాజ్యాంగ సవరణలను ఏ న్యాయస్థానంలోనూ ప్రశ్నించరాదు.
- 1980, మినర్వా మిల్స్ కేసులో S.C ప్రాథమిక హక్కులకూ, ఆదేశిక సూత్రాలకూ మధ్య సమన్వయం కుదిర్చి ప్రయత్నం చేసింది.
- ప్రాథమిక హక్కులు నిర్దేశిక నియమాలు పరస్పరం విరుద్ధమైనవి కాని ఇరువురి ప్రయోజనం తీసే బండికి రెండు రథచక్రాలు వంటివి. ఈ రెండింటిమధ్య సమన్వయం కుదుర్చినప్పుడే రాజ్యాంగ సంస్థలన్నిటికైనా ఉన్నతని S.C పేర్కొన్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- A.N. రే, A.N. గ్లోవక్ మిలదైన న్యాయమూర్తులు – నిర్దేశిక నియమాలు భారత రాజ్యాంగ లక్ష్యాలను తెలియజేయగా; ప్రాథమిక హక్కులు & లక్ష్యాలను సాధించే మార్గాలు మరియు సాధనాలు వంటివని అభిప్రాయపడ్డారు.
- 39వ అధికరణ నిర్దేశిక నియమాల అమలుకు మాత్రమే న్యాయసంరక్షణ ఉంటుంది. మొత్తం విషయాలకు & సూత్రాన్ని వర్తించబడలేదని S.C పేర్కొన్నది.
- మెనకా గాంధీ Vs కేంద్ర ప్రభుత్వం, ఉన్నికృష్ణన్ Vs AP ప్రభుత్వం వ్యాజ్యాలలో S.C ప్రాథమిక విద్యను అందించాల్సిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలపై కలదని పేర్కొనటం ద్వారా ఆదేశిక సూత్రాలను సమర్థించినది.
- ఇందిరా సాహ్నీ Vs Union of India మరియు 73వ రాజ్యాంగ సవరణ విషయములో అశోక్ కుమార్ Vs Union of India వ్యాజ్యాలలో S.C కీలకమైన తీర్పునిచ్చిన దిశానిర్దేశాన్ని కూడా సమర్థించినది.
- "నిర్దేశిక నియమాల్ని కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు చిత్తశుద్ధితో అమలుపరిచినట్లయితే అవకాశాలన్నీ భారతదేశం భూతల స్వర్గం అవుతుంది" – M.C. చాగ్లా
- "నిర్దేశిక నియమాలు నిష్ప్రయోజనం చేయడానికి అవకాశం లేదు. అని ప్రభుత్వాల శ్రద్ధసంపత్తిని, చిత్త శుద్ధినే తెలియజేస్తాయని, కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల పరిపాలన విధానరూపకల్పనలో ప్రాధాన్యతను కలిగిస్తాయి" – Dr. B.R. అంబేద్కర్

2008, Group–2 Questions [1 UNIT]

1. పీఠిక భారత రాజ్యాంగంలో భాగమని ఏ తీర్పు గుర్తించింది?
   1. కేశవానంద భారతి, 2. గోలక్‌నాథ్, 3. S.R. బొమ్మై, 4. మినర్వా మిల్స్
2. పీఠికలోని సోషలిస్ట్, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వం అనే భావాలను ____ విప్లవం నుండి గ్రహించారు?
   1. రష్యా, 2. ఫ్రాన్స్, 3. ఫిలడెల్ఫియా, 4. జర్మనీ
3. సర్వజనవాదము మరియు లౌకికవాదము అనే రెండు పదాలను రాజ్యాంగానికి ____ సవరణ వలన చేర్చారు?
   1. 44 2. 40 3. 38 4. 42
4. 'అంటరానితనము రద్దుచేయబడినది' అని భారతరాజ్యాంగంలోని ఏ అధికరణ తెలుపుతుంది?
   1. 18వ అధికరణ 2. 14వ అధికరణ 3. 17వ అధికరణ 4. 3వ అధికరణ
5. క్రింది వానిలో గ్రాన్‌విల్లీ ఆస్టిన్ రచించినది?
   1. Introduction to the Study of Law of the Constitution
   2. The Indian Constitution – Corner Stone of a nation
   3. Some Characteristics of the Indian constitution
   4. Indian Constitutions
6. భారత రాజ్యాంగంలోని ఏ భాగంలో ప్రాథమిక హక్కులను చూపించారు?
   1. III 2. II
   3. IV 4. I

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

7. 'భారత భూభాగంలో ఏ వ్యక్తికీ చట్టబద్ధమైన నివాసాన్ని కల్పించడానికి నిరాకరించరాదు' అని భారత రాజ్యాంగంలో ఏ నిబంధన తెలుపుతుంది?

1. 21 2. 18 3. 14 4. 22

8. ప్రాథమిక విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా కొన్ని సవరణ ద్వారా ఏ సవత్సరం రాజ్యాంగంలో చేర్చారు?

1. 2000 2. 1998 3. 2004 4. 2002

9. 'క్వో వారెంటో' అంటే ఏమిటి?

1. బంధీ ప్రత్యక్ష 2. అధికార పృచ్ఛ 3. పరమాదేశ 4. ఉత్ప్రేషణ

10. పార్లమెంటు అంతర్గత భద్రతా సంరక్షణా చట్టం (MISA) చేసినప్పుడు భారతప్రధానమంత్రి ఎవరు?

1. ఇందిరాగాంధీ 2. రాజీవ్‌గాంధీ 3. వి.పి. సింగ్ 4. పి.వి. నరసింహారావు

11. ఆస్తిహక్కు —— భారత రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా తొలగించబడింది?

1. 42 2. 40 3. 43 4. 44

12. "Introduction to the Constitution of India" గ్రంథ రచయిత ఎవరు?

1. M.V. పైలీ 2. H.J. లాస్కీ 3. D.D. బసు 4. B.B. తాయల్

13. 'ఆదేశ సూత్రాలు ——— నిష్ప్రయోజనమైన ఉద్దేశాలు పనిసాగుటకు సహాయపడే బాణీలుగా మిగిలిపోతాయి' అని ఎవరు తలచారు?

1. అంబేద్కర్ 2. పణిక్కర్ 3. ఆస్టిన్ 4. B.N. రావ్

14. పర్యావరణ రక్షణ మరియు అభివృద్ధి మధ్య అటవీ, పర్యావరణ రక్షణలను ప్రాథమికంగా చేర్చిన సంవత్సరం?

1. 1978 2. 1976 3. 1983 4. 2004

15. ఏ సంఘం ప్రాథమిక విధులకై ప్రత్యేక అధ్యాయం రాజ్యాంగంలో ఉండాలనే సలహా ఇవ్వలేదు?

1. సుబ్బారియా 2. రాజమన్నార్ 3. A.R.C 4. స్వరణ్‌సింగ్

16. పింగళి వెంకయ్య త్రివర్ణ పతాక నమూనాను తయారు చేశారు. అతని స్వస్థలము?

1. మచిలీపట్నం 2. శ్రీకాకుళం 3. మచిలీపట్నం 4. తిరుపతి

17. ఉష్ణ విప్లవం (1917) భారత రాజ్యాంగంలోని పీఠికకు —— భావాలను ఇవ్వలేదు?

1. సామాజిక, ఆర్థిక మరియు రాజకీయ న్యాయములు
2. స్వేచ్ఛ, సమానత్వములు మరియు సౌభ్రాతృత్వము
3. భావవ్యక్తీకరణ మరియు ప్రకటనా స్వేచ్ఛ
4. హోదా మరియు అవకాశ సమానత్వములు

18. రాజ్యాంగంలోని ప్రాథమిక హక్కులను ప్రస్తుతం —— గ్రూపులుగా విభజించవచ్చు?

1. 7, 2. 8, 3. 6, 4. 5

19. వీటిని భారత రాజ్యాంగంలో —— పొందుపరిచారు?

1. కేంద్ర 2. ఉమ్మడి
3. రాష్ట్ర 4. స్థానిక

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

20. ఉగ్రవాద & అంతరాయ చర్యల(నివారణ)చట్టము (సాధారణంగా టాడా అని పిలువబడే) ను తీసుకొచ్చిన సంవత్సరము?

1. 1971 2. 1974 3. 1980 4. 1985

61

21. లౌకికవాదము రాజ్యాంగంలో ఒక భాగమని లక్షణాలు. దీనిని తొమ్మిది మంది న్యాయమూర్తులతో సుప్రీంకోర్టు ఈ కేసులో నిర్ణయించింది?

1. S.R. బొమ్మై Vs Union of India
2. కూపర్ Vs Union of India
3. కోలే Vs Union of India
4. ప్రతిపాల్ సైన్ Vs Union of India

22. ఈ క్రింది వాటిలో ఒకటి కేంద్రపాలితాలు:

1. మిజోరాం 2. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 3. పాండిచ్చేరి 4. గోవా

2

www.ourstudycircle.in

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD 500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రెండవ అధ్యాయం

63

I. భారత సమాఖ్య విశిష్ట లక్షణాలు:

⇒ ఒకదేశ పరిపాలనాధికారాల్ని కేంద్రీకరణ & పంపిణీనుసరించి ఏకకేంద్ర, సమాఖ్య ప్రభుత్వాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

⇒ "ఒకదేశ పరిపాలనకు సంబంధించిన శాసనాధికారాలను మిశ్రమ కేంద్రీయ శాసనవ్యవస్థ వాడుకగా వినియోగిస్తుంటే ఆ ప్రభుత్వాన్ని ఏకకేంద్ర ప్రభుత్వంగా చెప్పవచ్చు"

— A.V. డైసీ.

⇒ ఫ్రాన్స్, టర్కీ, ఇజ్రాయిల్, చైనా, జపాన్ వంటి దేశాల్లో ఏకకేంద్ర విధానం అనుసరిస్తున్నారు.

⇒ "దేశపరిపాలనాధికారాలు రాజ్యాంగం ద్వారా కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య పంపిణీ చేయబడి వాటివాటి పరిధిలో స్వతంత్రంగా వ్యవహరించే అధికారాన్ని కలిగిఉండటాన్నే — "సమాఖ్య ప్రభుత్వం" గా చెప్పవచ్చు" — A.V. డైసీ

⇒ "రాష్ట్రాల హక్కులను మరియు జాతీయ సమైక్యతను సమన్వయపరిచే రాజకీయ సాధనమే సమాఖ్య" — A.V. డైసీ

⇒ అమెరికా, రష్యా, స్విట్జర్లాండ్, కెనడా, ఆస్ట్రేలియా, నైజీరియా, ఆఫ్గానిస్తాన్, భారత వంటి దేశాలు సమాఖ్య లక్షణాలను కలిగిన్నాయి.

⇒ భారతదేశం ఏకకేంద్ర మరియు సమాఖ్య లక్షణాల్ని కలిగిఉన్నందున ఈ రెండింటి కలయికగా భారత్‌ను చెప్పుకోవచ్చును.

భారత రాజ్యాంగంలోని సమాఖ్య లక్షణాలు:—

⇒ "భారతదేశం బలమైన కేంద్రీకృత ధోరణిగల బలహీనమైన సమాఖ్యయేగానీ, శుద్ధ సమాఖ్య ప్రభుత్వం కాదు" — సర్. ఐవర్ జెన్నింగ్స్

⇒ "భారతదేశం సాధారణ పరిస్థితులలో సమాఖ్యగాను, అత్యవసర పరిస్థితుల్లో ఏకకేంద్ర ప్రభుత్వంగా వ్యవహరిస్తుంది" — డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్

⇒ "భారతదేశం ఒక అర్ధసమాఖ్య" — కె.సి. వేర్

⇒ భారత రాజ్యాంగాన్ని (దేశాన్ని) సహకార సమాఖ్యగా వర్గీకరించినది — గ్రాన్విల్ ఆస్టిన్ & డి.ఎన్. బెనెర్జీ

⇒ భారత రాజ్యాంగంలో అనేక బేరమాడే లక్షణాలున్నందున, దీనిని బేరమాడే సమాఖ్యగా (Bargaining federation) వర్గీకరించినది — మారిస్ జోన్స్

⇒ భారతదేశం సూత్రబద్ధమైన సమాఖ్యకాదు అనగా ఒప్పందం ద్వారా ఏర్పడిన సమాఖ్య కాదు. అందువల్ల దేశంలోని రాష్ట్రాలకు యూనియన్ నుండి విడిపోయే అధికారం లేదు.

— డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ "భారతరాజ్యాంగం బలమైన ఏకకేంద్ర లక్షణాలను కలిగిన్నండి, బలహీనమైన సమాఖ్య లక్షణాలను కలిగిన్నదేగానో, బలమైన సమాఖ్య లక్షణాలు, బలహీనమైన ఏకకేంద్ర లక్షణాల్ని కలిగిలేన్నదికాదు" — కె.సి. వేర్

⇒ "భారత్ సిద్ధాంతపరంగా సమాఖ్యప్రభుత్వ విధానం అనుసరించాలని అనుకున్నప్పటికీ ఆచరణలో మాత్రం ఏకకేంద్ర లక్షణాలను అనుసరిస్తున్నది" — కె. సంతానం

⇒ "భారతదేశం వాస్తవికమైన సమాఖ్యవిధానాన్ని అనుసరిస్తున్నది" — అలెగ్జాండ్రోవిచ్

⇒ భారతదేశ పాలనావిధానాలపై అనేక పరిశోధనలు చేసిన పాల్ ఆపిల్‌బీ, [Paul H.] "Public Administration in India" గ్రంథంలో భారతదేశమును వాస్తవికమైన సమాఖ్యగా వర్ణిస్తూ "రాజ్యాంగ నిర్మాతల వివేకంతో ఈ సమాఖ్య ఏర్పాటు జరిగింది" అని అన్నారు.

అధికారాల పంపిణీ :-

⇒ భారత రాజ్యాంగంలోని 7వ షెడ్యూల్‌లో కేంద్ర,రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య అధికారాల పంపిణీకి సంబంధించిన జాబితాలు కలవు.

(a) కేంద్రజాబితాలో మొదట, అంతర్గతకలిరు ప్రాముఖ్యమున్న 97 అంశాలు చేర్చగా ప్రస్తుతం 99 అంశాలున్నాయి.

(b) రాష్ట్రజాబితాలో 66 అంశాలను రాష్ట్ర జాబితాలో చేర్చగా ప్రస్తుతం 61 అంశాలు మాత్రమే ఉన్నాయి.

(c) ఉమ్మడి జాబితాలో కన్కరెంట్ మొదట శ్వేతపత్రం అవసరమున్న 47 అంశాల్ని ఉమ్మడి జాబితాలో చేర్చగా ప్రస్తుతం 52 అంశాలున్నాయి.

* మిగిలిన జాబితాలలో లేని అంశాలను అవశిష్టాధికారాలుగా పేర్కొంటూ వాటిపై కేంద్రప్రభుత్వానికి అధికారాలు కల్పించారు.

* సమాఖ్య ప్రభుత్వ ముఖ్యలక్షణమైన అధికారాల పంపిణీ భారత రాజ్యాంగంలో పాందుపరిచారు.

లిఖిత రాజ్యాంగం :-

⇒ కేంద్ర,రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య రాజ్యాంగం చేసిన అధికారవిభజన మన రాజ్యాంగం లిఖితస్వభావకమైనది.

⇒ కేంద్రప్రభుత్వ అధికార పరిధిని 73వ అధికరణంలోను, రాష్ట్రప్రభుత్వాల అధికార పరిధిని 162వ అధికరణంలోను నిర్ణయించారు.

దృఢ రాజ్యాంగం :-

⇒ మారుతున్న దేశకాలమాన పరిస్థితులకనుగుణంగా పరిపాలనలో మార్పులు చేయవలసిన రాజ్యాంగాన్ని కూడా సవరించాలి.

⇒ మన రాజ్యాంగంలోని సమాఖ్య లక్షణాలను సవరించేప్పుడు అయితే పార్లమెంటు యొక్క ప్రత్యేక తీర్మానంతో పాటు రాష్ట్రాల ఆమోదాన్ని కూడా

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పొందాలని చెప్పడంవల్ల ఈ విషయంలో మన రాజ్యాంగం బైధలక్షణాన్ని కలిగివుంది.

స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల న్యాయవ్యవస్థ :-

⇒ కేంద్రానికి, రాష్ట్రాలకూ; రాష్ట్రాలకూ, రాష్ట్రాలకూ మధ్య వివాదాలు ఉత్పన్నమైనప్పుడు 131వ అధికరణనుసరించి సుప్రీంకోర్టు పరిష్కరిస్తుంది. 64

⇒ భారత సుప్రీంకోర్టు కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల పరిధిలోకాకుండా స్వతంత్రంగా తీర్పులనిస్తుంది

రాజ్యాంగాధిక్యత :-

⇒ భారతదేశంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రాజ్యాంగంద్వారా ఏర్పడి; రాజ్యాంగం ద్వారానే అధికారాలను పొంది; రాజ్యాంగ పరిధికి లోబడి వ్యవహరిస్తాయి.

⇒ కేంద్రానికీ, రాష్ట్రాలకూ; రాష్ట్రాల మధ్య సమస్యల్ని సుప్రీంకోర్టు రాజ్యాంగాన్ని అనుసరించే పరిష్కరిస్తుంది.

⇒ మనదేశంలో వ్యక్తులు, సంస్థలు ప్రభుత్వాలు & న్యాయవ్యవస్థ మొత్తంగా రాజ్యాంగ పరిధికి లోబడే వ్యవహరించాలి.

రెండు స్థాయిలలో ప్రభుత్వాలు :-

⇒ జాతీయ అంతర్జాతీయ ప్రాముఖ్యమున్న విషయాలపై విధానాలను రూపొందించి పరిపాలనను నిర్వహించుటకు కేంద్ర ప్రభుత్వం, ప్రాంతీయ ప్రాముఖ్యమున్న విషయాలపై విధానాన్ని రూపొందించి పాలించుటకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అనగా ఏకకాలంలో రెండుస్థాయిల్లో ప్రభుత్వాలేర్పడి పనిచేస్తాయి.

రాజ్యాంగ సవరణలలో రాష్ట్రాల పాత్ర :-

⇒ భారత రాజ్యాంగంలోని సమాఖ్య లక్షణాలను సవరించేటప్పుడు పార్లమెంటు $\frac{2}{3}$ వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో పాటు దేశంలోని $\frac{1}{2}$ వంతు రాష్ట్రాల ఆమోదం కూడా పొందాలి.

* రాజ్యాంగ సవరణలకు ఈ పద్ధతిని అమెరికా నుండి స్వీకరించారు.

పార్లమెంటులో రాష్ట్రాల ప్రాతినిధ్యం :-

⇒ భారత్ పార్లమెంటులోని రాజ్యసభ (ఎగువసభ) రాష్ట్రాలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తుంది.

⇒ పార్లమెంటు రూపొందించే శాసనాల విషయంలోనూ వనరుల రాజ్యాంగ సవరణలవిషయాలలోను రాజ్యసభ రాష్ట్రాల హక్కులను సంరక్షించుటకు కృషిచేస్తుంది.

వాస్తవిక సమాఖ్య [అమెరికా] అనుసరించే సమాఖ్య లక్షణాలు [భారతరాజ్యాంగంలో లేని అంశాలు] :

1. ద్వంద్వ పౌరసత్వం → [అమెరికాలో దేశ, రాష్ట్ర పౌరసత్వాలు వేర్వేరుగా ఉంటాయి].
2. రెండు రాజ్యాంగాలు → [అమెరికాలో ఫెడరల్ మరియు రాష్ట్రాల రాజ్యాంగాలు కలవు].
3. కేంద్ర, రాష్ట్రాలకు వేర్వేరు న్యాయవ్యవస్థలు → [ఫెడరల్ రాజ్యాంగం – సుప్రీంకోర్టు, రాష్ట్ర రాజ్యాంగాలు – రాష్ట్ర ఉన్నత న్యాయస్థానాలు].

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారతరాజ్యాంగంలోని ఏకకేంద్ర లక్షణాలు :—

(1) ప్రశ్న రాజ్యాంగం ?

⇒ G.N. జోషి అనే రాజ్యాంగ విశ్లేషకుడు భారత రాజ్యాంగం ఏపూర్తిగా సమ్మిశ్రయుత - మైనదీ కాదని మన రాజ్యాంగంలో ఎక్కువగా ఏకకేంద్ర లక్షణాలే ఉన్నాయన్నాడు.

⇒ జస్టిస్ K. P. మఖర్జీ భారత రాజ్యాంగాన్ని సమాఖ్యగా వర్గీకరించుటకు అవకాశం లేదన్నారు. ఎందుకంటే కేంద్రప్రభుత్వ ఆధిక్యత సమాఖ్యను బలహీనపరచిందన్నారు.

(2) ఏక పౌరసత్వం

(3) ఏకీకృత న్యాయవ్యవస్థ

(4) ఒంకే రాజ్యాంగం

(5) బలమైన కేంద్ర ప్రభుత్వం : వాస్తవసమాఖ్యలో బలమైన రాష్ట్రాలు, బలహీనమైన కేంద్ర ప్రభుత్వాలు ఉంటాయి.

(6) కేంద్రప్రభుత్వ ఆధిక్యత : 365 అధికరణ - కేంద్రం జారీచేయు పరిపాలనాదేశాలను రాష్ట్రాలు తప్పనిసరిగా పాటించాలి. వీటితో రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలపై చర్యలు తీసుకొనే అధికారం కేంద్రానికి ఉన్నది.

249 వ అధికరణ — రాజ్యసభ ప్రత్యేక తీర్మానాన్ని ఆమోదించినచో రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొన్న అంశంపై కూడా శాసనం చేయు అధికారం కేంద్రానికి కలదు.

(7) అత్యవసర అధికారాలు :

18 వ భాగంలోని అత్యవసర అధికారాలు ఏకకేంద్ర లక్షణాలను తెలియజేస్తున్నాయి.

352 వ అధికరణ — జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో, 356 అధికరణ ద్వారా రాష్ట్రపతి పాలన విధించినప్పుడు, 360 అధికరణ - ఆర్థిక అత్యవసర కాలంలోను; కేంద్ర ప్రభుత్వం కేంద్ర, రాష్ట్రాల పరిపాలనను శాసించగలదు.

(8) గవర్నర్ వ్యవస్థ :

- రాజ్యాంగం ద్వారా రాష్ట్రానికి అధిపతి - గవర్నర్
- రాష్ట్ర పరిపాలన గవర్నర్ పేరుమీదనే జరుగుతుంది.
- గవర్నర్ల నియామకం, బదిలీలు, తొలగింపులలో అధికారం కేంద్రానిదే.

(9) రాజ్యాంగ సవరణలలో కేంద్ర ఆధిక్యత :

- రాజ్యాంగంలోని ఎక్కువ విషయాలను పార్లమెంటు సాధారణ మెజార్టీ లేదా 2/3 వంతు మెజార్టీతో సవరిస్తుంది.
- సమాఖ్య లక్షణాలను తెలియజేసే కొన్ని సవరణలలో మాత్రమే రాష్ట్రాల ఆమోదం పొందాలి.

(10) రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ :

- రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ అధికారం పార్లమెంటుదే.
- రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణకి సంబంధించి సంబంధిత రాష్ట్రాల అభిప్రాయాలతో నిమిత్తం లేకుండా కేంద్రమే తన స్వంత నిర్ణయాలు తీసుకోవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(11) రాజ్యసభలో అసమాన ప్రాతినిధ్యం:
- అమెరికా ఎగువసభ అయిన సెనేటులో అన్ని రాష్ట్రాలకు సమాన ప్రాతినిధ్యం కలదు.
- మన రాజ్యసభలో పెద్దరాష్ట్రమైన UP కి 31 స్థానాలుండగా, అస్సాం మిజోరాం మిగిలిన 'ఈశాన్య' రాష్ట్రాలకు మరియు గోవాకు ఒక్కొక్క స్థానమే కేటాయించారు.

(12) రాజ్యాంగబద్ధ సంస్థలు:
(a) అఖిల భారత సర్వీసుల ఉద్యోగులు – IAS, IPS, IFS ల ఉద్యోగులను ఎంపికచేసే UPSC చైర్మన్ & ఇతర సభ్యులను కేంద్రప్రభుత్వమే నియమిస్తుంది.
(b) కేంద్ర Controller & Auditor General [CAG] – కేంద్రప్రభుత్వ ఖర్చులు, ఖాతాలను తనిఖీచేసే CAG రాష్ట్రప్రభుత్వ ఖరు ఖాతాల్ని తనిఖీ చేస్తారు.
148వ అధికరణ: CAG ను రాష్ట్రపతి అనగా కేంద్రమే నియమిస్తుంది.
(c) కేంద్ర ఆర్థిక సంఘం – కేంద్ర, రాష్ట్రప్రభుత్వాల మధ్య ఆదాయాన్ని పంపిణీ చేసే Finance Commission ను కేంద్రప్రభుత్వం [రాష్ట్రపతి] నియమిస్తుంది.
(d) కేంద్ర ఎన్నికల సంఘం – పార్లమెంటు ఎన్నికలతో పాటు, రాష్ట్రాల శాసనసభలకు కూడా సాధారణ ఎన్నికలు నిర్వహించే CEC ను కూడా కేంద్రమే నియమిస్తుంది.
(e) అంతర రాష్ట్ర మండలి – కేంద్రానికి, రాష్ట్రాలకు; రాష్ట్రాలకు, రాష్ట్రాలకు మధ్య తలెత్తే వివాదాలను సామరస్యంగా పరిష్కరించుటకు ఏర్పాటు చేయబడే 'అంతర రాష్ట్ర కౌన్సిల్'ను కూడా కేంద్రమే ఏర్పాటుచేస్తుంది.

(13) రాజ్యాంగేతర సంస్థలు:
(a) ప్రణాళికా సంఘం – మనదేశంలో సామాన్య, ఆర్థికాభివృద్ధికి అవసరమైన జాతీయ ప్రణాళికలతో పాటు, రాష్ట్రాల ప్రణాళికలను కూడా జాతీయ ప్రణాళికా సంఘం రూపొందిస్తుంది. దీనికి చైర్మన్ ప్రధానమంత్రి. రాష్ట్రాలకు ప్రాతినిధ్యం ఉండదు.
(b) జాతీయ అభివృద్ధి మండలి (NDC) – ప్రణాళికా సంఘం రూపొందించిన ప్రణాళికా ముసాయిదాను NDC ఆమోదిస్తుంది. NDC కి కూడా ప్రధానమంత్రే అధ్యక్షుడు. దీనిలో రాష్ట్రాల ప్రాతినిధ్యం ఉన్నప్పటికీ ఇది కేవలం ప్రణాళికా సంఘానికి సలహామండలిగా మాత్రమే పని చేస్తుంది.

** 1994 లో సుప్రీంకోర్టు S.R. బొమ్మై కేసులోని తీర్పునిస్తూ రాజ్యాంగం, మనదేశం అనుసరించే సమాఖ్య విధానం భారతరాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపంలో అంతర్భాగం, అందువల్ల అందుకు విరుద్ధమైన చర్యలు కేంద్రం చేపట్టకూడదని చెప్తూ, 'సమాఖ్య' అనే పదాన్ని మన రాజ్యాంగానికి అనుసంధానం చేసినది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

శాసన సంబంధాలు:

⇒ 7వ షెడ్యూల్ ననుసరించి కేంద్ర రాష్ట్రాల మధ్య అధికార పంపిణీ జాబితా గూర్చి వేర్కొన్నారు

(a) కేంద్రజాబితా – రాజ్యాంగం అమల్లోకి వచ్చినప్పుడు ఈ జాబితాలోని అంశాలు – 97.
కానీ ప్రస్తుత అంశాలు – 99.

* 1956 లో 7వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ప్రజాప్రయోజనాల దృష్ట్యా వస్తువుల ఉత్పత్తి పరియు పంపిణీ అనే అంశాన్ని ఈ జాబితానుండి తొలగించారు.
* కేంద్రజాబితాలోని 92వ అధికరణలో అంతర రాష్ట్ర వ్యాపార వాణిజ్యంపై పన్నులు కేంద్ర ప్రభుత్వం విధించటం ద్వారా 92(A) అధికరణను, Consignment Tax కోసం 92(B), సేవలపై పన్నులకోసం 92(C) అధికరణల్ని రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.
* ఈ జాబితాలోని ముఖ్యమైన అంశాలు:
  - దేశ రక్షణ, విదేశీ వ్యవహారాలు, కరెన్సీ;
  - బ్యాంకింగ్, విమానయానం;
  - నౌకాయానం;
  - పోస్టాఫీసులు, టెలిఫోన్లు;
  - పౌరసత్వం;
  - సుప్రీంకోర్టు, హైకోర్టు;
  - వ్యవసాయేతర ఎస్టేట్ భూములు మొదలైనవి.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell: 9704136223

* ఈ జాబితాలోని అంశాలపై చట్టాలు చేసే సంపూర్ణాధికారం పార్లమెంటుకు ఉంటుంది.

(b) రాష్ట్రజాబితా – ప్రాంతీయ ప్రాముఖ్యంగల 66 అంశాలు కలవు.
* 1976 లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వకాలంలో 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 5 అంశాలు ఈ జాబితానుండి తొలగించబడటం వలన ప్రస్తుత అంశాలు – 61.
* ముఖ్యాంశాలు:
  - వ్యవసాయం, నీటిపారుదల, భూమి;
  - రోడ్లు, రవాణా;
  - శాంతి భద్రతలు;
  - స్థానిక స్వపరిపాలన;
  - జైళ్లు;
  - వినోదం;
  - రాష్ట్ర ఎక్సైజ్ మొదలైనవి.
* ఈ జాబితాలోగల అంశాలపై శాసనాలను రూపొందించే అధికారము రాష్ట్రప్రభుత్వాలు కలిగివుంటాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో ఈ జాబితాలో పేర్కొన్న అంశాలపై శాసనాలను రూపొందించే అధికారం కేంద్రప్రభుత్వానికి కూడా ఉంటుందని 249, 250 మరియు 252 అధికరణలు తెలియజేస్తున్నాయి. 66

(C) ఉమ్మడి జాబితా:- కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ఉమ్మడిగా అధికారాన్ని కల్పించే జాబితా ఇది. రాజ్యాంగ అమలు కాలానికి 47 అంశాలుండగా ప్రస్తుతం 52 అంశాలున్నాయి.

→ 1976 లో 42 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 5 అంశాలను ఈ జాబితాలో చేర్చారు.

→ 42 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా చేర్చబడిన అంశాలు:

- విద్య;
- అడవులు;
- తూనికలు, కొలతలు;
- న్యాయ వ్యవహారాలు;
- జనాభా నియంత్రణ;

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD 500 020.
Cell : 9704138226

→ ఇతర అంశాలు: ట్రస్టీలు, వివాహము, విడాకులు, వారసత్వము, పత్రికలు, ఆర్థిక వ్యవహారాలు, సామాజిక ఆర్థిక ప్రణాళికలు, సామాజిక ఆర్థిక సంక్షేమం, సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్, క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ మొదలైన అంశాలు కలవు.

→ ఈ జాబితాలోని అంశాలపై శాసించినిచే అధికారం రెండు స్థాయిల్లోని ప్రభుత్వాలకు కలదు.

* 'ఉమ్మడి జాబితా' అనే భావనను మనదేశం ఆస్ట్రేలియానుండి గ్రహించినది.

* M.V. పైలీ ఉమ్మడి జాబితా 'సంధ్యా సమయ జాబితా'గా Twilight zone గా వర్ణించారు.

(d) అవశిష్టాధికారాలు - పైన పేర్కొన్న మూడు జాబితాల్లోనూ లేని అంశాలు మిగిలిన అంశాలే "అవశిష్ట అంశాలు".

→ అవశిష్ట అంశాలపై శాసనాలు రూపొందించే అధికారం కేంద్రప్రభుత్వానికి కలదు.

→ అవశిష్ట అంశాలపై కేంద్రానికి అధికారం కల్పించే విషయాన్ని కెనడానుండి గ్రహించారు.

* వాస్తవ సవరణను అనుసరించి అవసరాలు ఈ జాబితాపై అధికారాలు రాష్ట్రాలకు ఉంటాయి.

* పైన పేర్కొన్న జాబితాలో ఏవైనా మార్పులు తగ్గ సవరణలు చేయాలన్నా పార్లమెంటు 2/3 వంతు మెజార్టీతో తీర్మానాన్ని ఆమోదించటమేగాక దేశంలోని ½ వంతు రాష్ట్రాల ఆమోదం కూడా పొందాలి.

* భారత రాజ్యాంగంలోని 11 వ భాగం కేంద్ర, రాష్ట్రాల మధ్యగల శాసన సంబంధాలు తెలియజేస్తున్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

245వ అధికరణ:-

> కేంద్ర, రాష్ట్రప్రభుత్వాల శాసనాల అధికార పరిధిని తెలియజేస్తున్నది.

246వ అధికరణ:-

> రాష్ట్రప్రభుత్వం యొక్క శాసనపరిధి రాష్ట్రభూభాగానికి మాత్రమే వర్తిస్తుంది. కాగా
° కేంద్ర ప్రభుత్వం రూపొందించిన చట్టాల పరిధి మనదేశ భూభాగానికి మాత్రమే కాకుండా భారత భూభాగేతర ప్రాంతాలకూ వర్తిస్తుంది.

ఉదా: వాదియా Vs బొంబాయి రాష్ట్రం కేసులో భారత ప్రభుత్వం రూపొందించే ఆదాయపన్ను చట్టాలు భారతదేశంలో నివసిస్తున్న విదేశీయులలోని సంస్థలకు కూడా వర్తిస్తాయని S.C తీర్పునిచ్చింది.

248వ అధికరణ:- > అవశిష్టాంశాలపై శాసనాలు రూపొందించే అధికారం పార్లమెంటుకుంటుంది.

ఉదా: అంతరిక్ష పరిశోధన, Gift Tax & Wealth Tax మొ॥ etc.

* ఒక అంశం అవశిష్టాధికార పరిధిలోకి వచ్చేది లేనిది సుప్రీంకోర్టు నిర్ణయిస్తుంది.

249వ అధికరణ:- > రాష్ట్రజాబితాలో పేర్కొన్న ఏదైనా ఒక అంశం జాతీయ ప్రాముఖ్యతను కలిగిస్తున్నదని పేర్కొంటూ రాజ్యసభ 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీలో ఒక తీర్మానాన్ని ఆమోదించినట్లయితే ఆ అంశంపై శాసనచేయు అధికారము రాష్ట్రం నుండి కేంద్రానికి బదిలీ అవుతుంది.

> రాజ్యసభ తీర్మానాన్ననుసరించి పార్లమెంటు రూపొందించిన చట్టం ఒక సంవత్సర కాలం వరకూ అమల్లో ఉంటుంది.

> ఒక సంవత్సర కాలం తర్వాత కూడా పొడిగించాలంటే మరో తీర్మానాన్ని ఆమోదించాలి. ఇలా ఎంతకాలమైనా పొడిగించవచ్చు.

250వ అధికరణ:- > జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి విధించిన కాలంలో కేంద్రప్రభుత్వం రాష్ట్రజాబితాలోని అంశాలపై కూడా శాసనాలు రూపొందించవచ్చు.

251వ అధికరణ:- > రాష్ట్రప్రభుత్వాలు కేంద్రం యొక్క శాసనాలకు విరుద్ధంగా అనగా 249, 250 అధికరణల ప్రకారం కేంద్రం చేసిన శాసనాలకు భిన్నమైన శాసనాలను రాష్ట్రాలు చేయరాదు.

252వ అధికరణ:- > రెండు అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రాలు రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొన్న ఏదైనా ప్రత్యేక అంశంపై కేంద్రాన్ని శాసనాలు చేయాలని కోరవచ్చును.

> రాష్ట్రాల కోరికననుసరించి రాష్ట్ర జాబితాలోని అంశాలపై కేంద్రం శాసనాలు చేస్తుంది.

ఉదా: పట్టణ భూగరిష్ఠ పరిమితి చట్టాలు, వన్యప్రాణ సంరక్షణ చట్టం (1972).

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

253వ అధికరణ:- » భారత ప్రభుత్వం విదేశాలతో కుదుర్చుకున్న ఒప్పందాలను మనదేశంలో అమలుపరిచే సంబర్భంలో భారత పార్లమెంటు చేసిన చట్టాలను రాష్ట్రాలు తప్పనిసరిగా పాటించాలి. 6)

254వ అధికరణ:- » ఉమ్మడి జాబితాలోని ఏదైనా అంశంపై కేంద్రం & రాష్ట్రాలు పరస్పర విరుద్ధమైన శాసనాలు చేసినట్లయితే కేంద్రం యొక్క శాసనమే నెగ్గుతుంది.

[పరిపాలనా శాఖ]

201వ అధికరణ:- » రాష్ట్ర శాసనసభ ఆమోదించిన బిల్లులను ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్ రాష్ట్రపతి పరిశీలనకై కేంద్రానికి పంపవచ్చును.
» రాష్ట్రపతి ఆమోదంతో మాత్రమే ఆ బిల్లు శాసనంగా రూపొందగలదు.

31(A) అధికరణ:- » రాష్ట్రాలలో భూముల జాతీయం చేయు బిల్లులను రాష్ట్ర శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టాలంటే రాష్ట్రపతి ముందస్తు అనుమతి తప్పనిసరి.

356వ అధికరణ:- » రాష్ట్రపతి పాలన విధించిన రాష్ట్రాలలో పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలను పార్లమెంటు రూపొందిస్తుంది.

పరిపాలనా సంబంధాలు:

» కేంద్ర రాష్ట్రాలు తమ అధికార పరిధికి కట్టుబడి తమ కార్యనిర్వాహకాధికారాలను నిర్వహించినప్పటికీ కొన్ని సందర్భాలలో కేంద్ర-రాష్ట్రాల మధ్య సహకార సంబంధాలు కూడా ఉండవచ్చు.

256వ అధికరణ:- » రాష్ట్రాలు తమ పరిపాలనను పార్లమెంటు చట్టాకు మరియు కేంద్రప్రభుత్వ పరిపాలనకు విరుద్ధంగా నిర్వహించరాదు.

257వ అధికరణ:- » జాతీయ ఆస్తుల సంరక్షణ విషయమై కేంద్రప్రభుత్వ ఆదేశాలను రాష్ట్రాలు తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

258వ అధికరణ:- » రైల్వేలు, టెలిఫోన్ ఎక్స్చేంజీల నిర్మాణంవంటి అంశాలలో కేంద్రం యొక్క ఆదేశాలను రాష్ట్రాలు పాటించాలి. వాటి నిర్మాణ ఖర్చులను మాత్రం కేంద్రమే భరిస్తుంది.

259వ అధికరణ:- » రాష్ట్రాలలో శాంతి భద్రతలు పరిరక్షణ సందర్భంగా కేంద్ర సాయుధ బలగాలను రాష్ట్రాలలో మోహరించవచ్చు.

262వ అధికరణ:- » అంతర్ రాష్ట్ర నదీ జలాల పంపకం కోసం మరియు మీటాదాల పరిష్కారం కోసం కమిషన్లను ఏర్పాటుచేసే అధికారం కేంద్రానుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

263వ అధికరణ:- ≫ కేంద్ర, రాష్ట్రాలకూ, రాష్ట్రాలకూ రాష్ట్రాలకూమధ్య సమన్వయం కుదర్చటానికై 'అంతర రాష్ట్ర కౌన్సిల్' ను కేంద్రప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేస్తుంది.

339వ అధికరణ:- ≫ రాష్ట్రాలలో SC, STల సంక్షేమానికై కేంద్రప్రభుత్వం ఆదేశాలను రాష్ట్రాలు తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

355వ అధికరణ:- ≫ రాష్ట్రాల సంరక్షణా బాధ్యత కూడా కేంద్రానిదే.

ఉదా: పశ్చిమబెంగాల్లో నందిగ్రామ్, సింగూర్ హింసాత్మక ఘటనల బృష్ట్యా/ మమతా బెనర్జీ ఈ అధికరణ ద్వారా కేంద్ర జోక్యం అవసరమని డిమాండ్ చేశారు.

356వ అధికరణ:- ≫ ఒక రాష్ట్రంలో రాష్ట్రపతిపాలన విధించినప్పుడు రాష్ట్ర పాలన మొత్తాన్ని కేంద్రమే నిర్వహిస్తుంది.

360వ అధికరణ:- ≫ కేంద్రప్రభుత్వం రాష్ట్రాలకు జారీచేసే పరిపాలనాదేశాలను రాష్ట్రం పాటించని ఎడల ఆ రాష్ట్రప్రభుత్వంపై చర్యతీసుకోవచ్చు.

ఉ: కేరళలోని E.M.S. నంబూద్రిపాద్ ప్రభుత్వాన్ని రద్దు చేయటం.

155వ అధికరణ:- ≫ రాష్ట్రాల పరిపాలనలో కీలకపాత్ర పోషించే గవర్నర్ను — కేంద్రమే నియమిస్తుంది.

312వ అధికరణ:- ≫ మనదేశంలో నూతన అఖిల భారత సర్వీసులను కేంద్ర ప్రభుత్వమే ఏర్పాటుచేస్తుంది.

315వ అధికరణ:- ≫ ఉమ్మడి పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్ను కేంద్రమే ఏర్పాటుచేస్తుంది.

కేంద్ర-రాష్ట్రాల మధ్యగల ఆర్థిక సంబంధాలు:

≫ రాజ్యాంగంలోని 12వ భాగంలో కేంద్ర, రాష్ట్రాలమధ్య ఆర్థిక సంబంధాలను వివరించారు.

≫ కేంద్రప్రభుత్వం కేంద్రజాబితాలోని 15 అంశాలపై పన్నులువిధించి ఆదాయం సమకూర్చుస్తుంది.

ఉ: Corporate Tax, విదేశీ ఎగుమతి దిగుమతులపై సుంకాలు, కేంద్ర ఎక్సైజ్, ఆస్తిపన్నుపై వేసే సెస్, వ్యవసాయేతర భూములపై వేసే ఎస్టేట్ డ్యూటీలు మొ॥వి.

* కేంద్రప్రభుత్వం యొక్క ప్రధాన ఆదాయవనరు — Corporate Tax.

≫ రాష్ట్రప్రభుత్వాలు రాష్ట్ర జాబితాలోని 20 అంశాలపై పన్నులు విధించి ఆదాయం సమకూర్చుకొంటాయి.

ఉ: భూమిశిస్తు, నీటితీరువా పన్ను (Water tax), రోడ్డు రవాణా, రాష్ట్ర ఎక్సైజ్ వినోదం, అమ్మకపు పన్ను మొ॥వి.

* రాష్ట్రప్రభుత్వాల ప్రధానమైన ఆదాయవనరు — అమ్మకపు పన్ను

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» Gift Tax, సంపదపై పన్ను వంటి అవశిష్ట అంశాలద్వారా వచ్చే ఆదాయం కేంద్రానిదే.

* 265వ అధికరణ: మనదేశంలో చట్టబద్ధంగా మాత్రమే పన్నులు విధించి వసూలు చేయాలి.

- 266వ అధికరణ – కేంద్ర సంఘటిత నిధి. కేంద్రప్రభుత్వానికి వివిధ మార్గాల ద్వారా వచ్చే ఆదాయపు పెట్టుబడుల్ని దీనిలో జమచేస్తారు.
  → కేంద్రప్రభుత్వం వివిధ అంశాలకోసం చేసే ఖర్చులన్ని ఈ నిధినుండే చెల్లిస్తారు.
  → ఈ నిధిపై పార్లమెంటు ఆధిపత్యం కలిగిన్నట్లుంది.
- 266(1) అధికరణ – రాష్ట్ర సంఘటిత నిధి.
  → రాష్ట్రప్రభుత్వాలు మొత్తం ఆదాయాన్ని ఈ నిధిలో జమచేస్తారు.
  → రాష్ట్ర ప్రభుత్వం చేసే ఖర్చులన్ని ఈ నిధినుండే చెల్లిస్తారు.
  → ఈ నిధిపై రాష్ట్రాల శాసనసభలదే అధికారం.
- 267 అధికరణ – కేంద్ర ఆగంతుక నిధి [అత్యవసర నిధి/ఆపత్కాల నిధి మరియు Contingency Fund]
  → అత్యవసరాలను ఎదుర్కొనుటకు ఈ నిధి ఏర్పాటుచేస్తారు. అనగా జాతీయ విపత్తులు సంభవించినప్పుడు దీనిని ఉపయోగిస్తారు.
  → ఈ నిధిపై భారత రాష్ట్రపతికి అధికారం ఉంటుంది.
- 267(1) అధికరణ – రాష్ట్ర ఆగంతుక నిధి.
  → రాష్ట్రంలో తలెత్తే అత్యవసరాలను ఎదుర్కొనుటకు దీనిని వినియోగిస్తారు.
  → ఈ నిధిపై రాష్ట్ర గవర్నర్‌కు అధికారం ఉంటుంది.

268 అధికరణ » కొన్ని పన్నులను కేంద్రప్రభుత్వమే విధిస్తుంది కానీ రాష్ట్రాలు వసూలు చేసి వినియోగించుకుంటాయి. Ex: స్టాంపు డ్యూటీలు, అలంకరణ వస్తువులు, మందులు, పాలసీ పార్శిదులు.

269 అధికరణ » కొన్ని పన్నులను కేంద్రమే విధించి వసూలుచేస్తుంది. కానీ వాటిని రాష్ట్రాలకు కేటాయిస్తుంది. Ex: Terminal Taxes, విమానయానం, నౌకాయానం, రైల్వేలు.

270 అధికరణ » కేంద్రప్రభుత్వమే పన్నులు విధించి వసూలుచేసినపుటికీ కేంద్ర, రాష్ట్రాలమధ్య పంపకం జరుగుతుంది. Ex: ఆదాయపు పన్ను.

273 అధికరణ » అస్సాం, బీహార్, ఒడిస్సా, జార్ఖండ్ వంటి శ్రేణివస్తువులను ఎగుమతిచేసే రాష్ట్రాలకు కేంద్రం ప్రత్యేక సహాయక నిధులను మంజూరుచేస్తుంది.

275 అధికరణ » కేంద్రప్రభుత్వం రాష్ట్రాల ద్రవ్యలోటును పూడ్చుకొనుటకు రాష్ట్రాల ఆవశ్యకతకు సంబంధించి సహాయక నిధులను మంజూరుచేస్తుంది.

280 అధికరణ » కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలమధ్య ఆదాయాన్ని పంపిణీచేసే కేంద్ర ఆర్థిక సంఘాన్ని రాష్ట్రపతి (కేంద్రప్రభుత్వం) నియమిస్తారు.

285 అధికరణ » రాష్ట్రాలలో కేంద్రప్రభుత్వాస్తులపై పన్నులు విధించే అంశాలను మినహాయించ్చు.

287 అధికరణ » రైల్వేలకోసం వినియోగించే విద్యుత్‌పై కూడా పన్ను మినహాయింపు కలదు.

292 అధికరణ » రాష్ట్రప్రభుత్వాలు విదేశాలనుండి రుణాలకోసం తమ సంఘటిత నిధిని గ్యారంటీతో పాటు 293 అధికరణ – కేంద్ర సంఘటిత నిధిని కూడా (127)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కౌంటర్ గ్యారంటీగా ఇవ్వాలి.

302 అధికరణ >> మనదేశంలో స్వేచ్ఛా వాణిజ్య చట్టాలను ఫ్రేమ్‌వర్క్ మాత్రమే రూపొందిస్తుంది.
304 అధికరణ >> అంతర్ రాష్ట్ర వ్యాపార వాణిజ్య చట్టాలను కేంద్రమే రూపొందిస్తుంది.
307 అధికరణ >> మనదేశంలో జాతీయ వ్యాపార వాణిజ్య మండలిని కేంద్రమే ఏర్పాటుచేయాలి.

- రాష్ట్రాలు RBI నుండి జీ బేసిక్ డ్రాఫ్ట్‌ను పొందాలంటే కేంద్రం అనుమతి తప్పనిసరి.
- కేంద్రం ప్రభుత్వోద్యోగుల తొలగింపులకు ప్రభుత్వోద్యోగాధికారం కలదు. కానీ రాష్ట్రాలకు ఈ అవకాశం లేదు.

360 అధికరణ >> మనదేశంలో ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి విధించినప్పుడు కేంద్రం జారీచేసే ఆర్థిక రకాల ఆర్థికవిధానాలను రాష్ట్రం తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

- 2000 సం.లో కెంద్ర రాజ్యాంగ సవరణ – కేంద్రప్రభుత్వ ఆదాయ వనరులలో 71% ను కేంద్రానికి కేటాయించగా 29 శాతంను రాష్ట్రాలకు కేటాయిస్తున్నారు.
  * ఈ సవరణ 10వ ఆర్థిక సంఘం సూచనలను అనుసరించి రూపొందింది.

కేంద్ర, రాష్ట్రాల మధ్యగల వివాదాలు – కారణాలు:

>> 1967 వరకు కేంద్రం, రాష్ట్రాలలో ఒకే రాజకీయపార్టీ Congress అధికారంలో ఉండేది.

>> 1967లోని 4వ సాధారణ ఎన్నికలలో 8 రాష్ట్రాలయందు కాంగ్రెసేతర ప్రతిపక్షాలు మెజార్టీగా ప్రాంతీయ పార్టీలు అధికారంలోకి వచ్చాయి.

>> కేంద్రంలో కాంగ్రెస్, రాష్ట్రాలలో ప్రతిపక్షాల అధికారంలో ఉండటం వలన రాష్ట్రాలు ఎక్కువ అధికారాలు కావాలనే డిమాండ్ చేయడంతో కేంద్ర, రాష్ట్రాలమధ్య విభేదాలు తలెత్తినవి.

>> అధికారాల కేంద్రీకరణ:–

- వాస్తవ సమస్యానుసరించి దేశాలు రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ అధికారాలు కేటాయించి కేంద్రానికి పరిమిత అధికారాలు మాత్రమే కేటాయించగా మనదేశంలో కేంద్రానికి ఎక్కువగా మరియు రాష్ట్రానికి తక్కువ అధికారాలు అనగా అధికార కేంద్రీకరణ వలన రాష్ట్రాలు తగిన అధికారాలను రాష్ట్రాలకు కేటాయించుటకు అధికారాల పునఃపంపిణీ జరపాలని కోరడంతో సమస్యలు ప్రారంభమైనాయి.

>> రాజకీయ కారణాలు:–

- కేంద్రంలో ఒకపార్టీ లేదా కూటమి అధికారంలో ఉన్నప్పుడు రాష్ట్రాల్లో ఇతర పార్టీలు అధికారంలో ఉండటం రాజకీయపరమైన విభేదాలు కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాలపైకూడా ప్రభావాన్ని చూపినవి.

>> ఆర్థిక కారణాలు:–

- కేంద్రం యొక్క ఆదాయ వనరులు ఎక్కువగా ఉండడం రాష్ట్రాలు నెరవేర్చాల్సిన బాధ్యతలు, విధులు అధికంగా ఉన్నవి.
- రాష్ట్రాలు తమ పాలనా విధుల నిర్వహణలో తరుచుగా కా కేంద్రంపై ఆధారపడవలసి ఉండడంవలన 'సంతానం' వంటి రాజ్యాంగ విశ్లేషకులు రాష్ట్రాల పరిస్థితి

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రాబల్యత్తమైన పలు రాజకీయ పార్టీల స్థితికి పడిపోయిందని విమర్శించారు.

» గవర్నర్ వ్యవస్థ :- భారతదేశంలోని రాష్ట్రాలయందు రాజ్యాంగాధిపతులుగా గవర్నర్లు వ్యవహరిస్తున్నారు. రాష్ట్రాల పాలన మొత్తం గవర్నర్ పేరుమీద నిర్వహించబడుతున్నది.

- గవర్నర్లు రాష్ట్రపతిచే నియమించబడి రాష్ట్రపతిచేతనే తొలగింపబడతారు. కేంద్రమే వారిని బదిలీ చేస్తుంది. అందువల్ల గవర్నర్లు రాష్ట్రపతికి బాధ్యత వహిస్తారు.
- రాష్ట్రాల పాలనలో కీలకపాత్ర పోషించే గవర్నర్లు రాష్ట్రాలలో ఎవరికో బాధ్యత వహించాల్సిన అవసరంలేదు. కానీ గవర్నర్ద్వారా కేంద్రప్రభుత్వం రాష్ట్రాలపై ఆధిపత్యం ప్రదర్శిస్తాయి.
- కేంద్ర ప్రభుత్వానికి అనుకూలమైన లేదా కేంద్రంలో అధికారంలోనున్న పార్టీకి చెందిన వ్యక్తుల్ని ప్రతిపక్షాలు అధికారంలోనున్న రాష్ట్రాలకు గవర్నర్లుగా నియమిస్తారు.

» 356 ఆధికరణ దుర్వినియోగం :-

- రాష్ట్రాల్లో రాజ్యాంగ యంత్రాంగం వైఫల్యం చెందినప్పుడు కేంద్రం ఈ ఆధికరణ ఆనుసరించి ఆ రాష్ట్రాలలో రాష్ట్రపతి పాలనను విధిస్తుంది.
- కేంద్రంలో అధికారంలోగల పార్టీలు ఇతర పార్టీలు అధికారంలోగల రాష్ట్రప్రభుత్వాలను తరచుగా రద్దుచేస్తూ ఆధికార దుర్వినియోగం చేస్తాయి.
- 2002లో రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ నివేదికలో మనదేశంలో 100 సార్లకు పైగా ఈ ఆధికరణను దుర్వినియోగపరిచారని పేర్కొన్నది.

» రాష్ట్రాలకు స్వయం ప్రతిపత్తి :-

- భారతదేశంలో వాస్తవిక సమాఖ్యను అమలుచేయాలంటే రాష్ట్రాలకు కల్పించిన ఆధికారాల్లో కేంద్రం జోక్యం చేసుకోకుండా వాటికి స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి కల్పించాలని రాష్ట్రాలు కోరుచున్నవి.
- 2000లో J&K శాసనసభ ఆ రాష్ట్రానికి సంపూర్ణ ప్రతిపత్తిని కల్పించాలని అనగా ప్రత్యేక ప్రతిపత్తికి పరిమితం కాకుండా పూర్తి స్వయం ప్రతిపత్తిని కల్పించాలని తీర్మానించింది.

» ప్రాంతీయ పార్టీలు :-

- భిన్నత్వంగల మనదేశంలో జాతీయ రాజకీయాలను కూడా ప్రాంతీయ పార్టీలు శాసిస్తున్నాయి
- ప్రాంతీయ పార్టీలు ప్రాంతీయ ప్రయోజనాలకోసం జాతిప్రయోజనాలను పణంగా పెడుతూ సంకుచితంగా వ్యవహరిస్తున్నాయి.

» కేంద్రం తరచుగా జోక్యం చేసుకోవడం :-

- కేంద్రంలో అధికారంగల ప్రభుత్వాలు రాష్ట్రప్రభుత్వాల పాలనా విషయాలలో తరచుగా జోక్యం చేసుకోవడం రాష్ట్రాల హక్కులు, అధికారాలకు భంగం కలిగిస్తున్నాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పరిపాలనా సంస్కరణల కమీషన్ [ARC] - 1967 :

» కేంద్ర రాష్ట్రాలమధ్య తలెత్తే వివాదాల్ని పరిష్కరించుటకు తగిన సూచనలు చేయాలని కోరుతూ 1967 లో M.C. సీతల్వాడ్ నేతృత్వంలో పరిపాలన సంస్కరణల కమిషన్ Study Team ను ఏర్పాటు చేశారు.

» ఇందిరాగాంధీచే నియమించబడిన 'సీతల్వాడ్ కమిటీ' 1969 లో తన నివేదిక సమర్పించింది.

» ముఖ్యాంశాలు:

1» రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ అధికారాలు కల్పించుటకు రాజ్యాంగం సవరించాల్సిన అవసరం లేదు.

2» కేంద్రప్రభుత్వం తరచుగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వ విషయాల్లో జోక్యం చేసుకోకుండా కట్టుదిట్టమైన చర్యలు చేపట్టాలి.

3» గవర్నర్లుగా నియమింపబడే వ్యక్తుల పేర్లను సూచించుటకు కోసం ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన ఒక ప్రత్యేకమైన స్క్రీనింగ్ కమిటీని ఏర్పాటు చేయాలి.

4» వివాదాస్పదంకాని వ్యక్తులను మాత్రమే గవర్నర్లుగా నియమించాలి.

5» 263 అధికరణ – అంతరాష్ట్ర కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటు చేయాలి. ఒక్కొక్క జోనల్ కౌన్సిల్ నుండి ఒక సభ్యుని ఈ కౌన్సిల్‌నందు ప్రాతినిధ్యం కల్పించాలి.

6» కేంద్ర రాష్ట్రాలమధ్యన తీర్పు ఇవ్వబోయే కేంద్ర ఆర్థిక సంఘం సూచనలనను సరిచేసి మాత్రమే జరగాలి.

7» 275 అధికరణ – కేంద్ర ప్రభుత్వం రాష్ట్రాలకందించే సహాయక నిధులను కేవలం ఉత్పాదకతతో కూడిన పరిశ్రమల స్థాపనకోసం మాత్రమే వినియోగించాలి.

8» 356 అధికరణను దుర్వినియోగం కాకుండా చూడాలి.

9» ఏదయినా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం శాసనసభలో మెజార్టీని కోల్పోయినప్పుడు ఆ విషయం శాసనసభలో మాత్రమే నిరూపితం కావాలి.

రాజమన్నార్ కమిటీ సూచనలు :

» సీతల్వాడ్ కమిటీ సూచనలపట్ల అసంతృప్తితో తమిళనాడులోని DMK ప్రభుత్వం (మద్రాస్) 1970 లో మద్రాస్ హైకోర్టు న్యాయమూర్తి జస్టిస్ P.V. రాజమన్నార్ నేతృత్వంలో ఒక ప్రత్యేక కమిటీని నియమించినది.

» రాజమన్నార్ కమిటీ కేంద్ర రాష్ట్ర సంబంధాలపై అధ్యయనంచేసి సమస్యల పరిష్కారానికి కొన్ని సూచనలు చేసినది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ అధికారాలను కల్పించుటకోసం ఉన్నతాధికార కాజితాలోని అంశాలను పెంచుటే ప్రధానంగా చేయాలి. ఇందుకుగాను రాజ్యాంగాన్ని సవరించాలి.

» రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చుటకుగాను పన్నులు విధించే అధికారాల విషయంలో రాష్ట్రాలకు అధిక ప్రాధాన్యతను కల్పించాలి.

» Corporate Tax & విదేశీ ఎగుమతులు, దిగుమతులపై విధించే సుంకాల్లో కూడా రాష్ట్రాలకు వాటా కల్పించాలి.

» గవర్నర్ను నియమించేటప్పుడు రాష్ట్రప్రభుత్వాలను తప్పనిసరిగా సంప్రదించాలి.

» 356, 357, 257 అధికరణలను రాజ్యాంగంనుండి తొలగించాలి.

» కేంద్రానికి రాష్ట్రాలకూ, రాష్ట్రాలకూ, రాష్ట్రాలకూ మధ్యగల వివాదాన్ని S.C మాత్రమే పరిష్కరించాలి.

» రాజ్యసభలో అన్ని రాష్ట్రాలకూ సమాన ప్రాతినిధ్యం కల్పించాలి.

» రాజ్యసభకు రాష్ట్రపతి నియమించే 12 మంది సభ్యుల నియామక పద్ధతిని రద్దు చేయాలి.

» కేంద్ర ప్రభుత్వంలో అన్ని రాష్ట్రాలకూ తప్పనిసరిగా ప్రాతినిధ్యం కల్పించాలి.

» రాజ్యాంగాన్ని సవరించేటప్పుడు పార్లమెంటు 2/3 వంతు మెజార్టీతోనే సవరించాలి. అంతే కాకుండా రాజ్యాంగ సవరణలలో రాష్ట్రాల పాత్రను పెంచాలి.

» IAS, IPS, IFS వంటి అఖిలభారత సర్వీసుల్ని పెంటనే రద్దుచేయాలి.

» ప్రధాని అధ్యక్షులుగా ఉండి అన్నిరాష్ట్రాలకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించే విధంగా అంతర్ రాష్ట్ర కౌన్సిలును ఏర్పాటుచేయాలి.

» ఒక రాష్ట్రంలో ప్రభుత్వోన్నేర్పరచేటప్పుడు ప్రభుత్వాన్ని అధికారంనుండి తొలగించేటప్పుడు శాసనసభ అభిప్రాయానుసారం మాత్రమే నిర్ణయించాలి.

సర్కారియా కమిషన్:

» 1983 లో ఆంధ్రప్రదేశ్, కర్ణాటక తొసవా వివిధ ప్రతిపక్ష పాలిత రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రులు రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ అధికారాలు కల్పించాలని డిమాండ్ చేయడంతో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం జస్టిస్ రంజిత్ సింగ్ సర్కారియా నేతృత్వంలో ఒక కమిషన్ను ఏర్పాటుచేసినది.

» కమిషన్లోని సభ్యులు: డి. శివరాం, శ్రీనివాసన్

» 1987 చివర్లో సర్కారియా కమిషన్ 247 అంశాలపై అనేక సిఫారసులను చేస్తూ రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వానికి తన నివేదికను సమర్పించినది.

» 1988 జనవరిలో ఈ నివేదికను ప్రచురించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» మొత్తం 247 సిఫారసులలో నేటివరకు 179 అంశాలను అమలుచేయటం జరిగింది.

ముఖ్యాంశాలు:

« గవర్నర్లను నియమించేటప్పుడు కేంద్రం తప్పనిసరిగా ఆయా రాష్ట్రప్రభుత్వాల్ని సంప్రదించాలి.
« గవర్నర్ల పేర్లను సూచించడంలో ప్రధాని అధ్యక్షతన ఒక స్క్రీనింగ్ కమిటీ ఏర్పాటుచేయాలి.
« ఏదైనారంగంలో ప్రఖ్యాతిగాంచిన వ్యక్తులను, వివాదాస్పదం కాని వ్యక్తులను మాత్రమే గవర్నర్లుగా నియమించాలి.
« క్రియాశీలక రాజకీయాల్లో పాల్గొనేవారిని గవర్నర్‌గా నియమించరాదు.
« కేంద్రంలో అధికారంలోనున్న పార్టీకి చెందిన వ్యక్తులను ఇతరపార్టీలు అధికారంలోవున్న రాష్ట్రాల్లో గవర్నర్లుగా నియమించరాదు.
« గవర్నర్లుగా ప్రవక్తనా నియమావళిని ఏర్పాటు చేయాలి.
« 'జాతీయాభివృద్ధి మండలి' పేరును 'జాతీయార్థిక అభివృద్ధి మండలి'గా మార్చి, దానికి రాజ్యాంగబద్ధతను కల్పించాలి.
« ప్రధాని అధ్యక్షతన అన్ని రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రులు సభ్యులుగావుండే అంతరరాష్ట్రకౌన్సిల్‌ను వెంటనే ఏర్పాటుచేయాలి.
« IAS, IPS వంటి అఖిలభారత సర్వీసుల్ని విస్తరించాలి. అనగా Indian Education Service, Indian Engineering Service, Indian Health & Medicine Service ను ఏర్పాటు చేయాలి.
« భారతీయ త్రిభాషా సూత్రాన్ని అన్ని రాష్ట్రాల్లో తప్పనిసరిగా అమలయ్యేట్లు చూడాలి.
« రాష్ట్రాలకు అధిక లాభిక పనులను సమకూర్చుటకు అవసరమయ్యే సౌకర్యాలు చేపట్టాలి. Corporate Tax, ఆదాయప్రపన్నపై విధించే సెస్‌లోనూ రాష్ట్రాలకు వాటా కల్పించాలి.
« శాంతిభద్రతలు క్షీణించినప్పుడు ఆయా రాష్ట్రాల కోరినప్పటికీ కేంద్రసాయుధబలగాల్ని పంపవచ్చు.
« ధనుల విషయంలో రాష్ట్రప్రభుత్వాల అభిప్రాయాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి.
« ప్రసారభారతికి స్వతంత్రతను, స్వయం ప్రతిపత్తినీ కల్పించాలి.
« ప్రజాస్వామ్య వికేంద్రీకరణలో భాగంగా స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలకు తగిన ప్రాధాన్యతకల్పించాలి.
« 356 అధికరణను అరుదైన పరిస్థితుల్లో చివరి చర్యగానే వినియోగించాలి.
« గవర్నర్ నివేదిక లేనిదే రాష్ట్రపతి పాలన విధించరాదు.
« రాష్ట్రపతి 356 అధికరణ అనుసరించి చేసిన ప్రకటనను పార్లమెంటు (రెండంతస్థుల రాష్ట్ర శాసనసభ) ధృవీకరించాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ [2000]:

» NDA ప్రభుత్వం గడిచిన 50 సం.ల రాజ్యాంగ పనితీరు సమీక్షకు జస్టిస్ M.N. వెంకటాచలయ్య నేతృత్వంలో 11 మంది సభ్యుల కమిషన్ ఏర్పాటు చేసింది. ఈ కమిషన్, దేశంలోని కేంద్ర రాష్ట్ర సంబంధాల్లో రావల్సిన మార్పులను సూచించినది.

« భారత్‌లో కేంద్ర, రాష్ట్రప్రభుత్వాలు వ్యష్టిగానూ, సమిష్టిగానూ సహకార సమాఖ్య విధానాన్ని పెంపొందించుటకు కృషి చేయాలి.

« విశిష్ట కేసుల్లో వివాదాస్పదం కానివారిని మాత్రమే గవర్నర్లుగా నియమించాలి.

« కేంద్రప్రభుత్వం గవర్నర్లను నియమించేటపుడు ఆ రాష్ట్రప్రభుత్వాన్ని తప్పనిసరిగా సంప్రదించేట్లు రాజ్యాంగ సవరణ చేయాలి.

« గవర్నర్లను సూచించుటకు ప్రధాని అధ్యక్షతన స్క్రీనింగ్ కమిటీని ఏర్పాటు చేయాలి.

« గవర్నర్లు రాష్ట్ర శాసనసభ ఆమోదించి పంపిన బిల్లులపై 6 నెలల్లోగా తమ నిర్ణయం తీసుకొనేట్లు రాజ్యాంగ సవరణ చేయాలి.

« అంతరాష్ట్ర నదీ జలాలపై ముగ్గురు S.C న్యాయమూర్తులతో కూడిన ఒక ట్రిబ్యునల్‌ను నియమించాలి. 2. నెలల్లోగా ట్రిబ్యునల్ ఇచ్చిన తీర్పులను అమలయ్యేట్లు చూడాలి. పాటించని రాష్ట్రాలపై చర్యలు కేంద్రం తీసుకునేట్లుండాలి.

« గవర్నర్ నివేదిక లేనిదే రాష్ట్రపతిపాలన విధించరాదు.

« రాష్ట్రపతియొక్క రాష్ట్రపతిపాలన ప్రకటనను పార్లమెంటు ఆమోదం పొందిన అనంతరమే ఆ రాష్ట్ర శాసనసభను రద్దు చేయాలి.

మదన్‌మోహన్ పుంఛీ కమిషన్:

» 2004 తో UPA ప్రభుత్వం కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాలపై అధ్యయనం చేయుటకు ఒక ప్రత్యేక కమిషన్ ఏర్పాటు చేస్తామని వాగ్దానం చేసింది.

» 2005 లోని UPA తీర్మానాన్ని అనుసరించి 2007 లో జస్టిస్ మదన్‌మోహన్ పుంఛీ నేతృత్వంలో 5 గురు సభ్యులతో కమిషన్ ఏర్పాటు చేశారు.

» ఈ కమిషన్ కాలపరిమితి 2 ఏళ్ళు అయినప్పటికీ కేంద్రం పొడిగించే అధికారం కల్గియున్నది.

» సర్కారియా కమిషన్ సూచనలను అమలుతీరును అధ్యయనం చేయటంతోపాటు 1991 నుండి భారత్‌లో ప్రవేశపెట్టబడిన ఆర్థిక సంస్కరణల నేపథ్యంలో కేంద్ర, రాష్ట్రాల మధ్య తీసుకురావల్సిన మార్పులను ఈ కమిషన్ సూచించనున్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఆనందపూర్ సాహెబ్ తీర్మానం:

- 1973లో పంజాబీకి చెందిన అకాలీదళ్ పార్టీ ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టింది.
- పంజాబీకి సంబంధించిన కొన్ని సమస్యలపై, సిక్కు మతానికి సంబంధించిన కొన్ని అంశాలపై కొన్ని తీర్మానాలు చేస్తూ భారత సమాఖ్యపై మరియు కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాలపై కూడా కొన్ని తీర్మానాలు ఆమోదించారు.
- భారతలో అసలైన ఆత్మవంటి సమాఖ్యను ఏర్పాటు చేయాలి.
- రక్షణ, అంతర్జాతీయ ప్రాముఖ్యమున్న కొన్ని విషయాలను కేంద్రానికి కేటాయించి, మిగిలిన అధికారాల్ని మొత్తం రాష్ట్రాలకు కేటాయించాలి.
- రాజ్యాంగంలో పేర్కొన్న అధికారాల పంపిణీని పునర్వ్యవస్థీకరణ చేస్తూ రాష్ట్రాలకు ఉన్న అధికారాల్ని తగ్గిస్తూ రాజ్యాంగ సవరణ చేయాలి.
- చండీగఢ్‌ను పూర్తిగా పంజాబీకే కేటాయించాలి.

పశ్చిమ బెంగాల్ వామపక్ష ప్రభుత్వ తీర్మానం:

- 1977లో మొదటిసారిగా బెంగాల్‌లో అధికారంలోకొచ్చిన వామపక్ష ప్రభుత్వం జ్యోతిబసు నేతృత్వంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాలపై ఒక తీర్మానాన్ని ఆమోదించినది.
- భారతలో వాస్తవిక సమాఖ్యను ఏర్పాటు చేయాలంటే బలమైన రాష్ట్రాలనే ఏర్పాటు చేయాలి. ఉంటుకుగాను రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ అధికారాలను కల్పించాలి.
- ఎలాంటి ఉపయోగంలేని గవర్నర్ వ్యవస్థను వెంటనే రద్దు చేయాలి.
- 356, 355 & 365 అధికరణలను రాజ్యాంగం నుండి తొలగించాలి.
- సంక్షేమ రాజ్య స్థాపనలో రాష్ట్రాల బాధ్యతలు ఎక్కువగా ఉన్నందున రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కేంద్రప్రభుత్వం

» భారత్ 'పార్లమెంటరీ తరహా' విధానాన్ని అనుసరిస్తోంది.
» ఈ పద్ధతిని బ్రిటన్ నుండి గ్రహించారు.
» పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వంలో ఇద్దరు అధిపతులుంటారు.

(a) దేశాధిపతి: నామమాత్రపు అధికారి.
Ex: ప్రతిభా పాటిల్, భారత రాష్ట్రపతి.

(b) ప్రభుత్వాధిపతి: వాస్తవ అధికారి. దేశపాలనా వ్యవహారాలన్నీ నిర్వహించుటలో కీలకపాత్ర పోషిస్తారు.

» రాజ్యాంగంలోని V వ భాగం కేంద్రప్రభుత్వం గురించి వివరిస్తున్నది.

రాష్ట్రపతి:

» భారత రాష్ట్రపతి దేశ ప్రథమపౌరుడు.
» భారత రాజ్యాంగాధిపతి.
» భారతదేశ సర్వసైన్యాధిపతి.

52వ అధికరణ » భారతదేశానికు రాష్ట్రపతి ఉండేవారు దేశాధిపతిగా వ్యవహరిస్తారు.

53వ అధికరణ » భారతదేశ పరిపాలన మొత్తం రాష్ట్రపతి పేరుమీద నిర్వహించబడును
* రాష్ట్రపతి దేశ పరిపాలనను స్వయంగాగానీ, ఇతర అధికారుల సహకారంతోగానీ నిర్వహించవచ్చు.
* దేశపాలన రాష్ట్రపతి పేరుమీద నిర్వహించే పద్ధతి అమెరికానుండి గ్రహించారు.

54వ అధికరణ » భారతదేశం గణతంత్ర రాజ్యమైనందున రాష్ట్రపతి 'ఎలక్టోరల్ కాలేజీ' చే ఎన్నుకోబడతారు.
* ఎలక్టోరల్ కాలేజీ సభ్యులు:
(a) రాజ్యసభకు ఎన్నికైన సభ్యులు – 233
(b) లోక్‌సభకు ఎన్నికైన సభ్యులు – 543
(c) రాష్ట్రాల్లోని విధానసభకు ఎన్నికైన సభ్యులు
& ఢిల్లీ, పాండిచ్చేరి విధానసభలకు ఎన్నికైన సభ్యులు – 4120
4896

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1992లో 70వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా ఢిల్లీ, పాండిచ్చేరి శాసనసభల సభ్యులకు కూడా రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో ఓటువేసే అవకాశం కల్పించారు.

» రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో ఓటువేయు అవకాశం లేనివారు:

(a) రాజ్యసభకు రాష్ట్రపతిచే నియమింపబడే సభ్యులు.

(b) లోక్‌సభకు " " .

(c) విధానసభలకు గవర్నర్లచే " " .

(d) 6 రాష్ట్రాల్లోని విధానపరిషత్‌ల సభ్యులు.

» 'ఎలక్టోరల్ కాలేజి'ని మార్పులు, చేర్పులు చేయాలంటే రాజ్యాంగ సవరణద్వారా పార్లమెంటు చేయగలుగుతుంది.

55వ అధికరణ: రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునే పద్ధతి

» భారత రాష్ట్రపతిని 'ఎలక్టోరల్ కాలేజి' సభ్యులు 'నైష్పత్తిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతి'న ఎన్నుకుంటారు.

» రాష్ట్రపతి ఎన్నిక పద్ధతిని మనదేశం బెల్జియం నుండి గ్రహించినది.

» నైష్పత్తిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిలోని ముఖ్యాంశాలు:

(a) ప్రాధాన్యతననుసరించి సభ్యులు ఓటును వేస్తారు.

(b) సభ్యుల ఓట్లకు విలువ కట్టబడుతుంది.

(c) గెలుపొందే అభ్యర్థి 'కోటా' ఓట్లను (50% కంటే ఎక్కువ ఓట్లు) పొందాల్సి ఉంటుంది.

ఓటు విలువలెక్కింపు పద్ధతి:—

- రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో MLAలు, MPల ఓట్లకు ఈ క్రింది విధంగా విలువ కట్టబడుతుంది.

(i) MLA ఓటు విలువ $= \frac{\text{రాష్ట్ర జనాభా}}{\text{ఎన్నికైన MLAల సంఖ్య}} \times \frac{1}{1000}$

- ఎక్కువ MLA ఓటు విలువ కలిగిఉన్న రాష్ట్రాలు;
  - * UP — 208
  - * తమిళనాడు — 176
  - * మహారాష్ట్ర — 175
- తక్కువ MLA ఓటు విలువ కలిగిఉన్న రాష్ట్రాలు;
  - * సిక్కిం — 7
  - * అరుణాచల్‌ప్రదేశ్ — 8
  - * నాగాలాండ్ — 9
- AP - MLA ఓటు విలువ = 148

* 1971 జనాభాలెక్కల ప్రకారంగా MLAల ఓట్ల విలువ నిర్ణయించబడుతుంది. కాగా రాష్ట్ర శాసనసభలలోని నియోజకవర్గాల పునర్విభజన MLAల సంఖ్యను 1971 జనాభాలెక్కల ప్రకారంగానే నిర్ణయించారు.

www.ourstudycircle.in
Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(iii) MP ఓటు విలువ = అన్ని రాష్ట్రాల మొత్తం MLA ల ఓట్ల విలువ / ఎన్నికయిన MPల సంఖ్య

* 2007 లో జరిగిన రాష్ట్రపతి ఎన్నికలలో MP ఓటు విలువ '700' గా నిర్ణయమైనది.
* భారతదేశంలోని 28 రాష్ట్రాలు/యూనియన్ పాండిచ్చేరి శాసనసభల సభ్యుల మొత్తం 776 ఓట్ల విలువ రాజ్యసభ, లోక్‌సభలకు ఎన్నికైన MPల ఓట్ల విలువకు దాదాపుగా సమానంగా ఉంటుంది.
* దేశంలోని మొత్తం MLA ల ఓట్ల విలువ, MPల మొత్తం ఓట్ల విలువకు సమానంగా ఉండడం మన దేశ 'సమాఖ్య విధానం' ను తెలియజేస్తుంది.

(iii) కోటా = (మొత్తం పోలై చెల్లిన ఓట్లు / ఎన్నుకోవాల్సిన సభ్యుల సంఖ్య + 1) + 1

* 50% కి మించి ఓట్లను అనగా కోటా ఓట్లను ఏ అభ్యర్థీ పొందని సందర్భంలో పోటీలోవున్న చివరి అభ్యర్థియొక్క రెండవ ప్రాధాన్యతా ఓట్లను పోటీలో వున్న ఇతర అభ్యర్థులకు బదిలీ చేస్తారు.
* 1969 లోని రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో రెండవ ప్రాధాన్యతా ఓట్ల ద్వారా గెలిచిన వ్యక్తి — V.V. గిరి
C.D. దేశముఖ్ 2వ ప్రాధాన్యతా ఓట్లను బదిలీ-చేయుట ద్వారా V.V. గిరి గెలుపొందారు.
* అతి తక్కువ మెజార్టీతోనూ, 2వ లెక్కింపు ద్వారా రాష్ట్రపతిగా ఎన్నికైన వ్యక్తి — V.V. గిరి
** భారత రాష్ట్రపతి ఎన్నికను ప్రత్యక్ష పద్ధతిన జరపాలని రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో ప్రతిపాదించినవారు — ప్రొ. K. T. షా
** ప్రస్తుతం రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునేటందుకు వినియోగించే పద్ధతి ప్రత్యక్ష ఎన్నికతో సమానమని సమర్థించినవారు — అంబేద్కర్ & నెహ్రూ

56వ అధికరణ: పదవీకాలం

>> రాష్ట్రపతి రాజీనామా చేయని ఎడల, మహాభియోగ తీర్మానం ద్వారా తొలగించని సందర్భంలో సుప్రీంకోర్టు రాష్ట్రపతి ఎన్నికను కొట్టివేయకున్నచో పదవీకాలం ముగియకముందే అకాలమృతి చెందని ఎడల రాష్ట్రపతి పదవీకాలం 5 సంవత్సరాలు.
* భారత రాష్ట్రపతి రాజీనామా చేసినట్లయితే తన రాజీనామా పత్రాన్ని ఉపరాష్ట్రపతికి ఇవ్వాలి. 1969 లో రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి పదవీ బాధ్యతల నిర్వహణా-చట్టంలో చేయబడిన సవరణలను అనుసరించి రాష్ట్రపతి రాజీనామా చేసినప్పుడు ఒకవేళ ఉపరాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీగా ఉన్నట్లయితే ఆ రాజీనామాను S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తికి అందించాలి

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* రాష్ట్రపతి రాజీనామా చేసినప్పుడు ఉపరాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు ఉపరాష్ట్రపతిని ఉద్దేశిస్తూ రాజీనామాను రూపొందించాలి. దాని యొక్క ప్రతులను సుప్రీంకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తికి మరియు ప్రధానమంత్రికి పంపాల్సి ఉంటుంది.

57వ అధికరణ:

» రాష్ట్రపతి పదవికి ఒక వ్యక్తి ఎన్నిసార్లయినా పోటీచేయవచ్చు.

* భారత మొదటి రాష్ట్రపతి బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ మాత్రమే రెండుసార్లు పదవిని నిర్వహించి, 3వసారి పోటీచేయకుండా ఒక సాంప్రదాయాన్ని నెలకొల్పారు.

58వ అధికరణ: అర్హతలు

» భారత పౌరుడై ఉండాలి.

» 35 సం.ల వయస్సు కలిగిఉండాలి.

» పార్లమెంటుకు ఎన్నికయ్యే అర్హత ఉండాలి.

» కేంద్ర, రాష్ట్రాల్లో లాభాయాన్నిచ్చే ఉద్యోగాలు చేయరాదు.

* ఉపరాష్ట్రపతి, గవర్నర్లు, కేంద్ర రాష్ట్ర మంత్రులు, MPలు, MLAలు లాభాయాన్నిచ్చే ఉద్యోగాలు చేసేవారుగా పరిగణించబడలేదు.

* భారత రాష్ట్రపతి ఎన్నిక భారత రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికచట్టం – 1952 ను అనుసరించి జరుగుతున్నది.

* ఇతర అర్హతలను నిర్ణయించే అధికారం పార్లమెంటుకు కలదు.

* రాష్ట్రపతిగా పోటీచేసే అభ్యర్థిని కనీసం 50 మంది 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' సభ్యులు ప్రతిపాదించి మరో 50 మంది బలపరచాలి.

* రాష్ట్రపతిగా పోటీచేయు అభ్యర్థి 15,000/- డిపాజిట్ చెల్లించాలి.

* రాష్ట్రపతిగా పోటీచేసిన వ్యక్తులు తమ డిపాజిట్ పొందాలంటే కనీసం 1/6 వాటు ఓట్లను పొందాలి.

59వ అధికరణ: జీతభత్యాలు

» రాష్ట్రపతి వేతనాన్ని పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» కేంద్ర సంఘటిత నిధినుండి వేతనం చెల్లించబడుతుంది.

» IT పరిధిలోకిరాదు.

» రాష్ట్రపతి జీతభత్యాలపై పార్లమెంటుల్లో కూడా చర్చింగ్ను పెట్టరాదు.

» అర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి విధించినప్పుడు xజీతాలు కోత విధించరాదు.

» ప్రస్తుతం భారత రాష్ట్రపతి నెలసరి వేతనం :- 1,50,000/-

CITY XEROX
1-10 23"/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» భారత రాష్ట్రపతి నివాస భవనం పేరు "రాష్ట్రపతి భవన్". ఇక్కడే ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చాంబిన మొఘల్ గార్డెన్స్ కలదు.

» రాష్ట్రపతి భవనానికి రూపకల్పన చేసినది – ఎడ్వర్డ్ లటియన్స్

» రాష్ట్రపతికి వైద్యానాదేటని బాలారంలో శీతాకాలవిడిది, సిమ్లాయందు వేసవివిడిదికలవు

60వ అధికరణ: ప్రమాణ స్వీకారం

» S.C. ప్రధాన న్యాయమూర్తి సమక్షంలో రాష్ట్రపతి ప్రమాణం చేస్తారు. ప్రధాన న్యాయమూర్తి లేనట్లయితే సీనియర్ న్యాయమూర్తి ప్రమాణం చేయిస్తారు.

* ఉపరాష్ట్రపతి తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి పదవి బాధ్యతలు నిర్వహించే సందర్భంలో కూడా S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేయాలి.

61వ అధికరణ: మహాభియోగ తీర్మానం

» రాష్ట్రపతిని దేశద్రోహం, రాజ్యాంగ ధిక్కరణ కారణాలపై మహాభియోగ తీర్మానం ద్వారా పదవినుండి తొలగించవచ్చు. ఈ తీర్మానాన్ని పార్లమెంటు ఆమోదించాలి.

» రాష్ట్రపతిని పదవినుండి తొలగించే పద్ధతిని ఐరిష్ రాజ్యాంగం నుండి గ్రహించారు.

» ఈ తీర్మానాన్ని రాజ్యసభలోగానీ, లోక్‌సభలోగానీ ప్రవేశపెట్టవచ్చును.

» ఈ తీర్మానాన్ని ఏ సభలో ప్రవేశపెట్టాలన్నా ఆ సభలోని $\frac{1}{4}$ వంతు మంది సభ్యుల సంతకాలతో కూడిన నోటీసును 14 రోజులు ముందు ఆ సభాధిపతికి అందించాలి.

» తీర్మానం ప్రవేశపెట్టబడిన సభ $\frac{2}{3}$ మెజార్టీతో ఆమోదించినప్పుడు ఆ తీర్మానాన్ని రెండవ సభకు పంపిస్తారు.

» రెండవ సభ మహాభియోగ తీర్మానాన్ని సభ మొత్తంగానీ, సభచే నియమించబడిన కమిటీగానీ విచారిస్తుంది.

» విచారణ సందర్భంగా ~~రాష్ట్రపతి~~ స్వయంగానీ లేక వారి ప్రతినిధి ద్వారా గానీ తన వాదనను వినిపించుకోవచ్చు.

» రెండవ సభకూడా $\frac{2}{3}$ వంతు మెజార్టీతో ఆ తీర్మానం ఆమోదించినచో రాష్ట్రపతి ఆ నాటినుండి పదవిని కోల్పోతారు.

* $\frac{2}{3}$ వంతు మెజార్టీ అనగా సభకు మెజార్టీ సభ్యులు మాత్రమే ఓటువేసినవారిలో $\frac{2}{3}$ వంతు మెజార్టీగా పరిగణించాలి. ఖాళీలను పరిగణించరు.

* రాష్ట్రపతిచే నియమించబడ్డ సభ్యులుకూడా మహాభియోగ తీర్మానం ఓటింగ్‌లో పాల్గొనవచ్చు.

* తీర్మానం ప్రవేశపెట్టబడిన సభ తిరస్కరించినచో ఆ తీర్మానాన్ని రెండవ సభలో ప్రవేశపెట్టుటకు అవకాశం లేదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ఒకసభ ఆమోదించిన మహాసభ తిరస్కరించినప్పుడు తీర్మానం వీగిపోతుంది.
* భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైనప్పుడు సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశం లేదు.
* భారతదేశంలో నేటి వరకూ ఏ రాష్ట్రపతిపైనా ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టబడలేదు.
* 1971 లో వి.వి. గిరిపై మొదటి ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టి తర్వాత విరమించుకున్నారు.

62వ అధికరణ:

» భారత రాష్ట్రపతి పదవి ఏ కారణంచేత ఖాళీ అయినా 6 నెలల్లోగా ఎన్నిక జరపాలి.
* భారత రాష్ట్రపతి పదవీకాలం ముగియటానికి 15 రోజుల ముందునుండే నూతన రాష్ట్రపతి ఎన్నిక ప్రక్రియను ప్రారంభిస్తారు.

ఎన్నిక – వివాదాలు:

» 71వ అధికరణ: రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతుల ఎన్నిక వివాదాన్ని సుప్రీంకోర్టు పరిష్కరిస్తుంది.
» డా. వి. యన్. ఖరే Vs Union of India కేసులో S.C 1957, 1974 లో రెండు ముఖ్యమైన తీర్పునిచ్చింది.
» రాష్ట్రపతి ఎన్నికల వివాదంపై S.C లో పిటిషన్ వేయాలంటే కోటిచేసి వీడిపోయిన అభ్యర్థిగానీ లేక 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' సభ్యులైగానీ ఉండాలి.
» ఎన్నికలు ముగిసిన 15 రోజుల్లోగా పిటిషన్ కాపీలు చేయాలి.
» రాష్ట్రపతి ఎన్నిక వివాదంపై S.Cలో కేసులుచేసే పిటిషన్ పై కనీసం 5గురు 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' సభ్యులు సంతకాలు చేయాలి.
» 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' లో ఏవైనా ఖాళీలున్నప్పటికీ ఎన్నికలు నిర్వహించవచ్చునని S.C డా. ఖరే పిటిషన్ పై తీర్పునిచ్చింది.
* తన ఎన్నికపై తలెత్తిన వివాదంపై S.C కు స్వయంగా హాజరై తన వాదనను వినిపించుకున్న రాష్ట్రపతి – వి.వి. గిరి
» రాష్ట్రపతి ఎన్నికలను కేంద్ర ఎన్నికల సంఘం నిర్వహిస్తుంది.
» రాష్ట్రపతి ఎన్నికకు రిటర్నింగ్ అధికారిగా ఒకసారి లోక్‌సభ సెక్రటరీ జనరల్, మరోసారి రాజ్యసభ సెక్రటరీ జనరల్ వ్యవహరిస్తారు.
» 2007 లో రాష్ట్రపతి ఎన్నికల సందర్భంగా లోక్‌సభ సెక్రటరీ జనరల్ P.D.T. ఆచారి రిటర్నింగ్ అధికారిగా వ్యవహరించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారత రాష్ట్రపతి అధికారాలు:

రాష్ట్రపతి అధికారాలను 2 రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

I. సాధారణ అధికారాలు

II. అత్యవసర అధికారాలు

I. సాధారణ అధికారాలు:-

కార్యనిర్వాహణాధికారాలు:

» 53 వ అధికరణ – దేశ పరిపాలన మొత్తం రాష్ట్రపతి పేరుమీద నిర్వహించబడును.

* రాష్ట్రపతి మనదేశ పరిపాలనను స్వయంగాగానీ, ఇతర అధికారుల సహాయంతోగానీ నిర్వహించవచ్చును.

» 74(1) అధికరణ – దేశ పరిపాలనా నిర్వహణలో రాష్ట్రపతికి సలహాలను, సహాయాన్ని అందించుటకు ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన కేంద్ర మంత్రిమండలి ఉంటుంది

» 75(1) అధికరణ – ప్రధానమంత్రిని వారి సలహామేరకు ఇతర మంత్రులని నియమిస్తారు

» 76 వ అధికరణ – కేంద్ర ప్రభుత్వ ప్రధాన న్యాయసలహాదారుడైన అటార్నీ జనరల్ ను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

» 124 వ అధికరణ – సుప్రీంకోర్టు ప్రధాన, ఇతర న్యాయమూర్తులను నియమిస్తారు.

» 217 వ అధికరణ – హైకోర్టుల ప్రధాన, ఇతర న్యాయమూర్తులనూ;

» 155 వ అధికరణ – రాష్ట్రాలలో గవర్నర్లనూ;

» 239 వ అధికరణ – కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్లను (పాలకులను);

» 315 వ అధికరణ – అఖిల భారత సర్వీసులు ఉద్యోగుల్ని ఎంపిక చేసే UPSC మరియు ఉమ్మడి పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్లకు ఏర్పాటు చేయడం;

» 324 వ అధికరణ – కేంద్ర ఎన్నికల సంఘంలోని ప్రధాన & ఇతర అధికారులనూ;

» 148 వ అధికరణ – కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఖర్చులను, ఖాతాలనూ తనిఖీ చేసే Comptroller & Auditor General నూ;

» 280 వ అధికరణ – కేంద్ర, రాష్ట్రాల మధ్య ఆదాయాన్ని పంపిణీ చేసే ఫైనాన్స్ కమీషన్ నూ;

» 262 వ అధికరణ – కేంద్ర జలవనరుల సంఘాన్ని;

» 263 వ అధికరణ – అంతర్ రాష్ట్ర కౌన్సిల్ ఏర్పాటు;

» 338 వ అధికరణ – జాతీయ షెడ్యూల్డ్ కులాల కమీషన్ ఏర్పాటు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 338(A) అధికరణ — జాతీయ షెడ్యూల్డ్ తెగల కమిషన్ ఏర్పాటు.

» 340వ అధికరణ — దేశంలోని వెనుకబడిన తరగతుల (OBCల) స్థితిగతులను అధ్యయనం చేయుటకు వెనుకబడిన తరగతుల కమిషన్ ఏర్పాటు.

మొదలయినవి కార్య నిర్వాహణాధికారాలు.

శాసనాధికారాలు:

భారత రాష్ట్రపతి పార్లమెంటు సభ్యులు కాకపోయినప్పటికీ పార్లమెంటులో భాగంగానే పరిగణిస్తారు.

» 79వ అధికరణ — పార్లమెంటు అనగా రాజ్యసభ,
లోక్‌సభ మరియు
రాష్ట్రపతి.

» 111వ అధికరణ — రాష్ట్రపతి యొక్క ఆమోదంతోనే పార్లమెంటు రూపొందించిన బిల్లులు చట్టాలుగా వెలువడుతాయి.

» 85వ అధికరణ — పార్లమెంటు సమావేశాలను ఏర్పాటుచేసే అధికారమున్నా వాయిదా వేసే సందర్భంగాని, లోక్‌సభను రద్దుచేసే అధికారం రాష్ట్రపతికి కలదు.

» 80వ అధికరణ — రాష్ట్రపతి రాజ్యసభకు 12మంది సభ్యులను నియమిస్తారు.

» 331వ అధికరణ — లోక్‌సభకు ఇద్దరు ఆంగ్లో-ఇండియన్లను నియమిస్తారు.

» 108వ అధికరణ — ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశం ఏర్పాటుచేయడం.

» 86,87 అధికరణలు — రాష్ట్రపతి ఉభయసభలకు విడివిడిగానూ ప్రత్యేకంగానూ సందేశాలను పంపవచ్చును.

» లోక్‌సభ కొత్తగా ఏర్పడిన సందర్భంలో తాత్కాలిక అధ్యక్షుడిగా ప్రోటెం స్పీకర్‌ను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

» 103వ అధికరణ — పార్లమెంటు సభ్యులను అనర్హులుగా ప్రకటించే అధికారం కలదు.

» 123వ అధికరణ — పార్లమెంటు సమావేశంలో లేనప్పుడు రాష్ట్రపతి ఆర్డినెన్సులను జారీచేస్తారు. ఈ ఆర్డినెన్సులకు సాధారణ చట్టాలకున్నంత విలువ ఉంటుంది.

వీటో అధికారాలు:

» 'వీటో' అనగా తిరస్కరించుట, నిరోధించుట లేక నిలుపుదల చేయుట.

» కేంద్ర మంత్రిమండలి, పార్లమెంటు ఆమోదించి పంపిన బిల్లుల విషయంలో రాష్ట్రపతి '3' రకాలైన వీటో అధికారాలను కలిగివున్నారు.

1. Absolute వీటో:

* కేంద్ర మంత్రిమండలి లేదా పార్లమెంటు ఆమోదించి పంపిన బిల్లులకు రాష్ట్రపతి తన ఆమోదం తెలుపకుండా కారణంతోగాని, కారణంలేకుండాగానీ

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

తిరస్కరించుటను "Obstructive వీటో" అంటారు.

* రాష్ట్రపతి యొక్క వీటోను పార్లమెంటు లేదా మంత్రిమండలి రద్దు చేయలేదు అనగా ఆయన బిల్లును సవరణలతోగాని, మార్పులు లేకుండాగాని రెండవసారి ఆమోదించి రాష్ట్రపతికి పంపినప్పుడు తప్పనిసరిగా బిల్లును ఆమోదించాల్సిందే.

* రాష్ట్రాల శాసనసభలు ఆమోదించి పంపిన బిల్లులను గవర్నర్లు రాష్ట్రపతి పరిశీలనకై పంపినచో రాష్ట్రపతి తిరస్కరించవచ్చు. బిల్లును రెండవసారి ఆమోదించి రాష్ట్రపతికి పంపినప్పుడు కూడా వారు దానికి తప్పనిసరిగా ఆమోదించాల్సిన అవసరం లేదు.

డి. Qualified వీటో:

* పార్లమెంటు లేదా కేంద్రమంత్రిమండలి యొక్క బిల్లులకు రాష్ట్రపతి తన ఆమోదం తెలుపకుండా ఉన్నే సవరణలు, సలహాలూ, సూచనలనూ చేస్తూ పునఃపరిశీలనకై తిరిగి పంపడమే "సస్పెన్సివ్ వీటో".

* పార్లమెంటు ఒకసారి ఆ బిల్లుల్ని ఆమోదించుట ద్వారా రాష్ట్రపతి యొక్క వీటో అధికారాన్ని రద్దు చేయవచ్చును.

ex: అబ్దుల్ కలాంగారు 2006 లో రెండుపదవులు (లాభదాయక పదవులు) బిల్లు విషయంలో తన 'సస్పెన్సివ్ వీటో'ను వినియోగించారు.

ఇ. పాకెట్ వీటో:

* "పార్లమెంటు లేదా కేంద్రమంత్రిమండలి యొక్క బిల్లుల విషయంలో రాష్ట్రపతి తన ఆమోదాన్ని తెలుపకుండా లేక తిరస్కరించకుండా అనగా ఎలాంటి నిర్ణయం తెలుపకుండా బిల్లులను తన వద్దనే అట్టిపెట్టుకోవడం".

ex: 1986 లో భారత రాష్ట్రపతి జ్ఞానీ జైల్ సింగ్ పోస్టల్ బిల్లు విషయంలో తన పాకెట్ వీటోను వినియోగించారు.

క్వాలిఫైడ్ వీటో:

* భారత రాష్ట్రపతికి ఈ అధికారం లేదు.

* ఒకవేళ అత్యున్నత ఈ వీటో అధికారం కలదు అనగా ఒకవేళ అత్యున్నత వీటో చేసిన అంశాన్ని నిర్ణీత గడువు (10రో.) లోగా 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజారిటీతో మాత్రమే రద్దు చేయాల్సిఉంది.

రాష్ట్రపతి వీటో చేయలేని అంశాలు:

ఎ) రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లులు; బి) ఆస్తుల జాతీయం బిల్లులు;

సి) టిక్కీ బిల్లులు;

డి) రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ బిల్లులు;

www.ourstudycircle.in

Downloaded at www.ourstudycircle.in

* పార్లమెంటు లేదా కేంద్రమంత్రిమండలి ప్రతిపాదించి పంపిన బిల్లులకు రాష్ట్రపతి ఎంతకాలంలోగా తన ప్రతిపాదాన్ని తెలపాలనే విషయం రాజ్యాంగంలో ప్రస్తావించబడలేదు.

ఆర్థిక అధికారాలు:

» 112వ అధికరణ – బడ్జెట్‌ను రాష్ట్రపతి అనుమతితోనే లోక్‌సభలో ప్రవేశపెట్టాలి.

» 110వ అధికరణ – ఎలాంటి ఆర్థిక బిల్లులనైనా రాష్ట్రపతి అనుమతితోనే పార్లమెంట్‌లో ప్రవేశపెట్టాలి.

» 267వ అధికరణ – కేంద్ర ఆగంతుక నిధి రాష్ట్రపతి అధీనంలోనే ఉంటుంది.

» 151వ అధికరణ – CAG కేంద్రప్రభుత్వ ఖర్చులు, ఖాతాలకు సంబంధించిన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తుంది. రాష్ట్రపతి దాన్ని పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.

» ఆదేశ బిల్లులను స్వీకరించేటప్పుడు రాష్ట్రపతి అనుమతి తప్పనిసరి.

» 31(A) అధికరణ – ఆస్తుల జాతీయీకరణకి సంబంధించిన బిల్లులను రాష్ట్రపతి అనుమతితోనే పార్లమెంటులోనూ, శాసనసభల్లోనూ ప్రవేశపెట్టాలి.

న్యాయపరమైన అధికారాలు:

» S.C & H.C లయొక్క న్యాయమూర్తులను నియమించడం, హైకోర్టు న్యాయమూర్తులను ఇతర రాష్ట్రాలకు బదిలీ చేయడం వంటి పాలనాధికారాలతో పాటు భారత రాష్ట్రపతి కొన్ని న్యాయాధికారాలనూ కలిగివున్నారు.

» 72వ అధికరణ – రాష్ట్రపతి 5 రకాల న్యాయాధికారాలు నిర్వహిస్తున్నారు.

» ఉన్నత న్యాయస్థానాలు విధించిన శిక్షలను విషయంలో 5 రకాలుగల నిర్ణయాలు తీసుకోవచ్చు.

పార్డన్ – "ఉన్నత న్యాయస్థానాలు విధించిన శిక్షలను రద్దుచేసి క్షమాభిక్ష ప్రసాదించడం."

కమ్యుటేషన్ – "న్యాయస్థానాలు విధించిన ఒక రకమైన శిక్షను మరొక రకమైన శిక్షగా మార్పు చేయడమే కమ్యుటేషన్."

ఉదా: రాజీవ్‌గాంధీ హత్యకేసులో నిందితులకు వేసిన ఉరిశిక్షను యావజ్జీవ కారాగార శిక్షగా మార్చారు.

రెమిషన్ – "శిక్ష రకంలో మార్పులేకుండా శిక్షాకాలంలో మార్పుచేసి తగ్గించడం."

రెస్పైట్ – "శిక్షాకాలంలో మార్పులేకుండా శిక్ష రకంలో మార్పుచేయడం."

ఉదా: తీవ్ర అనారోగ్యానికి గురైన సందర్భంలో, మతిస్థిమితం కోల్పోవడం, గర్భిణీ విషయంలో అవగా ప్రత్యేక కారణాలతో కఠిన శిక్షలను సాధారణ శిక్షగా మార్పుచేయడం.

రిప్రీవ్ [రీప్రి] – "శిక్షయొక్క అమలును వాయిదా వేయడం."

రాష్ట్రపతి లేదా గవర్నర్లముందు క్షమాభిక్ష పిటిషన్ పెండింగ్‌లోవున్న సందర్భంలో శిక్ష అమలును తాత్కాలికంగా వాయిదా వేస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

గమనిక:- పార్లమెంటు దాడి కేసులో అఫ్జల్ గురుకి విధించబడిన మరణశిక్షను కొనసాగించడం జరిగింది.

* పైన పేర్కొన్న న్యాయాధికారాలను రాష్ట్రపతి కేంద్రమంత్రిమండలి యొక్క సలహా మేరకు నిర్వహిస్తారు.
* మరణశిక్ష విషయంలో క్షమాభిక్ష పెట్టే అధికారం రాష్ట్రపతికి మాత్రమే కలదు.
* సైనిక న్యాయస్థానాలు విధించే శిక్షలలో నిర్ణయాలు చేసే అధికారం రాష్ట్రపతికే కలదు.
* రాష్ట్రపతి, గవర్నర్ల యొక్క క్షమాభిక్ష నిర్ణయాలపై న్యాయవ్యవస్థ పునఃసమీక్ష చేయునని AP కి చెందిన ధైరు వెంకటరెడ్డి కేసులో ఆర్టికల్ 32 ప్రకారం సుప్రీంకోర్టు బెంచ్ 2006 లో తీర్పునిచ్చింది.
- ఈ కేసులో S.C, "క్షమాభిక్ష అధికారాలను కుల, మత, రాజకీయ ప్రయోజనాల కోసం దుర్వినియోగం చేయరాదు. క్షమాభిక్ష ప్రసాదించేటప్పుడు బాధితుల కుటుంబాల యొక్క మనోభావాలను కూడా పరిగణలోకి తీసుకోవాలి" అని పేర్కొన్నది.

దౌత్యపరమైన అధికారాలు:

» మనదేశ అభివృద్ధికి ఇతర దేశాల సహాయం ఆర్థికాభివృద్ధికోసం విదేశాలతో సన్నిహిత సంబంధాలు నెలకొల్పడానికి విదేశాలలో నియమింపబడే దౌత్యవేత్తలను రాయబారులను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

» విదేశీ రాయబారులను మనదేశంలోకి అనుమతించేది రాష్ట్రపతి మాత్రమే. మనదేశ ప్రయోజనాలకు భంగం కలిగించే విదేశీ రాయబారులను మరియు దౌత్యవేత్తలను మనదేశంనుండి బహిష్కరించే అధికారం రాష్ట్రపతికి ఉంటుంది.

రాయబారులు [ఎంబాసిడర్] - కామన్వెల్త్ దేశాలలో భారత ప్రతినిధి
దౌత్యవేత్తలు [Diplomats] - ఇతర దేశాలలో భారత ప్రతినిధి

సైనిక అధికారాలు:

» భారత రాష్ట్రపతి సర్వ సైన్యాధ్యక్షులుగా వ్యవహరిస్తారు.
» రాష్ట్రపతి త్రివిధ దళాధిపతులను నియమిస్తారు.
» విదేశాలతో యుద్ధాన్ని ప్రకటించుటకు, విరమించుటకు రాష్ట్రపతి మాత్రమే.
» విదేశాలతో శాంతి ఒప్పందం కూడా రాష్ట్రపతి పేరుమీదనే జరుగుతుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఇతర అధికారాలు:

» 361 వ అధికరణ – భారత రాష్ట్రపతికి ప్రత్యేక మినహాయింపులు మరియు ప్రత్యేక ప్రతిపత్తులు కల్పించబడతాయి.

» రాష్ట్రపతి పదవిలో ఉండగా వారిపై ఎలాంటి క్రిమినల్ కేసులూ నమోదుచేయరాదు.

» రాష్ట్రపతి పదవిలో ఉండగా అరెస్టు చేయరాదు.

» రాష్ట్రపతిపై సివిల్ కేసులు నమోదు చేయాలంటే 2 నెలలముందు నోటీసివ్వాలి.

» రాష్ట్రపతి పదవిలో ఉండగా చేసిన నిర్ణయాలపై ఏ న్యాయస్థానంలోనూ అసలా వారి అధికార పరిధిని ప్రశ్నించరాదు.

» రాష్ట్రపతి ఈ క్రింది అధికారులను నియమిస్తారు.

- జాతీయ మానవహక్కుల సంఘం చైర్మన్, సభ్యులు;
- సెంట్రల్ విజిలెన్స్ కమిషనర్;
- సమాచార హక్కు చట్టానికి చెందిన కమీషనర్;
- పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ల చైర్మన్ & ఇతర సభ్యులను;
- PTI [Press Trust of India] చైర్మన్ను;
- ప్రసారభారతి చైర్మన్;
- TRAI చైర్మన్;
- Railway Board, Staff Selection Commission చైర్మన్లు.
- రాష్ట్రాల ఎన్నికల కమీషనర్లు, రాష్ట్ర ప్ర. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ చైర్మన్, సభ్యులు;
- రాష్ట్రాల లోకాయుక్తలను తొలగించడం.

» NHRC నివేదికను, CAG నివేదికలను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తాయి.

» UPSC, SC ST కమీషన్లు, ఆర్థిక సంఘాలు తమ నివేదికలు రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తాయి.

» పై నివేదికలన్నిటికీ పార్లమెంటు ముందుకాదే బాధ్యత రాష్ట్రపతిదే.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్రపతి అత్యవసర అధికారాలు

[18వ భాగం: 352-360 అధికరణలు]

76

» భారత రాజ్యాంగం అత్యవసర అధికారాలను భారతప్రభుత్వ చట్టం-1935 నుండి గ్రహించినది.
» అత్యవసర పరిస్థితి విధించినప్పుడు పాటించే పద్ధతుల్ని జర్మనీనుండి గ్రహించారు.
» అత్యవసర పరిస్థితికాలంలో రాష్ట్రపతి ప్రా.హ.లను సస్పెండ్ చేయు పద్ధతిని జర్మనీనుండి, దీంతో పాక్కును రద్దు చేయకుండే పద్ధతిని జపాన్ నుండి గ్రహించారు.
» భారత రాష్ట్రపతి '3' రకాల అత్యవసర అధికారాలను కలిగివున్నారు.

(a) జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి:

» 352వ అధికరణ-రాష్ట్రపతి అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన చేస్తారు.
» విదేశీ దురాక్రమణ జరిగినప్పుడు, యుద్ధ పరిస్థితులు వెలకొన్నప్పుడు; అదేవిధంగా ఆంతరంగిక అల్లకల్లోల పరిస్థితులు బ్రిటిష్ జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి విధిస్తారు.
» 1978లో 44వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా జనతాప్రభుత్వం 'అల్లకల్లోల పరిస్థితులు' అనే పదానికి బదులుగా 'సాయుధ తిరుగుబాటు' అనే పదాన్ని చేర్చినది.
» పైకారణాలను గురించి రాష్ట్రపతికి కేంద్ర మంత్రిమండలి ఒక లిఖితపూర్వక సలహాను ఇస్తూ జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితిని ప్రకటించాలని కోరవచ్చును.
» 44వ సవరణద్వారా "కేబినెట్" అనే పదాన్ని 352వ అధికరణలో మొదటిసారిగా చేర్చారు.
» "లిఖితపూర్వక సలహా" అనే పదాన్ని ఈ సవరణద్వారానే చేర్చారు.
» రాష్ట్రపతి చేసిన ప్రకటనను ఉభయసభలూ '1' నెలలోగా ఆమోదించాలి.
* గతంలో పార్లమెంటు 2 నెలల్లోగా ఆమోదాన్ని తెలపాల్సివుండగా 44వ సవరణద్వారా ఆ కాలాన్ని ఒక నెలకు కుదించారు.
» ఉభయసభలూ వేర్వేరుగా 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో ఆమోదించాలి.
* 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీ అనే అంశాన్నికూడా 44వ సవరణద్వారా రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.
» రాష్ట్రపతి అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటించిన కాలంలో ఒకవేళ లోక్‌సభ రద్దయి ఉన్నట్లయితే దానిని రాజ్యసభ తప్పనిసరిగా ఆమోదించాలి. నూతన లోక్‌సభ ఏర్పడినతర్వాత ఆ సభ మొదటి సమావేశ తేదీనుండి 30 రోజుల్లోగా ఆమోదించాలి.
» రాష్ట్రపతి ప్రకటనను ఆమోదించే విషయంలో ఉభయసభల మధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైనప్పుడు అత్యవసర పరిస్థితి రద్దవ్రతుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఈ విషయంలో భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైనప్పుడు ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశం లేదు.

అత్యవసర పరిస్థితి రద్దయ్యే పద్ధతి:—

» జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి కాలపరిమితి 6 నెలలు.

» 6 నెలలకు ముందే రాష్ట్రపతి రద్దు చేయవచ్చును.

» పార్లమెంటు మరొక తీర్మానాన్ని ఆమోదించటం ద్వారా మరో 6 నెలలు పొడిగించవచ్చు.

» అత్యవసర పరిస్థితికి గరిష్ట కాలపరిమితి లేదు. పార్లమెంటు తీర్మానంతో ఎంతకాలమైనా పొడిగించవచ్చు.

» రాష్ట్రపతి ఒక ప్రకటన ద్వారా ఎప్పుడైనా రద్దుచేయవచ్చును.

» పార్లమెంటు ఒక సాధారణ తీర్మానం ద్వారా ఎప్పుడైనా రద్దుచేయవచ్చును.

» 44వ సవరణను అనుసరించి లోక్‌సభలో 1/10 వంతు సభ్యుల సంతకాలతో అత్యవసర పరిస్థితి రద్దుకోరుతూ ఒక నోటీసును లోక్‌సభ స్పీకర్‌కు లేదా రాష్ట్రపతికి అందజేయవచ్చును.

» 14 రోజుల ముందు ఇచ్చే ఈ నోటీసును అనుసరించి లోక్‌సభ ప్రత్యేక సమావేశం ఏర్పాటుచేసి సాధారణ మెజార్టీతో ఈ తీర్మానం ఆమోదంతోనూ రద్దుచేయవచ్చును.

అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో సంభవించే మార్పులు:—

» రాష్ట్ర జాబితాతో సహా అన్ని జాబితాల్లోని అంశాలపై కేంద్రమే శాసనాలు చేస్తుంది.

» 358వ అధికరణ — 19వ అధికరణ వెంటనే సస్పెండ్ అవుతుంది.

» 359వ అధికరణ — రాష్ట్రపతి 20, 21 లను మినహాయించి మిగిలిన ప్రాథమిక హక్కులన్నింటినీ తాత్కాలికంగా సస్పెండ్ చేయవచ్చు.

» ~~హక్కుల అమలు విషయంలో~~ లోపాలను సవరించే S.C, H.C అధికారాలపై చట్టబద్ధ పరిమితులు విధించవచ్చు.

» లోక్‌సభ పదవీకాలాన్ని, రాష్ట్రాల శాసనసభల పదవీకాలాన్ని ఏడనంగా ఒక సంవత్సరంపాటు పొడిగించవచ్చును.

» జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో రూపొందించిన చట్టాలు అత్యవసర కాలం ముగిసిన తర్వాత 6 నెలలవరకూ అమలులో ఉంటాయి. ఒకవేళ పార్లమెంటు వాటిని మళ్ళీ చట్టాలుగా రద్దు చేయవచ్చు. లేకుంటే 6 నెలల తర్వాత అవే రద్దయిపోతాయి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

అత్యవసర పరిస్థితులు విధించిన సందర్భాలు:

I. 1962 లో చైనాతో యుద్ధం సందర్భంగా నెహ్రూప్రభుత్వ కాలంలో; ఈ పరిస్థితి 1967 వరకూ కొనసాగింది.

* 1965 లో పాకిస్తాన్‌తో యుద్ధం సందర్భంగా మనదేశంలో ప్రత్యేకంగా అత్యవసర పరిస్థితి విధించలేదు.

II. 1971 లో బంగ్లాదేశ్ ఆవతరణ సందర్భంలో పాకిస్తానతో యుద్ధం; ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం మనదేశంలో ఒకసారి అత్యవసర పరిస్థితి విధించగా, అది 1977 వరకూ కొనసాగింది.

III. 1975 లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం ఆంతరంగిక భద్రత పేరుతో అత్యవసర పరిస్థితిని విధించినది. * 1975 నుండి 1977 వరకూ మన దేశంలో రెండు కారణాలచే జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితులు అమల్లో ఉండటం గమనార్హం.

(b) రాజ్యాంగ అత్యవసర పరిస్థితి:

356 వ అధికరణ:—

» ఏ రాష్ట్రంలో రాజ్యాంగ యంత్రాంగం విఫలమైనప్పుడు ఈ పరిస్థితిని విధిస్తారు.

» రాజ్యాంగ అత్యవసర పరిస్థితిని 'రాష్ట్రపతి పాలన' లేదా 'కేంద్రపాలన' అనికూడా అంటారు.

» రాజ్యాంగ యంత్రాంగ వైఫల్యమనగా:

(i) శాంతి భద్రతలు క్షీణించటం,
(ii) రాష్ట్రప్రభుత్వాలు తరచుగా పడిపోవడం,
(iii) ప్రత్యామ్నాయ ప్రభుత్వం ఏర్పడకపోవడం,
(iv) ప్రభుత్వమే ఏర్పడకపోవడం,
(v) ప్రభుత్వం పని-చేయకపోవటం,

(vi) 365 వ అధికరణ — కేంద్రం యిచ్చిన ఆదేశాల్ని రాష్ట్రాలు పాటించక పోవడం.

» గవర్నర్ పంపే నివేదికను అనుసరించి రాష్ట్రపతి కేంద్ర మంత్రిమండలిని సంప్రదించి ఈ అత్యవసర పరిస్థితిని విధించవచ్చు.

» కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహాననుసరించి కూడా రాష్ట్రపతి నిర్ణయం తీసుకోవచ్చును.

» కేంద్రమంత్రిమండలి సలహాను రాష్ట్రపతి పునఃపరిశీలనకై పెనుకకు పంపవచ్చును.

Ex: 1991 లో UP లో కళ్యాణ్ సింగ్ ప్రభుత్వం రద్దుచేసి రాష్ట్రపతి పాలన విధించాలని UDF ప్రభుత్వం యిచ్చిన సిఫారసును K.R. నారాయణన్ వెనక్కి పంపినారు. UDF — United Democratic Front (యూడ్ కూటమి).

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రపతి పాలన విధిస్తూ రాష్ట్రపతి ప్రకటనను ఉభయసభలు (పార్లమెంటు) సాధారణ మెజార్టీతో ఆమోదించాలి.

» రాజ్యసభ, లోక్‌సభల్లో ఏ ఒక్క సభ రాష్ట్రపతి ప్రకటనను ఆమోదించకపోయినా రాష్ట్రపతి పాలనా ప్రకటన రద్దవుతుంది.

ఉ: ఇటీవలే విధింపబడ్డ రాష్ట్రపతి పాలనను లోక్‌సభ ఆమోదించి, రాజ్యసభ తిరస్కరించుటవలన 356 సం.లలో రద్దుగావింపబడిన అరుణాచల్ ప్రభుత్వాన్ని తిరిగి అధికారంలోకి తెచ్చి ప్రతిష్ఠించవలసి వచ్చింది.

» ఉభయసభలమధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమయినప్పుడు సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశం లేదు.

కాలపరిమితి :-

» ఒక రాష్ట్రంలో విధింపబడ్డ రాష్ట్రపతి పాలన యొక్క కాలపరిమితి 6 నెలలు.

» పార్లమెంటు మరో తీర్మానం ద్వారా మరొక 6 నెలలు పొడిగించవచ్చు.

» రాష్ట్రపతి పాలనకి గరిష్ఠ కాల పరిమితి 3 సం.లు.

» 44వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా చేర్చబడిన నిబంధనను అనుసరించి ఒక సంవత్సరం తర్వాత రాష్ట్రపతి పాలన పొడిగించాలంటే ఈ క్రింది అంశాలు (సందర్భాల్లో సాక్ష్యం).

(a) దేశంలో జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి విధించినప్పుడు;

(b) ఎన్నికల సంఘం ఆ రాష్ట్రంలో ఎన్నికలు నిర్వహించలేమని స్పష్టీకరించినప్పుడు;

(c) 3 సం.ల తర్వాత కూడా రాష్ట్రపతిపాలన పొడిగించాలంటే రాజ్యాంగ సవరణ చేయాలి.

ఉ: 59, 64 రాజ్యాంగ సవరణలద్వారా పంజాబ్‌లో రాష్ట్రపతిపాలన 5 సం.లపాటు పెంచారు.

» ఆ రాష్ట్రపతి ఒక సాధారణ ప్రకటన ద్వారా అత్యవసర పరిస్థితిని రద్దుచేయవచ్చు.

» పార్లమెంటు సాధారణ తీర్మానం ద్వారా కూడా రద్దు చేయవచ్చు.

అత్యవసర కాలంలో సంభవించే పరిణామాలు :-

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం రద్దవుతుంది.

» రాష్ట్ర శాసనసభను రద్దు చేయవచ్చు లేదా తాత్కాలికంగా రద్దు చేయవచ్చును.
తాత్కాలిక రద్దు — సుప్త-చేతనావస్థ

» హైకోర్టు అధికారాల్లో ఏ మార్పులూ ఉండవు.

» ఆ రాష్ట్ర పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలను పార్లమెంటు రూపొందిస్తుంది.

» రాష్ట్ర బడ్జెట్టును పార్లమెంటే ఆమోదిస్తుంది.

» గవర్నర్ తనకు సహాయకులుగా నియమింపబడే అధికారుల సహాయంతో రాష్ట్రపతిపాలన నిర్వహిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఈ అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో తీసుకొనబడిన చట్టాలు అత్యవసర పరిస్థితి ముగిసిన తర్వాత 6 నెలల వరకు అమలులో ఉంటాయి లేదా పార్లమెంటు మళ్ళీనే రద్దు చేయవచ్చును. 80

అత్యవసర పరిస్థితి విధించిన సందర్భాలు:-

» మనదేశంలో మొదటిసారిగా 1950 లో PEPSU ను, 1952 లో పంజాబ్ లోను;
» ఎక్కువకాలం పంజాబ్ లోను;
» రాష్ట్రపతి పాలన విజయవంతంగా రాజ్యాంగసవరణ జరిగిన
» ఎక్కువసార్లు విధించిన రాష్ట్రాలు: కేరళ (9), ఉత్తరప్రదేశ్ (9)
» తక్కువసార్లు విధించిన రాష్ట్రాలు: మహారాష్ట్ర, అరుణాచల్ ప్రదేశ్, మేఘాలయ (1 సారి
» 1954 లో మొదటిసారిగా ఆంధ్రరాష్ట్రంను, 1973 లో AP లోనూరా విధించారు
» నేటివరకు విధించని రాష్ట్రాలు: ఛత్తీస్‌గఢ్ & ఉత్తరాఖండ్.
» నేటివరకు మనదేశంలో 121 సార్లు రాష్ట్రపతి పాలన విధించారు.
» 2002 లో రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ 356 అధికరణను మనదేశంలో 100 సార్లకు పైగా దుర్వినియోగం చేసారని పేర్కొన్నది.
» 2000 లో NDA ప్రభుత్వ హయాంలో అంతర్ రాష్ట్ర కౌన్సిల్ నుండి జాబ్జిస్థాపించిన నేతృత్వంలో ఒక సబ్-కమిటీ ఏర్పడి ఈ అధికరణ దుర్వినియోగమవకుండా కొన్ని సూచనలు చేసింది.

1994 లో S.R. బొమ్మై Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C ఈ అధికరణ వినియోగంపై కొన్ని మరిన్ని సూచనలు తన తీర్పుద్వారా ప్రకటించింది.
(a) 356 అధికరణ వినియోగాన్ని న్యాయవ్యవస్థ పునఃసమీక్షిస్తుంది.
(b) గవర్నర్ నివేదిక లేదా ఈ అధికరణను వినియోగించరాదు.
(c) రాష్ట్రపతి ప్రకటనను పార్లమెంటు ఆమోదం తర్వాతే రాష్ట్రశాసనసభ రద్దు చేయాలి.
(d) భారత సమాఖ్యకు భంగం కల్గించే విధంగా ఈ అధికరణ వినియోగించరాదు.

» 2002 లో రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ S.R. బొమ్మై కేసులోని S.C తీర్పును సమర్థిస్తూ ఈ అధికరణను చివరి ఆస్త్రంగా మాత్రమే వినియోగించాలన్నీ దీనిని దుర్వినియోగం చేయకుండా రాజ్యాంగ సవరణ జరగాలని సూచించింది.
» అతి తక్కువకాలం (7 రోజులు) రాష్ట్రపతి పాలన విధించిన రాష్ట్రాల్లో ఒకే నెలలో రెండుసార్లు రాష్ట్రపతి పాలన విధించిన రాష్ట్రం: కర్ణాటక

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(C) ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి [360వ అధికరణ] :

» దేశ ఆర్థిక భద్రతకు భంగం వాటిల్లినప్పుడు రాష్ట్రపతి ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి విధిస్తారు.

» కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహాననుసరించి రాష్ట్రపతి ప్రకటన చేస్తారు.

» రాష్ట్రపతి ప్రకటనను పార్లమెంటు (ఉభయసభలు) ఆమోదించాలి. 2 నెలలు కాలాతీతంగా సాధారణ మెజార్టీతో పార్లమెంటు ఆమోదించాలి.

» ఉభయసభల భిన్నాభిప్రాయాల వేపథ్యంలో అత్యవసర పరిస్థితి శర్వత్రమౌతుంది. అనగా ఉభయసభల సహా సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశం లేదు.

» భారతదేశంలో నేటివరకూ ఈ అత్యవసర పరిస్థితిని విధించలేదు.

» ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి కాలపరిమితి 6 నెలలు. పార్లమెంటు తీర్మానం చేస్తూ మరో 6 నెలలు పొడిగించవచ్చు. దీనికి గరిష్ట కాలపరిమితి లేదు.

» రాష్ట్రపతి ఈ సాధారణ ప్రకటన చేస్తూ దీన్ని రద్దు చేయవచ్చును లేదా పార్లమెంటు సాధారణ తీర్మానం చేస్తూ దీనిని రద్దు చేయవచ్చును.

సంభవనీయ మార్పులు:-

» రాష్ట్రపతి మినహా S.C, H.C న్యాయమూర్తులతో సహా దేశంలోని అన్నిరకాల ప్రభుత్వ ఉద్యోగస్థులందరి వేతనభత్యాల్లో కోత విధించవచ్చును.

» కేంద్రం కోరినచో రాష్ట్రాలు తమ బడ్జెట్ కాపీలను కేంద్రానికి పంపాలి.

» పొదుపు చర్యలతో సహా కేంద్రం యొక్క ఆర్థికాదేశాలు రాష్ట్రాలు తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

» 275వ అధికరణ – కేంద్రం రాష్ట్రాలకందించే సహాయ చర్యల్ని నిలిపివేస్తుంది.

» ఈ కాలంలో రూపొందించిన చట్టాలు అత్యవసర పరిస్థితి అనంతరం 6 నెలల వరకూ అమల్లో వుంటాయి.

అత్యవసర అధికారాలపై విమర్శ:

» "అత్యవసర అధికారాలు మనదేశంలో అధికారయుత మరియు నియంత్రుత్వ రాజ్య స్థాపనకు తోడ్పడేవిగా ఉన్నాయి" — K.T. షా

» "అత్యవసర పరిస్థితులనుపయోగించి సెలకోవ్ శాంతి స్మశానప్రశాంతిని తలపిస్తుంది"
— H.V. కామత్

» 356వ అధికరణ రాష్ట్రప్రభుత్వాల రద్దు వంటి అంశాలు మన సమాఖ్య వ్యవస్థకు చేటు తెచ్చే ఓ పెంటికి" — పండిట్ హృదయనాథ్ కుంజ్రూ

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» "అత్యవసర అధికారాలు రాజ్యాంగం ప్రకారమే రాష్ట్రపతిని నియంతగా మార్చే ప్రమాదమున్నది" — ఆలెన్ గ్లేడ్ హీత్

» "అత్యవసర అధికారాలు మనరాజ్యాంగంపై జరిపే దోపిడీ వంటివి"
— K.M. మున్షియార్

» "భారత రాజ్యాంగాన్ని ప్రమాదప్రభుత్వాలనుండి కాపాడే మృతసంజీవిని మరియు రక్షక కవాటాల వంటివీ అత్యవసర అధికారాలు"
— అల్లాడి కృష్ణస్వామి అయ్యర్

» "భారత రాజ్యాంగం క్లిష్ట పరిస్థితుల్ని ఎదుర్కొనేటప్పుడు తనను తాను సంరక్షించుకొనుటకు వినియోగించే ఉపాయాలు.. అత్యవసర అధికారాలు"
— డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్

» "356 అధికరణం మృతాక్షరం వంటిది"
— అంబేద్కర్

» "356 అధికరణ రాష్ట్రప్రభుత్వాల పాలిట చూస్తే ఉత్తర్వు వంటిది."
"చెక్క స్వాతంత్ర్యాలకన్నా దేశ సార్వభౌమత్వం గొప్పది"
— డా॥ బి. ఆర్. అంబేద్కర్

రాష్ట్రపతి విచక్షణాధికారాలు:

» లోక్‌సభ ఎన్నికల్లో ఏ పార్టీ సంపూర్ణ మెజారిటీ సాధించనప్పుడు ప్రధానమంత్రి నియామకం రాష్ట్రపతి విచక్షణపైనే ఆధారపడి వుంటుంది.

» కేంద్రంలో అధికారంలో ఉన్న ప్రభుత్వం తన అధికారాన్ని కోల్పోయినప్పుడు ఒక నూతన ప్రభుత్వాన్ని నియమించే సందర్భంలో;

» కేంద్రంలో అధికారంలోవున్న ప్రభుత్వం అధికారం కోల్పోయినప్పుడు ప్రత్యామ్నాయ ప్రభుత్వానికి అవకాశాన్ని కల్పించడం లేక లోక్‌సభను రద్దుచేసి ఎన్నికలకు దారితీయడం రాష్ట్రపతి విచక్షణపైనే ఆధారపడి వుంటుంది.

» కేంద్ర మంత్రిమండలి తన పార్లమెంటుకే ఆమోదించి పంపిన బిల్లుల విషయంలో రాష్ట్రపతి పాక్షిక వీటోను వినియోగించవచ్చు.

» రాష్ట్ర శాసన సభలు ఆమోదించి పంపిన బిల్లుల్ని ఒకవేళ గవర్నర్, రాష్ట్రపతి పరిశీలనకై పంపినప్పుడు కూడా రాష్ట్రపతి పాక్షికాధికారాన్ని వినియోగిస్తారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్రపతి పదవిపై ప్రముఖుల అభిప్రాయాలు:

* "రాష్ట్రపతి పదవిని బ్రిటీష్ రాజప్రతినిధితో పోల్చవచ్చు. ఎందుకంటే వారు దేశానికి ఏలిక మాత్రమే, పాలకులు కారేరు" – అంబేద్కర్
* "భారత పార్లమెంటరీ విధానం అనుసరిస్తున్నందున ప్రధాని నేతృత్వంలోని మంత్రిమండలి సలహాలమేరకు మాత్రమే వ్యవహరించే రాజ్యాంగాధిపతి" – డా, బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్
* "రాష్ట్రపతి పదవి దేశ సమైక్యతకు ప్రతీక. మనదేశ ప్రగతిలో రాష్ట్రపతి ముఖ్య పాత్రను పోషిస్తారు" – సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
* "రాష్ట్రపతి కేంద్ర మంత్రిమండలికి మిత్రునిగాను, మార్గదర్శిగాను మరియు తాత్వీకునిగా వ్యవహరిస్తారు" – డా. అంబేద్కర్
* "భారత రాజ్యాంగం కేంద్ర మంత్రిమండలికి పాలనాపరమైన అధికారాలను అప్పగించింది. రాష్ట్రపతి వాస్తవంగా ముఖ్య అధికారాల్ని నిర్వహించనప్పటికీ మన రాజ్యాంగం వారికి ప్రత్యేక గౌరవం, ప్రాముఖ్యాన్ని కల్పించినది" – జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ
* "రాష్ట్రపతికి మన రాజ్యాంగం కల్పించిన విచక్షణాధికారాలను వినియోగించడం పైనే వారి స్థానం, ప్రాముఖ్యత ఆధారపడి ఉంటుంది." – M.V. పైలీ
* "42, 44 సవరణల తర్వాత రాష్ట్రపతి స్థానం మరింత నామమాత్రంగా మిగిలినది" – M.P. జైన్

⇒ 1974లో షంషేర్‌సింగ్ Vs భారతప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో జస్టిస్ V.R. కృష్ణయ్యర్ నేతృత్వంలోని S.C ధర్మాసనం కేంద్రమంత్రిమండలి అధికార సలహాలు, సూచనలమేరకు మాత్రమే రాష్ట్రపతి వ్యవహరించాల్సిఉంటుందని తీర్పునిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారత రాష్ట్రపతులు

1. డా॥ బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ [1950-62] :

» ఎక్కువకాలం, రెండుసార్లు రాష్ట్రపతిగా చేశారు.
» ఉపరాష్ట్రపతి పదవి చేపట్టకుండానే రాష్ట్రపతి అయిన మొదటి వ్యక్తి.
» హిందూ కోడ్ బిల్లు విషయమై కేంద్ర మంత్రిమండలితో విభేదించి పునఃపరిశీలనకై బిల్లును పెనక్కి పంపారు.
» హిందీని జాతీయ భాషగా రూపొందించుటకు కేంద్రప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తెచ్చారు.
» కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహాతో నిమిత్తం లేకుండా రాష్ట్రపతి స్వతంత్రంగా వ్యవహరించాలని ప్రతిపాదించారు.
» "India Divided" గ్రంథ రచయిత.

2. డా॥ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్ [1962-67] :

» తాత్విక రాష్ట్రపతిగా పేరుపొందారు.
» ఉపరాష్ట్రపతిగా పనిచేసి రాష్ట్రపతి అయిన మొదటి వ్యక్తి.
» రాయబారిగా పనిచేసి రాష్ట్రపతి అయిన మొదటివ్యక్తి.
» 1962లో చైనాతో యుద్ధ సందర్భంగా V.K. కృష్ణమీనన యొక్క మితిమీరిన వ్యాఖ్యల దృష్ట్యా వారిని కేంద్రమంత్రిమండలి నుండి తొలగించేట్లుగా ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తెచ్చారు.
» "Hindu View of Life" and "An Idealist View of Life" గ్రంథాల రచయిత.
» దక్షిణ భారతం నుండి ఎన్నికైన మొదటి రాష్ట్రపతి.

3. డా॥ జాకీర్ హుస్సేన్ [1967-69] :

» ఉపరాష్ట్రపతిగా చేసి రాష్ట్రపతి అయిన రెండవ వ్యక్తి.
» తొలి ముస్లిం రాష్ట్రపతి.
» అతి తక్కువకాలం రాష్ట్రపతిగా చేసిన వ్యక్తి. పదవిలో ఉండగా మరణించిన మొదటి రాష్ట్రపతి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

4. వి.వి.గిరి [1969-74]:

» అతి తక్కువ మెజార్టీతో ఎన్నికయ్యారు.
» రెండవ లెక్కింపు అనగా 2వ ప్రాధాన్యతా ఓట్ల ద్వారా ఎన్నికైన ఏకైక రాష్ట్రపతి.
» రాజకీయ పార్టీల ప్రతిపాదన లేకుండా స్వతంత్ర అభ్యర్థిగా ఎన్నికయ్యారు.
» వివాదాస్పద కార్మిక బిల్లును వెనుకకు పంపారు.
» కేంద్ర రాష్ట్రప్రభుత్వాల్లో పెరుగుతున్న అవినీతిపై బహిరంగంగా వ్యాఖ్యానించారు.
» తన ఎన్నిక వివాదంపై S.C కు హాజరై తన వాదన వినిపించారు.
» ఉపరాష్ట్రపతిగా చేసి రాష్ట్రపతి అయిన 3వ వ్యక్తి

5. ఫక్రుద్దీన్ అలీ అహ్మద్ [1974-77]:

» 5వ ముస్లిం రాష్ట్రపతి.
» పదవిలో ఉండగా మరణించిన 2వ వ్యక్తి.
» 1975లో అంతరంగిక అత్యవసర పరిస్థితి విధించేటప్పుడు కేవలం ఇందిరాగాంధీ సలహా మేరకు మంత్రిమే నిర్ణయం తీసుకున్నారని విమర్శలున్నాయి.
» ఉపరాష్ట్రపతి కాకుండానే రాష్ట్రపతి అయిన 5వ వ్యక్తి.

6. నీలం సంజీవరెడ్డి [1977-82]:

» ఏకగ్రీవంగా ఎన్నికైన ఏకైక రాష్ట్రపతి.
» లోకసభ స్పీకరుగా పనిచేసి రాష్ట్రపతి అయిన ఏకైక వ్యక్తి.
» ముఖ్యమంత్రిగా పనిచేసి రాష్ట్రపతి అయిన మొదటివ్యక్తి.
» అతిచిన్న వయస్సు (62yrs) లో రాష్ట్రపతి అయిన వ్యక్తి.
» 1980 లో జనతా రాష్ట్రప్రభుత్వాలను రద్దుచేసేటప్పుడు ఎలాంటి రాజ్యాంగ పద్ధతులు పాటించలేదనే విమర్శలున్నాయి.
» 1979 లో చరణ్‌సింగ్ ప్రభుత్వ పతనం తర్వాత ఇన్‌డైరక్టరాంకు అవకాశమివ్వకుండా లోకసభను రద్దుచేశారనే విమర్శకూడా ఉన్నది.
» ఉపరాష్ట్రపతి కాకుండా రాష్ట్రపతి అయిన 3వ వ్యక్తి.

7. జ్ఞానీ జైల్‌సింగ్ [1982-87]:

» తొలి సిక్కు రాష్ట్రపతి.
» ఉపరాష్ట్రపతి కాకుండానే రాష్ట్రపతి అయిన 4వ వ్యక్తి.
» వివాదాస్పద "Bluestar operation" (స్వర్ణదేవాలయంపై సైనిక చర్య) జరిగింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఇందిరాగాంధీ హత్యానంతరం ఎలాంటి పార్లమెంటరీ సాంప్రదాయాన్ని పాటించకుండానే రాజీవ్‌గాంధీని ప్రధానిగా నియమించారనే విమర్శ వున్నది.

» వివాదాస్పద పోస్టల్ బిల్లుపై 'పాకెట్ వీటో' అధికారం వినియోగించారు.

» బోఫోర్స్ వివాదంపై కేంద్ర ప్రభుత్వం నుండి వివరణ కోరారు.

CITY XEROX
1-10 257/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

8. R. వెంకట్రామన్ [1987–92] :

» "My Presidential years" గ్రంథ రచయిత.

» 1989 లో లోక్‌సభ ఎన్నికల్లో ఏ పార్టీకి సంపూర్ణ మెజార్టీ రాని సందర్భంగా ఏకైక పెద్దపార్టీ నాయకున్ని ప్రధానిగా ఆహ్వానించే సాంప్రదాయం నెలకొల్పారు.

» మనదేశంలో హంగ్ ప్రభుత్వాల ప్రమాణ స్వీకారాన్ని శ్రీకారం చుట్టారు.

» పార్లమెంటు సభ్యుల జీతాల పెంపు బిల్లును పునఃపరిశీలనకై పంపించారు.

» 1991 లో రాజీవ్‌గాంధీ మరణానంతరం [ప్రభుత్వ ఏర్పాటు] జాతీయ ప్రభుత్వ ఏర్పాటును ప్రతిపాదించారు.

» ఉపరాష్ట్రపతి → రాష్ట్రపతి [4 వ వ్యక్తి]

HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

9. డా॥ శంకర్ దయాళ్ శర్మ [1992–97] :

» ఉపరాష్ట్రపతి → రాష్ట్రపతి (5 వ వ్యక్తి).

» "రాజనీతిజ్ఞ రాష్ట్రపతి"గా పేరొందారు.

» గవర్నర్ (ఆంధ్రప్రదేశ్) → ఉపరాష్ట్రపతి → రాష్ట్రపతి.

» వివాదాస్పద కూత క్రైస్తవుల రిజర్వేషన్ల బిల్లును వెనక్కి పంపారు.

» ఎన్నికల ప్రచార సమయాన్ని ఇ మండి 14 రోజులకు కుదిస్తూ కేంద్రప్రభుత్వం నిర్ణయాన్ని పునఃపరిశీలనకై వెనక్కి పంపారు.

» బాబ్రీ మసీదు విధ్వంసం వీరి కాలంలోనే జరిగింది.

» ఏ పార్టీకి సంపూర్ణ మెజార్టీ రాని సందర్భంలో ఏకైక పెద్దపార్టీ నాయకుడైన వాజ్‌పేయిని 1996 లో ప్రధానిగా నియమించారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10. K.R. నారాయణన్ [1997-2002]:

» తొలి దళిత రాష్ట్రపతి.
» ఉపరాష్ట్రపతి → రాష్ట్రపతి (ఉవ వ్యక్తి).
» రాష్ట్రపతి పదవిలో ఉండి సాధారణ బొరుసివలి ఓటు హక్కు (పార్లమెంటు ఎన్నికల్లో) ను వినియోగించుకున్న మొదటి రాష్ట్రపతి.
» రాయబారిగా పనిచేసి రాష్ట్రపతిగా ఎన్నికైన ఉవ వ్యక్తి.
» రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ నియామకంపై అసంతృప్తిని బహిరంగంగా వ్యక్తంచేశారు.
» కేంద్రంలో ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేసేటప్పుడు బీజేపీ మద్దతు తెలిపేవారు తమ మద్దతు లేఖల్ని రాష్ట్రపతికి ముందుగా అప్పగించే సాంప్రదాయం నెలకొల్పారు.
» అమెరికా ప్రభుత్వంచే "Best Statesman" (పరిపాలనాదక్షుడు) అవార్డు పొందారు.
» U.P లో కళ్యాణ్‌సింగ్ ప్రభుత్వాన్ని రద్దు చేయాలనే కేంద్ర సిఫారసును పునఃపరిశీలనకు పంపారు.
» అత్యధిక మెజార్టీతో ఎన్నికైన రాష్ట్రపతి.
» రబ్రీదేవి ప్రభుత్వంను రద్దు చేసి రాష్ట్రపతి పాలన విధించాలనే NDA ప్రభుత్వం సిఫారసును వెనక్కి పంపారు.
» గుజరాత్ లోను, దేశంలోని అనేక ప్రాంతాల్లో మైనార్టీలపై జరుగుతున్న దాడులపై కేంద్రం యొక్క వివరణను కోరారు.

11. A.P.J. అబ్దుల్ కలాం [2002-07]:

» రాజకీయ నేపథ్యం లేకుండా రాష్ట్రపతి అయ్యారు.
» "శాస్త్రజ్ఞ రాష్ట్రపతి"గా పేర్కొనబడ్డారు.
» 2002 లో "ప్రజాప్రతినిధ్య-చట్టం"ని పార్లమెంటు యొక్క సభలపై కేంద్ర ప్రభుత్వ వివరణ కోరారు.
» 2006 లో జోడు పదవుల (లాభదాయక) విషయంపై బిల్లును పునఃపరిశీలనకు పంపారు.
» పదవిలో ఉండి ఢిల్లీ శాసనసభ ఎన్నికల్లో ఓటుహక్కు వినియోగించుకున్నారు.
» ఉపరాష్ట్రపతి కాకుండానే రాష్ట్రపతి అయిన ఏవ వ్యక్తి.
» "Wings of Fire" గ్రంథ రచయిత.
» "భారత క్షిపణిశాస్త్ర పితామహుడు".

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

12. శ్రీమతి ప్రతిభాపాటిల్ [2007 – ప్రస్తుతం] :

» తొలి మహిళా రాష్ట్రపతి[మహారాష్ట్ర].

» రాజ్యసభ Dy. చైర్మన్ → రాష్ట్రపతి అయిన ఏకైక వ్యక్తి.

» రాష్ట్రపతి కాకముందు రాజస్థాన్ గవర్నర్‌గా పనిచేశారు.

» భైరాన్‌సింగ్ షెకావత్‌పై రాష్ట్రపతిగా గెలుపొందారు.

» ఖనిజాల కమీషనర్ నవీన్-చావ్లాను తొలగించాలని నాటి ప్రధానాధికారి ఎన్.గోపాలస్వామి సిఫారసును కేంద్రప్రభుత్వ సలహాననుసరించి తిరస్కరించారు.

» గుజరాత్ కోకా-చట్టాన్ని కేంద్రం సిఫారసులననుసరించి ఇటీవలే తిరస్కరించారు.

» కేవలం ముఖ్యమంత్రి & ఉపరాష్ట్రపతిగా మాత్రమే పనిచేయలేదు.

» భారతదేశ 13వ రాష్ట్రపతి మరియు 12వ వ్యక్తి.

* రాష్ట్రపతిగా పోటీచేసిన మొట్టమొదటి మహిళ – కెప్టెన్ లక్ష్మీ సెహగల్

* ఉపరాష్ట్రపతి → రాష్ట్రపతి :

1. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
2. జాకీర్ హుస్సేన్
3. వి.వి. గిరి
4. R. వెంకట్రామన్
5. శంకర్‌దయాల్ శర్మ
6. కె.ఆర్. నారాయణన్

* ఉపరాష్ట్రపతి కాకుండా → రాష్ట్రపతి :

1. ఫక్రుద్దీన్ అలీ అహ్మద్
2. నీలం సంజీవరెడ్డి
3. జ్ఞానీ జైల్‌సింగ్
4. అబ్దుల్ కలాం
5. ప్రతిభా పాటిల్

* ఉపరాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతి అయినా రాష్ట్రపతి కానివారు :

1. G.S. పాఠక్
2. వి.వి. జెట్టి
3. మహమ్మద్ హిదయతుల్లా
4. కృష్ణకాంత్
5. భైరాన్‌సింగ్ షెకావత్

www.ourstudycircle.in
EROX
Ashoknagar,
HYDERABAD.500 020.
Cell : 9704138228

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* తాత్కాలిక రాష్ట్రపతులు:

1. వి.వి. గిరి
2. మహ్మద్ హిదయతుల్లా
   [రెండుసార్లు తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా చేశారు.]
3. బి.డి. జెట్టీ

* అత్యధిక రాష్ట్రపతుల్ని అందించిన రాష్ట్రం — తమిళనాడు
* అత్యధిక ప్రధానులను అందించిన రాష్ట్రం — ఉత్తర ప్రదేశ్

ఉపరాష్ట్రపతి:

» 63వ అధికరణ ఉపరాష్ట్రపతి గురించి పేర్కొంటున్నది.
» ఉపరాష్ట్రపతి పదవిని ఏర్పాటుచేయాలని రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో ప్రతిపాదించినది. — H.V. కామత్
» ఉపరాష్ట్రపతి పదవిని మనదేశం అమెరికానుండి గ్రహించినది.
» 66వ అధికరణ ఉపరాష్ట్రపతిని 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' నైపత్రిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిన ఎన్నుకుంటుందని పేర్కొంటున్నది.
» రాజ్యసభ, లోక్‌సభలకు చెందిన సభ్యులు 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' లో ఉంటారు.
» రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నిక చట్టం — 1952 ను అనుసరించి ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నిక జరుగును.
» ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నిక విషయంలో సవరణలు చేసే అధికారం పార్లమెంటుకుంటుంది.
» కేంద్ర ఎన్నికల సంఘం ఈ ఎన్నికలు నిర్వహిస్తుంది.
» 1962 వరకు ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికను ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశం ద్వారా బహిరంగ ఓటింగ్ విధానంలో జరిగేది.

» 1962 నుండి ఈ ఎన్నిక రహస్య ఓటింగ్ విధానం ద్వారా జరుగుచున్నది.

అర్హతలు:

1. భారత పౌరుడై ఉండాలి.
2. 35 సంల వయసు కలవాడై ఉండాలి.
3. పార్లమెంటుకు ఎన్నికయ్యే అర్హతను కలిగివుండాలి.
4. కేంద్ర, రాష్ట్రాల్లో లాభాయాన్నిచ్చే ఉద్యోగం చేసేవాడై ఉండరాదు.

» 1997 లో ఎన్నికల చట్టంలో చేసిన సవరణలను అనుసరించి ఈ క్రింది అర్హతల్ని కలిగివుండాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

1. 15,000/- డిపాజిట్‌ను చెల్లించగలగాలి.

2. 20 మంది నామినేషన్‌దారులు (ఎలక్టోరల్ కాలేజ్ సభ్యులు) ప్రతిపాదించగా, మరో 20 మంది బలపరిచాలి.

* పోలై చెల్లిన ఓట్లలో 1/6 వంతు ఓట్లను పొందినవారికి మాత్రమే తిరిగి డిపాజిట్ సొమ్ము చెల్లించబడుతుంది.

» రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికలకు సంబంధించిన వివాదాలను 71 వ అధికరణను అనుసరించి S.C పరిశీలిస్తుంది.

» 1957 లో, 1974 లోనూ S.C 'ఎలక్టోరల్ కాలేజ్' లో ఏవైనా స్థానాలు ఖాళీగా ఉన్నప్పటికీ రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికలు నిర్వహించవచ్చని తీర్పిచ్చింది.

» ఉపరాష్ట్రపతి పదవీకాలం 5 సం.లు. కాని 68 వ అధికరణ ద్వారా తిరిగి ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నిక జరిగేంతవరకు వారు పదవిలో కొనసాగవచ్చును.

* ఉపరాష్ట్రపతి పదవి ఏ కారణంచేత ఖాళీ అయినప్పటికీ ఎంత కాలంలోగా ఎన్నిక జరపాలనేది రాజ్యాంగంలో నిర్దేశించలేదు.

» 69 వ అధికరణ – ఉపరాష్ట్రపతి, రాష్ట్రపతి సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేస్తారు.

* ఉపరాష్ట్రపతి రాజీనామాను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తారు.

* 1969 లో రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి పదవీబాధ్యతల నిర్వహణా చట్టంలో చేయబడిన సవరణలద్వారా ఒకవేళ రాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీగా ఉన్నట్లయితే S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తికి ఆ రాజీనామాను అందించాలి. [రాజీనామా పత్రం రాష్ట్రపతినుద్దేశించి మాత్రమే రాయాలి]

జీతభత్యాలు :

» ఉపరాష్ట్రపతి జీతభత్యాలగురించి రాజ్యాంగంలో ప్రస్తావించలేదు.

» 97 వ అధికరణ – ఉపరాష్ట్రపతి రాజ్యసభ ఛైర్మన్‌గా మాత్రమే వేతనాన్ని పొందుతారు.

» వీరి జీతభత్యాలను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» జీతభత్యాలు IT పరిధిలోకి రావు. వీటిపై పార్లమెంటులో ఓటింగ్‌కు ఆస్కారంలేదు.

» ప్రస్తుతం ఉపరాష్ట్రపతి వేతనం :- 1,25,000 రూ.లు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

తొలగింపులు: [67వ అధికరణ]

» అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై ఉపరాష్ట్రపతిని తొలగించవచ్చును.
» ఉభయ సభలూ సాధారణ మెజార్టీతో తొలగించవచ్చును.
» ఉపరాష్ట్రపతిని తొలగించే తీర్మానం మొదట రాజ్యసభలోనే ప్రవేశపెట్టాలి.
» కనీసం 50 మంది సభ్యుల సంతకాలతో కూడిన తీర్మాన నోటీసును 14 రోజులముందు సభాధిపతికి అందించాలి.
» తొలగింపు తీర్మాన నోటీసుపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఉపరాష్ట్రపతి సభకు అధ్యక్షత వహించరాదు కానీ సభకు హాజరుకావచ్చును.
» అవిశ్వాస తీర్మానంపై ఓటు చేసే అధికారం ఉపరాష్ట్రపతికి ఉండదు.
» రాజ్యసభలో బలాబలాలు సమానమైనప్పటికీ ఉపరాష్ట్రపతి ఓటు వేయరాదు.

అధికారాలు, విధులు:

* 64వ అధికరణ — ఉపరాష్ట్రపతి రాజ్యసభకు ఛైర్మన్ (అధ్యక్షుడు)గా వ్యవహరిస్తారు.
[ఈ పద్ధతిని అమెరికానుండి గ్రహించారు]
* 65వ అధికరణ — రాష్ట్రపతి పదవి ఏకారణంచేత ఖాళీ అయినా ఉపరాష్ట్రపతి తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరిస్తారు.
» ఉపరాష్ట్రపతి తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి పదవీ బాధ్యతలు నిర్వహించేటప్పుడు రాజ్యసభ సభాపతిస్థానానికి అధ్యక్షత వహించరాదు.
» తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించినప్పుడు రాష్ట్రపతి పొందే జీతభత్యాలనే ఉపరాష్ట్రపతి కూడా పొందుతారు.
* S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి సమక్షంలో తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.
* ఉపరాష్ట్రపతి మనదేశంలోని కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయాలకు తాను ఛాన్సలర్‌గా వ్యవహరిస్తూ, వైస్-ఛాన్సలర్‌లను నియమిస్తారు.
* భారతరత్న, 'పద్మ' అవార్డులు వంటి అత్యున్నత అవార్డుల కమిటీకి ఛైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తారు.

» 70వ అధికరణ — ఉపరాష్ట్రపతి ఇతర కారణాలచేత కూడా రాష్ట్రపతి పదవీ బాధ్యతలు నిర్వహించవచ్చును.
[ఉ: 1982లో బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ తీవ్ర అనారోగ్యంతో జిల్లనీ రెడ్డి ఉపరాష్ట్రపతిగా సర్వేపల్లి వారు రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించారు]

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఉపరాష్ట్రపతులు:

1. డా॥ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్ [1952-62]
2. జాకీర్ హుస్సేన్ [1962-67]
3. వి.వి. గిరి [1967-69]
4. జి.యస్. పాఠక్ [1969-74]
5. బి.డి. జెట్టీ [1974-79]
6. మహ్మద్ హిదయతుల్లా [1979-84]
7. ఆర్. వెంకట్రామన్ [1984-87]
8. శంకర్ దయాల్ శర్మ [1987-92]
9. కె.ఆర్. నారాయణన్ [1992-97]
10. కె. కృష్ణకాంత్ [1997-2002]
11. భైరాన్ సింగ్ షెకావత్ [2002-07]
12. హామీద్ అన్సారీ [2007-ప్రస్తుతం]

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

* ఎక్కువకాలం, రెండుసార్లు ఉపరాష్ట్రపతిగా పనిచేసినవారు — డా॥ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
* అతితక్కువకాలం ఉపరాష్ట్రపతిగా పనిచేసినవారు — వి.వి. గిరి
* తొలి దళిత ఉపరాష్ట్రపతి — కె.ఆర్. నారాయణన్
* పదవిలో ఉండగా మరణించిన వ్యక్తి — కె. కృష్ణకాంత్
* పదవిలో ఉండి రాష్ట్రపతిగా పోటీచేసి ఓడిపోయిన వ్యక్తి — భైరాన్ సింగ్ షెకావత్
* ప్రస్తుత ఉపరాష్ట్రపతి పదవీరీత్యా 13వ, వ్యక్తిరీత్యా 12వ వ్యక్తి.
* హామీద్ అన్సారీ, డా॥ నజ్మా హెప్తుల్లా పై గెలుపొందారు.
* గత ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో యూపీఏ (UNPA) అభ్యర్థిగా రషీద్ మసూద్ పోటీచేశాడు.
* భారత ఉపరాష్ట్రపతి పదవిని వైస్ రాయ్ పదవితో పోల్చినది — డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్
* "ఉపరాష్ట్రపతి తన మేధోసంపత్తి మరియు వ్యక్తిగతమైన నైతిక విలువలతో, చాణక్యతంత్రంతో వ్యవహరించుట వలన రాష్ట్రపతి, ప్రధానమంత్రులు అనేక విషయాల్లో ఉపరాష్ట్రపతిని సంప్రదించేట్లుగా చేయుయున్నారు." — నార్మన్ డి. పామర్

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కేంద్ర మంత్రిమండలి

[74, 75, 77, 78 అధికరణలు]

» దేశ పరిపాలనా నిర్వహణలో ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన కేంద్ర మంత్రిమండలి వాస్తవ కార్యనిర్వహణాధికారాలను నిర్వహిస్తుంది.

» 'పార్లమెంటరీ తరహా' విధానాన్ని మనదేశం అనుసరించుట వలన ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన ఉండే కేబినెట్ దేశ పరిపాలనలో కీలకమైనదిగాను, వాస్తవమైనదిగాను పనిచేస్తుంది.

» 53వ అధికరణ – దేశ పరిపాలన రాష్ట్రపతి స్వయంగాగానీ లేక ఇతర అధికారుల సహకారంతోగానీ నిర్వహించవచ్చు.

» 74(1) అధికరణ – దేశ పరిపాలనా నిర్వహణలో రాష్ట్రపతికి సలహాలు, సహాయాన్నిచ్చుటకు ప్రధానమంత్రి నేతృత్వంలో కేంద్రమంత్రిమండలి పనిచేస్తుంది.

* 1976 లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 42వ సవరణద్వారా కేంద్రమంత్రిమండలి ఇచ్చిన సలహాలను రాష్ట్రపతి తప్పనిసరిగా పాటించాలనే అంశాన్ని [చేర్చింది] భారత రాజ్యాంగంలో చేర్చినది.

* 1978 లో జనతాప్రభుత్వం 44వ సవరణద్వారా 42వ సవరణలలో మార్పుచేస్తూ, కేంద్రమంత్రిమండలి సలహాను రాష్ట్రపతి తప్పనిసరిగా పాటించాల్సిన అవసరం లేదనీ పునఃపరిశీలనకు పంపవచ్చునని; ఒకవేళ మంత్రిమండలి తీర్మానాన్ని పునరాలోచించి పంపితే రాష్ట్రపతి తప్పనిసరిగా ఆమోదించాలనే అంశాన్ని చేర్చారు.

» 74(2) అధికరణ – కేంద్రమంత్రిమండలి పరిపాలనా విషయాలలో రాష్ట్రపతికిచ్చే సలహాలను న్యాయస్థానంలో ప్రశ్నించరాదు.

---

* మంత్రిమండలి సలహాలు స.వో. చట్టం పరిధిలోకి రావు.

» 75(1) అధికరణ – ప్రధానమంత్రినీ, వారి సలహామేరకు ఇతరమంత్రులనీ రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

* లోక్‌సభలో ఏ పార్టీ సంపూర్ణ మెజార్టీ సాధించునో సంబంధితులను రాష్ట్రపతి తన విచక్షణతో ప్రధానమంత్రిని నియమిస్తారు.

» 75(2) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రిమండలి రాష్ట్రపతి విశ్వాసమున్నంతవరకే పదవిలో కొనసాగుతారు.

* మంత్రిమండలిని రాష్ట్రపతి తొలగించవచ్చును.

* కేంద్రమంత్రులు వ్యక్తిగతంగా రాష్ట్రపతికి బాధ్యత వహించాలి.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138228

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 75(3) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రి మండలి లోక్‌సభకు సమిష్టి బాధ్యత వహిస్తుంది.

* లోక్‌సభలో విశ్వాసం (మెజార్టీ) కొనసాగుతున్నంత వరకే కేంద్ర మంత్రిమండలి అధికారంలో ఉంటుంది. 8)

» 75(4) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రిమండలి రాష్ట్రపతి సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తుంది.

» 75(5) అధికరణ – కేంద్రమంత్రులుగా పనిచేసేవారు పార్లమెంటు సభ్యులై ఉండాలి.

MPలు కానివారిని మంత్రులుగా నియమించిన 6 నెలల్లోగా పార్లమెంటుకు ఎన్నికైనా కావాలి లేదా నియమించబడాలి.

* కర్ణాటక Vs తమిళనాడు ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C పార్లమెంటు సభ్యులుగా ఎన్నిక అవ్వటకు అర్హతలేనివారిని కేంద్రంలోను, MLAలు పోటీచేయుటకు అర్హత లేనివారిని రాష్ట్రాల్లోను మంత్రులుగా నియమించరాదని తీర్పునిచ్చింది.

» 75(6) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రి మండలి జీతభత్యాలను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» 77(1) అధికరణ – భారత పరిపాలన మొత్తం రాష్ట్రపతి పేరునే నిర్వహించాలి.

» 77(2) అధికరణ – రాష్ట్రపతి పేరిట పరిపాలన నిర్వహించే అంశాన్ని ఏ న్యాయస్థానం ముందూ ప్రశ్నించరాదు.

* ఉపరాష్ట్రపతి తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించే సందర్భంలోను లేక S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి పదవీబాధ్యతలు నిర్వహించే సందర్భంలోనూ వారి యొక్క పోదీను ప్రశ్నించరాదు.

* వివిధ శాఖల్ని నిర్వహించే మంత్రులు తమతమ విభాగాల్లో జీవోలను విడుదల చేయునపుడు కూడా రాష్ట్రపతి పేరుమీదనే విడుదలచేయాలి.

» 77(3) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రిమండలి సభ్యులు రాష్ట్రపతి ప్రధాని సలహాను అనుసరించి శాఖలను కేటాయిస్తారు.

» 78(1) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రిమండలి నిర్ణయాలను ప్రధానమంత్రి రాష్ట్రపతికి తెలియజేస్తారు.

» 78(2) అధికరణ – రాష్ట్రపతి కేంద్రమంత్రిమండలి నిర్ణయాలను స్వయంగా తెలుసుకొనకోరవచ్చును.

* బోఫోర్స్ ఆయుధాల కొనుగోలు విషయమై రాష్ట్రపతి జైల్‌సింగ్ 1986 లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వాన్ని వివరణ కోరగా ప్రభుత్వం సమాచారాన్ని వ్యక్తిగతంగా రాష్ట్రాంగ పరమైన వివాదం తలెత్తినది.

» 78(3) అధికరణ – మంత్రివర్గ సభ్యుల ప్రకటనలు వారి వ్యక్తిగతమైనవా? లేక సమిష్టి నిర్ణయమా? అనే అంశంపై రాష్ట్రపతి వివరణ కోరవచ్చును.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రధానమంత్రి

» పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వంలో ప్రధానమంత్రి వాస్తవాధికారి.

» దేశ పరిపాలన మొత్తం రాష్ట్రపతి పేరుమీద నిర్వహించబడినప్పటికీ ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన ఉండే మంత్రిమండలి సలహామేర మాత్రమే రాష్ట్రపతి వ్యవహరిస్తారు.

» రామేజవాయా కపూర్ Vs పంజాబ్ ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో 1974లో సుప్రీంకోర్టు రాష్ట్రపతి కేంద్రమంత్రిమండలి సలహామేర మాత్రమే వ్యవహరించాల్సిన్పోటుందని తీర్పునిచ్చింది.

» శంషేర్‌సింగ్ Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C కేంద్రమంత్రిమండలి సలహాల, సూచనల మేరకే రాష్ట్రపతి వ్యవహరించాల్సిన్పోటుందని తీర్పునిచ్చింది.

» డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్:- "మనదీశ ప్రధాని పదవికి అమెరికా అధ్యక్ష పదవితో పోల్చవచ్చు".

» ప్రధాని పదవి దేశపరిపాలనా నిర్వహణలో కీలకపాత్ర పోషించుటవలన అంబేద్కర్ "పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వమనే భవనానికి ప్రధానమంత్రి మూలస్తంభం వంటివారు" అని వర్ణించారు.

మంత్రిమండలి ఏర్పాటు:

» ప్రధానే మంత్రిమండలి నాయకులుగా వ్యవహరిస్తారు.

» P.M సలహా ప్రకారం K.P మంత్రుల్ని నియమిస్తారు.

» P.M సలహా ప్రకారం, K.P మంత్రులు శాఖల్ని కేటాయిస్తారు మరియు మంత్రులను తొలగించవచ్చును.

» మంత్రిమండలి సమావేశాలకు అధ్యక్షుడు.

» సమావేశాల్లో చర్చించే ఎజెండాను రూపొందిస్తారు.

» P.M రాజీనామాచేస్తే మంత్రిమండలి మొత్తం రద్దవుతుంది.

* P.M తన రాజీనామా పత్రాన్ని రాష్ట్రపతికివ్వాలి. కానీ పార్లమెంటు సభ్యత్వానికి మాత్రం రాజీనామా లేఖమాత్రం ఏ సభ సభ్యుడైతే ఆ సభాధిపతికివ్వాలి.

లోక్‌సభ నాయకుడు:

» లోక్‌సభలో మెజార్టీ సాధించిన పార్టీ లేదా కూటమి నాయకులను P.M ప్రధానమంత్రిగా నియమిస్తారు.

» కేంద్ర మంత్రిమండలి లోక్‌సభకు సమిష్టి బాధ్యత వహిస్తుంది అనగా మంత్రిమండలి నాయకునిగా వ్యవహరించే ప్రధాని సభకూ నాయకత్వం వహిస్తారు.

» ప్రధానమంత్రి సలహాననుసరించి రాష్ట్రపతి లోక్‌సభను రద్దుచేస్తారు.

» P.M రాజ్యసభ సభ్యుడైతే లోక్‌సభలో తన ప్రతినిధి వేరొకరిని నాయకులుగా నియమించుకోవచ్చును.

ఉ: ప్రస్తుత (14వ) లోక్‌సభ నాయకులు – ప్రణబ్ కుమార్ ముఖర్జీ.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్రపతికీ, మంత్రిమండలికీ మధ్య సంధానకర్త:

» కేంద్ర మంత్రిమండలి నిర్ణయాలను రాష్ట్రపతికి తెలియజేయడం ద్వారా, రాష్ట్రపతి అభిప్రాయాలను మంత్రిమండలికి తెలియజేయడం ద్వారా వీరిద్దరి మధ్య P.M సంధానకర్తగా వ్యవహరిస్తారు.

దేశనాయకుడు:

» విదేశాలతో వ్యవహరించినప్పుడు ప్రధాని మనదేశ నాయకులుగా వ్యవహరిస్తారు.

* 1983 లో ఢిల్లీలో జరిగిన 7వ ఆసియా శిఖరాగ్ర సమావేశానికి ప్రధానమంత్రి ఇందిరాగాంధీ అధ్యక్షులుగా వ్యవహరిస్తారు.
* ఇందిరమ్మ మరణానంతరం రాజీవ్‌గాంధీ అలీనదేశాల కూటమికి నేతృత్వం వహించారు.
* ఇటీవల మన్మోహన్ సింగ్ అమెరికాతో అణు ఒప్పందం (123 ఒప్పందం) కుదుర్చుకోవడాన్ని కూడా పరిశీలించవచ్చు.

దేశ పరిపాలనా సమన్వయకర్త:

» దేశపాలనను సమన్వయపరచటంలో ప్రధాని ఈ క్రింది పదవులను నిర్వహించటం ద్వారా కీలకపాత్ర పోషిస్తారు.

(a) ప్రణాళికా సంఘం అధ్యక్షులు;
(b) జాతీయాభివృద్ధి మండలి అధ్యక్షులు;
(c) జాతీయ సమైక్యతామండలి అధ్యక్షులు;
(d) జాతీయ భద్రతామండలి అధ్యక్షులు;
(e) అంతర్ రాష్ట్ర కౌన్సిల్ చైర్మన్;
(f) అన్ని రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రుల సమావేశానికి అధ్యక్షులు;
(g) జాతీయ జనాభా నియంత్రణ మండలి అధ్యక్షులు;

» దేశం ఎదుర్కొనే వివిధ సమస్యలపై అనేక కమిటీలను నియమించటంలో — కీలక పాత్ర పోషిస్తారు.

» NHRC, CVS (విజిలెన్స్), పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ల చైర్మన్లు, సమాచార హక్కు చట్టం కమీషనర్ల పేర్లను సూచించే స్క్రీనింగ్ కమిటీలకు నేతృత్వం వహిస్తారు.

» ప్రధానిని సమానుల్లో ప్రథముడు అని వర్ణించినది — లార్డ్ మార్లే

» "కేబినెట్ ప్రభుత్వం అనే భవనానికి ప్రధాని శ్రేనాదిరాయి వంటివారు"
— లార్డ్ మర్లే

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» "ప్రధానమంత్రి - చుక్కల్లో చంద్రుడు" - విలియం వెల్లెర్ కోర్ట్

» "పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వమనే పడవను నడిపే కెప్టెన్ ప్రధానమంత్రి".
- రామ్‌సే మ్యూర్

» "అనేక గ్రహాలను తనచుట్టూ తిప్పుకునే నక్షత్రం వంటివారు ప్రధాని"
- సర్ ఐవర్ జెన్నింగ్స్

» "పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వంలో అనేకకాంతులను తనచుట్టూ కల్గిఉండే అక్షాంశం వంటివారు"
- H.J. లాస్కీ

» "ప్రధానిని సమానులలో ప్రథముడు అనడం వాస్తవం కాదు. ప్రధాని తప్ప మిగిలిన వారంతా సమానులే. వారిపై ఆధిపత్యం వహించేది ప్రధాని"
- J.R. దుర్దేవ్

» "ప్రధానికి కల్పించిన అధికారాల్ని, ప్రాముఖ్యతను పరిశీలించినట్లయితే వారు నిరంకుశంగా వ్యవహరించే ప్రమాదమున్నది"
- ప్రొ. K.T. షా

భారత ప్రధానమంత్రులు

1. జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ [1947-64]:

» భారతదేశ తొలి ప్రధాని.
» అత్యధిక కాలం (16 సం.ల 286 రోజులు) ప్రధానిగా చేశారు.
» భారత విదేశాంగ విధాన రూపకర్త.
» చైనాకు చెందిన - చౌ-ఎన్-లై తో కలిసి పంచశీల ఒప్పందాన్ని కుదుర్చుకున్నారు.
» ప్రజాస్వామ్య సామ్యవాదానికి రూపకర్త.
» ఆధునిక నవభారత నిర్మాతగా పిలవబడ్డారు.
» 1954 లో పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థకు శ్రీకారం చుట్టారు.
» 1962 లో చైనాతో యుద్ధకారణంగా మనదేశంలో మొదటిసారి జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితిని విధింపజేశారు.
» లౌకికవాద సిద్ధాంతాన్ని ఆచరణాత్మకంగా నిరూపించారు.
» "Discovery of India", "Glimpses of World History" గ్రంథాల రచయిత
» మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ రూపకర్త. పదవిలో ఉండగా మరణించిన మొదటి ప్రధాని.
» 4 సార్లు ప్రధానిగా ప్రమాణస్వీకారం చేశారు.
» అలీనోద్యమ వ్యవస్థాపకులలో ఒకరు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138228

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

2. లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి [1964-66] :

» కేంద్రంలో ఎలాంటి పోర్ట్‌ఫోలియో లేకుండానే కేంద్రమంత్రిగా కొనసాగిన మొదటివ్యక్తి.
» "జై జవాన్, జై కిసాన్" నినాదాన్నిచ్చారు.
» పాకిస్తాన్ (అయూబ్ ఖాన్) తో కలిసి "తాష్కెంట్ ఒప్పందం"పై సంతకాలు చేశారు.
» విదేశాల్లో మరణించిన ఏకైక ప్రధాని.
» పదవిలో ఉండగా మరణించిన 2వ ప్రధాని.
» కర్ణాటకలో జరిగిన రైలు ప్రమాదానికి నైతిక బాధ్యతగా మంత్రిపదవికి (రైల్వేప్రభుత్వం) రాజీనామా చేశారు.
» కేంద్రమంత్రిగా పనిచేసి ప్రధాని అయిన మొదటి వ్యక్తి.

(నెహ్రూ మరణం తర్వాత 1964 లోను, లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి మరణం తర్వాత 1966 లోనూ (రెండుసార్లు) తాత్కాలిక ప్రధానిగా పనిచేసిన ఏకైక వ్యక్తి – గుల్జారీలాల్ నందా.)

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

3. ఇందిరాగాంధీ [1966-77 and 1980-84]

» తొలి మహిళా ప్రధాని.
» రాజ్యసభ సభ్యురాలిగా ప్రధాని అయిన మొదటి వ్యక్తి.
» సాధారణ ఎన్నికల ద్వారా అత్యధిక కాలం (15 సం.ల 303 రోజులు) ప్రధానిగా పనిచేశారు.
» 4 సార్లు ప్రధానిగా ప్రమాణస్వీకారం చేశారు.
» పదవిలో ఉండగా హత్యగావించబడ్డ ఏకైక ప్రధాని మరియు పదవిలో ఉండగా మరణించిన 3వ వ్యక్తి.
» ప్రధానిగా ఉండి సాధారణ ఎన్నికల్లో ఓటమిచెంది ఓడిన వ్యక్తి.
» "గరీబీ హఠావో" నినాదాన్నిచ్చారు.
» 20 సూత్రాల పథకం ప్రవేశపెట్టారు.
» భూకులీకుల జాతీయం చేసినట్లు, రాజభరణాల రద్దు ముఖ్యాంశాలు.
» "అత్యయ హఠావో" నినాదాన్నిచ్చారు.
» ఎక్కువసార్లు జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితిని విధించారు.
» ఎక్కువ రాష్ట్రాంగ సవరణలు జరిగినవి.
» ముఖ్యమంత్రులు, గవర్నర్ల మార్పిడి అధికంగా వివాదాలతోనే జరిగింది.
» 356 వ అధికరణ అధికంగా (ఎక్కువసార్లు) వినియోగించబడింది.
» 1971 లో రష్యాతో 20 సం.ల శాంతి ఒప్పందం జరిగింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1972 లో పాకిస్తాన్ (జుల్ఫికర్ అలీభుట్టో) తో "సిమ్లా ఒప్పందం" పై సంతకాలు చేశారు.
» 1974 లో మనదేశంలో మొదటి అణుపరీక్షలు పోక్రాన్ వద్ద జరిగాయి.
» అలహాబాద్ హైకోర్టు 1975 లో ఇందిరాగాంధీ ఎన్నిక చెల్లదని తీర్పిచ్చింది.
» "స్వర్ణదేవాలయంపై సైనికచర్య" వీరికాలంలోనే జరిగింది.
» 1982 లో 9వ ఆసియా క్రీడలు జరిగాయి.
» 1975 లో విధింపబడ్డ అంతరంగిక అత్యవసర పరిస్థితి, ఆవశ్యకతలపై ప్రత్యేక కోర్టు ఏర్పాటు విచారణను ఎదుర్కొన్నారు.
» అరెస్టు చేయబడి 3 రోజులు నిర్బంధించబడ్డ ఏకైక వ్యక్తి.
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (ఏకవ్యక్తి). 1969 కాంగ్రెస్ చీలిక అనంతరం మొదటి మైనార్టీ ప్రభుత్వాన్ని నడిపిన వ్యక్తి.

3. మొరార్జీదేశాయ్ [1977-79]:

» తొలి కాంగ్రెసేతర ప్రధాని.
» దేశంలో తొలి సంకీర్ణ ప్రభుత్వానికి నేతృత్వం వహించారు.
» పార్లమెంటులో అత్యధిక సార్లు (8 సార్లు) బడ్జెట్ ప్రవేశపెట్టారు.
» నిరంతర ప్రజాస్వామ్యాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.
» పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థను, స్థానిక సంస్థల్ని పునర్నిర్మించుటకు 'అశోక్ మెహతా కమిటీ' నియమించారు.
» పేద వెనుకబడిన తరగతుల కమిషన్ (మండల్ కమిషన్) నియమించారు.
» వాస్తవిక ఆదాయ విధానాన్ని అనుసరించాలని తీర్మానించారు.
» ముఖ్యమంత్రి → ప్రధానమంత్రి అయిన మొదటివ్యక్తి.
» రూపాయి విలువను తగ్గించుటను నిరసిస్తూ ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం నుండి రాజీనామా చేశారు.

» ఇద్దరు ఉపప్రధానులను నియమించిన ఏకైక ప్రధాని.
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (3వ వ్యక్తి).
* పదవికి రాజీనామా చేసిన మొదటి ప్రధానమంత్రి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

4. చరణ్ సింగ్ [1979-80]:

» పార్లమెంటులో విశ్వాసతీర్మానం ప్రతిపాదించిన మొదటి వ్యక్తి.
» పార్లమెంటులో ఎదుర్కొనకుండానే రాజీనామా చేశారు.
» రైతు యాంత్రంగా పేర్కొంచారు.
» "సంయుక్త విధాయక దళ్" (SVD) సంస్థను నడిపారు.
» ముఖ్యమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (2వ వ్యక్తి).
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (4వ వ్యక్తి).

90

5. రాజీవ్ గాంధీ [1984-89]:

» అతి చిన్న వయస్సు (42 yrs) లో ప్రధాని అయ్యారు.
» లోక్‌సభలో అత్యధిక స్థానాలు (401) గెలుపొందిన ప్రధాని.
» నూతన విద్యావిధానం ప్రవేశపెట్టారు.
» "బేకారీ హఠావో" నినాదాన్నిచ్చారు.
» పార్టీ ఫిరాయింపు నిరోధక చట్టం తీసుకొచ్చారు.
» ఓటింగ్ వయోపరిమితిని 21 నుండి 18 సం.లకు తగ్గించారు.
» భారత్‌లో Information Technology కి ఆద్యుడు.
» ఆఫ్రికా ఫండ్‌ను ఏర్పాటు చేశారు.
» "అస్సాం ఒప్పందం" ఈయన కాలంలో జరిగింది.
» శ్రీలంకకు IPKF-Indian Peace Keeping Force (శాంతిసైనిక దళాలు) పంపించారు.
» ~~అత్యధిక పార్టీ (13 పార్టీ) కేంద్ర మంత్రివర్గాన్ని పునరేర్పాటు చేశారు.~~
» "మిజోరాం ఒప్పందం" & "పంజాబ్ ఒప్పందాలు" జరిగినవి.
» బోఫోర్స్, ఫెయిర్ ఫాక్స్ కుంభకోణాలు వెలుగుచూసినవి.
» పురపాలక సంస్థలు, స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించుటకు L.N. సింఘ్వీ కమిటీ నియమించారు.

* ప్రపంచంలో మొట్టమొదటి ప్రశ్నించారు ప్రభుత్వంగా పేర్కొనబడినది — అస్సాం ప్రభుత్వం 60 మంది పార్టీ ఫిరాయింపు MLA లు

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

6. విశ్వనాథ్ ప్రతాప్ సింగ్ [1989-90] :

» ముఖ్యమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (3వ వ్యక్తి).
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (5వ వ్యక్తి).
» అవినీతికి వ్యతిరేకంగా "జనమోర్చా" సంస్థను స్థాపించారు.
» మండల్ కమిషన్ సిఫారసుల అమలుకు శ్రీకారం చుట్టారు.
» 1990 అంతరాష్ట్ర కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటు చేశారు.
» ఎన్నికల సంస్కరణల కోసం దినేష్ గోస్వామి కమిటీ ఏర్పాటుచేశారు.
» "రామజన్మభూమి-అయోధ్య" వివాదంలో BJP మధ్యవర్తిత్వ ఉపసంహరణతో అధికారం కోల్పోయారు.
» "విశ్వాస తీర్మానం"లో ఓటమి పొందిన మొదటి ప్రధాని.
» నేషనల్ ఫ్రంట్ ప్రభుత్వానికి నేతృత్వం వహించారు.
» రెండవ SC, ST ల కమిషన్ ఏర్పాటు జరిగింది.
» బోఫోర్స్, ఫెయిర్‌ఫాక్స్ కుంభకోణాలు వ్యతిరేకంగా రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వంకు రాజీనామాచేశారు.

7. చంద్రశేఖర్ [1990-91] :

» కేంద్రంలో ఎలాంటి పదవులు అధిష్టించకుండా ప్రధాని అయ్యారు.
» భూత రాజకీయాల్లో "యంగ్ టర్క్" గా పేరుపొందారు.
» "భోండ్సీ బాబా" గా పేరుపొందిన వ్యక్తి.
» భారత్‌లో రాజకీయ పాదయాత్రలకు ఆద్యుడు.

---

8. పి.వి. నరసింహారావు [1991-96] :

» తొలి తెలుగు, తొలి దక్షిణాది ప్రధాని.
» పార్లమెంటులో ఏ సభలోనూ సభ్యత్వం లేకుండానే ప్రధాని అయ్యారు (1వ వ్యక్తి).
(* తర్వాత నంద్యాల నుండి లోకసభకు ఎన్నిక.)
» మైనార్టీ ప్రభుత్వాన్ని పూర్తి పదవీకాలం అధికారంలో కొనసాగించారు.
» భారత్‌లో ఆర్థిక సంస్కరణలు విరివిగా అమలుచేసిన ప్రధాని.
» "Look East Policy" ని ప్రవేశపెట్టారు. [పశ్చిమదేశాలతో (అభివృద్ధిచెందిన దేశాలు) తూర్పుదేశాలను అభివృద్ధికి సహకరించుమనడం]

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» "దేశ్ బచావో, దేశ్ బనావో" అనే నినాదాన్నిచ్చారు.
» వీరు బహుభాషా కోవిదులు (14 భాషలు).
» అత్యధికంగా (8 సార్లు) అవిశ్వాస తీర్మానం ఎదుర్కొన్నారు.
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (6వ వ్యక్తి).
» ముఖ్యమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (4వ వ్యక్తి).
» బాబ్రీమసీదు విధ్వంసం వీరికాలంలో జరిగింది.
» లఖూభాయి పాఠక్ చీటింగ్ కేసులో 3 సం.లు జైలుశిక్ష (జితిం) ఎదుర్కొన్నారు.
(*సుప్రీం కోర్టు విధించగా ఢిల్లీ హైకోర్టు కొట్టేసింది)
» "The Insider" గ్రంథ రచయిత.

9. అటల్ బిహారీ వాజ్‌పేయి [1996 లో 13 రోజులు & 1998 లో 13 నెలలు & 1999-04] :
» కేంద్రంలో అత్యధికంగా 24 పార్టీల మద్దతుతో ప్రభుత్వాన్నేర్పాటు చేశారు.
» 1999-2004 వరకు NDA కూటమికి నేతృత్వం వహించారు.
» అవిశ్వాస తీర్మానం ద్వారా ఒక ఓటు తేడాతో అధికారం కోల్పోయారు.
» విశ్వాస తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించి, ఓటింగ్ జరగకుండానే రాజీనామా చేశారు.
» పోఖ్రాన్‌లో రెండవ సారి అణుపరీక్షలు 1998 లో నిర్వహించబడ్డాయి.
» కార్గిల్ యుద్ధాన్ని సమర్థంగా ఎదుర్కొన్నారు.
» అమెరికాతో స్నేహపూర్వక ఒప్పందం కుదుర్చుకొనుటకు ప్రయత్నించారు.
» పాకిస్తాన్‌తో స్నేహసంబంధాలు నెలకొల్పుటకు "లాహోర్ బస్సుయాత్ర" ప్రారంభించారు.
» "జై జవాన్ జై కిసాన్ జై విజ్ఞాన్" నినాదాన్నిచ్చారు.
» 2001 లో పార్లమెంటుపై ఉగ్రవాదుల దాడి జరిగింది.
» విక్రమాదిత్య సమితి జనరల్ అసెంబ్లీని ఉద్దేశించి హిందీలో ప్రసంగించిన మొదటి వ్యక్తి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10. దేవెగౌడ [1996-97]:

» 11వ దక్షిణాది ప్రధాని (కర్ణాటక రాష్ట్రం).
» పార్లమెంటులో ఏ సభలోనూ సభ్యులుకాకుండానే ప్రధాని అయిన 11వ వ్యక్తి.
» ముఖ్యమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (5వ వ్యక్తి).
» 13 పార్టీలతో కూడిన యునైటెడ్ ఫ్రంట్ ప్రభుత్వానికి నేతృత్వం వహించారు.
» 3వ కూటమిద్వారా కేంద్రంలో అధికారం నిర్వహించారు.
» కాంగ్రెస్ మద్దతుతో ప్రభుత్వం నిర్వహించారు.
» విశ్వాస తీర్మానంలో ఓడిపోవడంద్వారా అధికారం కోల్పోయిన 11వ ప్రధాని.
» రాజ్యసభ సభ్యుడిగా ప్రధాని అయిన 11వ వ్యక్తి.

11. ఐ.కె. గుజ్రాల్ [1997-98]:

» దేవెగౌడ ప్రభుత్వ పతనానంతరం యునైటెడ్ ఫ్రంట్ ప్రభుత్వానికి నేతృత్వం వహించారు.
» రాజ్యసభ సభ్యుడిగా ప్రధాని అయిన 3వ వ్యక్తి.
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (7వ వ్యక్తి).
» "గుజ్రాల్ డాక్ట్రిన్" పేరుతో మనదేశ విదేశాంగ విధానానికి నూతనరూపం కల్పించారు.
» కాంగ్రెస్ మద్దతు ఉపసంహరణతో పదవికి రాజీనామా చేశారు.

12. డా॥ మన్మోహన్ సింగ్ [2004-ప్రస్తుతం]:

» రాజ్యసభ సభ్యుడిగా ప్రధాని అయిన 4వ వ్యక్తి.
*(అస్సాం నుండి రాజ్యసభకి ఎన్నికయ్యారు).
» నెహ్రూ తర్వాత ప్రధాని హోదాలో పదవీకాలం నిర్వహించి వరుసగా 2వసారి అధికారం చేపట్టిన ఏకైక వ్యక్తి.
» 17 పార్టీలతో కూడిన UPA కూటమి మొదటిసారి, 13 పార్టీలతో కూడిన UPA కూటమికి 2వసారి నేతృత్వం వహించారు.
» కేంద్రమంత్రి → ప్రధానమంత్రి (8వ వ్యక్తి).
» P.V. నరసింహారావు ప్రభుత్వంలో ఆర్థికమంత్రిగా ఉంటూ ఆర్థిక సంస్కరణలను ప్రధానమంత్రిగా 2వ ఆర్థిక సంస్కరణల్ని ప్రవేశపెట్టారు.
» మైనార్టీల సంక్షేమానికి '15 సూత్రాల పథకం'.
» 4 పదవీకాలంలో 2సార్లు విశ్వాస పరీక్ష ఎదుర్కొన్నారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» దీనికి అదనంగా "123 అమలుపరుద్దాం" జరిగింది.
» రాష్ట్రీయ ఉపాధి హామీ పథకం ప్రవేశపెట్టారు.
» కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాల పరిశీలను మదన్ మోహన్ పుంఛీ కమీషన్ ఏర్పాటు.
» శివరాజ్ పాటిల్ నేతృత్వంలో అంతర్ రాష్ట్ర మండలి నుండి ప్రత్యేక సబ్ కమిటీని ఏర్పాటు చేసి కేంద్ర, రాష్ట్ర సంబంధాలపై తగిన సూచనలను కోరడం జరిగింది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఉపప్రధానమంత్రి

» భారత రాజ్యాంగంలో ఉపప్రధాని పదవిని గూర్చి ప్రస్తావించలేదు.

» ప్రభుత్వంలో లేక ఏ అధికార పార్టీలో సమానస్థాయిగల నాయకులున్న సందర్భంలో పరిస్థితులు & అవసరాలనుబట్టి ఈ పదవినిసృష్టించడం జరుగుతుంది.

1.	సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్	1947-50	జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ
2.	మొరార్జీదేశాయ్	1967-69	ఇందిరాగాంధీ
3.	(a) బాబూ జగ్జీవన్‌రాం (b) చరణ్‌సింగ్	1977-79	మొరార్జీదేశాయ్
4.	వై.బి. చవాన్	1979-80	చరణ్‌సింగ్
5.	దేవీలాల్	1989-90	వి.పి. సింగ్
6.	దేవీలాల్	1990-91	చంద్రశేఖర్
7.	ఎల్.కె. అద్వానీ	2002-04	వాజ్‌పేయి

» 1989లో దేవీలాల్ ఉపప్రధానిగా ప్రమాణ స్వీకారం చేయడం రాజ్యాంగ విరుద్ధమని S.Cలో పిటిషన్ చేయగా, S.C భారత రాజ్యాంగంలో మంత్రుల శాఖలను మరియు స్థాయిలను గూర్చి ఎలాంటి ప్రస్తావనా లేనందున ఉపప్రధానిగా ప్రమాణ స్వీకారం చేయడం రాజ్యాంగ విరుద్ధం కాదని తీర్పునిచ్చింది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కేంద్రమంత్రిమండలి

» భారత పార్లమెంటరీ తరహా విధానం అనుసరిస్తున్నందున ప్రధాని అధ్యక్షతన ఉండే మంత్రిమండలి వాస్తవిక అధికారిగా వ్యవహరిస్తుంది.

» "పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వమనే పడవకు క్యాబినెట్ చుక్కాని వంటిది" – రామ్సే మ్యూర్

» భారత రాజ్యాంగంలో కేంద్రమంత్రిమండలిలోని మంత్రుల యొక్క భత్యాలను, భత్యాలను మరియు సౌకర్యాలను గురించి ఎలాంటి ప్రస్తావనా లేదు.

» 1949 లో గోపాలస్వామి అయ్యంగార్ నేతృత్వంలో ఏర్పాటుచేయబడిన కమిటీ రాజ్యాంగంలో అమల్లోనున్న మంత్రివర్గ భత్యాలను దృష్టిలోపెట్టుకుని ఈ విధంగా వర్గీకరించినది.

(a) క్యాబినెట్ మంత్రులు

(b) సహాయ మంత్రులు (State ministers)

(c) డిప్యూటీ మంత్రులు

» భారతరాజ్యాంగంలో మంత్రివర్గ సభ్యుల సంఖ్యపై కూడా ఏ ప్రస్తావనా లేదు.

» 1966 లోని మొదటి పరిపాలనా సంస్కరణల కమిషన్ కేంద్రమంత్రిమండలి సభ్యులసంఖ్య పార్లమెంటు సభ్యుల సంఖ్యలో 10% మించకుండా ఉండాలి. రాష్ట్రమంత్రిమండలి సభ్యుల సంఖ్య కూడా శాసనసభ సభ్యుల సంఖ్యలో 10% కి మించరాదనీ సూచించినది.

» 2003 లో 91 వ సవరణ ద్వారా కేంద్రంలోను, రాష్ట్రాల్లోను మంత్రిమండలి సభ్యులసంఖ్యను లోక్‌సభ సభ్యుల సంఖ్యలో 15% మించకుండా, రాష్ట్రాల్లో నైతే విధానసభ సభ్యులసంఖ్యలో 15% మించరాదనీ నిర్ణయించారు.

* 91వ సవరణ లోని 1(B) సెక్షన్ ప్రకారం పార్టీ ఫిరాయింపు నిరోధక చట్టంద్వారా అనర్హుడిగా ప్రకటించబడిన వ్యక్తిని ఆ ప్రభుత్వ పదవీకాలం ముగిసేవరకూ మంత్రి పదవిలోకి తీసుకోరాదు.

క్యాబినెట్ మంత్రులు:

» ప్రభుత్వంలో కీలక శాఖలు నిర్వహించే మంత్రులు కేంద్ర క్యాబినెట్ లో ఉంటారు.

» నెలకొకసారి క్యాబినెట్ సమావేశమవుతుంది.

» 'క్యాబినెట్' అనే పదాన్ని 1978 లో 44 వ సవరణద్వారా 352 వ అధికరణంలో చేర్చారు.

» క్యాబినెట్ మంత్రులు వారివారి శాఖల విషయాల్లో అంతిమ నిర్ణయాధికారులు.

» క్యాబినెట్ నుండి ఏర్పడే రాజకీయ వ్యవహారాల కమిటీ (PAC) సూపర్ క్యాబినెట్ గా వ్యవహరిస్తుంది.

» క్యాబినెట్ మంత్రులు MP లుగా ఉంటే 68,000/- వేతనంతోపాటు అదనంగా

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10,000/- జీతభత్యం పొందుతారు.

రాష్ట్ర మంత్రులు (State ministers):

» వీరిలో 2 రకాల సహాయ మంత్రులుంటారు.

(a) స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగినవారు – క్యాబినెట్ స్థాయి కలిగిన మంత్రులు వేని శాఖలకు స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన సహాయ మంత్రుల్ని నియమిస్తారు.

(b) స్వయం ప్రతిపత్తి లేనివారు – ఈ స్థాయి కలిగిన మంత్రులు పూర్తిగా క్యాబినెట్ మంత్రులకు సహాయకులుగా పనిచేస్తారు.

» ఈ రకమైన మంత్రులు క్యాబినెట్ సమావేశాలకు హాజరుకారు. అనగా వారి శాఖలకు సంబంధించిన అంశాలపై చర్చకు ప్రధాని ఆహ్వానం మేరకు మాత్రమే హాజరవుతారు.

» సాధారణ పార్లమెంటు సభ్యుల వేతనంతో పాటు అదనంగా 1000/- జీతభత్యం పొందుతారు.

డిప్యూటీ మంత్రులు:

» వీరు పూర్తిగా క్యాబినెట్, రాష్ట్రమంత్రులకు సహాయకులుగా పనిచేస్తారు.

» వీరు కేవలం ఏదైనా ప్రత్యేక సందర్భంలో మొత్తం మంత్రివర్గ సమావేశానికి మాత్రమే హాజరవుతారు.

» సాధారణ MPల జీతభత్యాలతోపాటు 500/- అదనంగా పొందుతారు.

మంత్రి మండలి కేంద్ర మంత్రిమండలి ముఖ్యవిధులు:

» దేశ పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలకు రూపకల్పన చేస్తుంది.

» లోక్‌సభకు సమిష్టి బాధ్యత వహిస్తుంది.

» రాష్ట్రపతి పార్లమెంటునుద్దేశించి చేసే ప్రసంగ పాఠాన్ని రూపొందిస్తుంది.

» బడ్జెట్‌తో సహా దేశ ఆర్థిక విధానాలకు రూపకల్పన చేస్తుంది.

» ప్రపంచంలో వచ్చే మార్పులననుసరించి ప్రభుత్వ విధానాల్లో మార్పులు చేస్తుంది.

» భారత విదేశాంగ విధానానికి రూపకల్పన చేస్తుంది.

» 356 వ అధికరణ – రాష్ట్రపతిపాలన విధించబడిన రాష్ట్రాల పాలనా వ్యవహారాల్ని పర్యవేక్షిస్తుంది.

» విదేశాల దాడులనుండి మరియు ఆర్థికాలనుండి రక్షించే రక్షణ చర్యలను సిద్ధపరుస్తుంది.

» శాంతిభద్రతల పరిరక్షణలో రాష్ట్రాలకు సహకారాన్నందిస్తుంది.

» శేష పరిపాలనా నిర్వాహకాలలో రాష్ట్రపతికి సలహాలు, సహాయాన్నందిస్తుంది.

» రాష్ట్రపతి తన వ్యాయాధికారాలను కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహామేరకు మాత్రమే నిర్వహిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రపతి అత్యవసరాధికారాలన్నింటినీ మంత్రిమండలి సలహామేర మాత్రమే నిర్వహిస్తారు.
» రాష్ట్రపతి రాజ్యాంగబద్ధంగా నియమించబడే పదవుల పేర్లన్నిటినీ మంత్రిమండలి సిఫార్సు చేస్తుంది.
» నియోజిత శాసన బాధ్యతలను నిర్వహిస్తుంది.

సమిష్టి బాధ్యతా సూత్రంలో నిమిడివున్న అంశాలు:

⇒ ఏ శాఖకు సంబంధించిన మంత్రైనా లోక్‌సభలో ప్రవేశపెట్టిన బిల్లు వీగిపోయినప్పుడు మంత్రిమండలి రాజీనామా చేయాలి.
⇒ ప్రధాని లోక్‌సభలో ప్రవేశపెట్టే విశ్వాస తీర్మానం ఓడిపోయినప్పుడు మంత్రిమండలి మొత్తం రాజీనామా చేయాలి.
⇒ రాష్ట్రపతి పార్లమెంటుముద్దకింది చేసే ప్రసంగపాఠానికి ధన్యవాదాలు తెలిపే తీర్మానం లోక్‌సభలో వీగిపోయినప్పుడు ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.
⇒ ప్రతిపక్షాలు ప్రవేశపెట్టే అవిశ్వాస తీర్మానం లోక్‌సభలో నెగ్గితే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.
⇒ ప్రైవేటు బిల్లులు (అనధికార బిల్లులు) లోక్‌సభలో నెగ్గితే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.
⇒ ప్రతిపక్షాలు బడ్జెట్ కేటాయింపులపై లోక్‌సభలో కోత తీర్మానాలు ప్రవేశపెట్టి నెగ్గినప్పుడు ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.
⇒ ప్రధాని పదవి ఏకారణంచేత ఖాళీ అయినా మంత్రిమండలి మొత్తం రద్దవుతుంది.
⇒ అధికారంలోవున్న మంత్రిమండలి లోక్‌సభ ఎన్నికల్లో తిరిగి విజయం సాధించినప్పటికీ వారు తమ రాజీనామాను సమర్పించి తిరిగి ప్రమాణస్వీకారం చేయాల్సివుంటుంది.

*[భారతదేశంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు సమిష్టి బాధ్యతా సూత్రంపై ఆధారపడి పనిచేస్తున్నవి.]

సమిష్టి బాధ్యతా సూత్రాన్ని ధిక్కరించడం లేదా ఉల్లంఘించడం వలన కేంద్రమంత్రి మండలినుండి వైదొలగిన మంత్రులు లేక తొలగింపబడిన మంత్రులు:

1. హిందూకోడ్ బిల్లు విషయంపై నెహ్రూతో విభేదించి కేంద్రమంత్రిమండలికి రాజీనామా చేసిన వ్యక్తి. — Dr. B.R. అంబేద్కర్
2. ప్రణాళికా సంఘాన్ని కల్పించిన ప్రాధాన్యత లేకపోవడం మొదలైన విషయాలలో నెహ్రూతో విభేదించి రాజీనామా చేసిన వ్యక్తి — V.V. గిరి
3. తన ఆర్థిక విధానాలు నచ్చలేదనే కారణంతో రాజీనామాచేసిన వ్యక్తి. — జాన్ మత్తై
4. బొంబాయి రాష్ట్రాన్ని ద్విభాషాంధ్రంగా విభజించడాన్ని వ్యతిరేకంగా రాజీనామా చేసిన వ్యక్తి — S.D. దేశ్‌ముఖ్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

5. చైనాతో 1962 యుద్ధ సందర్భంగా పరస్పర విరుద్ధ వ్యాఖ్యలు చేయడం వలన కేంద్ర మంత్రి మండలి నుండి తొలగించబడిన వ్యక్తి — V.K. కృష్ణమీనన్

6. పాకిస్తాన్‌తో లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి చేసుకున్న 'తాష్కెంట్' ఒప్పందాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ రాజీనామా చేసినవారు — మహావీర్ త్యాగి

7. త్రిభాషా సూత్రం విషయంలో తలెత్తిన విభేదాలనుసరించి కేంద్ర మంత్రి మండలికి రాజీనామా చేసినవారు — M.C. చాగ్లా

8. రూపాయి విలువను తగ్గించుటను నిరసిస్తూ రాజీనామా చేసినవారు — మొరార్జీ దేశాయ్

9. జనతా ప్రభుత్వ కాలంలో ద్వంద్వ సభ్యత్వ విషయమై రాజీనామా చేసినవారు — చరణ్‌సింగ్

10. ముస్లిం మహిళల వివాహం, విడాకులు మరియు వాళ్ళ రక్షణ విషయంలో రాజీనామా (రాజీవ్‌తో విభేదించి) చేసినవారు — ఆరిఫ్ మహ్మద్‌ఖాన్

11. బోఫోర్స్, హెలికాప్టర్ కుంభకోణాల విషయమై రాజీనామాతో ప్రభుత్వానికి రాజీనామా చేసినవారు — V.P. సింగ్

12. బాబ్రీ మసీదు విధ్వంసం తర్వాత 4 రాష్ట్రాల్లోని ఎన్నికల ఫలితాలను P.V. నరసింహారావును విమర్శించుట వల్ల తొలగించబడిన మంత్రి — కుమార్ మంగళం

13. గోవా ఆల్కహాల్ విషయమై వాజ్‌పేయి ప్రభుత్వానికి రాజీనామా చేసినది — రామ్‌విలాస్ పాశ్వాన్

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పార్లమెంటు

⇒ భారతదేశ అత్యున్నత శాసననాభ్య పార్లమెంట్
⇒ రాష్ట్రపతి పార్లమెంటు సభ్యులు కానప్పటికీ పార్లమెంటులో భాగంగానే పరిగణిస్తారు.
⇒ 79 వ అధికరణ – రాజ్యసభ, లోకసభ మరియు రాష్ట్రపతి కలిసి పార్లమెంటుగా వ్యవహరిస్తారు.
⇒ 1919 – చట్టంద్వారా భారతంలో ద్విసభా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.
⇒ 1954లో లోకసభ మొదటి స్పీకరైన జి.వి. మవలాంకర్ ఎగువసభను 'రాజ్యసభ'గాను, దిగువసభను 'లోకసభ'గాను మొదటగా వర్ణించారు.
⇒ 1952 లో భారత పార్లమెంటు ఏర్పడినది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

రాజ్యసభ:

⇒ 80 వ అధికరణ – రాజ్యసభను గురించి తెలియజేస్తున్నది.
⇒ రాజ్యసభను రాష్ట్రాల సభగాను, రాష్ట్రాల పరిషత్తుగాను, రాష్ట్రాల మండలిగాను, ఎగువసభ అని, పెద్దలసభ అని వర్ణిస్తారు.
⇒ రాజ్యసభ సభ్యుల సంఖ్యను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.
⇒ 1951, ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్నుసరించి గరిష్ట సంఖ్య 250 గా నిర్ణయించారు.
⇒ ప్రస్తుతం రాజ్యసభ సభ్యుల సంఖ్య 245.
⇒ రాష్ట్రాల నుండి ఎన్నికైన సభ్యుల సంఖ్య 229.
⇒ ఢిల్లీ నుండి ముగ్గురు, పాండిచ్చేరి నుండి ఒకరు ఉభయసభలచే ఎన్నుకోబడతారు.
⇒ రాష్ట్రపతి కళలు, సాహిత్యం, సైన్స్ మరియు సామాజిక సేవా రంగాలలో ప్రతిభావంతులైన 12 మంది సభ్యుల్ని నియమిస్తారు.
⇒ రాజ్యసభ సభ్యుల సంఖ్యనుగూర్చి 4 వ షెడ్యూల్ తెలియజేస్తున్నది.
⇒ ప్రారంభంలో జనాభాననుసరించి, వైశాల్యంను దృష్టిలోపెట్టుకుని వివిధ రాష్ట్రాల నుండి ఎన్నుకోబడే సభ్యుల సంఖ్యను నిర్ణయించారు.
⇒ 83 వ అధికరణ – లోకసభ యొక్క పదవీకాలం గురించి పేర్కొన్నప్పటికీ రాజ్యసభ పదవీకాలంపై ఎలాంటి ప్రస్తావనా లేదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

⇒ 1951 ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్ననుసరించి రాజ్యసభ సభ్యుల పదవీకాలం 6 సం.లుగా నిర్ణయించారు.

» రాజ్యసభ సభ్యులు మొత్తం ఒకేసారి ఎన్నికవ్వరు. అదవిధంగా ఒకేసారి పదవీవిరమణ చేయరు.

» సభలోని మొత్తం సభ్యుల సంఖ్యలో 1/3 వంతు సభ్యులు పదవీ విరమణ చేయగా అంతేస్థానాలలో అనగా 1/3 వంతు స్థానాలకు ఎన్నికలు నిర్వహిస్తారు.

* రాజ్యసభకు ద్వైవార్షిక ఎన్నికలు జరుగుతున్నందున, దీనిని రద్దు చేయుటకు అవకాశం లేనందున ఈ సభను 'నిరంతర సభ' మరియు 'శాశ్వత సభ' అని వ్యవహరిస్తారు.

» రాజ్యసభ సభ్యులను రాష్ట్రాల శాసనసభల సభ్యులు నైష్పత్తిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిపై ఎన్నుకుంటారు.

» అమెరికాలో మాదిరిగానే మనదేశంలోని రాజ్యసభలో రాష్ట్రాలప్రాతినిధ్యం వివిధ రాష్ట్రాలకు అన్ని రాష్ట్రాలకు సమాన ప్రాతినిధ్యం కల్పించబడలేదు.

* రాజ్యసభలో అత్యధిక స్థానాలు కలిగిన్నన్న రాష్ట్రాలు:

ఉత్తరప్రదేశ్	— 31
మహారాష్ట్ర	— 19
ఆంధ్రప్రదేశ్	— 18
తమిళనాడు	— 18
పశ్చిమబెంగాల్	— 16
బీహార్	— 16

* అతితక్కువ స్థానాలు రాష్ట్రాలు:

• అస్సాం (7) మినహా మిగిలిన 7 ఈశాన్నరాష్ట్రాలు, గోవానుండి ఒక్కొక్కరి చొప్పున రాజ్యసభలో రాష్ట్రాలకు ప్రాతినిధ్యవహిస్తున్నది.

» రాజ్యసభ స్థానాలను ఎలాంటి రిజర్వేషన్లు వర్తించవు.

» రాజ్యసభ సభ్యులు 99వ అధికరణ ప్రకారం, రాష్ట్రపతి సమక్షంలోగానీ వారిచే నియమించబడ్డ అధికారి సమక్షంలోగాని ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» రాజ్యసభ సమావేశాలకు 89వ అధికరణమును అనుసరించి ఉపరాష్ట్రపతి Ex officio chairman (అధ్యక్షుడు) గా వ్యవహరిస్తారు. సభలో

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సభ్యులు కానప్పుటికి ఉపరాష్ట్రపతి రాజ్యసభకు అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» ఛైర్మన్ సభకు హాజరుకాని సందర్భంలో అధ్యక్షత వహించుటకు రాజ్యసభ సభ్యులు Dy. ఛైర్మన్‌ను ఎన్నుకుంటారు. 96

» ఛైర్మన్, Dy. ఛైర్మన్‌లిద్దరూ సభకు హాజరుకాని సందర్భంలో అధ్యక్షునిగా ఛైర్మన్ ప్యానెల్ ఛైర్మన్‌ల(ఏగురు)ను ప్రకటిస్తారు.

* పై వారెవరూ హాజరుకాని సందర్భంలో సభచే ఎన్నుకోబడే వ్యక్తి అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» రాజ్యసభ సమావేశాలు నిర్వహించుటకు కావల్సిన కనీస సభ్యుల సంఖ్య అనగా 'కోరం' మొత్తం సభ్యుల సంఖ్యలో $\frac{1}{10}$ వంతు.

» 100వ అధికరణ– 'కోరం'ను గురించి తెలియజేస్తుంది.

» రాజ్యసభలో ప్రతిపక్ష నాయకులుగా గుర్తింపు పొందాలంటే ఓ రాజకీయ పార్టీ సాధించాల్సిన సభ్యుల సంఖ్య $\frac{1}{10}$ వంతు.

» రాజ్యసభలో మొదటి గుర్తింపు పొందిన ప్రతిపక్ష నాయకులు:
– కమలాపతి త్రిపాఠీ (1977): కాంగ్రెస్

» రాజ్యసభకు మొదటి ఛైర్మన్‌గా పనిచేసినవారు:
– సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్

» రాజ్యసభ మొదటి Dy. ఛైర్మన్: వి. ఆర్. కృష్ణయ్యర్

» రాజ్యసభ ప్రస్తుత ఛైర్మన్ : హామీద్ అన్సారీ (జమ్ముకాశ్మీర్)

» " " Dy. ఛైర్మన్ : రహమాన్ ఖాన్ (కర్ణాటక)

» రాజ్యసభ ప్రస్తుత నాయకులు : డా॥ మన్మోహన్ సింగ్

» " " ప్రతిపక్షనేత : అరుణ్ జైట్లీ

» రాజ్యసభ Dy. ఛైర్మన్ పదవీకాలం రాజ్యాంగబద్ధంగా నిర్ధారించబడనప్పటికీ రాజ్యసభ సభ్యుడిగా కొనసాగినంతకాలం అనగా ఆ పదవీకాలం ముగిసే వరకూ (6 సం॥ వరకు) పదవిలో కొనసాగవచ్చును.

» రాజ్యసభ ఛైర్మన్, Dy. ఛైర్మన్‌లను పదవినుండి తొలగించేటప్పుడు తొలగింపు తీర్మాన నోటీసును 14 రోజులవుందు సభాధిపతికి అందించాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఛైర్మన్ లేదా Dy. ఛైర్మన్‌లు ఎవరిపై అవిశ్వాస తీర్మానం పెట్టినప్పుడు వారు సభకు అధ్యక్షత వహించరాదు.

» ఉపరాష్ట్రపతి అవిశ్వాస తీర్మానం ఎదుర్కొన్నప్పుడు సభకు హాజరుకావచ్చు కానీ <u>ఓటింగ్‌లో</u> పాల్గొనరాదు.

» Dy. ఛైర్మన్‌పై అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టినప్పుడు వారు సభకు హాజరుకావచ్చు. సాధారణ సభ్యునిగా ఓటింగ్‌లో పాల్గొనవచ్చు. ఈ తీర్మానంలో సభలో బలాబలాలు సమానమైనప్పుడు ఉపరాష్ట్రపతి తన <u>'కాస్టింగ్ ఓటు'</u>ను వినియోగించవచ్చును.

* <u>100 వ అధికరణ</u>– ఉపరాష్ట్రపతి తనపై అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టిన సందర్భంలో తప్ప మిగతా బిల్లులన్నింటి విషయంలోనూ ఒకవేళ బలాబలాలు సమానమైనప్పుడు వారు తన 'కాస్టింగ్ ఓటు'ను వినియోగించుకోవచ్చు.

* 2003లో ప్రజాప్రాతినిధ్యచట్టంలో చేయబడిన సవరణను అనుసరించి రాజ్యసభకు పోటీచేయు అభ్యర్థులు ఆ రాష్ట్ర నివాసస్థల సర్టిఫికేట్‌ను సమర్పించాల్సినవసరం లేదు.

రాజ్యసభ ప్రత్యేక అధికారాలు:

» <u>249 వ అధికరణ</u>– రాజ్యసభ రాష్ట్రజాబితాలోని అంశాలలో ఏదైనా ఒక అంశం జాతీయ ప్రాముఖ్యతను కలిగిఉన్నదని ప్రత్యేక తీర్మానాన్ని (2/3 వంతు మెజార్టీతో) ఆమోదించినట్లయితే ఆ అంశములపై శాసనాన్ని రూపొందించే అధికారం రాష్ట్రం నుండి కేంద్రానికి బదిలీ అవుతుంది.

*ఉదా: 1965లో ఆహారధాన్యాల విషయంలో రాజ్యసభ తీర్మానాన్ని అనుసరించి కేంద్రం శాసనాన్ని రూపొందించింది.

» రాజ్యసభ తీర్మానం ద్వారా కేంద్రం రూపొందించిన శాసనం 1 సం. వరకు అమల్లో ఉంటుంది. ఒకవేళ రాజ్యసభ మరొక తీర్మానాన్ని ఆమోదించి పంపినట్లయితే మరొక సం. చొప్పున ఎంతకాలమైనా పొడిగించవచ్చు.

» <u>312 వ అధికరణ</u>– భారత్‌లో నూతన అఖిలభారత సర్వీసులనేర్పాటు చేయాలంటే రాజ్యసభ ప్రత్యేక తీర్మానాన్ని ఆమోదించాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ఉదా:- సర్కారియా కమీషన్ సూచనల మేరకు IES మరియు IHMS లను ఏర్పాటు చేయాలనే ప్రతిపాదన కలదు. IES- Indian Engineering Service
IHMS- Indian Health & Medical Service

» దేశంలో ఎలాంటి అత్యవసర పరిస్థితిని విధించినా, ఒకవేళ ఆ సమయంలో లోకసభ రద్దయి ఉన్నట్లయితే రాజ్యసభ రాష్ట్రపతి ప్రకటనను తప్పనిసరిగా ఆమోదించాలి.

» ఉపరాష్ట్రపతిని పదవినుండి తొలగించు తీర్మానమును మొదటగా రాజ్యసభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి.

» రాజ్యసభ సభ్యులను ఎన్నుకునే సందర్భంలో వినియోగించే వైపరీత్యాత్మక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిలో కూడా క్రింది అంశాలుంటాయి.
(a) ప్రాధాన్యతను అనుసరించి ఓటువేయడం
(b) బహుళ సభ్య నియోజక వర్గం
(c) కోటా పద్ధతి
(d) ఓటు బదలాయింపు పద్ధతి

* ఒక రాష్ట్రంనుండి ఎన్నుకోవాల్సిన సభ్యుల సంఖ్యకే ఆ రాష్ట్ర MLAల సంఖ్యను భాగించగా వచ్చే విలువను 'కోటా'గా భావిస్తారు.
ఉ: APలో ఎన్నుకోవాల్సిన సభ్యుల సంఖ్య '6' కాగా కోటా విలువ '49'
కారణం మొత్తం MLAలు 294 మంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

లోక్‌సభ

» Box 81వ అధికరణ లోక్‌సభ నిర్మాణం గూర్చి తెలియజేస్తున్నది.

» 83వ అధికరణ — లోక్‌సభ పదవీకాలం 5 సం.లు

*(పదవీకాలం ముగియకముందే రాష్ట్రపతి దీన్ని రద్దుచేయవచ్చు)

* జాతీయ అత్యవసరకాలంలో ఈ సభ పదవీకాలం 1 సం. పొడిగించబడుతుంది.

* అత్యవసరకాలం ముగిసిన 6 నెలల్లోగా ఎన్నికలు తప్పనిసరిగా నిర్వహించాలి.

» లోక్‌సభ సభ్యుల సంఖ్య:

మొదటి లోక్‌సభ (1952) – 489+2

ప్రస్తుత " – 543+2

» ప్రస్తుత సంఖ్య 1973లోని 31వ సవరణ ద్వారా నిర్ధారించబడింది.

» 1971 జనాభాలెక్కల ఆధారంగా ప్రస్తుతసంఖ్య నిర్ణయించబడినది.

* 82వ అధికరణ — దేశంలో పదిసంవత్సరాలకొకసారి జరిగే జనాభా లెక్కల సేకరణ తర్వాత ప్రభుత్వం ఒక De-Limitation కమిటీని నియమిస్తుంది. ఈ కమిటీ సూచనలను అనుసరించి పార్లమెంటు నియోజక వర్గాల సంఖ్యను నిర్ధారిస్తుంది.

» 1976లోని 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 2001 వరకు పార్లమెంటు మరియు శాసనసభల స్థానాల సంఖ్య విషయంలో మార్పు చేయరాదని నిర్ణయించారు.

» 2001లో 84వ సవరణ: ద్వారా MP, MLAల సంఖ్యలో 2026 తర్వాత వరకు ఎలాంటి మార్పు చేయరాదు.

* 2026 తర్వాత 2031 జనాభా లెక్కల ప్రకారం మాత్రమే సంఖ్యలో సవరణ చేయాలి.

» ఇటీవల జస్టిస్ కులదీప్‌సింగ్ నేతృత్వంలోని De-Limitation కమిటీ సూచనలను అనుసరించి పార్లమెంట్, శాసనసభల నియోజకవర్గాల్ని పునర్వ్యవస్థీకరించారు.

» 87వ రాజ్యాంగ సవరణ (2003) — 2001 జనాభా లెక్కల ఆధారంగా నియోజక వర్గాలు పునర్వ్యవస్థీకరించారు.

» నియోజక వర్గాలను భౌగోళికంగానూ రిజర్వేషన్ల పరంగానూ పునర్వ్యవస్థీకరించారు కానీ సంఖ్య విషయంలో ఎలాంటి మార్పు లేదు.

» నియోజక వర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణను "జెర్రీ మాండరింగ్" అంటారు.

* నేటివరకు భారతంలో 4 డీలిమిటేషన్ కమిటీలు ఏర్పడి పనిచేశాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 31వ సవరణ – లోక్‌సభ గరిష్ఠ సభ్యుల సంఖ్యను 550+2 ను నిర్ణయించారు.
– రాష్ట్రాలనుండి 530 మందిని ఎన్నుకుంటారు.
– కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలనుండి 20 మందిని ఎన్నుకోవాల్సి ఉండగా, ప్రస్తుతం 13 మందిని మాత్రమే ఎన్నుకుంటున్నారు.
* [ఢిల్లీ–7, మిగిలిన 6 ప్రాంతాలనుండి 6గురు]

» నియోజక వర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణ అధినంతరం ప్రస్తుతం దేశంలో పైకాల్గురిక్కా అతిపెద్ద నియోజక వర్గాలు: 1. లడక్ [జమ్ము & కాశ్మీర్]
2. బార్మర్ [రాజస్థాన్]

అతిచిన్న నియోజక వర్గాలు: దక్షిణ ముంబయి, వాయువ్య ముంబయి

» మీద్కుర్ రిక్కా అతిపెద్ద నియోజక వర్గాలు: 1. ఉన్నావో [ఉత్తరప్రదేశ్]
2. మల్కాజ్‌గిరి [ఆంధ్రప్రదేశ్]

అతిచిన్న నియోజక వర్గాలు: లక్షద్వీప్ మరియు
డయ్యు డామన్

భారతదేశంలో ఎక్కువ సంఖ్యలో నియోజక వర్గాలను కలిగివున్న రాష్ట్రాలు:

1.	ఉత్తరప్రదేశ్	– 80
2.	మహారాష్ట్ర	– 48
3.	ఆంధ్రప్రదేశ్	– 42
4.	ప. బెంగాల్	– 42
5.	తమిళనాడు	– 39
6.	బీహార్	– 36
7.	మధ్యప్రదేశ్	– 29
8.	కర్ణాటక	– 28

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

అతితక్కువ నియోజకవర్గాలు (ఒక సంఖ్యలో)

సిక్కిం, మిజోరాం మరియు నాగాలాండ్‌లు: ఒక్కొక్క స్థానం

త్రిపుర, మణిపూర్, మేఘాలయ, అరుణాచల్‌ప్రదేశ్

మరియు గోవా లు: రెండేసి స్థానాలు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 2026 నియోజకవర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణ కారణంగా లోక్‌సభలో SC, STలకు
④ సీట్ల సంఖ్య పెరిగినది. [రిజర్వేషన్‌లు]
- SCలకు గతంలో 79 స్థానాలు, ప్రస్తుతం 84.
- STలకు " 41 స్థానాలు, " 47

» లోక్‌సభ సభ్యులు 99వ అధికరణ ప్రకారం రాష్ట్రపతి సమక్షంలో లేక వారిచే నియమించబడ్డ అధికారి సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» లోక్‌సభ సమావేశాలు నిర్వహించుటకు కావలసిన 'కోరం' సభ్యులు : $\frac{1}{10}$ వంతు

» భారత పార్లమెంటు 'కోరం' సంఖ్యను నిర్ణయించే అధికారం ఉన్నది [100వ అధికరణ].

» లోక్‌సభలో ప్రతిపక్ష నాయకునిగా గుర్తింపు పొందాలంటే పార్టీ సాధించాల్సిన కనీస సభ్యుల సంఖ్య 1/10 వంతు.

» లోక్‌సభలో గుర్తింపు పొందిన మొట్టమొదటి ప్రతిపక్ష నేత:
— వై.బి.చవాన్ [కాంగ్రెస్] : 6వ లోక్‌సభ [1977]

» గుర్తింపు పొందిన ప్రతిపక్ష నేతకు కేంద్ర క్యాబినెట్ హోదాను కల్పించారు.

» 14వ లోక్‌సభలో ప్రధాన ప్రతిపక్ష నాయకులు : ఎల్.కె. అద్వానీ

» 15వ " " " నాయకురాలు : సుష్మా స్వరాజ్

» 14వ " & 15వ లోక్‌సభలోను సభానాయకులు : ప్రణబ్‌కుమార్ ముఖర్జీ

పార్లమెంటుకు పోటీచేయుటకు కనీస అర్హతలు:

* భారత పౌరులై ఉండాలి.
* కేంద్ర, రాష్ట్రాల్లో లాభదాయకమైన ఉద్యోగం చేసేవారై ఉండరాదు.
* లోక్‌సభకు పోటీచేయాలంటే 25 సం.లు, రాజ్యసభకైతే 30 సం.ల వయస్సు కలిగిఉండాలి.
* సాధారణ అభ్యర్థులైతే ~~25,000/-~~ 10,000/- లను; SC, STలైతే ~~12,500/-~~ 5,000/- ఉపాజిత చెల్లించాలి.
* 2 లేదా అంతకంటే ఎక్కువ సం.లు బ్రిటిష్ పౌరసత్వం కలిగిలేకుండా ఉండాలి.
* 25% ప్రభుత్వ పెట్టుబడులున్న కంపెనీలో డైరెక్టర్‌గా పనిచేసేవారై ఉండరాదు.
* 1989 SC, ST అట్రాసిటీ చట్టంచే శిక్షించబడ్డవారై ఉండరాదు.
* 1976 వీరవాక్యుల చట్టంచే శిక్షించబడ్డవారై ఉండరాదు.
* ఎన్నికల వ్యయాన్ని దాచి లేదా తక్కువ చేసి చూపి నివేదికను కమీషన్‌కు సమర్పించకుండా నిరోధించబడ్డవారై ఉండరాదు.
* ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్ని ఉల్లంఘించడంచే వల్ల ఎన్నికల కమీషన్‌చేత

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

నిషేధించబడ్డవారై ఉండరాదు.

* 2002లో సవరించబడ్డ ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్ననుసరించి తమ వ్యక్తిగత వివరాలతో కూడిన అఫిడవిట్‌ను రిటర్నింగ్ అధికారికి సమర్పించాలి. 99
* 3వ షెడ్యూల్‌లో పేర్కొన్న విధంగా ఓటర్లిస్ట్ అధికారులందు ప్రమాణం చేయాలి.
  • ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టములు సవరించుటద్వారా పార్లమెంటుకు కోతపెట్టే అభ్యర్థుల అర్హతలను నిర్ణయించుట & మార్పులు చేసే అధికారం పార్లమెంటుకు కలదు.

జీతభత్యాలు:

» 106వ అధికరణ– పార్లమెంటు సభ్యుల జీతభత్యాలను పార్లమెంటే నిర్ణయిస్తుంది.
» ఇవి IT పరిధిలోకి రావు మరియు వీటిపై పార్లమెంట్‌లో ఓటింగ్ పెట్టరాదు.
» MPల ప్రస్తుత నెలసరి వేతనం — 16,000/-
» ఇతర అలవెన్సులతో కలిపినప్పుడు నెలసరి 68,500/- లను పొందుతారు.
» పదవీ విరమణ అనంతరం పొందే నెలసరి పింఛన్ — 6,000/-
» 2006తో భారత పార్లమెంటు 1954 MP జీతభత్యాల చట్టంలోని సవరణను అనుసరించి ఒక్కసారి MPగా పనిచేసిన వారికైనా పింఛన్ వర్తిస్తుంది.

MPలను అనర్హులుగా ప్రకటించే సందర్భాలు:

» ఒక వ్యక్తి ఏకకాలంలో రెండు సభల్లో సభ్యుడిగా వ్యవహరించరాదు– 101వ అధికరణ.
» రెండు సభల్లో సభ్యుడిగా ఎన్నికైనవారు 10 రోజుల్లోగా తాను ఏ సభా సభ్యత్వాన్ని వదులుకోవాలనుకుంటున్నదీ ఆ సభాధిపతికి తెలియజేయాలి. లేనిచో తాను ముందుగా ఎన్నికైన సభ్యత్వాన్ని కోల్పోతారు.
» ఒక వ్యక్తి ఒక సభకు ఏకకాలంలో 2 వివిధ నియోజకవర్గాలనుండి ఎన్నికైనట్లయితే 10 రోజుల్లోగా తాను కోల్పోవాలనుకునే సభ్యత్వాన్ని (నియోజకవర్గం) గురించి తెలపాలి. లేనిచో సభాధిపతి తన విచక్షణతో నిర్ణయించవచ్చు.
» పార్లమెంటు సభ్యులుగా ఉండి ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనసభకు ఎన్నికైనచో 14 రోజుల్లోగా తాను ఏ సభ్యత్వాన్ని కోరుకుంటున్నదీ తెలియజేయాలి. లేనిచో శాసనసభ సభ్యత్వం కోల్పోతారు.
» MPగా ఉన్న వ్యక్తులు రాష్ట్రాల్లో ఏదైనా పదవిని చేపట్టినచో నెలరోజులవరకు వారికి సమయాన్నిచ్చి తదనంతరం MP సభ్యత్వం రద్దుచేస్తారు.
» 102 అధికరణ– ఏ MP అయినా సభాధిపతి అనుమతి లేకుండా వరుసగా 60 రోజులు సమావేశాలకు హాజరుకాని ఎడల ఆతని సభ్యత్వం రద్దగును.

(197)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఈ: డా. సుబ్రమణ్యస్వామి (జనతాపార్టీ) ఈ విషయంగా సభ్యత్వం కోల్పోయారు.

» పార్టీ ఫిరాయింపు నిరోధక చట్టాన్ననుసరించి ఒక పార్టీ తరపున గెలుపొందినవారు పార్టీ మారినా లేదా ఆ పార్టీ విప్‌ను ధిక్కరించినా సభాధిపతి వారిసభ్యత్వాన్ని రద్దుచేస్తారు.

» 1993లో S.C లోకసభ స్పీకర్ నిర్ణయాన్ని S.C న్యాయసమీక్షకు గురిచేయవచ్చని తీర్పునిచ్చింది.

» ప్రశ్నలకు ముడుపుల కేసులో 11 మంది MPలను అనర్హులుగా ప్రకటిస్తూ పార్లమెంటు తీర్మానాన్ని సుప్రీంకోర్టు సమర్థించినది.

» 103 అధికరణ – రెండు పదవుల (లాభదాయక పదవులు బిల్లులు) విషయంలో శ్రీమతి జియాబచ్చన్ సభ్యత్వం (రాజ్యసభ) ను రాష్ట్రపతి ఎన్నికల కమిషన్ సూచనల్ని అనుసరించి రద్దుచేశారు.

» 105 అధికరణ – పార్లమెంటు సభ్యుల సభా హక్కులు గూర్చి తెలియజేస్తున్నది.

» పార్లమెంటు సమావేశాల ప్రారంభానికి 40 రోజులముందు ముగిసిన 40 రోజులలోపున సభాధిపతి అనుమతి లేనిదే సభ్యుల్ని అరెస్టు చేయరాదు. ఈ నిబంధన P.D చట్టం క్రింద మరియు క్రిమినల్ కేసుల్లో అరెస్టయిన వారికి వర్తించదు.

» పార్లమెంటును కించపరుస్తూ పత్రికల్లో వ్యాసరాసిన 'బ్లిట్జ్' పత్రికాధిపతి అయిన కరంజియాను మరియు K.K. తివారీని రాజ్యసభకు పిలిపించి క్షమాపణ చెప్పించారు.

» 120వ అధికరణ – పార్లమెంటులో సభాకార్యకలాపాలు ఇంగ్లీష్ లేదా హిందీలోనే నిర్వహించబడతాయి.

* సభాధిపతి అనుమతితో మాతృభాషలోనూ ప్రసంగించవచ్చును.

» 122వ అధికరణ – పార్లమెంటు సభాకార్యకలాపాల్ని గురించి ఏ న్యాయస్థానం ముందూ ప్రశ్నించరాదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

లోక్‌సభ స్పీకర్

100

» లోక్‌సభ సమావేశాలకు అధ్యక్షతవహించి, నిర్వహించేది – లోక్‌సభ స్పీకర్.
» స్పీకర్‌గా సభ్యులలో ఒకరిని లోక్‌సభ ఎన్నుకుంటుంది.
» 'స్పీకర్ పదవిని' బ్రిటన్ నుండి స్వీకరించింది.
» స్పీకర్‌లు ప్రధానంగా 4 రకాలుగా ఉంటారు.

(a) ప్రోటెం స్పీకర్:

- లోకసభకు ఎన్నికల అనంతరం కొత్తలోకసభ మొదటి సమావేశాలకు మరి అధ్యక్షతవహించుటకు ప్రోటెం స్పీకర్ నియమించబడతారు.
- లోకసభలో సీనియర్ సభ్యుడిని రాష్ట్రపతి ప్రోటెం స్పీకర్‌గా నియమిస్తారు.
- ఈ సంప్రదాయాన్ని ఫ్రాన్స్ నుండి గ్రహించారు.
- ప్రోటెం స్పీకర్ నూతన సభ్యులచే ప్రమాణ స్వీకారం చేయిస్తారు.
- సభకు నూతన స్పీకర్‌ను ఎన్నుకునే వరకు వీరే సభాధ్యక్షులు.
- మొదటి లోక్‌సభ ప్రోటెం స్పీకర్ – జి.వి. మవలాంకర్
- 15వ లోకసభ ప్రోటెం స్పీకర్ – మాణిక్‌రావ్ గవిట్

(b) డిప్యూటీ స్పీకర్:

- లోకసభ స్పీకర్ సమావేశాలకు హాజరుకానప్పుడు డిప్యూటీ స్పీకర్ అధ్యక్షులుగా ఎన్నికై వ్యవహరిస్తారు. లోకసభ ఎన్నుకుంటుంది.
- 1967 నుండి ఈ పదవిని ప్రతిపక్షాలకు కేటాయించే సంప్రదాయం ఉన్నది.
- మొదటి లోక్‌సభ డిప్యూటీ స్పీకర్ – అనంతశయనం అయ్యంగార్
- 15వ లోక్‌సభ " – కరియముండా [BJP – జార్ఖండ్]

(c) ప్యానెల్ స్పీకర్:

- స్పీకర్, Dy. స్పీకర్‌లు సమావేశాలకు హాజరుకానప్పుడు అధ్యక్షుడిగా ఉండేందుకు తాత్కాలిక స్పీకర్‌లను ప్యానెల్ స్పీకర్లు అంటారు.
- ప్యానెల్ స్పీకర్ల జాబితా (ముగ్గురు)ను స్పీకర్ ప్రకటిస్తారు.

* స్పీకర్, Dy. స్పీకర్, ప్యానెల్ స్పీకర్లు సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహించలేని సందర్భంలో సభ్యులచే ఎన్నుకోబడ్డ వ్యక్తి అధ్యక్షత వహిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(d) స్పీకర్:

- లోకసభ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహించి, నిర్వహించే స్పీకర్ పదవి పార్లమెంటరీ వ్యవహారాల నిర్వహణలో అత్యంత కీలకం.
- ప్రొటెం స్పీకర్‌గా ఎన్నికైనవ్యక్తి తన పార్టీ సభ్యత్వానికి రాజీనామా చేయటం సర్వసాధారణం.
- భారత్‌లో ఈ పద్ధతిననుసరించి స్పీకర్‌గా ఎన్నికకాగానే తమపార్టీ సభ్యత్వానికి రాజీనామా చేసిన ఏకైక వ్యక్తి – నీలం సంజీవరెడ్డి
- లోకసభ రద్దయినప్పటికీ స్పీకర్ పదవి రద్దుకాదు. నూతన లోకసభ ఏర్పాటై మొదటి సమావేశం నిర్వహించేవరకు పదవిలో కొనసాగుతారు.
- మొదటి లోకసభ స్పీకర్ – జి.వి. మవలాంకర్
- అత్యధిక కాలం చేసిన స్పీకర్ – బలరాం జాకర్ [1980-89]
- పోటీచ్యూరా ఎన్నికై తక్కువకాలం స్పీకర్‌గా చేసినవ్యక్తి – బలిరాం భగత్ [1976-77]
- ప్రస్తుత లోకసభ స్పీకర్ – శ్రీమతి మీరాకుమార్
  - మొదటి మహిళా స్పీకర్
  - లోకసభకు "ససారాం (బిహార్) నుండి ఎన్నికయ్యారు.

» స్పీకర్ యొక్క వేతనాన్ని పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.
ప్రస్తుతం స్పీకర్ వేతనం: 1,25,000/-

» IT పరిధిలోకి రాదు. సంఘటిత (కేంద్ర) నిధినుండి చెల్లిస్తారు. పార్లమెంటులో ఓటింగ్‌కు పెట్టరాదు.

» స్పీకర్ & Dy. స్పీకర్‌లు లోకసభ సభ్యులుగా 'ప్రోటెం స్పీకర్' సమక్షంలో ప్రమాణం చేస్తారు.

» స్పీకర్ & Dy. స్పీకర్‌లకు ప్రత్యేక ప్రమాణస్వీకారం ఉండదు.

» స్పీకర్ తన రాజీనామాను Dy. స్పీకర్‌కు, Dy. స్పీకర్ స్పీకర్‌కు రాజీనామాను అందిస్తారు.

» స్పీకర్ & Dy. స్పీకర్‌లపై అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టవచ్చు.

» అవిశ్వాస తీర్మాన నోటీసును 14 రోజులముందు సభాధిపతికి అందించాలి. కనీసం 50 మంది సభ్యులు నోటీస్‌పై సంతకాలు చేయాలి.

» అవిశ్వాస తీర్మానం ఎవరిమీద ప్రవేశపెడుతున్నారో వారు సభకు అధ్యక్షత వహించరాదు.

» స్పీకర్ & Dy. స్పీకర్‌లు తమపై ప్రవేశపెట్టబడే అవిశ్వాస తీర్మానంపై మొదటి దఫాలోనే ఒకసారి సాధారణ సభ్యులుగా ఓటువేయవచ్చును.

» Dy. స్పీకర్‌పై అవిశ్వాస తీర్మానం పెట్టినప్పుడు ఒకవేళ ఓట్లు సమానమైనచో

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

అధ్యక్ష స్థానంలోనున్న స్పీకర్ తన కాస్టింగ్ ఓటును వినియోగిస్తారు.

» ఆచరణలో స్పీకర్ విషయంలో బలాబలాలు సమానమైతే Dy. స్పీకర్ తన కాస్టింగ్ ఓటును వినియోగించుకోవచ్చు.

101

స్పీకర్ అధికారాలు – విధులు:

» లోక్‌సభ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహించి నిర్వహిస్తారు.

» లోక్‌సభలో ఏ బిల్లు ప్రవేశపెట్టాలన్నా స్పీకర్ అనుమతి తప్పనిసరి.

» స్పీకర్ అనుమతి లేనిదే పాలక & ప్రతిపక్షాలకు చెందిన ఏ సభ్యులూ ప్రసంగించరాదు.

» సభలో గందరగోళ పరిస్థితులు నెలకొన్నప్పుడు ప్రశాంత వాతావరణం నెలకొల్పటానికి స్పీకర్ తన రూలింగ్‌ను ప్రకటిస్తారు. సభ్యులు తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

» క్రమశిక్షణ ఉల్లంఘించి, సభావ్యవహారాలకు భంగం కల్గించే సభ్యులను సభనుండి సస్పెండ్ చేయించవచ్చు.

» ఈ లోక్‌సభలో రాజకీయ పక్షాలకు గుర్తింపునిస్తారు.

» సభా రికార్డులలో చేర్చుకున్నించే అంశం లేక తొలగించే అంశం Speaker నిర్ణయంపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

» లోక్‌సభ సమావేశాలను (Adjourn) "తాత్కాలిక వాయిదా వేయుట"

» లోక్‌సభ సమావేశాలను సైనిడై (అనంతర వాయిదా వేయడం)

» ఒక బిల్లు ఆర్థికమైనదా, కాదనేది స్పీకరే నిర్ణయిస్తారు.

» ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశాని అధ్యక్షులు.

» లోక్‌సభలో బలాబలాలు సమానమైనప్పుడు స్పీకర్ తన "కాస్టింగ్ ఓటు" వినియోగించుకోవచ్చు.

» రాష్ట్రపతి యిచ్చే రాజీనామాను అధికారికంగా ప్రకటించేది స్పీకర్.

» "పార్లమెంటు సభ్యుల వాక్కుల సంరక్షకుడు"గా వర్ణించబడింది స్పీకర్.

» పార్లమెంటుకూ, రాష్ట్రపతికీ మధ్య సంధానకర్త.

» లోక్‌సభ రద్దు గావించబడినప్పటికీ స్పీకర్ పదవి రద్దుకాదు.

» పార్టీ ఫిరాయింపు నిరోధక చట్టాన్ననుసరించి విప్‌ను ధిక్కరించిన MPల సభ్యత్వాన్ని, పార్టీలు మారిన MPల సభ్యత్వాన్ని స్పీకర్ రద్దు చేయవచ్చు.

» వీటిలో జరిగే స్పీకర్ల సదస్సుకు అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» ప్రపంచంలో జరిగే పార్లమెంటరీ ఫోరం సదస్సుకు స్పీకర్ మనదేశానికి ప్రాతినిధ్యం వహిస్తారు లేక తన ప్రతినిధినైనా పంపవచ్చు.

101

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» పార్లమెంటు నుండి ఏర్పడిన 24 Standing కమిటీలలో 16 కమిటీల చైర్మన్లను స్పీకర్ నియమిస్తారు.

» సభాస్వవహారాల కమిటీ (BAC), నియమ నిబంధనల కమిటీ మరియు సాధారణ అవసరాల కమిటీ మొదలగువాటికి స్పీకర్ చైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తారు.

» పార్లమెంటు నుండి ఏర్పడే సంయుక్త పార్లమెంటరీ కమిటీల చైర్మన్లను నియమిస్తారు.

లోక్‌సభ ప్రత్యేక అధికారాలు:

» రాజ్యసభతో పోల్చినప్పుడు లోక్‌సభ ప్రత్యేకాధికారాల్లో, ప్రాధాన్యతలోనూ తులగిచున్నది.

» ఈ క్రింది అంశాలను పరిశీలించినచో లోక్‌సభ ప్రాధాన్యత గమనించవచ్చు.

I. కేంద్రప్రభుత్వం విషయంలో:

» కేంద్రంలో ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటుచేయాలంటే లోక్‌సభలో మెజార్టీ సాధించినవారికే అవకాశం కల్పిస్తుంది.

» కేంద్ర మంత్రిమండలి లోక్‌సభకు సమిష్టి బాధ్యత వహిస్తుంది.

» కేంద్ర కుంత్రిమండలిపై అదుపును కలిగిచ్చుంటుంది.

» కేంద్రకుంత్రిమండలిని లోక్‌సభ అవిశ్వాస తీర్మానం ద్వారా తొలగించవచ్చు.

» ప్రభుత్వం ద్రవ్య లోక్‌సభలో ప్రవేశపెట్టిన అభికార బిల్లులు విఫలమయినప్పుడు, ప్రతిపక్షాలు ప్రవేశపెట్టిన ప్రైవేటు బిల్లులు నెగ్గినప్పుడూ ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.

* పై విషయాలన్నింటిలో లోక్‌సభ మాత్రమే ప్రాముఖ్యతను కలిగిచ్చుంది. రాజ్యసభ మెజార్టీతో ఎలాంటి సంబంధమూ లేదు.
* కేంద్ర ప్రభుత్వ భవిష్యత్తును నిర్ణయించేది లోక్‌సభ.

II. ఆర్థిక బిల్లుల విషయంలో:

» ఏ బిల్లు ఆర్థికమైనదో కాదో లోక్‌సభ స్పీకర్ నిర్ణయిస్తారు.

» ఆర్థిక బిల్లులను రాష్ట్రపతి అనుమతితో మొదట లోక్‌సభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి.

» లోక్‌సభ ఆమోదించి పంపిన ఆర్థిక బిల్లులపై రాజ్యసభ 14 రోజుల్లోగా నిర్ణయం తెలపాలి. లేనిచో ఆమోదించినట్లుగానే పరిగణిస్తారు.

» లోక్‌సభ పంపిన ఆర్థిక బిల్లులను రాజ్యసభ తిరస్కరించినా, సవరణలు చేసినా ఆ బిల్లులు తిరిగి లోక్‌సభ పరిశీలనకు వెళ్తాయి. సవరణలతోగానీ సవరణలు లేకుండాగానీ ఆర్థిక బిల్లులను లోక్‌సభ 2వసారి ఆమోదించినట్లయితే రాజ్యసభతో నిమిత్తం లేకుండానే రాష్ట్రపతి ఆమోదానికి పంపవచ్చు.

» కాని ఆర్థిక బిల్లులపై వీటో అధికారాలు రాష్ట్రపతికి లేవు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ఆర్థిక బిల్లుల విషయంలో లోక్‌సభ తిరుగులేని ఆధిక్యతను కలిగిఉంటుంది.

III. సాధారణ బిల్లుల విషయంలో:

» సాధారణ బిల్లులను ఏ సభలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చు.
» లోక్‌సభ ఆమోదించి పంపిన సాధారణ బిల్లుల్ని రాజ్యసభ తిరస్కరించినా, సవరణలు చేసినా 6 నెలల్లోగా ఎలాంటి నిర్ణయం తెలుపకపోయినా ఉభయసభలమధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు తలెత్తినట్లుగా భావిస్తారు.
» సాధారణ బిల్లులపై ఉభయసభల మధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు వచ్చినప్పుడు, రాష్ట్రపతి 108వ అధికరణ్ద్వారా సంయుక్త సమావేశం ఏర్పాటుచేస్తారు.
» సంయుక్త సమావేశంలో జరిపే ఓటింగ్‌ననుసరించి బిల్లు భవిష్యత్తును నిర్ణయిస్తారు.
» లోక్‌సభ సభ్యుల సంఖ్య ఎక్కువగాఉండటంవల్ల లోక్‌సభ అభిప్రాయమే నెగ్గుతుంది.
» ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశంలో జరిపే ఓటింగ్‌లో బిల్లు నెగ్గినా, ఓడినా ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాల్సినవసరం లేదు.

* భారతదేశంలో నేటివరకూ జరిగిన సంయుక్త సమావేశాలు:

1) 1961లో వరకట్న నిషేధబిల్లును లోక్‌సభ ఆమోదించి రాజ్యసభ తిరస్కరించటంవలన
2) 1978లో బ్యాంకింగ్ సర్వీసుల నియంత్రణ చట్టాన్ని లోక్‌సభ ఆమోదించి రాజ్యసభ తిరస్కరించటంవల్ల
3) 2002లో POTA చట్టాన్ని లోక్‌సభ ఆమోదించి రాజ్యసభ తిరస్కరించింది.

పైవేవీ సందర్భాల్లోనూ లోక్‌సభ అభిప్రాయమే నెగ్గింది.

* పై 3 సందర్భాల్లో బిల్లులకు అనుకూలంగా ఓటేసిన ప్రముఖులు: అటల్ బిహారీ వాజ్‌పేయి

IV. భారతదేశంలో జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితిని రద్దు చేయాలంటే లోక్‌సభకు 44వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా ఒక ప్రత్యేకమైన అధికారాన్ని కల్పించారు.

* అత్యవసర పరిస్థితి రద్దు కోరుతూ లోక్‌సభలోని 1/10 పంతు సభ్యులు ఒక తీర్మాన నోటీసును 14 రోజులవ్యవధిలో లోక్‌సభ స్పీకరకు లేదా రాష్ట్రపతికి సమర్పించవచ్చును.
* 14 రోజుల తర్వాత లోక్‌సభ ఈ అంశాన్ని చర్చించి (లేదా అంశాన్ని) సాధారణ మెజార్టీతో తీర్మానం ఆమోదిస్తే అత్యవసర పరిస్థితి రద్దుచేస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాజ్యసభ, లోక్‌సభల మధ్య సమాన అధికారాలు:

* **రాజ్యాంగ సవరణ:-**

» భారత రాజ్యాంగాన్ని సవరించే సందర్భంలో ఉభయసభలకూ సమాన అధికారాలు ఉంటాయి. అనగా రెండు సభల ఆమోదంతోనే — రాజ్యాంగాన్ని సవరించాలి.

» ఉభయసభల మధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైతే ఆ బిల్లు వీగిపోతుంది. అనగా సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశం లేదు.

ఉ: పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించుటకు ప్రవేశపెట్టిన 64వ సవరణ బిల్లు రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వకాలం (1989) లో వీగిపోయింది.

* **అత్యవసర అధికారాలు:-**

» 352, 356, 360 అధికరణల ద్వారా రాష్ట్రపతి విధించే అత్యవసర పరిస్థితులను ఉభయసభలూ ఆమోదించాలి. లేనిచో అత్యవసర పరిస్థితి రద్దవుతుంది.

ఉ: బీహార్‌లో 1999 లో విధించబడిన అత్యవసర పరిస్థితిని లోక్‌సభ మాత్రమే ఆమోదించి రాజ్యసభ తిరస్కరించినది.

* **న్యాయాధికారాలు:-**

» రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, S.C, H.C ల న్యాయమూర్తులు, CAG, CEC వీరిపైన వచ్చే అభియోగాలను విచారించి వారిని పదవినుండి తొలగించునప్పుడు ఉభయ సభలకూ సమానాధికారాలుంటాయి.

* **ఎన్నిక అధికారాలు:-**

» రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునేటప్పుడు సమాన అధికారాలుంటాయి.

* **సాధారణ అధికారాలు:-**

» లోక్‌సభలో పాలక, ప్రతిపక్షాల బలాబలాల మధ్య కొద్దిపాటి తేడా మాత్రమే ఉన్న సందర్భంలో రాజ్యసభ నిర్ణయాత్మక పాత్రను పోషిస్తుంది. అనగా రాజ్యసభలోని బలాబలాలే కీలక పాత్ర పోషిస్తాయి.

* **సభాపక్కులు, వీతభత్యాలు:-** MPల వాక్కుల విషయంలోను, వీతభత్యాల విషయంలోను ఉభయసభల సభ్యులకూ సమానంగా అవకాశాలు ఉంటాయి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* కేంద్రమంత్రిమండలి విషయంలో; కేంద్రమంత్రిమండలిలో పదవీలను నిర్వహించే సందర్భంలో ఉభయసభల సభ్యులకు సమానావకాశాలుఎపాయి.

⇒ రాజ్యాంగంలోని 88వ అధికరణ ప్రకారం, కేంద్రమంత్రిమండలి సభ్యులు లోక్‌సభ లేదా రాజ్యసభకు చెందినవారైనప్పటికీ రెండింటి సమావేశాల్లోనూ పాల్గొనవచ్చును. చర్చల్లో భాగస్వాములవ్వచ్చును. కానీ ఓటు వేసేటప్పుడు మాత్రం ఏసభలోని సభ్యులు ఆ సభలోనే ఓటు వేయాలి.

పార్లమెంటు అధికారాలు :

» కేంద్ర బడ్జెట్, ఉమ్మడి బడ్జెట్, అవశిష్టాధికారాలపై శాసనాలు రూపొందిస్తుంది;

» దేశ పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలు రూపొందిస్తుంది;

» పాత శాసనాల్లోని లోపాలను సవరించి నూతన అంశాలను పొందుపరుస్తుంది.

» క్రింది సందర్భాల్లో రాష్ట్ర జాబితాలోని అంశాలపైనా శాసనాలు రూపొందిస్తుంది.

(a) 249 అధికరణ – రాజ్యసభ తీర్మానించినప్పుడు;
(b) 250 అధికరణ – రెండో అత్యవసర పరిస్థితి విధించినప్పుడు;
(c) 252 అధికరణ – రాష్ట్రాల కోరికపై;
(d) 356 అధికరణ – రాష్ట్రపతిపాలన విధించినప్పుడు;

» కేంద్ర ప్రభుత్వాన్ని అదుపులో ఉంచుతుంది.

» ప్రశ్నలు, అనుబంధ ప్రశ్నలు, అవిశ్వాస తీర్మానం, కోత తీర్మానం మొదలైన వాటిద్వారా ప్రభుత్వంపై అదుపును కలిగివ్రటుంది.

» ఐ.రా.స, విదేశీ వ్యవహారాలు కేంద్రజాబితాలో ఉన్నందునే వాటికి సంబంధించిన అంశాలపైనా పార్లమెంటు చర్చలు చేస్తుంది.

» 365 అధికరణ — పార్లమెంటు చట్టం చేస్తూనే దేశంలో పన్నులు విధించాలి.

» బడ్జెట్ & ఆర్థిక విధానాలను రూపొందించేది కూడా పార్లమెంటే.

» రాష్ట్రపతి ఉపరాష్ట్రపతి, S.C, H.C ల న్యాయమూర్తులు, CAG, CEC మొదలైన వారిపై వచ్చే అభియోగాలను విచారించే "Semi Judiciary" వ్యవస్థగా పనిచేస్తుంది.

» 368 అధికరణ — భారత రాజ్యాంగాన్ని సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకున్నది.

» రాష్ట్రపతి ఉపరాష్ట్రపతి రాజ్యసభ Dy. చైర్మన్, లోక్‌సభ speaker & Dy. speaker లను పార్లమెంటు ఎన్నుకుంటుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రపతి S.C, H.C న్యాయమూర్తుల్ని లోక్‌సభ & స్పీకర్, రాజ్యసభ ఛైర్మన్, మంత్రుల్ని, పార్లమెంటు సభ్యుల జీతభత్యాలను నిర్ణయిస్తుంది.

» De-limitation కమిటీ సూచనలను అనుసరించి, లోక్‌సభ & రాష్ట్రాల శాసనసభల నియోజక వర్గాల ప్రునర్‌వ్యవస్థీకరణ, సర్వ్యేరిజర్వేషన్లను నిర్ణయిస్తుంది.

» [1950-51] 1950, 1951 ప్రజాప్రాతినిధ్యచట్టాల్ని సవరణలు చేస్తుంది.

» కేంద్ర విసి సంఘం, మానవ హక్కుల సంఘం, మైనార్టీ సంఘం, మహిళా కమిషన్, CVC వంటి సంస్థలను ఏర్పాటు-చేస్తుంది.

» ఉభయ పార్లమెంటు సమావేశానికి, మరొక పార్లమెంటు సమావేశానికి మధ్య కాలవ్యవధి 6 నెలలు మించరాదు.

» లోక్‌సభ సభ్యులు తమ రాజీనామాను స్పీకర్‌కు, రాజ్యసభ సభ్యులు తమ రాజీనామాను ఛైర్మన్‌కూ అందించాలి.

» అమెరికాతో పోల్చినప్పుడు మనదేశంలోని రాజ్యసభ అన్ని రాష్ట్రాలకు సమానప్రాతినిధ్యాన్ని కల్పించుటలేదు.

బిల్లులు వీగిపోయే & వీగిపోని సందర్భాలు:

* ఏదైనా బిల్లును లోక్‌సభలో ప్రవేశపెట్టి చర్చిస్తున్నప్పుడు లోక్‌సభ రద్దయితే ఆ బిల్లుకూడా రద్దవుతుంది.
* బిల్లును లోక్‌సభ ఆమోదించి రాజ్యసభకు పంపినప్పుడు ఆ బిల్లు రాజ్యసభ పరిశీలనలో ఉండగా లోక్‌సభ రద్దయితే బిల్లుకూడా రద్దవుతుంది.
* బిల్లును రాజ్యసభ ఆమోదించి లోక్‌సభ పరిశీలనలో ఉండగా లోక్‌సభ రద్దయితే బిల్లుకూడా రద్దవుతుంది.
* బిల్లును ఉభయసభలు ఆమోదించి రాష్ట్రపతి పరిశీలనలో ఉండగా లోక్‌సభ రద్దయితే బిల్లు రద్దుకాదు.
* బిల్లువిషయంలో భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైనప్పుడు [లోక్‌సభ రద్దయితే] సంయుక్త సమావేశానికి పిలుపునిచ్చినప్పుడు లోక్‌సభ రద్దయినా బిల్లు రద్దుకాదు.
* బిల్లును రాజ్యసభలో ప్రవేశపెట్టి దాని పరిశీలనలో ఉండగా లోక్‌సభ రద్దయినప్పటికీ బిల్లు రద్దుకాదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

శాసన ప్రక్రియ:

* పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టే బిల్లులు శాసనంగా రూపొందటానికి 4 దశలను అధిగమించవలసి ఉంటుంది. 10

* మనదేశం శాసన ప్రక్రియను బ్రిటన్ నుండి గ్రహించినది.

* బిల్లులు ప్రవేశపెట్టే శాఖామంత్రి మొదటగా బిల్లు యొక్క ప్రతిని న్యాయమంత్రిత్వ శాఖా పరిశీలనకు పంపిస్తారు.

* న్యాయమంత్రిత్వ శాఖ నుండి సలహాలు, సూచనలను స్వీకరించిన తరువాత కేంద్ర క్యాబినెట్ ఆమోదాన్ని పొందుతారు.

* బిల్లును ప్రవేశపెట్టబోయే సభాధిపతికి 10 రోజులముందుగా నోటీసునిచ్చి వారి అనుమతిని కోరుతారు.

* సభాధిపతి నిర్ణయించిన తేదీన బిల్లును ఆ శాఖామంత్రి సభలో ప్రవేశపెడుతారు.

1. ప్రవేశదశ:-

» సభాధిపతి అనుమతితో బిల్లు యొక్క శీర్షికా ప్రకటనా చేస్తూ బిల్లును ప్రవేశ పెట్టుటకు సభ అనుమతి కోరతారు.

» ఈ దశలో ఒకవేళ ఓటింగ్‌ను నిర్వహించినట్లయితే మెజార్టీ సభ్యులు బిల్లును వ్యతిరేకించి ప్రవేశానికి తిరస్కరించినా బిల్లు మాత్రమే వీగిపోతుంది.

* ప్రభుత్వ రాజీనామా అవసరం లేదు.

2. మొదటి పఠనం:-

» శాఖామంత్రి బిల్లు యొక్క ముఖ్యోద్దేశాలు, లక్ష్యాలు, శాసనంవల్ల చేకూరే ప్రయోజనాల గురించి వివరిస్తారు.

3. ద్వితీయ పఠనం:-

» బిల్లుకు సంబంధించిన ముఖ్య లక్షణాలను, ప్రధానాంశాలను క్లుప్తంగా వివరిస్తారు.

» బిల్లును సభా మొత్తంగా చర్చించాలా లేక కమిటీకి అప్పగించాలా, అనే అంశంపై చర్చ జరుగుతుంది.

4.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

4. కమిటీదశ :-

» ఆధునిక కాలంలో పార్లమెంటు చేసే చట్టాల రూపకల్పనలో కమిటీదే కీలకపాత్ర.

» ఆయా రంగాలకు చెందిన నిపుణుల సలహాలను, రాజ్యాంగ న్యాయ నిపుణుల సలహాలను, ప్రజాభిప్రాయాన్ని ఈ కమిటీ సేకరిస్తుంది.

5. నివేదిక దశ :-

» వివిధ వర్గాల ప్రజల అభిప్రాయాల ఆధారంగా బిల్లులో చేసే సవరణలు, అవసరమైన సూచనలను, మేధావుల సలహాలను చేర్చి ఒక నివేదికను రూపొందించి ఆ నివేదికను సభ ముందుంచడాన్ని 'నివేదిక దశ' అంటారు.

6. తృతీయ పఠనం :-

» పార్లమెంటరీ కమిటీకి సమర్పించిన బిల్లుకు తుదిరూపం ఇవ్వడానికి బిల్లులోని అంశాలపై చర్చిస్తూ ఒక్కొక్క క్లాజుపైగానీ, మొత్తం బిల్లుపైగానీ సభ్యుల అభిప్రాయాన్ని కోరుతూ ఓటింగ్‌కు పెట్టవచ్చును.

* తృతీయ పఠనంలో ఒకవేళ లోక్‌సభలో జరిగే ఓటింగ్‌లో బిల్లు వీగిపోయినట్లయితే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాల్సి ఉంటుంది.

7. రాష్ట్రపతి ఆమోదం :-

» పై దశలు రెండవ సభలోనూ [ప్రక్రియ మొత్తం] పూర్తయిన తర్వాత రాష్ట్రపతి ఆమోదానికి పంపడం జరుగుతుంది. వారి ఆమోదంతో బిల్లు శాసనంగా రూపొందుతుంది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar.
HYDERABAD 500 020.
Cell : 9704136226

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar.
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పార్లమెంటరీ పారిభాషిక పదాలు:

ప్రశ్నోత్తరాల సమయము:-

» పార్లమెంటు లేదా శాసనసభ సమావేశాలు జరిగేటప్పుడు మొదటి గంటను 'ప్రశ్నోత్తరాల సమయం'గా పాటిస్తారు.

» 10 రోజుల ముందుగా సభాధిపతికి నోటీసివ్వాలి.

» ప్రశ్నలు ప్రధానంగా రెండు రకాలు.

i. నక్షత్రమార్కుగల ప్రశ్నలు

ii. నక్షత్రమార్కులేని ప్రశ్నలు

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

» నక్షత్రమార్కు ప్రశ్నలు:

– ఈ ప్రశ్నలకు మంత్రులు మౌఖికంగా సమాధానమివ్వాలి.

– అనుబంధ ప్రశ్నలకు అవకాశముంటుంది.

» నక్షత్రమార్కులేని ప్రశ్నలు:

– ఈ ప్రశ్నలకు మంత్రులు లిఖితపూర్వకంగా సమాధానమిస్తారు.

– అనుబంధ ప్రశ్నలకు అవకాశముండదు.

* ప్రశ్నలు 'నక్షత్రమార్కుగలవిగా, 'నక్షత్రమార్కులేనివి' సభాధిపతి నిర్ణయిస్తారు.

జీరో అవర్:-

» ప్రశ్నోత్తరాల సమయం తర్వాత, ఎజెండా కార్యక్రమాల ముందు సమయమే 'జీరో అవర్'.

» భారత పార్లమెంటు సృష్టించిన ముఖ్య సాంప్రదాయంగా దీన్ని పేర్కొనవచ్చు.

» 1962 లో ప్రవేశపెట్టినప్పటికీ 1964 నుండి 'జీరో అవర్' ముఖ్య సాంప్రదాయంగా కొనసాగుతున్నది.

» 'జీరో అవర్' కు నిర్దిష్ట సమయమనుండదు.

» ముందస్తు నోటీసు లేకుండా ప్రశ్నలు అడగవచ్చు.

» సాధారణంగా మధ్యాహ్నం 12 నుండి 1 గం. వరకు దీన్ని పాటిస్తారని పేర్కొన్నప్పటికీ వివిధ పార్లమెంటరీ సమావేశాలు వేరువేరుగా ప్రారంభమవుతున్నాయి. అందువలన సభాధిపతి విచక్షణానుసారంగా దీన్ని పాటిస్తారు. ఒక్కోసారి దీనిని సభాధిపతి రద్దుచేయు అవకాశముంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సావధాన తీర్మానం :-

» ప్రజాప్రాముఖ్యం కలిగిన అంశంపై చర్చించాలనే ఉద్దేశంతో సభలో లేవనెత్తిన అంశాన్ని ఆకర్షించుటకు ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెడతారు.

» దీనిని అనుమతించడం సభాధిపతి విచక్షణపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.

* జీరో అవర్ తర్వాత, ఎజెండా కంటే ముందు సావధాన తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతారు.

ఎజెండా :-

» సభలో చర్చించుటకు ముందుగానే నిర్ణయించబడే కార్యక్రమాల పట్టికే "ఎజెండా".

వాయిదా తీర్మానం :-

» ప్రజాప్రాముఖ్యం కలిగిన తక్షణ ఉత్పన్నాలు కలిగిన అంశంపై చర్చించుటకు ఎజెండాలోని కార్యక్రమాలను వాయిదా వేయాలని కోరుతూ ప్రవేశపెట్టే తీర్మానమే "వాయిదా తీర్మానం".

» వాయిదా తీర్మానపు నోటీసుపై కనీసం 50 మంది సభ్యులు సంతకాలు చేయాలి.

» దీనిని అనుమతించడం సభాధిపతి విచక్షణపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.

పాయింట్ ఆఫ్ ఆర్డర్ :-

» సభలోని కార్యక్రమాలు సభానియమ నిబంధనలకు విరుద్ధంగా కానసాగే సందర్భంలో సభలో చర్చ ప్రస్తుతం పట్టినప్పుడు సభ్యులు "Point of order" ను లేవనెత్తవచ్చును. కనీసం ఇద్దరు సభ్యులు దీనిని సమర్థించాలి.

» దీనిని అనుమతించడం సభాధిపతి విచక్షణపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

అర్ధగంట-చర్చ :-

» పార్లమెంటు సమావేశాల ముగింపు దశలో అనగా ఆరోజు సమావేశాన్ని ముగించుటకు చివరి అరగంటను "అర్ధగంట-చర్చ"కు కేటాయిస్తారు.

» ప్రశ్నోత్తరాల సమయంలో తగిన ప్రాధాన్యత లభించని అంశాలపై చర్చించుటకు దీని ఉపయోగిస్తారు.

* సోమ, బుధ, శుక్ర వారాల్లో మాత్రమే అనుమతించబడే అర్ధగంట-చర్చలో చర్చించే అంశంపై 3 రోజుల ముందుగా నోటీసివ్వాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

అడ్జోర్న్ :- [తాత్కాలిక వాయిదా]

» పార్లమెంటు లేదా శాసనసభ సమావేశాలను తాత్కాలికంగా వాయిదా చేయడమే "అడ్జోర్న్".

» సభాధిపతులు తాత్కాలిక వాయిదా వేస్తారు.

» సభాధిపతి సభను వాయిదా వేయునప్పుడు తిరిగి సమావేశాలు ఏ తేదీ, ఏ సమయంలో జరుగుతాయనేది ముందుగానే తెలుపుతూ సభను వాయిదా వేస్తారు.

సైనిడై [అర్ధంతర వాయిదా] :-

» జరుగుతున్న సమావేశాలను తరువాత తేదీని, లేక సమయాన్ని ప్రకటించకుండా అర్ధంతరంగా వాయిదా వేయుటను "సైనిడై" అంటారు.

» లోక్‌సభ లేదా విధానసభ స్పీకర్లు సైనిడై" చేస్తారు.

ప్రొరోగ్ [ద్రోహకాలిక వాయిదా] :-

» పార్లమెంటు లేదా శాసనసభ సమావేశాలు ముగిసిన తర్వాత రాష్ట్రపతి పార్లమెంటును, గవర్నర్ శాసనసభను ద్రోహకాలికంగా చాలా నెలలను "Prorogue" అంటారు.

గిలిటిన్‌పరింగ్ :-

» ఈ పద్ధతి ప్రధానంగా అమెరికాలో వినియోగిస్తారు.

» శాసనశాఖ సమావేశాల ముగింపురోజుల్లో ఏదైనా బిల్లును ఆమోదించకుండా ఉండాలనే దురుద్దేశంతో సభాసమయాన్ని వృధాచేస్తూ ఉద్దేశపూర్వకంగా చేసే "దీర్ఘకాలిక ఉపన్యాసము"ను "గిలిటిన్‌పరింగ్" అంటారు.

గిలెటోన్ :-

» పార్లమెంటు లేక శాసనసభ సమావేశాల ముగింపు రోజుల్లో వివిధ బిల్లులపై సమస్యమైన చర్చ జరుగుటకు తగిన సమయం లేని సందర్భంలో ఎలాంటి చర్చలేకుండానే బిల్లులను ఆమోదించుటను "గిలెటోన్" అంటారు

క్లోజర్ మోషన్ :- [సమాపక తీర్మానం]

» పార్లమెంటులో ఏదైనా అంశంపై చర్చ జరుగుతున్న సమయంలో చర్చను అర్ధంతరంగా నిలిపివేసి బిల్లుపై తుది సభ్యుల అభిప్రాయాన్ని కోరుతూ ఓటింగ్‌కు పెట్టడాన్ని "క్లోజర్ మోషన్" అంటారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

అభిశంసన తీర్మానం :-

» ప్రభుత్వంలోని ఒక మంత్రిపైగానీ, కొందరు మంత్రులపైగాని లేక మొత్తం ప్రభుత్వంపైగాని ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెడతారు.

» సభావాక్కుల్ని ఉల్లంఘించినప్పుడు, సభకు తప్పుడు సమాచారం అందించినప్పుడు, రాయబంత్రుల శాఖల్లో అవక తవకలు జరిగినప్పుడు ఈ తీర్మానం ప్రతిపక్షాలు ప్రవేశపెడతాయి.

» ఈ తీర్మానం పెట్టబడుకు తప్పనిసరిగా కారణం చూపాలి.

» ఈ తీర్మానం వెగ్గినప్పుడు ప్రభుత్వంగానీ, మంత్రులుగానీ తప్పనిసరిగా రాజీనామా చేయాల్సినవసరం లేదు. అది వారి నైతికతపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.

అవిశ్వాస తీర్మానం :-

» ఒక ప్రభుత్వంపై ప్రతిపక్షాలు ప్రవేశపెట్టే తీర్మానం.

» ఒకమంత్రిపైగాని, కొందరిపైగానీ దీన్ని ప్రవేశపెట్టరాదు. మొత్తం ప్రభుత్వంపై ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టాలి.

» ప్రత్యేక కారణాలు చూపాల్సినవసరంలేదు.

» ఇది లోక్‌సభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి. కనీసం 50 మంది సభ్యులు తీర్మాన నోటీస్‌పై సంతకాలు చేయాలి.

» తీర్మానం నెగ్గితే ప్రభుత్వం తప్పనిసరిగా రాజీనామా చేయాలి.

» రెండు అవిశ్వాస తీర్మానాల మధ్య కనీస కాలవ్యవధి: 6 నెలలు.

» దీనిగురించి రాజ్యాంగంలో ఏ ప్రస్తావనా లేదు. పార్లమెంటరీ సాంప్రదాయం మాత్రమే.

» మొదటి అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ఎదుర్కొన్న ప్రధాని: నెహ్రూ (1961)

» ఎక్కువ అవిశ్వాస తీర్మానాలు ఎదుర్కొన్నది: ఇందిరా గాంధీ (కాంగ్రెస్)

» ఈ తీర్మానంద్వారా అధికారం కోల్పోయిన ప్రధాని: అటల్ బిహారీ వాజ్‌పేయి

విశ్వాస తీర్మానం :-

» రాజ్యాంగంలో - విశ్వాస తీర్మానం.

» లోక్‌సభలో విశ్వాసాన్ని [మెజార్టీని] కాపాడుకున్నంతవరకే ప్రభుత్వం అధికారంలో ఉంటుంది.

» లోక్‌సభలో ఏ పార్టీకి సంఖ్యాబలం మెజార్టీ స్థానాలు లేనప్పుడు రాష్ట్రపతిచే నియమించబడే ప్రధానిగా మంత్రిమండలి నిర్దిష్ట గడువులోగా విశ్వాస పరీక్షలో నెగ్గాల్సి ఉంటుంది.

» ఈ తీర్మానం వీగిపోతే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి. [తీర్మానం]

» ఈ తీర్మానాన్ని మొదటగా ప్రవేశపెట్టిన ప్రధాని: చరణ్ సింగ్

» ఈ తీర్మానం తీవ్రంగా అధికారం కోల్పోయిన మొదటి ప్రధాని: వి.పి. సింగ్

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

హంగ్ పార్లమెంటు:

» పార్లమెంటుకు జరిగిన సాధారణ ఎన్నికల్లో ఏ రాజకీయ పార్టీ సంపూర్ణమైన మెజార్టీని సాధించనప్పుడు ఏర్పడే పరిస్థితిని 'హంగ్ పార్లమెంటు' లేదా 'త్రిశంకు సభ' అంటారు.

* ఇదేవిధంగా శాసనసభ ఎన్నికల్లో ఈ పరిస్థితి వచ్చినప్పుడు వాన్ని "హంగ్ అసెంబ్లీ" అంటారు.

» భారతదేశంలో నేటివరకు ఏర్పడిన హంగ్ పార్లమెంటులు:

1. 1989
2. 1991
3. 1996
4. 1998
5. 1999
6. 2004
7. 2009

హార్స్ ట్రేడింగ్:

» పార్లమెంటు లేదా శాసనసభ ఎన్నికల్లో ఏ పార్టీ స్పష్టమైన మెజార్టీ సాధించనప్పుడు ప్రభుత్వ ఏర్పాటుకు అవసరమైన మెజార్టీని సాధించుటకు సభ్యులను కొనుగోలుచేసే జరిపే బేరసారాలను "హార్స్ ట్రేడింగ్" అంటారు.

విప్:

» ఒక రాజకీయ పార్టీ పార్లమెంటు లేదా శాసనసభలోను తమ సభ్యులు ఎలా వ్యవహరించాలో తెలియజేస్తూ జారీచేసే లఖ్ఖనే "విప్" అంటారు.

» 1985లోని పార్టీ ఫిరాయింపు నిరోధక చట్టం యొక్క అమలులో అత్యంత ముఖ్యమైన అంశమే 'విప్'.

» 'విప్'ను ధిక్కరించినచో వారి సభ్యత్వాన్ని సభాధిపతులు రద్దుచేయవచ్చును.

» 'విప్' ధిక్కరించిన సభ్యులపై 15 రోజుల్లోగా సభాధిపతికి ఫిర్యాదు చేయాలి.

» లోక్‌సభ స్పీకర్, రాజ్యసభ Dy. ఛైర్మన్ సభకు అధ్యక్షత వహించినప్పుడు లోక్‌సభ Dy స్పీకర్ . రాష్ట్రాల శాసనసభల అధిపతులను 'విప్' నుండి మినహాయించారు.

లేదా డిన్నెన్స్:

» కేంద్రంలో పార్లమెంటు సమావేశంలో లేనప్పుడు రాష్ట్రపతి, రాష్ట్రాల శాసనసభలు సమావేశంలో లేనప్పుడు ఆ గవర్నర్లు (213 అధికరణ) లేదా డిన్నెన్సులను జారీచేస్తారు.

» లేదా డిన్నెన్సులకు సాధారణ శాసనాలకున్నంత బలమే ఉంటుంది.

» పార్లమెంటు లేదా శాసనసభ తిరిగి సమావేశమైన 6 వారాల్లోగా ఆమోదించాలి. లేకుంటే రద్దవుతాయి.

» ఈ రెండు సమావేశాల మధ్య కాలవ్యవధి 6 నెలలు మించరాదు.

» లేదా డిన్నెన్సు యొక్క గరిష్ట కాలపరిమితి : 7½ నెలలు గా చెప్పవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

లేమడక్ సెషన్:

» పార్లమెంటులు లేదా శాసనసభకు ఎన్నికలు జరిగిన తర్వాత నూతన సమావేశాలు ప్రారంభం కావటానికి ముందు పాత సభ జరిపే చివరి సమావేశం "లేమడక్ సెషన్".

పబ్లిక్ బిల్లు [ప్రభుత్వ బిల్లు]:

» ప్రభుత్వ పక్షానికి చెందిన సభ్యులు లేదా మంత్రులు ప్రవేశపెట్టే తీర్మానం "పబ్లిక్ బిల్లు".

» కేంద్రంలో లోక్‌సభలో, రాష్ట్రాల్లో విధానసభలో ఈ బిల్లు నెగ్గినట్లయితే ప్రభుత్వాలకు ఎలాంటి సమస్యలుండవు. ఓడిపోతే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.

ప్రయివేటు బిల్లులు [అనధికార బిల్లులు]:

» ప్రయివేటు సభ్యులు [ప్రతిపక్షాల సభ్యులు] ఈ బిల్లులు ప్రవేశపెడతారు.

» ఈ బిల్లులు లోక్‌సభలో నెగ్గినట్లయితే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.

సాధారణ బిల్లులు:

» ఉభయసభల్లో దేనిలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చు.

»

సాధారణ బిల్లులు	ఆర్థిక బిల్లులు
* ఏ సభలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చు.	* లోక్‌సభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి.
* ప్రవేశపెట్టటానికి రాష్ట్రపతి అనుమతి అవసరంలేదు.	* రాష్ట్రపతి అనుమతి తప్పనిసరి.
* స్పీకర్ ధృవీకరణ పత్రం అవసరం లేదు.	* స్పీకర్ ధృవీకరణ పత్రం తప్పనిసరి.
* నిర్దిష్ట కాలావధి: 6 నెలలు [ప్రథమ సభ ఆమోదం తర్వాత రెండోసభ కూడా ఆమోదించడానికి]	* రాజ్యసభ 14 రోజులు మించి తనవద్ద బిల్లుల్ని ఉంచుకోరాదు.
* రాష్ట్రపతి ఈ బిల్లుల్ని వీటో చేయవచ్చు.	* రాష్ట్రపతికి వీటిపై వీటో అధికారాల్లేవు.
* ఉభయసభల మధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు వస్తే రాష్ట్రపతి సంయుక్త సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేయవచ్చు.	* సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశం లేదు.
* ఉభయ సభలకూ సమానాధికారాలుంటాయి.	* లోక్‌సభ తీర్మానాలకే ప్రాధాన్యత కల్పించబడింది.

రెఫరెండం [ప్రజాభిప్రాయ సేకరణ]:

» ప్రత్యక్ష ప్రజాస్వామ్య పద్ధతుల్లో ఇది ఒకటి.

» ప్రజాప్రాముఖ్యం కలిగిన అంశంపై ప్రజల అభిప్రాయాన్ని తెలుసుకొనే కోరడమే "రెఫరెండం".

» ప్రపంచంలో సెపోలియం పెద్దటికాలంగా 'రెఫరెండం' జరపగా ప్రస్తుతం స్విట్జర్లాండ్‌లో దీన్ని ఎక్కువగా వినియోగిస్తున్నారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్లెబిసైట్ [ప్రజానిర్ణయ సేకరణ]:

» ప్రభుత్వ చట్టాల్లోగానీ, రాజ్యాంగంలోగానీ సవరణలు చేసే సందర్భంలో ప్రజల నిర్ణయాన్ని తెలుసుకొన కోరడమే "ప్లెబిసైట్". 1వ

ఇన్షియేటివ్ [ప్రజాభిప్రాయ నివేదన]:

» ఏదైనా ప్రత్యేక అంశం లేదా చట్టాలపై ప్రజాభిప్రాయాన్ని తెలుసుకోవాలని కోరుతూ ప్రజలు ప్రభుత్వానికి నివేదించుటను "ఇన్షియేటివ్" అంటారు.

రీకాల్ [ప్రనరాయనం]:

» అధికారంలోనున్న ప్రజా ప్రతినిధులు అసమర్థులుగా లేక తమ బాధ్యతలను సక్రమంగా నిర్వర్తించని సందర్భంలో వారి పదవీకాలం పూర్తయ్యేలోపు ఓటర్లు ఆ పదవినుండి తొలగించటానికి వారిని వెనుకకు పిలవడం జరుగుతుంది. వారి స్థానంలో నూతన ప్రతినిధుల్ని ఎన్నుకుంటారు.

1. Spoil System:-

» నూతన ప్రభుత్వం అధికారంలోకి వచ్చినప్పుడు ప్రభుత్వంలోని ముఖ్యమైన పదవులలో తమకనుకూలమైన అధికారులను నియమించుకొనుటకు గత ప్రభుత్వంలో నియమించబడ్డ అధికారులను ఆ పదవులనుండి తొలగించడాన్ని "Spoil system" అంటారు. దీనిని "విజేతృభోగ నిర్ణయ పద్ధతి" అంటారు.

ii. పైపోవాసి:-

» ప్రభుత్వోద్యోగుల ఎంపిక సందర్భంగా అభ్యర్థుల వ్యక్తిత్వాన్ని అంచనా వేయుటకు నిర్వహించే రిటన్ టెస్ట్ పద్ధతి "పైపోవాసి".

3. సంకీర్ణ ప్రభుత్వం:-

» రెండు, అంతకంటే ఎక్కువ పార్టీలు కలసి ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేయడాన్ని "సంకీర్ణ ప్రభుత్వం" అంటారు.

» కేంద్రంలో మొదటి సంకీర్ణ ప్రభుత్వం మొరార్జీ దేశాయ్ నేతృత్వంలో 1977లో ఏర్పడింది.

» మనదేశంలో సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలకు ప్రాకారం చట్టిన రాష్ట్రం: కేరళ

» [కాంగ్రెస్ పార్టీ] మన్మోహన్ సింగ్ నేతృత్వంలో 2004లో కేంద్రంలో మొదటి సారిగా కాంగ్రెసేతర పార్టీ నేతృత్వంలో సంకీర్ణ ప్రభుత్వం ఏర్పడింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

4. జాతీయ ప్రభుత్వం:

» 1991 లోక్‌సభ ఎన్నికల సందర్భంగా రాజీవ్‌గాంధీ హత్యానంతరం దేశంలోని పరిస్థితుల దృష్ట్యా నాటి రాష్ట్రపతి R. వెంకట్రామన్ ఈ ప్రతిపాదన చేశారు.

» దేశంలోని అన్ని రాజకీయ పార్టీలు కూసి తమ రాజకీయ విభేదాల్ని ప్రక్కనబెట్టి జాతీయ ప్రయోజనాల దృష్ట్యా అన్ని పార్టీలతో కూడిన ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేయాలని R. వెంకట్రామన్ ప్రతిపాదన.

5. క్రాలవ్ పోల్:

» అమెరికాకు చెందిన వి. క్రాలవ్ ఈ పద్ధతి ప్రవేశపెట్టారు.

» సాధారణ ఎన్నికలకంటే ముందు జరిపే ఎన్నికల సర్వే క్రాలవ్ పోల్.

» ఎన్నికల్లో ఏ అంశాలు ప్రాధాన్యత వహిస్తున్నాయో పరిశీలించి దీనిలో అంశాలపట్ల ప్రజల మనోభావాల్ని శాస్త్రీయ పద్ధతిలో తెలుసుకొని ఎన్నికల ఫలితాలను పేర్కొనగలిగే అంచనా వేయడమే "క్రాలవ్ పోల్".

6. స్నాప్ పోల్:

» నిర్ణీత గడువుకంటే ముందే శాసనసభ లేదా పార్లమెంటును రద్దుచేసి ప్రజాతీర్పును కోరుతూ ముందస్తు జరిపే ముందస్తు ఎన్నికలోని "స్నాప్‌పోల్".

7. జెర్రీమాండరింగ్ – పార్లమెంటు లేదా శాసనసభల నియోజక వర్గాల ప్రాదేశ్యపరిష్కరణ (భౌగోళికంగా)

8. ఎగ్జిట్ పోల్: సాధారణ ఎన్నికలు జరిగే సమయంలో ఓటువేసిన ఓటర్ల అభిప్రాయాలను, ఎన్నికల పోకడలనం ఆధారంగా ఎన్నికల ఫలితాల ముందస్తు అంచనా.

9. ఆర్థిక బిల్లులు:

» 117వ అధికరణ – ఆర్థిక బిల్లుల్ని గుర్తించి తెలియజేస్తుంది.

» ఆర్థికబిల్లులు 2 రకాలు.

(i) మొదటి రకం ఆర్థికబిల్లులు [ఇవి ద్రవ్యంతో సంబంధం కలిగిఉంటాయి]

(ii) 2వ రకమైన ఆర్థిక బిల్లులకు ప్రత్యక్షంగా కాకుండా పరోక్షంగా ద్రవ్యంతో సంబంధముంటుంది.

» 2వ రకం ఆర్థిక బిల్లుల్ని ఏ సభలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చు.

ఉ: వస్తుల చలనాలలో సవరణలను ప్రతిపాదించే బిల్లులన్నీ 2వరకం ఆర్థికబిల్లులే.

» 2వ రకం రాష్ట్రపతి అనుమతి తప్పనిసరి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10. ద్రవ్యబిల్లులు [110వ అధికరణ] :

» పన్నుల ద్వారా, అప్పులద్వారా, అమ్మకాలద్వారా మరియు ఇతర మార్గాలలో ప్రభుత్వానికి ఆదాయాన్ని సమకూర్చుటకు ఉద్దేశించిన బిల్లులన్నీ ద్రవ్యబిల్లులే. అనగా వివిధ శీర్షికలుగా సమకూరే ఆదాయం కేంద్ర సంఘటిత నిధికి చేరుతుంది.

» ప్రభుత్వం జీతభత్యాల కోసం, అప్పులు అప్పుల వడ్డీల చెల్లింపుల కోసం, అనివార్య కోసం మరియు సాధారణ పరిపాలన కోసం నిర్వహించే వ్యయాలన్నీ కేంద్ర సంఘటిత నిధిపై వేస్తారు.

» ప్రత్యక్షంగా ప్రభుత్వానికి ఆదాయాన్ని సమకూర్చే అంశాలు, ప్రభుత్వం వ్యయం చేసే అంశాలన్నీ అనగా వాటికోసం ఉద్దేశించిన బిల్లులన్నీ ద్రవ్యబిల్లులే. వీటిని లోక్‌సభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి.

11. Vote On Account [116వ అధికరణ) :

» ఈ బడ్జెట్‌ను "అనామత్ లేదా "తాత్కాలిక బడ్జెట్" అని అంటారు.

» ఎన్నికల సమయంలో లేక దేశం అత్యవసర పరిస్థితుల్ని ఎదుర్కొనేటప్పుడు ఈ బడ్జెట్‌ను ప్రవేశపెడతారు.

» ప్రభుత్వం చేసే సాధారణ వ్యయాలకోసం సమగ్రచర్చలేకుండానే తాత్కాలిక వ్యయాలకోసం పార్లమెంటు ఆమోదం పొందే అనామతు బడ్జెట్‌నే "Vote On Account Budget" అంటారు.

* దీని కాలపరిమితి : 60 రోజులు
* దీనిని తదుపరి కాలంలో పూర్తి బడ్జెట్‌లో విలీనం చేస్తారు.

12. Vote On Credit :

» ప్రభుత్వాలు ఏవైనా అనుకోని వ్యయాలను ఎదుర్కొనుటకు పార్లమెంటు ఆమోదించే అనుమతించే ముందస్తుగా అందించే బ్లాంక్-చెక్ వంటిది "Vote On Credit" అన్నా Reserve Bank నుండి ప్రభుత్వాలు ద్రవ్యాన్ని పొందుటకు పార్లమెంటు ఇచ్చే ముందస్తు అనుమతి.

13. Appropriation Bill : పార్లమెంటు వివిధ శాఖలకు Budget కేటాయించిన తర్వాత ఆ కేటాయింపుల మొత్తాన్ని కేంద్ర సంఘటిత నుండి సంగ్రహించుటకు ఆమోదించే బిల్లునే "Appropriation Bill" అంటారు. ఈ బిల్లును ఓటింగ్‌కు పెట్టరాదు. దీనిలో కోత విధించరాదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

14. కోత తీర్మానం:

» అధికార పక్షములు తమ విధానాలు, ప్రాధాన్యతలనుసరించి బడ్జెట్ కేటాయింపులుంటాయి.

» ప్రభుత్వ కేటాయింపుల్లో కోత విధించాలని కోరుతూ, ప్రభుత్వ ప్రాధాన్యతలను తప్పు పడుతూ ప్రతిపక్షాలు "కోత తీర్మానం" ప్రతిపాదిస్తాయి.

* లోక్‌సభలో కోత తీర్మానాలు నెగ్గితే ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.

(a) విధానపరమైన కోత తీర్మానం:- ఒక శాఖకు కేటాయించిన కేటాయింపుల మొత్తాన్ని ఒక్క రూపాయిగా పరిగణించాలని [1 రూపాయికి తగ్గించాలని] కోరుతూ ప్రతిపాదించే తీర్మానమే "విధానపరమైన కోత తీర్మానం".

(b) పొదుపు కోత తీర్మానం:- ప్రభుత్వ కేటాయింపుల్లో ఎంతైనా కోత మొత్తాన్ని తగ్గించాలని కోరుతూ పెట్టే తీర్మానమే "పొదుపు కోత తీర్మానం".

(c) టోకెన్ కోత తీర్మానం:- "ప్రభుత్వ కేటాయింపుల్లో 100/- వరకూ కోత విధించాలని కోరుతూ ప్రవేశపెట్టే తీర్మానం."

15. లాబీయింగ్:

» పార్లమెంటు లేదా శాసనసభలో ఏదైనా ప్రత్యేక అంశంపై చర్చ జరిగేటప్పుడు ప్రభుత్వ విధానం తమకనుకూలంగా ఉండటంకోసం సభా లాబీల్లో [కారిడార్‌లలో] శాసనసభ సభ్యులపై ప్రభావం చూస్తూ తమకు అనుకూలంగా మలచుకునే ప్రయత్నమే "లాబీయింగ్".

16. మేనిఫెస్టో: ఒక పార్టీ లేదా ప్రభుత్వం ఎన్నికలలో చేసే వాగ్దానాలను ఎన్నికల అనంతరం చేపట్టబోయే కార్యక్రమాలన్నిటినీ ప్రణాళిక రూపంలో ముందుగా ప్రకటించడమే "మేనిఫెస్టో".

17. ప్రభావ వర్గాలు: ప్రభుత్వ విధానాలను తమకనుకూలంగా మలచుకొనుటకు, తమ ప్రయోజనాలు సాధించుకొనుటకు ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తెచ్చే కార్మిక వర్గాలు, ఉద్యోగ సంఘాలు, వాణిజ్యపర వర్గాలు మొదలగువాటిని — "ప్రభావ వర్గాలు" [Pressure Groups] అంటారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సెఫాలజీ: ఎన్నికలు, ఓటర్ల ప్రవర్తన, ఎన్నికల ఫలితాలు, ఎన్నికల శీలాలు పోకడలు, ఎన్నికలపై ప్రభావం చూపే అంశాలు మొదలైన వాటిని శాస్త్రీయంగా అధ్యయనం చేయు శాస్త్రము "సెఫాలజీ". 110

ఫ్లోర్ క్రాసింగ్: ప్రతిపక్ష పార్టీలకు చెందిన సభ్యులు అధికార పక్షపార్టీలోకి మీ మారడాన్ని "ఫ్లోర్ క్రాసింగ్" అంటారు.

కార్పెట్ క్రాసింగ్: అధికార పార్టీకి చెందిన సభ్యులు ప్రతిపక్ష పార్టీలోకి మారడము.

క్రాసింగ్: ఒక ప్రతిపక్ష పార్టీనుండి మరో ప్రతిపక్షపార్టీలోకి మారడము.

కార్పెట్ బెగ్గర్: ఒక స్థానికేతర అభ్యర్థి స్థానిక అభ్యర్థిపై ఎన్నికల్లో పోటీచేసి ఎన్నికకాగోరడమే "కార్పెట్ బెగ్గర్".

అన్ అటాచ్డ్: పార్లమెంటు లేదా శాసనసభలలో రాజకీయ పార్టీలు ఏ సభ్యుడినైనా తమపార్టీనుండి బహిష్కరించినప్పుడు ఆ సభ్యులను సభాధిపతులు "అన్ అటాచ్డ్" సభ్యులుగా ప్రకటించి వారికి స్థానాలను కేటాయిస్తారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారత పార్లమెంటులు

మొదటి పార్లమెంటు [లోకసభ : 1952-57] :-

» అత్యధికంగా అనగా 100 రోజుల పాటు సుదీర్ఘంగా విన్నికల నిర్వహణాచ్తారా ఏర్పడింది.
» మహిళాసభ్యులు : 22
» ప్రధాన ప్రతిపక్ష నాయకులు : ప్రాఖ్యులపల్లి సుందరయ్య
» దీనిలో మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య : 489

రెండవ పార్లమెంటు [1957-62] :-

» కాంగ్రెస్ పార్టీ రెండవసారి తిరుగులేని మెజార్టీతో ఎన్నికైంది.
» గుర్తింపు పొందిన ప్రతిపక్షాన్ని ఎంపిక చేయలేకపోయింది.
» పార్లమెంటరీ పార్టీ నాయకులు: నెహ్రూ

3వ లోకసభ [1962-67] :-

» కాంగ్రెస్ పార్టీది తిరుగులేని మెజార్టీ.
» గుర్తింపు పొందిన ప్రతిపక్షం లేదు.
» పార్లమెంటరీ-పార్టీ నాయకులు: నెహ్రూ
» 1964లో నెహ్రూ మరణంతో లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి పార్లమెంటరీ నాయకులయ్యారు.
» 1966లో శాస్త్రిగారి మరణంతో ఇందిరాగాంధీ పార్లమెంటరీ నాయకురాలయ్యారు.

4వ లోకసభ [1967-71] :-

» కాంగ్రెస్ పార్టీ అతితక్కువ మెజార్టీతో అధికారంలోకి వచ్చింది.
» 1969 లో కాంగ్రెస్ పార్టీలో చీలిక ఏర్పడింది.
» చీలిక అనంతరం ఇందిరాగాంధీ మైనార్టీ ప్రభుత్వం కొనసాగించింది.
  బ్యాంకుల జాతీయీకరణ తీర్మానాన్ని సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొన్నది.
  [CPI & ఇంకొన్ని చిన్న పార్టీల మద్దతు ఉన్నది]

5వ లోకసభ [1971-77] :-

» దేశంలో మొదటి మధ్యంతర ఎన్నికలు (1971) ద్వారా ఏర్పడింది.
» అత్యవసరకాలం (ప్రసం.లు ఎంపిక) కొనసాగింది.
» 1974 లో ఇందిరాగాంధీ ఎన్నికను అలహాబాద్ హైకోర్టు కొట్టివేసింది.
» అత్యధికంగా రాజ్యాంగ సవరణలు [19] ఆమోదించినది. [24 నుండి 42 వరకు]

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

6వ లోక్‌సభ [1977-80] : *అతితక్కువ మహిళా MPలు [19 మంది] ఎన్నికయ్యారు.

» మొదటి కాంగ్రెసేతర ప్రభుత్వం ఏర్పడింది.
» మొదటి సంకీర్ణ ప్రభుత్వానికి అవకాశం కల్పించిన సభ.
» దేశ రాజకీయ చరిత్రలో కాంగ్రెస్ పార్టీ మొదటిసారిగా ప్రతిపక్ష పాత్ర పోషించింది.
» మొదటి గుర్తింపు పొందిన ప్రతిపక్షాన్ని అందించినది.
* జనతాపార్టీ [5 పార్టీలతో కూడిన పార్టీ] అకాళీదళ్ & అన్నాడీయంకే ల సహకారంతో ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేసింది.

7వ లోక్‌సభ [1980-84] :-

» 2వ మధ్యంతర ఎన్నికల ద్వారా ఏర్పడింది.
» సుస్థిర ప్రభుత్వం పేరుతో ఇందిరాగాంధీ తిరిగి అధికారం చేపట్టింది.
» చరణ్‌సింగ్ ప్రధాన ప్రతిపక్ష నాయకులు.

8వ లోక్‌సభ [1984-89] :-

» ఇందిరాగాంధీ హత్యానంతరం జరిగిన ఎన్నికల ద్వారా ఏర్పడిన సభ.
» కాంగ్రెస్ పార్టీ అత్యధికంగా (401) లోక్‌సభ స్థానాల్ని గెలుపొందింది.
» మొదటి సారిగా ఒక ప్రాంతీయ పార్టీ (టీ) లోక్‌సభలో ప్రధానప్రతిపక్ష పాత్ర పోషించింది.
» తెలుగుదేశానికి చెందిన పర్వతనేని ఉపేంద్ర ప్రధాన ప్రతిపక్ష నాయకులు.
» బోఫోర్స్, ఫెయిర్ ఫ్యాక్స్ కుంభకోణాలకు నిరసనగా 101 మంది MPలు రాజీనామా చేశారు.

9వ లోక్‌సభ [1989-91] :-

» దేశంలో మొదటి సారి ఏర్పడిన హంగ్ పార్లమెంట్.
» సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలకు & ఘంటా ప్రభుత్వాలకు పునాదులు వేసింది.
» వి.పి. సింగ్ నేతృత్వంలో నేషనల్ ఫ్రంట్ అధికారం చేపట్టింది.
» కాంగ్రెస్ మద్దతుతో ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పరచిన చంద్రశేఖర్ రాజీనామాతో మధ్యంతర ఎన్నికలు జరిగాయి.
» రాజీవ్‌గాంధీ ప్రధాన ప్రతిపక్ష నేతగా వ్యవహరించారు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10వ లోక్‌సభ [1991-96] :- +3వ మధ్యంతర ఎన్నికలద్వారా ఏర్పడింది.

» ఈ లోక్‌సభ ఎన్నికల సందర్భంగా రాజీవ్‌గాంధీ హత్యగావించబడ్డారు.
» పి.వి. నరసింహారావు ప్రధాని పదవీకాలాన్ని మైనార్టీ ప్రభుత్వంతో నిర్వహించారు.
» అత్యధికంగా [8 సార్లు] అవిశ్వాస తీర్మానాలు ఎదుర్కొన్న లోక్‌సభ.
» అటల్ బిహారీ వాజ్‌పేయి ప్రధాన ప్రతిపక్షనేత.

11వ లోక్‌సభ [1996-98] :-

» BJP ఏకైక పెద్దపార్టీగా అవతరించడంతో వాజ్‌పేయి నేతృత్వంలోని ప్రభుత్వం కేవలం 13 రోజులు మాత్రమే అధికారంలో కొనసాగింది.
» యునైటెడ్ డెమోక్రటిక్ ఫ్రంట్ పేరుతో మూడవ ఫ్రంట్ మొదట దేవెగౌడ నేతృత్వంలో తర్వాత I.K. గుజ్రాల్ నేతృత్వంలో ప్రభుత్వాలనేర్పాటుచేశారు.
» వాజ్‌పేయి ప్రధాన ప్రతిపక్షనేత.
» కాంగ్రెస్ UDF ప్రభుత్వానికి మద్దతిచ్చింది.

12వ లోక్‌సభ [1998-99] :-

» అతి తక్కువ కాలం [13 నెలలు] కొనసాగింది.
» సోనియాగాంధీ ప్రధాన ప్రతిపక్షనేత.
» 4వ మధ్యంతర ఎన్నికల ద్వారా ఏర్పడిన సభ.
» అవిశ్వాస తీర్మానంలో ఒక్కఓటు తేడాతో వాజ్‌పేయి అధికారం కోల్పోయారు.

13వ లోక్‌సభ [1999-2004] :-

» 5వ మధ్యంతర ఎన్నికల ద్వారా ఏర్పడింది.
» వాజ్‌పేయి నేతృత్వంలో 24 పార్టీల మద్దతుతో NDA ప్రభుత్వం ఏర్పడింది.
» సోనియాగాంధీ ప్రధాన ప్రతిపక్షనేత.
» 2001 లో పార్లమెంటుపై ఉగ్రవాదులదాడి జరిగింది.

14వ లోక్‌సభ [2004-09] :-

» కే. కాంగ్రెస్ నేతృత్వంలో మొదటిసారిగా UPA పేరుతో కేంద్రంలో సంకీర్ణ ప్రభుత్వం ఏర్పడింది.
» L.K. అద్వానీ ప్రధానప్రతిపక్ష నేత.
» ప్రణబ్‌కుమార్ ముఖర్జీ సభానాయకులు.
» దేశంలోనే EVM లద్వారా మొదటి ఎన్నికలకు ఉపయోగించారు.

Downloaded at www.ourstudycircle.in

15వ లోక్‌సభ [2009-] :-

» అత్యధికంగా 59 మంది మహిళలు ఎన్నికయ్యారు.

» మహిళా స్పీకర్‌వారు మొదటిసారిగా ఎన్నికయ్యారు.

» మహిళా ప్రతిపక్ష నాయకురాల్ని కలిగిఉన్న లోక్‌సభ.

» నియోజక వర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణ అనంతరం జరిపిన ఎన్నికల ద్వారా ఏర్పడింది.

» ప్రభానాయకులు: ప్రణబ్‌కుమార్ ముఖర్జీ

» ప్రతిపక్ష నాయకురాలు: సుష్మాస్వరాజ్

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పార్లమెంటరీ కమిటీలు

» ఆధునిక కాలంలో శాసనాల రూపకల్పనలో ఈ కమిటీల పాత్ర కీలకమైనది.

» శాసనాల సంఖ్య పెరగడం, వాటిని గూర్చి సమగ్రంగా పరిశీలించే సమయం లేకపోవడం, శాసనాల్లో సాంకేతికత పెరగడం వల్ల కమిటీల ప్రాధాన్యత విస్తరించినది.

» ఉద్యోగవిభాగం అభిప్రాయం ప్రకారం, "ఆధునిక కాలంలో శాసన కమిటీలు మినీ శాసనవ్యవస్థలుగా అవతరించినవి".

» "శాసనాల సామర్థ్యం & విలువలు పార్లమెంటరీ కమిటీల పనితీరుపైనే ఆధారపడి ఉంటాయి" — మార్టిన్ జోన్స్

» పార్లమెంటరీ కమిటీలకు బ్రిటన్‌లో 'గ్రిటన్'.

» "ఆధునిక కాలంలో శాసనవ్యవస్థకు పార్లమెంటరీ కమిటీలు కళ్ళు, చెవులు, చేతులుగాను, కొన్నిసార్లు మెదడుగా కూడా పనిచేస్తున్నాయి".

— థామస్ లీడ్

» "ఆడంబరాలు, పటాటోపాల మధ్య జరిగే పార్లమెంటరీ సదస్సుల కంటే పార్లమెంటరీ కమిటీలకు ప్రాధాన్యతనిస్తే శాసనాల సామర్థ్యం, విలువలు పెరుగుతాయి"

— హిరేన్ ముఖర్జీ

» భారతదేశంలో 1921 లో ఏర్పడిన పబ్లిక్ అకౌంట్స్ కమిటీ (PAC) అతి ప్రాచీన కమిటీగా పరిగణించబడుచున్నది.

కమిటీల ముఖ్య లక్షణాలు:

- కమిటీలలోని సభ్యుల పదవీకాలం 1 సంవత్సరం.
- మంత్రులు కమిటీల్లో సభ్యులుగా ఉండరాదు.
- సంయుక్త పార్లమెంటరీ కమిటీల్లోని సభ్యుల సంఖ్య లోకసభ మరియు రాజ్యసభల ద్వారా నుండి 2:1 పద్ధతిలో నియమిస్తారు.
- సంయుక్త పార్లమెంటరీ కమిటీల చైర్మన్లను లోకసభ స్పీకర్ నియమిస్తారు.
- స్పీకర్, Dy. స్పీకర్‌లు ఏ కమిటీలో సభ్యులైనప్పటికీ వారే ఆయా కమిటీలకు చైర్మన్లు.
- కమిటీ సమావేశాలు ప్రారంభించుటకు కావలసిన కనీస సభ్యుల సంఖ్య అనగా కోరం 1/3 వంతు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- ఈ కమిటీలు కేవలం సలహాపూర్వకమైనవి.
- పెంకాల్పీ సభ్యుల నిర్ణయమే కమిటీ నిర్ణయం. ఓటింగ్ కమిటీలోని సభ్యుల బలాబలాలు సమానమైతే చైర్మన్ తన కాస్టింగ్ ఓటును వినియోగిస్తారు. 113
- స్పీకర్ అనుమతితో ఈ కమిటీలు దేశంలో ఏ ప్రాంతంలోనైనా సమావేశమవ్వవచ్చు.
- ఈ కమిటీలు రెండు రకాలు.

(a) స్టాండింగ్ కమిటీలు [శాశ్వత కమిటీలు] :-

* కమిటీలోని సభ్యుల పదవీకాలం 1 సంవత్సరం.
* ఇవి శాశ్వతంగా పనిచేస్తాయి.

(b) తాత్కాలిక కమిటీలు [తాత్కాలిక] :-

* ఏదయినా ప్రత్యేక అంశంకోసం ఈ కమిటీలు ఏర్పాటుచేస్తారు.
* కమిటీ తన బాధ్యతను నెరవేర్చిన తదనంతరం రద్దవ్వతుంది.
* కమిటీతోపాటు సభ్యుల సభ్యత్వం కూడా రద్దవ్వతుంది.

» 1989లో పార్లమెంటరీ సెల్ట్ కమిటీ సూచనలను అనుసరించి 1993 లో 17 శాఖాపరమైన స్టాండింగ్ కమిటీలను ఏర్పరిచారు. 2004 లో వీటిని 24 కి పెంచారు.

» మొత్తం 24 కమిటీలలో 16 కమిటీలకు చైర్మన్లను లోక్‌సభ స్పీకర్ నియమిస్తారు. మిగిలినవారిని రాజ్యసభ చైర్మన్ నియమిస్తారు.

Public Accounts Committee [PAC] :- [1921]

» మనదేశంలోని అతిపురాతన పార్లమెంటరీ కమిటీ.

» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య 22.

- లోక్‌సభ ప్రాతినిధ్యం - 15
- రాజ్యసభ ప్రాతినిధ్యం - 7

» సభ్యులు నైపత్తిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిపై ఉభయసభలనుండి ఎన్నుకోబడతారు.

» కమిటీ చైర్మన్‌ను లోక్‌సభ స్పీకర్ నియమిస్తారు.

» కమిటీ తన నివేదికను స్పీకరకు సమర్పిస్తుంది.

» 1967 నుండి కమిటీ చైర్మన్‌గా ప్రతిపక్షాలకు చెందిన వ్యక్తులను నియమించడం ఒక సాంప్రదాయం.

» CAG నివేదిక ఈ కమిటీకి "మిత్రునిగాను, మార్గదర్శిగాను మరియు తాత్వికునిగాను పనిచేస్తున్నది." (వశిర)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» CAG నివేదికను పరిశీలించిన తర్వాత ఏవైనా అవకతవకలుంటే భాధ్యులపై చర్యలకు PAC సిఫారసు చేస్తుంది.

» PAC నివేదికననుసరించి ప్రభుత్వ చర్యలు ఉంటాయి.

* దీని ఒక మధ్యవైపైన ఆర్థిక కమిటీగా పేర్కొంటారు.

అంచనాల సంఘం [నిరంతర మితవ్యయ కమిటీ] :- [1950]

» 1950 లో ఈ కమిటీ ఏర్పడింది.

» జాన్ మత్తై సూచనల ద్వారా ఈ కమిటీ ఏర్పడింది.

» కమిటీలోని మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య - 30.

» సభ్యులందరూ లోకసభనుండి నైష్పత్తిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిన ఎన్నుకోబడతారు.

» లోకసభ Dy. స్పీకర్ అధ్యక్షులుగా వ్యవహరిస్తారు.

» ప్రభుత్వం వివిధ శాఖలకు చేసిన కేటాయింపుల్లో వినియోగాన్ని పాటించే పద్ధతులను గురించి ఈ కమిటీ సూచనలు చేస్తుంది.

» అంచనాల సంఘం ప్రభుత్వ కేటాయింపుల్లోని లోపాల్ని ఎత్తిచూపుతూ అవసరమైన సలహాలనిస్తుంది.

» పార్లమెంటు నుండి ఏర్పడే ఒక మధ్యవైపైన ఆర్థిక కమిటీ.

ప్రభుత్వరంగ సంస్థల కమిటీ :-

» పార్లమెంటులో లలిత సుందరం అనే సభ్యుడు ప్రభుత్వరంగ సంస్థలపై అడిగిన ప్రశ్నను అనుసరించి వైవాహ్రప్రభుత్వం కృష్ణమీనన్ కమిటీ ఏర్పాటుచేసింది.

» కృష్ణమీనన్ కమిటీ సూచనలను అనుసరించి 1964 లో ప్రభుత్వరంగ సంస్థల కమిటీ ఏర్పడింది.

» భారతలోని ప్రభుత్వరంగ సంస్థలైన BHEL, BALCO, IOC మరియు కార్పొరేషన్లు LIC వంటివి సమర్థవంతంగా పనిచేయుటకు అవసరమైన సూచనలు చేయుటకు, వాటి పనితీరును పర్యవేక్షించుటకు ఏర్పాటుచేశారు.

» 1964 లో కమిటీ సభ్యుల సంఖ్య - 15.

» 1974 లో ఈ సంఖ్యను 22 కు పెంచారు.

(a) లోకసభ - 15

(b) రాజ్యసభ - 7

* మధ్యవైపైన ఆర్థిక కమిటీగా పిలువబడే ఈ కమిటీ సభ్యులు ఉభయసభలనుండి

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

నైపుణ్యత ప్రాతినిధ్య పద్ధతిన ఎన్నుకోబడతారు.

» ప్రణాళిక చైర్మన్‌ను లోక్‌సభ స్పీకర్ **నియమిస్తారు.**

» తన నివేదికను లోక్‌సభ స్పీకర్‌కు సమర్పిస్తుంది. 114

సభావ్యవహారాల కమిటీ :-

» లోక్‌సభ & రాజ్యసభలలో వేర్వేరుగా ఈ కమిటీలేర్పడుతాయి.

» లోక్‌సభ సభావ్యవహారాల కమిటీలో మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య - 15.

» లోక్‌సభ స్పీకర్ దీనికి అధ్యక్షుడు.

» ఈ కమిటీలో అన్నిపార్టీలకు చెందిన సభానాయకుల్ని సభ్యులుగా ఎంపిక చేస్తారు.

» సభావ్యవహారాలను నియమ నిబంధనలకు అనుగుణంగా నిర్వహించుటకు అవసరమైన సలహాలు & సూచనలను, అందుకు అవసరమైన చర్చల్ని చేపడుతుంది.

» రాజ్యసభలో ఏర్పాటుచేసే సభావ్యవహారాల కమిటీ సభ్యులు 13 మంది.
రాజ్యసభ చైర్మన్ దీనికి అధ్యక్షులు.

ప్రైవేటు మెంబర్స్ బిల్లుల కమిటీ :-

» సభ్యుల సంఖ్య - 15.

» లోక్‌సభ Dy. స్పీకర్ అధ్యక్షుడు.

» పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టబోయే ప్రైవేటు బిల్లులకు సంబంధించిన అంశాల్ని పరిశీలించి తగిన సిఫారసులు చేయటం ఈ కమిటీ ప్రధాన విధి.

SC, STల కమిటీ :- [1966]

» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య - 30.
- లోక్‌సభ - 20
- రాజ్యసభ - 10

» దీనికి చైర్మన్‌ను లోక్‌సభ స్పీకర్ నియమిస్తారు.

» ఈ కమిటీ నివేదికను లోక్‌సభ స్పీకర్‌కు సమర్పిస్తుంది.

» SC, STలకు రాజ్యాంగం ద్వారా చట్టబద్ధంగా ప్రభుత్వాలు కల్పించిన అవకాశాల అమలుతీరును పర్యవేక్షించి తన నివేదికను రూపొందిస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మహిళా సాధికారిక కమిటీ [1998] :-

» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య - 30
  • లోక్‌సభ - 20
  • రాజ్యసభ - 10

» కమిటీ చైర్మన్‌ను లోక్‌సభ స్పీకర్ నియమిస్తారు.

» నివేదికను లోక్‌సభ స్పీకరకు సమర్పిస్తుంది.

» రాజ్యాంగబద్ధంగా, చట్టబద్ధంగా స్త్రీలకు కల్పించబడ్డ ప్రత్యేకావకాశాల అమలుతీరును పర్యవేక్షించి మహిళా రిజర్వేషన్ బిల్లు ఆమోదం పొందటానికి అవసరమైన సలహాలు, సూచనలు చేస్తుంది.

జీతభత్యాల కమిటీ :-

» సభ్యుల సంఖ్య - 15
  • లోక్‌సభ - 10
  • రాజ్యసభ - 5

» ఈ కమిటీ సమావేశాలకు పార్లమెంటరీ వ్యవహారాల శాఖా మంత్రి ఎక్స్-ఆఫీషియో సభ్యులుగా హాజరవుతారు.

» పార్లమెంటు సభ్యుల జీతభత్యాలపై ఈ కమిటీ సూచనలు చేస్తుంది.

సాధారణ అవసరాల కమిటీ :-

» సభ్యుల సంఖ్య - 15

» స్పీకర్ అధ్యక్షులుగా ఉంటారు.

» పార్లమెంటు సభ్యులకు సమావేశాల సందర్భంగా కల్పించాల్సిన వసతులను గురించి ఈ కమిటీ సూచనలు చేస్తుంది.

లైబ్రరీ కమిటీ :-

» కమిటీలలో అతి-చిన్నది.

» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య - 6

» ఉభయ సభలకూ సమాన ప్రాతినిధ్యం కల్పించే కమిటీ.

» పార్లమెంట్, లైబ్రరీ, వసతులకు సంబంధించిన అంశాలపై సూచనలు చేస్తుంది.

* ప్రస్తుతం భారత పార్లమెంటు నుండి ఏర్పడి పనిచేసే కమిటీలు 45 వరకూ కలవు.
* 2004 లో పార్లమెంటరీ కమిటీల ఏర్పాటు చట్టపు సవరణను సవరించి ఒక్కొక్క కమిటీలో గరిష్ట సభ్యుల సంఖ్య 31 కి మించరాదని నిర్ణయించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సుప్రీంకోర్టు

117

» భారత అత్యున్నత న్యాయస్థానం.

» 124వ అధికరణ – సుప్రీంకోర్టు నిర్మాణం.

» S.C నిర్మాణం, అది పనిచేయు విధానం అంశాలు అమెరికా నుండి గ్రహించారు.

» రెగ్యులేటింగ్ చట్టాన్ననుసరించి 1774 లో కలకత్తాలో మనదేశంలో మొదటిసారిగా S.C ను ఏర్పాటు చేశారు.

» 1935, భారత ప్రభుత్వ చట్టం ద్వారా S.C ను ఫెడరల్ కోర్టుగా మార్చారు.

» రాజ్యాంగం అమలులోకొచ్చాక ఫెడరల్ కోర్టును తిరిగి S.C గా మార్చినారు.

» S.C మనదేశంలో స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి గుర్తించిన అత్యున్నత న్యాయస్థానంగా పనిచేయుటకు గల కారణాలు:

(a) భారత సమాఖ్య విధానం అనుసరించడం;

(b) ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షకులుగా వ్యవహరించడం;

(c) రాజ్యాంగాధిక్యతను కాపాడటం;

(d) భారత రాజ్యాంగాన్ని వ్యాఖ్యానించడం;

(e) రాజ్యాంగానికి అర్థ వివరణ ఇవ్వడం;

నిర్మాణం:

» S.C న్యాయమూర్తులను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

» న్యాయమూర్తుల సంఖ్యను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» న్యాయమూర్తుల సంఖ్యలో మార్పుల్ని చేయడం ద్వారా ప్రస్తుతం ఆ సంఖ్య 25+1 కు చేర్చినది.

1950 ⇒ 7+1

1956 ⇒ 10+1

1960 ⇒ 13+1

1978 ⇒ 18+1

1985 ⇒ 25+1

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* S.C న్యాయమూర్తులను 30+1 కు పెంచే బిల్లు ప్రస్తుతం పార్లమెంటులో పెండింగులో ఉన్నది.

న్యాయమూర్తుల నియామకం :—

» రాష్ట్రపతి S.C న్యాయమూర్తుల్ని నియమించేటప్పుడు క్రింద పేర్కొన్న అర్హతలను పరిగణిస్తారు.

* భారత పౌరుడై ఉండాలి.
* హైకోర్టు జడ్జిలుగా కనీసం 5 సం॥లు న్యాయమూర్తిగా పనిచేసిన వారై ఉండాలి.
* హైకోర్టు జడ్జిగా లేకుండా కనీసం 10 సంవత్సరాలు న్యాయవాదిగా చేసి ఉండాలి.
* రాష్ట్రపతి దృష్టిలో మంచి న్యాయకోవిదుడై ఉండాలి.

» న్యాయమూర్తుల నియామకం సందర్భంగా కనీస వయస్సు నిర్ధేశించబడలేదు.

» న్యాయమూర్తుల పదవీ విరమణ వయస్సు 65 సంవత్సరాలు.

» భారత పార్లమెంటుకు పదవీ విరమణ వయస్సులో మార్పుచేసే అధికారమలదు.

» లా కమీషన్ & రాజ్యాంగ ప్రగతి సమీక్ష కమీషన్లు పదవీ విరమణ వయస్సును 67 సం॥లకు పెంచాలని సూచించినవి.

» న్యాయమూర్తులను నియమించేటప్పుడు ప్రధాన న్యాయమూర్తి నేతృత్వంలోని "కొల్లీజియమ్" ను తప్పనిసరిగా సంప్రదించాలని 1993 లో & 1999 లో S.C తీర్పునిచ్చింది.

* కేంద్ర మంత్రి మండలి సలహాలు & సూచనల్ని అనుసరించి న్యాయమూర్తుల నియామకం జరుగుతుంది.

ప్రధాన న్యాయమూర్తి :—

» S.C న్యాయమూర్తులలో సీనియరును ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా నియమించడం ఒక సాంప్రదాయం.

» 1973 లో ~~క్రమ: K.M. షెల్లట్, A.N.~~ J.M. షేలట, A.N. గ్రోవర్, K.S. హెగ్డేల తర్వాత 4వ స్థానంలోనున్న A.N. రేను ప్రధానన్యాయమూర్తిగా నియమించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1977లో సీనియర్‌గా ముందున్న H.R. ఖన్నాను కాకుండా జూనియర్ అయిన M.H. బేగ్‌ను ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా నియమించారు.

» వైఖరి సందర్భాలలో మినహా మొత్తం 37 మంది ప్రధాన న్యాయమూర్తులలో 36 మందిని సీనియారిటీ ప్రకారమే నియమించారు.

» సుప్రీంకోర్టు మొదటి ప్రధాన న్యాయమూర్తి – H.J. కానియా

» అతి తక్కువకాలం చేసిన ప్రధాన న్యాయమూర్తి – K.N. సింగ్

» ఎక్కువకాలం చేసిన CJI – జస్టిస్ వై.వి. చంద్రచూడ్

» S.C తో మొదటి మహిళా న్యాయమూర్తి – ఫాతిమా బీబీ

» ప్రస్తుత CJI – కె.జి. బాలకృష్ణన్ పూర్తి పదవీకాలం పదవిలో కొనసాగినవారు చంద్రచూడ్ తర్వాత అత్యధిక కాలం పనిచేసిన 2వ వ్యక్తి అవుతారు.

» మొదటి దళిత CJI – కె.జి. బాలకృష్ణన్

* S.C న్యాయమూర్తులు రాష్ట్రపతి సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేస్తారు.

* S.C న్యాయమూర్తులు తమ రాజీనామా పత్రాన్ని రాష్ట్రపతికివ్వాలి.

తొలగింపు విధానం:–

» అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన అనే కారణాలపై న్యాయమూర్తులను రాష్ట్రపతి పదవినుండి తొలగించవచ్చు.

» రాష్ట్రపతిని తొలగించిన పద్ధతిలోనే అనగా పార్లమెంటు 2/3 వంతు మెజార్టీ తీర్మాన ఆమోదంతో పదవినుండి తొలగించబడతారు.

» న్యాయమూర్తులను పదవినుండి తొలగించే తీర్మాన నోటీసపై కనీసం 50 మంది MPలు సంతకాలు చేయాలి.

» 14 రోజులు ముందు నోటీసివ్వాలి.

» తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టిన సభ ఆ విచారణ కమిటీకేర్పాటు చేస్తుంది.

సభ్యులు :–

1. S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి
2. S.C లో సీనియర్ న్యాయమూర్తి
3. రాష్ట్రపతిచే నియమించబడే న్యాయకోవిదులు.

» కమిటీ విచారణ అనంతరం నిచ్చే నివేదికపై ఆ సభ 2/3 వంతు మెజార్టీతో ఆ తీర్మానాన్ని ఆమోదించాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఒక సభ ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానాన్ని ఇంకో సభకూడా 2/3 వంతు మెజార్టీతో ప్రవేశపెట్టినచో రాష్ట్రపతి వాటిని తొలగిస్తారు.

* భారతంలో నేటివరకూ ఏ న్యాయమూర్తి పైనా ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టబడలేదు.

* 1990లో తమిళనాడుకు చెందిన S.C న్యాయమూర్తి ఉమేష్ చంద్ర జస్టిస్ వి.రామస్వామిపై ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టారు.

* 1991లో తగిన మెజార్టీ లేకపోవడం వల్ల ఈ తీర్మానం వీగిపోయింది. కానీ తర్వాత రామస్వామి తన పదవికి రాజీనామా చేశారు.

» న్యాయమూర్తులను తొలగించే ఈ పద్ధతిని అమెరికానుండి గ్రహించినాము.

జీతభత్యాలు:—

» S.C న్యాయమూర్తుల జీతభత్యాలను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» జీతాలను కేంద్ర సంఘటిత నిధినుండి చెల్లిస్తారు. ఈ జీతాలు IT పరిధిలోకి రావు. పైపై పార్లమెంటులో ఓటింగ్‌కు పెట్టబడదు.

» ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో తప్ప మరే సందర్భంలోనూ వీరి జీతభత్యాలలో కోత విధించరాదు.

» CJI ప్రస్తుత నెలసరి వేతనం: 1,00,000/-

సాధారణ న్యాయమూర్తుల వేతనం: 90,000/-

* 125వ అధికరణ – S.C న్యాయమూర్తుల జీతభత్యాలను గురించి తెలియజేస్తున్నది.

* 126వ అధికరణ – S.C లో అడహాక్ (తాత్కాలిక) ప్రధాన న్యాయమూర్తిని రాష్ట్రపతి నియమించవచ్చును.

* 127వ అధికరణ – అడహాక్ (తాత్కాలిక) ఇతర న్యాయమూర్తుల్ని నియమించవచ్చు.

* S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి రాష్ట్రపతిని సంప్రదించి అడహాక్ న్యాయమూర్తులను నియమిస్తారు.

* అడహాక్ న్యాయమూర్తుల పదవీకాలం: <u>దినం.లు</u>.

* సాధారణ న్యాయమూర్తులకు కల్పించే సౌకర్యాలు అడహాక్ న్యాయమూర్తులకూ కల్పిస్తారు.

* 128వ అధికరణ – S.C లో పదవీ విరమణ చేసిన న్యాయమూర్తులను ఏవైనా ప్రత్యేక కేసుల విచారణ నిమిత్తం S.C కు హాజరుకావాలని CJI కోరవచ్చును.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* రాష్ట్రపతి సంప్రదించిన తరువాత మాత్రమే CJI ఈ ప్రతిపాదన చేస్తారు.

ప్రధాన కేంద్రం :-

» 130 అధికరణ - S.C యొక్క ప్రధాన కేంద్రం ఢిల్లీలో ఉంటుంది.

» రాష్ట్రపతి సంప్రదించి CJI కోర్టు యొక్క కార్యక్రమాలను శేషంలోని ఏ ప్రాంతంలోనైనా నిర్వహించవచ్చు.

* కేంద్ర క్యాబినెట్ S.C బెంచ్‌లను ముంబయి, చెన్నై మరియు కోలకతాలలో ఏర్పాటు చేయాలని చేసిన ప్రతిపాదనను 2000 సం॥లో 24 మంది న్యాయమూర్తులతో కూడిన S.C తిరస్కరించింది.

* లా కమిషన్ నివేదిక తన నివేదికలో ఢిల్లీ, ముంబయి, చెన్నై/హైదరాబాద్ మరియు కోలకత్తాల యందు ప్రత్యేక బెంచ్‌లు ఏర్పాటు చేయాలని సూచించింది.

సుప్రీంకోర్టు అధికారాలు :

ఒరిజినల్ అధికారాలు :- [130వ అధికరణ]

» కేవలం S.C మాత్రమే విచారించుటకు మాత్రమే అవకాశముండే అంశాలు 6 ఇంటిలో ఉన్నాయి.

» కేంద్ర, రాష్ట్రాలకు మధ్య తలెత్తే వివాదాలు విచారిస్తుంది.

» రాష్ట్రాలకు, రాష్ట్రాలకు మధ్య వివాదాలు.

» కేంద్రం ఒకవైపు, కొన్ని రాష్ట్రాలు ఒకవైపు ఉండటం వల్ల ఆ వాటి మధ్య ఏర్పడే వివాదాలు.

» రాజ్యాంగ బద్ధతను నిర్ధారించే అంశాలు.

* పై అంశాలు ప్రధానంగా సమాఖ్య విధానానికి సంబంధించిన అంశాలు. ఈ విషయంలపై తలెత్తే వివాదాలను స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి కలిగిన న్యాయవ్యవస్థ అయిన S.C విచారిస్తుంది.

* 1957లో ప. బెంగాల్ Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C మొదటిసారిగా ఈ అధికారాన్ని వినియోగించింది.

» ఘనుల జాతీయం చేసిన అంశంపై కేంద్రప్రభుత్వ నిర్ణయాన్ని ప. బెంగాల్ సవాల్ చేయడంలో జరిగింది.

S.C విచారించుటకు అవకాశంలేని అంశాలు :

- అంతరాష్ట్ర నదీజలాల వివాదంపై ట్రిబ్యునళ్ళు ఇచ్చిన అవార్డులు (తీర్పులు)
- 220వ అధికరణ : లిఖిత సంఘం సిఫారసులను.
- భారత, విదేశాలతో కుదుర్చుకున్న రక్షణ ఒప్పందాలు.
- 275వ అధికరణ : కేంద్రం రాష్ట్రాలకిచ్చే సహాయక నిధులు సంబంధించిన అంశాలు.
- అంతరాష్ట్ర వ్యాపార వాణిజ్యానికి సంబంధించిన చట్టాలు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» భారత్ విదేశాలతో కుదుర్చుకున్న రక్షణ ఒప్పందాలు.
» 355 అధికరణ – కేంద్రం రాష్ట్రాలకిచ్చే సహాయ నిధులకు సంబంధించిన అంశాలు.
» అంతర్ రాష్ట్ర వ్యాపార వాణిజ్యానికి సంబంధించిన చట్టాలు.

అప్పీళ్ల పరిధి/అధికారాలు:—

» హైకోర్టులు వివిధ కేసులలో ఇచ్చిన తీర్పుల పట్ల అసంతృప్తి చెందినవారు లేదా న్యాయం జరగలేదని భావించినవారు S.C లో అప్పీలు చేసుకోవచ్చును.
» అప్పీళ్లు ప్రధానంగా 4 రకాలు.

(a) రాజ్యాంగబద్ధమైన అప్పీళ్లు:

– 132వ అధికరణ: రాజ్యాంగబద్ధ అప్పీళ్లను గూర్చి పేర్కొంటున్నది.
– రాష్ట్రప్రభుత్వాలు రూపొందించిన చట్టాలు రాజ్యాంగబద్ధతను ప్రశ్నించే విధంగా ఉన్నపుడు వాటిని S.C లో అప్పీలు చేయవచ్చును.

ఈ: SC ల వర్గీకరణ అంశం & ముస్లిం రిజర్వేషన్ల చట్టం

(b) సివిల్ అప్పీళ్లు [133 అధికరణ]:

– ఆస్తికి సంబంధించిన వివాదాలపై చేసే అప్పీళ్లు.
– 133వ అధికరణ; S.C సివిల్ అప్పీళ్ల పరిధిని తెలియజేస్తుంది.
– ఆస్తివివాదం కనీసం 1,00,000/- కంటే ఎక్కువ విలువ కలిగిఉండాలి.
– ఆస్తి వివాదంలో రాజ్యాంగ బద్ధత ఇమిడి ఉండాలి.

ఈ: భూసంస్కరణల చట్టాలు & బ్యాంకుల జాతీయం

(c) క్రిమినల్ అప్పీళ్లు [134 అధికరణ]:

– నేరానికి సంబంధించిన అప్పీళ్లు.
– H.C లు వివిధ క్రిమినల్ కేసుల్లో ఇచ్చిన తీర్పులపై S.C లో అప్పీలు చేసుకొనుటకు అవకాశం కల్పిస్తుంది.

* క్రింది సందర్భాలలో ఎలాంటి అనుమతి లేకుండానే S.C లో అప్పీలు చేసుకోవచ్చు.

• జిల్లా సెషన్స్ కోర్టు ఏదైనా కేసులో నిందితుడిని నిర్దోషిగా తీర్పునిచ్చిన తర్వాత అదే కేసును హైకోర్టు విచారించి ఆ నిందితుడికి మరణశిక్ష/యావజ్జీవశిక్ష విధించినప్పుడు.
• జిల్లా సెషన్స్ కోర్టులో విచారణ జరుగుతున్న కేసును H.C తనకు బదిలీ చేయించుకొని ఆ కేసులో మరణశిక్ష/యావజ్జీవశిక్ష విధించినప్పుడు.

www.civilstudycircle.in

* 1970లో సవరించబడ్డ చట్టాన్ననుసరించి 10 సం.లు అంతకంటే వెనుక శిక్ష విధించినప్పుడు కూడా ఉన్నతన్యాయస్థానంలో నేరుగా అప్పీలు చేసుకోవచ్చు.

(d) ప్రత్యేకమైన అప్పీళ్లు [Special Leave Petitions]: 118

- 136 వ అధికరణ: S.C యొక్క ప్రత్యేక అప్పీళ్ల విచారణా పరిధిని తెలియజేస్తున్నది.
- H.C లు 134(A) అధికరణ ప్రకారం తామిచ్చిన తీర్పులపై S.C లో అప్పీలు అనుమతి పత్రాన్ని జారీ చేస్తుంది.
- S.C లో అప్పీలు చేసుకొనుటకు H.C లో అవకాశం కల్పించని & మరియు అనుమతినివ్వని కేసుల్లో ప్రత్యేక అప్పీళ్లను ప్రయత్నిస్తారు.
- S.C లో ఉండే స్క్రీనింగ్ కమిటీ పరిశీలించి SLP కి అనుమతినిస్తుంది.

ఈ: A.P లో జనార్థనరెడ్డి ప్రభుత్వం పైపేటు పెండింగ్, ఇంజినీరింగ్ కళాశాలలకు అనుమతినిస్తూ జారీ చేసిన జీవో.

Court of Record :-

» 129 వ అధికరణ - S.C యొక్క court of Record అధికార పరిధిని తెలియజేస్తుంది.

» S.C విషిష్ట కేసుల్లో ఇచ్చిన తీర్పులను Record రూపంలో భద్రపరచడమే "court of Record". వీటినే 'అనుస్మర్తికాలు' అని కూడా అంటారు.

» అనుస్మర్తికాలు సాధారణ చట్టాలుగానే చలామణి అవుతాయి.

» వీటిని తిరస్కరించినవారిపై కోర్టుధిక్కారణ నేరంక్రింద చర్య తీసుకోవచ్చును.

ఈ: మహ్మద్ సలీం ఇస్లాయిల్ Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో అయోధ్యలోని వివాదాస్పద స్థల పరిరక్షణలో UP ముఖ్యమంత్రి కళ్యాణ్‌సింగ్ National Integration Council కి మరియు S.C కి ఇచ్చిన హామీ నిలబెట్టుకోవడంలో విఫలమైనందున కోర్టు ఒకరోజు జైలుశిక్ష, 2,000/- జరిమానా విధించింది.

» Court of Record దిగువ న్యాయస్థానాలన్నింటికీ మార్గదర్శకంగా పనిచేస్తుంది.

రిట్లను జారీ చేయడం :-

» S.C ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షకులుగా వ్యవహరిస్తుంది.

» 32 వ అధికరణ - S.C ప్రాథమిక హక్కుల అమలుకోసం & సంరక్షణకోసం హెబియస్ కార్పస్, మాండమస్, సెర్షరి, ప్రొహిబిషన్, కోవారెంటో వంటి రిట్లు జారీచేస్తుంది.

» S.C కోరల జారీపై పార్లమెంటు చట్టబద్ధంగా పరిమితులు విధించవచ్చు.

» పార్లమెంటు విధించిన పరిమితుల్లోని న్యాయబద్ధతను S.C పరిశీలించవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సలహారూపక అధికారాలు [143 వ అధికరణ] :—

» రాష్ట్రపతి చట్టాలకు, పరిపాలనకు సంబంధించి రాజ్యాంగబద్ధత ఇమిడిచున్న అంశాలపై S.C యొక్క న్యాయసలహాలను కోరవచ్చును.

» S.C ఇచ్చిన సలహాలను రాష్ట్రపతి తప్పనిసరిగా పాటించాల్సినవసరం లేదు.

» రాష్ట్రపతి కోరిన అంశాలపై కోర్టుకూడా తప్పనిసరిగా తన అభిప్రాయాన్ని తెలపాల్సినవసరం లేదు.

ఉ: అయోధ్య విషయంలోను, జమ్మూ కాశ్మీర్ పౌరసత్వ చట్టు విషయంలోను కోర్టు నిరాకరించినది.

» రాష్ట్రపతి ఆది అంశంపై 2 వసారి న్యాయసలహాను కోరినచో రాజ్యాంగపరమైన అంశాలపై తప్పనిసరిగా సలహాలనివ్వాలి.

» S.C తన సలహాను బహిరంగ కోర్టులో తీర్పుచ్చేరాకనే తెలియజేయాలి.

» రాజ్యాంగబద్ధ అంశాలైతే కనీసం 5 జడ్జీలకు తగ్గకుండాను, సాధారణ విషయాలైతే ముగ్గురు న్యాయమూర్తులకు తగ్గకుండా ఉండే ధర్మాసనాలతో న్యాయసలహానివ్వాలి.

» 1953 లో ఢిల్లీ పరిపాలక చట్టాల అంశంపై మొదటగా రాష్ట్రపతి S.C న్యాయసలహాను కోరగా కోరినారు.

» నేటివరకు 13 సార్లు మొత్తం న్యాయసలహాను కోరినారు.

+ ఇటీవల పంజాబ్ ప్రభుత్వం రద్దు చేసిన నీటి ఒప్పందాల విషయమై రాష్ట్రపతి కోరిన న్యాయసలహా ప్రస్తుతం S.C ముందు పెండింగ్‌లో కలదు.

దిగువ న్యాయస్థానాలపై అదుపు [141 వ అధికరణ] :—

» S.C మనదేశంలో అన్ని న్యాయస్థానాలపైనా అదుపును కొనసాగిస్తుంది.

» 141 అధికరణను అనుసరించి S.C తీర్పులు దేశంలోని అన్ని న్యాయస్థానాలకూ శిరోధార్యం.

» 142 వ అధికరణ — దిగువ న్యాయస్థానాలకు జారీచేసే ఆదేశాలను అవి తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

» H.C న్యాయమూర్తుల నియామకంలోను, బదిలీల విషయంలోను రాష్ట్రపతి CJI నేతృత్వంలోని 'కొలీజియం' ను తప్పనిసరిగా సంప్రదించాలి.

» న్యాయ నిర్వహణకు దిగువ న్యాయస్థానాలు అనుసరించాల్సిన పద్ధతులను గురించి S.C జారీచేసే మార్గదర్శక సూత్రాలను తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఇతర అధికారాలు :-

» 137 వ అధికరణ – S.C తానిచ్చిన తీర్పులను తానే పున: సమీక్ష చేసుకొని ఆ తీర్పుల్ని రద్దు చేస్తూ నూతన తీర్పులను ఇవ్వవచ్చు.

ఉ: గోలక్‌నాథ్ కేసులోని తీర్పును కేశవానంద భారతి కేసులో అధిగమించినది.

» 147 వ అధికరణ– భారత రాజ్యాంగానికి అర్థవివరణ ఇచ్చి రాజ్యాంగాన్ని వ్యాఖ్యానించే అధికారం S.C కి కలదు.

» 146 వ అధికరణ – S.C లో పనిచేసే సిబ్బందిని సుప్రీంకోర్టే నియమిస్తుంది.

» 71 వ అధికరణ – రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికల వివాదాల్ని విచారిస్తుంది.

» UPSC; రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ల చైర్మన్లు, సభ్యులు; CVC; పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ళు; స.వా. చట్ట కమీషనర్; NHRC చైర్మన్ & సభ్యులు మొదలైన వారిపై వచ్చే ఆరోపణలను రాష్ట్రపతి కోరికపై S.C కమిటీ విచారించి తన సలహాలను రాష్ట్రపతికి అందిస్తుంది.

» S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి ఢిల్లీ యూనివర్సిటీకి ఛాన్సలర్‌గా వ్యవహరిస్తారు.

» దేశంలో ఏర్పాటు చేసే మిశ్ర కమీషనలకు చైర్మన్‌గా వ్యవహరించవచ్చు.

* S.C లో పదవీవిరమణ చేసిన న్యాయమూర్తులు తదనంతర కాలంలో దేశంలోని ఏ న్యాయస్థానం లోనూ న్యాయవాద వృత్తిని చేపట్టరాదు.

న్యాయవ్యవస్థ యొక్క స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని తెలియజేయు అంశాలు :-

– కార్యనిర్వాహక శాఖనుండి న్యాయశాఖను వేరుచేయడం;
– న్యాయసమీక్షాధికారం కల్పించడం;
– జీతభత్యాల విషయంలో కల్పించే స్వాతంత్ర్యత;
– పదవీకాలానికి కల్పించబడ్డ భద్రత;
– తొలగింపు విషయంలో అనుసరించే ప్రత్యేక పద్ధతులు;
– న్యాయమూర్తుల నియామకానికి సంబంధించిన అంశాలు;
– రాజ్యాంగ సంరక్షణా బాధ్యతలను నెరవేర్చడం;

(బి37)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

న్యాయ సమీక్షాధికారాలు:-

» 'న్యాయసమీక్ష' భావనను అమెరికానుండి గ్రహించాము.

» 1803లో అమెరికన్ సుప్రీంకోర్టు మార్బురీ Vs మాడిసన్ వ్యాజ్యంలో ఇచ్చిన తీర్పు 'న్యాయసమీక్ష' అనే భావనకు ప్రచారములు వేసింది.

» 'న్యాయసమీక్షాధికారం' అనే పదం మన రాజ్యాంగంలో ఎక్కడా ప్రస్తావించనప్పటికీ న్యాయసమీక్ష లక్షణాలు మనరాజ్యాంగంలో కలవు.

» 1980లో మినర్వామిల్స్ కేసులో S.C తీర్పు న్యాయసమీక్షా అధికారం భారత రాజ్యాంగ పతాక స్వరూపంలో అంతర్భాగమని పేర్కొన్నది.

» 1951లో S.C మొదటిసారిగా శంకరిప్రసాద్ Vs భారతప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో న్యాయసమీక్షాధికారాన్ని వినియోగించింది.

» సజ్జన్‌సింగ్ Vs రాజస్థాన్ ప్రభుత్వం, గోలకనాథ్ కేసు, బ్యాంకుల జాతీయం కేసు, కేశవానంద భారతి కేసు లన్నింటిలో S.C తన న్యాయసమీక్షాధికారాన్ని వినియోగించింది.

» 1976లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఉన్నత న్యాయస్థానాల న్యాయసమీక్షాధికారంపై అనేక పరిమితులు విధించినది.

» జనతాప్రభుత్వం 1977లో 43వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా, 1978లో 44వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఉన్నత న్యాయస్థానాల న్యాయాధికారాలను ప్రసరుద్ధరించినది.

» 1980 దశకంలో జస్టిస్ పి.ఎన్. భగవతి, జస్టిస్ వి.ఆర్. కృష్ణయ్యర్‌లు ప్రజాప్రయోజనాల వ్యాజ్యాలకు ప్రాధాన్యం కల్పించటం ద్వారా న్యాయశాఖ క్రియాశీలక పాత్రను పోషించుటకు కృషి చేశారు.

» ఇటీవలి కాలంలో మనదేశ న్యాయవ్యవస్థ సుతరించుకొన్న ముఖ్యమైన అధికారం న్యాయశాఖ 'సక్రియాత్మక పాత్ర'ను పోషించడం.

* శాసనశాఖ రూపొందించే శాసనాలు, ప్రభుత్వం యొక్క పరిపాలనా చర్యలు, రాజ్యాంగబద్ధంగా ఉన్నవో, లేనివో సమీక్షించి అవి రాజ్యాంగ విరుద్ధమైతే అవి చెల్లవేరవని తీర్పునివ్వడానికి న్యాయశాఖకుండే ముఖ్యమైన అధికారమే "న్యాయ సమీక్ష అధికారం".

* శంకరీప్రసాద్ కేసులోను, సజ్జన్‌సింగ్ కేసులోను S.C కేవలం సాధారణ శాసనాలను మాత్రమే న్యాయసమీక్షకు గురిచేయొచ్చని తీర్పునిచ్చింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1967లో గోలక్‌నాథ్ కేసు, 1973 కేశవానంద భారతి కేసుల్లో S.C రాజ్యాంగ సవరణలను కూడా న్యాయసమీక్షకు గురిచేస్తానని పేర్కొన్నది.

» అదేక కుమార్ ఠాకూర్ Vs భారతప్రభుత్వం కేసులో S.C 9వ షెడ్యూల్‌లోని అంశాలను కూడా న్యాయసమీక్షకు గురిచేయగలనని పేర్కొనడం గమనార్హం.

న్యాయసమీక్షకు అవకాశం కల్పించే అంశాలు:—

» 13వ అధికరణ – ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధంగా ఉండే శాసనాలు చెల్లవని ప్రకటించవచ్చును.

» 31వ అధికరణ – హక్కులకు విరుద్ధమైన కార్యనిర్వాహకశాఖ చర్యల్ని చట్ట విరుద్ధమని పేర్కొనవచ్చును.

» 7వ షెడ్యూల్‌లోని ఔచిత్యాల విషయంలో తలెత్తే వివాదాలను సమీక్షించవచ్చును.

» 73వ అధికరణ – కేంద్రప్రభుత్వ అధికార పరిధి విషయంలో తలెత్తే వివాదాలు.

» 162వ అధికరణ – రాష్ట్రప్రభుత్వ అధికార పరిధి విషయంలో తలెత్తే వివాదాలు.

» 131వ అధికరణ – కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య; రాష్ట్రాలకు, రాష్ట్రాలకుమధ్య తలెత్తే వివాదాలు.

» 132వ అధికరణ – S.C రాజ్యాంగబద్ధమైన అప్పీళ్లను విచారించడం.

» 137వ అధికరణ – తానిచ్చిన తీర్పుల్ని తానే (S.C) పునఃసమీక్షించుకోవడం.

» 147వ అధికరణ – రాజ్యాంగాని అర్థవివరణ ఇవ్వడం.

» 239వ అధికరణ – పార్లమెంటు & శాసనసభల శాసనాధికార పరిధిని నిర్ణయించడం.

» 248వ అధికరణ – అవశిష్టాధికారాలను నిర్ణయించే విషయం.

» 254వ అధికరణ – ఉమ్మడి జాబితాపై కేంద్రానికి, రాష్ట్రాలకు మధ్య తలెత్తే వివాదాలు.

» 257 & 258 అధికరణలు – కేంద్రం రాష్ట్రాలకు పరిపాలనాపరమైన బాధ్యతలను అప్పగించడం.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

న్యాయసమీక్షకు అవకాశంలేని అంశాలు:—

⇒ 53వ అధికరణ – దేశపాలనాధికారాలు మొత్తం రాష్ట్రపతి ద్వారా నిర్వహించడం.
⇒ 74(1) అధికరణ – కేంద్ర మంత్రిమండలి రాష్ట్రపతికి అందించే సలహాలు, సహాయం.
⇒ 77(1) అధికరణ – రాష్ట్రపతి పేరుమీద, రాష్ట్రపతి ద్వారా మంత్రిమండలి పాలన నిర్వహించే అంశం.
⇒ 105 అధికరణ – పార్లమెంటు సభ్యులకు కల్పించబడే ప్రత్యేక వసతులు, సదుపాయాలు.
⇒ 122 అధికరణ – పార్లమెంటు యొక్క/ సభా వ్యవహారాలు, నియమ నిబంధనలు.
⇒ 82 అధికరణ – డీలిమిటేషన్ కమిటీ సూచనలను అనుసరించి లోక్‌సభ, శాసనసభ నియోజకవర్గాలను పునర్వ్యవస్థీకరించడం.
⇒ 154 అధికరణ – రాష్ట్రాల పరిపాలన మొత్తం గవర్నర్ల పేరుమీద నిర్వహించడం.
⇒ 163(1) అధికరణ – రాష్ట్రమంత్రి మండలి గవర్నర్‌కు అందించే సలహాలు, సహాయం.
⇒ 361 అధికరణ – రాష్ట్రపతి & గవర్నర్లకు కల్పించబడే ప్రత్యేక వసతులు, మినహాయింపులు.
⇒ 5,6 షెడ్యూళ్ళ ద్వారా షెడ్యూల్డ్ జాతులు, STలకు కల్పించే ప్రత్యేక వసతులు.
⇒ 1,2,3,4 షెడ్యూళ్ళలోని అంశాలు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

GITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

1. రాష్ట్రప్రభుత్వం 01-14

I. గవర్నర్ : 1-8

II. ముఖ్యమంత్రి : 9-13

III. మంత్రిమండలి : 13-14

2. రాష్ట్ర శాసనసభ 15-25

I. విధానసభ : 15-18

II. విధానపరిషత్ : 18-25

3. హైకోర్టు 26-33

I. అధికారాలు : 30-32

II. భారత హైకోర్టులు : 33 page

4. ఉమ్మడికార్యకర ప్రత్యేక ప్రతిపత్తి 34-35

5. కేంద్ర మంత్రిమండలి

5. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలు 36-37

6. రాజ్యాంగ-రాజ్యాంగేతర సంస్థలు 38-55

I. అటార్నీ జనరల్ : 38 page

II. అడ్వొకేట్ జనరల్ : 39 page

III. కంట్రోలర్ & ఆడిటర్ జనరల్ : 39-40

IV. కేంద్ర ఆర్థిక సంఘం : 41-42

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

V. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్లు : 42-44

VI. ఎన్నికల సంఘం : 45-48

VII. భారతలో ఎన్నికల సంస్కరణలు : 49-51

VIII. రాజకీయ పార్టీలు : 51-53

IX. అంతర్ రాష్ట్ర కౌన్సిల్ : 53 page

X. పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ళు : 54-55

7. రాజ్యాంగేతర, చట్టబద్ధేతర సంస్థలు 56-58

I. ప్రణాళికా సంఘం : 56-57

II. జాతీయాభివృద్ధి మండలి : 57-58

III. జాతీయ సమైక్యతా మండలి : 58 page

IV. జాతీయ భద్రతా మండలి : 58 page

8. సమాజ వికాస ప్రయోగం 59-61

I. సామాజిక అభివృద్ధి పథకం : 59 page

II. సేవాగ్రామ్ : 60 page

III. బల్వంతరాయ్ మెహతా కమిటీ : 60-61

9. భారతలో స్థానిక సంస్థల అభివృద్ధి 61-

I. అశోక్ మెహతా కమిటీ : 63-64

II. L.M. సింఘ్వీ కమిటీ : 65-65

III. తుంగన్ కమిటీ : 66 page

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10. 73 వ రాజ్యాంగ సవరణ - అంశాలు 67-82

I. గ్రామపంచాయితీ : 73-74

II. గ్రామసభ : 74-75

III. సర్పంచ్ : 76 page

IV. మండల పరిషత్ : 77-79

V. జిల్లా పరిషత్ : 79-80

VI. స్థాయీ సంఘాలు : 80-81

VII. జిల్లా ప్రణాళికా బోర్డు : 81-82

11. 74 వ రాజ్యాంగ సవరణ 83-92

I. భారత్‌లో పట్టణ, నగరపాలక సంస్థలు : 84-85

II. APలో పట్టణ, నగరపాలక సంస్థలు : 90-91

III. మున్సిపాలిటీల రకాలు : 92 page

12. భారతదేశం - సంక్షేమ యంత్రాంగం 93-

I. రాజ్యాంగ ప్రవేశిక : 93-94

II. షెడ్యూల్స్, ప్రాథమిక హక్కులు : 94-95

III. ఆదేశిక సూత్రాలు : 95-96

IV. ప్రత్యేక వర్గాలకు ప్రత్యేక అవకాశములు : 96-97

V. ఇతర అంశములు : 98 page

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

13. జాతీయ SC కమిషన్ 99-100
14. జాతీయ ST కమిషన్ 101-102
15. SC, ST అక్రమాల నిరోధక చట్టం 103-104
16. జాతీయ వెనుకబడ్డ తరగతుల కమిషన్ 104-107
17. జాతీయ మహిళా కమిషన్ 108-109
18. జాతీయ మైనార్టీ కమిషన్ 110-111
19. జాతీయ మానవ హక్కుల సంఘం 112-114
20. రాష్ట్ర మానవ హక్కుల సంఘం 115-116
21. ఏకసభ, ద్విసభా విధానం 117-125
I. ప్రపంచ శాసనసభలు : 119-120
II. శాసనవ్యవస్థ క్షీణత-కారణాలు : 123-125
22. జవాబుదారీతనం 126-132
23. సెంట్రల్ విజిలెన్స్ కమిషన్ 132-133
24. లోకాయుక్త, లోకపాల్ 134-136
25. నేషనల్ ఫ్రూడీషియల్ కౌన్సిల్ 137-138
26. సమాచార హక్కు చట్టం 139-142
27. ఎన్నికల అధికారుల హక్కులచట్టం 142 page

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

VI వ భాగం: రాష్ట్రప్రభుత్వం

[152-237 అధికరణాలు]

>> రాజ్యాంగంలోని 6వ భాగం రాష్ట్రప్రభుత్వ నిర్మాణం, పనివిధానం, విధులను తెలియజేస్తుంది.

>> మనదేశంలో రాష్ట్రాల్లోనూ పార్లమెంటరీ విధానం అనుసరిస్తున్నాం.

>> రాష్ట్రప్రభుత్వాలు సమిష్టి బాధ్యతా సూత్రం పై ఆధారపడి పనిచేస్తాయి.

>> 152 అధికరణ – రాష్ట్రాలను గురించి తెలియజేస్తున్నది.

* ఈ అధికరణలో J&K ను చేర్చలేదు.

గవర్నర్:

>> రాష్ట్ర రాజ్యాంగాధిపతి.

>> రాష్ట్ర ప్రథమ పౌరుడు.

>> కేంద్రానికీ రాష్ట్రానికీ సమన్వయ వారధిగా వ్యవహరిస్తారు.

>> రాష్ట్రాల్లో కేంద్ర ప్రభుత్వ ప్రతినిధి.

>> 153 అధికరణ – ప్రతీ రాష్ట్రానికీ ఒక గవర్నర్ ఉంటారు. వారు రాష్ట్రాధిపతిగా వ్యవహరిస్తారు.

* 1956 లో చేసిన 7వ సవరణను న అనుసరించి గవర్నర్ ఏకకాలంలో ఒకటి కంటే ఎక్కువ రాష్ట్రాలకు గవర్నర్‌గా వ్యవహరించవచ్చు.

* 239 అధికరణలో చెప్పిన అంశాన్నిఅనుసరించి గవర్నర్లు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల బాధ్యతలను కూడా అదనంగా నిర్వహించవచ్చును.

>> 154 అధికరణ – రాష్ట్ర పరిపాలన మొత్తం గవర్నర్ పేరుమీద నిర్వహించబడును.

>> గవర్నర్ రాష్ట్రపాలనను స్వయంగానీ, వారిచే నియమించబడ్డ అధికారుల ద్వారానీ కొనసాగించవచ్చు.

నియామకం:–

>> 155 అధికరణ – గవర్నర్లను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

>> 157 & 158 అధికరణలు – గవర్నర్లుగా నియమించబడే వ్యక్తులు ఈ క్రింది అర్హతలుండాలి.

- భారత పౌరుడై ఉండాలి.
- 35 సం.ల వయస్సు కలవాడై ఉండాలి.
- కేంద్ర, రాష్ట్రాల్లో లాభాయాన్నిచ్చే ఉద్యోగం చేస్తుండరాదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

● MP & MLA లాగా కొనసాగతాలేరు.

సాంప్రదాయంలు:

— ఏ వ్యక్తినో వారి సొంత రాష్ట్రానికి గవర్నర్లుగా నియమించకుండుట.

* ఈ విషయంలో కొన్ని మినహాయింపులు కలవు. ప.బెంగాల్‌కు చెందిన డా. H.C. ముఖర్జీని అదే రాష్ట్రానికి; పంజాబ్‌కు చెందిన కుర్షీద్ భర్ మియలు ఉజ్జన్ సింగ్‌లను అదేరాష్ట్రానికి గవర్నర్లుగా నియమించారు.

— గవర్నర్‌ను నియమించేటప్పుడు ఆ రాష్ట్రప్రభుత్వాన్ని సంప్రదించడం.

* బీహార్‌కు కౌనుంగో ను గవర్నర్‌గా నియమించినప్పుడు ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని; UPకు B. గోపాలరెడ్డిని గవర్నర్లుగా నియమించినప్పుడు ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను సంప్రదించలేదు.

» రాజమన్నార్ & సర్కారియా కమిషన్లు గవర్నర్ నియామకం సందర్భంగా ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను తప్పనిసరిగా సంప్రదించాలని సూచించినవి.

» రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ రాష్ట్రప్రభుత్వాన్ని సంప్రదించేట్లుగా రాజ్యాంగ సవరణ చేయాలని సూచించింది.

పదవీకాలం:-

» గవర్నర్ రాష్ట్రపతి విశ్వాసమున్నంతవరకూ పదవిలో కొనసాగవచ్చును.

» రాజ్యాంగం ప్రకారం గవర్నర్ పదవీకాలం 5 సం.లు.

» రాష్ట్రపతి గవర్నర్లను మధ్యలోనే తొలగించవచ్చు. దీనినే 'రీకాల్' అంటారు.

ఈ: తమిళనాడు చెందిన గవర్నర్ ఫాతిమాబీవీని అప్పుడు K.R. నారాయణన్ 'రీకాల్' చేయడం జరిగింది.

» గవర్నర్లు తమ రాజీనామాను రాష్ట్రపతికిస్తారు.

» రాష్ట్రపతి గవర్నర్లను బదిలీ చేయవచ్చు.

» రాష్ట్రపతి గవర్నర్ పదవీకాలం పొడిగించవచ్చు.

» గవర్నర్లను రాష్ట్ర శాసనసభలు అవిశ్వాస తీర్మానంద్వారా తొలగించలేవు.

» గవర్నర్ రాష్ట్రపతికి బాధ్యత వహిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రమాణ స్వీకారం:-

» గవర్నర్లు రాష్ట్ర హైకోర్టుల ప్రధాన న్యాయమూర్తుల సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» గవర్నర్ల జీతభత్యాలను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది. 126

» రాష్ట్ర సంఘటిత నిధినుండి చెల్లించబడే ఈ జీతభత్యాలు IT పరిధిలోకి రావు. వీటిపై ఓటింగ్‌కు అవకాశంలేదు.

» రెండు అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రాలకు గవర్నర్‌గా ఉన్నప్పుడు వారి జీతభత్యాలను రాష్ట్రపతి నిర్ణయిస్తారు.

» 2018 లో సవరించబడ్డ వేతనాలను అనుసరించి గవర్నర్ నెలసరి వేతనం: 1,10,000/-.

అధికారాలు:-

» గవర్నర్ అధికారాలు 2 రకాలు

(a) సాధారణ అధికారాలు - సాధారణ పరిస్థితుల్లో రాష్ట్ర మంత్రి మండలి సలహాలు, సూచనలను అనుసరించి గవర్నర్ ఈ అధికారాలు నిర్వహిస్తారు.

(b) విచక్షణాధికారాలు - గవర్నర్ తన విచక్షణతో నిర్వహించే అధికారాలు 'విచక్షణాధికారాలు' అంటారు.

కార్యనిర్వాహణాధికారాలు:

» 154 అధికరణ - రాష్ట్ర పరిపాలన మొత్తం గవర్నర్ పేరుమీద నిర్వహించాలి. వారు స్వయంగానీ, ఇతర అధికారుల సహాయంతోగానీ నిర్వహించవచ్చు.

» 163(1) అధికరణ - రాష్ట్రపరిపాలనలో గవర్నర్‌కు సలహాలిచ్చుటకు ఒక ముఖ్యమంత్రి ఉంటుంది.

» 164(1) అధికరణ - ముఖ్యమంత్రిని, వారి సలహాపై ఇతర మంత్రుల్ని నియమిస్తారు.

» 165 అధికరణ - రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ప్రధాన న్యాయసలహాదారు అడ్వొకేట్ జనరల్‌ను నియమిస్తారు.

» 317 అధికరణ - రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ చైర్మన్, సభ్యుల్ని నియమిస్తారు.

» 243(K) అధికరణ - రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్‌ను నియమిస్తారు.

» 243(I) అధికరణ - రాష్ట్ర ఆర్థిక సంఘాన్ని నియమిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 233 అధికరణ – జిల్లా సెషన్స్ కోర్టు జడ్జీలను;
» రాష్ట్రంలో 'లోకాయుక్త' వంటి పదవులకు ఛైర్మన్‌ను నియమిస్తారు.
» రాష్ట్ర మానవ హక్కుల సంఘం ఛైర్మన్& సభ్యులను నియమిస్తారు.
» రాష్ట్రంలోని ప్రాంతీయ విశ్వవిద్యాలయాలకు గవర్నర్ ఛాన్సలర్‌గా వ్యవహరిస్తా వైస్-ఛాన్సలర్‌లను నియమిస్తారు.
» ఏవైనా ప్రత్యేక కమిషన్లు ఏర్పాటు-చేసినప్పుడు వాటి ఛైర్మన్లను నియమించవచ్చు.

శాసనాధికారాలు :

» 168 అధికరణ– గవర్నర్ రాష్ట్ర శాసనశాఖలో భాగంగా పరిగణించబడతారు.
» శాసనసభ అనగా,– విధానపరిషత్, విధానసభ మరియు గవర్నర్.
» 200 అధికరణ – గవర్నర్ ఆమోదంలేనిదీ శాసనసభ ఆమోదించిన బిల్లులు శాసనాలుగా రూపొందలేవు.
» 171 అధికరణ – గవర్నర్ రాష్ట్ర విధానపరిషత్‌కు కళలు, సాహిత్యం, సైన్సు, సామాజిక సేవ & సహకార రంగంలో ప్రతిభావంతులైనవారిని 1/6 వంతు సభ్యుల్ని నియమిస్తారు.
» 333 అధికరణ – విధాన సభలకు గవర్నర్లు ఒక ఆంగ్లో-ఇండియన్‌ను నియమిస్తారు. [కర్ణాటక & ప.బెంగాల్ గవర్నర్లు ఇద్దరుచొప్పున నియమిస్తారు]
» 174 అధికరణ – శాసనసభను సమావేశపరచడం, దీర్ఘకాలిక వాయిదావేయడం & విధానసభను రద్దుచేయడం వంటివి గవర్నర్ అధికారాలుకలవు.
» 175, 176 అధికరణలు– గవర్నర్ శాసనసభకు తన సాధారణ, ప్రత్యేక సందేశాలను పంపవచ్చును.
» 213 అధికరణ – శాసనసభ సమావేశంలో లేనప్పుడు గవర్నర్ ఆర్డినెన్సులను జారీ-చేస్తారు.
» 31(A) అధికరణ – ఆస్తుల జాతీయం వంటి బిల్లుల్ని విధానసభలో గవర్నర్ అనుమతితోనే ప్రవేశపెట్టాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఆర్థిక అధికారాలు:

(12)

» 243(I) అధికరణ – రాష్ట్ర ఆర్థిక సంఘాన్ని నియమిస్తారు.

» 202 అధికరణ – గవర్నర్ అనుమతిలేనిదే బడ్జెట్‌తో సహా ఎలాంటి ఆర్థిక బిల్లులు శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టరాదు.

» 267(1) అధికరణ – రాష్ట్ర ఆగుంతకనిధి గవర్నర్ ఆధీనంలో ఉంటుంది.

» రాష్ట్రప్రభుత్వ శిర్చులను, ఖాతాలను తనిఖీ చేసిన తర్వాత CAG తన నివేదికను గవర్నర్‌కి సమర్పించగా వారు దానిని శాసనసభ ముందుంచుతారు.

» రాష్ట్రప్రభుత్వం ఏవైనా బిల్లులను స్వీకరించేటప్పుడు గవర్నర్ అనుమతి తప్పనిసరి.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

న్యాయాధికారాలు:

» 161 అధికరణ– గవర్నర్ క్షమాభిక్షను ప్రసాదించే న్యాయాధికారమును కలిగివున్నారు.

» రాష్ట్రంలోని– న్యాయస్థానాలు విధించిన శిక్షలపై గవర్నర్ న్యాయపరమైన నిర్ణయాలు తీసుకునే అధికారం కలిగిఉంటారు.

» గవర్నర్ 5 రకాల క్షమాభిక్ష అధికారాన్ని కలిగివుంటారు.

- పార్డన్
- కమ్యుటేషన్
- రిమిషన్
- రెస్పైట్
- రిప్రైవ్

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

– మరణశిక్ష విషయంలో క్షమాభిక్ష పెట్టే అధికారం గవర్నర్‌కి లేదు.

– సైనిక న్యాయస్థానాలు విధించిన శిక్షల విషయంలో క్షమాభిక్ష పెట్టే అవకాశంలేదు.

– కేంద్ర ప్రభుత్వ శాసనాలు, పరిపాలనా అంశాలను ఉల్లంఘించినప్పుడు విధించే శిక్షల విషయంలో గవర్నర్ న్యాయాధికారాన్ని వినియోగించలేరు.

* రాష్ట్ర మంత్రిమండలి సలహానుసారం గవర్నర్ తన న్యాయాధికారాలను నిర్వహిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» గవర్నర్ న్యాయాధికారాలను సమీక్షించే అధికారం న్యాయవ్యవస్థకుంటుంది.

» రాష్ట్ర H.C న్యాయమూర్తులు నియమించేటప్పుడు రాష్ట్రపతి గవర్నరును సంప్రదిస్తారు.

» H.C న్యాయమూర్తులు గవర్నర్ సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

<u>ఇతర అంశాలు:</u>

» <u>160 అధికరణ</u>— గవర్నరుకున్న ప్రత్యేక అత్యవసర విధుల్ని నిర్వర్తించే అధికారముంది.

» గవర్నర్ ప్రతీ 15 రోజులకొకసారి రాష్ట్ర పాలనకు సంబంధించిన విషయాలపై రాష్ట్రపతికి ఒక నివేదికను పంపుతారు.

» రాష్ట్రంలో రెడ్‌క్రాస్ సొసైటీకి అధ్యక్షులుగా వ్యవహరించవచ్చు.

» <u>361 అధికరణ</u> – గవర్నర్లకు కొన్ని ప్రత్యేక మినహాయింపులుంటాయి.

» గవర్నర్ పదవిలో ఉండగా ఎలాంటి క్రిమినల్ కేసులు పెట్టరాదు.

» గవర్నర్లను అరెస్టు చేయరాదు.

» ఏవైనా సివిల్ కేసులు నమోదుచేయాలన్నా కనీసం 2 నెలలముందు నోటీసివ్వాలి.

<u>గవర్నర్ విచక్షణాధికారాలు:</u>

» గవర్నర్ అనాధారణ పరిస్థితుల్లో తన విచక్షణను అనుసరించి ఈ అధికారాలను నిర్వహిస్తారు.

* <u>ముఖ్యమంత్రి నియామకం:-</u>

» రాష్ట్ర శాసనసభ ఎన్నికల్లో ఏ పార్టీ స్పష్టమైన మెజార్టీ సాధించనప్పుడు గవర్నర్ తన విచక్షణా అధికారంతో ముఖ్యమంత్రిని నియమిస్తారు.

<u>ఉ:</u> గతంలో ట్రిపుల్ శాసనసభ ఎన్నికల్లో ఏ పార్టీ మెజార్టీ సాధించనందున గవర్నర్ సత్యవ్రత్ సిన్హారావు, శిబుసోరెన్‌ను ముఖ్యమంత్రిగా నియమించారు.

* <u>మంత్రిమండలి రద్దు:-</u>

» శాసనసభలో మెజార్టీ కోల్పోయిన ప్రభుత్వాన్ని గవర్నర్ రద్దుచేయవచ్చు. ఇది స్పష్టంగా గవర్నర్ విచక్షణపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

» గవర్నర్ ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని శాసనసభలో మెజార్టీ నిరూపించుకోవాలని ఆదేశించవచ్చు.

<u>ఉ:</u> 1994లో గవర్నర్ కృష్ణకాంత్, NTR ప్రభుత్వాన్ని మెజార్టీ నిరూపించుకోవాలని ఆదేశించారు.

» గవర్నర్ శాసనసభ సమావేశం ఏర్పాటుచేయకుండానే ప్రభుత్వాన్ని రద్దుచేయవచ్చు.

<u>ఉ:</u> 1984లో గవర్నర్ రామ్‌లాల్(AP) NTR ప్రభుత్వాన్ని రద్దుచేసి నాదెండ్ల భాస్కరరావును ముఖ్యమంత్రిగా నియమించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* శాసనసభ రద్దు :-

» అధికారంలోవున్న రాష్ట్రప్రభుత్వాలు తగినంగా పడిపోయే సందర్భాల్లో గవర్నర్ ప్రత్యామ్నాయ ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచ్చే అవకాశాలు లేనప్పుడు శాసనసభ కాలపరిమితి ముగియకపులుందే గవర్నర్ శాసనసభను రద్దుచేయవచ్చు.

» శాసనసభను రద్దుచేయాలనే ముఖ్యమంత్రి సలహాను గవర్నర్ తిరస్కరించవచ్చు.

Ex: 1994లో NTR ని సలహాను గవర్నర్ కృష్ణకాంత్ తిరస్కరించారు.

* 356 అధికరణను అనుసరించి పంపే నివేదిక :-

» ఒక రాష్ట్రంలో రాజ్యాంగ యంత్రాంగం వైఫల్యం చెందిందని, అందువల్ల రాష్ట్రపతి పాలన విధించాలని కోరుతూ గవర్నర్ రాష్ట్రపతికి పంపే నివేదిక వారి విచక్షణపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.

* రాష్ట్రశాసనసభ ఆమోదించిన బిల్లుల విషయంలో :-

» శాసనసభ ఆమోదించిన ఆమోదించిన బిల్లులపై గవర్నర్ ఏ నిర్ణయమైనా తీసుకోవచ్చు అనగా ఆమోదించవచ్చు లేక తిరస్కరించకచ్చు లేక పునఃపరిశీలనకై వెనక్కి పంపవచ్చు.

» 201 అధికరణ- శాసనసభ యొక్క బిల్లుల్ని గవర్నర్ రాష్ట్రపతి పరిశీలనకై కేంద్రానికి పంపవచ్చును.

* విచారణా సంఘాలకు అనుమతి :-

» రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వంపై వచ్చే అవినీతి ఆరోపణల్ని విచారించుటకు ప్రత్యేక కమీషన్లను ఏర్పాటుకు గవర్నర్ అనుమతి ఇవ్వవచ్చు.

Ex: APలో జలగం వెంగళరావు ప్రభుత్వంపైన, కర్ణాటకలో దేవరాజ్ ఉర్స్ పార్ట్ ప్రభుత్వంపైన, TNలో జయలలిత ప్రభుత్వంపైన, పంజాబ్‌లో ప్రకాష్‌సింగ్ బాదల్ ప్రభుత్వం పైన విచారణా సంఘాలను ఏర్పాటు చేసారు.

గవర్నర్ వ్యవస్థపై గల అభిప్రాయాలు :

» "గవర్నర్ వ్యవస్థను ప్రజలు ప్రత్యక్షంగా ఎన్నుకోవాలి" — B.N. Rao

» "ఏలాంటి ప్రాముఖ్యంలేని గవర్నర్లను ఎన్నుకోవాల్సిన అవసరంలేదు. నియామక పద్ధతి ఉత్తమమైనది" — అంబేద్కర్

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» "గవర్నర్లను ఎన్నుకునే పద్ధతి ప్రవేశపెట్టినచో రాష్ట్రంలో ముఖ్యమంత్రి అతని మంత్రిమండలి & గవర్నర్ వ్యవస్థ అనే రెండు అధికార కేంద్రాలేర్పడి సంక్షోభానికి దారితీసే ప్రమాదమున్నది" — H.V. కామత్

» గవర్నర్ల రాజ్‌భవన్‌లు సందర్శకులకు మధ్యాహ్న భోజనాల్ని రాత్రి భోజనాలు ఏర్పాటు చేసే వసతి గృహాలుగా పోల్చినది — భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య

» గవర్నర్లను నియమించే పద్ధతిని కెనడా నుండి స్వీకరించినాము.

» 1961 తర్వాత గవర్నర్ వ్యవస్థ వివాదాస్పదంగా మారింది.

» గవర్నర్ వ్యవస్థ వివాదాస్పదం కావడానికి గల కారణాలను అధ్యయనం చేసి తగిన సూచనలు చేయుటకు 1974లో నియమించబడ్డ కమిటీ:
— భగవాన్ సహాయ్ కమిటీ

» దేశంలో జరిగే గవర్నర్ల సదస్సును రాష్ట్రపతి అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» గవర్నర్లను నియమించేటప్పుడు వారిపేర్లను సూచించుటకు ప్రధాని అధ్యక్షులుగా ఉండి, లోక్‌సభ స్పీకర్, ప్రతిపక్ష నేత, రాజ్యసభ Dy. ఛైర్మన్, ప్రతిపక్షనేత సభ్యులుగా ఉండే ఒక ప్రత్యేక కమిటీనేర్పాటు చేయాలి.
— రాజ్యాంగ ప్రగతి సమీక్ష కమిషన్

» గవర్నర్లకు ప్రవర్తనా నియమావళిని ఏర్పాటు చేయరాదు
— సర్కారియా కమిటీ

» దేశంలో అత్యధిక కాలం గవర్నర్‌గా పనిచేసినవారు — డా. బి.సి. అలెగ్జాండర్.

» మొదటి మహిళా గవర్నర్ — శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు

» AP మొదటి గవర్నర్ — సి.ఎం. త్రివేది

» APకి మొదటి మహిళాగవర్నర్ — శ్రీమతి శారదా ముఖర్జీ

2వ వ్యక్తి — కుముద్‌బెన్ జోషి

» ప్రస్తుత AP గవర్నర్ — E.L. నరసింహన్

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్ర మంత్రిమండలి – ముఖ్యమంత్రి

» రాష్ట్రాలు పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వ విధానం అనుసరిస్తున్నందున CM అధ్యక్షునిగా ఉండే మంత్రిమండలి కీలక పాత్ర పోషిస్తుంది. (27)

» 154 అధికరణ – రాష్ట్ర పాలన మొత్తం గవర్నర్ పేరుమీద నిర్వహించాలని పేర్కొన్నప్పటికీ 163(1) అధికరణ ప్రకారం, CM అధ్యక్షతన మంత్రిమండలి సలహాల మేరకు గవర్నర్ రాష్ట్ర పరిపాలన నిర్వహిస్తారు.

» CM నేతృత్వంలోని రాష్ట్ర క్యాబినెట్ గవర్నర్‌కి చేసే సలహాలను ఏ న్యాయస్థానంలోనూ ప్రశ్నించరాదు.

» 164(1) అధికరణ – ముఖ్యమంత్రిని గవర్నర్ నియమిస్తారు. వారి సలహాపై ఇతర మంత్రుల్ని నియమిస్తారు. రాష్ట్ర మంత్రిమండలి గవర్నర్ విశ్వాసమున్నంతవరకు పదవిలో కొనసాగుతారు.

» 164(2) అధికరణ – రాష్ట్ర మంత్రిమండలి విధానసభకు సమిష్టి బాధ్యత వహిస్తుంది.

» విధానసభలో విశ్వాసం ఉన్నంత మెజార్టీని కలిగి ఉన్నంతవరకే మంత్రిమండలి అధికారంలో కొనసాగుతుంది.

» 164(3) అధికరణ – రాష్ట్ర మంత్రిమండలి గవర్నర్ సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేస్తుంది.

» 164(4) అధికరణ – రాష్ట్ర శాసనసభలో సభ్యులుగా ఉన్నవారు మంత్రిమండలి మంత్రిపదవుల పదవుల్లో కొనసాగుతారు. శాసనసభ సభ్యులు కాకుండా మంత్రి పదవులు చేపట్టినవారు 6 నెలల్లోగా శాసనసభకు ఎన్నిక కావాలి లేదా నియామకం రద్దవుతుంది.

* భూనూప్రకాశ్‌సింగ్ Vs పంజాబ్ ప్రభుత్వం కేసులో శాసనసభ సభ్యుడిగా పోటీచేయటానికి అర్హతలు లేనివారిని మంత్రులుగా నియమించరాదని S.C తీర్పునిచ్చింది.

* MLA లేదా MLC లు కానివారిని మంత్రులుగా నియమించినప్పుడు 6 నెలల్లోగా వారు శాసనసభకు ఎన్నికకానిచో తిరిగి తమ పదవులను వదిలి పరిస్థితుల్లోనూ (9)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మంత్రులుగా నియమించవచ్చని కోర్టు తీర్పునిచ్చింది.

» 164(5) అధికరణ – రాష్ట్ర మంత్రిమండలి జీతభత్యాలను శాసనసభ నిర్ణయిస్తుంది.

» 166(1) అధికరణ – రాష్ట్రపరిపాలన గవర్నర్ పేరుమీదనే నిర్వహించాలి.

» 166(2) అధికరణ – గవర్నర్ పేరుమీద పరిపాలన నిర్వహించుటను ఏ న్యాయస్థానంలోనూ సవాల్ చేయరాదు.

» 166(3) అధికరణ – రాష్ట్ర మంత్రిమండలి సభ్యులకు గవర్నర్ శాఖలను కేటాయిస్తారు.

» 167(1) అధికరణ – రాష్ట్ర పరిపాలనకు సంబంధించిన మంత్రివర్గ నిర్ణయాలను ముఖ్యమంత్రి గవర్నర్‌కు తెలపాలి.

» 167(2) అధికరణ – గవర్నర్ పరిపాలన గూర్చి స్వయంగా సమాచారం తెలపాలని ముఖ్యమంత్రిని కోరవచ్చును.

» 167(3) అధికరణ – మంత్రివర్గ సభ్యులు చేసే ప్రకటనలు (నిర్ణయాలు) వాని స్వంత అభిప్రాయాలా? లేక సమిష్టి నిర్ణయాలా? అనే అంశాన్ని గవర్నర్ వివరణ కోరవచ్చును.

ముఖ్యమంత్రి :

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అధిపతి.

» రాష్ట్ర పరిపాలనాధిపతి, రాష్ట్రనాయకులు.

» రాష్ట్ర మంత్రిమండలి యొక్క అధిపతి.

a) ముఖ్యమంత్రి సలహామేరకు ఇతర మంత్రుల్ని నియమిస్తారు.

b) ముఖ్యమంత్రి సలహామేరకు గవర్నర్ మంత్రులకు శాఖలు కేటాయిస్తారు.

c) " " గవర్నర్ మంత్రుల్ని పదవినుండి తొలగిస్తారు.

d) మంత్రిమండలి సమావేశాలకు CM అధ్యక్షత వహిస్తారు.

e) మంత్రిమండలి సమావేశాల్ని చక్రబంధించే ఎజెండా రూపొందిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

f) CM రాజీనామా చేసినా లేక ఏకారణంచేత పదవి కోల్పో అయినా మంత్రిమండలి మొత్తం రద్దవుతుంది.

g) CM రాష్ట్రపరిపాలనా సమన్వయకర్త. 130

h) రాష్ట్ర విధాన సభ నాయకులు.

i) ఒకవేళ CM విధాన పరిషత్ సభ్యులైతే విధానసభలో నాయకులుగా తన ప్రతినిధిని నియమించుకోవచ్చు.

Ex: AP ముఖ్యమంత్రి **కోశ్యారి** MLC కావడంతో విధానసభలో ఫ్లోర్‌లీడర్‌గా **శ్రీమతి జె. గీతారెడ్డి**ని నియమించారు.

j) రాష్ట్రమంత్రిమండలికి గవర్నర్‌కు మధ్య సంధానకర్త.

k) ముఖ్యమంత్రి సలహామేరకు మాత్రమే గవర్నర్ విధానసభను రద్దుచేస్తారు.

l) ఈక్రింది సంస్థల్లో CM సభ్యులుగా ఉంటారు.

1. జాతీయాభివృద్ధి మండలి
2. అంతరాష్ట్ర కౌన్సిల్
3. జాతీయ సమైక్యతా మండలి
4. జోనల్ కౌన్సిళ్ళు

» రాష్ట్రాలకు ప్రణాళికా సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేస్తే దానికి CM అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» దేశంలోని ముఖ్యమంత్రుల సమావేశాలకు ప్రధాని అధ్యక్షులుగా ఉంటారు.

» రాష్ట్ర మానవహక్కుల సంఘం వంటి సంస్థలకు ఛైర్మన్లను నియమించునప్పుడు వీరు CM అధ్యక్షతన గల కమిటీకి సలహామేరకు గవర్నర్ నిర్ణయం తీసుకుంటారు.

» భారతదేశంలో అత్యధికకాలం ముఖ్యమంత్రిగా చేసినది: జ్యోతిబసు [23 సం.లు]

» " అతితక్కువకాలం " " : జగదంబికాపాల్ [UP - 2 రోజులు]

» మొదటి మహిళా ముఖ్యమంత్రి : సుచేతా కృపలానీ [UP]

» తొలి దళిత ముఖ్యమంత్రి : రామోదరం సంజీవయ్య [AP]

» తొలి దళిత మహిళా ముఖ్యమంత్రి : మాయావతి [UP]

Downloaded at: www.ourstudycircle.in

» అతిచిన్న వయసులో ముఖ్యమంత్రి అయినవ్యక్తి: మధుకోడా [జార్ఖండ్]

» రెండు రాష్ట్రాలకు CM లుగా పనిచేసినవారు:

1. టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు [మద్రాసు & ఆంధ్రరాష్ట్రం]
2. N.D. తివారి ⟶ [UP & ఉత్తరాంచల్]

» ఒకరాష్ట్రానికి వేరువేరు కాలంలో ఇద్దరు CMలు పనిచేసిన సందర్భం:

ఉత్తరప్రదేశ్ – [కళ్యాణ్ సింగ్ & జగదంబికా పాల్]

» ముఖ్యమంత్రి పదవిలో ఉండి ఉపఎన్నికల్లో శాసనసభకు పోటీచేసి ఓడిపోయినవారు:

1. త్రిభువన్ నారాయణ్ సింగ్ [UP]
2. శిబుసోరెన్ [జార్ఖండ్]

» రాష్ట్ర శాసనసభలో CM house ప్రవేశపెట్టిన ముఖ్యమంత్రి:

దిగ్విజయ్ సింగ్ [మధ్యప్రదేశ్]

» ఆంధ్రరాష్ట్ర మొదటి ముఖ్యమంత్రి: టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు

చివరి " : బెజవాడ గోపాలరెడ్డి

» ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదటి " : నీలం సంజీవరెడ్డి

» హైదరాబాద్ రాష్ట్ర ఏకైక " : బూర్గుల రామకృష్ణారావు

» APలో ఎక్కువకాలం పనిచేసిన " : N. చంద్రబాబునాయుడు (9 సం.లు)

» APలో అతితక్కువకాలం " : నాదెండ్ల భాస్కరరావు

» అతిచిన్నవయస్సులో APలో " : దామోదరం సంజీవయ్య [38 సం.లు]

» విధాన పరిషత్ నుండి CMలుగా చేసినవారు:

1. భవనం వెంకట్రాం
2. కొణిజేటి రోశయ్య

» ~~ఒకే కుటుంబం నుండి ఇద్దరు~~

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఒకే కుటుంబంలోని 3 తరాలకు చెందినవారు CM లుగా పనిచేసిన రాష్ట్రం: జమ్ము కాశ్మీర్

1. షేక్ అబ్దుల్లా
2. ఫరూక్ అబ్దుల్లా
3. ఒమర్ అబ్దుల్లా

131

» ఒక రాష్ట్రానికి తండ్రీ కొడుకులు ముఖ్యమంత్రి, ఉపముఖ్యమంత్రులుగా పనిచేస్తున్న రాష్ట్రాలు:

1. పంజాబ్ → ప్రకాశ్ సింగ్ బాదల్ [CM]
   → సుఖ్‌బీర్ సింగ్ [Dy. CM]
2. తమిళనాడు → కరుణానిధి [CM]
   → స్టాలిన్ [Dy. CM]

» ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మొదటి ఉపముఖ్యమంత్రి: కొండా వెంకట రంగారెడ్డి

రాష్ట్ర మంత్రి మండలి:

» రాష్ట్ర మంత్రి మండలి సభ్యుల సంఖ్య శాసనసభ సభ్యుల సంఖ్యలో 10% మించరాదని మొదటి పరిపాలనా సంస్కరణల కమిషన్ సూచించింది.

» 91 వ రాజ్యాంగ సవరణ-2003: రాష్ట్ర మంత్రిమండలి సభ్యుల సంఖ్య విధానసభ సభ్యుల సంఖ్యలో 15% మించరాదు.

» భారతదేశంలో అత్యధిక సంఖ్యతో రాష్ట్ర మంత్రి మండలిని ఏర్పాటుచేసిన CM: కళ్యాణ్ సింగ్ – UP [108 మంత్రులు]

» APలో అత్యధికంగా [61 మంది] మంత్రుల్ని ఓ సభ్యులచే మంత్రిమండలి ఏర్పాటుచేసినది: అంగుటూరి అంజయ్య

» 94 వ రాజ్యాంగ సవరణ: జార్ఖండ్, మ.ప్రదేశ్, ఛత్తీస్‌గఢ్, బీహార్ రాష్ట్రాల మంత్రివర్గాల్లో గిరిజన సంక్షేమ మంత్రిత్వశాఖను తప్పనిసరిగా ఏర్పాటుచేయాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» గతంలో తప్పనిసరిగా గిరిజన మంత్రిత్వ శాఖనేర్పాటు చేసే ఈ బాధ్యతాలో ఉన్న బిహార్‌ను ఈ బాధ్యతనుండి తొలగించారు.

మంత్రిమండలి ముఖ్యవిధులు:

» రాష్ట్ర పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలకు రూపకల్పన చేయడం;
» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం యొక్క ఆర్థిక విధానాలు రూపొందించుట;
» రాష్ట్రంలో శాంతి భద్రతలను పరిరక్షించడం;
» రాష్ట్ర విధానసభకు సలహాలు బాధ్యత వహించుట;
» గవర్నర్ శాసనసభనుద్దేశించి ప్రసంగించే ఉపన్యాసం పాఠం రూపొందించుట;
» గవర్నర్ కేంద్రానికి పంపే నివేదికను రూపొందించుట;
» గవర్నర్ నియమించే రాజ్యాంగబద్ధమైన అధికారుల పేర్లు సూచించడం;
» గవర్నర్ న్యాయాధికారాల నిర్వహణలో సలహాలివ్వడం;
» రాష్ట్ర పరిపాలనలో గవర్నర్‌కు సలహాలు, సహాయాన్నందించుట.

రాష్ట్ర శాసనసభ

రాష్ట్ర మంత్రివర్గం - ముఖ్యాంశాలు:

» రాష్ట్ర CM లేదా మంత్రిమండలికి చెందిన సభ్యులు విధానసభలో ప్రవేశపెట్టే ఏ తీర్మానమైనా వీగిపోయిన-ఓ మంత్రిమండలి మొత్తం రాజీనామా చేయాలి.
» రాష్ట్ర స్థాయిలో రాష్ట్ర మంత్రి మండలికి తాత్కాలికుడిగా, మార్గదర్శిగా ఉన్నకొత్తగా గవర్నర్ వ్యవహరిస్తారు.
» గవర్నర్ రాష్ట్ర మంత్రి మండలిని పిలుపొలిస్తూ, ప్రోత్సహిస్తూ, హెచ్చరిస్తూ ప్రభుత్వాన్నే మరియు ప్రభుత్వ విధానాలను ప్రభావితం చేస్తారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్ర శాసనసభ

» 168 అధికరణ – రాష్ట్ర శాసనసభను గూర్చి తెలియజేస్తున్నది.

* గవర్నర్, విధానసభ & విధాన పరిషత్‌లను కలిపి 132 శాసనసభగా వ్యవహరిస్తుంది.

» రాష్ట్రంలో ఉన్నతమైన శాసనశాఖగా వ్యవహరిస్తుంది.

» 169 అధికరణ – ఒక రాష్ట్రంలో విధాన పరిషత్‌ను ఏర్పాటుచేసే విధానం మరియు రద్దు విధానాలను గూర్చి తెలియజేస్తున్నది.

» రాష్ట్ర విధానసభ 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో తీర్మానాన్ని ఆమోదించి విధాన పరిషత్‌ను ఏర్పాటు చేయాలని కోరినా, రద్దుచేయాలని కోరినా పార్లమెంటు శాసన సాధారణ మెజార్టీతో ఏర్పాటు (లేదా) రద్దు చేయవచ్చును. అంటే, విధానసభ తీర్మానాన్ని అనుసరించి పార్లమెంటు నిర్ణయం తీసుకుంటుంది.

» రాజ్యాంగం అమల్లోకి వచ్చేనాటికి దేశంలోని 6 రాష్ట్రాల్లో విధానపరిషత్తులుకలవు.

అవి: అస్సాం, బెంగాల్, బీహార్, బొంబాయి, మద్రాసు, ఉత్తర ప్రదేశ్.

* అస్సాం, బెంగాల్, మద్రాసులు తమ విధాన పరిషత్తులు రద్దు చేసుకున్నాయి.

» ఆంధ్రప్రదేశ్, కర్ణాటక, జమ్మూ కాశ్మీర్‌లు నూతనంగా పరిషత్తులను ఏర్పరుచుకున్నవి.

విధానసభ:

» 170 అధికరణ – రాష్ట్ర విధానసభలను గూర్చి తెలియజేస్తున్నది.

» ప్రస్తుతం దేశంలో మొత్తం [ఢిల్లీ+పాండిచ్చేరి] 30 విధానసభలు కలవు.

» 1950, ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టం – విధానసభ గరిష్ఠ సభ్యులసంఖ్య: 500

కనిష్ఠ సభ్యులసంఖ్య: 60.

» 172 అధికరణ – దేశంలో ప్రతీ 10 సం.లకు ఒకసారి నిర్వహించే జనాభా లెక్కల ఆధారంగా డీలిమిటేషన్ కమిటీ సూచనల ప్రకారం, శాసనసభ నియోజకవర్గాల సంఖ్య & ప్రనర్విభజన చేయబడుతుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» శాసనసభ నియోజక వర్గాలను పార్లమెంటు పునర్విభజిస్తుంది & సంఖ్యను కూడా నిర్ణయిస్తుంది.

» ప్రస్తుతం వివిధ రాష్ట్రాల్లోని విధానసభల సభ్యుల సంఖ్య 1971 జనాభా లెక్కల ఆధారంగా నిర్ణయించబడినవి.

» 1973లో 31వ రాజ్యాంగ సవరణ – ఈ సంఖ్యలను నిర్ణయించారు.

» 1976 : 42వ రాజ్యాంగ సవరణ – 2001 వరకూ MLA ల సంఖ్యలో ఏమార్పూ చేయరాదు.

» 2002 : 84వ రాజ్యాంగ సవరణ – MLA ల సభ్య సంఖ్య 2026 వరకూ మార్చరాదు.

» 87వ రాజ్యాంగ సవరణ – 2001 జనాభా లెక్కల ఆధారంగా నియోజకవర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణ తర్వాత మొదటగా కర్ణాటక అసెంబ్లీకి ఎన్నికలు నిర్వహించారు.

» అత్యధిక MLA ల సంఖ్యలుగల రాష్ట్రాలు:

ఉత్తర ప్రదేశ్ – 403
ఆంధ్రప్రదేశ్ – 294
ప. బెంగాల్ – 294
మహారాష్ట్ర – 288

» అతి తక్కువ MLA ల సంఖ్యలు గల రాష్ట్రాలు:

సిక్కిం – 32
గోవా – 40
మిజోరాం – 40

* ఢిల్లీ శాసనసభలో 70 స్థానాలు, పాండిచ్చేరి శాసనసభలో 30 స్థానాలు.

» AP విధానసభకు నేటివరకూ 13 సార్లు ఎన్నికలు జరిగాయి.

» AP విధానసభకు ఒకే ఒకసారి మధ్యంతర ఎన్నికలు [1983లో] జరిగాయి.

» ప్రస్తుతం AP విధానసభలో SC లకు కేటాయించిన స్థానాల సంఖ్య : 48
ST లకు " " : 19

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్ర శాసనసభలకు పోటీచేయు అభ్యర్థులకు వర్తించే అర్హతలు:
పార్లమెంటుకు పోటీచేయు అభ్యర్థులయొక్క అర్హతలు ఒకేవిధంగా వర్తిస్తాయి.

» రాష్ట్ర శాసనసభకు పోటీ-చేయాలంటే ఆ రాష్ట్రంలో ఓటరుగా నమోదై ఉండాలి.

» శాసనసభకు పోటీచేయు సాధారణ అభ్యర్థులు 10,000/- డిపాజిట్టును; 133
SC, ST అభ్యర్థులు 5,000/- డిపాజిట్లను చెల్లించాలి.

» పోలయి చెల్లిన ఓట్లలో 1/6 వంతు ఓట్లను పొందినవారే డిపాజిట్టును తిరిగి పొందగలరు.

» లోకసభకు పోటీ-చేయు అభ్యర్థుల ఎన్నికల వ్యయం: 25,00,000/- కాగా
MLA గా " " " : 15,00,000/-

» 333 అధికరణ – విధానసభలకు గవర్నర్ ఒక ఆంగ్లో-ఇండియన్‌ను నియమించవచ్చు.

» ప్రస్తుత AP విధానసభలో నామినేటెడ్ సభ్యులు: క్రిస్టియానా లోబోస్

» 187 అధికరణ – శాసనసభ సభ్యుల హాజరును గూర్చి శాసనసభ నిర్ణయిస్తుంది.

» 188 అధికరణ – శాసనసభ సభ్యులు గవర్నర్ సమక్షంలోగానీ వారిచే నియమించబడ్డ అధికారి సమక్షంలోగానీ ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» 189 అధికరణ – శాసనసభ సమావేశాల నిర్వహణకు సంబంధించిన 'కోరం'ను గురించి వివరిస్తున్నది. అదేవిధంగా శాసనసభలో ఏదైనా అంశంపై ఓటింగులు సమానమైనప్పుడు సభాధిపతులు తమ నిర్ణాయకపు ఓటును వినియోగిస్తారు.

» విధానసభ నూతన సమావేశాలకు గవర్నర్ చే నియమించబడే ప్రొటెం స్పీకర్ అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» MLA లు ప్రొటెం స్పీకర్ సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» MLA లచే ఎన్నుకోబడే స్పీకర్ పోటీకాని ఎడల Dy. స్పీకర్ సమావేశాధ్యక్షులు.

» భారతంలో అత్యధికకాలం విధానసభ స్పీకరుగా పనిచేస్తున్న వారు:
అబ్దుల్ హకీమ్ అలీమ్ [ప. బెంగాల్ – 1985 నుండి ప్రస్తుతం]

» విధానసభకు మనదేశంలో మొదటి మహిళా స్పీకర్: ం
శ్రీమతి షానోమీ [హర్యానా]

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» భారత-చరిత్రలో స్పీకరగా కాస్టింగ్ వినియోగించుకున్న ఏకైక వ్యక్తి:
A.C. జోస్ [కేరళ - 7 సార్లు]

» AP మొదటి విధానసభ స్పీకర్: అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు

» ఆంధ్రరాష్ట్ర శాసనసభ మొదటి స్పీకర్: N. వెంకట్రామయ్య

» " " చివరి స్పీకర్: లక్ష్మీనరసింహం దొర

» హైదరాబాద్ రాష్ట్ర ఏకైక స్పీకర్: కాశీనాథ్ వైద్య

» AP విధానసభకు మహిళా స్పీకరగా పని చేసిన ఏకైక వ్యక్తి: శ్రీమతి ప్రతిభా భారతి

» AP " ప్రస్తుత స్పీకర్: నల్లారి కిరణ్‌కుమార్ రెడ్డి (పీలేరు - చిత్తూరు)

» " " Dy. స్పీకర్: నాదెండ్ల మనోహర్ [తెనాలి - గుంటూరు]

విధానపరిషత్:

» 171 అధికరణ - విధాన పరిషత్‌లను గూర్చి తెలియజేస్తున్నది.

» 169 అధికరణ - ఒక రాష్ట్రంలో విధానపరిషత్‌ను ఏర్పాటుచేయాలన్నా, రద్దు చేయాలన్నా విధానసభ 2/3 వంతు మెజార్టీతో తీర్మానం ఆమోదించి పంపిన తర్వాత పార్లమెంటు సాధారణ మెజార్టీతో రాష్ట్ర అభిప్రాయాన్ని అనుసరించి నిర్ణయిస్తుంది.

» విధానపరిషత్ సభ్యులు 5 పద్ధతుల ద్వారా ఎన్నికవుతున్నారు.

» విధాన పరిషత్‌ను ఎగువసభ లేదా ద్వితీయసభ అంటారు.

» పరిషత్ సభ్యుల సంఖ్యను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» 1950 ప్రజాప్రాతినిధ్య-చట్టం - విధాన పరిషత్ సభ్యుల సంఖ్య కనిష్ఠంగా 40, గరిష్ఠంగా విధానసభ సభ్యుల సంఖ్యలో 1/3 వంతుకి మించరాదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» వివిధ విధానపరిషత్ సభ్యుల సంఖ్యలు:

UP — 108

AP — 90

మహారాష్ట్ర — 78

బీహార్ — 75

కర్ణాటక — 63

J&K — 36

» విధానపరిషత్ సభ్యుల్ని ఎంపిక చేసే పద్ధతి:

(i) మొత్తం సభ్యులలో 1/3 వంతు మందిని రాష్ట్ర విధానసభ సభ్యులు సైద్ధాంతిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిపై ఎన్నుకుంటారు.

* మన రాష్ట్రంలో MLA లచే ఎన్నుకోబడే MLC ల సంఖ్య — 31

* ఎగువసభ సభ్యుల్ని, దిగువసభ సభ్యుల్ని ఎన్నుకునే పద్ధతి నార్వే నుండి తీసుకొన్నాము.

(ii) మొత్తం సభ్యులలో 1/3 వంతు మందిని స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల ప్రతినిధులు సైద్ధాంతిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిన ఎన్నుకుంటారు.

* APలో పద్ధతిద్వారా ఎన్నికయ్యే సభ్యులు — 31

* APలో గ్రామపంచాయితీ సర్పంచులకు MLC ఎన్నికల్లో ఓటుహక్కులేదు.

* MLC ఎన్నికల్లో ఈ విషయంలో చట్టసవరణ చేసే అధికారం పార్లమెంటుకుంటుంది.

(iii) మొత్తం సభ్యులలో 1/6 వంతు మందిని రాష్ట్రగవర్నర్ నియమిస్తారు.

* Aకళలు, సాహిత్యం, సైన్స్, సామాజిక సేవ, సహకార రంగాలలో ప్రఖ్యాతి గాంచిన వారిని పరిషత్‌లో నియమిస్తారు.

* APలో 12 మందిని గవర్నర్ నియమిస్తారు.

(iv) మొత్తం సభ్యుల సంఖ్యలో 1/12 వంతుని రాష్ట్రంలోని ఉపాధ్యాయులు సైద్ధాంతిక ప్రాతినిధ్య పద్ధతిలో ఎన్నుకుంటారు.

* APలో ఈ విధంగా ఎన్నికయ్యేవారు — 8 మంది

* APలో TGT లకు ఓటుహక్కులేదు. [పైగా ప్రస్తుతం PGT లకూ ఓటుహక్కు ఉన్నది].

(v) మిగిలిన 1/12 వంతు మందిని రాష్ట్రంలోని పట్టభద్రులు ఎన్నుకుంటారు.

* APలో ఈ పద్ధతిన ఎన్నికయ్యేవారు — 8 మంది.

* డిగ్రీ పూర్తిచేసిన 3 సం. తర్వాత మాత్రమే ఓటుహక్కు కల్పిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* పైన పేర్కొన్న పద్ధతుల్లో సవరణలు చేసే అధికారం పార్లమెంటుకున్నది.
* పరిషత్‌కు పోటీ చేయాలంటే 30 సం. వయస్సుండాలి.
* పదవీకాలం & సమావేశాలు:

— 173 అధికరణ: విధానసభ కాలపరిమితి 5 సం.లు. సభను మధ్యలోనే రద్దు చేయవచ్చు. ఔతీయ అత్యవసర కాలంలో పదవీకాలం ఒక సం. అదనంగా పొడిగించవచ్చు.
— విధానపరిషత్ కాలపరిమితిపై ఎలాంటి ప్రస్తావనాలేదు.
— 1950, ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టం: పరిషత్ సభ్యుల పదవీకాలం 6 సం.లు.
— విధాన పరిషత్ మొత్తం స్థానాలు ఒకేసారి ఎన్నికలు నిర్వహించరు. సభ్యులు కూడా మొత్తం ఒకేసారి పదవీ విరమణ చేయరు.
— ప్రతీ 2 సం.లకు పరిషత్‌లోని 1/3 మంది సభ్యులు పదవీ విరమణ చేయగా అంతే సంఖ్యలో ఎన్నికలు నిర్వహిస్తారు.
— విధాన పరిషత్‌ను నిరంతర సభగాను, శాశ్వతసభగాను పేర్కొనవచ్చు.
— విధాన పరిషత్‌ను తాత్కాలిక రద్దు చేయలేరు కాని శాశ్వతంగా రద్దు చేయవచ్చు.
— విధానసభను తాత్కాలిక రద్దు చేయవచ్చు కాని శాశ్వత రద్దు చేయలేరు.
— 174 అధికరణ: రాష్ట్ర శాసనసభ సమావేశాలను పిలుపుచేసే అధికారం, దీర్ఘకాలిక వాయిదా వేయు అధికారం, విధానసభను రద్దుచేసే అధికారం గవర్నర్‌కు కలదు.
— విధానపరిషత్ సమావేశాలకు పరిషత్ సభ్యులచే ఎన్నుకోబడే వ్యక్తి ఛైర్మన్(అధ్యక్షుడు) గా వ్యవహరిస్తారు. వారు సభలో సభ్యులై ఉండాలి.
— ఛైర్మన్ సభకు హాజరుకానప్పుడు సభలోని సభ్యుల్లో ఒకరిని Dy. ఛైర్మన్‌గా ఎన్నుకోబడే వ్యక్తి అధ్యక్షత వహిస్తారు.

* AP విధాన పరిషత్ మొదటి ఛైర్మన్ – మాడపాటి హనుమంతరావు
* పరిషత్‌ను రద్దుచేయు కాలం (1985)లో ఛైర్మన్ – సయ్యద్ ముఖసర్ షా
* పరిషత్ యొక్క ప్రస్తుత ఛైర్మన్ – చక్రపాణి
  Dy. ఛైర్మన్ – మహ్మద్ జానీ
* APలో విధానపరిషత్‌కు & విధానసభలకు సభాధిపతిగా పనిచేసిన ఏకైక వ్యక్తి:
  పీడితుల రంగారెడ్డి

www.ourstudycircle.in
GNV XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknag
HYDERABAD-500 029.
Cell : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* విధానపరిషత్‌కు పోటీచేయు అభ్యర్థులకూడా 15,000/- & 7,500/- గానే డిపాజిట్‌చేయాలి.

» విధానసభ స్పీకర్, Dy. స్పీకర్‌లపై అవిశ్వాస తీర్మానం సమయంలో వారు అధ్యక్షత వహించరాదు. కేవలం సభ్యులుగా ఓటు మాత్రమే వేస్తారు, సమాధానాలు చెప్పవచ్చు.

» విధానపరిషత్ చైర్మన్, Dy. చైర్మన్‌ల విషయంలో ఇదే వర్తిస్తుంది. 13

AP విధానపరిషత్:

» 1958 లో మొదటిసారిగా పరిషత్‌ను AP లో బూర్గులరామకృష్ణారావు ప్రారంభించారు.

» 1985 లో విధానపరిషత్‌ను NTR ప్రభుత్వకాలంలో రద్దుచేశారు.

» 2005 లో AP విధానసభ ఆమోదించిన తీర్మానాన్నిఅనుసరించి 2006 లో పార్లమెంటు తిరిగి ఏర్పాటుకు తీర్మానం చేసింది.

» 2007 లో విధానపరిషత్‌ను తిరిగి పునరుద్ధరించారు.

» 2007 లో విధానపరిషత్[AP] పునరుద్ధరించుటకు తీర్మానం ప్రవేశపెట్టినవారు, 1985 లో రద్దుకోసం పార్లమెంటులో తీర్మానం ప్రవేశపెట్టినది ఒక్కరే కావడం గమనార్హం.

— H.R. భరద్వాజ్ [కేంద్ర న్యాయశాఖామంత్రి]

జీతభత్యాలు:

» MLA, MLC ల నెలసరి వేతనం: 5,000/-. కాగా ఇతర అలవెన్సులతో కలిపి 45,000/- గా పొందుతారు.

శాసనసభ ముఖ్య అధికారాలు:

» రాష్ట్ర పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలు రూపొందించుట.

» రాష్ట్ర జాబితాలోనూ, ఉమ్మడి జాబితాలోనూ ఉన్న అంశాలపై శాసనాలు చేస్తుంది.

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వంపై అదుపును కలిగిఉంటుంది.

» రాష్ట్ర మంత్రిమండలి, HM శాసనసభ్యుల జీతభత్యాలను నిర్ణయిస్తుంది.

» స్థానిక సంస్థలకు సంబంధించిన చట్టాలను రూపొందిస్తుంది.

» బడ్జెట్‌తో సహా అన్ని రకాల ఆర్థిక విధానాలను ఆమోదిస్తుంది.

» 365 అధీకరణ — రాష్ట్ర శాసనసభ చట్టం చేయనిదే రాష్ట్రంలో పన్నులు విధించరాదు.

» రాష్ట్రపతి, రాజ్యసభ సభ్యుల ఎన్నికల్లో పాల్గొంటుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాజ్యాంగ సవరణాప్రక్రియ 3 వ పద్ధతిలో పొందుపుంది.
» రాష్ట్రంలో ఎన్నికలకు సంబంధించిన చట్టాలకు సవరణలు చేస్తుంది.
» రాష్ట్రస్థాయిలో వెనుకబడిన వర్గాలకు కల్పించే ప్రత్యేక రిజర్వేషన్లపై చట్టాలను రూపొందిస్తుంది.
» రాష్ట్రంలో ఉన్నత ప్రజాస్వామ్యాయ వేదికగా పనిచేస్తుంది.
* పొన్ను పెంటుతో పోల్చినప్పుడు రాష్ట్ర శాసనసభ ఎలాంటి న్యాయాధికారాలూ కలిగి ఉండదు.

విధానసభ, విధానపరిషత్ – అధికారాల మధ్య వ్యత్యాసాలు

» రాష్ట్రాల్లో ఏర్పాటుచేసే విధానసభ, విధాన పరిషత్‌ల మధ్య అధికారాల విషయంలో పరిషత్‌కు ఎలాంటి ప్రాధాన్యత లేదు.
» రాష్ట్రాలలో విధాన పరిషత్‌ను ఏర్పాటు-చేయడాన్ని వ్యతిరేకించినవారు:
– H.V. కామత్
» దేశంలో మొత్తం నిర రాష్ట్రాలలో కేవలం 6 రాష్ట్రాల్లో మాత్రమే పరిషత్‌లు కలవు.

1. రాష్ట్రప్రభుత్వం విషయంలో:

(a) విధానసభలో సాధించే మెజార్టీనుసరించి రాష్ట్రంలో ప్రభుత్వమేర్పడును.
(b) రాష్ట్ర ప్రభుత్వం విధానసభకు మాత్రమే సమిష్టి బాధ్యత వహిస్తుంది.
(c) విధానసభ అవిశ్వాస తీర్మానం ద్వారా ప్రభుత్వాన్ని అధికారం నుండి దింపేయవచ్చు.
(d) ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టే బిల్లులు విధానసభలో వీగిపోయినా, ప్రతిపక్షాలు ప్రవేశపెట్టే బిల్లులు నెగ్గినా ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.
(e) విధానసభ కోత తీర్మానాల వంటి అంశాలద్వారా రాష్ట్రప్రభుత్వాన్ని అదుపులో ఉంచగలుగుతుంది.
(f) రాష్ట్ర ప్రభుత్వ భవిష్యత్తును విధానసభ మాత్రమే నిర్ణయించగలదు. ఈ విషయంలో పరిషత్‌కు ఏ ప్రాధాన్యతా ఉండదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

(2) సాధారణ బిల్లుల విషయంలో:

» సాధారణ బిల్లుల్ని ఏ సభలోనైనా ప్రవేశపెట్టవచ్చు.
» విధానసభ ఆమోదించి పంపిన సాధారణ బిల్లులపై పరిషత్ 3 నెలల్లోగా తన నిర్ణయాన్ని తెలపాలి. 136
» విధానసభ నిర్ణయాన్ని పరిషత్ అంగీకరించినచో గవర్నర్ ఆమోదానికి పంపుతారు.
» విధానసభ పంపిన బిల్లులపై పరిషత్ 3 నెలల్లోగా తమ నిర్ణయాన్ని తెలపకపోయినా లేక తిరస్కరించినా లేక సవరణలు సూచించినా సభ తిరస్కరించినట్లుగానే భావించాలి.
» పరిషత్ తిరస్కరించిన బిల్లులు తిరిగి విధానసభకు వెళ్తాయి.
» విధానసభ సవరణలతోగానీ లేక యథాతథంగా గానీ రెండవసారి ఆమోదించి పరిషత్‌కు పంపగా ఆ బిల్లులపై పరిషత్ నెల రోజుల్లోగా నిర్ణయం తెలపాలి.
» నెలలోపల్లోగా నిర్ణయాన్ని తెలపకపోయినా లేక తిరస్కరించినా — ఆమోదించినట్లుగానే భావించి గవర్నర్ ఆమోదానికి పంపుతారు.
» భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమైనప్పుడు రాష్ట్రాలలో ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశానికి అవకాశంలేదు.
» సాధారణ బిల్లుల్ని విధానపరిషత్ 4 నెలల వరకు నిలిపివేయగలుగుతుంది.

(3) ఆర్థిక బిల్లుల విషయంలో:

» ఏ బిల్లు ఆర్థికమైనదో కానిదో విధానసభ స్పీకర్ నిర్ణయిస్తారు.
» గవర్నర్ అనుమతితో ఆర్థికబిల్లులు మొదటి విధానసభలోనే ప్రవేశపెట్టాలి.
» విధానసభ ఆమోదించి పంపిన ఆర్థిక బిల్లులపై పరిషత్ 14 రోజుల్లోగా తన నిర్ణయం తెలపాలి లేనిచో ఆమోదించినట్లుగానే పరిగణించబడును.
» ఆర్థిక బిల్లుల్ని పరిషత్ తిరస్కరించినా లేక సవరణలు సూచించినా విధానసభ 2వసారి ఆమోదించినచో పరిషత్‌కు పంపకుండానే గవర్నర్ ఆమోదానికి పంపవచ్చును.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఆర్థిక బిల్లుల్ని వీటో-చేసేందు అధికారం గవర్నర్‌కూ లేదు.

» ఆర్థిక బిల్లులపై విధానసభ తిరుగులేని ఆధిక్యతను కలిగి ఉంటుంది.

(4) రాజ్యాంగ సవరణల విషయంలో:

» భారత రాజ్యాంగ సవరణా ప్రక్రియలో అనుసరించే 3వ పద్ధతిలో రాష్ట్రాల ఆమోదం అనగా రాష్ట్ర శాసనసభల ఆమోదం. రాష్ట్ర శాసనసభల ఆమోదం అనగా విధానసభల ఆమోదంగానే పరిగణిస్తారు.

» విధాన పరిషత్తులకు సవరణా ప్రక్రియలో పాల్గొనే అవకాశం లేదు.

(5) ఎన్నికలలో:

» రాష్ట్రపతి నెన్నుకునే 'ఎలక్టోరల్ కాలేజి'లో MLA లు మాత్రమే సభ్యులు. MLC లకు వీటు హక్కు లేదు.

» రాజ్యసభ సభ్యులను MLA లు మాత్రమే ఎన్నుకుంటారు.

» విధాన పరిషత్ సభ్యుల్ని ఎన్నుకునే అధికారం MLA లకు కలదు.

* MP లను ఎన్నుకోగలిగే [రాజ్యసభ & లోకసభ] అవకాశం MLA లకు మాత్రమే కలదు.

(6) విధానపరిషత్ భవిష్యత్తుపై నిర్ణయం:

» ఒక రాష్ట్రంలో విధానపరిషత్‌ను ఏర్పాటు-చేయాలన్నా, రద్దు-చేయాలన్నా విధాన సభ తీర్మానం ముఖ్యమైనది.

» ఈ తీర్మానాన్ననుసరించి పార్లమెంటు తీర్మానం చేస్తుంది.

» విధానపరిషత్ భవిష్యత్తును నిర్ణయించగలిగేది విధానసభ.

* రాష్ట్రంలో మంత్రి పదవులు-చేపట్టినప్పుడు MLA, MLC లకు సమానమైన అవకాశం ఉంటుంది.

* మంత్రి పదవులు-చేపట్టిన MLA లు, MLC లు ఉభయ సభల్లోనూ సమువేశాలకు పాల్గొనవచ్చు, చర్చల్లో భాగస్వాములు కావచ్చు, బిల్లులు ప్రవేశపెట్టవచ్చు. కానీ 117 అధికరణ- వారు ఏ సభకు-చెందిన సభ్యులైతే ఆ సభలోనే వీటు హక్కు వినియోగించుకోవాలి.

» జీత భత్యాల విషయంలో, MLA, MLC లుగా పోల్చదగిన విషయంలో ఉభయ సభల సభ్యులకు సమానావకాశాలుంటాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రపతి యొక్క 'Absolute వీటో' ను రద్దు చేయు అధికారం రాష్ట్ర శాసనసభలకు ఉండదు.

» శాసనసభ ఆమోదించిన బిల్లులను గవర్నర్ 200 అధికరణ ప్రకారం (1) రాష్ట్రపతి ఆమోదానికై కేంద్రానికి పంపవచ్చును. రాష్ట్రపతి తిరస్కరించి వెనక్కి పంపినప్పుడు అవే బిల్లుల్ని శాసనసభ 2వ సారి ఆమోదించి రాష్ట్రపతికి పంపినప్పటికీ వారు తప్పనిసరిగా ఆమోదించాల్సిన అవసరం లేదు.

» 31(A) అధికరణ — రాష్ట్రంలో ఆస్తుల జాతీయానికి సంబంధించిన ఏ బిల్లులనైనా రాష్ట్రపతి అనుమతితో మాత్రమే శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టాలి.

» అంతరాష్ట్ర వ్యాపార వాణిజ్యంపై ప్రభావాన్ని చూపే పన్నుల చట్టాలను రాష్ట్ర శాసనసభలు ఆమోదించినచో రాష్ట్రపతి ఆమోదాన్ని తప్పనిసరిగా పొందాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

హైకోర్టు

» రాష్ట్రాల్లో H.C లు ఉన్నత న్యాయస్థానాలు.

» హైకోర్టు అనే అంశం కేంద్ర జాబితాలో ఉన్నది.

» 214 అధికరణ – హైకోర్టుల గురించి తెలియజేస్తున్నది.

» 1861, కౌన్సిల్ చట్టాన్ననుసరించి 1862 లో మొదట కలకత్తాలో, తర్వాత మద్రాస్, బాంబాయి H.C లను ఏర్పాటుచేశారు.

» 1866 లో అలహాబాద్ హైకోర్టు ఏర్పాటుచేశారు.

» ఒక రాష్ట్రంలో H.C లను ఏర్పాటుచేసే అధికారం పార్లమెంటుకే ఉన్నది.

» 230 అధికరణ – ఒక రాష్ట్రం ఏ కోర్టు హైకోర్టు పరిధిలోకి వచ్చేది పార్లమెంటు చట్టం ద్వారా నిర్ణయిస్తుంది.

» 231 అధికరణ – రెండు అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రాలకు ఒక H.C ఏర్పాటుచేయొచ్చు.

» 241 అధికరణ – కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల్లో ప్రత్యేక H.C లను ఏర్పాటుచేయవచ్చు.

* 1966 లో ఢిల్లీలో ప్రత్యేక H.C ను ఏర్పాటు చేశారు.

ప్రత్యేక H.C కల్గిలేని ఏకైక కేంద్రపాలిత ప్రాంతం ఢిల్లీ.

» 1954 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు గుంటూరులోను,
1956 లో AP-H.C ను హైదరాబాద్‌లోను ఏర్పాటుచేశారు.

నిర్మాణం:

» ఒక రాష్ట్ర H.C లో CJ తోపాటు కొందరు ఇతర న్యాయమూర్తులుంటారు: [216 వ అధికరణ].

» న్యాయమూర్తుల సంఖ్యను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

» భారతంలో అత్యధికంగా H.C న్యాయమూర్తుల్ని కలిగిలేని రాష్ట్రం: UP హైకోర్టు [57]

» అతితక్కువ న్యాయమూర్తులుగల హైకోర్టు: సిక్కిం [3+1]

» హైకోర్టుల న్యాయమూర్తుల సంఖ్య నిర్ణయించేటప్పుడు రాష్ట్ర జనాభా, వైశాల్యం, కేసుల సంఖ్య ఆధారం.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» AP-H.C ను ఏర్పాటు చేసినప్పుడు గల న్యాయమూర్తుల సంఖ్య : [11+1]

ప్రస్తుత సంఖ్య : [26+1]

» AP-H.C కు అనుమతించబడ్డ గరిష్ఠ సంఖ్య : 47

ప్రస్తుతం పనిచేస్తున్నవారు : 31+1+2 అడహాక్ న్యాయమూర్తులు

న్యాయమూర్తుల నియామకం :

» భారత రాష్ట్రపతి H.C న్యాయమూర్తుల్ని నియమిస్తారు.

» రాష్ట్రపతి న్యాయమూర్తుల నియామకం సందర్భంగా వీరిని సంప్రదిస్తారు.

(a) S.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి నేతృత్వంలోని 'కొలీజియం'

(b) ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్

(c) రాష్ట్ర H.C ప్రధాన న్యాయమూర్తి

* 1993 లో 1st Judges కేసులోను, 1998 2nd Judges కేసులోను S.C CJI నేతృత్వంలోని కొలీజియాన్ని తప్పనిసరిగా సంప్రదించాలని తీర్పునిచ్చింది.

* CJI & S.C లోని ఇద్దరు సీనియర్ న్యాయమూర్తులు కొలీజియంగా ఉంటారు.

* 1998 2nd Judges కేసులో S.C కొలీజియాన్ని విస్తరించాలని అనగా CJI తోపాటు 4 గురు ఇతర న్యాయమూర్తులుండాలని సూచించింది.

అర్హతలు :

- భారత పౌరుడై ఉండాలి.
- న్యాయాధికారిగా [సహాయ కోర్టు జడ్జి లేదా ట్రిబ్యునల్ లో పనిచేసిన అనుభవం] పనిచేసిన అనుభవం ఉండాలి. [లేదా]
- కనీసం 10 సం.లకు తగ్గకుండా H.C స్థాయిలో న్యాయవాదిగా పనిచేసియుండాలి.
- రాష్ట్రపతి ఈ విషయంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం యొక్క సలహాలు, సూచనలను తప్పనిసరిగా స్వీకరిస్తారు.
- న్యాయమూర్తుల నియామక సందర్భంగా కనిష్ఠ వయస్సు గూర్చి ఎలాంటి ప్రస్తావనా లేదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- న్యాయమూర్తుల పదవీ విరమణకు గరిష్ఠ వయస్సు 62 సం॥లు.
- వయస్సు విషయంలో మార్పులు చేసే అధికారం పార్లమెంటుకు కలదు.
- ఆ కమిషన్ పదవీ విరమణ వయస్సును 64 సం॥లకు పెంచాలని సూచించింది.

* H.C న్యాయమూర్తులు తమ రాజీనామా పత్రాన్ని రాష్ట్రపతికివ్వాలి.

» 218 అధికరణ – తొలగింపు

- H.C న్యాయమూర్తులను తొలగించటంలో S.C న్యాయమూర్తులకు వర్తించే అంశాలే ఉంటాయి.
- అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన వంటి కారణాలపై H.C న్యాయమూర్తిని తొలగించొచ్చు.
- పార్లమెంటులోని ఉభయసభలు వేర్వేరుగా 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో తీర్మానాన్ని ఆమోదిస్తే రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.
- ఈ తీర్మానాన్ని రాజ్యసభలో ప్రవేశపెట్టాలంటే 50 మంది సభ్యులు / నోటీస్‌పై సంతకాలు చేయాలి. లోక్‌సభలో అయితే 100 మంది సంతకాలు చేయాలి.
- ప్రస్తుతం కలకత్తా హైకోర్టుకు చెందిన సౌమిత్రసేన్ పైన, [redacted] హైకోర్టు CJ గా నియమించబడ్డ పి.డి. దినకరన్ పైన రాజ్యసభలో తొలగింపు తీర్మానాలు పెండింగ్‌లో ఉన్నాయి.

ప్రమాణ స్వీకారం :

» 219 అధికరణ – H.C ప్రధాన, ఇతర న్యాయమూర్తులు గవర్నర్ సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేస్తారు.

అడహాక్ న్యాయమూర్తులు :

» 223 అధికరణ – రాష్ట్రపతి ఏ H.C కైనా లేదా ఏ H.C లోనైనా CJ పదవి ఖాళీగా వున్న సందర్భంలో తాత్కాలిక ప్రధాన న్యాయమూర్తిని నియమిస్తారు.

* 1965 నుండి ఏ న్యాయ CJ ను కూడా వారి స్వంత రాష్ట్ర హైకోర్టులో CJ గా నియమించరాదని నిర్ణయించారు.

» 224 అధికరణ – తాత్కాలిక (అడహాక్), సాధారణ న్యాయమూర్తులనూ నియమించుకోవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రపతి ఆ రాష్ట్ర హైకోర్టు CJ ను సంప్రదించి వీరిని నియమిస్తారు. వీరి పదవీకాలం 62 సం.లు. సాధారణ న్యాయమూర్తులు పొందే సౌకర్యాలన్నీ వీరికి ఉంటాయి.

* ప్రస్తుతం మనదేశంలో అడహాక్ న్యాయమూర్తులను నియమించబడేవారిని తదనంతర కాలంలో శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా నియమించడం ఒక సాంప్రదాయం.

» 224(A) అధికరణ - H.C లో రిటైరైన న్యాయమూర్తులను ఏవైనా ప్రత్యేక కేసుల విచారణ సందర్భంగా కోర్టుకు హాజరుకావాలని కోరవచ్చును.

» H.C - CJ ను సంప్రదించి రాష్ట్రపతి నిర్ణయం తీసుకుంటారు.

జీతభత్యాలు:

» 221 అధికరణ - H.C న్యాయమూర్తుల జీతభత్యాలను పార్లమెంట్ నిర్ణయిస్తుంది. ఈ జీతభత్యాలు IT పరిధిలోకి రావు. వీటిపై పార్లమెంట్‌తో ఓటింగ్‌కు పెట్టరాదు.

» H.C న్యాయమూర్తులు పదవిలో ఉన్నప్పుడు ఆ రాష్ట్ర సంఘటిత నిధినుండి జీతభత్యాలు పొందగా, పదవి విరమణ తర్వాత కేంద్ర సంఘటిత నిధినుండి పెన్షన్ పొందుతారు.

» అర్థిక అత్యవసర కాలంలో తప్ప ఏ సందర్భంలోనూ వారి జీతభత్యాల్లో కోతవిధించరాదు.

» ప్రస్తుతం H.C - CJ వేతనం: 90,000/-

ఇతర న్యాయమూర్తుల వేతనం: 80,000/-

బదిలీలు:

» 222 అధికరణ - H.C న్యాయమూర్తులను, CJ లను ఒక H.C నుండి మరొక H.C కు రాష్ట్రపతి బదిలీ చేస్తారు.

» H.C న్యాయమూర్తుల బదిలీ సందర్భంగా రాష్ట్రపతి క్రింది వారిని సంప్రదిస్తారు.

- CJI పేర్కొన్నటువంటి కాలపరిమితం;
- బదిలీ చేయబడే రాష్ట్ర హైకోర్టు CJ ను;
- నియామకం పొందే రాష్ట్ర H.C - CJ ను;

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» న్యాయమూర్తిని బదిలీ చేసేటప్పుడు సొంత రాష్ట్రంలో పనిచేయకుండా ఇతర రాష్ట్రాల్లో పనిచేసేవారికి ప్రత్యేక అలవెన్సులివ్వాలని 1970లో జీతభత్యాలు-అలవెన్సుల చట్టంలో పేర్కొన్నారు.

» కొలీజియం యొక్క సలహాకు భిన్నంగా న్యాయమూర్తుల బదిలీ జరిగినప్పుడు ఆ న్యాయమూర్తులు S.C ను సంప్రదించవచ్చును.

» 219 అధికరణ- H.C న్యాయమూర్తులు పదవీవిరమణ చేసిన తర్వాత వారు పనిచేసిన H.C ల యందు న్యాయవాద వృత్తిని చేపట్టరాదు.

ఇతర H.C లలోగానీ, S.C లోగానీ న్యాయవాద వృత్తిని చేపట్టవచ్చును.

* తాత్కాలిక న్యాయమూర్తులు ఈ నిబంధన వర్తించదు.

హైకోర్టు అధికారాలు:

» రాజ్యాంగ నిర్మాతలు S.C యొక్క అధికారాలకు కల్పించిన ప్రాధాన్యతను H.C లకు కల్పించలేదు.

» విశేషాధికార పరిధి కూడా పేర్కొనబడలేదు.

» 225 అధికరణ - H.C అధికారాల పరిధిని తెలియజేస్తున్నది.

(a) వివాహం, విడాకులు, వారసత్వం అంశాల్లో ఒరిజినల్ అధికారాల పరిధి కలదు.

(b) MLA, MLC లు & MP ఎన్నికల వివాదాలను హైకోర్టే విచారిస్తుంది.

(c) ఆస్తి, ఆర్థిక వ్యవహారాల్లో వివాదాలను విచారిస్తుంది.

(d) ప్రాణాళికల సంరక్షణ, ఉల్లంఘనలో ఒరిజినల్ అధికారాన్ని కలిగివుంటుంది.

(e) రాష్ట్రంలోని దిగువ న్యాయస్థానాలనుండి వచ్చే అన్నిరకాల అప్పీళ్లను విచారిస్తుంది.

Court of Record (అనుస్మారికలు):

» 215 అధికరణ - H.C యొక్క Court of Record అధికారాన్ని తెలుపుతుంది.

» H.C వివిధ కేసుల్లో ఇచ్చిన తీర్పులను వివిధ వివాదాలలో ఆధారంగా చూపించే సాక్ష్యాలను రికార్డు రూపంలో భద్రపరచడమే Court of Record.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» Court of Record స్వాధారణ శాసనం వంటిది. దీనిని ధిక్కరించినచో కోర్టు ధిక్కరణ నేరంగా పరిగణించబడుతుంది.

» రాష్ట్రంలోని దిగువ న్యాయస్థానాలన్నీ H.C తీర్పులను గౌరవించి అమలుచేస్తాయి.

140

రిట్ల అధికారపరిధి:

» 226 అధికరణ – H.C రిట్లను జారీచేస్తుంది.

» H.C రిట్ల అధికార పరిధి, S.C రిట్ల అధికార పరిధికంటే విస్తృతమైనది.

» S.C కేవలం ప్రా. హక్కుల సంరక్షణ & అమలుకోసం మాత్రమే రిట్లను జారీచేస్తుంది.

» H.Cలు ప్రా. హక్కుల సంరక్షణతో పాటు రాష్ట్రప్రభుత్వ శాసనాల, జీవోల నోటిఫికేషన్ల, By Laws ల యొక్క అమలుకోసంకూడా రిట్లను జారీచేస్తుంది.
↳ ఇతర సంబంధాలు

» దిగువ న్యాయస్థానాలపై అధిక్షత:

» 227 అధికరణ – H.C దిగువన్యాయస్థానాలపై అజమాయిషీ కలిగిఉంటుంది.

» న్యాయవాద వృత్తి, కేసుల సత్వర విచారణ, న్యాయస్థానాల పనివిధానానికి సంబంధించిన మార్గదర్శక సూత్రాల్ని H.C జారీచేస్తుంది. వాటిని క్రింది కోర్టులు తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

» H.C నుండి ప్రతీ జిల్లాకు ఒక Portfolio జడ్జిను H.C ఏర్పాటుచేస్తుంది. వారు దిగువ న్యాయస్థానాల పనివిధానంపై నియంత్రణ కలిగిఉంటారు.

» దిగువ న్యాయస్థానాల నియామకంలోను, బదిలీలలోను, పదోన్నతుల విషయంలోను H.Cల నిర్ణయాలు ముఖ్యపాత్ర పోషిస్తాయి.

» 228 అధికరణ – దిగువ న్యాయస్థానాల్లో విచారణ జరుగుతున్న కేసులను తనకు బదిలీచేయించుకునే అధికారం H.Cకు ఉన్నది.

» 233 అధికరణ – జిల్లా సెషన్స్ కోర్టు న్యాయమూర్తులను రాష్ట్ర గవర్నర్ H.C సిఫారసు మేరకు తప్పనిసరిగా సంప్రదించి నియమిస్తారు.

సంబంధిత నియామకం:

» 229 అధికరణ – రాష్ట్ర H.Cలలో పనిచేసే సిబ్బంది నియామకంలోను, వారి సర్వీసు నియమ నిబంధనలు, ప్రక్రియాపరమైన చర్యల విషయంలోను H.Cలు సంపూర్ణ అధికారం కలిగిఉంటాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* H.C లోని ఉద్యోగుల సర్వీసులపై వచ్చే వివాదాలు పరిపాలనా ట్రిబ్యునల్ పరిధిలోకి రావు. H.C మాత్రమే విచారించి తీర్పులనిస్తుంది.

న్యాయసమీక్షాధికారం:

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం & రాష్ట్ర శాసనసభల శాసనాలు, పరిపాలనా చర్యలు రాజ్యాంగ బద్ధంగా ఉన్నవి, లేనిదీ సమీక్షించి, రాజ్యాంగ విరుద్ధమైతే అని చెల్లవని తీర్పునిచ్చే న్యాయసమీక్షాధికారం H.Cలకు ఉన్నది.

* భారత్‌లో H.C న్యాయమూర్తిగా పనిచేసిన మొదటి మహిళ – శ్రీమతి అన్నాచాండీ [కేరళ]
* మొదటి మహిళా CJ – శ్రీమతి లీలాసేథ్ [HP]
* A.P.H.C మొదటి CJ – కోకా సుబ్బారావు
* A.P. H.C ప్రస్తుత CJ – నిస్సార్ అహ్మద్ కక్రు [J&K]
* A.P.H.C.లో మొదటి మహిళా CJ – జస్టిస్ అమరేశ్వరి
* A.P.H.C లో ఇతర మహిళా న్యాయమూర్తులు – K.V. వరాలతి
  మీనాకుమారి
  రోహిణి
* దేశంలో మొట్టమొదటిసారిగా మహిళా ధర్మాసనం ఏర్పాటుచేసినది – A.P హైకోర్టు
  [మీనాకుమారి మరియు రోహిణిలతో మహిళా ధర్మాసనం]

* రాష్ట్ర రాజధానిని వదిలి మరోచోట శాసనసభ సమావేశం నిర్వహించిన ఏకైక రాష్ట్రం: కర్ణాటక [బెళగాం]

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

క్ర.సం.	H.C పేరు	ప్రధానకేంద్రం	పరిధి	బెంచ్
1.	J&K హైకోర్టు	→ శ్రీనగర్	→ J&K	—
2.	హిమాచల్ ప్రదేశ్	→ సిమ్లా	→ HP	—
3.	చండీఘర్	→ చండీఘర్	→ హర్యానా, పంజాబ్, చండీఘర్ (కే.పా.ప్రా)	—
4.	రాజస్థాన్	→ జోధ్‌పూర్	→ రాజస్థాన	→ జైపూర్
5.	గుజరాత్	→ అహ్మదాబాద్	→ గుజరాత్	—
6.	బొంబాయి	→ బొంబాయి	→ మహారాష్ట్ర, గోవా, డయ్యు డామన్, దాద్రా నగర్ హవేలీ	పనాజీ, ఔరంగాబాద్, నాగ్‌పూర్
7.	కర్ణాటక	→ బెంగుళూరు	→ కర్ణాటక	—
8.	కేరళ	→ ఎర్నాకులం	→ కేరళ, లక్షద్వీప్	—
9.	మద్రాస్	→ మద్రాస్	→ తమిళనాడు, పాండిచ్చేరి	—
10.	ఆంధ్రప్రదేశ్	→ HYD	→ ఆంధ్రప్రదేశ్	—
11.	ఒరిస్సా	→ కటక్	→ ఒరిస్సా	—
12.	ఛత్తీస్‌గఢ్	→ బిలాస్‌పూర్	→ ఛత్తీస్‌గఢ్	—
13.	అలహాబాద్	→ అలహాబాద్	→ ఉత్తరప్రదేశ్	→ లక్నో
14.	మధ్యప్రదేశ్	→ జబల్‌పూర్	→ మధ్యప్రదేశ్	→ గ్వాలియర్, ఇండోర్
15.	ఉత్తరాఖండ్	→ డెహ్రాడూన్	→ ఉత్తరాఖండ్	—
16.	ఢిల్లీ	→ ఢిల్లీ	→ ఢిల్లీ	—
17.	జార్ఖండ్	→ రాంచీ	→ జార్ఖండ్	—
18.	పాట్నా	→ పాట్నా	→ బీహార్	—
19.	కలకత్తా	→ కోల్‌కతా	→ ప.బెంగాల్, అ.నీ.దీవులు	→ పోర్ట్ బ్లెయిర్
20.	సిక్కిం	→ గాంగ్‌టక్	→ సిక్కిం	—
21.	గౌహతి	→ గౌహతి	→ అస్సాం, మేఘాలయ, త్రిపుర, నాగాలాండ్, మిజోరాం, మణిపూర్, అరుణాచల్‌ప్రదేశ్	→ కోహిమా (అగర్తల, ఐజ్వాల్, షిల్లాంగ్, ఇంఫాల్ లలో సర్క్యూట్)

* అరుణాచల్‌ప్రదేశ్‌లో బెంచ్‌లేదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జమ్మూ & కాశ్మీరకు ప్రత్యేక స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి

[370 వ అధికరణ]

- 152 అధికరణాల ఇతర రాష్ట్రాలతోపాటు J&K పేరును ప్రస్తావించలేదు.
- రాజా హరిసింగ్ [J&K సంస్థానాధీశుడు] 1947 అక్టోబర్ 26న కాశ్మీర్ విలీన పత్రంపై సంతకాలు చేశారు.
- 370 అధికరణ – కాశ్మీర్ ప్రత్యేక రాజ్యాంగాన్ని ఏర్పాటుచేసుకోవచ్చు.
- 1951 లో J&K రాజ్యాంగ పరిషత్ సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కు ప్రాతిపదికగా ఎన్నుకోవడం ద్వారా ఏర్పడింది.
- 1957 జనవరి 26 J&K రాజ్యాంగం అమల్లోకి వచ్చింది.
- J&K రాజ్యాంగంలో 138 అధికరణలు, 8 భాగాలు కలవు.
- J&K రాజ్యాంగాన్ని ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో సవరిస్తుంది. ఈ అధికారం పార్లమెంటుకు లేదు.
- భారత రాష్ట్రపతికి 123 అధికరణ ప్రకారం, ఆ రాష్ట్రానికి వర్తించే ఆర్డినెన్సులను రద్దు చేసే అధికారమున్నది.
- ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ ప్రత్యేక తీర్మానాన్ననుసరించి, 370 అధికరణ ప్రకారం, ఆ రాజ్యాంగాన్ని రద్దుచేయు అధికారం రాష్ట్రపతికి లేదు.
- J&K భూభాగంలో లేక సరిహద్దుల్లో ఎలాంటి మార్పులు చెయ్యాలన్నా భారత పార్లమెంటు ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ ఏకాభిప్రాయంతో మాత్రమే చేయగలదు.
- J&K విషయంలో అవశిష్ట అధికారాలు ఆ రాష్ట్ర శాసనసభకు చెందుతాయి.
- రాజ్యాంగంలోని ప్రాథమిక హక్కులు ఆ రాష్ట్రంలో వర్తిస్తాయి.
- ఆస్తిపన్ను మినహా J&Kలో ప్రాథమిక హక్కులన్నీ కొనసాగుతున్నది.
- రాజ్యసభా ఆదేశిక సూత్రాలు, ప్రాథమిక విధులు J&Kలో వర్తించవు.
- దేశ పౌరసత్వంతోపాటు, రాష్ట్ర పౌరసత్వమూ అమల్లో ఉండటం వల్ల J&Kలో ద్వంద్వ పౌరసత్వం కలదు.
- ప్రత్యేక రాజ్యాంగం ఉన్న ఏకైక రాష్ట్రం: J&K
- 356 అధికరణ – జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి లేకుండా ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ ఆమోదంతోనే ఆ రాష్ట్రంలో అమలవుతుంది.
- 1986 నుండి రాష్ట్రపతి ఆర్డినెన్సులనుసరించి, 356 అధికరణ ద్వారా విధించే రాష్ట్రపతి పాలన ఆ రాష్ట్రానికి వర్తిస్తుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- J&K రాష్ట్రంనందుని ఇది నెక్షనను అనుసరించి ఆ రాష్ట్రపుల గవర్నర్ పాలన కూడా విధించవచ్చు.
- 360 అధికరణ – ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి J&K రాష్ట్రానికి వర్తించదు.
- 1964 వరకు ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్‌ను సదర్ ఏరియా సదర్-ఎ-రియా సదర్ అనే పేరుతో పిలిచేవారు.
- ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్‌ను నియమించేటప్పుడు రాష్ట్రపతి ఆ రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిని తప్పనిసరిగా సంప్రదించాలి.
- భారతదేశాని P.D -చట్టాలు J&Kకు వర్తించవు.
- J&K శాసనసభ ప్రత్యేకమైన P.D -చట్టాలను రూపొందించుకోవచ్చు.
- S.C జారీచేసే PILs & SLP లు ఆ రాష్ట్రానికి వర్తిస్తాయి.
- S.C అధికారాలు, CAG and CEC ల అధికారాలు J&Kకు వర్తిస్తాయి.
- 5,6 షెడ్యూళ్ల క్రింద షెడ్యూళ్ల జాతులకు, STలకు కల్పించబడ్డ ప్రత్యేక అవకాశాలు JKKకి వర్తించవు.
- 1979లో J&K రాష్ట్రం భారత్‌లో పెలుదుగా పార్టీషిరాయింపునిరోధక-చట్టాన్ని అమలుచేసింది.
- J&K గవర్నర్ ఆ రాష్ట్ర శాసనసభకు ఇద్దరు మహిళలను నియమించవచ్చు.
- J&K విధానసభ సభ్యుల సంఖ్య – 100 కాగా ప్రస్తుతం సభ్యులసంఖ్య – 76
- విధానపరిషత్ సభ్యుల సంఖ్య – 36
- 2000 సంలో J&K శాసనసభ స్వయం ప్రతిపత్తికై ప్రత్యేక తీర్మానం ఆమోదించింది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు

[8వ భాగం: 239-241 అధికరణలు]

≫ రాజ్యాంగంలోని 8వ భాగంలో వీటి గురించి పేర్కొన్నారు.

≫ 1956 లో రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ సందర్భంగా 6 కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలనేర్పాటుచేశారు.

≫ ప్రస్తుతం 7 కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలున్నాయి.

≫ 1874కు ముందు దేశంలో కొన్ని షెడ్యూల్డ్ జిల్లాలు కలవు. 1874లో వీటిని చీఫ్ కమిషనర్ పాలిత ప్రాంతాలుగా ఏర్పాటుచేశారు.

≫ 1950లో రాజ్యాంగం అమల్లోకొచ్చేనాటికి PART-C, PART-D విభాగాలలో ఈ ప్రాంతాల్ని చేర్చారు.

≫ ఫజల్ అలీ కమిషన్ సూచనలప్రకారం, 1956 లో కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలుగా మార్చారు.

≫ 239 అధికరణ – కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల పరిపాలనకు రాష్ట్రపతి పాలకులను తన ప్రతినిధులుగా నియమిస్తారు.

≫ ఈ ప్రాంతాల పరిపాలన మొత్తం కేంద్ర హోంశాఖ నియంత్రణలో ఉంటుంది

≫ 14వ రాజ్యాంగ సవరణ – 239ను అధికరణ ద్వారా పాండిచ్చేరికి ప్రత్యేక శాసనసభను ఏర్పాటుచేశారు. ప్రభుత్వసంఖ్య 30.

≫ 1991లో 70వ రాజ్యాంగసవరణ – ఢిల్లీకి ప్రత్యేక శాసనసభను ఏర్పరచుటకు 239(AA) అధికరణను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.
శాసనసభ్యుల సంఖ్య-70.

* కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలు భారత సమాఖ్య విధానంలో అంతర్భాగంకాదు. అనగా అధికారాల విభజనలో రాష్ట్రాలతో సమానంగా రాజ్యాంగంనుండి అధికారాల్ని పొందడంలేదు.

* ఢిల్లీ & పాండిచ్చేరి శాసనసభలకు భూమి, శాంతిభద్రతలు & పోలీసుల వ్యవహారాలపై చట్టాలు చేసే అధికారం లేదు.

≫ 239(AB) అధికరణ – ఢిల్లీ పరిపాలనకు సంబంధించిన అంశాలపై అంతిమ నిర్ణయం తీసుకునే అధికారం పార్లమెంటుకు కలదు.

≫ 240 అధికరణ – కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల పాలనకు రాష్ట్రపతి ప్రత్యేక నిబంధనల్ని రూపొందించవచ్చు.

≫ 241 అధికరణ – కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలకు పార్లమెంటు ప్రత్యేక H.C.లనేర్పాటుచేయవచ్చు.

≫ ప్రత్యేక కోర్టుల్ని కల్గివున్న ఏకైక కేంద్రపాలిత ప్రాంతం ఢిల్లీలో 1966 లో H.C.ను ఏర్పాటుచేశారు.

≫ 70వ రాజ్యాంగ సవరణద్వారా ఢిల్లీకి "జాతీయ రాజధాని ప్రాంత ప్రతిపత్తి" కల్పించారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

≫ 230 అధికరణ – కేంద్ర పాలితాలు ఏ H.C పరిధిలోకి వచ్చేవి పార్లమెంట్ నిర్ణయిస్తుంది

సంఖ్య	పేరు	ఏర్పడిన సం.	పాలకుడు
1.	ఢిల్లీ	1956	లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్
2.	పాలడ	—	—
2.	అండమాన్ నికోబార్ దీవులు	1956	లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్
3.	లక్షద్వీప్	1956	చీఫ్ అడ్మినిస్ట్రేటర్
4.	దాద్రానగర్ హవేలీ	1961	చీఫ్ అడ్మినిస్ట్రేటర్
5.	డయ్యు డామన్	1962	చీఫ్ అడ్మినిస్ట్రేటర్
6.	పాండిచ్చేరి	1962	లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్
7.	చండీగర్	1966	చీఫ్ కమిషనర్

143

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాజ్యాంగ - రాజ్యాంగేతర సంస్థలు

I. రాజ్యాంగ సంస్థలు

1. అటార్నీ జనరల్ [76వ అధికరణ] :

- భారతదేశంలో ఉన్నత న్యాయాధికారి అటార్నీ జనరల్.
- కేంద్రప్రభుత్వ తా ప్రధాన న్యాయసలహాదారుడు.
- రాష్ట్రపతి ATGని నియమిస్తారు.
- S.Cలో సాధారణ న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు అర్హతలున్న వ్యక్తులే అటార్నీ జనరల్‌గా నియమించబడతారు.
- రాష్ట్రపతి విశ్వాసమున్నంతవరకు ATG పదవిలో ఉంటారు.
- సాధారణంగా ATG పదవీకాలం 6/65 సం.లు.
- రాష్ట్రపతి ఎప్పుడైనా దుర్వినియోగం తొలగించవచ్చు.
- వీరి జీతభత్యాలను రాష్ట్రపతి నిర్ణయిస్తారని వేరే చెప్పనవసరం లేదు. సాధారణంగా S.C సాధారణ న్యాయమూర్తి పొందే వేతనం 90,000/- గా పొందుతారు.
- రాష్ట్రపతి ATG ద్వారా S.C యొక్క న్యాయసలహాలను పొందుతారు.
- భారత్‌లో ఏ న్యాయస్థానంలోనైనా ప్రభుత్వం తరపున వాదించే అవకాశం ఉన్నది.
- ఈ అధికరణ– ATG పార్లమెంటు సమావేశాల్లోను చర్చల్లోను పాల్గొనవచ్చు; కానీ, ఏ సభలోనూ ఓటుకర్తగా వినియోగించుకునే అవకాశం లేదు.
- భారత మొదటి అటార్నీ జనరల్ – M.C. సీతల్వాడ్
- ప్రస్తుతం భారత అటార్నీ జనరల్ – గులాం వాహనవతి

* ATGకు సహాయపడుటకు సొలిసిటర్ జనరల్ & అదనపు సొలిసిటర్ జనరల్‌ను కూడా నియమించుకోవచ్చు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

8. Advocate General [165 వ అధికరణ]:

» రాష్ట్రస్థాయిలో ప్రభుత్వానికి ఉన్నత న్యాయసలహాదారు.
» రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సలహామేరకు గవర్నర్ AG ను నియమిస్తారు.
» H.C లో న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు కావల్సిన అర్హతలున్న వ్యక్తిని AG గా నియమిస్తారు.
» గవర్నర్ విశ్వాసమున్నంతవరకూ పదవిలో కొనసాగుతారు.
» రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సలహామేరకు ఎప్పుడైనా తొలగించవచ్చు.
» H.C సాధారణ న్యాయమూర్తి పొందే వేతనాన్ని వీరికి చెల్లిస్తారు. దీనిని గవర్నర్ నిర్ణయిస్తారు.
» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం తరపున రాష్ట్రంలో ఏ న్యాయస్థానంలోనైనా తన వాదన వినిపించవచ్చు.
» 177 అధికరణ – AG రాష్ట్రశాసనసభ సమావేశాలకు హాజరుకావచ్చు & చర్చల్లో పాల్గొనవచ్చు కానీ ఓటింగ్‌లో పాల్గొనరాదు.

* AP మొదటి AG – నరసరాజు
* ప్రస్తుత AG – D.V. సీతారామమూర్తి

3. Comptroller & Auditor General [CAG]:

» CAG – [148 వ అధికరణ]
» 1976 లో Accounts విభాగాన్ని CAG పరిధినుండి వేరుచేసి ప్రత్యేక విభాగం ఏర్పాటుచేశారు.
» Accounts విభాగంలో కనీసం 10 సం.ల అనుభవంగల వ్యక్తుల్ని CAG గా నియమిస్తారు.
» రాష్ట్రపతి CAG ను నియమిస్తారు.
» రాష్ట్రపతి చేత్రాలుచే నియామకం పొంది వారి సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.
» CAG పదవీకాలం 6 లేదా 65 సం.లు.
» CAG ను అసమర్థత & దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.
» S.C & H.C న్యాయమూర్తులను తొలగించిన పద్ధతిలోనే అనగా పార్లమెంటులోని ఉభయసభలు 2/3 వంతు ప్రత్యేక మెజార్టీతో తీర్మానాన్ని ఆమోదించడం ద్వారా రాష్ట్రపతి తొలగించవచ్చు.
» కింది సందర్భాలలో రాష్ట్రపతి ఎలాంటి తీర్మానం లేకుండానే తొలగించవచ్చు.
  – దివాళా తీసినప్పుడు
  – మతిస్థిమితం కోల్పోయినప్పుడు
  – లాభాయం కాన్నిచ్చే ఇతర పనుల్ని చేపట్టినప్పుడు
  – న్యాయస్థానం దోషిగా నిర్ధారించినప్పుడు
» CAG వేతనాన్ని రాష్ట్రపతి నిర్ణయిస్తారని ఉన్నప్పటికీ S.C సాధారణ న్యాయమూర్తికి ఇచ్చే వేతనాన్నే CAG కు చెల్లిస్తారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రెవెన్యూ శాఖలో గల ఉన్నత పదవులన్నిని వారియొక్క వేతనాలలో CAG కేటగిరీ కూడా ఇమిడి ఉంటుంది.

» కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల శాఖలు, ఖాతాలను తనిఖీచేసి CAG తన నివేదికల్ని రూపొందిస్తారు.

» 151(1) అధికరణ– కేంద్ర ప్రభుత్వానికి సంబంధించిన శాఖలు, ఖాతాల ఆడిట్ నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తారు.

* రాష్ట్రపతి దానిని పార్లమెంటు పటలంపై ఉంచుతారు.

» 151(2) అధికరణ – రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల శాఖలు, ఖాతాల ఆడిట్ నివేదికలను గవర్నర్లకు సమర్పిస్తారు.

* గవర్నర్లు నివేదికలను శాసనసభ ముందుంచుతారు.

» 150 అధికరణ – CAG కు సంబంధించిన బాధ్యతలు, విధుల విషయంలో పార్లమెంటు చట్టాలను రూపొందిస్తుంది.

» భారత రాజ్యాంగం సృష్టించిన అధికారులలో CAG ప్రధానమైన అధికారిగా (ఉన్నతమైన) డా. బి. ఆర్. అంబేద్కర్ గారు వర్ణించబడ్డారు.

» CAG భారత పార్లమెంటు యొక్క అధికారిగా పనిచేస్తారు.

» భారత ప్రజల ఎత్తవలకు ప్రధాన కాపలాదారుగా CAG వర్ణించబడుతారు.

» CAG కేవలం ప్రభుత్వాల శాఖలు, ఖాతాలలోని లోపాలను ఎత్తిచూపుతుంది. కానీ చర్యలు తీసుకునే అధికారం లేదు.

» ప్రభుత్వాల శాఖలను నియంత్రించే అధికారం CAG కు లేనందున ఈ పదవి పొస్తవాని నిలువెత్తు ధూపంగా మాత్రమే భావిస్తున్నది"

—పాల్ ఆపిల్బీ

» CAG పొదుపుకు సంబంధించిన సలహాలను మాత్రమే సూచించగలదు. ప్రభుత్వ శాఖలలోని అవకతవకల్ని ఎత్తిచూపుతుంది.

» ~~CAG నివేదికను కాందిరు ఎవరెస్టునామా నివేదిక [కాస్ట్ మాత్రం టిప్పు] తో పోల్చారు.~~

» భారత మొదటి CAG — జనరల్ ఎమ్. నరహరిరావు

» భారత ప్రస్తుత CAG — వినోద్ రాయ్

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD. 500 020.
C.A. : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కేంద్ర

4. ఆర్థిక సంఘం [Article 280] :

- ⇒ మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య: 4+1
- ⇒ రాష్ట్రపతి కమిషన్ సభ్యులు, చైర్మన్‌ను నియమిస్తారు.
- ⇒ ఈ కమిషన్‌లోని చైర్మన్‌గాని, సభ్యులుగాని ఒకరు తప్పనిసరిగా H.C న్యాయమూర్తిగా పనిచేసినవారై ఉండాలి.
- ⇒ కమిషన్ పదవీకాలం: 5 సం॥లు
- ⇒ పదవీకాలం ముగియకముందే రాష్ట్రపతి రద్దు చేయవచ్చు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

ముఖ్యవిధులు:-

- కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య ఆదాయపన్నుల పంపిణీకి సంబంధించిన మార్గదర్శక సూత్రాలను రూపొందిస్తుంది.
- Art 75 అధికరణ: కేంద్రప్రభుత్వం రాష్ట్రాలకు అందించే సహాయక నిధులకు సంబంధించిన మార్గదర్శక సూత్రాలను రూపొందిస్తుంది.
- రాష్ట్రాల్లోని SC, STల సంక్షేమం కోసం కేంద్రం మంజూరుచేసే సహాయక నిధుల విషయంలో మార్గదర్శక సూత్రాలను రూపొందిస్తుంది.
- కేంద్రం స్థానిక పట్టణపాలక సంస్థలకు మంజూరుచేసే సహాయక నిధులను గురించి సలహాలనిస్తుంది.
- రాష్ట్రపతి కోరిన మేరకు కేంద్రం ఆర్థిక వనరుల సమీకరణకు అవసరమైన సలహాలు, సూచనలు చేస్తుంది.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

* F.C తన నివేదిక రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తుంది.
- F.C ఒక సలహాసంఘంగా పనిచేస్తుంది.
- దీనిని Semi-Judicial సంస్థగా చెప్పవచ్చు.

* F.C కేంద్ర, రాష్ట్రాల మధ్య ఆదాయ పంపిణీకి సంబంధించి, చేసిన సూచనలను ఏ న్యాయస్థానంలోనూ సవాల్ చేయరాదు.
- "భారత్‌లో ఆర్థిక, వ్యత్త్వ విజ్ఞాన సమాఖ్యను సమన్వయ పరిచే చక్రం వంటిది" గా F.C ను వర్ణిస్తారు. "F.C will be considered as balancing wheel of Fiscal federalism in India"
- ⇒ మొదటి F.C [1951-56] చైర్మన్: K.C. నియోగి
- ⇒ ప్రస్తుత F.C [2010-15] చైర్మన్: విజయ్ కేల్కర్
- ⇒ నేటివరకు భారత్‌లో 13 కమిషన్లు ఏర్పడినవి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

5. రాష్ట్ర ఆర్థిక సంఘం:

» 73,74 రాజ్యాంగ సవరణల ఆర్థాత మనదేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాలు F.Cలను ఏర్పాటుచేశాయి.
» 243[I & Y] అధికరణాలు – రాష్ట్ర F.C ఏర్పాటును తెలియజేస్తున్నాయి.
» గవర్నర్ రాష్ట్ర F.C ను నియమిస్తారు.
» సభ్యుల సంఖ్య: 4+1
» APలో 1994లో మొదటి F.C ఏర్పడింది.
» మొదటి F.C చైర్మన్: ప్రొ. లక్ష్మణస్వామి
» ప్రస్తుత F.C చైర్మన్: ప్రొ. ఎన్. సత్యనారాయణరాజు

ముఖ్య విధులు:-
– రాష్ట్ర ప్రభుత్వం స్థానిక సంస్థలకు నిధులను మంజూరుచేసే మార్గదర్శక సూత్రాలనురూపొందిస్తుంది.
– కేంద్రం స్థానిక సంస్థలకు నిధులను మంజూరు చేసే విషయంలో కేంద్ర F.Cకు తమ సిఫారసుల నివేదికను అందిస్తుంది.
– గవర్నర్ కోరిన మేరకు ఆర్థిక వనరుల సమీకరణకు అవసరమైన సలహాలు, సూచనలు అందిస్తుంది.

6. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్లు: కేంద్ర రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్లు

[14వ భాగం: 308-323 అధికరణాలు]

» ఉద్యోగ నియామకాలు సంబంధించిన PSCలను బ్రిటన్ నుండి గ్రహించినాము.
» పోటీ పరీక్షల ద్వారా 'ఉద్యోగుల ఎంపిక' పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టిన మొదటిదేశం: చైనా
» 1772లో వారన్‌హేస్టింగ్స్ భారతలో 'కలెక్టర్ వ్యవస్థ'ను ప్రవేశపెట్టాడు.
» సివిల్ సర్వీసెస్ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టినది: కార్న్‌వాలిస్
» 1921లోని లీ కమీషన్ 1926లో సమర్పించిన నివేదికను అనుసరించి PSCలు ఏర్పాటుచేశారు.

» భారత ప్రభుత్వ చట్టం, 1935 ద్వారా స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి కలిగిన PSCలను ఏర్పాటుచేశారు.
» భారత్‌లో సివిల్ సర్వీసెస్ పితామహుడు: సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్
» 1950లో UPSCను ఏర్పాటుచేశారు.
» UPSC మొదటి చైర్మన్: H.K. కృపలానీ
» UPSC ప్రస్తుత చైర్మన్: D.P. అగర్వాల్
» 309 అధికరణ – ప్రభుత్వోద్యోగుల ఎంపిక, పదవిధానం, సర్వీసు నియమనిబంధనలు తెలియజేస్తున్నది.
» 310 అధికరణ – ఉద్యోగులకు సంబంధించిన 'సంతృప్తి విధానం'ను తెల్పుతున్నది.
అనగా ప్రభుత్వోద్యోగులు ప్రభుత్వ సంతృప్తి ఉన్నంతవరకే ఉద్యోగంలో కొనసాగుతారు.
* 'సంతృప్తి విధానం'ను బ్రిటన్ నుండి గ్రహించినాము.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

≫ 311 అధికరణ – ప్రభుత్వోద్యోగుల సర్వీసులకు సంబంధించిన నియమ నిబంధనలలో గల క్రమశిక్షణా చర్యలు అనగా తొలగింపు, సర్వీసునుండి తొలగించడం వంటి అంశాలను తెలియజేస్తున్నది.

* పదవీ ఉ ప్రభుత్వోద్యోగుల ఉద్యోగ భద్రతకు సంబంధించిన రక్షణ అంశాలను కూడా ఈ అధికరణ తెలియజేస్తున్నది. 146

≫ 312 అధికరణ – రాజ్యసభ ప్రత్యేక తీర్మానాన్నిను సరించి భారత పార్లమెంటు కొత్తగా నూతన అఖిల భారత సర్వీసుల్ని ఏర్పాటుచేస్తుంది.

* ప్రస్తుతం IAS, IPS, IFS వంటివి మాత్రమే అఖిల భారత సర్వీసులు. మిగిలినవన్నీ కేంద్ర & రాష్ట్ర సర్వీసులు. మిగిలిన సర్వీసులు – 24

≫ 315 అధికరణ – మనదేశంలో 3 రకాల PSC లను ఏర్పాటు చేయవచ్చు.

1. UPSC –
2. SPSC – రాష్ట్ర
3. JPSC – ఉమ్మడి పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్

≫ 316 అధికరణ – UPSC చైర్మన్ & సభ్యులను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

≫ JPSC చైర్మన్ & సభ్యులను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు (316 అధికరణ)

≫ సభ్యుల సంఖ్య 4 నుండి 9 వరకు. ఉండవచ్చు.

≫ సభ్యుల సంఖ్యలో 50% మంది ప్రభుత్వోద్యోగులుగా పనిచేసిన అనుభవం కలవారై ఉండాలి.

≫ 317 అధికరణ – అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై చైర్మన్ & సభ్యులను రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

≫ UPSC & JPSC సభ్యులను కూడా రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

≫ సభ్యులపై వచ్చిన ఆరోపణలను విచారణ నిమిత్తం రాష్ట్రపతి S.C పరిశీలనకు పంపుతారు. CJI-చే ఏర్పాటుచేసే మలుగురు కంటే సభ్యులు చేసిన సిఫారసులననుసరించి రాష్ట్రపతి నిర్ణయం తీసుకుంటారు.

≫ 319 అధికరణ – UPSC చైర్మన్ & సభ్యులు 6/65 సం॥లు కాలపరిమితిగా ఉంటారు.
JPSC సభ్యులు 6/62 సం॥లు కాలపరిమితిగా ఉంటారు.

≫ 320 అధికరణ – UPSC సభ్యుల విధులను గురించి పార్లమెంటు చట్టబద్ధంగా నిర్ణయాలు చేస్తుంది.

≫ 321 అధికరణ – ఈ కమిషన్లలో సభ్యులుగా చేసినవారు అనంతరకాలంలో ఎలాంటి ఉద్యోగాలు చేయరాదు.

≫ 322 అధికరణ – వీరి జీతభత్యాలను రాష్ట్రపతి నిర్ణయిస్తారు.

* ICS ను IAS లుగా పేరువార్చిన సంవత్సరం – 1947

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

➢ 323 అధికరణ – UPSC తన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తుంది. వాడు దానిని సంబంధిత సమాధానంతో పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.

✶ UPSC ముఖ్యవిధి: ఉద్యోగుల ఎంపిక ప్రక్రియను నిర్వహించడం.

✶ వయస్సుకు సంబంధించి, సర్వీసు నియమ నిబంధనలకు సంబంధించి, క్రమశిక్షణ, సర్వీసుల పదోన్నతుల, శిక్షణ, పదోన్నతులు మొదలైన విషయాలపై ప్రభుత్వానికి సలహాలనిచ్చే విధిని కూడా నిర్వహిస్తుంది.

➢ మాతృభాషలో [రాజ్యాంగంచే గుర్తించబడ్డ] సివిల్ సర్వీసెస్ పరీక్షలను రాసే అవకాశం కల్పించాలని సిఫారసు చేసిన కమిటీ: కొఠారి కమిషన్

➢ సివిల్ సర్వీసెస్‌లో జనరల్ ఎస్సే పేపరును ప్రవేశపెట్టుటకు & ఇంటర్వ్యూ మార్కులను 250 నుండి 300కు పెంచాలని సిఫారసు చేసినది: సతీష్ చంద్ర కమిటీ

➢ ప్రస్తుతం అమల్లోనున్న వయసుకు సంబంధించిన నియమ నిబంధనలలో మార్పులు సూచించినది: పి.సి. హోతా కమిటీ

➢ వీరప్ప మొయిలీ నేతృత్వంలోని 2వ పరిపాలనా సంస్కరణల కమిషన్ సివిల్ సర్వీసులపై సమర్పించిన నివేదికలో చేసిన ముఖ్యమైన సిఫారసు:
– మిలపలతో కూడిన నాణ్యమైన సర్వీసులను అందించడం

SPSC:

➢ ప్రస్తుత APPSC సభ్యుల సంఖ్య: 9+1

➢ 315(1) అధికరణ – రాష్ట్రాల్లో PSC లను ఏర్పాటు చేస్తారు.

➢ 316(1) అధికరణ – SPSC ఛైర్మన్ & సభ్యుల్ని గవర్నర్ నియమిస్తారు.

➢ 317(1) అధికరణ – SPSC ఛైర్మన్ & సభ్యులను రాష్ట్రపతి UPSC ఛైర్మన్ & సభ్యులను తొలగించే పద్ధతిలోనే తొలగిస్తారు.

➢ SPSC పదవీ విరమణానంతరం ఎలాంటి ప్రభుత్వోద్యోగాలు చేయరాదు. కానీ UPSC లో ఛైర్మన్‌గా & సభ్యులుగా పనిచేయవచ్చు.

➢ పదవీ విరమణ వయస్సు 60 లేదా 62 సం॥లు.

➢ భారత పార్లమెంటు రూపొందించే మార్గదర్శక సూత్రాలనను సరించి రాష్ట్ర శాసనసభ రాష్ట్రస్థాయిలో PSC యొక్క విధులలో వారీగులు చేయవచ్చు.

➢ SPSC వార్షిక నివేదికను గవర్నర్‌కివ్వగా వారు దాన్ని శాసనసభ ముందుంచుతారు.

➢ 3వ APPSC 1956లో ఏర్పడినప్పటికీ 1957 నుండి పనిచేయడం ప్రారంభించింది.

➢ APPSC ప్రస్తుత ఛైర్మన్: Y. వెంకట్రామిరెడ్డి

➢ SPSC ఛైర్మన్ సభ్యులను గవర్నర్ తాత్కాలికంగా సస్పెండ్ చేయవచ్చు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

7. ఎన్నికల సంఘం:

≫ భారతలో 71.4 కోట్ల మంది ఓటర్లు ఉన్నారు.

≫ చైనా – కేంద్రీకృత ప్రజాస్వామ్యం.

≫ ప్రజాప్రతినిధులను ఎన్నుకొనుటకు ఎన్నికల సంఘం నిర్ణీత కాలపరిధిలో ఎన్నికలు నిర్వహిస్తుంది.

≫ ఎన్నికల సంఘం స్వతంత్ర ప్రతిపత్తితో పనిచేస్తుంది.

≫ 324 అధికరణ – భారతలో ఎన్నికల సంఘం ఏర్పాటు

≫ ఎన్నికల సంఘం తన పని విధానానికి సంబంధించి ఎవరికో ఎటువంటి నివేదికా సమర్పించదు.

≫ ప్రారంభంలో CEC ఏకసభ్య కమిషన్‌గా పనిచేసేది.

≫ 1989 లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం దీనిని త్రిసభ్య కమిషన్‌గా మార్చింది.

≫ 1990 లో V.P. సింగ్ ప్రభుత్వం తిరిగి ఏకసభ్య కమిషన్‌గా మార్చినది.

≫ 1993 లో పీ.వీ. ప్రభుత్వం తిరిగి త్రిసభ్య కమిషన్‌గా మరుస్తూ ఉత్తర్వులు జారీచేసింది.

≫ త్రిసభ్య కమిషన్‌గా మార్పుటను కొటి CEC టి.ఎన్. శేషన్ S.C.లో సవాల్ చేస్తూ వ్యక్తిగత హోదాలో పిటిషన్ వేశారు.

≫ S.C తన మధ్యంతర ఉత్తర్వుల్లో ఎన్నికల సంఘం, కమిషన్‌గా వ్యవహరించేటప్పుడు ముగ్గురు సభ్యుల్లో ప్రధానాధికారి చైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తారని పేర్కొన్నది.

≫ 1993 లో S.C తన తుది తీర్పులో త్రిసభ్య కమిషన్ ఏర్పాటును సమర్థించినది.

≫ కమిషన్‌లో అభిప్రాయ భేదాలొచ్చినప్పుడు మెజార్టీ నిర్ణయమే చెల్లుతుందని తీర్పిచ్చింది.

≫ రాష్ట్రాలలోని ప్రధానేతర ఇతర అధికారులు అనే అంశాన్ని పేర్కొనే విషయాన్ని S.C ఈ సందర్భంగా గుర్తించినది.

≫ CEC పదవీకాలం 6 లేదా 65 సం.లు. పదవీకాలం ముగియకముందే రాష్ట్రపతి వారిని తొలగించవచ్చు.

≫ అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై వారిని పదవినుండి తొలగించినప్పుడు CEC విషయంలో పార్లమెంటు 2/3 వంతు మెజార్టీతో ప్రత్యేక తీర్మానాన్ని ఆమోదించాలి. ఇతర అధికారులను తొలగించినప్పుడు CEC 'కోఆప్షన్'గా వ్యవహరిస్తారు.

≫ CEC (ప్రధానాధికారి) సూచనలమేరకు ఇద్దరు ఇతర అధికారులు మరియు రాష్ట్రాల్లోని అధికారులను తొలగిస్తారు.

≫ రాష్ట్రపతి కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహాననుసరించి నిర్ణయాలు తీసుకుంటారు.

ఈ: ఖైదీలు ఏమి గోపాలస్వామి మాకు అధికారి నరసింహన్‌ను తొలగించాలని రాష్ట్రపతికి విజ్ఞాపన చేయగా రాష్ట్రపతి ప్రతిపాదనలో కేంద్ర మంత్రిమండలి సలహాను అనుసరించి గోపాలస్వామి విజ్ఞాపనను తిరస్కరించారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ఎన్నికల అధికార్లను నియమించినప్పుడు ప్రధానంగా లా కమీషన్‌లో చేసిన వారిని కూడా సీనియర్ IAS లను నియమిస్తున్నారు.

» భారత మొదటి CEC – సుకుమార్ సేన్

» ఎక్కువకాలం CEC గా చేసినవారు – K.V.K. సుందరం

» అతితక్కువకాలం " " – డా॥ నాగేంద్రసింగ్

» తొలిసారిగా CEC గా చేసిన ఏకైక మహిళ – వి.యస్. రమాదేవి

» ప్రస్తుత ఎన్నికల అధికారులు: నవీన్ చావ్లా [ప్రధానాధికారి]
S.Y. ఖురేషీ [అధికారి]
V.S. సంపత్ [అధికారి]

» భారతలో ఎన్నికల సంస్కరణలను ప్రవేశపెట్టినవారు: టి.యస్. శేషన్

» మీటరు కిందొంటికి ప్రవేశపెట్టిన CEC : టి.యస్. శేషన్

» 'రామన్ మెగసెసె అవార్డు'ను పొందిన CEC లు: టి.యస్. శేషన్
జె.యమ్. లింగ్డో

» ఇటీవల భారతలో పార్లమెంటు & శాసనసభ నియోజకవర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణకు సంబంధించి De-limitation కమిషనర్‌లో సభ్యులుగా చేసినవారు: B.B. టాండన్

» సాధారణ ఎన్నికల్లో నెగెటివ్ ఓటింగ్ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాలనుకు అనేమతంబాలని SC లో అఫిడవిట్‌ను దాఖలు చేసిన అధికారి: టి.ఎస్. కృష్ణమూర్తి

ఎన్నికల యంత్రాంగం :–

* దిగువ స్థాయిలో ప్రధాన & ఇద్దరు అధికారులతోపాటు 10 మంది హైకాన్వేదర్సులుంటారు.
* రాష్ట్రస్థాయిలో రాజ్యాంగబద్ధ ఎన్నికల నిర్వహణకు అవసరమైన ఎన్నికల అధికారుల్ని నియమించుకుంటుంది.
* జిల్లాస్థాయిలో కలెక్టర్ రిటర్నింగ్ అధికారిగా పనిచేస్తారు.
* నియోజకవర్గ స్థాయిలో ప్రభుత్వోద్యోగులు ఎన్నికల అధికారిగా పనిచేస్తారు.
* పోలింగ్ స్టేషన్ స్థాయిలో Presiding officer ఎన్నికలకు అధికారిగా వ్యవహరిస్తారు. [ప్రభుత్వోద్యోగులు ఈ అధికారిగా కొనసాగుతారు]
* ఢిల్లీలో 'నిర్వాచన్ అయోజన్' కేంద్ర ఎన్నికల కార్యాలయం.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

I. కేంద్రస్థాయి ⇒ చైర్మన్ + ఇద్దరు సభ్యులు, 10 మంది వైగా కార్యదర్శులు

II. రాష్ట్రస్థాయి

III. కలెక్టర్ స్థాయి

IV. జోనల్ స్థాయి

V. నియోజకవర్గాలు

VI. పోలింగ్ స్టేషన్

148

ముఖ్యవిధులు:

» రాజ్యాంగ ఎన్నికలన్నింటినీ నిర్వహిస్తుంది.

రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, పార్లమెంటు, శాసనసభ [అధానపరిషత్ + విధానసభ]

» స్థానిక, మున్సిపల్ ముందస్తు, ఉప ఎన్నికలన్నింటినీ నిర్వహిస్తుంది.

» ఓటరు లిస్టులను రూపొందిస్తుంది.

» ఓటరు గుర్తింపు కార్డులను మంజూరుచేస్తుంది.

» ఎన్నికల షెడ్యూల్‌ను ప్రకటిస్తుంది.

» ఎన్నికల కోడ్ (ప్రవర్తనా నియమావళి) ని రూపొందిస్తుంది.

» రాజకీయ పార్టీలకు గుర్తింపునిస్తుంది.

» పోటీ అభ్యర్థుల నామినేషన్ల స్వీకరణ, Scrutiny [పరిశీలన], అనర్హులను తిరస్కరించుట, తుది జాబితాను విడుదల చేయడం. అనగా అభ్యర్థుల ఉపసంహరణ తర్వాత తుది జాబితాను ప్రకటిస్తుంది.

» పోటీచేయు అభ్యర్థులకు గుర్తులు కేటాయిస్తుంది.

» ~~కమిషన్ అనుమతితోనే~~ సభలు, సమావేశాలు నిర్వహించాలి.

» ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్ని పార్లమెంటు రూపొందించగా ఎన్నికల సంఘం ఆచరిస్తుంది.

» ఎన్నికల్లో పోటీచేయుల అభ్యర్థి ఓటర్లింగ్ అధికారముండు అభ్యర్థిత్వమును పరిశీలించి ప్రకటించాలి.

» పోటీచేయు అభ్యర్థుల ఎన్నికల వ్యయానికి సంబంధించి వివరాలు, ఖాతాల ఆడిట్ నివేదికను ఎన్నికలు పూర్తయిన 15 రోజుల్లోగా కమిషన్‌కు సమర్పించాలి.

» వ్యయాన్ని సరిగా కమిషన్‌కు నివేదిక సమర్పించని అభ్యర్థులను అనర్హులుగా ప్రకటిస్తారు.

» ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్ని ధిక్కరించిన వ్యక్తుల ఓటుహక్కు, పోటీచేయు హక్కును ఎన్నికల సంఘం రద్దుచేయవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 329 అధికరణ – ఎన్నికల ప్రక్రియ ప్రారంభమైన తర్వాత ఆ ఎన్నికలు ముగిసేవరకు కమిషన్ న్యాయబద్ధమైన సంస్థగా పనిచేస్తుంది.

» ఎన్నికల సందర్భంగా 'కోడ్' ను ధిక్కరించిన అధికారిపై చర్యలు తీసుకోవచ్చు.

» ఎన్నికల పరిశీలకుల్ని నియమించడం వారి నివేదిక అనుసరించి సిబ్బందిని తొలగించడం.

» 1988లో సవరించబడ్డ ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాన్ననుసరించి ఎన్నికల్లో అక్రమాలకు పాల్పడ్డవారిని ఎన్నికలనుండి బహిష్కరించవచ్చు.

» ఎన్నికల్ని అనివార్యకారణాల వల్ల జరిగినప్పుడు వాటిని నిలిపివేయడం లేక postponing నిర్వహించడం లేదా ఎన్నికలు రద్దుచేసి మళ్ళీ ఎన్నికలు నిర్వహించడం వంటి అధికారాలు కలిగి ఉంటుంది.

» ప్రచార తేదీలను, నిషేధాజ్ఞలను, పద్ధతి షరతులు వంటివాటిపై అంతిమనిర్ణయం తీసుకోలేదు.

» ఎన్నికల్లో ఓట్లను వినియోగించిన అభ్యర్థులకు గెలుపుపత్రాలను జారీచేస్తుంది.

» 103 అధికరణ – CEC సూచనను అనుసరించి రాష్ట్రపతి పార్లమెంటు సభ్యులను అనర్హులుగా ప్రకటిస్తారు.

» రాష్ట్రపతి పాలనను పొడిగించాలంటే అరాష్ట్రాల్లో ఎన్నికలు నిర్వహించుటకు సాధ్యంకాదని CEC కమిషన్ స్పష్టంచేయాలి.

రాష్ట్ర ఎన్నికల సంఘం:

» 1992లో రాజ్యాంగంలో చేర్చబడ్డ 73, 74 రాజ్యాంగ సవరణలను అనుసరించి రాష్ట్రాలలో ప్రత్యేక ఎన్నికల సంఘాలను ఏర్పాటుచేశారు.

» R43[K] & R43[Z-A] అధికరణాలు – రాష్ట్ర ఎన్నికల సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేస్తారు.

» రాష్ట్ర కమిషనర్‌ను గవర్నర్ నియమిస్తారు.

» రాష్ట్ర కమిషనర్ పదవీకాలం 6 లేదా 62 సం॥లు.

» ~~రాష్ట్ర కమిషనర్ తన రాజీనామాను గవర్నర్‌కు సమర్పిస్తారు.~~

» రాష్ట్రకమిషనర్‌ను రాష్ట్ర H.C న్యాయమూర్తులను తొలగించే పద్ధతిలోనే రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

» పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు సంబంధించిన, పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు సంబంధించిన అనగా స్థానిక సంస్థల ఎన్నికలను ఈ కమిషన్ నిర్వహిస్తుంది.

» 1994లో AP లో మొదటిసారిగా కమిషన్‌ను ఏర్పాటుచేశారు.

» మొదటి ప్రధానాధికారి: కాశీ పాండ్యన్

» ప్రస్తుత రాష్ట్ర ఎన్నికల కమిషనర్: రమాకాంత్ రెడ్డి

* కేంద్ర ఎన్నికల కమిషన్‌కు సంబంధించి మన రాష్ట్ర అధికారిగానే వ్యవహరిస్తున్నారు

— వి. వి. సుబ్బారావు

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారతదేశంలో ఎన్నికల సంస్కరణలు:

147

» భారతలో ప్రస్తుతం అమల్లోవున్న ఎన్నికల పద్ధతిని "సాపేక్ష మెజార్టీ పద్ధతి" "సాధారణ మెజార్టీ పద్ధతి" అని అంటారు.

» ప్రస్తుత పద్ధతిని "First past Post ఎన్నికల పద్ధతి" గా పేర్కొంటారు.

» 325 అధికరణ– కుల, మత, వర్గ, వర్ణ, స్త్రీ పురుష, జాతి, జన్మకారణాలను, తేడాలను ఆధారంగా ఏ వ్యక్తికీ ఓటుహక్కు నిరాకరించరాదు.

» 326 అధికరణ:– సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కును కల్పించారు.

» 1988లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం 61వ సవరణద్వారా ఓటింగ్ వయోపరిమితిని 21 సం.ల నుండి 18 సం.లకు తగ్గించారు.

» 1950 & 1951 ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టాలననుసరించి భారతలో సాధారణ ఎన్నికలు జరుగుతున్నాయి.

» 327 అధికరణ– పార్లమెంటుతోపాటు శాసనసభ ఎన్నికల చట్టాలను కూడా పార్లమెంటే రూపొందిస్తుంది.

» 324 అధికరణ– పార్లమెంటు శాసనసభకు సంబంధించిన ఎన్నికల చట్టాలను రూపొందించని సందర్భంలో ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ రూపొందించొచ్చు.

» 329 అధికరణ– ఎన్నికల ప్రక్రియ ప్రారంభమైన తర్వాత న్యాయస్థానాలు కూడా జోక్యం చేసుకోరాదు.

» దిండిగల్ S.C ఎన్నికల ప్రక్రియ ప్రారంభమైన తర్వాత రాజ్యాంగ అధికారులు పాల్పడిన అంశాలుంటే తప్ప సాధారణ ప్రక్రియలో జోక్యం చేసుకోరాదని తీర్పిచ్చినది.

» 1997 నుండి ఒక అభ్యర్థి రెండు కంటే ఎక్కువ స్థానాల్లో పోటీచేయకుండా నియంత్రణలు విధించారు.

» జస్టిస్ బి.పి. జీవన్‌రెడ్డి నేతృత్వంలోని లా కమీషన్ సూచనల మేరకు స్వతంత్ర అభ్యర్థులు మరణించినప్పుడు ఎన్నికలు వాయిదావేయకుండా యథావిధిగా నిర్వహిస్తున్నారు.

» గుర్తింపు పొందిన రాజకీయపార్టీ అభ్యర్థి మరణించినప్పుడు మాత్రమే ఆ నియోజకవర్గ ప్రత్యామ్నాయ అభ్యర్థుల పేర్లను సూచించుటకు అవకాశం కల్పించి ఎన్నికలు నిర్వహిస్తున్నారు.

» 1996 నుండి ఎన్నికల సంఘం ఎన్నికల పరిశీలకులను నియమిస్తున్నది.

» 1990 లో V.P సింగ్ ప్రభుత్వం దినేష్ గోస్వామి నేతృత్వంలో ఎన్నికల సంస్కరణల కోసం ఒక కమిటీని నియమించినది.

» గోస్వామి కమిటీ ఎన్నికలయందు EVMలను వినియోగించాలని సూచించినది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» దామాషా ఎన్నికల పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాలని సూచించినది.

» ప్రధాని నేతృత్వంలోని కమిటీ సూచనలమేరకు ఎన్నికల ప్రధాన & ఇతర అధికారులను నియమించాలని సూచించినది.

» ఎన్నికల్లో పోటీచేయు అభ్యర్థుల డిపాజిట్లను పెట్టడం వల్ల రాజకీయ అభ్యర్థుల్ని తగ్గించవచ్చని సూచించినది — జీవన్ రెడ్డి కమిటీ కమిషన్

» రాజకీయ నాయకులకు, ప్రభుత్వాలకు మధ్యగల సంబంధాలు నేరమయ రాజకీయాలపై అధ్యయనం చేసిన కమిటీ — N.N. వోహ్రా కమిటీ

» నేరమయ రాజకీయాలపై మధ్యప్రదేశ్ ప్రభుత్వం నియమించిన కమిటీ
— సోహోనీ కమిటీ

» 1962 వరకు మనదేశంలో ద్వినభ్య నియోజక వర్గాలుండగా 1962 నుండి ఏకసభ్య నియోజకవర్గాలనేర్పాటు చేశారు.

» దీని నుండి వైస్సులు పడిపోయేవారికి Proxy Voting అనగా వారి తరపున ఇతరులు ఓటు వేయుటకు అవకాశమిచ్చారు.

» 1997 నుండి 2 సంగతులు అంతకుంటే పైబడిన శిక్ష విధించబడ్డ వ్యక్తులు ఎన్నికల్లో పోటీచేయుటకు అనర్హులుగా నిర్ణయించారు.

» 1999 లో ఇంద్రజిత్ గుప్తా కమిటీ ఎన్నికల వ్యయాన్ని ప్రభుత్వమే భరించాలని సూచించినది.

» రాజకీయ పార్టీలకు Corporate సంస్థలు, ప్రైవేటు కంపెనీలు 10 వేలు పైబడి చందా ఇచ్చినచో అది చెక్కురూపంలో ఉండాలని గుప్తాకమిటీ సూచించినది.

» పారిశ్రామిక భద్రత & కంపెనీలు రాజకీయ పార్టీలకు నిధులను సమకూర్చే పద్ధతులను క్రమబద్ధీకరించాలని సూచించిన కమిటీ — కేసింతానం కమిటీ

» ఎన్నికలు ప్రకటించగానే కేంద్ర, రాష్ట్రప్రభుత్వాలు ప్రభుత్వాలను రద్దుచేయాలని మరియు వ్యయమైన ఓటు పరిమితిని తగ్గించాలని 1974 లో సూచించినది
— తార్కుండే కమిటీ

» పార్లమెంటు, విధానసభల ఎన్నికలు ఏకకాలంలో నిర్వహించాలని సూచించినది
— రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్

» ఓటరు గుర్తింపు కార్డు తప్పనిసరిగా ఓటర్ల నమోదుకు ఓటుని నిరాకరించరాదని హైకోర్టు తీర్పు ఇచ్చిన కోర్టు — అలహాబాద్ హైకోర్టు

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాజకీయ పార్టీల్లో అంతర్గత ప్రజాస్వామ్యం పెంపొందించడం కోసం సంస్థాగత ఎన్నికలు తప్పనిసరిగా నిర్వహించాలని ఆదేశాలు జారీ చేసిన ఎన్నికల అధికారి — T.S. కృష్ణమూర్తి

» ఓ పార్టీ సంస్థాగత ఎన్నికల్లో 30% సీట్లను మహిళలకు కేటాయించాలని సూచించినది కమిటీ — జీవన్‌రెడ్డి కమిషన్

రాజకీయ పార్టీలు

» తామంతా అంగీకరించిన కొన్ని నియమాల ఆధారంగా జాతీయ ప్రయోజనాలను సాధించుటకు సమిష్టిగా కృషిచేసే వ్యక్తుల సముదాయమే 'రాజకీయ పార్టీ'.

— ఎడ్మండ్ బర్క్

» "తామంతా అంగీకరించిన కొన్ని సూత్రాల ఆధారంగా రాజ్యాంగ పద్ధతులలో అధికారం చేపట్టుటకు కృషిచేసే వ్యక్తుల సమూహమే రాజకీయ పార్టీ".

— R.M. మెక్‌ఐవర్

» భారతదేశంలో బహుళ రాజకీయ పార్టీ వ్యవస్థ అమల్లో ఉన్నది.

» మనదేశంలోని రాజకీయ పార్టీలు రాజ్యాంగబద్ధమైనవికావు. ఎన్నికల సంఘంచే చట్టబద్ధంగా గుర్తింపు పొందినవి.

» మనదేశ రాజకీయ పార్టీలను 2 రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

I. జాతీయ పార్టీలు:

— ప్రస్తుతం భారతలో గుర్తింపు పొందిన జాతీయపార్టీలు 6.

— జాతీయ పార్టీగా గుర్తింపు పొందుటకు కావలసిన అర్హతలను ఎన్నికల సంఘం నిర్ణయిస్తుంది.

సంఖ్య	పార్టీ పేరు	స్థాపించిన సం.	అధ్యక్షులు/కార్యదర్శి	గుర్తు
1.	భారత జాతీయ కాంగ్రెస్	1885	సోనియాగాంధీ	హస్తం
2.	భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ (CPI)	1925	A.B. బర్ధన్	కంకికొడవలి
3.	CPI (మార్క్సిస్టు)	1964	ప్రకాశ్‌కారత్	సుత్తికొడవలినక్షత్రం
4.	భారతీయ జనతా పార్టీ	1980	నితిన్‌గడ్కరీ	కమలం
5.	బహుజన్ సమాజ్ పార్టీ	1985	మాయావతి	ఏనుగు
6.	నేషనలిస్ట్ కాంగ్రెస్ పార్టీ	1998	శరద్‌పవార్	తాంతరు

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జాతీయ పార్టీగా గుర్తింపు పొందుటకు కావలసిన అర్హతలు:

- లోకసభ ఎన్నికల్లో పోలై చెల్లిన ఓట్లలో 1/6 వంతు ఓట్లను పొందిన పార్టీ. [లేదా]
- కనీసం 4 రాష్ట్రాలలో ప్రాంతీయ పార్టీగా గుర్తింపు పొందిన పార్టీ. [లేదా]
- లోకసభ మొత్తం స్థానాల్లో కనీసం 2% సీట్లు అనగా 11 స్థానాలను 3 రాష్ట్రాలలో గెలుపొంది ఉండాలి. [లేదా]
- కనీసం 3 రాష్ట్రాలలో 2% లోకసభ స్థానాలు పోటీచేసి 2% ఓట్లు పొందాలి.

* ఇటీవల జాతీయపార్టీ హోదాను కోల్పోయిన పార్టీ : జనతాపార్టీ
* ఒక పార్టీ పై నిబంధనలలో ఏ ఒక్కదానిని ప్రతిపాదనప్పుడు వెంటనే పార్టీగుర్తింపు రద్దుచేయరు అనగా మరొక ఎన్నికల వరకు అవకాశం కల్పిస్తారు.

II. ప్రాంతీయ పార్టీలు

- భారత్‌లో ప్రస్తుతం గుర్తింపు పొందిన ప్రాంతీయపార్టీలు 56 కలవు.
- మొదటగా ఏర్పడిన పార్టీ : DMK (తమిళనాడు)
- ప్రాంతీయ పార్టీ గుర్తింపుకు కావల్సిన అర్హతలు:
  * శాసనసభ ఎన్నికల్లో పోలై చెల్లిన ఓట్లలో 1/6 వంతు ఓట్లను పొందాలి. [లేదా]
  * ప్రతీ 25 లోకసభ స్థానాలకు ఒక స్థానాన్ని గెలుపొందాలి. [లేదా]
  * కనీసం 3% శాసనసభ స్థానాలను గెలుపొందాలి. [లేదా]
  * 2% ఓట్లను & 2 సీట్లను గెలుపొందాలి. [లేదా]
  * 2% లోకసభ స్థానాలు పోటీచేసి 2% ఓట్లను పొందాలి

సంఖ్య	పార్టీ పేరు	రాష్ట్రము	అధినేత
1.	DMK	తమిళనాడు	కరుణానిధి
2.	అన్నా డీఎంకే	"	జయలలిత
3.	MDMK ↓ మరుమలర్చి	"	వై. గోపాలస్వామి
4.	PMK	"	డా. రామదాస్
5.	కేరళ కాంగ్రెస్	కేరళ	జోసఫ్
6.	శివసేన	మహారాష్ట్ర	ఉద్ధవ్ థాక్రే
7.	జనతాదళ్ Secular	కర్ణాటక	దేవెగౌడ
8.	మహారాష్ట్ర నవనిర్మాణ్ సేనా	మహారాష్ట్ర	రాజ్ థాక్రే
9.	శిరోమణి అకాలీదళ్	పంజాబ్	ప్రకాశ్ సింగ్ బాదల్
10.	ఇండియన్ నేషనల్ లోక్‌దళ్	హర్యానా	ఓంప్రకాశ్ చౌతాలా

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

10.	నేషనల్ కాన్ఫరెన్స్	J&K	ఫరూక్ అబ్దుల్లా
11.	సమాజ్‌వాద్ పార్టీ	UP	ములాయం సింగ్ యాదవ్
12.	జార్ఖండ్ ముక్తి మోర్చా	జార్ఖండ్	శిబు సోరేన్
13.	జనతాదళ్ యునైటెడ్	బీహార్	శరద్ యాదవ్
14.	రాష్ట్రీయ జనతాదళ్	బీహార్	లాలూ ప్రసాద్ యాదవ్
15.	బిజూ జనతాదళ్	ఒడిశా	నవీన్ పట్నాయక్
16.	తృణమూల్ కాంగ్రెస్	ప. బెంగాల్	మమతా బెనర్జీ
17.	అస్సాం గణ పరిషత్	అస్సాం	బృందావన్ గోస్వామి

150

అంతర్ రాష్ట్ర కౌన్సిల్

[263 అధికరణ]

- దీనికి ప్రధాని అధ్యక్షులు.
- కౌన్సిల్ సంలో 2 సార్లు సమావేశమవుతుంది.
- కేంద్ర క్యాబినెట్‌లోని ఆరుగురు మంత్రులు దీనిలో సభ్యులుగా ఉంటారు.
- అన్ని రాష్ట్రాల CMలు & కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల పాలకులు కూడా దీనిలో సభ్యులు.
- ఇది ఒక సలహామండలి మాత్రమే.
- 1990లో వి.పి.సింగ్ ప్రభుత్వకాలంలో మొదటిసారిగా ఈ కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటుచేశారు.
- కౌన్సిల్ నేటివరకు 10 సమావేశాలను నిర్వహించింది.
- NDA హయాంలో జార్జ్ ఫెర్నాండెజ్ నేతృత్వంలో 356 అధికరణను, రాష్ట్రపతిపాలనను తీసుకురావల్సిన మార్పుల్ని గుర్తించి ఒక సబ్ కమిటీ ఏర్పడి పనిచేసింది.
- మన్మోహన్ సింగ్ ప్రభుత్వకాలంలో శివరాజ్ పాటిల్ నేతృత్వంలో ఏర్పడ్డ సబ్-కమిటీ కేంద్ర, రాష్ట్రాలకు సహకారాలక్షిణను మెరుగుపర్చడంపై కొన్ని సూచనలు చేసింది.

ముఖ్యవిధులు:

* కేంద్ర, రాష్ట్రాల మధ్య సమస్యలు సామరస్యంగా పరిష్కరించడం.
* కేంద్ర రాష్ట్రాల మధ్య సమస్యలను సామరస్యంగా పరిష్కరించడం.
* SC, STల అభ్యున్నతికై కేంద్ర, రాష్ట్రాలలో సమన్వయం మెరుగుపర్చడం.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పరిపాలనా ట్రిబ్యునళ్ళు :

» 1976 లో ఇందిరాగాంధీ హయాంలో 42 వ సవరణ ద్వారా వీటిని రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

» 14(a) భాగాన్ని; 323(a), 323(b) అధికరణాలను రాజ్యాంగంలో చేర్చడం ద్వారా వీటి ఏర్పాటుకు అవకాశం కల్పించారు.

» 1985 లో రాజీవ్‌గాంధీ హయాంలో వీటిని ఏర్పాటు చేశారు.

» ఈ ట్రిబ్యునళ్ళను ఫ్రాన్స్‌లో అమల్లోవున్న పరిపాలనా న్యాయస్థానాల వంటివని చెప్పొచ్చు.

» కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వోద్యోగుల సర్వీసుల నియమ, నిబంధనలు, Promotions, వేతన శ్రేణి చర్చలు, పెన్షన్ల మొదలైన అంశాలపై సమస్యల్ని ఈ ట్రిబ్యునళ్ళు పరిష్కరిస్తాయి.

» మనదేశంలో మొత్తం 17 కేంద్రాల్లో వీటిని ఏర్పాటు చేస్తారు.
వీటి ప్రధాన కేంద్రం : ఢిల్లీ

» మొదట ఏర్పాటు చేసిన కేంద్రాలు అయా రాష్ట్రాల్లోని H.C లప్రాంగణంలోనే ఏర్పడ్డాయి.

» UP & రాజస్థాన్‌ల కేంద్రాలను వాటి రాజధానులలో ఏర్పాటు చేశారు.

» ఒక చైర్మన్, 16 మంది వైస్ చైర్మన్లు & 46 మంది సభ్యులు ఉంటారు.

» రాష్ట్రపతి చైర్మన్ & వైస్-చైర్మన్లను నియమిస్తారు.

» ప్రధాని ఆ అధ్యక్షతన ఉండే కమిటీ సూచనమేరకు వీరి నియామకం జరుగుతుంది.

» చైర్మన్, వైస్-చైర్మన్‌ల పదవీకాలం 5 లేదా 65 సం.లు.
సభ్యుల పదవీకాలం 5 లేదా 62 సం.లు.

» అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై రాష్ట్రపతి వీరిని తొలగిస్తారు.

» UPSC సభ్యుల్ని తొలగించిన పద్ధతి (S.C కమిటీ సలహాపై) లోనే రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

» ప్రభుత్వోద్యోగులు, ప్రభుత్వరంగ సంస్థల్లో & కార్పొరేషన్లలో పనిచేయు ఉద్యోగులకు సంబంధించిన అంశాలను ట్రిబ్యునలే విచారిస్తుంది.

నిబంధనలు పరిధిలోకి రానివారు :

— S.C లో పనిచేసే సిబ్బంది.
— H.C " "
— ప్రతినిధుల కార్యాలయ సిబ్బంది.
— శాసనసభలు " "

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* AP తో సహా 8 రాష్ట్రాల్లో రాష్ట్ర పరిపాలనా ట్రిబ్యునల్స్‌ను ఏర్పాటుచేశారు.
* రాష్ట్ర పరిపాలనా ట్రిబ్యునల్స్‌లో పనిచేయు అధికారులు H.C న్యాయమూర్తికి కావల్సిన అర్హతలు కలిగి ఉండాలి. వీరిని రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.
* 323(b) అధికరణ – ప్రత్యేక సంబంధిత్ల ప్రత్యేక ట్రిబ్యునల్స్‌ను ఏర్పాటుచేయవచ్చు.
Ex: Land Tribunal, విదేశీ ఎగుమతులు దిగుమతులు సంబంధించిన పన్నుల ట్రిబ్యునల్స్.
* 1947 లో L. చంద్రకుమార్ Vs భారతప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C, రాష్ట్రాల్లోని Tribunals ఇచ్చిన తీర్పులపై S.C లో మాత్రమే అప్పీలు చేయకుండా H.C లలో కూడా అప్పీలు చేసుకునే అవకాశం కల్పించినది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాజ్యాంగేతర, చట్టబద్ధేతర సంస్థలు

I. ప్రణాళికా సంఘం:

» సామాజిక ఆర్థిక ప్రణాళిక అనే ఆలోచన ఉమ్మడి భాగస్వామ్యానిది.
» 1946లో K.C. నియోగి నేతృత్వంలోని ప్రణాళికా అభివృద్ధి బోర్డు సలహా మేరకు దీన్ని ఏర్పాటు చేశారు.
» 1950లో కేంద్ర క్యాబినెట్ తీర్మానం ద్వారా మరి దీన్ని ఏర్పాటుచేశారు.
» ఇది ఒక సలహామండలి మాత్రమే.
» ప్రధాని దీనికి అధ్యక్షులు.
» కేంద్ర కేబినెట్ ఉపాధ్యక్షుడిని నియమిస్తుంది.
» ఉపాధ్యక్షుడు దీనికి డే-టు-డే చైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తారు.
» ఉపాధ్యక్షులకు కేంద్రకేబినెట్ హోదాను కల్పించినందున కేబినెట్ సమావేశాల్లో పాల్గొనవచ్చు
» 4-7 వరకు శాశ్వతకాలపు సభ్యుల్ని కేంద్ర కేబినెట్ నియమించవచ్చు.
» సభ్యులకు రాష్ట్ర మంత్రి హోదాను కల్పిస్తారు.
» 1967 నుండి ప్రణాళిక & కేంద్ర ఆర్థికమంత్రులు బిట్వీన్ ఉండటం సభ్యులుగా వ్యవహరిస్తున్నారు.
» సభ్యుల పదవీకాలం 5 yrs. కానీ కేంద్ర కేబినెట్ విడిగించవచ్చు.
» దీన్ని "ఆర్థిక కేబినెట్", "సూపర్ కేబినెట్", "సమాంతర కేబినెట్",*
» మొదట అధ్యక్షులు – నెహ్రూ
» స్థాపించినప్పుడు ఉపాధ్యక్షులు – గుల్జారీలాల్ నందా
» ~~నిపుణుడు/Regular~~ ఉపాధ్యక్షుడిగా పనిచేసినది – V.T. కృష్ణమాచారి
» ప్రస్తుత ఉపాధ్యక్షులు – మాంటెక్ సింగ్ అహ్లూవాలియా (వీరి పదవీ కాలాన్ని పొడిగించారు)
» 1950 1952లో ప్రణాళికా మూల్యాంకనం అనే విభాగం ఏర్పడింది.
» ప్రణాళికా సంఘానికి అనుబంధంగా మొత్తం 12 కమిషన్లు పనిచేస్తాయి.
» వీటిద్వారానే కమిషన్ సమాచారం సేకరిస్తుంది.
» ఈ కమిషన్ ప్ర కార్యాలయం – యోజనభవన్
అధికార పత్రిక – యోజన

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD 500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ముఖ్య విధులు:

» దేశంలో సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధికి అవసరమైన ప్రణాళిక ముసాయిదాను ఆమోదించడం. 153
» ప్రణాళిక అమలుకు అవసరమైన ఆర్థిక వనరుల సమీకరణపై సలహాలు సూచనలు చేయడం.
» రాష్ట్రాలను సంప్రదించి వాటి ప్రాధాన్యతల ఆధారంగా లక్ష్యాలుగా మార్పులు చేయడం.
» ప్రణాళికల సమర్థ అమలుకు అవసరమైన సూచనలు చేయడం.
» ప్రణాళికల అమలులో వెలువడ్డ సమస్యల పరిష్కారాలని సూచించడం.

* P.C తన నివేదికను కేబినెట్‌కు సమర్పిస్తుంది.
* P.C శాశ్వతమైన ఎలాంటి ప్రాతినిధ్యం కల్పించదు.
* K. సంతానం లాంటివారు భారత సమాఖ్య విధానాన్ని కోరుకున్నప్పటికీ ఆచరణలో P.C వంటి సంస్థలవలన ఏక కేంద్ర విధానాన్ని ఆచరణాత్మకంగా అనుసరిస్తున్నదని వాదించారు.

II. జాతీయాభివృద్ధి మండలి [NDC]:

» 1952లో కేంద్ర కేబినెట్ తీర్మానం ద్వారా ఏర్పడింది.
» భారత్‌లో పార్లమెంటు తర్వాత సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి విషయంలో అత్యున్నత విధాన నిర్ణయాత్మక మండలిగా వ్యవహరిస్తున్నది.
» కేంద్రప్రభుత్వం, రాష్ట్రాలకు & P.Cకు మధ్యన సమన్వయం సమకూర్చే ఒక థింక్ సంస్థలా NDC పనిచేస్తుంది.
» NDC, PCకు సలహాదారుగా వ్యవహరిస్తుంది.
» NDC సంవత్సరంలో 2 సార్లు సమావేశమవుతుంది.
» NDC & P.Cకు [రెండింటికి] కార్యదర్శిగా ఒకరే వ్యవహరిస్తారు.
» ప్రస్తుత కార్యదర్శి — రాజీవ్ రతన్ షా

నిర్మాణం:

— చైర్మన్: ప్రధాని
— కేంద్ర కేబినెట్ మంత్రులు
— అన్ని రాష్ట్రాల CMలు & కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల పాలకులు సభ్యులు.
— P.C సభ్యులు కూడా NDCలో సభ్యులే.

CITY XEROX
1-10 237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ముఖ్య విషయాలు:

» P.C చే రూపొందించబడే ప్రణాళిక ను సమర్పించబడే ప్రణాళికా మసాయిదాను కేంద్ర కేబినెట్ NDC ముందుంచుతుంది. NDC దాన్ని చర్చించి ఆమోదిస్తుంది.
» ప్రణాళికా ముసాయిదాకు మార్పులను సూచిస్తుంది.
» ప్రణాళిక అమలుకు రాష్ట్రప్రభుత్వాల సహకారాన్ని కోరుతుంది.
» " ఎదురయ్యే సమస్యల పరిష్కారాలను సూచిస్తుంది.
» ఇది ఒక సలహా మండలి మాత్రమే.

సర్కారియా కమిషన్ సూచనలు:

* NDC పేరును జాతీయ ఆర్థికాభివృద్ధి మండలిగా మార్చాలి.
* దీనికి రాజ్యాంగ గుర్తింపు కల్పించాలి.

III. జాతీయ సమైక్యతా మండలి [NIC]:

» 1961లో నెహ్రూ ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేసింది.
» ప్రధాని దీనికి చైర్మన్.
» కేంద్ర కేబినెట్ మంత్రులు, అన్ని రాష్ట్రాల CMలు, UTల పాలకులు, ప్రణాళికా సంఘం సభ్యులు, కార్మిక సంఘాల ప్రతినిధులు; సినిమా, క్రీడలు వంటి రంగాల్లో ప్రఖ్యాతిగాంచిన వ్యక్తులు దీనిలో సభ్యులు.
» ఈ సభ్యులను కేంద్రప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.
» సంవత్సరానికి 2 సార్లు సమావేశం అవుతుంది.
» జాతీయ సమైక్యతా, సమగ్రతకు అవసరమైన తీర్మానాలు చేస్తూ, వాటి అమలుపై ప్రజలలో ఒక అవగాహన కల్పించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ప్రస్తుత సభ్యులు: 148

IV. జాతీయ భద్రతా మండలి [NSC]:

» 1998 కార్గిల్ యుద్ధ సందర్భంగా వాజపేయి కాలంలో ఏర్పడింది.
» ముగ్గురు ప్రధానమంత్రి, కొంతమంది సభ్యులు.
» ప్రస్తుత సలహాదారుడు — శివశంకర మేనన్
» కేంద్ర కేబినెట్‌కి ఇది సలహాదారుగా వ్యవహరిస్తుంది.
» జాతీయ అంతర్గత, బహిర్గత భద్రతలకు సంబంధించి కేంద్ర కేబినెట్‌కు సలహా ఇవ్వడం దీని ప్రధాన కర్తవ్యం.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మూడవ అధ్యాయం

సమాజ వికాస ప్రయోగం:

154

సామాజిక అభివృద్ధి పథకం:-

» 1952లో CDP ని ప్రవేశపెట్టారు.
» అమెరికాలో అమల్లోవున్న Block భావనను మనం అభివృద్ధికి సమానార్థకంగా ఎంపిక చేసుకున్నాం.
» వి.టి. కృష్ణమాచారి సూచన మేరకు ఈ పథకాన్ని రూపొందించారు.
» అమెరికాకు చెందిన 'ఫోర్డ్ ఫౌండేషన్' ఈ పథకం అమలుకు ఆర్థిక సహాయమందించినది.
» ఈ పథకాన్ని ప్రారంభంలో దేశంలోని 50 జిల్లాల్లోగల 55 బ్లాకులయందు ప్రయోగాత్మకంగా ప్రారంభించారు.
» CDP ద్వారా వ్యవసాయం, నీటిపారుదల, రోడ్లు రవాణా, ప్రాథమిక విద్య, ఆరోగ్యం, చిన్నతరహా కుటీర పరిశ్రమల వంటి అంశాలలో అభివృద్ధిపై కేంద్రీకరణ చేశారు.
» 1953లో NESS [National Extensive Service Scheme] CDP ని దేశవ్యాప్త అమలుకు ఈ పథకం దోహదపడింది.
» ఈ పథక అభివృద్ధి విషయంలో అధికారుల వ్యవస్థయందు ఒక క్రమానుగత శ్రేణీ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.
» ఈ పథకం ఆచరణలో ఆశించిన లక్ష్యాలను సాధించనప్పటికీ అభివృద్ధిపై ప్రజలు దృష్టి సారించుటకు తోడ్పడిందని చెప్పవచ్చు.

శ్రీనికేతన్ ప్రయోగం:-

» 1921లో రవీంద్రుడు ఈ ప్రయోగం ప్రారంభించారు.
* 'లక్ష్మీ సారంతో కూడిన అభివృద్ధి' అన అంశానికి వీరు ప్రాధాన్యమిచ్చారు. వ్యవసాయం, చేనేత పరిశ్రమ, విద్య మొదలైన అంశాలపై శిక్షణ ఇచ్చారు.

మార్కాండం ప్రయోగం:-

» ఈ తన్నుకుమారి జిల్లా (తమిళనాడు) 'మార్కాండం' అను ప్రాంతంలో క్రైస్తవ అధికారులు మిస్సెస్ & పాచేల నేతృత్వంలో 10 గ్రామాలను ఎంపిక చేసుకొని ఈ ప్రయోగం చేశారు.
» YMCA సహకారంతో [Young Mens Christian Association] గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవనంలో కులవృత్తి పోషించే పాత్రపై శిక్షణ ఇస్తూ ఆయా ప్రజల్లో అభివృద్ధిపై స్పృహను కలిగించే ప్రయత్నం చేశారు.

ఇటావా ప్రయోగం:-

» UPలోని ఇటావా జిల్లా కలెక్టర్ ఆల్బర్ట్ మేయిన్ 10 గ్రామాలను ఎంపిక చేసుకొని ప్రయోగం చేశారు.
» గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని చదువుకున్న యువతను సమీకరించి చిన్నతరహా కుటీర పరిశ్రమలు, వ్యవసాయం, పశుపోషణ వంటి అంశాలపై శిక్షణ ఇప్పించి

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రాంతాల్లో విస్తృతంగా ప్రచారం చేయించారు.

నీలోకెరె ప్రయోగం:-

» పాల్ఘానాలని కర్నాటకజిల్లాయందుగల నీలోకెరె ప్రాంతంలో దేశవిభజన కాలంలో అనేకమంది కాందిశీకులు తలదాచుకున్నారు.

» S.K.డే నేతృత్వంలోని స్వయం సమృద్ధి సాధించుటకు వ్యవసాయ పనిముట్ల తయారీ, పాడి పరిశ్రమ, కోళ్ల పెంపకం, చేతివృత్తులు మొదలైన అంశాలపై శిక్షణనిచ్చారు.

అరోడా ప్రయోగం:-

» బరోడా సంస్థాన దివానుగా చేసిన V.T. కృష్ణమాచారి ఈ ప్రయోగానికి శ్రీకారం చుట్టారు.

» గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో రవాణాసౌకర్యాలు పెరుగుపరచుట, విద్యను బోధించుట, ఆరోగ్య వసతులను మెరుగుపరచడం, వ్యవసాయం, కుటీర పరిశ్రమలపై అవగాహన కల్పించడం.

సేవాగ్రామ:-

» వార్ధా [మహారాష్ట్ర] లో మహాత్మాగాంధీ దీన్ని ప్రారంభించారు.

» ప్రాథమిక విద్య [Basic education], మతసామరస్యం, సత్యాగ్రహం, నయీతాలీమ్, మొదలైన అంశాలపై శిక్షణతో పాటు స్వయం సేవ, చేనేత పరిశ్రమలపైకూడా అవగాహన కల్పించారు.

» దీయ ప్రకాశ్ నారాయణ్, ఆచార్య వినోబా భావే దీనిలోనే శిక్షణ పొందారు.

బల్వంతరాయ్ మెహతా కమిటీ:-

» 1957 లో ఈ కమిటీ ఏర్పడింది.

» NDC సూచనలను తీర్మానాన్ననుసరించి PC దీన్ని ఏర్పాటుచేసింది.

» 1957 చివర్లో ఈ కమిటీ నివేదికను సమర్పించినది.

» 1958 లో ఈ కమిటీ హైదరాబాదులో పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ ఏర్పాటుపై ఒక తీర్మానాన్ని ప్రకటన చేసింది.

» 1958 లో NDC కమిటీ నివేదికను ఆమోదించినది.

సూచనలు:

- ప్రభుత్వ అభివృద్ధి పథకాలు సమర్థంగా అమలవ్వాలంటే అభివృద్ధిలో ప్రజలను భాగస్వామ్యం కల్పించాలి.
- ప్రజలకు భాగస్వామ్యం కల్పించుటకు పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థను నెలకొల్పాలి.
- దీనిలో మూడంచెల పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ నెలకొల్పాలి.
  - * జిల్లా పరిషత్
  - * తాలూకా/పంచాయితీ సమితి
  - * గ్రామ పంచాయితీ
- ప్రతి సంస్థలకు ప్రతి 5 సం.లకు ఒకసారి నియమబద్ధంగా ఎన్నికలు నిర్వహించాలి
- ఎన్నికలు పార్టీ ప్రాతిపదికపై కాకుండా స్వతంత్ర ప్రాతిపదికపై జరగాలి.
- దిగువస్థాయిలో మినహాయించి మిగతా ఉన్నతస్థాయిలో పరోక్ష ఎన్నికలు నిర్వహించాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

- స్థానిక సంస్థలు సమర్థంగా పనిచేయటకు తగిన అధికారాలు కేటాయించాలి.
- స్థానిక సంస్థలకు తగిన ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చాలి.
- భవిష్యత్తులో చేపట్టబోయే అభివృద్ధి పథకాలన్నీ స్థానిక సంస్థల్ద్వారానే నిర్వహించాలి.
- స్థానిక స్వపరిపాలనలో జిల్లా కలెక్టర్ కీలకపాత్ర పోషించాలి.

** 1959 లో అక్టోబర్ 2 న రాజస్థాన్‌లోని నాగోర్ జిల్లాలో నెహ్రూ స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలను ప్రారంభించారు. నెహ్రూ మాటల్లో....

"నేడు ప్రారంభించబడుతున్న స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు భారత ప్రజాస్వామ్యానికి ప్రాతిపదికగా పనిచేస్తూ జాతినిర్మాణంలో కీలకపాత్ర పోషిస్తూ భవిష్యత్ నాయకత్వానికి ఆ పాఠశాలలుగా తోడ్పడతాయి".

» 1959 నవంబర్ 1 న APలోని రంగారెడ్డి జిల్లా శంషాబాద్‌లో స్థానిక సంస్థలకు ముఖ్యమంత్రి నీలం సంజీవరెడ్డి శ్రీకారం చుట్టారు.

» APలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల్ని ప్రారంభించిన 2వ జిల్లా : శ్రీకాకుళం

భారతదేశంలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల అభివృద్ధి :

» ప్రాచీనకాలంనుండి మనదేశంలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు కలవు.

» 'పంచాన్' అను 5 గురు సభ్యులతో కూడిన మండలి గ్రామాల్లో అలనా పాలనలో కీలకపాత్ర పోషించాయి. ఇదే, కాలగతిలో 'పంచాయితీ'గా ఏర్పడింది.

» గ్రీకునగర రాజ్యాల్లో ఏర్పడ్డ 'బౌలంటోర్సస్' [వృద్ధులస్థాన్యుంతో] తో మనపంచాయితీలను పోల్చవచ్చు.

» చార్లెస్ మెట్‌కాఫ్ మనదేశంలోని స్థానిక సంస్థలను 'Little Republics' గా వర్ణించారు.

» ఆర్యుల కాలంలో నెలకొల్పబడ్డ 'సభ' & 'సమితి' స్థానిక స్వపరిపాలనలో కీలకపాత్ర పోషించాయి.

» కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రంలో గ్రామీణప్రాంతాల పరిపాలనలో 'గ్రామణి' అనే అధికారి ముఖ్యపాత్ర పోషించే వారని చెప్పబడింది.

» 10 గ్రామాల పాలనను పరిశీలించే అధికారి 'దశగ్రామణి'.

» 'ధర్మస్థీయ' (Civil courts), 'కంటకశోధన' (Criminal courts) స్థానిక న్యాయస్థానాలు.

» ఇక్కడ భారతదేశంలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల నిర్వహణకు ప్రసిద్ధి చెందినవారు — చోళులు

» చోళుల కాలంలో కుండలను ఓటరు చీటీలుగా ఉపయోగించి నమ్మకమైన ఎన్నికలు నిర్వహించేవారు.

» స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధుల్ని ఎన్నుకునే పద్ధతి చోళుల కాలంలో అమల్లో ఉన్నది.

» మెగస్తనీస్ 'ఇండికా' గ్రంథంలో పాటలీపుత్ర నగర పరిపాలన 'నాగరిక్' అనే అధికారి నేతృత్వంలోని 30 మంది సభ్యుల మండలిగా నిర్వహించినట్లు ఉన్నది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మధ్యయుగంలో:

» మధ్యయుగంలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు నిర్లక్ష్యం చేయబడ్డాయి.

» 'క్రొత్వాల్' అనే అధికారి శాంతిభద్రతల నిర్వహణలో కీలకపాత్ర పోషిస్తూ శిస్తువసూలు మాత్రమే ప్రాధాన్యతనిచ్చారు.

» షేర్షా కాలంలో ప్రాంతీయ పరిపాలనపై దృష్టి కేంద్రీకరించినప్పటికీ స్థానిక స్వపరిపాలనపై ఎలాంటి శ్రద్ధ వహించలేదు.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ కాలంలో:

» 1687లో మద్రాసులో మొదటి మున్సిపల్ సంస్థను నిర్మించారు.

» 1726లో బొంబాయి, మద్రాసు కలకత్తాల యందు స్వతంత్రమైన పురపాలక సంస్థలనేర్పాటు చేశారు.

» 1870లో లార్డ్ మేయో ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానం స్థానిక సంస్థల అభివృద్ధికి అధికారికంగా ప్రభుత్వం చేసిన ప్రయత్నంగా చెప్పవచ్చు.

» చార్టర్ చట్టం 1813 ద్వారా స్థానిక సంస్థల్లో పన్నులు విధించే అధికారం కల్పించుకప్పటికీ అభివృద్ధిపై దృష్టి కేంద్రీకరించలేదు.

రిప్పన్ తీర్మానం:

» 1882లో లార్డ్ రిప్పన్ స్థానిక సంస్థల అభివృద్ధిపై తీర్మానం ప్రవేశపెట్టారు.

» రిప్పన్ తీర్మానం స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల పాలిట "మాగ్నా కార్టా" వంటిదిగా చెప్పుంటారు.

» రిప్పన్ మనదేశంలో "స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల పితామహుడు".

» రిప్పన్ మండలాలు పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థకు నమూనాను ప్రవేశపెట్టారు.

» భారతదేశంలో నేటికి కొద్దిపాటి మార్పులతో అదే నమూనా అమల్లో ఉన్నది.

1. జిల్లాబోర్డు
2. తాలూకా బోర్డు
3. గ్రామ పంచాయితీ

రాయల్ కమిషన్ తీర్మానం:

» 1907లో చార్లెస్ హోబ్‌హౌజ్ నేతృత్వంలోని రాయల్ కమిషన్ స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల ప్రతినిధులు ప్రజలచే ఎన్నుకోవడం ద్వారా మాత్రమే అధికారం చేపట్టాలి.

» 1909లో ప్రవేశపెట్టిన మింటో-మార్లే సంస్కరణల ద్వారా, తదనంతరం స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధులనెన్నుకునే పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టారు.

» 1919లో మాంటేగు-చెమ్స్‌ఫర్డ్ సంస్కరణలద్వారా ప్రవేశపెట్టిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వ విధానంలో స్థానిక సంస్థల్ని Transferred జాబితాలో పొందుపరిచి వాటిపై భారతీయ మంత్రులకు అధికారాలు కల్పించారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1935, భారతప్రభుత్వ చట్టం ద్వారా స్థానిక సంస్థల్ని రాష్ట్ర జాబితాలో చేర్చి రాష్ట్రాలకు స్వయం ప్రతిపత్తిని కల్పించారు.

156

స్వాతంత్ర్యానంతరం:

» స్థానిక సంస్థలను భారత రాజ్యాంగం ప్రకారం, రాష్ట్ర జాబితాలో చేర్చారు.

» 40వ అధికరణ – వీటి ఏర్పాటుకు ప్రభుత్వాలు చర్యలు చేపట్టాలి.

» బల్వంతరాయ్ మెహతా కమిటీ సూచనల మేరకు 1959లో మొదటి రాజస్థాన్‌లోను, తర్వాత APలోను వీటినేర్పాటు చేశారు.

స్థానిక సంస్థల అభివృద్ధి:

మొదటి దశ : 1959 – 1964 [ప్రారంభదశ]
రెండవ దశ : 1964 – 1969 [స్తబ్ధదశ]
మూడవ దశ : 1969 – 1978 [పతనదశ]
నాల్గవ దశ : 1978 → [పునరుజ్జీవనదశ]

అశోక మెహతా కమిటీ:

» 1978లో జనతా ప్రభుత్వం అశోక మెహతా నాయకత్వంలో స్థానిక సంస్థల పనితీరుపై ఒక ప్రత్యేక కమిటీని నియమించినది.

» అశోక మెహతా కమిటీ తన నివేదికలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు విఫలమైన భిగపంతుడేమీ కాదని వాటికి సరైన ప్రాధాన్యతను, అధికారాలను మరియు నిధులను కేటాయించినట్లయితే అవి విజయవంతంగా పనిచేస్తాయని పేర్కొన్నారు.

» రాజకీయంగా ప్రజాస్వామ్య భావాలు బలపడటానికి, ఆర్థికంగా అభివృద్ధిపై దృష్టి సారించుటకు, సామాజికంగా నూతన నాయకత్వం ఆవిర్భవించుటకు, పరిపాలనా పరంగా ప్రజలకు

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రభుత్వానికి మళ్ళీ వారధిగా స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు అవతరించాయని పేర్కొన్నారు.

ముఖ్య సూచనలు:

— పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థలో రెండంచెల విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాలి.
  * జిల్లా పరిషత్
  * మండల పరిషత్
— 15,000 నుండి 30,000 జనాభా కలిగిన గ్రామాలను ఒక మండలంగా ఏర్పాటు చేయాలి.
— అభివృద్ధి విషయంలో గ్రామ పంచాయితీని యూనిట్‌గా పరిగణించరాదు.
— స్థానిక సంస్థలకు పార్టీ ప్రాతిపదికపై ఎన్నికలు జరపాలి.
— స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధులను ప్రత్యక్ష ఎన్నిక పద్ధతిన ఎన్నుకోవాలి.
— స్థానిక సంస్థల పదవీకాలం 4 సంవత్సరాలుగా ఉండాలి.
— ఈ సంస్థలకు కాలవ్యవధి ప్రకారం ఎన్నికలు నిర్వహించాలి.
— స్థానిక సంస్థలకు తగిన అధికారాలను బదిలీ చేయాలి.
— అభివృద్ధి కార్యక్రమాలన్నీ ఈ సంస్థల ద్వారానే నిర్వహించబడాలి.
— ఈ సంస్థలు సమర్థంగా పనిచేయటానికి అవసరమైన నిధులను కేటాయించాలి.

* అశోక మెహతా సూచనల అనంతరం భారతదేశంలోని అనేక రాష్ట్రాలు స్థానిక సంస్థలను పటిష్టపరచటానికి నిర్మాణాత్మకమయిన చర్యలు చేపట్టినవి. అందువలన 1978 తరువాతి దశను "పునరుజ్జీవన దశ" గా పేర్కొంటారు.
* 1959 లో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలను ఏర్పాటు చేసినప్పటికీ ఎన్నికలు మాత్రం 1964 లో నిర్వహించారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

చింతామణి కమిటీ:

1978

» 1978 లో ఈ కమిటీ తన నివేదికను కేంద్రానికి సమర్పించినది.
» ఈ కమిటీ గ్రామపంచాయితీ సర్పంచ్‌లను ప్రత్యక్ష పద్ధతిన ఎన్నుకోవాలని సూచించింది.
» బ్లాక్ వ్యవస్థ (మాధ్యమిక వ్యవస్థ)కు ప్రాధాన్యమివ్వాలి.
» ప్రణాళికా వికేంద్రీకరణలో భాగంగా బ్లాక్‌ను ఒక యూనిట్‌గా తీసుకుని ప్రణాళికా రచన చేయాలి.

Ch. హనుమంతరావు కమిటీ:

» 1984 లో ఈ కమిటీ కేంద్రానికి క్రింది సూచనలు చేసింది.
- జిల్లా ప్రణాళికా బోర్డులను ఏర్పాటు చేయాలి.
- జిల్లా పరిషత్తులో కలెక్టర్ కీలక పాత్ర పోషించాలి. జిల్లా అభివృద్ధిలో కలెక్టర్ కీలకంగా పనిచేయాలి. జిల్లాలో రాష్ట్రప్రభుత్వ అధికార ప్రతినిధి అభివృద్ధిలో బాధ్యులుగా వ్యవహరించాలి.

G.V.K. రావు కమిటీ సూచనలు:

- P.C చే 1985 లో నియమించబడింది.
- బ్లాక్ వ్యవస్థను రద్దు చేయాలి.
- జిల్లా పరిషత్ అభివృద్ధిలో కీలకపాత్ర పోషించాలి.
- జిల్లా పరిషత్‌కు కలెక్టర్ చైర్మన్‌గా వ్యవహరించాలి.
- అభివృద్ధి కార్యక్రమాలన్నీ కలెక్టర్ ద్వారా నిర్వహించబడాలి.
- ఒకవేళ కలెక్టరుకు పరిపాలనలో ఎక్కువ బాధ్యతలుంటే CEO, DDO లను నియమించాలి.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD. 500 020
Cell : 9704136226

L.M. సింఘ్వీ కమిటీ:

» ప్రజాస్వామ్యం & అభివృద్ధిలో 'పంచాయితీరాజ్ సంస్థల పాత్ర' అనే అంశంపై అధ్యయనానికి రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం 1986 లో ఈ కమిటీని నియమించినది.
» 1987 లో సింఘ్వీ కమిటీ నివేదికను సమర్పించినది.
- పంచాయితీరాజ్ సంస్థల (స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు)ను రాజ్యాంగబద్ధం చేయాలి.
- స్థానిక సంస్థలకు సకాలంలో ఎన్నికలు నిర్వహించాలి.
- గ్రామీణ పరిపాలనలో గ్రామసభలకు అధిక ప్రాధాన్యతను కల్పించాలి.
- స్థానిక సంస్థల ఎన్నికల సందర్భంగా తలెత్తే వివాదాలను పరిష్కరించుటకు ట్రిబ్యునల్స్‌ను ఏర్పాటు చేయాలి.
- గ్రామీణ న్యాయాలయాలను ఏర్పాటు చేయాలి.
- రాజ్యాంగబద్ధంగా స్థానిక సంస్థలకు అధికారాలను బదిలీ చేయాలి.
- స్థానిక సంస్థలు సమర్థంగా పనిచేయుటకవసరమైన శిక్షిత వనరులు సమకూర్చాలి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

తుంగన్ కమిటీ :

» 1987లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం కేంద్ర గ్రామీణాభివృద్ధి శాఖామంత్రి P.K తుంగన్ నేతృత్వంలో ఒక మంత్రివర్గ ఉపసంఘాన్నేర్పాటుచేసింది.

» సింఘ్వీ కమిటీ సూచనల ఆధారంగా తుంగన్ కమిటీ సూచనలను పరిగణిలోకి రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం 64, 65 రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లుల్ని రూపొందించినది.

- 64 వ సవరణ బిల్లు పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలకు
- 65 వ " పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు సంబంధించినది.

» 1989లో 64 వ సవరణ బిల్లును పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టగా లోక్‌సభ ఆమోదించి రాజ్యసభ తిరస్కరించడంతో బిల్లు వీగిపోయినది.

» 65వ సవరణ బిల్లు లోక్‌సభ పరిశీలనలో ఉండగానే సభ రద్దుతో బిల్లుకూడా రద్దయింది.

» 1990లో వి.పి. సింగ్ ప్రభుత్వం ఈ బిల్లుల్ని సవరించి పార్లమెంటులో ప్రవేశ పెట్టాలని భావించినప్పటికీ ప్రభుత్వం అల్పంచరంగా పడిపోవడంతో ఆమోదించలేదు.

» 1992లో పి.వి. ప్రభుత్వం 64 వ సవరణ బిల్లును పునరుద్ధరించి అనేక మార్పులతో 73 వ రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లుగా పార్లమెంటులో ఆమోదం పొందినది.

» 73 వ సవరణ ద్వారా రాజ్యాంగంలో 11 వ షెడ్యూల్ చేర్చబడింది.

» పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించారు.

» 65 వ సవరణ బిల్లును సవరించి 'నగరపాలికా బిల్లు' పేరుతో 74 వ సవరణగా 1992లో పార్లమెంటు ఆమోదించి 12 వ షెడ్యూల్‌ను రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

» పైరెండు సవరణలు 73, 74 లను భారత్‌లోని 17 రాష్ట్రాలు ఆమోదించాయి.

» 73, 74 సవరణలు 1993 నుండి అమల్లోకి వచ్చినవి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

73వ రాజ్యాంగ సవరణ

158

243 : నిర్వచనాలు
243-A : గ్రామసభ
B : వ్యవస్థాపనం
C : నిర్మాణం
D : రిజర్వేషన్లు
E : పదవీకాలం
F : అర్హతలు, అనర్హతలు
G : అధికారాలు
243-H : ఆదాయాలు
I : రాష్ట్ర F.C
J : ఆడిటింగ్
K : రాష్ట్ర E.C
L : కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు
M : మినహాయింపులు
N : పాత శాసనాల పర్తింపు
O : ట్రిబ్యునళ్ళు

» 243 అధికరణ : నిర్వచనాలు

- గ్రామము, గ్రామపంచాయితీ, గ్రామసభ, మండల పరిషత్ (మాధ్యమిక సంస్థ), జనాభా మొదలైన అంశాలపై గవర్నర్ నోటిఫికేషన్ ద్వారా నిర్వచనాలు తెలియజేస్తారు.
- నిర్వచనాలపై శాసనసభ చట్టాలను రూపొందిస్తుంది. చట్టాలను సవరిస్తుంది.

» 243-A : గ్రామసభ

- గ్రామంలోని ఓటర్లందరూ దీనిలో సభ్యులు.
- గ్రామ పంచాయితీకి ఈ సభ ప్రాతపదికగా పనిచేస్తుంది.
- గ్రామపంచాయితీ దీనికి సదుపాయ చార్యత వహిస్తుంది.
- గ్రామాభివృద్ధికి అవసరమైన విధానాలను రూపొందిస్తుంది. స్వాట్ఫ్లాండ్‌లోని ల్యాండ్ కమ్యూనిటీస్‌తో దీన్ని పోల్చవచ్చు.
- ప్రత్యక్ష ప్రజాస్వామ్యానికి దీనిని ప్రతిపదికగా భావిస్తారు.

» 243-B : వ్యవస్థాపనం

- పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థను 3 స్థాయిల్లో నెలకొల్పాలని తెలియజేస్తున్నది.
  (a) జిల్లా పరిషత్
  (b) తాలూకా/ పంచాయితీ సమితి/ బ్లాక్ పంచాయితీ/ మండల పరిషత్
  (c) గ్రామ పంచాయితీ

* 20 లక్షలకంటే జనాభా తక్కువగా ఉన్న రాష్ట్రాలు మాధ్యమిక సంస్థల ఏర్పాటునుండి మినహాయింపు కలదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 243-C : నిర్మాణం

- స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధులను ఎన్నుకునే విధానాన్ని తెలియజేస్తుంది.
- 3 స్థాయిలలోని ప్రతినిధులను ప్రజలు ప్రత్యక్ష పద్ధతిపై ఎన్నుకుంటారు.
- గ్రామ సర్పంచ్‌ను ప్రత్యక్ష పద్ధతిపై ఎన్నుకుంటారు.
- జిల్లా పరిషత్ & మధ్యంతర [మండలం] స్థాయి అధ్యక్షుల/ చైర్మన్లను పరోక్ష పద్ధతిపై ఎన్నుకోవాలి.

» 243-D : రిజర్వేషన్లు

- స్థానిక సంస్థల్లో కొన్ని వర్గాలకు కల్పించబడ్డ రిజర్వేషన్లను తెలియజేస్తున్నది.
  - (ఎ) SC జనాభా ప్రతిపదికపై ఆ వర్గానికి అంతే శాతంలో కొన్ని స్థానాల్ని కేటాయించాలి. వారికి కేటాయించిన స్థానాల్లో 1/3 వంతు మహిళలకు కేటాయించాలి.
  - (బి) ST జనాభా ప్రతిపదికపై ఆ వర్గాలకు అంతే శాతంలో సీట్లను రిజర్వ్ చేయాలి. వాటిలో 1/3 వంతు మహిళలకు కేటాయించాలి.
  - (c) స్థానిక సంస్థల్లోని మొత్తం స్థానాలలో 1/3 వంతు స్థానాలను మహిళలకు రిజర్వ్ చేయాలి.
- * రాష్ట్రప్రభుత్వాలు ఇతర వర్గాలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించే చట్టాలు చేయవచ్చు.

» 243-E : పదవీకాలం

- స్థానిక సంస్థల పదవీకాలం 5 సం.లుగా నిర్ణయించారు.
- 5 సం.ల పదవీకాలం ముగియకముందే రాష్ట్రప్రభుత్వం వాటిని రద్దు చేయవచ్చు.
- ఖాళీలేర్పడినప్పుడు జరిగే ఉపఎన్నికల ద్వారా ఎన్నుకోబడే ప్రతినిధులు మిగిలిన పదవీకాలానికి మాత్రమే అధికారంలో కొనసాగుతారు.
- సంస్థ పెంపొందానికి ఎన్నికలు కాలయాపన ద్వారా జరిగితే మళ్ళీ పదవీకాలం అధికారంలో కొనసాగవచ్చు.
- * ఆ సంస్థ పదవీకాలం ముగియటానికి 6 నెలలకంటే తక్కువగా ఉంటే ఉప ఎన్నికలు నిర్వహించాల్సిన అవసరం లేదు.

» 243-F : అర్హతలు, అనర్హతలు

- పార్లమెంటుకు & శాసనసభలకు పోటీచేయు అభ్యర్థులు పర్తించే అర్హతలు, అనర్హతలన్నీ స్థానిక సంస్థల పోటీదారులకూ వర్తిస్తాయి.

* స్థానిక

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* స్థానిక సంస్థల్లో పోటీచేయుటకు కనీసం 21 సం॥ల వయస్సు ఉండాలి.
* ఆ సంస్థ పరిధిలో ఓటరుగా నమోదై ఉండాలి.
* 1995 నుండి ఇద్దరికంటే ఎక్కువ సంతానం కలిగినవారు పోటీకి అనర్హులు.

159

» 243-G: అధికారాలు, విధులు

— 11వ షెడ్యూల్‌లోని 29 అంశాలపై స్థానిక సంస్థలకు అధికారాలు బదిలీచేయాలి.
— మొత్తం 29 అంశాల్లోని 18 అంశాలు తప్పనిసరిగా నెరవేర్చాలి. మిగిలిన 17 అంశాలు మిశ్రిత విధులుగా చెప్పవచ్చు.

* వ్యవసాయం, భూమి, నీటిపారుదల, భూసార సంరక్షణ, రోడ్లు, వంతెనలు, సాధారణ & మహిళా సంక్షేమం, త్రాగునీరు, విద్యుదీపాలు మొదలైన మౌలికాంశాలు.

» 243-H: ఆదాయాలు

— స్థానిక ప్రభుత్వాలు ఈక్రింది పద్ధతుల ద్వారా ఆదాయాలను సమకూరుస్తాయి.
(a) కేంద్ర ప్రభుత్వ నిధులు;
(b) రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సమకూర్చే నిధులు;
(c) అప్పులు, అమ్మకాల ద్వారా లభించే నిధులు;
(d) వీరాళాలు;
(e) పన్నులు — ఇంటిపన్ను, నీటిపన్ను
Advertisements,
సంతలు, Markets....

* 265 అధికరణ ద్వారా రాష్ట్ర శాసనసభ రూపొందించే చట్టాల మార్గదర్శకంలో పన్నులు వసూలు చేయవలెను.

» 243-I: రాష్ట్ర F.C

— స్థానిక సంస్థలు సమర్థంగా పని-చేయుటకుగాను ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చుకోవడంలో తగిన సూచనలు, సలహాలను అందించుటకు రాష్ట్ర స్థాయిలో F.C లు ఏర్పాటు-చేయాలి.
— రాష్ట్ర గవర్నర్ F.C రాష్ట్రప్రభుత్వం స్థానిక సంస్థలకు మంజూరు-చేయాల్సిన నిధులను గుర్తించి మార్గదర్శకాలను రూపొందిస్తుంది.
— కేంద్రం నుండి నిధుల మంజూరుకోసం కేంద్ర F.C కు సిఫార్సులు-చేస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 243-J: Auditing

- స్థానిక సంస్థలు వివిధ అంశాలపై చేసిన ఖర్చులను & ఖాతాలను Auditing చేయుటను తెలియజేస్తున్నది.
- ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో Local Fund Audit ద్వారా, శాఖాపరమైన Audit ద్వారా మరియు General Audit ద్వారా తనిఖీ చేస్తున్నారు.

» 243-K: రాష్ట్ర ఎన్నికల సంఘం

- స్థానిక సంస్థల యొక్క ఎన్నికల నిర్వహణకు రాష్ట్ర స్థాయిలో ఎన్నికల సంఘాల ఏర్పాటును సూచిస్తున్నది.
- రాష్ట్ర E.C ను గవర్నర్ నియమిస్తారు.
- కమిషనర్ను H.C న్యాయమూర్తిని తొలగించే పద్ధతిలో (రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు) తొలగిస్తారు.

» 243-L: కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలకు వర్తింపజేయుట

- కేంద్ర ప్రభుత్వమే కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలలో ఈ చట్టాన్ని వర్తింపజేస్తుంది.
- ఢిల్లీ, పాండిచ్చేరిల యందు వాటి శాసనసభలు ఈ సంస్థలకు సంబంధించి చట్టాలు చేసినప్పటికీ కేంద్ర ప్రభుత్వ మార్గదర్శక సూత్రాలలోనే వ్యవహరించాలి.

» 243-M: మినహాయింపులు

- STల అభివృద్ధి మండళ్ళ (Tribal Development Councils) ఏర్పాటుకు అవకాశమున్న ప్రాంతాల్లో స్థానిక సంస్థల ఏర్పాటుకు మినహాయింపు లేదు.

* నాగాలాండ్, మేఘాలయ, మిజోరాం యందు వీటిని అమలుచేయలేదు.
* అస్సాంలోని కొన్ని ప్రాంతాల్లోను, మణిపూర్లోని కొన్ని ప్రాంతాల్లోను, ప.బెంగాల్లోని గూర్ఖాలాండ్లోను వీటి ఏర్పాటుకు మినహాయింపు కలదు.

» 243-N: పాత శాసనాల వర్తింపు

- ఈ చట్టం అమల్లోకొచ్చిన ఒక సం॥ వరకు ఆ రాష్ట్రానికి చెందిన పాత శాసనాలు అమల్లో ఉండవచ్చును.
- ప్రభుత్వం వాటిని రద్దుకూడా చేసుకోవచ్చు.

* 73 వ సవరణ చట్టాలకు స్ఫూర్తిపానికి విరుద్ధం కాకుండా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు తమ సొంత శాసనాలు చేసుకోవచ్చు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 243-O: ట్రిబ్యునళ్ళ ఏర్పాటు

— స్థానిక సంస్థల ఎన్నికలకు సంబంధించిన వివాదాలను పరిష్కరించుటకు ఎన్నికల ట్రిబ్యునళ్లను ఏర్పాటు చేయాలి.

— APలోని చిరువ న్యాయస్థానాలైన వుయస్సిఫ్, మెజిస్ట్రేటు కోర్టులు తు ఎన్నికల వివాదాలను విచారిస్తున్నవి.

— కోర్టులు న్యాయస్థానాలుగా కాకుండా ట్రిబ్యునల్స్‌గా విచారిస్తున్నాయి.

— లిజిస్లేషన్లు, ఎన్నికల షెడ్యూల్ మొదలైన వాటిపై ఈ ట్రిబ్యునల్స్ విచారించలేవు.

73వ రాజ్యాంగ సవరణ అమలు:

» 243-I అధికరణ: దేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాలయందు F.C లను ఏర్పాటు చేశాలు.

» 243-K అధికరణ: అన్ని రాష్ట్రాల్లో ఎన్నికల సంఘాలను ఏర్పాటు చేశారు.

» 11వ షెడ్యూల్‌లోని 29 అంశాలపై స్థానిక సంస్థలకు అధికారాల్ని బదిలీచేసిన రాష్ట్రాలు: — ప. బెంగాల్
— కేరళ
— కర్ణాటక

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD 500 020.
Ph: 97-4138226

» APలో 11 శాఖలకు సంబంధించిన 20 అంశాలపై స్థానిక సంస్థలకు అధికారాల్ని బదిలీచేశారు.

» 73వ సవరణ తర్వాత 3 స్థాయిల్లోని సంస్థలకు "గ్రామస్వరాజ్" పేరుతో ప్రత్యక్ష ఎన్నికలు నిర్వహించిన రాష్ట్రం: మధ్యప్రదేశ్

» స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధుల్ని, ప్రజాప్రతినిధుల్ని సమర్థంగా పనిచేయనప్పుడు మధ్యలోనే వారిని తొలగించే 'రీకాల్' ప్రసరాయణం పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాలని సూచించినవారు: మహాత్మాగాంధీజీ

» MP ప్రభుత్వం ప్రయోగాత్మకంగా స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధులను వెనుకకు పిలిచే పద్ధతి ప్రవేశపెట్టినది.

» 'రీకాల్' ద్వారా తొలగించబడ్డ మొదటివ్యక్తి: చాబ్రా నగరపాలక అధ్యక్షుడు

» స్థానిక సంస్థల్లో 50% స్థానాలను మహిళలకు కేటాయించిన 1st state: బీహార్

» స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధులకు శిక్షణనివ్వటంకోసం "గ్రామీశాట్" అనే ఉపగ్రహా ధారిత ద్వారా శిక్షణనిస్తున్న రాష్ట్రం: కర్ణాటక

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* స్థానిక సంస్థల ఎన్నికల్లో ఓటు వేయుటను తప్పనిసరి చేస్తూ చట్టం చేసిన రాష్ట్రం : గుజరాత్.

» 'గ్రామసభ' ద్వారానే ప్రభుత్వ పథకాల లబ్ధిదారుల ఎంపికను చేస్తున్న రాష్ట్రం : కేరళ.

» "Village Development Council" పేరుతో గ్రామీణ సంస్థలను ఏర్పాటుచేసిన రాష్ట్రము : హర్యానా.

» 1978 నుండి నియమబద్ధంగా నేటివరకు స్థానిక సంస్థలకు ఎన్నికలు నిర్వహిస్తున్న రాష్ట్రం : పశ్చిమ బెంగాల్.

» SCలు లేని కారణంగా స్థానిక సంస్థల్లో SCల రిజర్వేషన్లను రద్దు చేసిన రాష్ట్రం : అరుణాచల్ ప్రదేశ్.

» STలు, షెడ్యూల్డ్ జాతుల నివాసప్రాంతాల్లోనూ స్థానిక సంస్థల ఏర్పాటుకు చట్ట సవరణ చేసిన సంవత్సరం : 1996.

» కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రత్యేకంగా పంచాయితీరాజ్ మంత్రిత్వశాఖను 2004 లో ఏర్పాటు చేశారు.

» దేశంలో నేటివరకు AP తో సహా కేవలం 10 రాష్ట్రాల్లో మాత్రమే జిల్లా ప్రణాళికా బోర్డుల్ని ఏర్పాటు చేశారు.

» జిల్లాస్థాయిలో సామాజిక న్యాయ కమిటీల ఏర్పాటును సూచించిన కమిటీ — బలరాం పెంగళరాజు కమిటీ.

» భారతంలో జాతీయస్థాయిలో గ్రామీణాభివృద్ధిపై పరిశోధన చేసే సంస్థ : NIRD [Hyderabad].

» APలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ప్రతినిధులకు శిక్షణనిస్తూ పరిశోధనలను ప్రోత్సహించే సంస్థ : ఎలిమినేటి మాధవరెడ్డి పంచాయితీరాజ్ సామాజిక అభివృద్ధి పరిశోధనా సంస్థ.

» స్థానిక సంస్థల ప్రతినిధులకు శిక్షణనిచ్చుటకు కేంద్రప్రభుత్వం ఇటీవల ఏర్పాటు చేయాలని నిర్ణయించుకున్న సంస్థ — IGNOU,
[Indira Gandhi National Open University]

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు :

» 1959 లో AP లో మొదటిసారిగా వీటినేర్పాటుచేశారు.

» 1964 లో స్థానిక సంస్థలకు మొదటిసారిగా ఎన్నికలు నిర్వహించారు.

» 1981 లో జరిగిన సర్పంచ్ ఎన్నికలు ప్రత్యక్ష పద్ధతిపై నిర్వహించబడ్డాయి.

» అశోక్ మెహతా కమిటీ సూచనల మేరకు మండలవ్యవస్థనేర్పాటుచేసిన మొట్టమొదటి రాష్ట్రం, కర్ణాటక కాగా రెండవది – ఆంధ్రప్రదేశ్

» 1985లో NTR ప్రభుత్వం పంచాయితీ సమితి వ్యవస్థను రద్దుచేసి మండల వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టినది.

» 3824 పంచాయితీలను రద్దుచేసి 1104 మండలపరిషత్‌లను ఏర్పాటుచేశారు.

» 1987 లో మండల పరిషత్‌లకు ప్రత్యక్ష పద్ధతిన పార్టీప్రాతిపదికపై ఎన్నికలు నిర్వహించారు.

» AP లో NTR ప్రభుత్వం గ్రామాధికారుల వ్యవస్థను 1984 లో రద్దుచేసినది.

» 'మన్నభూమి' కార్యక్రమాన్ని చంద్రబాబునాయుడు 1997 లో ప్రవేశపెట్టారు.

» 2000 సం॥లో AP లో గ్రామ సచివాలయాలను ఏర్పాటుచేశారు.

» ప్రస్తుతం అమల్లోనున్న పంచాయితీరాజ్ చట్టాన్ని 1994 లో ప్రవేశపెట్టారు.

» పంచాయితీరాజ్ సంస్థల్లో BC లకు రిజర్వేషన్లు 1994 లో కల్పించారు.

» ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో BC లకు స్థానిక సంస్థల్లో 34% రిజర్వేషన్లు కలవు.

గ్రామపంచాయితీ :

» భారతదేశంలోని మొత్తం గ్రామపంచాయితీలు : 2,34,676.

» ప్రస్తుతం అమల్లోనున్న రాష్ట్ర పంచాయితీరాజ్ చట్టాన్ని BPR విఠల్ కమిటీ సూచనలపై ఏర్పాటు చేశారు.

» పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో 'ప్రాతిపదిక' మరియు 'ప్రథమిక సంస్థ'గా గ్రామపంచాయితీని పేర్కొనవచ్చు.

» ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని గ్రామపంచాయితీలు : 21,913.

» రాష్ట్ర శాసనసభ, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నిర్దేశించే మార్గదర్శక సూత్రాలనుసరించి జిల్లా కలెక్టర్ గ్రామపంచాయితీలనేర్పాటుచేస్తారు.

» పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ ఏర్పాటుపై రాష్ట్ర శాసనసభ రూపొందించే చట్టాలు ఉన్నతమైనవి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» గ్రామపంచాయితీలు 2 రకాలు.

(a) మేజర్ గ్రామపంచాయితీలు → 60,000/- కంటే ఎక్కువ ఆదాయం గలవి.

(b) మైనర్ గ్రామపంచాయితీలు → " తక్కువ "

» గ్రామపంచాయితీలలోని వార్డు సభ్యుల సంఖ్యను ఈ విధంగా నిర్ణయిస్తారు.

300 లోపు జనాభా ఉంటే	→ 5 గురు
300 నుండి 500	→ 7 గురు
500 నుండి 1500	→ 9 మంది
1500 నుండి 3000	→ 11 మంది
3000 నుండి 5000	→ 13 మంది
5000 నుండి 10,000	→ 15 మంది
10,000 నుండి 15,000	→ 17 మంది
15,000 నుండి 20,000	→ 19 మంది
20,000 ఆపైన	→ 21 మంది

గ్రామసభ :—

» గ్రా. పంచాయితీకి ప్రాతిపదికగా పనిచేస్తుంది.

» గ్రామంలోని ఓటర్లందరూ దీనిలోని సభ్యులు.

» సం.లో 2 సార్లు సమావేశమవుతుంది. అవి

- ఏప్రిల్ 14
- అక్టోబర్ 3

» సమావేశాలకు అధ్యక్షులు గ్రామసర్పంచ్.

» సర్పంచ్ హాజరుకానిచో ఉపసర్పంచ్ అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» గ్రామసభ 'కోరం' 1/10 వంతు.

» 1/10 వంతు మంది సభ్యుల కోరికపై ప్రత్యేక సమావేశాలు నిర్వహించవచ్చు.

» సర్పంచ్, ఉపసర్పంచ్ ఒకవేళ ప్రత్యేక సమావేశాలు నిర్వహించని సందర్భంలో మైనర్ పంచాయితీలకైతే మండలాధికారి ప్రత్యేక సమావేశాలు నిర్వహించవచ్చు.

» గ్రామబడ్జెట్ లేమోదులు గ్రామసభ కీలకం.

» గ్రామ పంచాయితీ గ్రామసభకు బాధ్యత వహిస్తుంది.

» గ్రామాభివృద్ధికి అవసరమైన విధానాలను రూపొందించుటలో కీలకపాత్ర వహిస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

గ్రామపంచాయితీ:-

» గ్రామజనాభానుసరించి ఆ గ్రామంలో వార్డుల సంఖ్యను నిర్ణయిస్తారు.
» వార్డు సభ్యులకు రిజర్వేషన్లు వర్తిస్తాయి.
» రెవెన్యూ డివిజన్ స్థాయిలో [RDO] వార్డు సభ్యుల రిజర్వేషన్లు నిర్ణయమౌతాయి.
» SC, ST జనాభానుసరించి & BC లకు 34% స్థానాలు కేటాయిస్తారు.
» 1/3 వంతు స్థానాలు మహిళలకు రిజర్వ్ చేస్తారు.
» వార్డు సభ్యులు ఉపసర్పంచిని ఎన్నుకుంటారు.
» ఉపసర్పంచి స్థానాలకు రిజర్వేషన్లు వర్తించవు.
» వార్డు సభ్యులుగా పోటీచేయువారు 60/- డిపాజిట్ చెల్లించాలి.
» సర్పంచిగా పోటీచేయువారు
» గ్రామపంచాయితీ సమావేశం 30 రోజులకొకసారి తప్పనిసరి.
» " సమావేశాల కోరం 1/3 వంతు.
» కోరం సభ్యుల కోసం మీరకు ప్రత్యేక సమావేశాలు నిర్వహించవచ్చు.
» వరుసగా 90 రోజులపాటు సమావేశాలు నిర్వహించని పాపై కలెక్టర్ చర్య తీసుకోవచ్చును.
» పంచాయితీ సమావేశాలకు సర్పంచే అధ్యక్షులు.
» సర్పంచ్ లేని ఎడల ఉపసర్పంచ్ అధ్యక్షులు.
» వార్డు సభ్యులు Stage - II అధికారి సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేస్తారు.
» వార్డు సభ్యులు తమ రాజీనామాను MDO కు అందిస్తారు.
» ఉపసర్పంచ్ పై అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టవచ్చు.
» ఉపసర్పంచ్ పదవీకాలంలో ఒక్కసారి మాత్రమే అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టాలి.
» ఉపసర్పంచ్ పదవి ఏ కారణంచేత ఖాళీ అయినా 30 రోజుల్లోగా ఎన్నిక ద్వారా నూతన ఉపసర్పంచ్ నెన్నుకోవాలి.
» అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించునప్పుడు కనీసం 2/3 వంతు సభ్యుల సంతకాలతో కూడిన నోటీసును RDO కు ఇవ్వాలి.
» నోటీసును స్వీకరించిన RDO నెలరోజుల్లోగా ప్రత్యేక సమావేశం ఏర్పాటు చేస్తారు.
» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్యలో మెజార్టీ సభ్యుల సంఖ్యను 'కోరం'గా భావిస్తారు.
» సాధారణ మెజార్టీతో ఉపసర్పంచ్ను తొలగించవచ్చు.
» 'కోరం' లేకపోవడం వలన అవిశ్వాస తీర్మానంపై చర్చించే సమావేశాలు వరుసగా 3 సార్లు వాయిదా పడినచో ఆ తీర్మానం వీగిపోయినట్లుగానే భావించాలి.
» వార్డు సభ్యులకు ఎలాంటి వేతనాలు ఉండవు.
» సమావేశాలు నిర్వహించేటప్పుడు 75/- సిట్టింగ్ ఫీజుగా చెల్లించబడతాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» గ్రామపంచాయితీ గ్రామపాలనలో కార్యనిర్వాహకశాఖ.

సర్పంచ్:-

» సాధారణ ఓటర్లచే ప్రత్యక్షపద్ధతిన ఎన్నుకోబడతారు.

» " రిజర్వేషన్లు సర్పంచ్ స్థానాలకు వర్తిస్తాయి.

» జిల్లాను ఒక యూనిట్‌గా తీసుకొని సర్పంచ్ స్థానాలకు రిజర్వేషన్లు నిర్ణయిస్తారు.

» గ్రామసభ, గ్రామపంచాయితీలకు అధ్యక్షత వహించే సర్పంచ్ మండలపరిషత్ సమావేశాలకు శాశ్వత ఆహ్వానితులుగా హాజరవుతారు.

» సర్పంచ్‌గా పోటీచేయు సాధారణ అభ్యర్థులు 200/- లను, SC ST అభ్యర్థులు 60/- లను డిపాజిట్‌గా చెల్లించాలి.

» డిపాజిట్ పొందుటకు 1/6 వంతు ఓట్లు పొందాలి.

» మేజర్ పంచాయితీ సర్పంచ్‌లకు 1500/-, మైనర్ పంచాయితీ సర్పంచ్‌లకు 1000/- గౌరవవేతనంగా లభిస్తుంది.

» గ్రామ పంచాయితీ సర్పంచ్‌లు Stage-II అధికారి సమక్షంలో ప్రమాణ స్వీకారం చేస్తారు.

» రాజీనామా పత్రాన్ని జిల్లా పంచాయితీరాజ్ శాఖాధికారికి అందిస్తారు.

» సర్పంచ్‌లను అవిశ్వాస తీర్మానం ద్వారా తొలగించవచ్చు.

» సర్పంచ్ పదవి ఏ కారణంచేత ఖాళీ అయినా 4 నెలల్లోగా తిరిగి ఎన్నిక నిర్వహించాలి.

» ఒకవేళ పదవీకాలం 6 నెలలకంటే తక్కువగా ఉన్నట్లయితే ఉపఎన్నికలు అవసరంలేదు.

» సర్పంచ్‌లు ఖర్చుల ఆడిట్ నివేదికను సమర్పించనప్పుడు check points ను దుర్వినియోగం చేసిన సందర్భాల్లో, సమావేశాలు నిర్వహించని సందర్భాల్లో వారిని కలెక్టర్ సస్పెండ్ చేయవచ్చు.

» పంచాయితీరాజ్ శాఖ విచారణలో అవకతవకలు నిరూపణ అయితే వారిని తొలగించవచ్చు తొలగించే ఉత్తర్వులు కలెక్టర్ జారీచేస్తారు.

» గ్రామాధికారి సహకారంతో గ్రామపంచాయితీ ఎజెండాను సర్పంచ్ రూపొందిస్తారు.

» పంచాయితీ తీర్మానాలను అమలుచేయడంలో సర్పంచ్ కీలకపాత్రధారి.

* 1984 లో గ్రామాధికారుల వ్యవస్థను రద్దుచేసిన తర్వాత ప్రభుత్వంచే నియమించబడే VDO లు గ్రామాల పంచాయితీలో CEO లుగా వ్యవహరిస్తున్నారు.

* పంచాయితీ తీర్మానాలను పంచాయితీరాజ్ శాఖకు గ్రామాధికారి (VDO) పంపిస్తారు.

* తీర్మానాల అమలులో వీరు CEO గా వ్యవహరిస్తారు.

* సర్పంచ్, ఉపసర్పంచ్ స్థానాలు ఖాళీగా ఉన్నచోట జిల్లా పంచాయితీరాజ్ శాఖాధికారి ఆదేశాల మేరకు గ్రామ పాలనా బాధ్యతలను VDO నిర్వహిస్తారు.

* పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థలోని 3 స్థాయిలలోగల సంస్థల్లో పన్నులు వేసే అధికారం కేవలం పంచాయితీకే ఉన్నది.

Downloaded from: www.ourstudycircle.in

మండల పరిషత్ :

MPTC – Mandal Parishat Territorial Constituency

[మండల పరిషత్ ప్రాదేశిక నియోజకవర్గం]

» పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థలో మాధ్యమిక వ్యవస్థ 'మండల పరిషత్'.

» ఒక మండలాన్ని MPTC లుగా విభజిస్తారు.

» 30000 – 40000 జనాభా నివసించే గ్రామాలు గ్రామాంతరాలను ఒక MPTC గా ఏర్పాటుచేస్తారు.

» మండల పరిషత్‌లో కనిష్ఠ MPTC సభ్యుల సంఖ్య – 7

గరిష్ఠ " " సంఖ్య – 23

» MPTC సభ్యులు పార్టీ ప్రాతిపదికపై ఎన్నికవుతారు.

» సార్వత్రిక వయోజన ఓటుహక్కు ప్రాతిపదికపై ఎన్నికవుతారు.

» MPTC సభ్యులుగా పోటీ చేయుటకు ఆ మండల పరిధిలో ఓటరై ఉండాలి.

» సాధారణ అభ్యర్థులు 1000/- లను, SC ST అభ్యర్థులు 500/- లను డిపాజిట్‌గా చెల్లించాలి.

» ఎన్నికల రిటర్నింగ్ అధికారి సమక్షంలో నెలకొండపాలు ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» MPP అధ్యక్షులు, MDO సమక్షంలో ప్రమాణస్వీకారం చేస్తారు.

» MPTC స్థానాలకు రిజర్వేషన్లు వర్తిస్తాయి.

» MPP & MPTC స్థానాల రిజర్వేషన్లను జిల్లా స్థాయిలో జా. జనాభా ప్రతిపదికపై నిర్ణయిస్తారు.

» మండల పరిషత్ చైర్‌పర్సన్, వైస్-చైర్‌పర్సన్‌లను MPTC సభ్యులు ఎన్నుకుంటారు.

» వీరిని ఎన్నుకునేటప్పుడు Ex-officio సభ్యులకు ఓటుహక్కు ఉండదు.

» వైస్-చైర్‌పర్సన్ స్థానాలకు రిజర్వేషన్లు వర్తించవు.

» పరిషత్ సమావేశాలకు చైర్‌పర్సన్ అధ్యక్షుడు. వారు వేనెడల వైస్-చైర్‌పర్సన్ అధ్యక్షుడు.

» ప్రతి 30 రోజులకొకసారి తప్పనిసరిగా సర్వసభ్యసమావేశం జరగాలి.

» సమావేశాల నిర్వహణకు ఈ 'కోరం' సభ్యులు – 1/3 వంతు × అవసరం.

» కోరం సభ్యుల తొలిసమావేశానికి ప్రత్యేకంగా సమావేశం కావచ్చును.

» చైర్ & వైస్-చైర్‌పర్సన్‌లు ప్రత్యేక సమావేశాల ఏర్పాటుకు తీర్మానించినచో జిల్లా పంచాయితీ రాజ్ శాఖాధికారి ఆదేశానుసారం ప్రత్యేక సమావేశం కావాలి.

» ఈ సమావేశాల్లో చేసే తీర్మానాలకు చట్టబద్ధత ఉంటుంది.

» మండల పరిషత్‌కు ఒక మైనార్టీ సభ్యుడిని co-option చేసుకునే అధికారముంది.

» మండల పరిషత్ సమావేశాలకు మండలంలోని ప్రభుత్వాధికారులు కచ్చితంగా శాశ్వత ఆహ్వానితులుగా హాజరుకావచ్చు.

(77)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» MLA, లోకసభ సభ్యులు Ex-officio సభ్యులుగా పాల్గొనరు కావచ్చు.

» ఓటరుగా నమోదైన రాజ్యసభ సభ్యులు & MLC లకుడా Ex-officio సభ్యులుగా పాల్గొనరు కావచ్చు.

» చైర్& వైస్-చైర్ పర్సన్ల ఎన్నికలో కేవలం MPTC లు మాత్రమే పాల్గొంటారు. మిగతావారికి ఈ అవకాశం లేదు.

» ఏదయినా ప్రత్యేక అంశంపై చర్చ జరిగేటప్పుడు ఆ రంగంలో నిష్ణాతులైన ప్రముఖులను సమావేశాలకు హాజరుకావాలని MPP కోరవచ్చును.

» చైర్& వైస్-చైర్ పర్సన్ల ఎన్నిక బహిరంగ ఓటువిధానం ద్వారా అనగా చేతులెత్తడం ద్వారా జరుగుతుంది.

» ఎన్నికలో బలాబలాలు సమానమైనచో లాటరీ పద్ధతి ద్వారా విజేతను నిర్ణయిస్తారు.

» MPP నెలసరి గౌరవవేతనం : 1500/-

» MPTC ల గౌరవవేతనం: 1000/-

» సమావేశాల సందర్భంగా & ఇతర విధుల్ని నిర్వర్తించేటప్పుడు TA, DA లు అందును.

» MPP జిల్లా పరిషత్ సమావేశాలకు ఎ శాశ్వత ఆహ్వానితులు.

» మండల విద్యా కమిటీకి MPP అధ్యక్షత వహిస్తారు.

» పరిషత్ సమావేశాల్లో నియమ నిబంధనలను ఉల్లంఘించిన సభ్యులపై MPP చర్య తీసుకోవచ్చును. [4 నెలలు సస్పెండ్ చేయవచ్చు].

» చైర్& వైస్-చైర్ పర్సన్లపై అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టవచ్చును.

» వారి పదవీకాలంలో ఒకసారి మాత్రమే ఈ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టాలి

» పరిషత్‌లో విప్ వర్తిస్తుంది.

» పార్టీ గుర్తుపై ఎన్నికైతున్నందున ఒక పార్టీ తరఫున గెలుపొందిన వారు ఆ పార్టీ జారీచేయు విప్‌కు విరుద్ధంగా వ్యవహరించినప్పుడు జిల్లా పంచాయితీరాజ్ శాఖాధికారి వారిని అనర్హులుగా ప్రకటించవచ్చు.

» అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టాలంటే కనీసం 5/6 వంతు సభ్యుల సంతకాలతో RDకు నోటీసును అందజేయాలి.

» నెలరోజుల్లోగా RDO ప్రత్యేక సమావేశాన్ని ఏర్పాటుచేస్తారు.

» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్యలో సగం కంటే ఎక్కువ మంది సమావేశానికి హాజరుకావాలి.

» సాధారణ మెజార్టీతో చైర్& వైస్-చైర్ పర్సన్లను తొలగించవచ్చును.

» పరుసగా 3 సమావేశాలు 'కోరం' లేకుండా వాయిదా వేసినట్లయితే ఆ తీర్మానం వీగిపోయినట్లే.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» మండల పరిషత్‌కు పన్నులు విధించు అధికారం లేదు.

» జిల్లా పరిషత్, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కేటాయించిన నిధులను వినియోగిస్తుంది.

» అభివృద్ధిలో ఒక యూనిట్‌గా గ్రామాలు మధ్య సమన్వయానికి కృషిచేస్తుంది.

జిల్లా పరిషత్ :

» భారతలో మొత్తం 537 జిల్లా పరిషత్‌లు కలవు.

» AP లో జిల్లాపరిషత్‌ల సంఖ్య – 22.

» ZP లేని జిల్లా – హైదరాబాద్.

» PR వ్యవస్థలో ఉన్నతస్థాయి సంస్థ – ZP.

» ZP జిల్లాలోని ప్రాదేశిక నియోజకవర్గాలనుండి ఎన్నుకోబడే ZPTC సభ్యులచే ఏర్పరుచబడుతుంది.

» ప్రతిమండల పరిషత్‌ను ఒక జిల్లా పరిషత్ ప్రాదేశిక నియోజక వర్గం (ZPTC) గా పరిగణించబడుతుంది.

» ZPTC ఎన్నికలు పార్టీ ప్రాతిపదికపై నిర్వహించబడతాయి.

» ZP స్థానాల్లో మొత్తంలో SC, ST, BC & మహిళలకు కేటాయించబడతాయి.

» ZPTC స్థానాల రిజర్వేషన్లు జిల్లాను 1 యూనిట్‌గా తీసుకొని నిర్ణయిస్తారు.

» జిల్లాలోని SC, ST జనాభా ప్రాతిపదికని వారికి రిజర్వేషన్లు కల్పిస్తారు.

» మొత్తం స్థానాల్లో 1/3 వంతు మహిళలకు; 34% BC లకు కేటాయిస్తారు.

» ZPTC గా పోటీచేయు వారికి అభ్యర్థులు 2000/- లను; SC, ST అభ్యర్థులు 1000/-లను డిపాజిట్‌గా చెల్లించాలి.

» ZP చైర్మన్ & వైస్ చైర్మన్‌లను ZPTC సభ్యులు ఎన్నుకుంటారు.

» Ex-officio సభ్యులకు ఈ ఎన్నికల్లో పాల్గొను అవకాశం లేదు.

» ST మహిళ ZP చైర్‌పర్సన్ పదవి రిజర్వేషన్లు వర్తిస్తాయి.

» రాష్ట్రాన్ని 1 యూనిట్‌గా తీసుకొని చైర్‌పర్సన్ పదవులకు రిజర్వేషన్లు నిర్ణయిస్తారు.

» వైస్ చైర్మన్ పదవులకు రిజర్వేషన్లు వర్తించవు.

» చైర్‌పర్సన్ నెలసరి గౌరవ వేతనం : 5000/-.

» ZPTC సభ్యులు నెలసరి గౌరవ వేతనం: 2250/-.

» ZP కు చైర్‌పర్సన్ అధ్యక్షులు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» వారులేనిచో వైస్-చైర్ పర్సన్ అధ్యక్షులు.
» చైర్ & వైస్-చైర్ పర్సన్ల ఎన్నికలు బహిరంగ ఓటువిధానమున అనగా, చేతులెత్తడం ద్వారా జరుగుతాయి.
» పోటీ-చేసిన అభ్యర్థులకు సమానంగా ఓట్లు వచ్చినప్పుడు లాటరీ పద్ధతిన చైర్ & వైస్-చైర్ పర్సన్ను ఎన్నుకుంటారు.
» ZP ఎన్నికలు పార్టీ ప్రాతిపదికన జరుగుతున్నందున వీప్ జారీచేసే అవకాశం ఉన్నది.
» జిల్లాలోని మండల ప్రజా పరిషత్ (MPP), జిల్లా వ్యవసాయ మార్కెట్ కమిటీ చైర్మన్, Co-operative Bank అధ్యక్షుడు, గ్రంథాలయ సంస్థల చైర్మన్, కలెక్టర్, శాశ్వతమైన ఆహ్వానిత సభ్యులు.
* మైనార్టీలకు చెందిన ఇద్దరు సభ్యులను Co-option చేసుకోవచ్చును.
* జిల్లాలోని MLAలు, లోక్‌సభ సభ్యులు, ఓటర్లుగా ఉన్న రాజ్యసభ & విధానపరిషత్ సభ్యులు Ex-officio సభ్యులుగా సభలో పాల్గొనవచ్చు. కానీ ఓటుహక్కుండదు.
» చైర్ & వైస్-చైర్ పర్సన్లపై అవిశ్వాస తీర్మానం ప్రవేశపెట్టవచ్చును.
» చైర్ & వైస్-చైర్ పర్సన్ల పదవీకాలంలో ఒక్కసారి మాత్రమే ఈ తీర్మానం పెట్టాలి.
» 2/3 వంతు సభ్యుల సంతకాలతో నోటీసును కలెక్టర్ & CEOకు అందించాలి. ఆ నోటీసును రాష్ట్ర PR శాఖ కమిషనర్‌కు కూడా ఒక కాపీని పంపించాలి.
» సగానంకన ఎక్కువమంది హాజరై సాధారణ మెజార్టీతో తొలగించవచ్చును.
» కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు నిధులను విడుదల-చేయునప్పుడు జిల్లాను యూనిట్‌గా ఎంపిక-చేసి వారికి నిధులను బదిలీ-చేస్తాయి.
» ZP జిల్లాలోని PR సంస్థలన్నింటినీ సమన్వయం-చేయాలి.

స్థాయీ సంఘాలు:-

» ప్రతీ ZPలో 7 స్థాయీసంఘాలు పనిచేస్తాయి.
» స్థాయీ సంఘాల్లో సభ్యులసంఖ్య ఆయా జిల్లాల్లోని ZPTC సభ్యుల సంఖ్యపై ఆధారపడి ఉంటుంది.
» ముఖ్యంగా నిర్మాణాలు, సాధారణ అభివృద్ధి, సంక్షేమం, విద్య, మహిళ బాలికా సంక్షేమం, అభివృద్ధి పనులకు సంబంధించిన సంక్షేమ సంఘాలు పనిచేస్తాయి.
» స్థాయీ సంఘాలు 3 నెలలకొకసారిగా తప్పనిసరిగా సమావేశమవ్వాలి.
» స్థాయీసంఘాల సమావేశాల కోరం 1/3 వంతు.
» స్థాయీ సంఘాలు కేవలం సలహాసంఘాలు మాత్రమే.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» ZP సమావేశాలు సైలెంకాసారి తప్పనిసరి.
» పార్లమెంటు, శాసనసభ సమావేశాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని ZP సమావేశాలు నిర్వహించాలి.
» జిల్లా పరిపాలనలో అత్యంత కీలక పాత్రధారి 'కలెక్టర్', సాధారణ పరిపాలనా విభాగానికి చెందుతారు.
» రాష్ట్రప్రభుత్వానికి జిల్లాలో కలెక్టర్ కళ్ళు-చెవులు-చేతులుగా పనిచేస్తారు.
» రాష్ట్రప్రభుత్వ ప్రతినిధిగా వ్యవహరించే కలెక్టర్ జిల్లా మెజిస్టీరియల్ బాధ్యతలను కూడా నిర్వహిస్తారు.

District Planning Board [243-ZD: అధికరణ] :—

» National P.C & రాజ్యాంగప్రతిపత్తి, చట్టబద్ధత లేకపోయినా; జిల్లా ప్రణాళికా బోర్డు రాజ్యాంగబద్ధమైనది.
» ZPB మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య – 30.
» ZP చైర్మన్ ZPB చైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తారు.
» ZPB కార్యదర్శి – జిల్లా కలెక్టర్
» 4 గురు సభ్యుల్ని రాష్ట్రప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.
» 24 మంది సభ్యులు జిల్లాలోని గ్రామీణ, పట్టణ, నగ జనాభా నిష్పత్తిని అనుసరించి పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు చెందిన సభ్యులు, PR సంస్థల ప్రతినిధులు(సర్పంచ్)ల నైష్పత్తిక ప్రాతినిధ్యపద్ధతిన ఎన్నుకోబడతారు.
» ప్రణాళికా బోర్డు తమ నివేదికను రాష్ట్రప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తుంది.

విధులు :—
— జిల్లా సమస్త అభివృద్ధికి కావలసిన ప్రణాళికలు రూపొందించుట;
— పట్టణ & గ్రామీణ ప్రాంతాల మధ్య అభివృద్ధి విషయంలోగల అసమానతల్ని రూపుమాపడం;
— గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి వలసలను నిరోధించడం;
— పట్టణాల్లోని సౌకర్యాలను గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోనూ కల్పించడం;
— చిన్నతరహా కుటీర పరిశ్రమల అభివృద్ధి;
— వ్యవసాయం, సాగునీరు, తాగునీరు అంశాలపై దృష్టి కేంద్రీకరించుట;

DRC – District Review Committee సమావేశాలు:

» ZP ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన అభివృద్ధి, సంక్షేమ పథకాల అమలుతీరుపై సమీక్షించుటకు ఏర్పాటుచేసే సమావేశమే 'DRC సమావేశం'.
» ZP సాధారణ సమావేశాలకు హాజరయ్యే వారంతా ఈ సమావేశాలకు హాజరౌతారు. (81)

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» రాష్ట్రప్రభుత్వం తరపున జిల్లా ఇన్‌చార్జి మంత్రి ఈ సమావేశాలకు అధ్యక్షులు.

» ప్రభుత్వ పథకాల అమలుతీరు, సాధారణ సమస్యలు, జిల్లా అవసరాలపై చర్చించి DRC - చేసే తీర్మానాలను రాష్ట్రప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తారు.

* రెండంచెల పంచాయితీరాజ్ విధానాన్ని అనుసరిస్తున్న రాష్ట్రాలు:

- జమ్మూ & కాశ్మీర్
- హిమాచల్ ప్రదేశ్
- అస్సాం
- ఒరిస్సా

* నాలుగు అంచెల విధానాన్ని అనుసరిస్తున్న ఏకైక రాష్ట్రం: పశ్చిమ బెంగాల్

* "క్షేత్ర పంచాయత్" అను మాధ్యమిక వ్యవస్థ కలిగిన రాష్ట్రం: ఉత్తరప్రదేశ్

* "జనపరిషత్" " " " : మధ్యప్రదేశ్

* "అంచలిక పరిషత్" " " " : పశ్చిమ బెంగాల్

* గుజరాత్, రాజస్థాన్ వంటివి తాలూకా/బ్లాక్ పంచాయితీలు అధికప్రాధాన్యమిచ్చాయి.

* మహారాష్ట్ర, తమిళనాడులు జిల్లాలకు అధికప్రాధాన్యమిచ్చాయి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పట్టణ మరియు నగరపాలక సంస్థలు

[74 వ రాజ్యాంగ సవరణ]

» పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలను మున్సిపల్ సంస్థలుగా వ్యవహరిస్తారు.

» 'మున్సిపల్' అనే పదం "మున్సిపం/మున్సిపియం" అను రోమన్ పదం నుండి ఉద్భవించినది.

» 'మున్సిపం' అనగా "సంఘటితతత్వం".

» భారతలో ప్రాచీనకాలంనుండి పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలు పనిచేసినట్లు చారిత్రకాధారాలు కలవు.

» సింధు నాగరికతను పట్టణ & నగర నాగరికతగా చెప్పవచ్చు.

» పాటలీపుత్ర నగరాన్ని పాలించిన స్థానిక సంస్థ అధికారి 'నాగరిక్' గాను, అతనికి సహకరించిన 30 మంది సభ్యుల మండలి మున్సిపల్ కౌన్సిల్‌గా పనిచేసినట్లు "ఇండికా" లోని ప్రస్తావన.

» మధ్యయుగాల్లో పట్టణ & నగరాల శాంతిభద్రతల పరిరక్షణలో 'కొత్వాల్' కీలకపాత్ర పోషించారు.

» బ్రిటిష్ వారు 1687 లో మద్రాస్‌ను మొదటి మున్సిపల్ సంస్థగా నెలకొల్పారు.

» 1726 లో ముంబాయి, కలకత్తా, మద్రాసులయందు ప్రెసిడెన్సీ స్థాయిలో పురపాలక మండళ్ళను ఏర్పరిచారు.

» లార్డ్ మేయో & రిప్పన్‌లు ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానాల్లనూ పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలను గురించి పేర్కొన్నారు.

» స్వాతంత్ర్యానంతరం ఈ సంస్థల అభివృద్ధిపై శ్రద్ధ కేంద్రీకరించబడలేదు.

» 1985లో రాజీవ్‌గాంధీ హయాంలో మొదటిసారిగా కేంద్ర పట్టణాభివృద్ధి శాఖను ఏర్పాటుచేశారు.

» L.M. సింఘ్వీ కమిటీ సూచన మేరకు పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తిని కల్పించే 65 వ రాజ్యాంగ సవరణా బిల్లును రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టింది.

» 65 వ సవరణా బిల్లును లోక్‌సభ చర్చిస్తుండగానే సభ రద్దవడంతో బిల్లుకూడా రద్దయింది.

» 1992 లో పి.వి. హయాంలో 74 వ రాజ్యాంగ సవరణా బిల్లును ఆమోదించుటద్వారా పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు రాజ్యాంగ ప్రతిపత్తి లభించింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 74వ సవరణ ద్వారా రాజ్యాంగంలో 9(A)-భాగం చేర్చారు.

» 243(P) అధికరణ నుండి 243(ZG) వరకు 18 అంశాలను పట్టణ & నగర పాలక సంస్థలకోసం ప్రత్యేకంగా రాజ్యాంగంలో చేర్చారు.

» 74వ సవరణ ద్వారా 12వ షెడ్యూల్‌ను చేర్చి '18' అంశాలపై స్థానిక సంస్థలకు అధికారాలను బదిలీ చేశారు.

» <u>భారతదేశంలోని పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల రకాలు:</u>

1. <u>మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు:-</u>
- 10 లక్షలు మించి జనాభాగల ప్రాంతాల పరిపాలనకు వీటి ఏర్పాటు జరిగింది.
- ప్రస్తుతం భారత్‌లో 35 మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు కలవు.

2. <u>నగర కార్పొరేషన్లు:-</u>
- 3 లక్షలు మించి జనాభాగల ప్రధానగరాల పరిపాలనకు వీటి ఏర్పాటు జరిగింది.
- ప్రస్తుతం దేశంలో 114 నగర కార్పొరేషన్లు కలవు.

3. <u>పురపాలక సంఘాలు/మున్సిపల్ కౌన్సిల్స్:-</u>
- 25,000 మించి జనాభాగల పట్టణాల పరిపాలనకు వీటినేర్పరిచారు
- ప్రస్తుతం భారతదేశంలో 2500 పురపాలక సంఘాలు కలవు.

4. <u>నగర పంచాయితీ:-</u>
- గ్రామీణ ప్రాంతం నుండి పట్టణ ప్రాంతాలుగా అభివృద్ధి చెందే కాలంలో వీటిని ఏర్పాటు చేస్తారు.
  - కనీసం 5,000 మించి జనాభా ఉండాలి.
  - చ.కి.మీ.కు 400 కంటే ఎక్కువ జనాభా ఉండాలి.
  - శ్రామికులలో 75% మించి వ్యవసాయేతర వృత్తులపై ఆధారపడాలి.

* రాష్ట్రప్రభుత్వాలు చట్టబద్ధంగా నగరపంచాయితీలను ఏర్పాటు చేయవచ్చు.

<u>ఇతర సంస్థలు:-</u>

(i) <u>కంటోన్మెంట్ బోర్డ్</u> — సైనిక నివాస ప్రాంతాల్లో స్థానిక సంస్థల విధులను నిర్వర్తించుటకు వీటిని ఏర్పాటు చేస్తారు.
- 1924లోని కంటోన్మెంట్ బోర్డ్ చట్టంద్వారా ఏర్పడ్డాయి.
- ప్రస్తుతం దేశంలో 63 కంటోన్మెంట్ బోర్డులు కలవు.
- వీటి పదవీకాలం 3 సం.లు.
- రాజకీయ పార్టీలు ఉండవు.

Downloaded from www.ourstudycircle.in

- ఈ ప్రాంతాలు కేంద్ర రక్షణశాఖ నియంత్రణలో ఉనసాగుతాయి.

(ii) పోర్టుట్రస్టులు - నౌకానిర్మాణ కేంద్రాలు, నావికాదళ నివాస ప్రాంతాల్లో వీటినిఏర్పాటు చేస్తారు. (67)
- ప్రస్తుతం దేశం 11 పోర్టుట్రస్టులు కలవు.
- పోర్టుట్రస్టులపై కేంద్రరక్షణశాఖ నియంత్రణ ఉంటుంది.

(iii) టౌన్‌షిప్స్ - భారీ పరిశ్రమలను నిర్మించే ప్రాంతాల్లో వీటినిఏర్పాటుచేస్తారు.
- రాష్ట్రప్రభుత్వంచే రూపొందించబడే చట్టాలద్వారా వీటినిర్మాణం ఉంటుంది.

Ex: BHEL ప్రాంతంలోని TOWNSHIP.

(iv) నోటిఫైడ్ ఏరియా - ప్రత్యేక పర్మాలు, ప్రత్యేక ప్రయోజనాలు, ప్రత్యేక ప్రాంతాల భద్రత్ర వీటిని ఏర్పాటుచేస్తారు.

74 వ రాజ్యాంగ సవరణ

243-P : నిర్వచనాలు	243-V : అర్హతలు, అనర్హతలు	243-ZB : కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు వర్తింపు
Q : వ్యవస్థాపనం	W : అధికారాలు	ZC : మినహాయింపులు
R : నిర్మాణం	X : ఆదాయాలు	ZD : Zilla Planning Board
S : వార్డుల విభజన	Y : State F.C	ZE : Metropolitan planning Board
T : రిజర్వేషన్లు	Z : ఆడిటింగ్	ZF : పాతశాసనాల వర్తింపు
U : పదవీకాలం	243-ZA : ఎన్నికల సంఘం	ZG : ట్రిబ్యునళ్ళు

» 243-P : నిర్వచనాలు

- స్థానిక సంస్థల్నీ మున్సిపల్ సంస్థల నిర్వచనాలను గవర్నర్ నోటిఫికేషన్ ద్వారా తెలియజేస్తారు.
- ప్రాదేశిక సంఘం, నగర కార్పొరేషన, వార్డులు, డివిజన్లు, జిల్లా మొదలైన అంశాలను నోటిఫికేషన్‌లో పేర్కొంటారు.
- రాష్ట్రప్రభుత్వం (శాసనసభ) గవర్నర్ నోటిఫికేషన్‌ననుసరించి చట్టాలు రూపొందిస్తుంది మరియు మార్పులు చేస్తుంది.

» 243-Q : వ్యవస్థాపనం

- పట్టణ, నగరపాలక సంస్థలను 4 రకాలుగా వర్గీకరించారు.
  - మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు: 10 లక్షలు మించి జనాభాగల నగరాలను మెట్రోపాలిటన్ నగరపాలక సంస్థలుగా ఏర్పాటుచేస్తారు.
  - నగరపాలక సంస్థలు: 3 లక్షలు మించి జనాభాగల నగరాలను నగర కార్పొరేషన్లుగా ఏర్పాటుచేస్తారు.
  - మున్సిపల్ కౌన్సిల్స్: 25,000 మించి జనాభాగల పట్టణాలను మున్సిపల్ కౌన్సిల్స్ గా ఏర్పాటుచేస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

• నగర పంచాయితీ: గ్రామాల్లో గ్రామం నుండి పట్టణ ప్రాంతంగా వేగవంతంగా అభివృద్ధి చెందే ప్రాంతాలను నగర పంచాయితీలుగా ఏర్పాటు చేస్తారు.

» 243-R: నిర్మాణము

– పై 4 రకాలైన సంస్థల్లోని సభ్యులను ప్రజలు ప్రత్యక్ష ప్రాతిపదికన ఎన్నుకుంటారు.
– మెట్రోపాలిటన్ మేయర్, నగరకార్పొరేషన్ మేయర్, మున్సిపల్ ఛైర్‌పర్సన్ అనగా ఆయా సంస్థల అధిపతులను పరోక్షంగా ఆ సంస్థల సభ్యులు ఎన్నుకుంటారు.
– నగర పంచాయితీ అధ్యక్షుడిని ప్రత్యక్ష పద్ధతిన ఎన్నుకుంటారు.
* నగర పంచాయితీ అధ్యక్షుల ఎంపిక ప్రత్యక్షమా? లేక పరోక్షమా? అనే అంశం రాష్ట్రప్రభుత్వ నిర్ణయంపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

» 243-S: వార్డుల ఏర్పాటు

– నగరపాలక & పట్టణ పాలక సంస్థలను కొన్ని వార్డులు/డివిజన్లుగా ఏర్పాటుచేస్తారు.
• మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు: ఈ సంస్థల్లో 100 నుండి 200 వరకు డివిజన్లు ఉంటాయి. ఈ డివిజన్ల నుండి ఎన్నుకోబడే సభ్యులను 'కార్పొరేటర్లు' అంటారు.
* భారతలో అత్యధికంగా డివిజన్లుగల కార్పొరేషన్: బృహన్ ముంబై నగర కార్పొరేషన్ [BMC] రాష్ట్రప్రభుత్వం నగర పరిమాణాన్ననుసరించి మార్పులు చేయవచ్చు.
• నగర కార్పొరేషన్: ఈ రకమైన కార్పొరేషన్లయందు 50 నుండి 100 డివిజన్లుంటాయి. ఈ డివిజన్ల సభ్యులు కూడా 'కార్పొరేటర్లే'.
• మున్సిపాలిటీలు: పట్టణ ప్రాంత పాలక సంస్థాలయందు 25 నుండి 50 వరకు వార్డులుంటాయి. ఈ వార్డుల సభ్యులను 'కౌన్సిలర్లు' అంటారు.
• నగర పంచాయితీ: నగర పంచాయితీ వార్డు సభ్యుల సంఖ్య జాబితాలోని జనాభాననుసరించి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు నిర్ణయిస్తాయి.
* పెరుగుతున్న జనాభా మరియు అభివృద్ధి, అవసరాల దృష్ట్యా మన దేశంలో 6 మహానగరాలను ఏర్పాటు చేశారు. వీటిపై పూర్తి అధికారం, నియంత్రణలు రాష్ట్రప్రభుత్వాలకున్నప్పటికీ కేంద్ర పట్టణాభివృద్ధి శాఖ యొక్క పర్యవేక్షణ ఉంటాయి.

» 243-T: రిజర్వేషన్లు

– పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలయందు కొన్ని స్థానాలను జనాభా ప్రాతిపదికపై SC, ST లకు కేటాయిస్తారు.
– SC, ST లకు కేటాయించిన స్థానాల్లో 1/3 వంతు స్థానాలను మహిళలకు కేటాయించాలి.
– మొత్తం స్థానాల్లో 1/3 వంతు స్థానాలను మహిళలకు కేటాయించాలి.
– ఇతర పేనకబడిన వర్గాలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించే అధికారం రాష్ట్రప్రభుత్వాలకు లేదు.
– AP లో BC లకు 34% స్థానాలను రిజర్వ్ చేయటం జరిగింది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* పట్టణ ప్రణాళిక సంస్థలయందు మరియు నగర కార్పొరేషన్లయందు ఇద్దరు చొప్పున మహానగరాల్లో ముగ్గురు చొప్పున మైనార్టీ సభ్యుల్ని co-option చేసుకునే అవకాశం కలదు. 168

» 243-U: పదవీకాలం

- పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల పదవీకాలం 5 సం.లు.
- పదవీకాలం ముగియకముందే ఈ సంస్థలను రాష్ట్రప్రభుత్వం రద్దుచేయవచ్చు.
- ఏవైనా స్థానాలకు ఖాళీ ఏర్పడినప్పుడు ఉపఎన్నికల ద్వారా ఎన్నుకోబడే సభ్యుల పదవీకాలం మిగతాకాలం వరకే ఉంటుంది.
- సంస్థ యొక్క మొత్తం ఎన్నికలు కాలయాపన ద్వారా జరిగినచో ఫుల్ పదవీకాలం కోసం కొనసాగవచ్చును.
- సంస్థయొక్క పదవీకాలం 6 నెలల కంటే తక్కువగా ఉన్నట్లయితే ఉపఎన్నికలవసరంలేదు.

» 243-V: అర్హతలు, అనర్హతలు

- MP లుగా & MLA లుగా పోటీచేయుటకు వర్తించే అన్ని అర్హతలు, అనర్హతలూ దీనికి వర్తిస్తాయి.
- ఈ సంస్థలకు పోటీచేయు అభ్యర్థుల కనీసవయస్సు 21 సం.లు ఉండాలి.
- పోటీచేయు సంస్థ పరిధిలోని ఓటరై ఉండాలి.
- 1995 నుండి ఇద్దరికంటే ఎక్కువ సంతానం ఉన్నవారు స్థానిక సంస్థల్లో పోటీకి అనర్హులు.

» 243-W: అధికారాలు

- 12వ షెడ్యూల్‌లోని '18' అంశాలపై పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలకు అధికారాలను బదిలీచేశారు.
- మొత్తం అంశాలలో '11' అంశాలు 'విద్యుక్త అంశాలు' [తప్పనిసరి] కాగా '7' అంశాలు 'విద్యుత్' అంశాలు. [ఐచ్ఛిక అంశాలు]
- పట్టణాభివృద్ధిలో కీలకపాత్ర పోషించే మురుగునీరు, డ్రైనేజీ, రోడ్లు, విద్యుద్దీపాలు, పార్కులు, ఆడిటోరియంలు, బ్రిడ్జిలు, పర్యావరణ సంక్షేమం అంశాలు చేర్చబడ్డాయి.

* ఈ అధికారాల బదిలీ విషయం రాష్ట్రప్రభుత్వాల విచక్షణపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.

» 243-X: ఆదాయాలు

- పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలు క్రింది మార్గాల్లో ఆదాయాలను సమకూర్చుకుంటున్నవి.
  - కేంద్రప్రభుత్వం సమకూర్చే వనరులు;
  - రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు సమకూర్చే నిధులు;
  - అద్దెలు, అమ్మకాల ద్వారా వచ్చేఆదాయాలు;
  - వివాహాలు;
  - పన్నులు;
    - ⇔ త్రాగునీరు పన్ను ⇔ Advertisements
    - ⇔ ఇంటి పన్ను ⇔ మార్కెట్లు, సంతలు
    - ⇔ వృత్తి పన్ను

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 243-Y: రాష్ట్ర ఆర్థిక సంఘం

— 73 వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ద్వారా 243(I) అధికరణలో చేర్చిన అంశాలు అన్నీ 243(Y) అధికరణకు వర్తిస్తాయి.

* రాష్ట్రంలోని పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలు చేపట్టే అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు అవసరమైన ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చాల్సిన బాధ్యత రాష్ట్రప్రభుత్వాలదే.

* కేంద్రప్రభుత్వం సమకూర్చాల్సిన నిధులను గురించి మరియు అదనపు ఆర్థిక వనరుల సమీకరణపై ఆవేక సలహాలు, సూచనలను ఈ సంఘం సూచిస్తుంది.

» 243-Z: ఆడిటింగ్

— స్థానిక సంస్థల ఖర్చులను, ఖాతాలను ప్రస్తుతం 3 రకాలుగా ఆడిట్ చేస్తున్నారు.

- Local Fund Audit
- శాఖాపరమైన Audit
- సాధారణ Audit

* స్థానిక సంస్థల Audit ను CAG పరిధిలోకి తీసుకొచ్చినప్పటికీ అచరణలో సాధ్యం కాకపోవడంతో ఈ విధమైన Audit చేస్తున్నారు.

» 243-ZA: రాష్ట్ర ఎన్నికల సంఘం

— రాష్ట్ర స్థాయిలో గవర్నర్-చే నియమించబడే రాష్ట్ర ఎన్నికల సంఘం పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల ఎన్నికలను నిర్వహిస్తుంది.

— రాష్ట్ర ఎన్నికల కమిషనర్‌ను గవర్నరే నియమించినప్పటికీ HC న్యాయమూర్తిని తొలగించే పద్ధతిలో రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

» 243-ZB: కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలకు వర్తింపు

— కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల్లో పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలపై కేంద్రప్రభుత్వానికే అధికారాలు కలవు.

— ఢిల్లీ & పాండిచ్చేరిలు ప్రత్యేక చట్టాలను రూపొందించుకోవచ్చును. కానీ ఆ చట్టాలు కేంద్రప్రభుత్వ మార్గదర్శక సూత్రాలకు లోబడే ఉండాలి.

* కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల్లోని స్థానిక సంస్థలపై కేంద్ర హోంశాఖ నియంత్రణను కలిగి ఉంటుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 243-ZC: మినహాయింపులు

— మనదేశంలో Tribal Development Councils ను ఏర్పాటు-చేసిన ప్రాంతాలయందు స్థానిక సంస్థల ఏర్పాటు విషయానికి మినహాయింపు కలదు.(6)

* 243(M)లో పేర్కొన్న మినహాయింపులన్నీ ఇక్కడకు కూడా వర్తిస్తాయి.

» 243-ZD: ZPB జిల్లాలోని గ్రామీణ, పట్టణ, నగర ప్రాంతాల సమగ్ర అభివృద్ధికి అవసరమైన ప్రణాళికలను రూపొందిస్తుంది.

» 243-ZE: Metropolitan Planning Board

— మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు వేగంగా విస్తరిస్తున్న నేపథ్యంలో కేవలం నిర్మాణపరమైన, నిర్వహణాపరమైన అభివృద్ధి విషయంలే కాకుండా సామాన్య అభివృద్ధిపైనకూడా దృష్టిని కేంద్రీకరించాల్సిన్నది.

— మెట్రోపాలిటన్ నగరాల సమగ్ర అభివృద్ధికి అవసరమైన ప్రణాళికలను రూపొందించుటకు ఈ బోర్డును ఏర్పాటు-చేస్తారు.

— మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య: 24

— చైర్మన్‌గా నగరమేయర్ వ్యవహరిస్తారు.

— Member Secretary గా మున్సిపల్ కమిషనర్ వ్యవహరిస్తారు.

— నలుగురు సభ్యులను రాష్ట్రప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.

— 18 మంది సభ్యులను నగరపరిధిలోని కార్పొరేటర్లు & ఇతర సంస్థల ప్రతినిధులు [విలీనం-చేయబడ్డ పట్టణ & గ్రామాల ప్రతినిధులు] ఎన్నుకుంటారు.

— ఈ Board తన నివేదికను రాష్ట్రప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తుంది. ఒక కాపీని కేంద్ర పట్టణాభివృద్ధి శాఖకూ పంపిస్తుంది.

» 243-ZF: పాతశాసనాల వర్తింపు

— ఈ-చట్టం అమల్లోకి వచ్చిన సంవత్సరం వరకూ ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు-చేసిన పాతశాసనాలను వర్తింపజేయవచ్చు.

— 74వ సవరణ మౌలిక స్వరూపానికి భంగం కలగకుండా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు స్థానిక సంస్థల్లో మార్పులు-చేయవచ్చును.

» 243-ZG: Tribunals

— పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల ఎన్నికల వివాదాలను పరిష్కరించుటకు Tribunals ను ఏర్పాటు-చేస్తారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

— రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నిర్ణయానుసారం ప్రత్యేక ట్రిబ్యునళ్ళను ఏర్పాటు చేయవచ్చు లేదా దిగువ న్యాయస్థానాలకు ఆ బాధ్యత అప్పగించవచ్చును.

— A.Pలో జిల్లా సెషన్స్ కోర్టులు పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల కి. ఎన్నికల వివాదాలను విచారించే ట్రిబ్యునళ్లుగా వ్యవహరిస్తాయి.

* వార్డులు, డివిజన్ల ఏర్పాటు; రిజర్వేషన్ల కేటాయింపులు మొదలగు వాటిపై విచారించే అధికారం ఈ ట్రిబ్యునళ్ళకు ఉండదు.

APలో పట్టణ & నగరపాలక సంస్థలు:

» 1950 లో హైదరాబాద్ నగరపాలక సంస్థను ఏర్పాటు చేసి, 1951 నుండి పని చేయుట ప్రారంభమైంది.

» 1955లో హైదరాబాద్, సికింద్రాబాద్‌లను విలీనం గావించి నగర కార్పొరేషన్‌గా చేశారు.

» 1971లో హైదరాబాద్, సికింద్రాబాద్‌లను వేరుచేసి, 1986 లో తిరిగి విలీనం చేశారు.

* 1965లో AP Municipal చట్టాన్ని రూపొందించారు.

» 1965లో TDP హయాంలో దీనిలో సవరణలు చేశారు.

» 74 వ సవరణ తర్వాత 1994లో తిరిగి మున్సిపల్ చట్టంలో సవరణలు చేశారు.

» 2005లో AP Municipal Act ను సవరిస్తూ పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల అధిపతులు చైర్మన్ & మేయర్లను పరోక్ష పద్ధతిన ఎన్నుకునే విధానం ప్రవేశపెట్టారు.

» ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో నగర కార్పొరేషన్ల సంఖ్య — 15

హైదరాబాద్	అనంతపూర్	వరంగల్	ఏలూరు
విజయవాడ	కడప	కరీంనగర్	రాజమండ్రి
విశాఖపట్నం	కర్నూలు	నెల్లూరు	కాకినాడ
తిరుపతి	నిజామాబాద్	గుంటూరు	

» ప్రస్తుతం రాష్ట్రంలోగల మున్సిపాల్టీల సంఖ్య — 119

» రాష్ట్రంలో మరో కొత్త మున్సిపాల్టీల ఏర్పాటుకు ప్రతిపాదనలు కలవు.

» ప్రతిపాలక & నగరపాలక సంస్థలకు ఎన్నికలు పార్టీ ప్రాతిపదికన నిర్వహిస్తున్నారు.

» కౌన్సిలరగా పోటీచేయు సాధారణ అభ్యర్థులు 500/- లను, Sc ST అభ్యర్థులు 250/- డిపాజిట్‌గా చెల్లించాలి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» కార్పొరేషన్‌లో కార్పొరేటర్లుగా పోటీచేయు అభ్యర్థులు సాధారణ అభ్యర్థులు 2000/-, SC ST అభ్యర్థులు 1000/- డిపాజిట్ చెల్లించాలి.

» నగర మేయర్ నెలసరి వేతనం: 14,000/-

Dy. మేయర్ వేతనం: 8,000/-

» కార్పొరేటర్లు ప్రతినెలలో జరిపే సమావేశానికి హాజరైనప్రతి Sitting ఫీజుగా 3,000/- పొందుతారు.

» నగర కార్పొరేషన్ సమావేశానికి గల కోరం 1/2 వంతు.

» పట్టణ మున్సిపల్ చైర్‌పర్సన్ నెలసరి వేతనం: 8,000/-

వైస్-చైర్మన్ వేతనం: 3,200/-

» ప్రతినెలలో జరిపే సమావేశాలకు హాజరయ్యే కౌన్సిలర్లు Sitting Fee గా 1850/- పొందుతారు.

» మున్సిపాలిటీ సమావేశానికి అవసరమైన కోరం 1/3 వంతు.

» APలో మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ ఎన్నికలు & మున్సిపాలిటీల ఎన్నికలు పార్టీ ప్రాతిపదికన జరుగుతున్నాయి.

» మున్సిపల్ ఎన్నికల్లో 'విప్' జారీచేయవచ్చు.

» చైర్మన్ వైస్-చైర్‌పర్సన్, మేయర్ & Dy. మేయర్‌లపై అవిశ్వాసతీర్మానం పెట్టవచ్చును.

» పదవిలోకి వచ్చిన 4 సం.ల అర్హత మాత్రమే అవిశ్వాస తీర్మానం పెట్టాలని ఇటీవల రాష్ట్రప్రభుత్వం ఉత్తర్వులు జారీచేసింది.

» హైద్రాబాద్ మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ ఎన్నికల సందర్భంగా రాష్ట్రప్రభుత్వ జీవోనుసరించి E-Office సభ్యులు ఓటింగ్‌లో పాల్గొనవచ్చును.

» సాధారణంగా 2/3 వంతు సభ్యుల సంతకాలతో నోటీసునిచ్చి మెజార్టీ సభ్యుల సమావేశానికి హాజరై సాధారణ మెజార్టీతో చైర్‌పర్సన్ & మేయర్లను తొలగించొచ్చు.

» మున్సిపల్-చైర్మన్ & మేయర్ పదవులు రిజర్వేషన్లు వర్తిస్తాయి.

» రొటేషన్ ఒక యూనిట్‌గా తీసుకొని రిజర్వేషన్లు నిర్ణయిస్తారు.

» Dy. మేయర్, వైస్-చైర్‌పర్సన్‌లకు రిజర్వేషన్లు వర్తించవు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మున్సిపాలిటీల రకాలు:

(A) Selection Grade Municipalities –
– 80 లక్షలు పైబడి ఆదాయంగల మున్సిపాలిటీలు.

(B) Special Grade Municipalities
– 50 నుండి 80 లక్షల మధ్య ఆదాయం పొందే మున్సిపాలిటీలు.

(C) First Grade Municipalities
– 30 నుండి 50 లక్షల మధ్య ఆదాయం పొందే మున్సిపాలిటీలు.

(D) Second Grade Municipalities
– 15 నుండి 30 లక్షల మధ్య ఆదాయం పొందే మున్సిపాలిటీలు.

(E) Third Grade Municipalities
– 15 లక్షల కంటే తక్కువ ఆదాయం పొందే మున్సిపాలిటీలు.

www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell ; 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

నాల్గవ అధ్యాయం

భారతదేశం – సంక్షేమ యంత్రాంగం

(130)

» ప్రాచీన రాజ్యాలను రక్షక రాజ్యాలుగా పేర్కొంటారు.

» శాంతిభద్రతల పరిరక్షణ, దేశరక్షణ మొదలైన పోలీస్ విధులను మాత్రమే నెరవేర్చుటవలన వాటిని 'పోలీస్ రాజ్యాలు' అనేవారు.

» ఆధునిక రాజ్యాలను శ్రేయోరాజ్యాలు & సంక్షేమ రాజ్యాలుగా వర్ణిస్తారు.

» ఆధునిక కాలంలో ప్రజలకు అనేక సేవలందిస్తున్న నేటి రాజ్యాలను సేవారాజ్యాలుగా వర్ణించినవారు – లాస్కో హైడ్.

» శ్రేయోరాజ్య భావన యూరప్ ఖండంలో ఉత్పన్నించినది.

» జెర్మీ బెంథామ్ ప్రవేశపెట్టిన ఉపయోగితావాద సిద్ధాంతం శ్రేయోరాజ్య భావనను పటిష్టం చేసినది.

» శ్రేయోరాజ్య భావన ప్రధాన లక్ష్యం "అత్యధిక ప్రజలకు అత్యధిక సంతోషం".

» ప్రాచీన భారత సూక్తి అయిన "సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు" అనే అంశం రాజ్యాంగ నిర్మాతలను ప్రభావితం చేసినది.

» భారత రాజ్యాంగంలో సంక్షేమ భావన పొందుపరచుటకు గల ప్రధాన కారణాలు రెండు.

* వివక్షతను నిర్మూలించడం.
* పీడనకు గురైన వర్గాలు ప్రత్యేకావకాశాలు కల్పించడం.

» రాజ్యాంగంలోని అనేక భాగాలలో సంక్షేమానికి సంబంధించిన అనేక విషయాలు పొందుపరిచారు.

1. రాజ్యాంగ ప్రవేశిక:

– భారత రాజ్యాంగ లక్ష్యాలు ఆశయాలను తెలియజేస్తుంది.
– సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ రంగాల్లో న్యాయాన్నందించుట.
– అంతస్తుల్లోను, అవకాశాల్లోను అందరికీ సమానత్వం.
– సామాజిక జీవనానికి సామరస్యాన్ని సమకూర్చి ఐక్యత, సమగ్రతతోపాటు భ్రాతృత్వ ప్రజలమధ్య సోదరభావం పెంపొందించడం.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Ph : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

పై అంశాలు భవిష్యత్ జీవనానికి మార్గదర్శకాలు.

* "భారత రాజ్యాంగం యొక్క సంక్షేమ శపస్సుసూత్రం రాజ్యాంగ ప్రవేశికలోనే ఇమిడి ఉన్నది" — J.B. కృపలానీ.

2. షెడ్యూళ్లు:

* — రాజ్యాంగంలోని 5,6 షెడ్యూళ్లు భూభాగాలకు షెడ్యూళ్లలో జాతులు, ST & ఉపజాతీయ ప్రాంతాలలో జీవించే ప్రజల అభ్యున్నతికై ప్రత్యేక సంక్షేమ చర్యలు చేపట్టాలి.

3. ప్రాథమిక హక్కులు:

— 15(3) అధికరణ: స్త్రీలకోసం, పసిపిల్లలకోసం కల్పించే ప్రత్యేక అవకాశాలను వివక్షతగా భావించరాదు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell 9704136226

— 15(4) అధికరణ: SC, STలకు విద్యాసంస్థల్లో కల్పించే రిజర్వేషన్లకు రాజ్యాంగ బద్ధత కలదు.

— 15(5) అధికరణ: Private & ఉన్నత విద్యాసంస్థల్లో OBC లకు కల్పించిన రిజర్వేషన్లు.

* 93వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 2006 లో ఈ అధికరణను చేర్చారు.

— 16(4) అధికరణ: వెనుకబడిన వర్గాలకు ఉద్యోగాల్లో కల్పించే రిజర్వేషన్లు సమాన అవకాశాలకు భిన్నంకాదు.

— 16(4A) అధికరణ: వెనుకబడిన వర్గాలకు ఉద్యోగాల్లో కల్పించే ప్రమోషన్లలో కల్పించే రిజర్వేషన్లు.

* 82వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 2000 సం॥లో ప్రత్యేకమైన Qualifying మార్కులు నిర్ణయించడం, కొన్ని సందర్భాల్లో మినహాయింపునివ్వొచ్చు.

* 85వ సవరణ — ప్రమోషన్లద్వారా కల్పించే రిజర్వేషన్లకు రాజ్యాంగబద్ధత

* 2002 లో S.C ప్రమోషన్లలో కల్పించే రిజర్వేషన్లను సమర్థించినది.

— 17వ అధికరణ: అస్పృశ్యతను నిషేధించగా, దాన్ని తీసుకు చేయడంలో భాగంగా 1955, అస్పృశ్యతా నివారణా చట్టం; 1976 — పౌర హక్కుల చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* 23, 24 అధికరణల ద్వారా పిల్లలను, దోపిడీని నిర్మూలించుటకు వెట్టి-చాకిరీ, కట్టుబానిసత్వాలను రద్దు చేశారు. 17
- 1986లో బాలకార్మిక నిషేధ చట్టం చేశారు.
- 25(3) అధికరణ ద్వారా దేవాలయాల్లోను, పబ్లిక్ స్థలాల్లోను సమాజంలోని అట్టడుగు వర్గాల ప్రవేశానికి ప్రభుత్వం చట్టాలు రూపొందించవచ్చు.
- 29, 30 అధికరణల ప్రకారం; భారతదేశంలో భిన్న భాషలు, సంస్కృతులు చెందిన ప్రజలు అవగా మైనార్టీలు కూడా తమ భాషను, లిపిని మరియు సంస్కృతులను అభివృద్ధి-చేసుకునే అవకాశం కలదు.

4. ఆదేశిక సూత్రాలు:

» 38 అధికరణ ద్వారా దేశంలో సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయన్యాయాన్ని అందించే వ్యవస్థను ఏర్పాటు-చేయాలి.

* ఆర్థికంగా & సామాజికంగా వ్యక్తులు, వర్గాలమధ్య మధ్యదేశంలో పెరుగుతున్న అసమానతలను తగ్గించుటకు చర్యలు-చేపట్టడం.

» 39 అధికరణ- సంపద కొద్దిమంది-చేతుల్లోన కేంద్రీకృతం కాకుండా సంపదను, మరియు సహజవనరులను ప్రజలందరి ప్రయోజనం కోసం వినియోగించుడం.

GNANA XEROX
1-10-207/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell: 9704138226

» స్త్రీ పురుష తేడాల్లేకుండా సమానపనికి, సమానవేతనం కల్పించడం.

» 39(A) అధికరణ- ప్రజలకు ఉచిత న్యాయ సేవా సహాయాన్నందించడం.

» 41వ అధికరణ- తగినంత జీవనోపాధిని లేదా జీవనభృతిని కల్పించడం.

» 42వ అధికరణ- మాతాశిశు సంక్షేమం కోసం పాటుపడటం.

» 43వ అధికరణ- కనీస వేతన-చట్టాలను రూపొందించడం.

» ఎలాంటి మార్పులు లేకుండా ప్రజలందరికీ ఒకే విధంగా వర్తించేట్లు Common Civil Code ను ఏర్పాటుచేయడం.

» 46వ అధికరణ- సామాజికంగా, విద్యాపరంగా వెనుకబడిన వర్గాలకు ప్రభుత్వాలు ప్రత్యేకావశాలను కల్పించాలి.

Downloaded at : www.oursfudycircle.in

* మద్రాసు ప్రభుత్వం కల్పించిన రిజర్వేషన్ చట్టాన్ని — చంపకం దొరైరాజన్ కేసులో S.C కొట్టివేసింది.

* పెయిటి రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా 15(4) 16(4) అధికరణలను రాజ్యాంగంలో చేరుస్తూ రిజర్వేషన్లకు రాజ్యాంగ బద్ధత కల్పించారు.

* 1963 లో M.R. బాలాజీ Vs కర్ణాటక ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో రిజర్వేషన్లు 50% మించకుండా ఏర్పాటు చేయాలని సూచించారు.

* దేవదాసన్ Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C 1964 లో రిజర్వేషన్లు 50% మించరాదని తీర్పిచ్చింది.

* 1993 లో ఇందిరా సహానీ Vs భారతప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో సుప్రీంకోర్టు BC లకు కల్పించే రిజర్వేషన్లను సమర్థిస్తూ రిజర్వేషన్లు 50% మించరాదని తీర్పిచ్చింది.

* 76 వ సవరణ ద్వారా తమిళనాడులోని రిజర్వేషన్ల శాతాన్ని 69 వరకు పెంచుతూ 9 వ షెడ్యూల్ లో చేర్చారు.

* అశోక కుమార్ Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యంలో S.C 9 వ షెడ్యూల్ను కూడా న్యాయసమీక్షకు గురిచేస్తానని 1973 తర్వాత దీనిలో చేర్చబడ్డ అంశాలన్నింటినీ న్యాయసమీక్షకు గురిచేస్తానని తీర్పివ్వడం గమనార్హం.

5. ప్రత్యేక వర్గాలకు ప్రత్యేక అవకాశాలు:

» రాజ్యాంగంలోని 16 వ భాగంలో 330 – 342 ఎ వరకు గల అధికరణాలలో ప్రత్యేక వర్గాలకు కల్పించబడ్డ ప్రత్యేక అవకాశాలను తెలియజేశారు.

» 330 అధికరణ – లోకసభలో SC, ST లకు రిజర్వ్ చేయాల్సిన సీట్లను గురించి తెలియజేస్తున్నది.

» 332 అధికరణ – శాసనసభలలో SC, ST లకు కల్పించే రిజర్వేషన్లను గురించి.

» 334 అధికరణ – ఆయా వర్గాలకు కల్పించిన రిజర్వేషన్లు 60 సం.ల తర్వాత రద్దవుతాయి.

» 9 వ రాజ్యాంగ సవరణ పెట్టుకొని ప్రతీ 10 సం.లకు ఒకసారి రిజర్వేషన్లను పొడిగిస్తున్నారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ఇటీవల పార్లమెంటు ఆమోదించిన 95వ రాజ్యాంగ సవరణా బిల్లును అనుసరించి రిజర్వేషన్లు 2010 నుండి 2020 కి పొడిగించారు.

» 335 అధికరణ- ప్రభుత్వం కల్పించే అవకాశాల్లో ఏ వర్గానికైనా సరైన ప్రాతినిధ్యం లభించలేదని ప్రభుత్వం భావించినప్పుడు ఆ వర్గాలకు ప్రత్యేక అవకాశాలను కల్పించొచ్చు.

» ప్రత్యేకావకాశాలు కల్పించే సందర్భంలో సాధారణ పరిపాలనా సామర్థ్యానికి భంగం కలగకుండా చర్యలు చేపట్టాలి.

» 338 అధికరణ- భారత రాష్ట్రపతి SC ల స్థితిగతులపై అధ్యయనం చేసి వారి సంక్షేమానికి చర్యలు సూచించాల్సిందిగా కోరుతూ రాష్ట్రపతి ప్రత్యేక కమిషన్ ఏర్పాటుచేయవచ్చు.

» 338(A) అధికరణ- రాష్ట్రపతి ST ల స్థితిగతులపై అధ్యయనం చేసి వారి సంక్షేమానికి సూచనలు చేయాలని కోరుతూ ప్రత్యేక కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేయవచ్చు.

» 339 అధికరణ- SC, ST ల సంక్షేమంకోసం చేపట్టాల్సిన చర్యలను గురించి కేంద్రం రాష్ట్రాలకు ఆదేశిస్తుంది. రాష్ట్రాలు వాటిని తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

» 340 అధికరణ- భారతంలోని ఇతర వెనుకబడిన తరగతుల (OBC) సంక్షేమానికై తగిన చర్యలు సూచించాల్సిందిగా కోరుతూ రాష్ట్రపతి ప్రత్యేక కమిషన్‌ను నియమించవచ్చు.

» 341 అధికరణ- రాష్ట్రపతి ఆయా రాష్ట్రాల గవర్నర్లను సంప్రదించిన తర్వాత SC ల నిర్వచనాన్ని నోటిఫికేషన్ద్వారా తెలియజేస్తారు.

* రాష్ట్రపతి నోటిఫికేషన్‌ననుసరించి పార్లమెంటు చట్టాలు చేస్తుంది. ఈ చట్టాలపై న్యాయస్థానాల్లో సవాల్ చేయరాదు.

» 342 అధికరణ- రాష్ట్రపతి ఆయారాష్ట్రాల గవర్నర్లను సంప్రదించి ST ల నిర్వచనాన్ని నోటిఫికేషన్ద్వారా తెలియజేస్తారు.

* దీనిననుసరించి పార్లమెంటు చట్టాలు చేస్తుంది. ఈ చట్టాలను ఏ న్యాయస్థానంలోనూ సవాల్ చేయరాదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

6. ఇతర అంశాలు:

* 366(25) అధికరణ – SC లకు సంబంధించిన నిర్వచనాలను, వారికి కల్పించిన నియమ నిబంధనలు, రక్షణలు వాటి అమలుకు సంబంధించిన అంశాలపై వివరణ ఇస్తున్నది.
* 350(A) అధికరణ – మాతృభాషలో విద్యాబోధనకై కేంద్రం రాష్ట్రాలను ఆదేశిస్తుంది.
* 350(B) అధికరణ – మైనార్టీ భాషల అమలు, సంక్షేమానికై కేంద్రం ఆదేశాలు జారీచేయవచ్చు.
* 275(1) అధికరణ – SC, STల సంక్షేమానికై కేంద్ర ప్రభుత్వం తన సంఘటిత నిధినుండి నిధులను విడుదల చేస్తుంది.
* 243(D) - అధికరణ – PR సంస్థల్లో రిజర్వేషన్లు కల్పించబడ్డాయి.
* 243(T) అధికరణ – పట్టణ & నగరపాలక సంస్థల్లో రిజర్వేషన్లు కల్పించారు.
* స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల్లో మైనార్టీలకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించుటకు ఆయా వర్గాలనుండి సభ్యులను Co-option చేసుకునే అవకాశం కల్పించారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

SC కమిషన్:

» 1931 లో J.J. హట్టన్ నివేదికోనుసారం దేశంలో మొదటిసారిగా SC లకు ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యాలు కల్పించాలనే యోచన చేశారు.

» రామ్సే మెక్‌డొనాల్డ్ యొక్క ప్రకటన (కమ్యునల్ అవార్డు), 1933 లో ప్రకటించిన శ్వేత పత్రాన్ననుసరించి 1935 - భారత ప్రభుత్వ చట్టం ద్వారా బలహీనవర్గాలకు ప్రత్యేకావకాశాలను కల్పించారు.

» రాజ్యాంగంలోని 46 వ అధికరణను అనుసరించి విద్యాపరంగా, సామాజికంగా వెనుకబడ్డ వర్గాలు రిజర్వేషన్లు కల్పిస్తూ ప్రభుత్వాలు చట్టాలు రూపొందించాయి.

» 1978 లో జనతా ప్రభుత్వ కాలంలో భోలానాథ్ పాశ్వాన్ శాస్త్రి నేతృత్వంలో SC, ST లకు కలిపి ఒక జాతీయ కమిషన్ ఏర్పడింది.

» 1990 లో విపిసింగ్ హయాంలో తరవాత వచ్చిన సవరణ ద్వారా "National Commission for SCs & STs" అని పేర్కొంటూ ఈ కమిషన్‌కు రాజ్యాంగబద్ధత కల్పించారు.

» కమిషన్ మొదటి చైర్‌పర్సన్: రామదన్

» 338 అధికరణ — జాతీయ SC కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేస్తారు.

» 2003 లో 89 వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ప్రత్యేక ST కమిషన్‌ను ఏర్పాటుచేసిన ప్రస్తుతం ఈ కమిషన్ "జాతీయ SC కమిషన్" గానే కొనసాగుతున్నది.

» కమిషన్‌లో ఒక చైర్ & వైస్-చైర్‌పర్సన్, ముగ్గురు ఇతర సభ్యులు.

» రాష్ట్రపతి SC కమిషన్‌ను నియమిస్తారు.

» కమిషన్ సభ్యుల పదవీకాలం 3 సం.లు.

» రాష్ట్రపతి వీరి పదవీకాలాన్ని తగ్గించొచ్చు (మధ్యలోనే రద్దు) లేదా పెంచవచ్చు.

» వీరు రాజీనామా పత్రాన్ని రాష్ట్రపతికి అందించాలి.

» కమిషన్ చైర్‌పర్సన్‌కు కేంద్ర కేబినెట్ హోదాను, సభ్య వైస్-చైర్‌పర్సన్‌కు రాష్ట్ర మంత్రి హోదాను, ఇతర సభ్యులకు కేంద్ర క్యాబినెట్ కార్యదర్శి హోదాను కల్పిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» SC కమిషన్ ఛైర్‌పర్సన్ హోదారీత్యా NHRC లో Ex-Officio సభ్యులుగా వ్యవహరిస్తారు.
» ఈ కమిషన తన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తుంది.
» రాష్ట్రపతి ఆ నివేదికను, దానిలోని అంశాల అమలుకోసం ప్రభుత్వం చేపట్టిన చర్యల నివేదికను పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.
» జాతీయ SC కమిషన్ సమర్పించిన నివేదికలో రాష్ట్రాలకు సంబంధించిన అంశాలేవైనా ఉంటే రాష్ట్రపతి వాటిని ఆ రాష్ట్రగవర్నర్‌కు పంపిస్తారు.
» కమిషన సివిల్‌కోర్టు అధికారాల్ని కలిగిఉంటుంది.
» ఏ అధికారినైననూ తనముందు హాజరై వాంగ్మూలమివ్వాలని కోరవచ్చును లేక అభిడవిట్ సమర్పించాలని కోరవచ్చును.
» ఎలాంటి రికార్డులనైనా పరిశీలించవచ్చును.
» ఆయా వర్గాలకు కల్పించబడ్డ రాజ్యాంగబద్ధమైన అవకాశాలు, చట్టబద్ధమైన అవకాశాలు ప్రభుత్వాలు తీసుకున్న చర్యలపై ఈ కమిషన్ విచారిస్తుంది.
» 1976 - పౌరహక్కుల చట్టం అమలుతీరు, 1989 - SC,ST అత్యాచార నిరోధక చట్టం అమలు తీరుపైనా ఈ కమిషన్ విచారణ చేస్తుంది.
» ప్రభుత్వాలు ఈ వర్గాల సంక్షేమాన్నుద్దేశించి తీసుకునే చర్యల అమలు తీరును మాత్రమేకాక నూతనంగా ఆ వర్గాలకోసం అమలు చేయబోయే పథకాల గురించి ఈ కమిషన్‌ను సంప్రదించడం తప్పనిసరి.
» ప్రస్తుత జాతీయ SC కమిషన్ ఛైర్‌పర్సన్ : బూటాసింగ్.
[వీరు దివసారి తమ పదవిలో కొనసాగుతున్నారు]
» మనదేశంలో "అంటరానితనం (Untouchability)" పదాన్ని మొదటగా వినియోగించినది — J. నెహ్రూ
» 2001 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, భారత జనాభాలో 16.84% మంది ఈ వర్గాలకు చెందిన ప్రజలుకలరు.
» అత్యధిక SC లను కలిగిన రాష్ట్రం — UP.
» అత్యధిక శాతం SC జనాభాగల రాష్ట్రం — పంజాబ్ (28.64%)

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జాతీయ ST కమిషన్:

» 89 వ రాజ్యాంగ సవరణ – 2003 తో NDA హయాంలో జాతీయ ST కమిషన్‌ను 338(A) అధికరణ ద్వారా ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటు చేశారు.

» జాతీయ ST కమిషన్‌ను రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

» ST కమిషన్‌లోని సభ్యుల సంఖ్య 5.

» ఒక చైర్మన్, వైస్-చైర్మన్ & ముగ్గురు ఇతర సభ్యులు.

» ఈ కమిషనలో ఒక మహిళ తప్పనిసరిగా సభ్యురాలై ఉండాలి.

» కమిషన్ పదవీకాలం: 3 సం.లు కాగా పదవీకాలం ముగియకముందే రాష్ట్రపతి దీనిని రద్దుచేయవచ్చు లేదా పదవీకాలాన్ని పొడిగించవచ్చును.

» కమిషన్ చైర్మన్‌కు కేంద్ర క్యాబినెట్ హోదాను, వైస్-చైర్మన్‌కు రాష్ట్రమంత్రి హోదాను, ఇతర సభ్యులకు కేంద్ర క్యాబినెట్ కార్యదర్శి హోదాను ఇస్తారు.

» ఈ కమిషన్ చైర్మన్ హోదారీత్యా NHRC లో Ex-officio సభ్యులుగా వ్యవహరిస్తారు.

» కమిషన్ మొదటి చైర్మన్: దిలీప్‌సింగ్ భూరియా.

» " ప్రస్తుత చైర్మన్: ఊర్మిళాసింగ్.

» " సివిల్‌కోర్టు అధికారాలను కలిగిఉంటుంది. ఏ అధికారినైనా తనముందు హాజరై వాంగ్మూలం లేదా అఫిడవిట్‌ను సమర్పించాలని కోరవచ్చును.

» ఈ వర్గాలకోసం ఉద్దేశించబడ్డ కార్యక్రమాల అమలు రీతుల్ని పరిశీలించవచ్చు.

» ఈ కమిషన్ నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తుంది.

» రాష్ట్రపతి ఈ నివేదికతోపాటు, ప్రభుత్వం తీసుకున్న అమలు-చర్యల నివేదికను కలిపి పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.

» ఈ నివేదికలో ఏవైనా రాష్ట్రాలకు సంబంధించిన అంశాలుంటే రాష్ట్రపతి వాటిని ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్లకు పంపుతారు.

» రాజ్యాంగబద్ధంగా, చట్టబద్ధంగా ఈ వర్గాల సంక్షేమానికై ప్రభుత్వాలు చేపట్టిన పథకాల అమలును పరిశీలించి లోపాలతోపాటు తీసుకోవలసిన చర్యల గురించి ఈ కమిషన్ సిఫారసులు చేస్తుంది.

» 1955 లో నెహ్రూ ST ల సంక్షేమానికై 5 సూత్రాల పథకం ప్రవేశపెట్టారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1959 లో U.B. ధేబర్ నేతృత్వంలో ఈ వర్గాల సంక్షేమానికై తగిన సూచనలు చేయటకు ఒక కమిషన్‌ నియమించారు.

» 1969 లో షిలూ కమిటీ ఈ వర్గాల సంక్షేమానికై అనేక సూచనలు చేసింది.

» 1999 లో కేంద్ర మంత్రిమండలిలో ప్రత్యేకంగా STల సంక్షేమానికై ఒక మంత్రిత్వశాఖను ఏర్పాటుచేశారు.

» 2007 లో ప్రత్యేక అటవీ హక్కుల చట్టాన్ని రూపొందించారు.

» దేశంలో అధిక శాతంలో STలు నివసించే రాష్ట్రం : ఒరిస్సా

» అత్యధిక శాతం STలు నివసించే రాష్ట్రం : అరుణాచల్ ప్రదేశ్

» అత్యధిక ఏకైక STలుగా గల రాష్ట్రం : జార్ఖండ్.

రాష్ట్ర SC, ST ల కమిషన్ :

» దేశంలోని 17 రాష్ట్రాలలో ఈ కమిషన్లను ఏర్పాటు చేశారు.

» APతో సహా 11 రాష్ట్రాల్లోని కమిషన్లు చట్టబద్ధత కలిగి ఉన్నాయి.

» రాష్ట్రస్థాయిలో SC, STలకు కలిపి కమిషన్‌ నియామకం చేశారు.

» మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య : 4+1.

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం, చైర్మన్ & సభ్యులను నియమిస్తుంది.

» కమిషన్ పదవీకాలం : 3 సం.లు

» పదవీకాలం ముగియకముందే రాష్ట్రప్రభుత్వం రద్దు చేయవచ్చు లేదా పదవీకాలాన్ని పొడిగించవచ్చు.

» ఈ కమిషన్ తన నివేదికను రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తుంది.

» కమిషన్ చైర్మన్‌గా పనిచేసిన మెరుగు నాగార్జున ఇటీవల రాజీనామా చేశారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

SC, ST అట్రాసిటీ (అత్యాచార) నిరోధక చట్టము:

» 1989 లో SC, ST లపై అత్యాచారాలను నిరోధించుటకు ఈ చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

» దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల్లో ఆయా వర్గాలపై జరుగుతున్న దాడులను నిరోధిస్తుంది.

» అత్యాచారాలు:
- బహిరంగంగా దూషించడం/అవమానించడం;
- భౌతిక దాడులు పాల్పడటం;
- వివస్త్రలను చేయడం;
- అత్యాచారాలు పాల్పడటం;
- వారి నివాస ప్రాంతాలనుండి బలవంతంగా ఖాళీ చేయించడం;
- వారి నివాస ప్రాంతాల్లో జంతుకళేబరాలను పడేయటం;
- తినకూడని, తాగకూడని పదార్థాలను బలవంతంగా తాగించడం;
- వారి ఓటుహక్కుకు భంగం కలిగించడం;
- వారి ఆస్తులను ఆక్రమించుకోవడం;
- వారు ఎన్నికలో గెలిచిన మాచినటి బాధ్యతల్ని, చెరువుల్ని కలుషితం చేయడం;
- హత్యలకు పాల్పడటం.

» పై అత్యాచారాలకు పాల్పడ్డ సందర్భాల్లో 2 నెలల నాధారణ జైలుశిక్షను మొదలుకొని యావజ్జీవ కారాగార శిక్షలను విధించవచ్చు.

» ఏ అధికారి అయినా ఆయా వర్గాలు కుల్పించిన అవకాశాల అమలును ఉద్దేశపూర్వకంగా అడ్డుకున్నట్లయితే వారిని 6 నెలలపాటు సస్పెండ్ చేయవచ్చు.

» అధికారి 2వసారి ఉల్లంఘనకు పాల్పడినప్పుడు ఉద్యోగంనుండి తొలగిస్తారు.

» SC, ST కుటుంబాల్లోని సంపాదించే వ్యక్తులు హత్యగావించబడ్డట్లయితే 2 లక్షల నష్టపరిహారంతోపాటు కుటుంబంలో ఒకరికి ఉద్యోగం & వారి పిల్లల చదువుబాధ్యతల్ని ప్రభుత్వం స్వీకరిస్తుంది.

» ఆయా వర్గాలు తమనుతామే సంరక్షించుకునే క్రమంలో అవసరమైతే వారికి ఆయుధాలను సమకూర్చాలనే ఈ చట్టం తెలియజేస్తున్నది.

» ఈ కేసులు అధికంగా నమోదయ్యే ప్రాంతాల్లో సత్వరన్యాయం కోసం ప్రత్యేక కోర్టులను ఏర్పాటు చేయాలని చట్టం సూచిస్తోంది.

» అనేక రాష్ట్రప్రభుత్వాలు (AP తో సహా) జిల్లా సెషన్స్ కోర్టులను విచారణాధికారాలను కల్పించాయి.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» కనీసం 7 సం.లు న్యాయవాదవృత్తి అనుభవం గల వ్యక్తులను ప్రత్యేక Public Prosecutors గా నియమించి బాధితుల తరుపున వాదించుటకు ప్రభుత్వం కృషిచేస్తుంది.

» ఈ కేసులను నమోదు చేయునప్పుడు కనీసం DSP స్థాయికంటే తగిన అధికారి విచారణ అనంతరమే కేసులను నమోదు చేయాలని ఉంటుంది.

» 1995 లో ఈ చట్టంలో చేయబడ్డ సవరణను అనుసరించి ఈ చట్టాన్ని దుర్వినియోగపరిచే వ్యక్తులకు కూడా అంతే స్థాయిలో శిక్ష విధించాలని మార్పులు చేశారు.

» ఈ చట్టం అమలుతీరును పర్యవేక్షించుటకు కేంద్ర, రాష్ట్ర & జిల్లా స్థాయిలో ప్రత్యేక మండళ్లను ఏర్పాటు చేశారు.

- కేంద్రంలో ప్రధాని నేతృత్వంలో 18 మంది సభ్యులు మండలి;
- రాష్ట్ర స్థాయిలో CM/CS నేతృత్వంలో 25 మంది సభ్యుల మండలి;
- జిల్లా స్థాయిలో కలెక్టర నేతృత్వంలో 16 మంది సభ్యుల మండలి;

* పై 3 మండళ్లలో MLAలు, MPలు, Govt. Officials & అధికారులు, మంత్రులు, సామాజిక కార్యకర్తలను సభ్యులుగా నియమిస్తారు.

» జిల్లా కమిటీ నివేదికను రాష్ట్ర కమిటీకి, రాష్ట్రాలు తమ నివేదికను కేంద్ర కమిటీకి పంపాలి. మార్చి 31 లోగా ఈ అంశాలపై ఒక నివేదికను ప్రభుత్వం పార్లమెంటు ముందుంచాలి.

* ఈ చట్టంచే శిక్షించబడ్డవారు పిటిషన్లు దాఖలు చేయుటకు అనర్హులు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జాతీయ వెనుకబడిన తరగతుల కమిషన్:

» 1993లో ఇందిరా సహానీ Vs భారత ప్రభుత్వం వ్యాజ్యం (మండల్ కేసు) లో S.C ఇచ్చిన తీర్పుననుసరించి, ఆ తీర్పు సందర్భంగా చేసిన సూచన ప్రకారం, జాతీయ వెనుకబడిన తరగతుల కమిషన్ ఏర్పడింది. 176

» 1993లో పార్లమెంటు ఆమోదించిన చట్టాన్ననుసరించి NBC ను ఏర్పరచినందున దీనిని చట్టబద్ధ కమిషన్‌గా చెప్పవచ్చు.

» NBC ను కేంద్ర ప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.

» కమిషన్‌లో చైర్మన్, వైస్-చైర్మన్‌లతో పాటు ముగ్గురు ఇతర సభ్యులుంటారు.

» NBC చైర్మన్, వైస్-చైర్మన్ & సభ్యులు SC, ST కమిషన్‌లోని వారికి కల్పించే పోదా & స్థాయిలను కల్పిస్తారు.

» NBC సభ్యులు రాజీనామా పత్రాన్ని కేంద్రప్రభుత్వానికి సమర్పించాలి.

» NBC సభ్యుల పదవీకాలం: 3 సం.లు ముగియకవుండే కేంద్రప్రభుత్వం వారిని తొలగించడం లేదా పదవీకాలం పొడిగించవచ్చును.

» NBC ఏర్పడినప్పుడు మొదటి చైర్మన్: R.N. ప్రసాద్

» ప్రస్తుత చైర్మన్: రత్నవేలు పాండ్యన్

» 340 అధికరణ – రాష్ట్రపతి OBC ల స్థితిగతులను అధ్యయనం చేసి వారి సంక్షేమానికై చేపట్టాల్సిన చర్యలను సూచిస్తూ నివేదికను సమర్పించాలని కోరుతూ కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేయొచ్చు.

» రాజ్యాంగ పరంగా, చట్టపరంగా ప్రభుత్వాలు కల్పించిన అవకాశాల అమలుతీరును ఈ కమిషన్ పర్యవేక్షిస్తుంది.

» BC ల సంక్షేమానికై చేపట్టాల్సిన చర్యలను సూచిస్తూ కమిషన్ సమర్పించిన నివేదికను కేంద్ర ప్రభుత్వం పార్లమెంటు ముందుంచుతుంది.

» 1953 లో నెహ్రూ ప్రభుత్వం 1ST BC కమిషన్‌ను కాకాసాహెబ్ కాలేల్కర్ నేతృత్వంలో ఏర్పాటు చేసింది.

» 1931 జనాభాలెక్కల ఆధారంగా కాలేల్కర్ కమిషన్ను BC ల జనాభా 51.68% ఉన్నట్లుగా పేర్కొన్నది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

≫ BCలకు ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలలో ప్రత్యేక అవకాశాలు కల్పించాలని సూచించింది.

≫ BCలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించిన మొదటి రాష్ట్రం : బిహార్
రెండవది : కర్ణాటక

≫ 1976లో జాతీయస్థాయిలో BCలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించే అంశంపై సిఫారసులు చేయుటకుగాను జనతా ప్రభుత్వం మండల్ కమిషన్‌ను నియమించినది.

≫ మండల్ కమిషన్ OBCలకు 27% రిజర్వేషన్లు ఇవ్వాలని సూచించినది.

≫ 1963లో M.R. బాలాజీ కేసులోను, 1964లో దేవదాసన్ కేసులోను S.C ఇచ్చిన తీర్పు : రిజర్వేషన్లు 50% మించరాదు అని చెప్పడాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని OBCలకు 27% రిజర్వేషన్లు ఇవ్వాలని మండల్ కమిషన్ సూచన.

≫ 1979లో జనతా ప్రభుత్వం పడిపోవడంతో కమిషన్ సిఫార్సులు అమలుకాలేదు.

≫ 1990లో వి.పి. సింగ్ ప్రభుత్వం మండల్ కమిషన్ సూచనల అమలుకు శ్రీకారం చుట్టింది.

≫ మండల్ కమిషన్ సిఫారసుల అమలును ఇందిరా సహానీ కేసుల సవాల్ చేయబడింది.

≫ మండల్ కేసులో S.C ఇచ్చిన తీర్పులో కొన్ని ముఖ్యమైన అంశాలు కలవు.
- OBCలకు కల్పించిన రిజర్వేషన్లను సమర్థించినది.
- OBCలలోని సంపన్న శ్రేణి [క్రీమీలేయర్]ను మినహాయించాలి.
- రిజర్వేషన్లు 50% మించరాదని పునరుద్ఘాటించినది.
- జాతీయ స్థాయిలో BC కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేయాలి.

≫ 93వ సవరణ ద్వారా దేశంలోని ఉన్నత విద్యాసంస్థలను, ప్రైవేటు విద్యాసంస్థల్లోను OBCలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించారు.

≫ 2008లో S.C 93వ సవరణను సమర్థిస్తూ తీర్పునిచ్చింది.

≫ 2007లో National Sample Survey వారు సేకరించిన ఇన్ఫో లెక్కలనుసరించి దేశంలో BCల శాతం 41.32% మాత్రమే.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్ర BC కమిషన్:

177

- State Govt. నియమిస్తుంది.
- ఛైర్మన్‌తో పాటు 4 గురు ఇతర సభ్యులుంటారు.
- పదవీకాలం 3 సం.లు. కానీ పొడిగించవచ్చు.
- కమిషన్ ప్రస్తుత ఛైర్మన్ : జస్టిస్ దాళ్ళ సుబ్రమణ్యం
- 1963 లో AP లో 139 కులాలను BC లుగా గుర్తిస్తూ విద్య, ఉద్యోగాలలో 25% రిజర్వేషన్లను AP.H.C కొట్టివేసింది.
- మనోహర ప్రసాద్ నేతృత్వంలోని కమిటీ సూచనమేరకు 1968 లో BC లకు 27% రిజర్వేషన్లు కల్పిస్తూ రాష్ట్రప్రభుత్వం చేసిన చట్టాన్ని H.C కొట్టివేసింది.
- H.C నిర్ణయాన్ని S.C లో సవాల చేయగా S.C హైకోర్టు తీర్పును రద్దుచేస్తూ రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నిర్ణయాన్ని సమర్థించినది.
- 1982 లో ముళ్ళోత్తరరాష్ట్ర కమిషన్ సూచనమేరకు NTR ప్రభుత్వం 1985 లో BC లకు 44% రిజర్వేషన్లు కల్పిస్తూ చేసిన చట్టాన్ని H.C కొట్టివేసింది.
- 1994 నుండి రాష్ట్రంలో స్థానిక సంస్థల్లో BC లకు రిజర్వేషన్లు కల్పించారు.
- 2008 లో AP శాసనసభ చట్టసభల్లోనూ BC లకు రిజర్వేషన్లు కల్పించాలని ఏకగ్రీవ తీర్మానం ఆమోదించినది.

* NBC ఛైర్‌పర్సన్ మాత్రం NHRC లో Ex-officio సభ్యులుగా ఉండే అవకాశం లేదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జాతీయ మహిళా కమిషన్ :

» 1990 లో ఢిల్లీలో HRD శాఖ ఏర్పాటు చేసిన "National Peaspective Plan on Women" అనే అంశంపై జరిగిన Seminal లో సభ్యులు జాతీయస్థాయిలో మహిళా కమిషన్ ఏర్పాటును సూచించారు.

» 1992 లో పార్లమెంటు ఆమోదించిన చట్టాన్ననుసరించి జాతీయ మహిళా కమిషన్ ఏర్పడింది.

» మహిళా కమిషన్ లో చైర్‌పర్సన్, 5 గురు సభ్యులు మరియు Member Secretary (1) ఉంటారు.

» కేంద్ర ప్రభుత్వం ఈ కమిషన్ సభ్యులను నియమిస్తుంది.

» సభ్యుల పదవీకాలం : 3 సం.లు.

» సభ్యుల పదవీకాలాన్ని ప్రభుత్వం పొడిగించవచ్చును లేదా మధ్యలోనే రద్దు చేయవచ్చును.

» మొదటి అధ్యక్షురాలు : శ్రీమతి జయంతీ పట్నాయక్

» ప్రస్తుత అధ్యక్షురాలు : డా॥ గిరిజా వ్యాస్

» " Member Secretary : సమీరేంద్ర చటర్జీ

» ఈ కమిషన్ తన పని విధానాని సంబంధించిన నివేదికను కేంద్ర ప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తుంది.

» చట్టబద్ధంగా, రాజ్యాంగబద్ధంగా ప్రభుత్వాలు కల్పించిన రక్షణల అమలు తీరును ఈ కమిషన్ పర్యవేక్షిస్తుంది.

» చట్ట సభలలో స్త్రీలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించే రాజ్యాంగ బిల్లు రూపొందించడానికి కృషి చేస్తుంది.

» పనిచేసే చోట మహిళలపై జరుగుతున్న దాడులను పరిశీలిస్తుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 2006 లో ప్రవేశపెట్టిన గృహ హింస నిరోధ-చట్టం అమలును పరిశీలిస్తుంది.

» 73,74 సవరణల ద్వారా స్థానిక సంస్థల్లో మహిళలు కల్పించిన రిజర్వేషన్ల అమలుతీరును పరిశీలిస్తుంది.

» పైన పేర్కొన్ని అంశాలపై అధ్యయనం-చేసే ఈ కమిషన్ తగిన-చర్యలను సూచిస్తూ నివేదికను రూపొందిస్తుంది.

» మహిళా కమిషన్-ఛైర్ పర్సన్ హోదారీత్యా NHRC లో Ex-officio సభ్యులు.

** » 2001 సం॥ను మహిళా సాధికారితా సంవత్సరంగా పాటించారు.

» 2001-10 వరకు మహిళా సాధికారితా దశాబ్ధంగా పాటిస్తున్నారు.

రాష్ట్ర మహిళా కమిషన్:

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.

» ఛైర్‌పర్సన్ + 4గురు ఇతర సభ్యులు.

» పదవీకాలం: 3 సం॥లు

» మొదటి-ఛైర్ పర్సన్: మేరీ రవీంద్రనాథ్

» ఇటీవల 2006 లో కమిషన్‌లోని అంతర్గత కలహాల వల్ల YSR ప్రభుత్వం దీనిని రద్దు చేసింది.

* మహిళా కమిషన్‌లో SC లనుండి ఒకరు, ST లనుండి ఒకరిని తప్పనిసరిగా నియమించాలి.

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జాతీయ మైనార్టీ కమిషన్:

» 1978లో జనతా ప్రభుత్వ కాలంలో మొదటిసారిగా ఈకమిషన్ ఏర్పడింది.
* ఏర్పాటు సమయంలో అధ్యక్షులు: M.R. మినూమసాని
» 1979 లో దీనిని చట్టబద్ధం చేసినవారు.
అప్పుడు ఛైర్మన్: అవ్వాదే అన్సారీ
» ప్రస్తుతం ~~ఈ~~ ఈ కమిషన్‌కు రాజ్యాంగ బద్ధతను కల్పించుటకు ఉద్దేశించబడిన 103 వ రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లు పార్లమెంటు ముందు కలదు.
» మైనార్టీ కమిషన్‌ను కేంద్రప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.
» కమిషన్ పదవీకాలం: 3 సం.లు.
» సభ్యులు తమ రాజీనామాను కేంద్రప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తారు.
» కమిషన్ తన నివేదికను కేంద్రానికి సమర్పిస్తుంది.
» కమిషన్ ఛైర్మన్ NHRC లో Ex-Officio సభ్యులు.
» " " & వైస్-ఛైర్మన్ & ఇతర సభ్యులు ఇతర మైనార్టీ కమిషన్ల సభ్యులకు మించి పోదును, వసతులు కల్పిస్తారు.
» ప్రస్తుత ఛైర్మన్: మహ్మద్ షఫీ ఖురేషీ
వైస్ ఛైర్మన్: లూర్డ్ పింటో

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

» ఈ కమిషన్‌కు అత్యధికకాలం (6 సం.లు) ఛైర్మన్‌గా వ్యవహరించినవారు
— M. H. బేగ్
» భారత రాజ్యాంగం మైనార్టీలను గురించి నిర్వచనం ఇవ్వలేదు.
» చట్టబద్ధంగా మైనార్టీలుగా గుర్తించబడ్డవారు 2 రకాలు.
(a) మతపరమైన మైనార్టీలు — దేశాన్ని యూనిట్‌గా తీసుకుంటారు.
(b) భాషాపరమైన మైనార్టీలు — రాష్ట్రాన్ని యూనిట్‌గా తీసుకుంటూ విభజనవుతుంది.
50% కంటే తక్కువ ముంది వున్నట్లైతే సంఖ్యా శ్రేష్ఠ వీరిని గుర్తిస్తారు.
* ఈ ఛైర్మన్ + వైస్-ఛైర్మన్ + 4 గురు సభ్యులు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

> రాజ్యాంగ బద్ధంగాను, చట్టబద్ధంగాను మైనార్టీలకు కల్పించిన రక్షణలు తీరును పర్యవేక్షిస్తుంది.

1978

» 1954లో కేంద్ర వక్ఫ్ బోర్డ్ చట్టాన్ని రూపొందించారు.

» ఫుజిత్ అలీ సూచనల మేరకు 1957లో మైనార్టీ భాషల కార్యాలయాన్ని ప్రారంభించారు.

» మైనార్టీల హక్కులకు భంగం కలిగిన సందర్భంలో హక్కుల రక్షణకై ఈ కమిషన్ కృషిచేస్తుంది.

» 2006లో రాజేంద్ర సచార్ కమిటీ మైనార్టీల స్థితిగతులపై అధ్యయనం చేసి కేంద్రానికి నివేదించారు.

» డా॥ మన్మోహన్ సింగ్ మైనార్టీల సంక్షేమాన్ని "15 సూత్రాల పథకం" ప్రవేశపెట్టారు.

» 2001లో కేంద్ర మంత్రి మండలిలో ప్రత్యేక మైనార్టీ మంత్రిత్వశాఖను ఏర్పాటు చేశారు.

» మొదటి మైనార్టీ శాఖామంత్రి: అబ్దుల్ రహ్మాన్ అంతులే

» భారతలో అత్యధికంగా [31%.మంది] మైనార్టీలను కలిగిన్న రాష్ట్రం: అస్సాం

రాష్ట్ర మైనార్టీ కమిషన్:

CITY CORRECTION
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020
Cell : 9704136226

» 1987లో APలో మైనార్టీ కమిషన్ ఏర్పడింది. Cell : 9704136226

» ఈ కమిషన్‌లో ఛైర్మన్‌తోపాటు 4గురు ఇతర సభ్యులుంటారు.

» రాష్ట్ర ప్రభుత్వం వీరిని నియమిస్తుంది. పదవీకాలం: 3 సం॥లు

» ప్రస్తుత ఛైర్మన్: మహ్మద్ యూసుఫ్ ఖురేషీ

» 1975లో APలో ఉర్దూ అకాడమీ స్థాపించారు.

» 2005లో A.P.H.C రాష్ట్రంలో ముస్లింలకు కల్పించబడ్డ రిజర్వేషన్లు కొట్టివేసింది.

» పకొలానా అబుల్ కలాం ఆజాద్ ఉర్దూ విశ్వవిద్యాలయం HYDలో కలదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

భారతీయ మానవహక్కుల సంఘం

» 1948 డిసెంబర్ 10న UNO మానవహక్కుల ప్రకటన చేసింది.

» అన్ని దేశాల రాజ్యాంగాలతో పాటు భారత రాజ్యాంగంలోనూ ప్రాథమిక హక్కులను & కొన్ని హక్కులను, మానవ హక్కులను పొందుపరిచారు.

» భారత పార్లమెంటు రూపొందించిన అనేక చట్టాల్లోనూ మానవ హక్కులు కలవు.

ఉ: పెట్టి-చాకిరి నిర్మూలనా చట్టం
కనీస వేతనాల చట్టం
మనుషుల అక్రమ రవాణా నిరోధ చట్టం
బాలకార్మిక నిషేధ చట్టం

» 1966-ఫ్రాన్స్ మానవ హక్కుల సదస్సు హక్కుల అమలుకై తీసుకోవాల్సిన చర్యలను సూచించినది.

» 1989 – జెనీవా సదస్సు హక్కుల రక్షణకై చేపట్టవలసిన చర్యలు సూచించినది.

» 1992 – జెనీవా మానవ హక్కుల సదస్సు ప్రపంచంలోని దేశాలన్నీ మానవ హక్కుల పరిరక్షణకై ప్రత్యేక యంత్రాంగ ఏర్పాటును సూచించినది.

» జెనీవా సదస్సు పిలుపుననుసరించి 1993 లో భారత పార్లమెంటు NHRC ఏర్పాటుకు చట్టాన్ని రూపొందించినది.

» 1993 లో మొదటిసారిగా NHRC ఏర్పడింది.

» NHRC: కి ఛైర్మన్ + 4 ఇతర సభ్యులు ఉంటారు.

» భారత రాష్ట్రపతి వీరిని నియమిస్తారు.

» NHRC కూర్పు:

ఛైర్మన్ ⇒ Retired CJI
ఓ సభ్యుడు ⇒ Retired S.C లో సాధారణ న్యాయమూర్తి
ఒక సభ్యుడు ⇒ Retired CJ from a H.C
ఇద్దరు సభ్యులు ⇒ మానవ హక్కుల రంగంలో అనుభవజ్ఞులు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* ప్రధాని నేతృత్వంలోని కమిటీ సలహామేరకు రాష్ట్రపతి NHRC ని నియమిస్తారు.

180

కమిటీ: ప్రధానమంత్రి → చైర్మన్
కేంద్ర హోంమంత్రి → సభ్యుడు
లోక్‌సభ స్పీకర్ → "
లోక్‌సభ ప్రతిపక్ష నేత → "
రాజ్యసభ Dy. చైర్మన్ → "
రాజ్యసభ ప్రతిపక్ష నేత → "

» NHRC సభ్యుల పదవీకాలం: 5 లేదా 70 సం॥లు.
» అసమర్థత దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై రాష్ట్రపతి వీరిని తొలగించవచ్చు.
» NHRC సభ్యులను UPSC సభ్యులను తొలగించే పద్ధతిలోనే రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.
» NHRC భారతలో వంశపారంపర్యంగా పనిచేస్తుంది.
» NHRC మొదటి చైర్మన్: జస్టిస్. రంగనాథమిశ్రా
» NHRC ప్రస్తుత చైర్మన్: గోవిందప్రసాద్ మాథుర్
» NHRC లో SC, ST, మహిళా & మైనార్టీ కమిషన్ల అధిపతులు Ex-officio సభ్యులుగా వ్యవహరిస్తారు.

ముఖ్య విధులు - అధికారాలు:

» ఇది ఒక Semi-Judiciary వ్యవస్థగా పనిచేస్తుంది.
» హక్కుల అమలును సంబంధించి ఏ వ్యక్తినుండైనా, ఏ అధికారినుండైనా వాంగ్మూలాలను సేకరించవచ్చును. కమిషన్ మరిందు హాజరుకావాలని ఆదేశించవచ్చును.
» చట్టబద్ధమైన, రాజ్యాంగబద్ధమైన హక్కుల అమలును సంబంధించిన అంశాలపై విచారణ చేయవచ్చు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» జైళ్ళలో ఖైదీల హక్కులు, అరెస్టు చేయబడి పోలీస్ స్టేషన్లలో నిర్బంధించబడ్డ వ్యక్తుల హక్కుల గురించి విచారణ చేస్తుంది.

» కేవలం ఫిర్యాదులపైనే ఆధారపడకుండా తనకు తానుగా 'సుమోటో' కేసులనూ విచారిస్తుంది.

» ఒక సం.నకు సంబంధించిన కేసులను మాత్రమే విచారిస్తుంది.

» కోర్టుల్లో విచారణలో ఉన్న కేసులను విచారించాలంటే NHRC, న్యాయస్థానాల అనుమతి పొందాల్సి ఉంటుంది.

Ex: 1. గోద్రా అల్లర్ల కేసును విచారించడం.

2. పరంజీత్ కౌర్ Vs పంజాబ్ ప్రభుత్వం వివాదంలో పంజాబ్‌లో పోలీసుల వలన హక్కులు కోల్పోయినవారు పోరుల ఫిర్యాదు మరియు అదే అంశంపై NHRC విచారించినది.

3. NHRC చర్యలకు సిఫారసు చేస్తుంటేగాని తాను ప్రత్యక్షంగా చర్యలు తీసుకోలేదు.

Ex: బోఫోర్ లాకప్‌డెత్‌ల కేసు విషయమై ఆ రాష్ట్ర DGP కి 3 లక్షల జరిమానా విధించింది కానీ అవులు ఆ ప్రభుత్వ బాధ్యత.

» మానవ హక్కులపై అవగాహన స్పృహను కల్గించుటకు సెమినార్లు, సభలు నిర్వహిస్తుంది.

» మానవ హక్కుల పరిరక్షణకై కృషిచేసే NGO (Non Govt. Org) లను మరియు పరిశోధనలను ప్రోత్సహిస్తుంది.

» NHRC తన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పించగా వారు దానిని పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రాష్ట్ర మానవ హక్కుల సంఘం [SHRC] :

» మానవ హక్కుల పరిరక్షణ చట్టం - 1993 ను అనుసరించి రాష్ట్రాల్లోనూ మానవ హక్కుల సంఘాలను ఏర్పాటు చేశారు. 181

» ప్రభుత్వపరంగా, వ్యక్తిగతంగా మరియు సమిష్టిగానూ సమాజంలో మానవ హక్కుల ఉల్లంఘన జరుగుతున్న తీరుపై విచారించి ఆ హక్కుల సంరక్షణకోసం చర్యలు సూచించడమే HRC ల ప్రధాన కర్తవ్యం.

» రాష్ట్రాల్లో మానవహక్కుల కాపలాదారుగా SHRC లు వ్యవహరిస్తున్నాయి.

» SHRC ను రాష్ట్ర గవర్నర్ నియమిస్తారు.

కమిటీ నిర్మాణం :-

* చైర్మన్ → Retired H.C - C.J
* ఒక సభ్యుడు → H.C లో రిటైర్డ్ న్యాయాధికారి న్యాయమూర్తి
* ఒక సభ్యుడు → జిల్లా సెషన్స్ కోర్టులో పనిచేసిన న్యాయమూర్తి
* ఇద్దరు సభ్యులు → మానవ హక్కుల రంగంలో విశేష అనుభవంగలవారు.

» ముఖ్యమంత్రి నేతృత్వంలోని కమిటీ సూచనలు, సలహాల ఆధారంగా గవర్నర్ SHRC ను నియమిస్తారు.

కమిటీ :-

* CM → Chairman/Convenor
* Home Minister → Member
* విధానసభ స్పీకర్ → Member
* విధానసభ ప్రతిపక్ష నేత → Member
* ఒకవేళ రాష్ట్రంలో విధానపరిషత్ ఉన్నట్లయితే పరిషత్ చైర్మన్, ప్రతిపక్ష నాయకులను ఈ కమిటీలో చేర్చవచ్చు.

» సభ్యుల పదవీకాలం : 5 లేదా 70 సం॥లు

» కమిషన్ సభ్యులను రాష్ట్రపతి మాత్రమే తొలగిస్తారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

» ప్రస్తుత -ఛైర్మన్: B. Subhashan Reddy

» NHRC సభ్యుల్ని తొలగించిన పద్ధతిలోనే వీరినీ తొలగిస్తారు.

» ఛైర్మన్ & సభ్యుల తొలగింపునకు S.C సలహాలను రాష్ట్రపతి తప్పనిసరిగా పాటించాలి.

» ఇతర కారణాలపై తొలగించునప్పుడు రాష్ట్రపతి వివక్షణాధికారాలను వినియోగిస్తారు

» SHRCలకుకూడా కొంతమేర అధికారాలు కలవు.

» ఒక నమూనా సంబంధించిన కేసులనే పరిశీలిస్తుంది.

» SHRC కూడా చర్యలకు సిఫారసు మాత్రమే చేయగలదు.

» SHRC కూడా Semi-Judicial వ్యవస్థగా పనిచేస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

మూడవ అధ్యాయము

ఏకసభ, ద్విసభా విధానములు:

18

» మానవుడు స్థాపించిన సంస్థల్లో అతిపురాతనమైనది 'రాజ్యం'.

» రాజ్యం యొక్క లక్ష్యాలు, ఆశయాలను నెరవేర్చునది 'ప్రభుత్వం'.

» "రాజ్యం అనగా ఆచరణలో ప్రభుత్వమే" — H.J. లాస్కీ

» ప్రభుత్వాన్ని ఆంగ్లంలో 'Government' అంటారు.

» 'Government' పదం లాటిన్ భాషలోని 'గుబర్నాకులం' అనే పదం నుండి ఉద్భవించింది.

» 'గుబర్నాకులం' అనగా "ఓక నౌప యంత్రాంగం / పడవ నడిపే యంత్రాంగం"

» ప్రభుత్వం యొక్క అధికారాలను శాసన, కార్యనిర్వాహక, న్యాయశాఖల మధ్య వేరు-చేయాలని పేర్కొనే సిద్ధాంతం

— అధికార పృథక్కరణ సిద్ధాంతం

» ఫ్రాన్సుకు చెందిన మాంటెస్క్యూ తన ప్రసిద్ధ గ్రంథం అయిన "The spirit of Laws" లో ఈ సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించాడు.

» ప్రభుత్వ శాఖలలో అత్యంత ప్రాధాన్యతగల శాఖ 'శాసనశాఖ'.

» ప్రపంచంలో మొదటగా శాసనశాఖకు నిర్మాణాత్మకమైన కృషి బ్రిటన్‌లో జరిగింది.

» బ్రిటిష్ పార్లమెంటు 'పార్లమెంటరీ మాత'.

» శాసనశాఖ యొక్క నిర్మాణం ఒక సభతో ఏర్పాటైతే వానిని ఏకసభా విధానంగాను, రెండు సభలైతే ద్విసభా విధానం అంటారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

≫ ప్రపంచంలో అతిపెద్ద శాసనశాఖ కలిగిన దేశం: చైనా
[National Peoples Congress]

≫ ప్రపంచంలో సార్వభౌమాధికారాన్ని కలిగిన శాసనవ్యవస్థ
— బ్రిటిష్ పార్లమెంటు

≫ ఎగువసభ సభ్యులు వంశపారంపర్యంగా పదవిని చేపట్టే పద్ధతి అమల్లో ఉన్న దేశం: బ్రిటన్ [House of Lords]

≫ ఎగువసభ సభ్యులు కూడా ప్రత్యక్షంగా ప్రజలచేత ఎన్నుకోబడుతున్నది — అమెరికన్ సెనేట్

≫ అన్ని రాష్ట్రాలు సమాన ప్రాతినిధ్యం కల్పించబడ్డ ఎగువసభ
— అమెరికన్ సెనేట్
[50 రాష్ట్రాలు × 2 = 100 మంది]

≫ రెండు సభలకూ సమాన అధికారాలను కల్పించిన దేశం
— అమెరికా

≫ ప్రపంచ శాసనశాఖలు – ముఖ్యమైన వాటి పేర్లు :)

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

ప్రపంచ శాసనసభలు - ముఖ్యమైనవి

దేశం	శాసనసభ
1. అమెరికా	కాంగ్రెస్ → సెనేట్, ప్రతినిధులసభ
2. బ్రిటన్	పార్లమెంట్ → House of Lords, House of Commons
3. స్విట్జర్లాండ్	ఫెడరల్ అసెంబ్లీ → Council of States, National Council
4. రష్యా	పార్లమెంటు → Council of States, డ్యూమా (**)
5. జర్మనీ	పార్లమెంట్ → బుండెస్టాగ్, బుండెస్రాట్
6. ఆస్ట్రేలియా	ఫెడరల్ పార్లమెంట్ → సెనేట్, House of Commons
7. కెనడా	"
8. చైనా	National People's Congress
9. నేపాల్	National Panchayat
10. భూటాన్	పోగ్సూ
11. మయన్మార్	ఖైట్‌థాట్
12. డెన్మార్క్	ఫోకటింగ్
13. స్వీడన్	రిక్స్‌డాగ్
14. ఇస్రాయిల్	నెస్సెట్
15. ఆఫ్ఘనిస్తాన్	షోరా

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

16. ఇరాక్ ⟶ National Assembly

17. ఇరాన్ ⟶ మజ్లిస్

18. పోలండ్ ⟶ సెజ్మ్

19. ఫిన్లాండ్ ⟶ ఎడుస్కుటా

20. ఐస్‌లాండ్ ⟶ అల్థింగ్

21. ఐర్లాండ్ ⟶ ఐరిష్ టాచ్

22. పాకిస్తాన్ ⟶ National Assembly

ఏకసభ, ద్విసభా విధానం :

ద్విసభా విధానానికి అనుకూల వాదనలు :-

» రామ్సే మ్యూర్, సర్ హెన్రీ మెయిన్, బ్లంట్‌షిలే వంటివారు ద్విసభా విధానాన్ని సమర్థించారు.

» "ఒక తలకంటే 2 తలలు మేలు, ఒక ఆలోచనకంటే 2 ఆలోచనలు మేలు అదేవిధంగా ఒక సభకంటే 2 సభలు ఉత్తమం" — బ్లంట్‌షిలే

(a) దిగువసభ యొక్క తొందరపాటు శాసనాలను ఎగువసభ రోధిస్తుంది.

(b) శాసనాలపై సమగ్ర చర్చకు అవకాశం

(c) సమాఖ్య వ్యవస్థలో ఎగువసభ రాష్ట్రాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించి, వాటి ప్రయోజనాలను సంరక్షిస్తుంది.

(d) ప్రజాభిప్రాయానికి నిరంతరతను కల్పిస్తుంది.

(e) దిగువసభ యొక్క పనిభారాన్ని తగ్గించుటకు కృషిచేస్తుంది.

(f) విజ్ఞాన వేత్తలకు, మేధావులకు శాస్త్రవేత్తలకు ప్రాతినిధ్యముంటుంది.

(g) అన్ని వర్గాలకూ ఈ ప్రాతినిధ్యముంటుంది.

(h) దిగువసభ యొక్క నియంతృత్వ పోకడలను నిరోధించగలదు.

శ

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

వ్యతిరేకవాదనలు :-

» ప్రజాభిప్రాయాన్ని వ్యక్తీకరించుటకు ఉభయసభ సరిపోతుంది.
» రెండుసభల నిర్వహణా వ్యయం అధికమవుతుంది.
» శాసనాలలో ఆలస్యంలో కాలయాపన జరుగుతుంది.
» సమాఖ్య ప్రభుత్వాల్లో రాష్ట్రాల హక్కుల్ని కాపాడుటకు S.C ఉన్నందున ప్రత్యేక సభ అనవసరం.
» ఎగువసభలో నియామక పద్ధతిన సభ్యత్వం పొందడం ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేకము.
» దిగువసభ అధిపత్యాన్ని ఎగువసభ నిరోధించలేదు.
» ఉభయసభల మధ్యన శాసనాల విషయంలో అభిప్రాయభేదాలొచ్చినప్పుడు పాలనా సంక్షోభానికి, రాజ్యాంగ సవరణల విషయంలో భిన్నాభిప్రాయాలొస్తే రాజ్యాంగ సంక్షోభానికి దారితీసే అవకాశమున్నది.
» అబ్బేసియాస్, H.J. లాస్కీ లు ద్విసభా విధానాన్ని వ్యతిరేకించినారు.
» "ఎగువసభ, దిగువసభతో అంగీకరించినచో అది అనవసరం. ఒకవేళ వ్యతిరేకిస్తే అది ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేకం & తుంటరితనమవ్వగలదు"

— అబ్బేసియాస్.

» "భారత్‌లో రాజ్యసభ పార్లమెంటు రూపొందించే శాసనాల రూపకల్పనలో కాలయాపన చేయుటకు మాత్రమే తోడ్పడుతున్నది"

— రాజీవ్‌రంజన్ రాయ్.

» డా, బి.ఆర్. అంబేద్కర్ అభిప్రాయప్రకారం, రాజ్యసభ అంతగా ప్రాముఖ్యతలేని సభ.
» నెహ్రూ ఉభయసభలనుద్దేశిస్తూ, భారత రాజ్యాంగం రెండు సభల ఏర్పాటును సమంజసమైనది అని అన్నారు. తర్వాత, "ఆర్థిక విషయాలలో మినహాయించి రాజ్యసభకూడా లోక్‌సభతో సమానమైన ప్రాధాన్యత కలిగి ఉన్నది" అని అభిప్రాయపడ్డారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

≫ రాష్ట్రాలలో ఎగువసభ ఏర్పాటును రాజ్యాంగ పరిషత్‌లో వ్యతిరేకించినది
—H.V. కామత్

శాసనవ్యవస్థ ముఖ్య విశేషాలు:

≫ ఆధునిక శాసనాలకు మూల & ప్రధాన ఆధారం శాసనసభలు.
≫ పరిపాలనకు అవసరమైన శాసనాలను రూపొందించడం, వాత శాసనాల్లోని లోపాలు తొలగించి నూతన అంశాలను చేర్చడం.
≫ బడ్జెట్‌తో సహా ఆర్థిక విధానాలను రూపొందించడం.
≫ చట్టబద్ధంగా తప్ప మరేవిధంగాను పన్నులు విధించలేరు.
≫ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా రాజ్యాంగ విధుల్ని నెరవేర్చడం.
≫ ఉన్నత పదవుల్లోని వారిని ఎన్నుకోవడం ద్వారా ఎన్నికవిధుల్ని నెరవేర్చడం.
≫ ఉన్నత పదవుల్లోనున్నవారిపైగల తీర్మానాల్ని పెండింగులో ఉంచడం Semi-Judicial అధికారాలను నిర్వహించడం.
≫ విదేశాలతో కుదుర్చుకునే ఒప్పందాలను దేశంలో అమలుపరచినప్పుడు చట్టాలను రూపొందించడం.
≫ ఉన్నత పదవుల్లో ఉన్నవారి దీర్ఘకాలిక ఉద్యోగాలను నిర్ణయించడం.
≫ ప్రజాప్రతినిధ్య చట్టాల్లో సవరణలు చేయడం.
≫ పార్టీ పెంటుకి శాసనసభల నియోజకవర్గాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చేయడం.
≫ చట్టబద్ధంగా దేశంలో అనేక కమిషన్లకు ఏర్పాటు.
≫ ప్రజలను పరిపాలించే ప్రభుత్వాలపై అదుపును కలిగి ఉండటం.
≫ అత్యున్నత ది ప్రజాభిప్రాయ చర్చావేదికగా పనిచేస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

శాసనవ్యవస్థ క్షీణతకు కారణాలు:

» ప్రభుత్వ శాఖలలో శాసనసాఖ ప్రాధాన్యతను కలిగిన శాఖగా పరిగణించబడ్డప్పటికీ ఇటీవల కాలంలోని పరిణామాల కారణంగా శాసనవ్యవస్థ క్రమంగా తన ప్రాధాన్యతను కోల్పోతున్నది.

* శాసనాలలో సాంకేతికత పెరగడం:-

» శాసనాలలో ఇటీవల పెరిగిన సాంకేతికత & సంక్లిష్టత కారణంగా శాసనవ్యవస్థ శాసనాల రూపకల్పనలో నిపుణులపై ఆధారచుగా ఆధారపడాల్సి వస్తున్నది.

» ఆర్థిక అంశాలు బడ్జెట్, ద్రవ్యవిధానం వంటి వాటిపై విధానాలు రూపొందించునప్పుడు ఆర్థిక నిపుణుల సలహాలను, సహాయాన్ని తప్పనిసరిగా పొందాల్సి వస్తున్నది.

* శాసనాల సంఖ్య పెరుగుట:

» పరిపాలన విస్తరించడంతో శాసనాల సంఖ్య కూడా విస్తరించినది.

» మొదటి దశాబ్ది (1952-61)లో ఆమోదించిన శాసనాల సంఖ్య కంటే 1991-2001 మధ్యకాలంలో ఆమోదించబడిన శాసనాలసంఖ్య 5 రెట్లు అయింది.

* సమావేశాల సమయం తగ్గడం:

» 1952-61 లో సగటున పార్ల సమావేశాలు 124 వరకు ఉండగా 1991-2001 కాలంలో కేవలం 81-84 మధ్యన జరుగుతున్నాయి.

• పార్లమెంటు సమావేశాలు సంవత్సరంలో సగటున కనీసం 100 రోజులు నిర్వహించాలని రాజ్యాంగ పునఃసమీక్ష కమిషన్ సూచించినది.

సిలెక్టోన్ — శాసనాల సంఖ్య పెరగడం, సమావేశాల సమయం తగ్గడంతో బిల్లులపై ఎలాంటి చర్చలేకుండానే ఆమోదించడం వలన శాసనవ్యవస్థ క్రమంగా తన ప్రాధాన్యత కోల్పోతున్నది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* పార్లమెంటరీ కమిటీలు:

» ఆధునిక కాలంలో వీటి ప్రాధాన్యత ఎంతగానో విస్తరించినది.

» ఇవి శాసనవ్యవస్థకు కళ్లు, చెవులు, చేతులుగాను; కొన్నిసార్లు పెద్దదుగాను పనిచేయుటువలన వాటి ప్రాధాన్యతా విస్తరణతో సహజంగానే శాసనవ్యవస్థ ప్రాధాన్యత తగ్గుతూ ఉన్నది.

* దత్త శాసనం: వీటిని కార్యనిర్వాహకశాఖయొక్క శాసనాలుగా చెప్పవచ్చు.

» శాసనశాఖ రూపొందించిన శాసనాలను కార్యనిర్వాహకశాఖ అమలు పరిచేటప్పుడు అవి ఆచరణయోగ్యంగా ఉండటంకోసం కొన్ని మార్పులు, ఉపచట్టాలు & నియమనిబంధనలను చేరుస్తుంది. వీటినే దత్తశాసనాలుగా చెప్పవచ్చును.

» కార్యనిర్వాహకశాఖ దత్తశాసనం ద్వారా చేసే మార్పులు, చేర్పులు శాసనశాఖ యొక్క ప్రధానమైన శాసనాల వాస్తవిక అర్థాన్ని మార్చివేసే విధంగా తయారయ్యాయి.

* కార్యనిర్వాహకశాఖ ప్రాధాన్యత పెరగడం:

» కార్యనిర్వాహకశాఖ శాసనశాఖ నిబంధనలను ఏర్పాటుచేస్తుంది, వాయిదావేస్తుంది మరియు శాసనశాఖను రద్దుచేయగలదు.

» కార్యనిర్వాహకశాఖ జారీచేయు ఆర్డినెన్సులు కూడా సాధారణ శాసనాలుగానే చెలామణీ అవుతాయి.

» అత్యవసర పరిస్థితుల కారణంగానూ దీనిప్రాధాన్యత విస్తరించినది.

* న్యాయసమీక్ష:

» శాసనశాఖ రూపొందించిన శాసనాలను న్యాయశాఖ తన న్యాయసమీక్ష అధికారం ద్వారా వాటిని కొట్టివేయగలుగుతుంది. రాజ్యాంగ విరుద్ధంగా ప్రకటించి చెల్లవంటుంది.

» న్యాయసమీక్ష వలన రాజ్యాంగ విరుద్ధమైన శాసనాలను న్యాయశాఖ నిరోధించడం శాసనశాఖ యొక్క స్వతంత్ర ప్రవర్తనా ప్రతిపత్తికి అతీతమన భావన కలదు.

www.ourstudycircle.in
Downloaded at : www.ourstudycircle.in

* పతనవకాశాన్ని విలువలు:

» సమావేశాల నిర్వహణలో ఎక్కువ గందరగోళాలు, సభలను అరుచుట, వాయిదా వేయడం, సభాసమయాన్ని వృథాచేయడం వంటి అంశాలు శాసనశాఖ యొక్క గౌరవాన్ని తగ్గిస్తున్నవి.

» ప్రశ్నలకు ముందుస్తు కేసులో 11 మంది MPలను అనర్హులుగా ప్రకటించడం, 'నోటుకు ఓటు' వివాదం వంటి అంశాలు భారత పార్లమెంటు గౌరవానికి భంగకరం.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136228

* సరైన శిక్షణ లేకపోవడం:

» నూతనంగా ఎన్నికైన సభ్యులకు సరైన శిక్షణ లేకపోవడం వలన సభాకాలాన్ని సద్వినియోగం చేయలేకపోవడం, సభా కార్యకలాపాలలో క్రియాశీలకంగా వ్యవహరించలేకపోవడం జరుగుచున్నది.

* రాజకీయ పార్టీ వ్యవస్థ:

» పార్టీ వ్యవస్థ & రాజకీయ పార్టీలు జారీచేసే విప్‌లు శాసనసభ్యులు స్వతంత్రంగాను, స్వేచ్ఛగాను తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తీకరించే అవకాశం లేకుండా పోతున్నది.

* ప్రభావ వర్గాల పాత్ర:

» పరిపాలనా వ్యవస్థలో ప్రభావవర్గాల ప్రాధాన్యత క్రమంగా పెరగడంతో శాసనవ్యవస్థ తమకు అనుకూలమైన విధానాలను రూపొందించుటకోసం ఈ వర్గాలు ప్రభుత్వాలపై తీవ్ర ఒత్తిడిని తేవడం వలన అవి స్వేచ్ఛగా వ్యవహరించలేవు.

* విదేశాంగ విధానాలలో శాసనవ్యవస్థను పరిగణించకపోవడం:

» ప్రధాని/కేంద్రప్రభుత్వం తీసుకునే విదేశాంగ విధాన నిర్ణయాలను పార్లమెంటు ఆమోదానికి పెట్టవలసిన అవసరం లేదు. అనగా శాసనశాఖను పరిగణించకుండానే విదేశాంగ నిర్ణయాలు తీసుకోవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జవాబుదారీతనం :

» ఆధునిక కాలంలో పాలనావ్యవస్థలో ఏర్పడిన అత్యంత ముఖ్యమైన అంశం 'జవాబుదారీతనం'.

» ప్రభుత్వమనేది నిర్ణీతకాలానికి ఎన్నుకోబడ్డ ప్రజల ప్రతినిధి.

» ప్రభుత్వ పాలనలో రాజ్యాంగం ఆ ప్రభుత్వానికి పరిమితమైన అధికారాలను అప్పగిస్తుంది.

» "అధికారమనేది ఒక నిధిలాంటిది" — సబైన్.

» ప్రభుత్వం అధికార దుర్వినియోగం చేయకుండా రాజ్యాంగ పరిధిలోబడ్డ చట్టపరిధిలోలోబడి పనిచేస్తూ ప్రజలకు జవాబుదారీగా వ్యవహరించాలి.

» "కొంత అధికారం కొంత దుర్వినియోగానికి పాల్పడితే పూర్తి అధికారం సంపూర్ణ దుర్వినియోగమయ్యే ప్రమాదమున్నది" — లార్డ్ యాక్టన్

» "అధికారం పెరిగినకొద్దీ దానిపై నియంత్రణ కూడా పెరగాలి"

— D.L. వైట్

» "ఒక ప్రభుత్వ అధికారిని తన పాలనాచర్యలు బాధ్యులను చేస్తూ శాసన పరంగాను, రాజ్యాంగ పరంగాను, పాలనా పరంగాను, న్యాయపరంగాను ఏర్పాటు చేసిన నియమనిబంధనల సమాహారమే జవాబుదారీతనం"

— D.L. వైట్

» "జవాబుదారీతనం & బాధ్యతలను పర్యాయపదాలుగా వినియోగించినప్పటికీ ఇవి రెండూ వేర్వేరు అర్థాలను కల్గిఉన్నాయి" — ఫైనర్.

(a) జవాబుదారీతనం :-

» ఇది ఒక అంతరిక ప్రక్రియ అనగా ఒక ప్రభుత్వాధికారి తన పనికి సంబంధించిన సమాచారాన్ని తన పై అధికారికి తెలపడంతో తన కర్తవ్యం నిర్వహించినట్లు భావించే సాధారణ ప్రక్రియ.

(b) బాధ్యత :-

» ఇది ఒక సంక్లిష్టమైన భావాన్ని అర్థాన్ని తెలియజేసే ప్రక్రియ.

» ఒక అధికారి తనకు అప్పగించిన విధిని సంక్లిష్టంగా నైపుణ్యాలకు ప్రయత్నం చేస్తూ తన విధిని తాను బాధ్యత పడేస్తూ అనగా వైశాల్యాల విలియాలలో బాధ్యత సమాన బాధ్యతతో నిర్వర్తించే ప్రక్రియ 'బాధ్యత'.

Downloaded at : www.oursstudycircle.in

» జవాబుదారీతనం 2 రకాలు.

(a) అంతర్గతమైనది — "ఒకశాఖలో అంతర్గతంగా తమ పై అధికారులకు తమ పనిని గురించి అందజేసే నివేదికలు, రహస్య నివేదికలు, తాత్కాలిక నివేదికలు, క్రమశిక్షణా చర్యలు; అదేవిధంగా పై అధికారులు ఆదేశాలను తన క్రింది అధికారులు తెలియజేస్తూ నిర్వహించే బాధ్యత."

(b) బహిర్గతమైనది — ప్రభుత్వంలోని ఒకశాఖ మరో శాఖకు, ప్రజలకు, పత్రికా వేదికలకు బాధ్యత వహిస్తూ తమ పనివిధానాన్ని గురించి తెలుపుతూ అందులోని అంశాలకు బాధ్యత వహించడాన్నే బహిర్గత జవాబుదారీతనం అంటారు.

» జవాబుదారీతనం యొక్క ఆవశ్యకత:

(1) పరిపాలనలో పారదర్శకత;
(2) పాలనాలక్ష్యాలకు కట్టుబడి ఉండడం;
(3) రాజ్యాంగ లక్ష్యాలకు కట్టుబడి ఉండటం;
(4) అధికార దుర్వినియోగానికి పాల్పడకపోవడం;
(5) వ్యక్తిగతంగాను, సమిష్టిగాను బాధ్యత వహించడం;
(6) ఆశ్రిత పక్షపాతం, బంధుప్రీతి, అవినీతికి పాల్పడకపోవడం;
(7) పరిపాలనలో వివిధ శాఖల మధ్య సమన్వయానికి ఉపయోగపడుట;
(8) తమ పనివిధానాన్ని ఎప్పటికప్పుడు సరిదిద్దుకోవడం;
(9) సాధించిన ప్రగతికి కొలబద్దగా దీనిని వినియోగిస్తారు.

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

GITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

జవాబుదారీతనం – నియంత్రణ :

» పాలనావ్యవస్థలో జవాబుదారీతనాన్ని, బాధ్యతా విధానాన్ని పెంపొందించాలనే ఉద్దేశంతో 'నిరోధ సమతౌల్య సిద్ధాంతము' ను ప్రవేశపెట్టారు.

» ప్రభుత్వంలోని ప్రధానశాఖలైన శాసనశాఖ, కార్యనిర్వాహకశాఖ మరియు న్యాయశాఖలు తమ అధికార పరిధిని భోగించినప్పుడు మరోశాఖ దానిని నిరోధిస్తున్నది. తద్వారా సమతౌల్యం మరియు సమన్వయం పాటించబడుతున్నది.

» రాజ్యాంగ పరిధిలోలోబడే వ్యూహరచన వివిధ శాఖలు తమ అధికారాన్ని నిర్వర్తించవలసి ఉంటుంది.

» దేశ అత్యున్నత పరిపాలనా శాసనం 'రాజ్యాంగం'.

» రాజ్యాంగపరంగా కల్పించిన అధికారాలను అతిక్రమించకుండా, అధికార దుర్వినియోగం చేయకుండా, తమ అధికార పరిధిలోబడి బాధ్యతాయుతంగా, జవాబుదారీతనంతో పనిచేయడం ఆధునిక కాలంలో అత్యంత ఆవశ్యకమైన అంశం.

శాసనశాఖ నియంత్రణ :-

(a) కార్యనిర్వాహక శాఖపై :

- పార్లమెంటులో ప్రభుత్వాన్ని ప్రశ్నించుట ద్వారా ప్రభుత్వ పరిపాలనా విషయాలపై సభా కార్యక్రమాల ద్వారా ప్రభుత్వాన్ని బాధ్యుణ్ణి చేస్తుంది.
- మంత్రిమండలి పార్లమెంటుకు సమిష్టి బాధ్యత వహించాలి.
- కోత తీర్మానాలు, అవిశ్వాస తీర్మానాలు, అభిసంధన తీర్మానాల ద్వారా ప్రభుత్వంపై అదుపును కలిగివుంటుంది.

(b) పార్లమెంటరీ కమిటీలు :

- ఈ కమిటీలు ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహణా విధానాలను ఎప్పటికప్పుడు నియంత్రిస్తాయి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

✱✱ ఆర్థిక అంశాలు;

– ప్రభుత్వ ఖాతాలు, అంచనాల సంఘాలు; ప్రభుత్వరంగ సంస్థల కమిటీ; బడ్జెట్ కేటాయింపులు వంటి అంశాల ద్వారా ప్రభుత్వాన్ని పార్లమెంటు నియంత్రిస్తుంది.

186

✱✱ ఆడిటింగ్ ద్వారా;

– పార్లమెంటు యొక్క అధికారిగా వ్యవహరించే CAG ప్రభుత్వ శాఖలను ఖాతాలను తనిఖీ-చేయడమేగాక తన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పించగా వారు దానిని పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.

– పార్లమెంటు ప్రభుత్వంలో ఏవైనా లోపాలున్నట్లయితే, వాటిపై చర్యలకు సిఫారసు చేసే అధికారం కలిగిఉంటుంది.

✱ న్యాయశాఖపై;

– న్యాయమూర్తులపై వచ్చే ఆరోపణలను పార్లమెంటు విచారించి వారి తొలగింపు తీర్మానాన్ని ఆమోదిస్తుంది.

– న్యాయమూర్తులపై వచ్చే ఆరోపణలను విచారించుటకు అవసరమైన చట్టాలను రూపొందిస్తుంది.

ఈ: Judges Enquiry Act – 1968.

– న్యాయవ్యవస్థ పనితీరును పర్యవేక్షించి నియంత్రించే సంస్థలనూ ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

ఈ: National Judicial Council

– న్యాయమూర్తుల పదవీ నిర్వహణకు సంబంధించిన నియమ, నిబంధనలను మరియు జీతభత్యాలను పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది.

– ఏ రాజ్యాంగాన్నైతే ఆధారం చేసుకొని న్యాయవ్యవస్థ తీర్పులిస్తుందో ఆ రాజ్యాంగాన్ని సవరించే అధికారం పార్లమెంటుకే ఉంటుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

కార్య నిర్వాహక శాఖ నియంత్రణ:-

(a) శాసనశాఖపై:

- శాసనశాఖ పదవీకాలం ప్రస్తుతకమయిందో దాన్ని కా.ని.శా రద్దుచేయొచ్చు.
- " సమావేశంలో లేనప్పుడు తీసుకొనే తాత్కాలిక నిర్ణయాలు శాసనాలుగానే చెలామణీ అవుతాయి.
- దత్త శాసనం ద్వారా శాసనశాఖ యొక్క శాసనాలలో మార్పులు-చేర్పులు, ఉప-చట్టాలు, నియమనిబంధనల్ని చేరుస్తుంది.
- శాసనశాఖ తన విధిని నిర్వహించడంలో అవసరమైన బిల్లులను రూపొందించునది కార్య నిర్వాహక శాఖ మాత్రమే.
- విదేశాంగ మరి విధాన నిర్ణయాలు వంటి అంశాల్లో శాసనశాఖను పరిగణించకుండానే నిర్ణయాలు తీసుకోవచ్చు.

(b) న్యాయశాఖపై:

- న్యాయమూర్తుల్ని కార్యనిర్వాహక శాఖ నియమించడం, బదిలీచేయడం మరియు పదవినుండి తొలగించడం చేస్తుంది.
- న్యాయశాఖ తీర్పులను అమలుచేయాల్సిన బాధ్యత కార్యనిర్వాహక శాఖదే.

న్యాయశాఖ నియంత్రణ:-

(a) కార్యనిర్వాహక శాఖపై:

- ప్రభుత్వ అధికారుల చర్యలను విచారిస్తుంది. వ్యక్తిగతంగా
- వారి చర్యలకు వారిని బాధ్యులను చేస్తూ అక్రమంగా పాల్పడిన అధికారులపై విచారిస్తుంది.
- సాధారణ ప్రజల కుటుంబాలను స్వీకరించి ప్రభుత్వాలు బాధ్యతా-యుతంగా వ్యవహరించేటట్లు అవసరమైన ఆదేశాలను జారీ-చేస్తుంది.
- ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణకు & అమలుకు అవసరమైన ఆదేశాలను [రిట్‌లు] జారీ-చేస్తుంది.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

— ప్రజా ప్రయోజన వ్యాజ్యాలను జారీ చేయడం ద్వారా సమీక్షా ప్రయోజనాల సంరక్షణకు చర్యలు చేపడుతుంది.

— ప్రభుత్వం యొక్క పాలనా చర్యలు రాజ్యాంగ విరుద్ధమయితే వాటిని న్యాయసమీక్షాధికారం ద్వారా నిరోధిస్తుంది. 187

(b) శాసనాలపై:

— పార్లమెంటు రూపొందించే సాధారణ శాసనాలు రాజ్యాంగ విరుద్ధమైతే చెల్లవని ప్రకటిస్తుంది.

— ప్రాథమిక హక్కులకు విరుద్ధమైన శాసనాలను కొట్టివేస్తుంది.

— రాజ్యాంగ సవరణలు రాజ్యాంగ మౌలిక స్వరూపానికి భంగకరమైనచో అవి చెల్లవని ప్రకటిస్తుంది.

— న్యాయసమీక్ష, న్యాయవ్యవస్థ స్వతంత్ర ప్రతిపత్తికి, రాజ్యాంగాధిక్యతకు భంగం కల్గిస్తూ తీసుకునే శాసనసభా నిర్ణయాల్ని నిరోధిస్తుంది.

— సమాఖ్య వ్యవస్థకు భంగం కలిగించే అంశాలను నిరోధిస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సెంట్రల్ విజిలెన్స్ కమిషన్

» 1960 దశకంలో ప్రభుత్వంలోని ఉన్నతాధికారులపై అవినీతి ఆరోపణలు పెరగడంతో 1962 లో కేంద్రప్రభుత్వం K. సంతానం కమిటీని నియమించింది.

» ఈ కమిటీ సూచనమేరకు 1964 లో CVC ఏర్పడింది.

» ప్రారంభంలో ఈ సంస్థ కార్యనిర్వాహక తీర్మానం ద్వారా ఏర్పడింది.

» 2003 లో పార్లమెంటు ప్రత్యేక చట్టాన్ని రూపొందించడం ద్వారా దీనికి చట్టబద్ధతను కల్పించారు.

» CVC కి ఒక ప్రధాన కమిషనర్, ఇద్దరు ఇతర కమిషనర్లు ఉంటారు.

» రాష్ట్రపతి వీరిని నియమిస్తారు.

» ప్రధాని, కేంద్ర హోం మంత్రి & లోకసభ ప్రతిపక్ష నేత లు సభ్యులుగా ఉండే కమిటీ సూచనమేరకు రాష్ట్రపతి CVC ని నియమిస్తారు.

* CVC సభ్యుల పదవీకాలం: 3 లేదా 65 సం॥లు

వీరు తిరిగి నియమించబడుటకు అవకాశం లేదు.

» అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై రాష్ట్రపతి వీరిని పదవి నుండి తొలగించవచ్చును.

» Public Service Commission సభ్యుల్ని తొలగించే పద్ధతిలోనే రాష్ట్రపతి వీరిని తొలగిస్తారు.

* వ్యక్తిగత కారణాలపై (దివాలా ----) తొలగించేటప్పుడు ఎలాంటి వివరణ లేకుండానే రాష్ట్రపతి తొలగిస్తారు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 1946 లో ప్రవేశపెట్టి 1948 లో సవరించబడిన Delhi Special Police Establishment Act ను అనుసరించి ఈ కమిషన్ పనిచేస్తుంది.

» అవినీతి నిరోధక చట్టం – 1988 ప్రకారంగా CVC పనిచేస్తుంది.

» CVC, CBI యొక్క సహకారాన్ని తీసుకుంటుంది.

» CVC తన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పించగా వారు దాన్ని పార్లమెంట్ ప్రభుత్వం ముందుంచి తీసుకోబడ్డ చర్యల నివేదికతో కలిపి పార్లమెంటు ముందుంచుతారు.

» అఖిల భారత సర్వీసులు, కేంద్రప్రభుత్వం ఉద్యోగులు, ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల్లోను; ప్రభుత్వ కార్పొరేషన్లలోను పనిచేసే ఉద్యోగులపై వచ్చే ఆరోపణల్ని అధికార దుర్వినియోగం, అవినీతి అక్రమాలకు పాల్పడిన అంశాల్ని విచారిస్తుంది.

» పార్లమెంటు, S.C, H.C, శాసనసభల్లో పనిచేసే ఉద్యోగులపై విచారణ చేసే అధికారం CVC పరిధిలో కాదు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD 500 020.
Cell : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

లోకాయుక్త, లోక్‌పాల్

» 1809 లో స్వీడన్‌లో 'అంబుడ్స్‌మన వ్యవస్థ' ను ఏర్పాటుచేశారు.

* "ప్రభుత్వంలోని ఉన్నతపదవుల్లో ఉన్నవారిపైగల అవినీతి ఆరోపణలు, అధికార దుర్వినియోగం, అక్రమాలపై విచారించే స్వతంత్ర న్యాయాధికార వ్యవస్థ అంబుడ్స్‌మన వ్యవస్థ".

» నేడు 40 కిపైగా దేశాలు ఈ వ్యవస్థనేర్పాటు-చేశాయి.

» 1966 లో ఏర్పాడ్డ మొదటి పరిపాలనా సంస్కరణల సంఘం కేంద్రంలోను, రాష్ట్రాల్లోనూ ఉన్నత పదవుల్లో ఉన్నవారిపైన పెరుగుతున్న అవినీతినరికట్టటకు లోకపాల్ (కేంద్రం), లోకాయుక్త (రాష్ట్రాల్లో) లను ఏర్పాటు-చేయాలని సూచించింది.

» 1968లో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం మొదటిసారిగా లోకపాల్ బిల్లును పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టారు.

» లోకసభ ఆమోదించి రాజ్యసభ పరిశీలనలో ఉండగా లోకసభ రద్దవడంతో బిల్లుకూడా రద్దయింది.

» నేటివరకూ 8 సార్లు పార్లమెంటులో ఈ బిల్లు ప్రవేశపెట్టినా ఆమోదం పొందలేదు.

» వీ.పీ. ప్రభుత్వం ఈ బిల్లును ఉపసంహరించుకున్నది.

» మన్మోహన్‌సింగ్ ప్రభుత్వం 9 వ ప్రయత్నంగా ఈ బిల్లును ఆమోదించటకు ప్రయత్నించినా సాధ్యంగాలేదు.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

లోకపాల్ వ్యవస్థ:-

-ఛైర్మన్ → Retired CJI / Retired సాధారణ జడ్జీ (S.C)

ఇద్దరు సభ్యులు → Retired సాధారణ జడ్జీ (S.C) మరియు Retired CJ of H.C

(1/9)

» భారత రాష్ట్రపతి లోకపాల్ వ్యవస్థను నియమిస్తారు.

» రాజ్యసభ Dy. ఛైర్మన్ నేతృత్వంలోని కమిటీ సూచనల మేరకు రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.

కమిటీ ఇతర సభ్యులు:

* ప్రధాన మంత్రి
* కేంద్ర హోం మంత్రి
* లోక్ సభ స్పీకర్
* లోకసభ ప్రతిపక్షనేత
* రాజ్యసభ ప్రతిపక్షనేత
* ప్రధాని సభ్యుడిగా ఉండని సభానాయకుడు

» దీని పదవీకాలం: 5 సం.లు

» ఈ వ్యవస్థ తన నివేదికను రాష్ట్రపతికి సమర్పిస్తుంది.

» అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై CVC సభ్యులను తొలగించిన పద్ధతిలోనే రాష్ట్రపతి వీరిని తొలగిస్తారు.

» వీరి రాజీనామా పత్రాన్ని రాష్ట్రపతికిస్తారు.

» ప్రధానితో సహా కేంద్ర మంత్రుల MPలు, ఇతర ఉన్నత అధికారులపై వచ్చే అవినీతి ఆరోపణలను విచారిస్తుంది.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» 10 సంగతులు సంబంధించిన కేసులనే విచారిస్తుంది.
» Semi-Judiciary వ్యవస్థగా పనిచేస్తుంది.
» -చర్యలు ప్రారంభం-చేస్తుంది కానీ -చర్యలు -చేపట్టలేదు.

లోకాయుక్త :-

» రాష్ట్రంలో ఉన్నత పదవుల్లోఉన్న వారిపై వచ్చే అవినీతి ఆరోపణలను విచారించే స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల న్యాయవ్యవస్థ 'లోకాయుక్త'.
» 1970 లో ఒరిస్సా ప్రభుత్వం మొదటిసారిగా లోకాయుక్త చట్టాన్ని రూపొందించినది.
» మహారాష్ట్ర వాస్తవంలో 1973 లో మొదటిసారిగా లోకాయుక్తనేర్పాటు-చేసింది.
» ప్రస్తుతం దేశంలో 17 రాష్ట్రాల్లో ఈ వ్యవస్థలున్నాయి.
» AP లో 1983 లో 'ధర్మ మహోపాత్ర' పేరుతో దీన్నేర్పాటు-చేయగా 1984 లో రద్దు-చేయబడింది. 1985 లో NTR ప్రభుత్వం మొదటిసారిగా లోకాయుక్త వ్యవస్థను ఏర్పాటు-చేసింది.
» AP మొదటి లోకాయుక్త : జస్టిస్ త్రిపుల సాంబశివరాజు
» ప్రస్తుత " : జస్టిస్ ఆనందరెడ్డి

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

National Judicial Council

1992

➢ Law కమిషన్ 195 వ్వది నివేదికననుసరించి NJC ఏర్పాటుకు పార్లమెంటులో బిల్లు ప్రవేశపెట్టారు.

➢ 2006లో 98వ రాజ్యాంగ సవరణగా బిల్లుగా ప్రవేశపెట్టిన 02 బిల్లులో 2008లో కొన్ని సవరణలు చేశారు.

➢ భారత న్యాయవ్యవస్థలో చోటు చేసుకుంటున్న అవినీతి, అక్రమాలు, అధికార దుర్వినియోగం, అలసత్వం మొదలైనవాటిని తొలగించి సత్వర న్యాయాన్ని అందించుటకు న్యాయవ్యవస్థలో జవాబుదారితనాన్ని, పరిపాలనలో పారదర్శకతను పెంపొందించాలనే ఉద్దేశంతో ఈ Council ను ఏర్పాటు చేయడం జరుగుచున్నది.

➢ Judges Enquiry Act–1968 ప్రకారం NJC ను ఏర్పాటు చేయనున్నారు.

➢ NJC కు CJI చైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తారు.
కాగా S.C లోని ఇద్దరు సీనియర్ జడ్జిలు దీనిలో సభ్యులు.
H.C ల CJ లు ఇద్దరు సభ్యులుగా ఉంటారు.

* మొత్తం సభ్యులు : 1+2+2

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
020.
26

➢ Retired Judges కు దీనిలో అవకాశం ఉండదు.

➢ దీని నిర్ణయాలలో CJI కీలకపాత్ర వహిస్తారు.

➢ S.C Judges పై వచ్చే ఆరోపణలు మొదలగు వాటిలో H.C–CJ లను NJC నుండి తొలగించి CJI తోపాటు మిగతా నలుగురిని కూడా S.C నుండే ఎంపిక చేస్తారు.

➢ CJI దీనిపరిధిలోకి రారు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

» న్యాయమూర్తుల నియామకం, పదోన్నతులు, బదిలీలు, వీరి సర్వీసు నియమ నిబంధనలు మొదలైన అంశాల్లోనూ NJC పరిశీలిస్తుంది.

» Judges అవినీతి ఆరోపణలు ఎదుర్కొనేటప్పుడు ఈ క్రింది తొలిక పాటి చర్యలను చేపట్టే అధికారం NJC కు లేదు.

- సెలవుపై వెళ్లాలని కోరడం;
- కోర్టుకు హాజరుకాకుండా చూడటం;
- ఎలాంటి పారితోషికాలు తీసుకోకుండటం;
- స్వచ్ఛంద పదవీవిరమణ చేయాలని కోరడం;
- Promotions తిరిపివేయడం;

* న్యాయమూర్తుల్ని పదవినుండి తొలగించే అధికారం మాత్రం రాష్ట్రపతికి మాత్రమే ఉంటుంది.

» Judges పై వచ్చే ఆరోపణల్ని పార్లమెంటు పరిశీలించి తీర్మానం చేసిన తర్వాతనే వారిని పదవినుండి తొలగిస్తారు.

» Judges పై వచ్చే ఆరోపణలను న్యాయమూర్తులే పరిశీలించడం, చర్యలనూ వారే సూచించడం వంటి అంశాల వలన NJC ఏ మేరకు స్వచ్ఛందంగా పనిచేస్తుందనేది ప్రశ్నార్థకం?

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704136228

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

సమాచార హక్కు చట్టం

» పరిపాలనలో జవాబుదారీతనాన్ని, పారదర్శకతను, బాధ్యతాయుత విధానాన్ని పెంపొందించాలనే ఉద్దేశంతో 2005లో భారత పార్లమెంటు సమాచార హక్కు చట్టాన్ని ఆమోదించినది. 93

» 2002లో ఆమోదించబడ్డ సమాచార స్వేచ్ఛా చట్టం స్థానంలో ఈ చట్టం ప్రవేశపెట్టారు.

» 1923 నుండి అమల్లోవున్న అధికార రహస్యాల చట్టం స్థానంలో పై చట్టాలను ప్రవేశపెట్టారు.

» 1996లో జస్టిస్ P.B. సావంత్ నేతృత్వంలోని PCI, 1997లో NIRD study teamలు సమర్పించిన నివేదికల ఆధారంగా సమాచార స్వేచ్ఛా చట్టాన్ని రూపొందించారు.

» సమాచార స్వేచ్ఛా చట్టంలో అనేక లోపాలున్నాయనే విమర్శల కారణంగా దాని స్థానంలో స.హ. చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

» ప్రభుత్వ సాధారణ పరిపాలనకు సంబంధించిన అన్ని విషయాలపై ప్రజానీకానికి సమాచారాన్ని అందించాలనే బాధ్యత ప్రభుత్వ అధికారులదేనని ఈ చట్టం తెలియజేస్తున్నది.

» సమాచారాన్ని ప్రజలు కోరడానికంటే ముందే ప్రజలకు తెలపాలి. సాధ్యమైనంత సందర్భంలో కోరిన వెంటనే తెలపాలి.

» సమాచారాన్ని కోరే వ్యక్తులు కారణం తెలుపాల్సిన అవసరం లేదు. తమ చిరునామా వివరాలు మాత్రమే తెలపాలి. దేనికోసం ఈ సమాచారాన్ని కోరుతున్నారనే విషయం తెలపాల్సినవసరం లేదు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

చట్ట పరిధిలోకి రాని అంశాలు:

- భారతదేశ సార్వభౌమత్వానికి భంగం కల్గించే అంశాలు;
- దేశరక్షణకు సంబంధించిన అంశాలు;
- విదేశాలతో కుదుర్చుకున్న ఒప్పందాలు;
- గూఢచార సంస్థలందించే సమాచారం;
- కేంద్ర ప్రభుత్వం రాష్ట్రపతికిచ్చే సలహాలు;
- రాష్ట్రప్రభుత్వం గవర్నర్‌కిచ్చే సలహాలు;
- శాంతి భద్రతలు, రక్షణకు సంబంధించి మంత్రివర్గాలు తీసుకునే నిర్ణయాలు;

సమాచారాన్నిందించే పద్ధతులు:

- రికార్డులు, జిరాక్స్ కాపీలు, CDలు, ఫోటోలు, Certified కాపీలు, వ్యక్తిగత పరిశీలన, Documents, వీడియో టేపులు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020
Cell : 9704138226

యంత్రాంగం:

10కి తగ్గకుండా

- రాష్ట్రస్థాయిలో ప్రధాన కమిషనర్‌తోపాటు ఇద్దరు ఇతర కమిషనర్లను కలిగి ఉండవచ్చు.
- స.హా. చట్ట ప్రధాన & ఇతర కమిషనర్లను ప్రధాని, పార్టీ నియమించబడే కేంద్ర క్యాబినెట్ మంత్రి, లోకసభ ప్రతిపక్ష నేతలతో కూడిన కమిటీ సూచనమేరకు రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు.
- వీరి పదవీకాలం : 5 లేదా 65 సం.లు.

పదవీకాలం ముగియకముందే అసమర్థత, దుష్ప్రవర్తన కారణాలపై రాష్ట్రపతి వీరిని తొలగించవచ్చు.

- CVC సభ్యుల్ని తొలగించిన పద్ధతిలోనే కూడా రాష్ట్రపతి వీరిని తొలగించవచ్చు.

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

≫ వీరు తమ రాజీనామాను రాష్ట్రపతికివ్వాలి.

≫ రాష్ట్ర స్థాయిలో గవర్నర్ నియమిస్తారు.

≫ ప్రధాన కమిషనరుతో పాటు, 10 మంది వరకూ కమిషనర్లను నియమించవచ్చు.

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020.
Cell : 9704138226

≫ వీరి పదవీకాలం: 5 లేదా 65 సం॥లు.

≫ S.C కమిటీ సలహాపై గవర్నర్ వీరిని తొలగించవచ్చును.

≫ జిల్లా స్థాయిలో సహాయక సమాచార అధికారుల్ని రాష్ట్రప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.

≫ క్షేత్రస్థాయిలో ప్రతీశాఖ సమాచారాన్నందించే అధికారిని నియమిస్తుంది.

≫ గ్రామస్థాయిలో ఎలాంటి రుసుం ఉండదు.

≫ మండల స్థాయిలో 5/- లను, జిల్లాస్థాయిలోను, రాష్ట్ర స్థాయిలోను 10/- లను రుసుంగా చెల్లించాలి.

≫ కోరిన సమాచారాన్ని 30 రోజుల్లోగా అందించాలి. నిరాకరించినచో కారణాలు తెలపాలి.

≫ ఒక వ్యక్తి ప్రాణం & స్వేచ్ఛకు సంబంధించిన అత్యవసర అంశమైతే 48 గంటల్లో సమాచారమివ్వాలి.

≫ సమాచారం తెలుపని సందర్భంలో జిల్లా అధికారికి, అక్కడా తెలుపని ఎడల రాష్ట్రస్థాయిలో అప్పీలు చేయవచ్చు.

≫ నిర్ణీత గడువు 90 రోజులు దాటిన తర్వాత కూడా సమాచారమివ్వని ఎడల బాధ్యులైన అధికారులకు

CITY XEROX
1-10-237/A/1, Ashoknagar,
HYDERABAD-500 020
Cell : 9704138226

Downloaded at : www.ourstudycircle.in

రోజుకు 250/- చొప్పున 25,000/- వరకూ జరిమానా విధించవచ్చును.

» స.వా.చట్టం జమ్ము కాశ్మీర్‌కు వర్తించదు.

వినియోగదారుల హక్కుల చట్టం

» 1986 లో రాజీవ్‌గాంధీ ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టింది.

» డబ్బులు చెల్లించి సేవలను అర్జించే వ్యక్తులంతా వినియోగదారులే.

» ఉత్పత్తి & పంపిణీదారులు జవాబుదారీతనంతో, బాధ్యతాయుతంగా వ్యవహరిస్తూ న్యాయమైన సేవల విషయమైన ఈ చట్టం చేశారు.

» ఈ చట్టం ఉల్లంఘించినప్పుడు సాధారణ జరిమానాతో పాటు జైలుశిక్షను విధించే అధికారం కోర్టులకు ఉంటుంది.

I. 20,00,000/- విలువగల కేసులను జిల్లా కోర్టు,

II. 20 లక్షలు నుండి కోటిరూపాయల విలువగల కేసులను రాష్ట్ర

III. కోటిరూపాయలకంటే ఎక్కువ విలువగల కేసులను జాతీయకోర్టులు పరిశీలించేస్తాయి.

www.ourstudycircle.in

Downloaded at : www.ourstudycircle.in